

**Михаил Булгаков
Мастер и Маргарита**

**Михаил Булгаков
Мајстор и Маргарита**

...Так кто ж ты, наконец?

– Я – часть той силы,
что вечно хочет
зла и вечно совершает благо.

Гете. "Фауст"

...па лепо ко си?

– Део снаге сам
која вазда жели
да твори зло, а увек добро сазда.

Гете. "Фауст"

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

Глава 1.

Никогда не разговаривайте с неизвестными

В час жаркого весеннего заката, на Патриарших прудах, появилось двое граждан. Первый из них, приблизительно сорокалетний, одетый в серенькую летнюю пару, был маленького роста, темноволос, упитан, лыс, свою приличную шляпу пирожком нес в руке, а аккуратно выбритое лицо его украшали сверхъестественных размеров очки в черной роговой оправе. Второй – плечистый, рыжеватый, вихрастый молодой человек в заломленной на затылок клетчатой кепке – был в ковбойке, жеваных белых брюках и в черных тапочках.

Первый был не кто иной, как Михаил Александрович Берлиоз, редактор толстого художественного журнала и председатель правления одной из крупнейших московских литературных ассоциаций, сокращенно именуемой МАССОЛИТ, а молодой спутник его – поэт Иван Николаевич Понирев, пишущий под псевдонимом Бездомный.

Попав в тень чуть зеленеющих лип, писатели первым делом бросились к пестро раскрашенной будочке с надписью "Пиво и воды".

Да, следует отметить первую странность этого страшного майского вечера. Не только у будочки, но и во всей аллее, параллельной Малой Бронной улице, не оказалось ни одного человека. В тот час, когда уж, кажется, и сил не было дышать, когда солнце, раскалив Москву, в сухом тумане валилось куда-то за Садовое кольцо, – никто не пришел под липы, никто не сел на скамейку, пуста была аллея.

- Дайте нарзану, – попросил Берлиоз.
- Нарзану нету, – ответила женщина в будочке и почему-то обиделась.
- Пиво есть? – сильным голосом осведомился Бездомный.
- Пиво привезут к вечеру, – ответила женщина.
- А что есть? – спросил Берлиоз.
- Абрикосовая, только теплая, – сказала женщина.
- Ну, давайте, давайте, давайте!..

ПРВИ ДЕО

Поглавље 1

**НИКАДА НЕ РАЗГОВАРАЈТЕ СА
НЕПОЗНАТИМА**

Једнога пролећа у смирај невиђено врелог дана, у Москви су се, крај Патријаршијског рибака, појавила два грађанина. Један је био у сивом летњем оделу, омањи, тамнокос, ухрањен, ћелав, свој пристојан шешир држао је у руци као лепињу, а пажљиво избријано лице украшавале су му неприродно велике наочари с рожнатим оквиром. Други — плећат, риђ, куждрав младић са коцкастим качкетом забаченим на потиљак — био је у карираној кошуљи, изгужваним белим панталонама и црним патикама.

Први је био главом Михаил Александрович Берлиоз, председник управе једног од највећих московских књижевних удружења, које се скраћено звало МАССОЛИТ, а и уредник књижевног месечника, док је његов млађи пратилац био песник Иван Николајевич Понирјов, који се потписивао псеудонимом Бездомни.

Зашавши у сенку липа које су тек почеле да зелене, писци су најпре појурили ка шареном киоску са натписом: »Пиво и минералне воде«.

Да, треба истаћи прву чудноватост те страшне мајске вечери. Не само крај киоска већ ни у читавој алеји, која се пружала упоредо са Малом Броном улицом, није било апсолутно никога. У то доба, када се чинило да се не може ни дисати, када се сунце, усијавши Москву, нахерило у сувој измаглици некамо иза Садовога прстена — нико није дошао под липе, нико није седео на клупама, алеја је била пуста.

- Дајте нам киселе воде — затражио је Берлиоз.
- Киселе воде нема — одговорила је жена у киоску и због нечега се увредила.
- Имате ли пива? — промукло је упитао Бездомни.
- Пиво ће стићи увече — рекла је жена.
- Па шта, онда, имате? — упитао је Берлиоз.
- Имамо сок од кајсија, само није расхлађен — рекла је жена.
- Па добро, дајте, дајте, дајте!...

Абрикосовая дала обильную желтую пену, и в воздухе запахло парикмахерской. Напившись, литераторы немедленно начали икать, расплатились и уселись на скамейке лицом к пруду и спиной к Бронной.

Тут приключилась вторая странность, касающаяся одного Берлиоза. Он внезапно перестал икать, сердце его стукнуло и на мгновение куда-то провалилось, потом вернулось, но с тупой иглой, засевшей в нем. Кроме того, Берлиоза охватил необоснованный, но столь сильный страх, что ему захотелось тотчас же бежать с Патриарших без оглядки.

Берлиоз тоскливо оглянулся, не понимая, что его напугало. Он побледнел, вытер лоб платком, подумал: "Что это со мной? Этого никогда не было... сердце шалит... я переутомился. Пожалуй, пора бросить все к черту и в Кисловодск..."

И тут знойный воздух сгустился перед ним, и соткался из этого воздуха прозрачный гражданин престранного вида. На маленькой головке жокейский картузик, клетчатый кургузый воздушный же пиджачок... Гражданин ростом в сажень, но в плечах узок, худ неимоверно, и физиономия, прощу заметить, глумливая.

Жизнь Берлиоза складывалась так, что к необыкновенным явлениям он не привык. Еще более побледнев, он вытаращил глаза и в смятении подумал: "Этого не может быть!..."

Но это, увя, было, и длинный, сквозь которого видно, гражданин, не касаясь земли, качался перед ним и влево и вправо.

Тут ужас до того овладел Берлиозом, что он закрыл глаза. А когда он их открыл, увидел, что все кончилось, марево растворилось, клетчатый исчез, а заодно и тупая игла выскочила из сердца.

– Фу ты черт! – воскликнул редактор, – ты знаешь, Иван, у меня сейчас едва удар от жары не сделался! Даже что-то вроде галлюцинации было, – он попытался усмехнуться, но в глазах его еще прыгала тревога, и руки дрожали.

Однако постепенно он успокоился, обмахнулся платком и, произнеся довольно бодро: "Ну-с, итак..." – повел речь, прерванную питьем абрикосовой.

Речь эта, как впоследствии узнали, шла об Иисусе Христе. Дело в том, что редактор заказал поэту для очередной книжки журнала большую антирелигиозную поэму. Эту поэму Иван Николаевич сочинил, и в очень короткий срок, но, к сожалению, ею редактора несколько не удовлетворил. Очертил Бездомный главное действующее лицо своей поэмы, то есть Иисуса, очень черными красками, и тем не менее всю поэму приходилось, по мнению редактора, писать заново. И вот теперь редактор читал поэту нечто вроде лекции об Иисусе, с тем чтобы подчеркнуть

Сок од кајсија се заклобучао богатом жутом пеном, а у ваздуху је замирисало на берберницу. Утоливши жеђ, писци су одмах почели да штуцају, платили су и сели на клупу, лицем према рибаку, а леђима према Бронној улици.

Тада се догодила друга чудноватост, која се тичала само Берлиоза. Он је изненада престао да штуца, срце му је ударило и за тренутак некуда нестало, а онда се вратило, али са забијеном тупом иглом. Осим тога, Берлиоза је обузео неоснован, али тако јак страх да је зажелео да одмах побегне главом без обзира што даље од Патријаршијског рибака.

Берлиоз се жалосно осврнуо око себе, не схватајући шта га је то толико престрашило. Побледео је, обрисао чело марамicom и помислио: »Шта ли ми је? То ми се никада раије није дешавало... Срце ми није добро... Преморен сам. Можда би требало све да пошаљем до ђавола и да одем у Кисловодск...«

У том се тренутку спаран ваздух пред њим згуснуо, и претворио се тај ваздух у прозирног грађанина крајње чудноватог изгледа. На малој глави цокејски качет, кариран, тесан, ваздушаст сако... Грађанин, готово хват висок, али уских рамена, непојмљиво мршав, а лица, скрећем вам пажњу, подруглива.

Живот није био навикао Берлиоза на необичне појаве. Побледевши још више, он исколачи очи и збуњено помисли: »То не може бити!...«

Али, авај, то је ипак било, и издужени грађанин, који се провидео, клатио се пред њим лево-десно, не дотичући ногама земљу.

Тада је Берлиоза обузео такав ужас да је затворио очи. А када их је поново отворио — видео је да се све завршило, опсена је нестала, каријани је ишчезао, а истовремено је и тупа игла испала из срца.

— Ух, до ђавола! — узвикнуо је уредник. — Знаш ли, Иване, да ме умало није кап ударила од врућине! Чак сам мало и халуцинирао — покушао је да се осмехне, али му се у очима још видео немир и руке су му дрхтале.

Али се полако ипак смирио, почео је да се хлади марамicom и, рекавши колико је могао чило: »Па, дакле...« наставио разговор прекинут испијањем сока од кајсија.

Говорило се, како се то касније сазнало, о Иисусу Христу. Ствар је била у томе што је уредник поручио од песника за следећи број часописа велику антирелигиозну поему. Ту поему је Иван Николајевич написао, и то за веома кратко време, али, на жалост, уредника није њоме нимало задовољио. Бездомни је приказао главно лице своје поеме, то јест Иисуса, у најцрњим бојама, па ипак је целу поему, по мишљењу уредника, требало написати изнова. И сада је уредник држао песнику нешто налик на предавање о Иисусу, да би подвукао главну грешку песникову.

основную ошибку поэта.

Трудно сказать, что именно подвело Ивана Николаевича – изобразительная ли сила его таланта или полное незнакомство с вопросом, по которому он писал, – но Иисус в него получился ну совершенно как живой, некогда существовавший Иисус, только правда снабженный всеми отрицательными чертами Иисус.

Берлиоз же хотел доказать поэту, что главное не в том, каков был Иисус, плох ли, хорош ли, а в том, что Иисуса-то этого, как личности, вовсе не существовало на свете и что все рассказы о нем – простые выдумки, самый обыкновенный миф.

Надо заметить, что редактор был человеком начитанным и очень умело указывал в своей речи на древних историков, например, на знаменитого Филона Александрийского, на блестяще образованного Иосифа Флавия, никогда ни словом не упоминавших о существовании Иисуса. Обнаруживая солидную эрудицию, Михаил Александрович сообщил поэту, между прочим, и о том, что то место в 15-й книге, в главе 44-й знаменитых Тацитовых "Анналов", где говорится о казни Иисуса, – есть не что иное, как позднейшая поддельная вставка.

Поэт, для которого все, сообщаемое редактором, являлось новостью, внимательно слушал Михаила Александровича, уставив на него свои бойкие зеленые глаза, и лишь изредка икал, шепотом ругая абрикосовую воду.

– Нет ни одной восточной религии, – говорил Берлиоз, – в которой, как правило непорочная дева не произвела бы на свет бога. И христиане, не выдумав ничего нового, точно так же создали своего Иисуса, которого на самом деле никогда не было в живых. Вот на это-то и нужно сделать главный упор...

Высокий тенор Берлиоза разносился в пустынной аллее, и по мере того, как Михаил Александрович забирался в дебри, в которые может забираться, не рискуя свернуть себе шею, лишь очень образованный человек, – поэт узнавал все больше и больше интересного и полезного и про египетского Озириса, благостного бога и сына Неба и Земли, и про финикийского бога Фаммуза, и про Мардука, и даже про менее известного грозного бога Вицлипуцли, которого весьма почитали некогда ацтеки в Мексике.

И вот как раз в то время, когда Михаил Александрович рассказывал поэту о том, как ацтеки лепили из теста фигурку Вицлипуцли, в аллее показался первый человек.

Впоследствии, когда, откровенно говоря, было уже поздно, разные учреждения представили свои сводки с описанием этого человека. Сличение их не может не вызвать изумления.

Так, в первой из них сказано, что человек этот был маленького роста, зубы имел золотые и хромал на правую ногу. Во второй – что человек был росту громадного, коронки имел платиновые, хромал на

Тешко је рећи шта је баш довело у неприлику Ивана Николајевича — да ли пластична снага његовог талента или потпуно непознавање проблема о коме је хтео да пише — тек, Иисус му је испао баш као да је жива, мада не и привлачна личност.

А Берлиоз је хтео да докаже песнику да није најважније какав је био Иисус, рђав или добар, већ да Иисус као личност никада уопште није ни постојао на свету, да су све приче о њему — просто измишљотине, најобичнији мит.

Треба приметити да је уредник био човек начитан и да се вешто позивао, у својој речи, на старе историчаре, на пример на славног Филона из Александрије и сјајно образованог Јосифа Флавија, који никада, ни једном једином речју, нису споменули постојање Иисусово. Показујући тако солидну ерудицију, Михаил Александрович је рекао између осталог песнику и то да пасус у петнаестој књизи, у глави четрдесет четвртој, чувених Тацитових »Анала«, где се говори о Иисусовом погубљењу, није ништа друго до познији кривотворени додатак.

Песник коме је све што је уредник говорио било потпуно ново, пажљиво је слушао Михаила Александровича, нетремице га посматрајући својим живим зеленим очима, и само би с времена на време штупцу, шапатам проклињући сок од кајсија.

— Нема ни једне источњачке религије — говорио је Берлиоз — у којој, као по правилу, безгрешна девица не доноси на свет бога. И хришћани су, не измисливши ништа ново, исто тако створили свог Иисуса, који у ствари није ни постојао. И треба истаћи...

Високи тенор Берлиозов разлегао се у пустој алеји и, док је Михаил Александрович залазио у непроходна подручја, у која може да зађе само врло образован човек без бојазни да сломи врат — песник је све више сазнавао занимљивих и корисних ствари и о египатском Озирису, милостивом богу и сину Неба и Земље, и о феничанском богу Тамузу и о Мардуку, па чак и о мање познатом страшном богу Вицлипуцлију, кога су у давна времена поштовали Ацтеки у Мексику.

И управо у тренутку када је Михаил Александрович причао песнику о томе како су Ацтеки правили од теста фигуру Вицлипуцлија — у алеји се појавио први човек.

После, када је, отворено говорећи, већ било касно, разне установе су поднеле своје извештаје са описом овог човека. Упоређивање ових извештаја мора да запрепасти.

Тако се, на пример, у првом извештају говори да је овај човек био онижи, да је имао златне зубе и да је хромао на десну ногу. У другом извештају стоји да је човек био огроман, да је имао платинске

левую ногу. Третья лаконически сообщает, что особых примет у человека не было.

Приходится признать, что ни одна из этих сводок никуда не годится.

Раньше всего: ни на какую ногу описываемый не хромал, и росту был не маленького и не громадного, а просто высокого. Что касается зубов, то с левой стороны у него были платиновые коронки, а с правой – золотые. Он был в дорогом сером костюме, в заграничных, в цвет костюма, туфлях. Серый берет он лихо заломил на ухо, под мышкой нес трость с черным набалдашником в виде головы пуделя. По виду – лет сорока с лишним. Рот какой-то кривой. Выбрит гладко. Брюнет. Правый глаз черный, левый почему-то зеленый. Брови черные, но одна выше другой. Словом – иностранец.

Пройдя мимо скамьи, на которой помещались редактор и поэт, иностранец покосился на них, остановился и вдруг уселся на соседней скамейке, в двух шагах от приятелей.

"Немец", – подумал Берлиоз.

"Англичанин, – подумал Бездомный, – ишь, и не жарко ему в перчатках".

А иностранец окинул взглядом высокие дома, квадратом окаймлявшие пруд, причем заметно стало, что видит это место он впервые и что оно его заинтересовало.

Он остановил взор на верхних этажах, ослепительно отражающих в стеклах изломанное и навсегда уходящее от Михаила Александровича солнце, затем перевел его вниз, где стекла начали предвечерне темнеть, чему-то снисходительно усмехнулся, прищурился, руки положил на набалдашник, а подбородок на руки.

– Ты, Иван, – говорил Берлиоз, – очень хорошо и сатирически изобразил, например, рождение Иисуса, сына божия, но соль-то в том, что еще до Иисуса родился целый ряд сынов божиих, как, скажем, феникийский Адонис, фригийский Атис, персидский Митра, коротко же говоря, ни один из них не рождался и никого не было, в том числе и Иисуса, и необходимо, чтоб ты, вместо рождения или, предположим, прихода волхвов, изобразил бы нелепые слухи об этом приходе...

А то выходит по твоему рассказу, что он действительно родился!..

Тут Бездомный сделал попытку прекратить замучившую его икоту, задержав дыхание, отчего икнул мучительнее и громче, и в этот же момент Берлиоз прервал свою речь, потому что иностранец вдруг поднялся и направился к писателям.

Те поглядели на него удивленно.

– Извините меня, пожалуйста, – заговорил подошедший с иностранным акцентом, но не коверкая слов, – что я, не будучи знаком, позволяю себе... но предмет вашей ученой беседы настолько интересен, что...

Тут он вежливо снял берет, и друзьям ничего не

крунице и да је храмао на леву ногу. Трећи извештај лаконски саопштава да човек није имао никакве особене знаке.

Морамо признати да ни један од ових извештаја не ваља.

Пре свега: ни на једну ногу описани није храмао, и није био ни онижи ни огроман, већ је једноставно био — висок. Што се тиче зуба, са леве стране је имао платинске, а са десне — златне крунице. Био је у скупом сивом оделу, и страним циттелама боје одела. Сиви бере је накривио на уво, под мишком је носио штап са црном дршком у облику пудличине главе. На изглед је имао око четрдесет и нешто година. Уста су му била некако искривљена. Био је глатко избријан. Црномањаст. Десно му је око било црно, лево из неких разлога зелено. Обрве црне, али једна виша од друге. Једном речју – странац.

Прошавши поред клупе на којој су седели уредник и песник, странац их је погледао испод ока, зауставио се и изненада сео на суседну клупу, удаљену једно два корака од пријатеља.

»Немац...« помислио је Берлиоз.

»Енглец...« — помислио је Бездомни — »пази само, није му врућина у рукавицама!«

А странац је бацио поглед на високе зграде које су у виду квадрата опкољавале рибуњак, при чему је било јасно да ово место види први пут, и да га је оно заинтересовало.

Поглед је зауставио на горњим спратовима, који су блештаво одражавали у стаклу изломљено сунце што је заувек напуштало Михаила Александровича, затим га је спустио ниже, где су стакла већ почела да тамне у предвечерју, покровитељски се нечему осмехнуо, зажмирио, руке ставио на дршку штапа, а браду ослонио на руке.

— Ти си, Иване — говорно је Берлиоз — веома добро и сатирично приказао, на пример, рођење Иисуса, сина Божијег, али суштина је у томе што се пре Иисуса родио читав низ синова божијих, као што је, рецимо, фригијски Атис, укратко, ни један од њих никада није ни био рођен и никада није ни постојао, па је тако и са Исусом, те је зато неопходно да ти, уместо рођења и, рецимо, доласка мудраца, прикажеш бесмислене приче о том рођењу...

А из твоје приче произлази да се он одиста и родио!...

Овде је Бездомни покушао да прекине штуцавицу која га је мучила и зауставио је дисање, због тога је штуцнуо још јаче и теже, и у истом тренутку Берлиоз је престао да говори, јер је странац изненада устао и упутио се према писцима.

Ови су га зачуђено погледали.

— Опростите, молим вас — проговорио је придошлица са страним акцентом, али не кварећи речи — што, иако се не познајемо, допуштам себи... али предмет вашег ученог разговора је толико занимљив да...

Тада је учтиво скинуо бере, и пријатељима није

оставалось, как приподняться и раскланяться.
"Нет, скорее француз..." – подумал Берлиоз.

"Поляк?.." – подумал Бездомный.

Необходимо добавить, что на поэта иностранец с первых же слов произвел отвратительное впечатление, а Берлиозу скорее понравился, то есть не то чтобы понравился, а... как бы выразиться... заинтересовал, что ли.

– Разрешите мне присесть? – вежливо попросил иностранец, и приятели как-то невольно раздвинулись; иностранец ловко уселся между ними и тотчас вступил в разговор. – Если я не ослышался, вы изволили говорить, что Иисуса не было на свете? – спросил иностранец, обращая к Берлиозу свой левый зеленый глаз.

– Нет, вы не ослышались, – учтиво ответил Берлиоз, – именно это я и говорил.

– Ах, как интересно! – воскликнул иностранец.

"А какого черта ему надо?" – подумал Бездомный и нахмурился.

– А вы соглашались с вашим собеседником? – осведомился неизвестный, повернувшись вправо к Бездомному.

– На все сто! – подтвердил тот, любя выражаться вычурно и фигурально.

– Изумительно! – воскликнул непрошенный собеседник и, почему-то воровски оглянувшись и приглушив свой низкий голос, сказал: – Простите мою навязчивость, но я так понял, что вы, помимо всего прочего, еще и не верите в бога? – он сделал испуганные глаза и прибавил: – Клянусь, я никому не скажу.

– Да, мы не верим в бога, – чуть улыбнувшись испугу интуриста, ответил Берлиоз. – Но об этом можно говорить совершенно свободно.

Иностранец откинулся на спинку скамейки и спросил, даже привизгнув от любопытства:

– Вы – атеисты?!

– Да, мы – атеисты, – улыбаясь, ответил Берлиоз, а Бездомный подумал, рассердившись: "Вот прицепился, заграничный гусь!"

– Ох, какая прелесть! – вскричал удивительный иностранец и завертел головой, глядя то на одного, то на другого литератора.

– В нашей стране атеизм никого не удивляет, – дипломатически вежливо сказал Берлиоз, – большинство нашего населения сознательно и давно перестало верить сказкам о боге.

Тут иностранец отколол такую штуку: встал и пожал изумленному редактору руку, произнеся при этом такие слова:

– Позвольте вас поблагодарить от всей души!

– За что это вы его благодарите? – заморгав, осведомился Бездомный.

– За очень важное сведение, которое мне, как путешественнику, чрезвычайно интересно, – многозначительно подняв палец, пояснил заграничный чудак.

Важное сведение, по-видимому, действительно

преостало ништа друго до да устану и поклоню се.

»Не, пре ће бити да је Француз...« помислио је Берлиоз.

»Поляк?...« — помисли Бездомни.

Морамо додати да је песнику странац од првих речи био одвратан, а Берлиозу се готово допао, то јест, не да се допао, већ. .. како да кажемо. . да га је заинтересовао, шта ли.

— Могу ли да седнем? — учтиво је упитао странац и пријатељи су се, хтели-не хтели, размакли, а странац се вешто сместио између њих и одмах запоео разговор. — Ако сам добро чуо, ви сте изволели рећи да Исус није ни постојао? — упитао је странац, окрећући према Берлиозу своје лево, зелено око.

— Да, добро сте чули — учтиво је одговорио Берлиоз — управо сам то и говорио.

— Ах, што је то занимљиво! — узвикнуо је странац.

»Шта он, до ђавола, хоће?« — помислио је Бездомни и намргодио се.

— А ви сте одобравали свом саговорнику? — упитао је незнаца, окренувши се надесно, према Бездомном.

— Стопроцентно! — потврдио је овај, пошто је волео да се изражава китњасто и фигуративно.

— Прекрасно! — узвикнуо је незвани саговорник и због нечега је, кришом се осврнувши и пригушивши свој дубок глас, рекао: — Извините што сам наметљив, али ми се учинило да ви, између свега осталог, не верујете у бога? — Очи су му се причиниле уплашене, и додао је: — Кунем вам се, никоме то нећу рећи!

— Да, ми не верујемо у бога — осмехнувши се мало страху страног туристе одговорио је Берлиоз — али о томе може да се говори сасвим слободно.

Странац се завалио на наслон клупе и упитао, готово потцикнувши од радозналости:

— Ви сте атеисти?

— Да, ми смо — атеисти — одговорио је осмехнувши се Берлиоз, а Бездомни је помислио, ражестивши се: »Шта се залепио, иноземни гусан!«

— Ох, какве ли дивоте! — узвикну чудновати странац и поче да врти главом, посматрајући час једног, час другог књижевника.

— У нашој земљи атеизму се нико не чуди — дипломатски учтиво рече Берлиоз, — Већина нашег становништва је свесно и већ поодавно престала да верује у бајке о богу.

Тада странац учини нешто неочекивано: устао је и стегао запрепашћеном уреднику руку, изговоривши при томе следеће речи:

— Допустите да вам се од свег срца захвалим!

— На чему му се то захваљујете? — почео је да трепће Бездомни.

— На веома значајном податку, који ми је, као путнику, веома занимљив — дигавши значајно прст, објасни иностранци чудак.

Важан податак је, по свему судећи, доиста оставио

произвело на путешественника сильное впечатление, потому что он испуганно обвел глазами дома, как бы опасаясь в каждом окне увидеть по атеисту.

"Нет, он не англичанин..." – подумал Берлиоз, а Бездомный подумал: "Где это он так наловчился говорить по-русски, вот что интересно!" – и опять нахмурился.

– Но, позвольте вас спросить, – после тревожного раздумья заговорил заграничный гость, – как же быть с доказательствами бытия божия, коих, как известно, существует ровно пять?

– Увы! – с сожалением ответил Берлиоз, – ни одно из этих доказательств ничего не стоит, и человечество давно сдало их в архив. Ведь согласитесь, что в области разума никакого доказательства существования бога быть не может.

– Bravo! – вскричал иностранец, – bravo! Вы полностью повторили мысль беспокойного старика Иммануила по этому поводу. Но вот курьез: он начисто разрушил все пять доказательств, а затем, как бы в насмешку над самим собою, соорудил собственное шестое доказательство!

– Доказательство Канта, – тонко улыбнувшись, возразил образованный редактор, – также неубедительно. И недаром Шиллер говорил, что кантовские рассуждения по этому вопросу могут удовлетворить только рабов, а Штраус просто смеялся над этим доказательством.

Берлиоз говорил, а сам в это время думал: "Но, все-таки, кто же он такой? И почему так хорошо говорит по-русски?"

– Взять бы этого Канта, да за такие доказательства года на три в Соловки! – совершенно неожиданно бухнул Иван Николаевич.

– Иван! – сконфузившись, шепнул Берлиоз.

Но предложение отправить Канта в Соловки не только не поразило иностранца, но даже привело в восторг.

– Именно, именно, – закричал он, и левый зеленый глаз его, обращенный к Берлиозу, засверкал, – ему там самое место! Ведь говорил я ему тогда за завтраком: "Вы, профессор, воля ваша, что-то нескладное придумали! Оно, может, и умно, но больно непонятно. Над вами потешаться будут".

Берлиоз выпучил глаза. "За завтраком... Канту?.. Что это он плетет?" – подумал он.

– Но, – продолжал иноземец, не смущаясь изумлением Берлиоза и обращаясь к поэту, – отправить его в Соловки невозможно по той причине, что он уже с лишком сто лет пребывает в местах значительно более отдаленных, чем Соловки, и извлечь его оттуда никоим образом нельзя, уверяю вас!

– А жаль! – отозвался задира-поэт.

– И мне жаль! – подтвердил неизвестный, сверкая глазом, и продолжал: – Но вот какой вопрос меня

на путника снажан утисак, јер је преплашено бацио поглед на куће, као да се бојао да ће у сваком прозору угледати по једног атеисту.

»Не, није он Енглез« — помислио је Берлиоз, а Бездомни је помислио: »Где ли се само извештао да тако говори руски, то мене занима!« — и поново се натруштио.

— Допустите ми да вас онда упитам — после узрујаног оклевања, проговорио је поново страни гост — шта ће онда бити са доказима божјег постојања, којих, као што је познато, има тачно пет?

— Авај — одговорио је сажалјиво Берлиоз. — Ни један од тих доказа ништа не вреди, и човечанство их је одавно бацило у архив. Јер морате признати да у области разума не може постојати никакав доказ о постојању бога.

— Bravo! — узвикну странац — Bravo! У потпуности сте поновили мисао неспокојног старца Емануела о овом питању. Али ево незгоде: он је докраја оборио свих пет доказа, а онда је, као да се сам себи руга, створио сопствени шести доказ.

— Ни Кантов доказ — дискретно се осмехнувши, одвратио је образовани уредник — није убедљив. И није Шилер без разлога рекао да Кантова размишљања о овоме могу да задовоље само робове, а Штраус се једноставно том доказу смејао.

Берлиоз је ово говорио, а у себи мислио: »Ко ли је овај, на крају крајева? И откуд тако добро говори руски?«

— Тог би Канта, па још за такве доказе требало бацити у Соловке на једно три године! — изненада је извалио Иван Николаевич.

— Иване! — прошаптао је збуњено Берлиоз.

Али предлог да се Кант стрпа у Соловке не само да није збунио странца већ би се пре могло рећи да га је одушевио.

— Тачно, тачно — узвикнуо је, а лево му је зелено око, окренуто Берлиозу, севнуло. — Тамо му и јесте место! Јер, рекох му тада, за доручком: »Ви сте то, професоре, извините, нешто неумесно смислили. То можда и јесте паметно, али је много неразумљиво. Смсјаће вам се.«

Берлиоз је исколачио очи. »За доручком... Канту?!... Шта ли он то меље?« — помислио је.

— Али — наставио је странац, не узбуђујући се због Берлиозовог запрспашићења и обраћајући се песнику — у Соловке га не можемо стрпати зато што он већ више од сто година борави у местима много удаљенијим но што су Соловке, и оданде га никако не можемо извући, верујте ми то!

— Штета, одиста! — одговори инација-песник.

— Делим ваше мишљење потврдио је незнацац, севнувши оком, и наставио: — али мене

беспокоит: ежели бога нет, то, спрашивается, кто же управляет жизнью человеческой и всем вообще порядком на земле?

– Сам человек и управляет, – поспешил сердито ответить Бездомный на этот, признаться, не очень ясный вопрос.

– Виноват, – мягко отозвался неизвестный, – для того, чтобы управлять, нужно, как-никак, иметь точный план на некоторый, хоть сколько-нибудь приличный срок. Позвольте же вас спросить, как же может управлять человек, если он не только лишен возможности составить какой-нибудь план хотя бы на смехотворно короткий срок, ну, лет, скажем, в тысячу, но не может ручаться даже за свой собственный завтрашний день? И, в самом деле, – тут неизвестный повернулся к Берлиозу, – вообразите, что вы, например, начнете управлять, распоряжаться и другими и собою, вообще, так сказать, входить во вкус, и вдруг у вас... кхе... кхе... саркома легкого...

– тут иностранец сладко усмехнулся, как будто мысль о саркоме легкого доставила ему удовольствие, – да, саркома, – жмурясь, как кот, повторил он звучное слово, – и вот ваше управление закончилось! Ничья судьба, кроме своей собственной, вас более не интересует. Родные вам начинают лгать, вы, чужая неладное, бросаетесь к ученым врачам, затем к шарлатанам, а бывает, и к гадалкам. Как первое и второе, так и третье – совершенно бессмысленно, вы сами понимаете. И все это кончается трагически: тот, кто еще недавно полагал, что он чем-то управляет, оказывается вдруг лежащим неподвижно в деревянном ящике, и окружающие, понимая, что толку от лежащего нет более никакого, сжигают его в печи.

А бывает и еще хуже: только что человек соберется съездить в Кисловодск, – тут иностранец прищурился на Берлиоза, – пустяковое, казалось бы, дело, но и этого совершить не может, так как неизвестно почему вдруг возьмет – поскользнется и попадет под трамвай! Неужели вы скажете, что это он сам собою управил так? Не правильнее ли думать, что управился с ним кто-то совсем другой? – и здесь незнакомец рассмеялся странным смешком.

Берлиоз с великим вниманием слушал неприятный рассказ про саркому и трамвай, и какие-то тревожные мысли начали мучить его. "Он не иностранец! Он не иностранец! – думал он, – он престранный субъект... Но позвольте, кто же он такой?"

– Вы хотите курить, как я вижу? – неожиданно обратился к Бездомному неизвестный, – вы какие предпочитаете?

– А у вас разные, что ли, есть? – мрачно спросил поэт, у которого папиросы кончились.

– Какие предпочитаете? – повторил неизвестный.

– Ну, "Нашу марку", – злобно ответил Бездомный.

Незнакомец немедленно вытащил из кармана портсигар и предложил его Бездомному:

узнемирава нешто друго: ако већ бога нема, онда се ваља упитати ко то управља животом људским и уопште читавим поретком на земљи?

— Човек сам управља! — похита љутито да одговори Бездомни на ово, мора се признати, не баш сасвим јасно питање.

— Извините — благо одговори незнанац да би се управљало, треба ипак имати тачан план за извршен, колико-толико пристојан период времена. Допустите ми да вас упитам како човек може да управља, ако је не само лишен могућности да направи неки план, макар и за тако смешно кратак рок од, рецимо, једно хиљаду година, већ не може зајамчити да ће дочекати и сутрашњи дан? И одиста — ту се незнанац окренуо Берлиозу — замислите да, на пример, почнете да управљате, да одлучујете и о другима и о себи, и уопште, таман се унесете у посао, кад наједном добијете... хм, хм... сарком плућа...

Ту се странац слатко осмехнуо, као да му је мисао о саркому плућа причинила задовољство — да, сарком — жмиркајући као мачак, поновио је ову звучну реч — и ето, са вашим управљањем је готово! Ничија вас судбина, осим ваше сопствене, више не занима. Рођаци почињу да вас лажу, а ви, осећајући да нешто није у реду, јурите ученим лекарима, па шарлатанима, а можда и гатарима. И једно и друго, а и треће — потпуно је бесмислено, то и сами схватате. И све се то завршава трагично; онај који је до недавно сматрао да управља нечим, наједном се обрео непокретан у дрвеном ковчегу, и они око њега, схватајући да од њега више нема никакве вајде, спаљују га у пећи.

А дешава се и горе: човек се управо спремио да крене у Кисловодск — ту је странац зажмиревши погледао Берлиоза — тричарија на први поглед, али ни то не може да учини, јер ће се из непознатих разлога изненада оклизнути и насти под трамвај! Нећете ми ваљда рећи да је сам собом тако управљао? Није ли исправније помислити да је то с њим учинио неко други? — и ту се странац некако чудновато засмејао.

Берлиоз је веома пажљиво слушао непријатну причу о саркому и трамвају, и некакве су га немирне мисли почеле да муче. »Није он странац! Није он« — мислио је — »неки врло чудан тип... али, допустите, ко ли је он?«

— Вама се, као што видим, пуши? — изненада се незнанац обратио Бездомном. Које цигарете пушите?

— Да их немате можда више врста? — мрачно је упитао песник, који више није имао ниједне цигарете у џепу.

— Које пушите? — поновио је незнанац.

— Па, »Нашу марку« — јетко одговори Бездомни.

Незнанац је одмах извадио из џепа табакеру и понудио Бездомног.

– "Наша марка".

И редактора и поэта не столько поразило то, что нашлась в портсигаре именно "Наша марка", сколько сам портсигар. Он был громадных размеров, червонного золота, и на крышке его при открывании сверкнул синим и белым огнем бриллиантовый треугольник.

Тут литераторы подумали разное. Берлиоз: "Нет, иностранец!", а Бездомный: "Вот черт его возьми! А?"

Поэт и владелец портсигара закурили, а некурящий Берлиоз отказался.

"Надо будет ему возразить так, – решил Берлиоз, – да, человек смертен, никто против этого и не спорит. Но дело в том, что..."

Однако он не успел выговорить этих слов, как заговорил иностранец:

– Да, человек смертен, но это было бы еще полбеды. Плохо то, что он иногда внезапно смертен, вот в чем фокус! И вообще не может сказать, что он будет делать в сегодняшний вечер.

"Какая-то нелепая постановка вопроса..." – подумал Берлиоз и возразил:

– Ну, здесь уж есть преувеличение. Сегодняшний вечер мне известен более или менее точно. Само собой разумеется, что, если на Бронной мне свалится на голову кирпич...

– Кирпич ни с того ни с сего, – внушительно перебил неизвестный, – никому и никогда на голову не свалится. В частности же, уверяю вас, вам он ни в каком случае не угрожает. Вы умрете другой смертью.

– Может быть, вы знаете, какой именно? – с совершенно естественной иронией осведомился Берлиоз, вовлекаясь в какой-то действительно нелепый разговор, – и скажете мне?

– Охотно, – отозвался незнакомец. Он смерил Берлиоза взглядом, как будто собирался сшить ему костюм, сквозь зубы пробормотал что-то вроде: "Раз, два... Меркурий во втором доме... луна ушла... шесть – несчастье... вечер – семья..." – и громко и радостно объявил: – Вам отрежут голову!

Бездомный дико и злобно вытаращил глаза на развязного неизвестного, а Берлиоз спросил, криво усмехнувшись:

– А кто именно? Враги? Интервенты?

– Нет, – ответил собеседник, – русская женщина, комсомолка.

– Гм... – промычал раздраженный шуточкой неизвестного Берлиоз, – ну, это, извините, маловероятно.

– Прошу и меня извинить, – ответил иностранец, – но это так. Да, мне хотелось бы спросить вас, что вы будете делать сегодня вечером, если это не секрет?

– Секрета нет. Сейчас я зайду к себе на Садовую, а потом в десять часов вечера в МАССОЛИТе состоится заседание, и я буду на нем председательствовать.

— «Наша марка».

И уредника и песника није зачутило толико што се у табакери налазила баш «Наша марка», колико их је зачутила сама табакера. Била је огромна, од жеженог злата, а на њеном поклопцу је, када се отворила, блеснуо плавом и беличастом ватром брилијантски троугао.

Овде су писци помислили сасвим различите ствари: Берлиоз — «Не, ипак је странац!», а Бездомни — «Ђаво нека га носи! А?»

Песник и власник табакере су припалили, а непушач Берлиоз се захвалио.

«Треба му овако одговорити» — одлучио је Берлиоз — «да, човек је смртан, то нико не спори. Али, ствар је у томе што ...»

Међутим, није успео да изговори ове речи, јер је проговорио странац:

— Да, човек је смртан, али то је још најмање зло. Не ваља што је он понекад изненада смртан, у томе је виц! И што уопште није у стању да каже шта ће радити вечерас.

«Глупаво постављање питања...» — помислио је Берлиоз и успротивио се:

— Е, то је већ преувеличавање. Како ћу провести данашње вече, то знам мање-више тачно. Само се по себи разуме, уколико ми на Бронној не падне некаква цигла на главу...

— Цигла тек онако — значајно га је прекинуо незнацац — никада и никоме не пада на главу. Нарочито вама, уверавам вас, она ни у ком случају не прети. Умрећете другачијом смрћу.

— Да можда не знате и каквом? — са сасвим природном иронијом упитао је Берлиоз, упуштајући се у прилично бесмислен разговор — хоћете ли ми рећи?

— Драге воље — одговорио је незнацац. Одмерио је Берлиоза погледом као да се спремао да му шије одело, промрљао кроз зубе нешто као: «Један, два... Меркур у другој кући ... Месец је изашао ... Шест — несрећа ... вече - седам...» — и гласно и раздрагано изјавио: — Одрубиће вам главу!

Бездомни се страшно и срдито избечио на безобзирног незнацаца, а Берлиоз је упитао, извештачено се осмехнувши:

— А ко то? Непријатељи? Интервенционисти?

— Не — одговорио је саговорник. — Руска жена, комсомолка.

— Хм... промрљао је Берлиоз, љутит због незначеве шале. — Извините, али то је готово немогуће.

— Извините и ви мене — одговорио је странац — то је тачно. Да, хтео сам да вас питам шта ћете радити вечерас, ако то није тајна?

— Тајне никакве нема. Прво ћу отићи кући, у Садову, а после тога ћу у десет увече у МАССОЛИТ-у председавати некој седници.

– Нет, этого быть никак не может, – твердо возразил иностранец.

– Это почему?

– Потому, – ответил иностранец и прищуренными глазами поглядел в небо, где, предчувствуя вечернюю прохладу, бесшумно чертили черные птицы, – что Аннушка уже купила подсолнечное масло, и не только купила, но даже и разлила. Так что заседание не состоится.

Тут, как вполне понятно, под липами наступило молчание.

– Простите, – после паузы заговорил Берлиоз, поглядывая на мелющего чепуху иностранца, – при чем здесь подсолнечное масло... и какая Аннушка?

– Подсолнечное масло здесь вот при чем, – вдруг заговорил Бездомный, очевидно, решив объявить незванному собеседнику войну, – вам не приходилось, гражданин, бывать когда-нибудь в лечебнице для душевнобольных?

– Иван!.. – тихо воскликнул Михаил Александрович.

Но иностранец ничуть не обиделся и превесело рассмеялся.

– Бывал, бывал и не раз! – вскричал он, смеясь, но не сводя несмеющегося глаза с поэта, – где я только не бывал! Жаль только, что я не удосужился спросить у профессора, что такое шизофрения. Так что вы уж сами узнайте это у него, Иван Николаевич!

– Откуда вы знаете, как меня зовут?

– Помилуйте, Иван Николаевич, кто же вас не знает? – здесь иностранец вытащил из кармана вчерашний номер "Литературной газеты", и Иван Николаевич увидел на первой же странице свое изображение, а под ним свои собственные стихи. Но вчера еще радовавшее доказательство славы и популярности на этот раз ничуть не обрадовало поэта.

– Я извиняюсь, – сказал он, и лицо его потемнело, – вы не можете подождать минутку? Я хочу товарищу пару слов сказать.

– О, с удовольствием! – воскликнул неизвестный, – здесь так хорошо под липами, а я, кстати, никуда и не спешу.

– Вот что, Миша, – зашептал поэт, оттащив Берлиоза в сторону, – он никакой не интуист, а шпион. Это русский эмигрант, перебравшийся к нам. Спрашивай у него документы, а то уйдет...

– Ты думаешь? – встревоженно шепнул Берлиоз, а сам подумал: "А ведь он прав!"

– Уж ты мне верь, – засипел ему в ухо поэт, – он дурачком прикидывается, чтобы выпросить кое-что. Ты слышишь, как он по-русски говорит, – поэт говорил и косился, следя, чтобы неизвестный не удрал, – идем, задержим его, а то уйдет...

И поэт за руку потянул Берлиоза к скамейке.

– Не, то никак не може бити — одлучно је одговорио странац.

— А зашто?

— Зато — одговорио је странац и жмиркајући погледао у небо, по коме су, предосећајући вечерње освежење, бесшумно кружиле црне птице — што је Анушка већ купила зејтин, и не само да га је купила већ га је и пролила. Тако да седнице неће бити.

У том тренутку је под липама, сасвим разумљиво, завладала тишина.

— Опростите — после паузе је први проговорио Берлиоз, посматрајући странца који је говорио којешта — какве везе са овим има зејтин... и која је то Анушка?

— Ево какве везе са свим тим има зејтин — наједном је проговорио Бездомни, очигледно одлучивши да незваном саговорнику објави рат. Да нисте ви, грађанине, имали прилике да боравите у душевној болници?

— Иване... — тихо је узвикнуо Михаил Александрович.

Али странац се уопште није увредио, и раздрагано се насмејао.

— Јесам, јесам, и то колико пута — узвикнуо је смејући се, али не скидајући ненасмејани поглед са песника — где све ја нисам био! Једино ми је жао што нисам нашао времена и замолио професора да ми објасни шта је то шизофренија. Тако да ћете то лично од њега сазнати, Иване Николајевичу!

— Одакле знате како се зovem?

— Али молим вас, Иване Николајевичу, ко вас да не познаје? — странац је извукао из џепа јучерашњи број »Литературне газете« и Иван Николајевич је угледао на првој страни своју слику, а под њом своје сопствене стихове. Али оно што га је још колико јуче радовало као доказ славе и популярности, овога пута га није обрадовало.

— Извините — рекао је и лице му се смрачило — бисте ли причekali који тренутак? Хтео бих другу да кажем неколико речи.

— О, са задовољством! — узвикнуо је незнанац. — Овде под липама је тако дивно, а ја се, узгред буди речено, никуда и не журим.

— Знаш шта, Мишо — почео је да шапуће песник, одукавши Берлиоза у страну — није он никакав страни туриста, већ шпијун. То је руски емигрант који је успео да се увуче овамо. Затражи му исправе, иначе ће побећи.

— Мислиш? — узнемирено је упитао Берлиоз, а у себи је помислио: »У праву је!«

— Веруј ми — шиштао му је у уво песник он се прави да је глуп, како би од нас извукао нешто. Видиш и сам како говори руски — песник је говорио и сумњичаво погледао према клупи, да незнанац не умакне — хајде да га ухватимо, иначе ће побећи...

И песник је повукао Берлиоза за руку према клупи.

Незнакомец не сидел, а стоял возле нее, держа в руках какую-то книжечку в темно-сером переплете, плотный конверт хорошей бумаги и визитную карточку.

– Извините меня, что я в пылу нашего спора забыл представить себя вам. Вот моя карточка, паспорт и приглашение приехать в Москву для консультации, – веско проговорил неизвестный, проницательно глядя на обоих литераторов.

Те сконфузились. "Черт, все слышал," – подумал Берлиоз и вежливым жестом показал, что в предъявлении документов нет надобности. Пока иностранец совал их редактору, поэт успел разглядеть на карточке напечатанное иностранными буквами слово "профессор" и начальную букву фамилии – двойное "В".

– Очень приятно, – тем временем смущенно бормотал редактор, и иностранец спрятал документы в карман.

Отношения таким образом были восстановлены, и все трое снова сели на скамью.

– Вы в качестве консультанта приглашены к нам, профессор? – спросил Берлиоз.

– Да, консультантом.

– Вы – немец? – осведомился Бездомный.

– Я-то?.. – Переспросил профессор и вдруг задумался. – Да, пожалуй, немец... – сказал он.

– Вы по-русски здорово говорите, – заметил Бездомный.

– О, я вообще полиглот и знаю очень большое количество языков, – ответил профессор.

– А у вас какая специальность? – осведомился Берлиоз.

– Я – специалист по черной магии.

"На тебе!" – стукнуло в голове у Михаила Александровича.

– И... и вас по этой специальности пригласили к нам? – заикнувшись спросил он.

– Да, по этой пригласили, – подтвердил профессор и пояснил: – Тут в государственной библиотеке обнаружены подлинные рукописи чернокнижника Герберта Аврилакского, десятого века, так вот требуется, чтобы я их разобрал. Я единственный в мире специалист.

– А-а! Вы историк? – с большим облегчением и уважением спросил Берлиоз.

– Я – историк, – подтвердил ученый и добавил ни к селу ни к городу: – Сегодня вечером на Патриарших прудах будет интересная история!

И опять крайне удивились и редактор и поэт, а профессор поманил обоих к себе и, когда они наклонились к нему, прошептал:

– Имейте в виду, что Иисус существовал.

– Видите ли, профессор, – принужденно улыбнувшись, отозвался Берлиоз, – мы уважаем ваши большие знания, но сами по этому вопросу

Незнанац није седео, већ је стајао крај ње, држећи у рукама некакву књижицу у тамносивом повезу, дебео коверат од финог папира и визиткарту.

— Извините што сам, занет жустрим разговором, заборавио да вам се представим. Ево моје визиткарте, пасоша и позива да допутујем у Москву консултације ради — озбиљно је рекао незнанац, посматрајући оба писца својим продорним погледом.

Ови су се збунили. »Ђаво, све је чуо . . .« — помислио је Берлиоз и учтивим покретом руке показао да су исправе непотребне. И док их је странац гурао у руке уреднику, песнику је пошло за руком да прочита на визиткарти реч »професор« одштапану страним словима, као и почетно слово презимена удвојено »V«.

— Драго ми је — у међувремену је промрмљао збуњено уредник и странац је вратио исправе у џеп.

Тако су односи били поново успостављени, и сва тројица су поново села на клупу.

— Позвани сте овамо као саветник, професоре? — упитао је Берлиоз.

— Да, као саветник.

— Ви сте Немац? — упитао је Бездомни.

— Ја? . . . — поновио је питање професор и наједном се замислио. — Да, по свој прилици сам Немац — рекао је.

— Одлично говорите руски — приметио је Бездомни.

— О, ја сам уопште полиглота, и говорим велики број језика — одговорио је професор.

— А шта вам је струка? — упитао је Берлиоз.

— Стручњак сам за црну магију.

»Ето ти га сад . . .« — синило је у глави Михаила Александровича.

— А вас су... као стручњака за та питања позвали к нама? — упитао је овај замуцкујући.

— Да, управо тако — потврдио је професор и објаснио: Овде су у државној библиотеци пронађени оригинални рукописи црнога мага Жербера из Орилака, из десетог столећа. Очекује се од мене да их прегледам. Ја сам једини стручњак на свету.

— Аа! Ви сте историчар? — са олакшањем и поштовањем упитао је Берлиоз.

— Да, ја сам историчар — потврдио је научник и изнебуха додао: — Вечерас ће се код Патријаршијског рибака догодити занимљива историја!

И уредник и песник су се поново врло зачудили, а професор их је прстом позвао к себи и, када су му се приклонили, прошаптао:

— Имајте на уму да је Исус постојао.

— Видите ли, професоре — усиљено се осмехнувши, одговорио је Берлиоз — ми поштујемо ваше велико знање, али што се тога

придерживаемся другой точки зрения.

– А не надо никаких точек зрения! – ответил странный профессор, – просто он существовал, и больше ничего.

– Но требуется же какое-нибудь доказательство... – начал Берлиоз.

– И доказательств никаких не требуется, – ответил профессор и заговорил негромко, причем его акцент почему-то пропал: – Все просто: в белом плаще с кровавым подбоем, шаркающей кавалерийской походкой, ранним утром четырнадцатого числа весеннего месяца нисана...

тиче, придерживаемо се другог гледишта.

— Никаква гледишта ту нису ни потребна — одговорио је чудновати професор — једноставно је постојао, и ништа више.

— Али, потребан је некакав доказ ... — почео је Берлиоз.

— Никакви докази нису потребни — одговорио је професор и почео да говори тихо, и при том се његов акценат из неких разлога изгубио: — Све је једноставно: у белом плашту с поставом боје крви, шепавим коњаничким кораком, у рано јутро дана четрнаестог пролећног месеца нисана...

Глава 2. Понтий Пилат

В белом плаще с кровавым подбоем, шаркающей кавалерийской походкой, ранним утром четырнадцатого числа весеннего месяца нисана в крытую колоннаду между двумя крыльями дворца Ирода великого вышел прокуратор Иудеи Понтий Пилат.

Более всего на свете прокуратор ненавидел запах розового масла, и все теперь предвещало нехороший день, так как запах этот начал преследовать прокуратора с рассвета.

Прокуратору казалось, что розовый запах источают кипарисы и пальмы в саду, что к запаху кожи и пота от конвоя примешивается проклятая розовая струя.

От флигелей в тылу дворца, где расположилась пришедшая с прокуратором в Ершалаим первая когорта двенадцатого молниеносного легиона, заносило дымком в колоннаду через верхнюю площадку сада, и к горьковатому дыму, свидетельствовавшему о том, что кашевары в кентуриях начали готовить обед, примешивался все тот же жирный розовый дух.

"О боги, боги, за что вы наказываете меня? Да, нет сомнений! Это она, опять она, непобедимая, ужасная болезнь гемикрания, при которой болит полголовы. От нее нет средств, нет никакого спасения. Попробую не двигать головой".

На мозаичном полу у фонтана уже было приготовлено кресло, и прокуратор, не глядя ни на кого, сел в него и протянул руку в сторону.

Секретарь почтительно вложил в эту руку кусок пергамента. Не удержавшись от болезненной гримасы, прокуратор искоса, бегло проглядел написанное, вернул пергамент секретарю и с трудом проговорил:

– Подследственный из Галилеи? К тетрарху дело посылали?

– Да, прокуратор, – ответил секретарь.

– Что же он?

– Он отказался дать заключение по делу и смертный приговор Синедриона направил на ваше утверждение, – объяснил секретарь.

Прокуратор дернул щекой и сказал тихо:

– Приведите обвиняемого.

Поглавље 2 ПОНТИЈЕ ПИЛАТ

У белом плашту с поставом боје крви, шепавим коњаничким кораком, у рано јутро дана четрнаестог пролећног месеца нисана, под стубове перистила између два крила палате Ирода Великога изашао је прокуратор Јудеје Понтије Пилат.

Прокуратор је највише на свету мрзео мирис ружиног уља, и сада је све предсказивало рђав дан, јер је тај мирис почео да прогања прокуратора од ране зоре.

Прокуратору се чинило да ружин мирис испуштају чемпреси и палме у врту, да се са мирисом коже и оружане пратње меша и тај проклети мирис ружа.

Из позадине палате, где се сместила прва кохорта Дванаесте Муњевите легије, која је стигла у Јерушалаим заједно са прокуратором, допирао је дим међу стубове преко горње терасе врта, и с горким димом, који је сведочио о томе да су кувари у кентуријама почели да припремају ручак, мешао се тај исти отужан мирис ружа.

»О богови, богови, зашто ме кажњавате? . . . Да, нема сумње, то је она, поново она, несавладива, ужасна болест хемикранија, од које боли пола главе. Од ње лека нема, спаса нема. Покушаћу да не мичем главом.«

На поду од мозаика крај фонтане била је већ припремљена фотеља, и прокуратор је, не погледавши никог, сео у њу и пружио руку у страну.

Секретар је с поштовањем ставио у ту руку комад пергамента. Не могавши да се уздржи од болне гримасе, прокуратор је косимице, летимично погледао написано, вратио пергамент секретару и с муком изустито:

— Окривљени је из Галилеје? Да ли сте предмет већ слали тетрарху?

— Јесмо, прокураторе — одговорио је секретар.

— А он?

— Одбио је да одлучи о предмету, и смртну пресуду Синедриона упутио је вама да је потврдите — објавио је секретар.

Прокуратор је згрчио образ и тихо рекао:

— Доведите оптуженог.

И сейчас же с площадки сада под колонны на балкон двое легионеров ввели и поставили перед креслом прокуратора человека лет двадцати семи. Этот человек был одет в старенький и разорванный голубой хитон. Голова его была прикрыта белой повязкой с ремешком вокруг лба, а руки связаны за спиной. Под левым глазом у человека был большой синяк, в углу рта – ссадина с запекшейся кровью. Приведенный с тревожным любопытством глядел на прокуратора.

Тот помолчал, потом тихо спросил по-арамейски:

– Так это ты подговаривал народ разрушить Ершалаимский храм?

Прокуратор при этом сидел как каменный, и только губы его шевелились чуть-чуть при произнесении слов.

Прокуратор был как каменный, потому что боялся качнуть пылающей адской болью головой.

Человек со связанными руками несколько подался вперед и начал говорить:

– Добрый человек! Поверь мне...

Но прокуратор, по-прежнему не шевелясь и ничуть не повышая голоса, тут же перебил его:

– Это меня ты называешь добрым человеком? Ты ошибаешься. В Ершалаиме все шепчут про меня, что я свирепое чудовище, и это совершенно верно, – и так же монотонно прибавил: – Кентуриона Крысобоя ко мне.

Всем показалось, что на балконе потемнело, когда кентурион певкой кентурии Марк, прозванный Крысобоем, предстал перед прокуратором.

Крысобой был на голову выше самого высокого из солдат легиона и настолько широк в плечах, что совершенно заслонил еще невысокое солнце.

Прокуратор обратился к кентуриону по-латыни:

– Преступник называет меня "добрый человек". Выведите его отсюда на минуту, объясните ему, как надо разговаривать со мной. Но не калечить.

И все, кроме неподвижного прокуратора, проводили взглядом Марка Крысобоя, который махнул рукою арестованному, показывая, что тот должен следовать за ним.

Крысобоя вообще все провожали взглядами, где бы он ни появлялся, из-за его роста, а те, кто видел его впервые, из-за того еще, что лицо кентуриона было изуродовано: нос его некогда был разбит ударом германской палицы.

Простучали тяжелые сапоги Марка по мозаике, связанный пошел за ним бесшумно, полное молчание настало в колоннаде, и слышно было, как ворковали голуби на площадке сада у балкона, да еще вода пела замысловатую приятную песню в фонтане.

Прокуратору захотелось подняться, подставить висок под струю и так замереть. Но он знал, что и это ему не поможет.

Выведя арестованного из-под колонн в сад. Крысобой вынул из рук у легионера, стоявшего у

И сместа су два легионера довела са вртне терасе на балкон под стубове и поставила пред прокураторову фотельу човека од око двадесет и седам година. Овај човек је био у старом и поцепаном плавом хитону. Глава му је била покривена белим повезом с ременом око чела, а руке везане за леђима. Човек је имао под левим оком велику модрицу, а у углу усана — одеротину на којој се запекла крв. Приведени је с немирном радозналошћу посматрао прокуратора.

Овај је ћутао, а онда је тихо упитао арамејским језиком:

— Значи, подбуњивао си народ да разруши јерушалаимски храм?

Прокуратор је при томе седео као да је од камена и само су му се усне једва мицале док је изговарао речи.

. Прокуратор је био као од камена зато што се бојао да покрене главу која га је паклено болела.

Човек увезаних руку мало се нагнуо напред и почео да говори:

— Добри човече! Веруј ми ...

Али га је прокуратор, и надаље се не покрећући и не подижући глас, одмах прекинуо:

— Ти то мене називаш добрим человеком? Вараш се. У Јерушалаиму се о мени поговара да сам свирепое чудовиште, и то је потпуно тачно — и исто тако монотонно је додао: — Кентуриона Пацоловца овамо.

Свима се учинило да се на балкону смркнуло када се кентурион Марк, по надимку Пацоловац, који је командовао посебном кентуријом, појавио пред прокуратором.

Пацоловац је био за главу виши од највишег војника у легији и н толико широк у раменима да је потпуно заклонио сунце.

Прокуратор се обратио кентуриону на латинском:

— Кривац ме назива »добрим человеком«. Изведите га за тренутак и објасните му како треба разговарати са мном. Али — немојте га осакатити.

И сви су, осим непомичног прокуратора, испратили погледом Марка Пацоловца, који је ухапшенику махнуо руком показујући му да пође за њим.

Пацоловца су уопште, ма где да се појави, сви пратили погледима због његовог раста, а они који би га видели први пут и због тога што је лице кентурионово било унакажено: германски буздован му је некад био сломио нос.

Затрупкале су тешке Маркове чизме по мозаику, везани је кренуо за њим нечујно, потпуна тишина је завладала у колони, и чуло се како гугућу голубови на вртној тераси крај балкона и како вода пева своју неразумљиву пријатну песму у фонтани.

Прокуратор је зажелео да устане, да стави слепоочницу под млаз воде и тако да замре. Али знао је да му то неће помоћи.

Пошто је извео ухапшеника из колони, Пацоловац је извукао канџију из руке легионера

подножия бронзовой статуи, бич и, несильно размахнувшись, ударил арестованного по плечам. Движение кентуриона было небрежно и легко, но связанный мгновенно рухнул наземь, как будто ему подрубили ноги, захлебнулся воздухом, краска сбежала с его лица и глаза обесмыслились.

Марк одною левою рукой, легко, как пустой мешок, вздернул на воздух упавшего, поставил его на ноги и заговорил гнусаво, плохо выговаривая арамейские слова:

– Римского прокуратора называть – игемон. Других слов не говорить. Смирно стоять. Ты понял меня или ударить тебя?

Арестованный пошатнулся, но совладал с собою, краска вернулась, он перевел дыхание и ответил хрипло:

– Я понял тебя. Не бей меня.

Через минуту он вновь стоял перед прокуратором.

Прозвучал тусклый больной голос:

– Имя?

– Мое? – торопливо отозвался арестованный, всем существом выражая готовность отвечать толково, не вызывать более гнева.

Прокуратор сказал негромко:

– Мое – мне известно. Не притворяйся более глупым, чем ты есть. Твое.

– Иешуа, – поспешно ответил арестант.

– Прозвище есть?

– Га-Ноцри.

– Откуда ты родом?

– Из города Гамалы, – ответил арестант, головой показывая, что там, где-то далеко, направо от него, на севере, есть город Гамала.

– Кто ты по крови?

– Я точно не знаю, – живо ответил арестованный, – я не помню моих родителей. Мне говорили, что мой отец был сириец...

– Где ты живешь постоянно?

– У меня нет постоянного жилища, – застенчиво ответил арестант, – я путешествую из города в город.

– Это можно выразить короче, одним словом – бродяга, – сказал прокуратор и спросил: – Родные есть?

– Нет никого. Я один в мире.

– Знаешь ли грамоту?

– Да.

– Знаешь ли какой-либо язык, кроме арамейского?

– Знаю. Греческий.

Вспухшее веко приподнялось, подернутый дымкой страдания глаз уставился на арестованного. Другой глаз остался закрытым.

Пилат заговорил по-гречески:

– Так ты собирался разрушить здание храма и призывал к этому народ?

Тут арестант опять оживился, глаза его перестали

који је стајао крај подножја бронзане статуе и, лако замахнувши руком, ударио ухапшеника по раменима. Кентурионов покрет био је немаран и лак, али везани човек се одмах срушио на земљу као да су му подсекали ноге, изгубио је дах, лице му је побледело, очи постале безизражајне.

Марк је левом руком лако, као празну врећу, подигао увис човека, поставио га на ноге и проговорио уњкаво, лоше изговарајући арамејске речи:

— Римском прокуратору да се обраћаш са хегемоне. Друге речи да не изустиш. Да стојиш мирно. Да ли си ме схватио или да те ударим?

Ухапшеник се затетурао, али се савладао, боја му се вратила у лице, повратио је дах и одговорио промукло:

— Схватио сам те. Не туци ме.

Минут доцније поново је стајао пред прокуратором.

Зачуо се потмуо, болеснички глас.

— Име?

— Моје? — брзо је одговорио ухапшеник, изражавајући целим својим бићем спремност да одговара разумно, да поново не би изазвао гнев.

Прокуратор је тихо рекао:

— Моје име ми је познато. Не прави се глупљи но што јеси. Твоје.

— Јешуа — брзо је одговорио ухапшеник.

— Имаш ли надимак?

— Ханоцри.

— Одакле си родом?

— Из града Гамале — одговорио је ухапшеник, главом показујући да се тамо, негде далеко, десно од њега, на северу, налази град Гамала.

— Чији си?

— Не знам тачно — брзо је одговорио затвореник. Не сећам се својих родитеља. Причали су ми да ми је отац био Сиријац...

— Где стално боравиш?

— Немам сталног боравишта — постиђено је одговорио ухапшеник. — Путујем из града у град.

— То се може рећи много краће, једном речју — скитница — рекао је прокуратор и упитао: — Имаш ли рођака?

Немам никога. Сам сам на свету.

— Јеси ли писмен?

— Јесам.

— Знаш ли још који језик осим арамејског?

— Знам. Грчки.

Отечени капак се подигао, око прекривено измаглицом патње погледало је ухапшеника. Друго око је остало затворено.

Пилат је проговорио грчки:

— Значи, спремао си се да разрушиш зграду храма и позивао си народ на то?

Ту је ухапшеник поново живнуо, из очију му је

выражать испуг, и он заговорил по-гречески:

– Я, доб... – тут ужас мелькнул в глазах арестанта оттого, что он едва не оговорился, – я, игемон, никогда в жизни не собирался разрушать здание храма и никого не подговаривал на это бессмысленное действие.

Удивление выразилось на лице секретаря, сгорбившегося над низеньким столом и записывающего показания. Он поднял голову, но тотчас же опять склонил ее к пергаменту.

– Множество разных людей стекается в этот город к празднику. Бывают среди них маги, астрологи, предсказатели и убийцы, – говорил монотонно прокуратор, – а попадают и лгуны. Ты, например, лгун. Записано ясно: подговаривал разрушить храм. Так свидетельствуют люди.

– Эти добрые люди, – заговорил арестант и, торопливо прибавив: – игемон, – продолжал: – ничему не учились и все перепутали, что я говорил. Я вообще начинаю опасаться, что путаница эта будет продолжаться очень долгое время. И все из-за того, что он неверно записывает за мной.

Наступило молчание. Теперь уже оба больных глаза тяжело глядели на арестанта.

– Повторяю тебе, но в последний раз: перестань притворяться сумасшедшим, разбойник, – произнес Пилат мягко и монотонно, – за тобою записано немного, но записанного достаточно, чтобы тебя повесить.

– Нет, нет, игемон, – весь напрягаясь в желании убедить, заговорил арестованный, – ходит, ходит один с козлиным пергаментом и непрерывно пишет. Но я однажды заглянул в этот пергамент и ужаснулся. Решительно ничего из того, что там записано, я не говорил. Я его умолял: сожги ты бога ради свой пергамент! Но он вырвал его у меня из рук и убежал.

– Кто такой? – брезгливо спросил Пилат и тронул висок рукой.

– Левий Матвей, – охотно объяснил арестант, – он был сборщиком податей, и я с ним встретился впервые на дороге в Виффагии, там, где углом выходит фиговый сад, и разговорился с ним. Первоначально он отнесся ко мне неприязненно и даже оскорблял меня, то есть думал, что оскорбляет, называя меня собакой, – тут арестант усмехнулся, – я лично не вижу ничего дурного в этом звере, чтобы обижаться на это слово...

Секретарь перестал записывать и исподтишка бросил удивленный взгляд, но не на арестованного, а на прокуратора.

– ...однако, послушав меня, он стал смягчаться, – продолжал Иешуа, – наконец бросил деньги на дорогу и сказал, что пойдет со мной путешествовать...

Пилат усмехнулся одною щекой, оскалив желтые зубы, и промолвил, повернувшись всем туловищем к секретарю:

– О, город Ершалаим! Чего только не услышишь в нем. Сборщик податей, вы слышите, бросил деньги на дорогу!

негасо страх, и он је почео да говори грчки:

— Ја, доб... — што му се у очима појавио ужас, јер му се умало није омакла иста грешка ја се, хегемоне, никада у животу нисам спремао да разрушим зграду храма, и никога нисам наговарао на тако неразуман чин.

Чуђење се појавило на лицу секретара, који је повијен над ниским сточићем записивао исказе. Подигао је главу, али се одмах поново сагнуо над пергамент.

— Мноштво разних људи долази у овај град о празнику. Међу њима су магови, астролози, видовњаци и убице — монотонно је говорио — а има и лажљиваца. Ти си, на пример, лажљивац. Записано је јасно: подговарао си да се разруши храм. Тако сведоче људи.

— Ти добри људи — почео је ухапшеник и, брзо додавши: — хегемоне — наставио — ништа нису научили и све су побркали шта сам говорио. Почињем да се бојим да ће ова збрка подуже потрајати. И све због тога што он нетачно бележи.

Завладала је тишина. Сада су оба болесна ока посматрала ухапшеника.

— Понављам ти, али последњи пут: не прави се луд, разбојниче — рекао је Пилат меко и монотонно — о теби није забележено много, али довољно да будеш обешен.

— Не, не, хегемоне — сав напет у жељи да буде уверљив, говорио је ухапшеник — хода, хода један са козјим пергаментом и непрестано бележи. Али једном сам завирио у тај пергамент и ужаснуо се. Баш ништа од онога што је тамо записано ја нисам казао. Молио сам га: спали, тако ти бога, тај свој пергамент!... Али он ми га је истргао из руку и побегао.

— Ко то? — гадљиво је упитао Пилат и дотакао слепоочницу руком.

— Леви Матеј — спремно је објаснио ухапшеник. — Он је био цариник и први пут сам се са њим срео на путу у Витфаги, тамо где под углом излази смоквик, и поразговарао сам са њим. Испрва се према мени понашао непријатељски, па ме је чак и вређао, то јест мислио је да ме вређа називајући ме псом — ту се ухапшеник осмехнуо: — Ја не видим ништа лоше у тој животињи, да бих се вређао због те речи...

Секретар је престао да бележи и кришом је зачуђено погледао, али не ухапшеника, већ прокуратора.

— ... али, пошто ме је извесно време слушао, постао је мекши — наставио је Јешуа — на крају је побацао новац на пут и рекао да ће поћи са мном...

Пилат се осмехнуо само једним крајем усана, искесио жуте зубе и рекао, окренувши се целим телом према секретару:

— О, граде Јерусалаиме! Шта све нећеш чути у њему! Цариник је, чујете ли, побацао новац на пут!

Не зная, как ответить на это, секретарь счел нужным повторить улыбку Пилата.

— А он сказал, что деньги ему отныне стали ненавистны, — объяснил Иешуа странные действия Левия Матвея и добавил: — И с тех пор он стал моим спутником.

Все еще скалясь, прокуратор поглядел на арестованного, затем на солнце, неуклонно поднимающееся вверх над конными статуями гипподрома, лежащего далеко внизу направо, и вдруг в какой-то тошной муке подумал о том, что проще всего было бы изгнать с балкона этого странного разбойника, произнеся только два слова: "Повесить его". Изгнать и конвой, уйти из колоннады внутрь дворца, велеть затемнить комнату, повалиться на ложе, потребовать холодной воды, жалобным голосом позвать собаку Банга, пожаловаться ей на гемикранию. И мысль об яде вдруг соблазнительно мелькнула в большой голове прокуратора.

Он смотрел мутными глазами на арестованного и некоторое время молчал, мучительно вспоминая, зачем на утреннем безжалостном Ершалаимском солнцепеке стоит перед ним арестант с обезображенным побоями лицом, и какие еще никому не нужные вопросы ему придется задавать.

— Левий Матвей? — хриплым голосом спросил больной и закрыл глаза.

— Да, Левий Матвей, — донесся до него высокий, мучающий его голос.

— А вот что ты все-таки говорил про храм толпе на базаре?

Голос отвечавшего, казалось, колот Пилату в висок, был невыразимо мучителен, и этот голос говорил:

— Я, игемон, говорил о том, что рухнет храм старой веры и создастся новый храм истины. Сказал так, чтобы было понятнее.

— Зачем же ты, бродяга, на базаре смушал народ, рассказывая про истину, о которой ты не имеешь представления? Что такое истина?

И тут прокуратор подумал: "О, боги мои! Я спрашиваю его о чем-то ненужном на суде... Мой ум не служит мне больше..." И опять померещилась ему чаша с темною жидкостью. "Яду мне, яду!"

И вновь он услышал голос:

— Истина прежде всего в том, что у тебя болит голова, и болит так сильно, что ты малодушно помышляешь о смерти. Ты не только не в силах говорить со мной, но тебе трудно даже глядеть на меня. И сейчас я невольно являюсь твоим палачом, что меня огорчает. Ты не можешь даже и думать о чем-нибудь и мечтаешь только о том, чтобы пришла твоя собака, единственное, по-видимому, существо, к которому ты привязан. Но мучения твои сейчас кончатся, голова пройдет.

Не знајући шта на то да одговори, секретар је нашао за сходно да понови осмех Пилатов.

— Рекао је да му је новац постао мрзак од тога трена — објаснио је Јешуа чудновате поступке Левија Матеја и додао: — и од тада је постао мој сталан пратилац.

Још увек се кесећи, прокуратор је погледао ухапшеника, па сунце које се истрајно дизало над коњским статуама хиподрома што се налазио далеко доле десно, и наједном је у некаквој мучној патњи помислио како би било најједноставније отерати са балкона овог чудноватог разбојника, изговоривши само две речи: »Обесите га!« Отерати и пратњу, отићи из колонеде у палату, наредити да се соба замрачи, извалити се на постељу, затражити хладне воде, жалостивим гласом позвати пса Бангу и пожалити му се на хемикранију. И помисао на отров је изненада саблажњиво пролетела кроз болесну главу прокураторову.

Посматрао је мутним очима ухапшеника и извесно време ћутао, с муком се присећајући зашто на јутарњем немилосрдном јерушалаимеком сунцу стоји пред њиме ухапшеник лица унакажена батинама, и каква ће још непотребна питања морати да му поставља.

— Леви Матеј? — промуклим гласом је упитао болесник и затворио очи.

— Да, Леви Матеј — допро је до њега висок глас који га је мучио.

— А шта си то ипак говорио гомили на пијаци о храму?

Глас онога који је одговарао као да је парао Пилату слепоочницу, био је неизрециво мучан, и тај глас је говорио:

— Ја сам, хегемоне, говорно о томе да ће се срушити храм старе вере и да ће се подићи нови храм истине. Рекао сам тако да би било јасније.

— Зашто си, скитнице, на пијаци подбадао народ причајући му о истини, о којој ни појма немаш? Шта је то истина?

При томе је прокуратор помислио: »О, богови моји! Питам га нешто што је на суду непотребно... ум ме више не служи...« И поново му се привидела чаша са тамном течношћу. »Отрова ми дајте, отрова!«

И поново је зачуо глас:

— Истина је, пре свега, да тебе боли глава, и то те боли тако јако да малодушно помишљаш чак и на смрт. Ти не само да немаш снаге да говориш са мном, теби је тешко и да ме гледаш. И сада сам ја и нехотице твој целат, што ми тешко пада. Ти ниси у стању чак ни да мислиш на нешто, и машташ само о томе да ти дође твој пас, према свему судећи, једино биће за које си везан. Али муке твоје ће ускоро престати, главобоља ће проћи.

Секретарь вытаращил глаза на арестанта и не дописал слова.

Пилат поднял мученические глаза на арестанта и увидел, что солнце уже довольно высоко стоит над гипподромом, что луч пробрался в колоннаду и подползает к стоптанным сандалиям Иешуа, что тот сторонится от солнца.

Тут прокуратор поднялся с кресла, сжал голову руками, и на желтоватом его бритом лице выразился ужас. Но он тотчас же подавил его своею волею и вновь опустил в кресло.

Арестант же тем временем продолжал свою речь, но секретарь ничего более не записывал, а только, вытянув шею, как гусь, старался не проронить ни одного слова.

– Ну вот, все и кончилось, – говорил арестованный, благожелательно поглядывая на Пилата, – и я чрезвычайно этому рад. Я советовал бы тебе, игемон, оставить на время дворец и погулять пешком где-нибудь в окрестностях, ну хотя бы в садах на Елеонской горе. Гроза начнется, – арестант повернулся, прищурился на солнце, – позже, к вечеру. Прогулка принесла бы тебе большую пользу, а я с удовольствием сопровождал бы тебя. Мне пришли в голову кое-какие новые мысли, которые могли бы, полагаю, показаться тебе интересными, и я охотно поделился бы ими с тобой, тем более что ты производишь впечатление очень умного человека.

Секретарь смертельно побледнел и уронил свиток на пол.

– Беда в том, – продолжал никем не останавливаемый связанный, – что ты слишком замкнут и окончательно потерял веру в людей. Ведь нельзя же, согласись, поместить всю свою привязанность в собаку. Твоя жизнь скудна, игемон, – и тут говорящий позволил себе улыбнуться.

Секретарь думал теперь только об одном, верить ли ему ушам своим или не верить. Приходилось верить.

Тогда он постарался представить себе, в какую именно причудливую форму выльется гнев вспылчивого прокуратора при этой неслыханной дерзости арестованного. И этого секретарь представить себе не мог, хотя и хорошо знал прокуратора.

Тогда раздался сорванный, хрипловатый голос прокуратора, по-латыни сказавшего:

– Развяжите ему руки.

Один из конвойных легионеров стукнул копьем, передал его другому, подошел и снял веревки с арестанта. Секретарь поднял свиток, решил пока что ничего не записывать и ничему не удивляться.

– Сознайся, – тихо по-гречески спросил Пилат, – ты великий врач?

– Нет, прокуратор, я не врач, – ответил арестант, с наслаждением потирая измятую и опухшую багровую кисть руки.

Секретарь же избежал очи на ухапшеника и није довршио реч коју је почео да пише.

Пилат је подигао патнички поглед на ухапшенка и видео да се сунце већ прилично дигло изнад хиподрома, да се зрак сунца пробио у колонаду и да се примиче излизаним сандалама Јешуе и да се овај уклања од сунца.

Тада је прокурагор устао из фотеље, стегао главу рукама и на његовом обријаном жућкастом лицу показао се ужас. Али он се одмах савладао снагом воље и поново се спустио у фотељу.

Ухапшеник је у међувремену настављао да говори, али секретар више ништа није бележио, већ се трудио, издуживши врат као гусан, да не пропусти ни једну једину реч.

— Ето, сада је све у реду — говорио је ухапшеник, добронамерно погледајући Пилата — и необично се радујем због тога. Саветовао бих ти, хегемоне, да напустиш за извесно време палату и да се прошеташ по околини, па, рецимо, макар по вртовима на Маслиновој гори. Непогода ће почети — ухапшеник се окренуо и зажмурио према сунцу — касније, увече. Шетња би ти користила, а ја бих те с уживањем пратио. Пале су ми на ум неке нове мисли, које би те, претпостављам, могле заинтересовати, и ја бих ти их драге воље изложио, тим пре што остављаш утисак веома паметног човека.

Секретар је смртно побледео и испустио свитак на под.

— Невоља је — наставио је човек везаних руку, кога нико није прекидао — што си сувише затворен и што си сасвим изгубио веру у људе. Јер, признаћеш, немогућно је унети сву своју љубав у пса. Твој живот је сиромашан, хегемоне — и ту је говорник допустио себи да се осмехне.

Секретар је сада мислио само на једно, да ли да верује својим ушима или не. Морао је да верује.

Тада је покушао да замисли у ком ће се фантастичном облику излити гнев пргавог прокуратора због овакве нечувене ухапшеникове дрскости. А то секретар никако није могао да замисли, иако је одлично познавао прокуратора.

Тада је одјекнуо изнемогао, промукао глас прокуратора, који је рекао на латинском:

— Одвежите му руке.

Један од легионара из пратње лупио је копљем о под, предао га другоме, пришао и смакао конопце са руку ухапшеникових. Секретар је подигао свитак пергаментa, одлучио да за сада ништа не бележи и ничему се више не чуди.

— Признај — тихо је грчки упитао Пилат — јеси ли ти велики врач?

— Не, прокураторе, ја нисам врач — одговорио је ухапшеник и са уживањем протрљао згњечену и натеклу модру шаку.

Круто, исподлобья Пилат буравил глазами арестанта, и в этих глазах уже не было мути, в них появились всем знакомые искры.

– Я не спросил тебя, – сказал Пилат, – ты, может быть, знаешь и латинский язык?

– Да, знаю, – ответил арестант.

Краска выступила на желтоватых щеках Пилата, и он спросил по-латыни:

– Как ты узнал, что я хотел позвать собаку?

– Это очень просто, – ответил арестант по-латыни, – ты водил рукой по воздуху, – арестант повторил жест Пилата, – как будто хотел погладить, и губы...

– Да, – сказал Пилат.

Помолчали, потом Пилат задал вопрос по-гречески:

– Итак, ты врач?

– Нет, нет, – живо ответил арестант, – поверь мне, я не врач.

– Ну, хорошо. Если хочешь это держать в тайне, держи. К делу это прямого отношения не имеет. Так ты утверждаешь, что не призывал разрушить... или поджечь, или каким-либо иным способом уничтожить храм?

– Я, игемон, никого не призывал к подобным действиям, повторяю. Разве я похож на слабоумного?

– О да, ты не похож на слабоумного, – тихо ответил прокуратор и улыбнулся какой-то страшной улыбкой, – так поклянись, что этого не было.

– Чем хочешь ты, чтобы я поклялся? – спросил, очень оживившись, развязанный.

– Ну, хотя бы жизнью твоею, – ответил прокуратор, – ею клясться самое время, так как она висит на волоске, знай это!

– Не думаешь ли ты, что ты ее подвесил, игемон? – спросил арестант, – если это так, ты очень ошибаешься.

Пилат вздрогнул и ответил сквозь зубы:

– Я могу перерезать этот волосок.

– И в этом ты ошибаешься, – светло улыбаясь и заслоняясь рукой от солнца, возразил арестант, – согласишься, что перерезать волосок уж наверно может лишь тот, кто подвесил?

– Так, так, – улыбувшись, сказал Пилат, – теперь я не сомневаюсь в том, что праздные зеваки в Ершалаиме ходили за тобою по пятам. Не знаю, кто подвесил твой язык, но подвешен он хорошо. Кстати, скажи: верно ли, что ты явился в Ершалаим через Сузские ворота верхом на осле, сопровождаемый толпою черни, кричавшей тебе приветствия как бы некоему пророку? – тут прокуратор указал на свиток пергамента.

Арестант недоуменно поглядел на прокуратора.

– У меня и осла-то никакого нет, игемон, – сказал

Оштро, испод ока Пилат је продирао кроз ухапшеника погледом, и очи му нису више биле мутне, у њима су се појавиле свима познате искрице.

— Нисам те питао — рекао је Пилат — да можда којим случајем не знаш и латински?

— Да, знам — одговорио је ухапшеник.

Боја се вратила у жућкасте образе Пилата и он је упитао латински:

— Како си знао да сам хтео да позовем пса?

— То је једноставно — одговорио је ухапшеник на латинском. Мицао си руком по ваздуху — ухапшеник је поновио Пилатов покрет — као да си хтео нешто да помилујеш, а усне ...

— Да — рекао је Пилат.

Заћутали су, а онда Пилат упита на грчком:

— Значи, ти си врач?

— Не, не — живо је одговорио ухапшеник — веруј ми, нисам врач.

— Па добро, ако хоћеш да то чуваш као тајну — нека ти буде. То нема непосредне везе са твојим случајем. Значи, ти тврдиш да ниси подбадао народ да разруши... или потпали, или на неки други начин уништи храм?

— Ја, хегемоне, никога нисам позивао на сличне радње, понављам... Зар ти личим на малоумног?

— О, да, ти не личиш на малоумног — тихо је одговорио прокуратор и осмехнуо се некаквим страшним осмејком. — Закуни ми се да тога није било.

— У шта хоћеш да ти се закунем? — упитао је, живнувши, развезани.

— Па, макар у свој живот — одговорио је прокуратор — управо је време да се закунеш у њега, јер ти он виси о једној нити, да знаш!

— Да не мислиш да си га ти окачио, хегемоне? — упитао је ухапшеник. — Ако је тако, онда се врло вараш.

Пилат се тргао и промрсио кроз зубе:

— Могу да пресечем тај конач.

— Вараш се и што се тога тиче — ведро се осмехнуо ухапшеник, заклонивши се руком од сунца — признај да конач може да пресече јамачно само онај који је живот о њега и окачио.

— Да, да — осмехнувши се, рекао је Пилат — сада више не сумњам да су беспосличари ишли у Јерушалаиму за твојим петама. Не знам ко је окачио твој језик, али је он одиста добро окачен. Узгред, реци: да ли је тачно да си дошао у Јерушалаим кроз Суску капију јашући магарца, праћен гомилом обичног народа, који те је виком поздрављао као неког пророка? — ту је прокуратор показао на свитак пергамента.

Ухапшеник је збуњено погледао прокуратора.

— Па ја немам магарца, хегемоне рекао је он. —

он. – Пришел я в Ершалаим точно через Сузские ворота, но пешком, в сопровождении одного Левия Матвея, и никто мне ничего не кричал, так как никто меня тогда в Ершалаиме не знал.

– Не знаешь ли ты таких, – продолжал Пилат, не сводя глаз с арестанта, – некоего Дисмаса, другого – Гестаса и третьего – Вар-раввана?

– Этих добрых людей я не знаю, – ответил арестант.

– Правда?

– Правда.

– А теперь скажи мне, что это ты все время употребляешь слова "добрые люди"? Ты всех, что ли, так называешь?

– Всех, – ответил арестант, – злых людей нет на свете.

– Впервые слышу об этом, – сказал Пилат, усмехнувшись, – но, может быть, я мало знаю жизнь! Можете дальнейшее не записывать, – обратился он к секретарю, хотя тот и так ничего не записывал, и продолжал говорить арестанту: – В какой-нибудь из греческих книг ты прочел об этом?

– Нет, я своим умом дошел до этого.

– И ты проповедуешь это?

– Да.

– А вот, например, кентурион Марк, его прозвали Крысобоем, – он – добрый?

– Да, – ответил арестант, – он, правда, несчастливый человек. С тех пор как добрые люди изуродовали его, он стал жесток и черств. Интересно бы знать, кто его искалечил.

– Охотно могу сообщить это, – отозвался Пилат, – ибо я был свидетелем этого. Добрые люди бросались на него, как собаки на медведя. Германцы вцепились ему в шею, в руки, в ноги. Пехотный манипул попал в мешок, и если бы не врубилась с фланга кавалерийская турма, а командовал ею я, – тебе, философ, не пришлось бы разговаривать с Крысобоем. Это было в бою при Идиставизо, в долине Дев.

– Если бы с ним поговорить, – вдруг мечтательно сказал арестант, – я уверен, что он резко изменился бы.

– Я полагаю, – отозвался Пилат, – что мало радости ты доставил бы легату легиона, если бы вздумал разговаривать с кем-нибудь из его офицеров или солдат. Впрочем, этого и не случится, к общему счастью, и первый, кто об этом позаботится, буду я.

В это время в колоннаду стремительно влетела ласточка, сделала под золотым потолком круг, снизилась, чуть не задела острым крылом лица медной статуи в нише и скрылась за капителью колонны. Быть может, ей пришла мысль, вить там гнездо.

В течение ее полета в светлой теперь и легкой голове прокуратора сложилась формула. Она была такова: игемон разобрал дело бродячего философа Иешуа по кличке Га-Ноцри, и состава преступления в нем не нашел. В частности, не

Жесам дошао у Јерушалаим кроз Суску капију, али пешице и пратио ме је само Леви Матеј и нико ми ништа није викао, пошто ме тада у Јерушалаиму нико није познавао.

— Познајеш ли — наставио је Пилат, не скидајући погледа са ухапшеника — неког Дисмаса, другог — Хестаса и трећег — Варавана?

— Те добре људе не познајем — одговорио је ухапшеник.

— Одиста?

— Одиста.

— А сада ми реци зашто стално употребљаваш речи »добри људи«? Да ли све тако називаш, шта ли?

— Све — одговорио је ухапшеник. — Злих људи и нема на овоме свету.

— Први пут чујем тако нешто — рекао је Пилат, подсмехнувши се — али можда недовољно познајем живот!... Можете даље да не записујете — обратио се секретару, мада овај ионако ништа није писао, па је наставио да говори ухапшенику: — То си сигурно прочитао у некој грчкој књизи?

— Не, до тога сам дошао својим умом.

— И то проповедаш?

— Да.

— А, на пример, кеатурион Марк, кога су прозвали Пацоловац — да ли је и он добар човек?

— Да — одговорио је ухапшеник — он је, истина, несрећан човек. Од како су га добри људи унаказили, он је постао суров и бездушан. Баш ме занима ко га је то тако осакатио?

— Драге воље ћу ти рећи — одговорио је Пилат — јер сам био сведок. Добри људи су кидисали на њега као пси на медведа. Германи су га грчевито шчепали за врат, руке и ноге. Пешадијски манипул је упао у обруч и, да са крила није улетела коњичка турма, којом сам командовао ја, ти, филозофе, не би могао да разговараш са Пацоловцем. То је било у борби за Идиставизо, у Долини девица.

— Кад би се са њим поразговарало — наједном је занесењачки рекао ухапшеник — уверен сам да би се он много променио.

— Рекао бих — одговорио је Пилат — да не би баш много обрадовао легата легиона када би се усудио да разговараш са неким од његових официра или војника. Уосталом, то се неће ни десити, на општу срећу, јер ћу ја бити први који ће се побринути за то.

У том тренутку је нагло улетела ластва у перистил, направила под златном таваницом круг; пролетела ниско, умало својим оштрим крилом није закачила лице бронзане статуе у ниши и нестала иза капитела стуба. Можда јој је пало на памет да тамо свије гнездо.

Док је она летела, у сада бистрој и лакој глави прокураторској јасно се уобличио одлука. Она је била оваква: хегемон је добро проучио предмет лутајућег филозофа Јешуе, по надимку Ханоцри, и у његовим поступцима није пронашао никакву

нашел ни малейшей связи между действиями Иешуа и беспорядками, происшедшими в Ершалаиме недавно. Бродячий философ оказался душевнобольным. Вследствие этого смертный приговор Га-Ноцри, вынесенный Малым Синедрионом, прокуратор не утверждает. Но ввиду того, что безумные, утопические речи Га-Ноцри могут быть причиною волнений в Ершалаиме, прокуратор удаляет Иешуа из Ершалаима и подвергает его заключению в Кесарии Стратоновой на Средиземном море, то есть именно там, где резиденция прокуратора.

Оставалось это продиктовать секретарю.

Крылья ласточки фыркнули над самой головой игемона, птица метнулась к чаше фонтана и вылетела на волю. Прокуратор поднял глаза на арестанта и увидел, что возле того столбом загорелась пыль.

– Все о нем? – спросил Пилат у секретаря.

– Нет, к сожалению, – неожиданно ответил секретарь и подал Пилату другой кусок пергамента.

– Что еще там? – спросил Пилат и нахмурился.

Прочитав поданное, он еще более изменился в лице. Темная ли кровь прилила к шее и лицу или случилось что-либо другое, но только кожа его утратила желтизну, побурела, а глаза как будто провалились.

Опять-таки виновата была, вероятно, кровь, прилившая к вискам и застучавшая в них, только у прокуратора что-то случилось со зрением. Так, померещилось ему, что голова арестанта уплыла куда-то, а вместо нее появилась другая. На этой плешивой голове сидел редкозубый золотой венец; на лбу была круглая язва, разъедающая кожу и смазанная мазью; запавший беззубый рот с отвисшей нижней капризною губой. Пилату показалось, что исчезли розовые колонны балкона и кровли Ершалаима вдали, внизу за садом, и все утонуло вокруг в густейшей зелени Капрейских садов. И со слухом совершилось что-то странное, как будто вдали проиграли негромко и грозно трубы и очень явственно послышался носовой голос, надменно тянущий слова: "Закон об оскорблении величества..."

Мысли понеслись короткие, бессвязные и необыкновенные: "Погиб!", потом: "Погибли!.." И какая-то совсем нелепая среди них о каком-то бессмертии, причем бессмертие почему-то вызывало нестерпимую тоску.

Пилат напрягся, изгнал видение, вернулся взором на балкон, и опять перед ним оказались глаза арестанта.

– Слушай, Га-Ноцри, – заговорил прокуратор, глядя на Иешуа как-то странно: лицо прокуратора

злочинчика дела. Посебно, није могао да утврди да постоји било каква веза између поступака Јешуе и нереда који су се недавно десили у Јерушалаиму. Лутајући филозоф је душевни болесник. Због тога смртну пресуду Ханоцрију, коју је донео Мали Синедрион, прокуратор не потврђује. Али, пошто безумни утопистички говори Ханоцријеви могу да буду узрок немирима у Јерушалаиму, прокуратор удаљује Јешуу из Јерушалаима и подвргава га заточењу у Цезареји Стратоновој на Средоземном мору, то јест управо тамо где се налази прокураторова резиденција.

Преостало је још само да то издиктира секретару.

Ластина крила залепршала су тик над хегемоновом главом, птица је полетела према чаши фонтане и одлетела на слободу. Прокуратор је дигао поглед на ухапшеника, и угледао како је крај овога као стуб засјала прашина.

— Је ли ово све о њему? — упитао је Пилат секретара.

— На жалост, има још — неочекивано одговори секретар и пружи Пилату други комад пергамента.

— Шта то још има? — упитао је Пилат и намргодио се.

Кад је прочитао оно што му је дато, лице му се још више променило. Да ли му је тамна крв јурнула у врат и лице, или се десило нешто друго — тек његова кожа је изгубила своју жуту боју, потамнела је, а очи као да су нестале.

Поново је, сигурно, била крива крв, која је јурнула у слепоочнице и почела да удара у њима — тек нешто се десило са прокураторовим видом. Учинило му се да је глава ухапшеникова некуда ишчезла, и да се уместо ње појавила друга. На тој ћелавој глави се видео златан венац са ретким заресцима; на челу је била округла гнојна рана, која је разједала кожу и била намазана некаквом машћу; упала, безуба уста с опуштеном доњом ћудљивом усном. Пилату се учинило да су нестали ружичасти стубови балкона и кровови Јерушалаима далеко доле иза врта, да је све нестало у густом зеленилу капрейских вртова. И са слухом му се десило нешто чудновато — као да су у даљини једва чујно и претећи засвирале трубе и врло је јасно чуо назализовани глас како надмено отеже речи: »Закон о увреди величанства. ..«

Нагрнуле су кратке, неповезане и необичне мисли. »Пропало је!« а онда — »Пропали смо. ..« И међу њима нека потпуно бесмислена о некаквој бесмртности која ће неизоставно бити — за кога?! — при том је бесмртност из неких разлога изазивала неподношљиву тугу.

Пилат се напрегао, одагнао привиђење, вратио поглед на балкон, и поново пред собом угледао ухапшеникове очи.

— Слушај, Ханоцри — рекао је прокуратор гледајући Јешуу некако чудновато; лице

было грозно, но глаза тревожны, – ты когда-либо говорил что-нибудь о великом кесаре? Отвечай! Говорил?... Или... не... говорил? – Пилат протянул слово "не" несколько больше, чем это полагается на суде, и послал Иешуа в своем взгляде какую-то мысль, которую как бы хотел внушить арестанту.

– Правду говорить легко и приятно, – заметил арестант.

– Мне не нужно знать, – придушенным, злым голосом отозвался Пилат, – приятно или неприятно тебе говорить правду. Но тебе придется ее говорить. Но, говоря, взвешивай каждое слово, если не хочешь не только неизбежной, но и мучительной смерти.

Никто не знает, что случилось с прокуратором Иудеи, но он позволил себе поднять руку, как бы заслоняясь от солнечного луча, и за этой рукой, как за щитом, послать арестанту какой-то намекающий взор.

– Итак, – говорил он, – отвечай, знаешь ли ты некоего Иуду из Кириафа, и что именно ты говорил ему, если говорил, о кесаре?

– Дело было так, – охотно начал рассказывать арестант, – позавчера вечером я познакомился возле храма с одним молодым человеком, который назвал себя Иудой из города Кириафа. Он пригласил меня к себе в дом в Нижнем Городе и угостил...

– Добрый человек? – спросил Пилат, и дьявольский огонь сверкнул в его глазах.

– Очень добрый и любознательный человек, – подтвердил арестант, – он высказал величайший интерес к моим мыслям, принял меня весьма радушно...

– Светильники зажег... – сквозь зубы в тон арестанту проговорил Пилат, и глаза его при этом мерцали.

– Да, – немного удивившись осведомленности прокуратора, продолжал Иешуа, – попросил меня высказать свой взгляд на государственную власть. Его этот вопрос чрезвычайно интересовал.

– И что же ты сказал? – спросил Пилат, – или ты ответишь, что ты забыл, что говорил? – но в тоне Пилата была уже безнадежность.

– В числе прочего я говорил, – рассказывал арестант, – что всякая власть является насилием над людьми и что настанет время, когда не будет власти ни кесарей, ни какой-либо иной власти. Человек перейдет в царство истины и справедливости, где вообще не будет надобна никакая власть.

– Далее!

– Далее ничего не было, – сказал арестант, – тут вбежали люди, стали меня вязать и повели в тюрьму.

Секретарь, стараясь не проронить ни слова, быстро чертил на пергаменте слова.

– На свете не было, нет и не будет никогда более великой и прекрасной для людей власти, чем

прокураторово было же претеће, али су му очи биле узнемирене — јеси ли икада говорио нешто о великом цезару? Одговарај! Говорио си? Или . . . ниси . . . говорио? — Пилат је отегао своје »нисии« нешто дуже него што би то требало на суду, и упутио Јешуи својим погледом неку мисао коју као да је хтео да му наметне.

— Истину је лако и пријатно говорити — приметио је ухапшеник.

— Не морам да знам — пригушено и љутито је одвратио Пилат да ли ти је пријатно или не да говориш истину. Али ћеш морати да је говориш. А када будеш говорио, мери сваку своју реч, ако не желиш не само неизбежну него и мучну смрт.

Нико не зна шта се десило прокуратору Јудеје, али је он себи допустио да подигне руку, као да се заклања од сунчевог зрака, и да иза те руке, као иза штита, упути ухапшенику неки поглед који је нешто наговештавао.

— Дакле — рекао је — одговарај, познајеш ли некоег Јуду из Кириата и шта си му говорио, ако си ишта говорио, о цезару?

— Било је то овако — почео је драге воље да прича ухапшеник — прексиноћ сам се крај храма упознао са једним младићем, који ми је рекао да је он Јуда из града Кириата. Позвао ме је у своју кућу у Доњем граду и угостио ме...

— Добар човек? — упитао је Пилат, а ђаволски сјај је блеснуо у његовим очима.

— Веома добар и радознао човек — потврдио је ухапшеник — показао је велико интересовање за моје мисли, дочекао ме гостољубиво...

— Запалио свећњаке... — кроз зубе, истим тоном као ухапшеник, рекао је Пилат, а очи су му при том светлуцале.

— Да — мало се зачудивши обавештености прокураторовој, наставио је Јешуа. — Замолио ме је да му кажем шта мислим о државној власти. Ово га је питање необично занимало.

— И шта си му рекао? — упитао је Пилат. — Или ћеш ми одговорити да си заборавио шта си му рекао? — али у тону Пилатовом осећало се већ да је изгубио наду.

— Између осталог сам му рекао — причао је ухапшеник — да свака власт представља насиље над људима и да ће настати доба када неће бити цезарове власти ни било какве друге власти. Човек ће прећи у царство истине и правде, где уопште неће бити потребна никаква власт.

— Даље!

— Даље више ништа није ни било — рекао је ухапшеник — тада су утрчали људи, везали ми руке и одвукли ме у затвор.

Секретар је, трудећи се да не пропусти ни једну реч, брзо исписивао по пергаменту речи.

— На свету још није било, нема, нити ће бити за људе веће и величанственије власти од власти

власть императора Тиверия! – сорванный и
больной голос Пилата разросся.

Прокуратор с ненавистью почему-то глядел на
секретаря и конвой.

– И не тебе, безумный преступник, рассуждать о
ней! – тут Пилат вскричал: – Вывести конвой с
балкона! – и, повернувшись к секретарю, добавил:
– Оставьте меня с преступником наедине, здесь
государственное дело.

Конвой поднял копья и, мерно стуча
подкованными калигами, вышел с балкона в сад, а
за конвоем вышел и секретарь.

Молчание на балконе некоторое время нарушала
только песня воды в фонтане. Пилат видел, как
вздвигалась над трубочкой водяная тарелка, как
отламывались ее края, как падали струйками.

Первым заговорил арестант:

– Я вижу, что совершилась какая-то беда из-за
того, что я говорил с этим юношей из Кириафа. У
меня, игемон, есть предчувствие, что с ним
случится несчастье, и мне его очень жаль.

– Я думаю, – странно усмехнувшись, ответил
прокуратор, – что есть еще кое-кто на свете, кого
тебе следовало бы пожалеть более, чем Иуду из
Кириафа, и кому придется гораздо хуже, чем Иуде!
Итак, Марк Крысобой, холодный и убежденный
палач, люди, которые, как я вижу, – прокуратор
указал на изуродованное лицо Иешуа, – тебя били
за твои проповеди, разбойники Дисмас и Гестас,
убившие со своими присными четырех солдат, и,
наконец, грязный предатель Иуда – все они хорошие
люди?

– Да, – ответил арестант.

– И настанет царство истины?

– Настанет, игемон, – убежденно ответил Иешуа.

– Оно никогда не настанет! – вдруг закричал Пилат
таким страшным голосом, что Иешуа отшатнулся.
Так много лет тому назад в долине дев кричал
Пилат своим всадникам слова: "Руби их! Руби их!
Великан Крысобой попался!" Он еще повысил
сорванный командами голос, выкликавая слова так,
чтобы их слышали в саду: – Преступник!
Преступник! Преступник!

А затем, понизив голос, он спросил:

– Иешуа Га-Ноцри, веришь ли ты в каких-нибудь
богов?

– Бог один, – ответил Иешуа, – в него я верю.

– Так помолись ему! Покрепче помолись! Впрочем,
– тут голос Пилата сел, – это не поможет. Жены
нет? – почему-то тоскливо спросил Пилат, не
понимая, что с ним происходит.

– Нет, я один.

– Ненавистный город, – вдруг почему-то
пробормотал прокуратор и передернул плечами,
как будто озяб, а руки потер, как бы обмывая их, –
если бы тебя зарезали перед твоим свиданием с
Иудой из Кириафа, право, это было бы лучше.

– А ты бы меня отпустил, игемон, – неожиданно

императора Тиберија! — слаб и болеснички глас
Пилатов је ојачао.

Прокуратор је из неких разлога са мржњом
посматрао секретара и стражу.

— И није твоје, безумни преступниче, да судиш о
њој! — И онда је Пилат повикао: — Нека одведу
стражу са балкона! — И, окренувши се секретару,
додао: — Оставите ме са кривцем насамо, реч је о
државној ствари!

Стражари су дигли копља и, одмерено лупкајући
поткованим калигама, изашли са балкона у врт, а за
њима је изашао и секретар.

Извесно време је само жубор воде у фонтани
нарушавао мук на балкону. Пилат је видео како се
над цевчицом ствара водени тањир, како се
одламају његове ивице, како падају у млазу.

Први је проговорио ухапшеник.

— Видим да се десила некаква незгода због тога
што сам говорио са тим младићем из Кириата.
Хегемоне, предосећам да ће му се десити несрећа,
и много ми га је жао.

— Чини ми се — чудновато се осмехнувши,
одговорио је прокуратор — да постоји још неко на
свету кога би требало да пожалиш више од Јуде из
Кириата, и ко ће проћи горе од Јуде!... Дакле, Марк
Пацоловац, хладан и осведочен целат, људи који су
те, како видим — прокуратор је показао на
унакажено Јешуино лице — тукли због твојих
проповеди, разбојници Дисмас и Хестас, који су са
својим људима убили четири војника и, коначно,
прљави издајник Јуда — сви су они добри људи?

— Да — одговорио је ухапшеник.

— И наступиће царство истине?

— Наступиће, хегемоне — убеђено је одговорпо
Јешуа.

— Никада оно неће наступити! — наједном је
повикао Пилат тако страшно да је Јешуа устукнуо.
Тако је и пре много година у Долини девица
довикивао Пилат својим коњаницима: »Сеци их!
Сеци! Горостас Пацоловац је ухваћен! Подигао је
свој од командовања уништен глас, узвикао речи
тако да се чују у врту: — Зликовче! Зликовче!
Зликовче!

А затим је спустивши глас, упитао:

— Јешуа Ханоцри, верујеш ли ти у неке богове?

— Бог је један — одговорио је Јешуа — и ја
верујем у њега.

— Онда му се помоли! Што можеш боље му се
помоли! Уосталом — ту је глас издао Пилата — то
ти неће помоћи. Имаш ли жену? — због нечега је
тужно упитао Пилат, не схватајући шта се то
дегаава са њим.

— Не, сам сам...

— Одвратан град... — наједном је из неких разлога
промрљао прокуратор и стресао раменима, као да
је озебао, а руке је почео да трља као да их пере —
да су те преклали пре него што си се сусрео са
Јудом из Кириата, било би одиста боље.

— А ти ме ослободи, хегемоне — неочекивано је

попросил арестант, и голос его стал тревожен, – я вижу, что меня хотят убить.

Лицо Пилата исказилось судорогой, он обратился к Иешуа воспаленные, в красных жилках белки глаз и сказал:

– Ты полагаешь, несчастный, что римский прокуратор отпустит человека, говорившего то, что говорил ты? О, боги, боги! Или ты думаешь, что я готов занять твое место? Я твоих мыслей не разделяю! И слушай меня: если с этой минуты ты произнесешь хотя бы одно слово, заговоришь с кем-нибудь, берегись меня! Повторяю тебе: берегись.

– Игемон...

– Молчать! – вскричал Пилат и бешеным взором проводил ласточку, опять впорхнувшую на балкон.

– Ко мне! – крикнул Пилат.

И когда секретарь и конвой вернулись на свои места, Пилат объявил, что утверждает смертный приговор, вынесенный в собрании Малого Синедриона преступнику Иешуа Га-Ноцри, и секретарь записал сказанное Пилатом.

Через минуту перед прокуратором стоял Марк Крысобой. Ему прокуратор приказал сдать преступника начальнику тайной службы и при этом передать ему распоряжение прокуратора о том, чтобы Иешуа Га-Ноцри был отделен от других осужденных, а также о том, чтобы команде тайной службы было под страхом тяжелой кары запрещено о чем бы то ни было разговаривать с Иешуа или отвечать на какие-либо его вопросы.

По знаку Марка вокруг Иешуа сомкнулся конвой и вывел его с балкона.

Затем перед прокуратором предстал стройный, светлородный красавец с орлиными перьями на гребне шлема со сверкающими на груди львиными мордами, с золотыми же бляшками на португее меча, в зашнурованной до колен обуви на тройной подошве и в наброшенном на левое плечо багряном плаще. Это был командующий легионом легат.

Его прокуратор спросил о том, где сейчас находится себастийская когорта. Легат сообщил, что себастийцы держат оцепление на площади перед гипподромом, где будет объявлен народу приговор над преступниками.

Тогда прокуратор распорядился, чтобы легат выделил из римской когорты две кентурии. Одна из них, под командою Крысобоя, должна будет конвоировать преступников, повозки с приспособлениями для казни и палачей при отправлении на Лысую Гору, а при прибытии на нее войти в верхнее оцепление. Другая же должна быть сейчас же отправлена на Лысую Гору и начинать оцепление немедленно. Для этой же цели, то есть для охраны Горы, прокуратор попросил легата отправить вспомогательный кавалерийский полк – сирийскую алу.

Когда легат покинул балкон, прокуратор приказал секретарю пригласить во дворец президента Синедриона, двух членов его и начальника

замолио ухапшеник, и у гласу му се осетила узнмиреност — видим да овде хоће да ме убију.

Лице Пилатово искривило је грч, и он је окренуо према Јешуи своје упалене, црвеним жилицама превучене беоњаче и рекао:

— Ти сматраш, несрећнице, да римеки прокуратор може да ослободи човека који је говорио оно што си ти говорио? О, богови, богови! Или мислиш да сам спреман да се нађем на твоме месту? Ја твоје мисли не прихватам! Слушај ме: ако од овог часа проговориш ма и једну једину реч, ако било са ким проговориш, чувај ме се. Понављам ти: чувај се!

— Хегемоне ...

— Ћути! — повикао је Пилат и бесним погледом пропратио ласту, која је опет долепшла на балкон. — Овамо! — повикао је Пилат.

И када су се секретар и стража вратили на своја места, Пилат је објавио да потврђује смртну пресуду која је донесена на скупу Малог Синедриона злочинцу Јешуи Ханоцрију, и секретар је записао Пилатове речи.

Тренутак доцније пред прокуратором је стајао Марк Пацоловац. Њему је прокуратор наредио да кривца преда начелнику тајне службе и да му при томе саопшти прокураторову заповест да Јешуа Ханоцри мора бити издвојен од осталих осуђеника, као и то да јединици тајне страже буде под претњом најстроже казне забрањено да било о чему разговара са Јешуом или одговара било на каква његова питања.

На Марков знак око Јешуе се затворио круг стражара, који су га извели са балкона.

После тога се пред прокуратором појавио складан лепотан светле браде, са лављим њушкама које су му светлוצале на грудима, с орловим перјем на крести кациге, са златним плочицама на појасу мача, у зашнурованој до колена обући са троструким ђоном и с пребаченим преко левог рамена пурпурним плаштом. Био је то легат који је командовао легионом.

Њега је прокуратор упитао где се у том тренутку налази себастијска кохорта. Легат му је саопштио да су себастијци опколили трг испред хиподрома, где ће народу бити објављена пресуда која је изречена кривцима.

Тада је прокуратор наредио да легат издвоји из римеке кохорте две кентурије. Једна ће, под командом Пацоловца, пратити злочинце, таљиге с опремом за погубљење и целате, на путу за Ћелаво брдо, а када стигне тамо, опколиће место с горњс стране. Друга кентурија треба одмах да буде упућена на Ћелаво брдо и хитно га опколи. У исту сврху, то јест за чување Брда, прокуратор је замолио легата да одмах упути помоћни коњички пук — сиријску алу.

Када је легат напустио балкон, прокуратор је наредио секретару да у дворац позове председника Синедриона, два његова члана и начелника страже

храмовой стражи Ершалаима, но при этом добавил, что просит устроить так, чтобы до совещания со всеми этими людьми он мог говорить с президентом раньше и наедине.

Приказания прокуратора были исполнены быстро и точно, и солнце, с какой-то необыкновенною яростью сжигавшее в эти дни Ершалаим, не успело еще приблизиться к своей наивысшей точке, когда на верхней террасе сада у двух мраморных белых львов, стороживших лестницу, встретились прокуратор и исполняющий обязанности президента Синедриона первосвященник иудейский Иосиф Каифа.

В саду было тихо. Но, выйдя из-под колоннады на заливаемую солнцем верхнюю площадь сада с пальмами на чудовищных слоновых ногах, площадь, с которой перед прокуратором развернулся весь ненавистный ему Ершалаим с висячими мостами, крепостями и – самое главное – с не поддающейся никакому описанию глыбой мрамора с золотой драконовою чешуею вместо крыши – храмом Ершалаимским, – острым слухом уловил прокуратор далеко и внизу, там, где каменная стена отделяла нижние террасы дворцового сада от городской площади, низкое ворчание, над которым взмывали по временам слабенькие, тонкие не то стоны, не то крики.

Прокуратор понял, что там на площади уже собралась несметная толпа взволнованных последними беспорядками жителей Ершалаима, что эта толпа в нетерпении ожидает вынесения приговора и что в ней кричат беспокойные продавцы воды.

Прокуратор начал с того, что пригласил первосвященника на балкон, с тем чтобы укрыться от безжалостного зноя, но Каифа вежливо извинился и объяснил, что сделать этого не может в канун праздника. Пилат накинул капюшон на свою чуть лысеющую голову и начал разговор. Разговор этот шел по-гречески.

Пилат сказал, что он разобрал дело Иешуа Га-Ноцри и утвердил смертный приговор.

Таким образом, к смертной казни, которая должна совершиться сегодня, приговорены трое разбойников: Дисмас, Гестас, Вар-равван и, кроме того, этот Иешуа Га-Ноцри. Первые двое, вздумавшие подбивать народ на бунт против кесаря, взяты с боем римскою властью, числятся за прокуратором, и, следовательно, о них здесь речь идти не будет. Последние же, Вар-равван и Га-Ноцри, схвачены местной властью и осуждены Синедрионом. Согласно закону, согласно обычаю, одного из этих двух преступников нужно будет отпустить на свободу в честь наступающего сегодня великого праздника пасхи.

Итак, прокуратор желает знать, кого из двух преступников намерен освободить Синедрион: Вар-раввана или Га-Ноцри?

Каифа склонил голову в знак того, что вопрос ему ясен, и ответил:

– Синедрион просит отпустить Вар-раввана.

жерушалаимекого храма, али га је уз то замолио да све удеси тако како би могао да поразговара и пре саветовања са свима осталима са председником насамо.

Наређења прокураторова извршена су брзо и тачно, и сунце, које је тих дана са неком необичном помамом палило Јерушалаим, није стигло да се приближи својој највишој тачки када су се на горњој тераси врта, крај два мермерна бела лава која су чувала степениште, састали прокуратор и вршилац дужности председника Синедриона, првосвештеник јудејски Јосиф Каифа.

У врту је владала тишина. Али, кад је изашао из колонеде на горњу терасу врта са палмама на горостасним слоновским ногама, терасу са које се пред прокуратором распростирао мрски му Јерушалаим са висећим мостовима, тврђавама и — што је најважније — неописивом мермерном громадом са златном крљушти дракона уместо крова — храмом јерушалаимским — својим финим слухом прокуратор је зачуо издалека и одоздо, тамо где је камени зид одвајао доње терасе палатиног врта од градског трга, неко потмуло брундање, из кога би се с времена на време винули слабашни високи гласови, ни јецаји ни крици.

Прокуратор је схватио да се тамо, на тргу, већ сакупила безбројна гомила узрујаних последњим нередима становника Јерушалаима, да та гомила нестрпљиво чека изрицање пресуде и да то у њој узвикују немирни продавци воде.

Прокуратор је почео тиме што је позвао првосвештеника на балкон, како би се склонили од немилосрдне врућине, али се Каифа учтиво извинио и објаснио да то он не може учинити. Пилат је намакао капуљачу на своју главу која је тек почела да ћелави и разговор је почео. Овај разговор је вођен на грчком језику.

Пилат је рекао да је претресао предмет Јешуе Ханоцрија и да је потврдио смртну пресуду.

Тако су на смртну казну, која је имала да се изврши тог дана, била осуђена тројица разбојника: Дисмас, Хестас, Вараван, а поред њих и тај Јешуа Ханоцри. Прву двојицу, којима је пало на памет да подбуњују народ против Цезара, ухватиле су римске власти, они су у надлежности прокуратора и, према томе, о њима се овде неће ни говорити. Последње, Варавана и Ханоцрија, ухватиле су месне власти и њих је осудио Синедрион. Према закону и према обичају, једног од ова два злочинца требало би пустити на слободу у част великог празника Пасхе који је почињао управо тог дана.

Дакле, прокуратор жели да зна кога од двојице злочинаца Синедрион намерава да ослободи: Варавана или Ханоцрија?

Каифа је сагао главу, показујући на тај начин да му је питање јасно и одговорио:

— Синедрион моли да се ослободи Вараван.

Прокуратор хорошо знал, что именно так ему ответит первосвященник, но задача его заключалась в том, чтобы показать, что такой ответ вызывает его изумление.

Пилат это и сделал с большим искусством. Брови на надменном лице поднялись, прокуратор прямо в глаза поглядел первосвященнику с изумлением.

– Признаюсь, этот ответ меня удивил, – мягко заговорил прокуратор, – боюсь, нет ли здесь недоразумения.

Пилат объяснился. Римская власть ничуть не покушается на права духовной местной власти, первосвященнику это хорошо известно, но в данном случае налицо явная ошибка. И в исправлении этой ошибки римская власть, конечно, заинтересована.

В самом деле: преступления Вар-раввана и Га-Ноцри совершенно не сравнимы по тяжести. Если второй, явно сумасшедший человек, повинен в произнесении нелепых речей, смущавших народ в Ершалаиме и других некоторых местах, то первый отягощен гораздо значительно. Мало того, что он позволил себе прямые призывы к мятежу, но он еще убил стража при попытках брать его. Вар-равван несравненно опаснее, нежели Га-Ноцри.

В силу всего изложенного прокуратор просит первосвященника пересмотреть решение и оставить на свободе того из двух осужденных, кто менее вреден, а таким, без сомнения, является Га-Ноцри. Итак?

Каифа сказал тихим, но твердым голосом, что Синедрион внимательно ознакомился с делом и вторично сообщает, что намерен освободить Вар-раввана.

– Как? Даже после моего ходатайства? Ходатайства того, в лице которого говорит римская власть? Первосвященник, повтори в третий раз.

– И в третий раз сообщаю, что мы освобождаем Вар-раввана, – тихо сказал Каифа.

Все было кончено, и говорить более было не о чем. Га-Ноцри уходил навсегда, и страшные, злые боли прокуратора некому излечить; от них нет средства, кроме смерти. Но не эта мысль поразила сейчас Пилата. Все та же непонятная тоска, что уже приходила на балконе, пронизала все его существо. Он тотчас постарался ее объяснить, и объяснение было странное: показалось смутно прокуратору, что он чего-то не договорил с осужденным, а может быть, чего-то не дослушал.

Пилат прогнал эту мысль, и она улетела в одно мгновение, как и прилетела. Она улетела, а тоска осталась необъясненной, ибо не могла же ее объяснить мелькнувшая как молния и тут же погасшая какая-то короткая другая мысль: "Бессмертие... пришло бессмертие..." Чье бессмертие пришло? Этого не понял прокуратор, но мысль об этом загадочном бессмертии заставила его похолодеть на солнцепеке.

– Хорошо, – сказал Пилат, – да будет так.

Прокуратор же отлично знал да же му првосвештеник управо тако одговорити, али био је дужан да покаже како је зачуђен оваквим одговором.

Пилат је то и учинио са великом вештином. Обрве на његовом охолом лицу су се извиле, прокуратор је зачуђено погледао првосвештенику право у очи.

— Признајем да ме је овај одговор зачудио — меко је рекао прокуратор — и бојим се да ту није посреди некакав неспоразум.

Пилат је објаснио на шта мисли. Римска власт уопште не посеже на права месне духовне власти, првосвештенику је то добро познато, али у датом случају очигледна је грешка. И римска власт је, разумљиво, заинтересована да се та грешка исправи.

И одиста: кривице Варавана и Ханоцрија не могу се поредити по својој тежини. Ако је други, очигледно сулуд човек, крив што је држао бесмислене говоре по Јерушалаиму и неким другим местима, првога терете кудикамо веће кривице. Не само да је дозволио себи да директно позива народ на побуну већ је и убио стражара приликом хапшења. Вараван је много опаснији од Ханоцрија.

Због свега тога прокуратор моли првосвештеника да се поново размотри одлука и да се пусти на слободу онај од двојице осуђеника који је мање опасан, а такав је без сумње Ханоцри. Дакле?

Каифа је погледао право у очи Пилату и рекао тихо, али одлучно да се Синедрион пажљиво упознао са предметом и да он и други пут изјављује како намерава да ослободи Варавана.

— Шта? Чак и после мог заузимања? После заузимања онога преко кога говори римска власт? Првосвештениче, понови и трећи пут.

— И трећи пут саопштавамо да ослобађамо Варавана — тихо је рекао Каифа.

Све је било готово, више није имало о чему да се говори. Ханоцри је одлазио заувек, и прокураторове страшне, опаке болове неће имати ко да излечи; против њих нема другог средства осим смрти. Али није та мисао овога часа запањила Пилата. Она иста неразумљива туга што га је већ обузимала на балкону прожимала је цело његово биће. Он је одмах покушао да је објасни, и објашњење је било чудновато: прокуратору се некако нејасно чинило да нешто није дорекао у разговору с осуђеником, а штошта можда није ни чуо како треба.

Пилат је одагнао ову мисао, и она је одлетела у једном трену, као што је и долетела. Одлетела је, а туга је остала необјашњена, јер није могла да је објасни једна друга помисао која је синила као муња и одмах се угасила: »Бесмртност, .. дошла је бесмртност.. « Чија је то бесмртност дошла? То прокуратор није схватио, али га је мисао о тој загонетној бесмртности натерала да се охлади на припеци.

— Добро — рекао је Пилат — нека буде тако.

Тут он оглянулся, окинул взором видимый ему мир и удивился происшедшей перемене. Пропал отягощенный розами куст, пропали кипарисы, окаймляющие верхнюю террасу, и гранатовое дерево, и белая статуя в зелени, да и сама зелень.

Поплыла вместо этого всего какая-то багровая гуща, в ней закачались водоросли и двинулись куда-то, а вместе с ними двинулся и сам Пилат. Теперь его уносил, удушая и обжигая, самый страшный гнев, гнев бессилия.

– Тесно мне, – вымолвил Пилат, – тесно мне!

Он холодною влажною рукою рванул пряжку с ворота плаща, и та упала на песок.

– Сегодня душно, где-то идет гроза, – отозвался Каифа, не сводя глаз с покрасневшего лица прокуратора и предвидя все муки, которые еще предстоит. "О, какой страшный месяц нисан в этом году!"

– Нет, – сказал Пилат, – это не оттого, что душно, а тесно мне стало с тобой, Каифа, – и, сузив глаза, Пилат улыбнулся и добавил: – Побереги себя, первосвященник.

Темные глаза первосвященника блеснули, и, не хуже, чем ранее прокуратор, он выразил на своем лице удивление.

– Что слышу я, прокуратор? – гордо и спокойно ответил Каифа, – ты угрожаешь мне после вынесенного приговора, утвержденного тобою самим? Может ли это быть? Мы привыкли к тому, что римский прокуратор выбирает слова, прежде чем что-нибудь сказать. Не услышал бы нас кто-нибудь, игемон?

Пилат мертвыми глазами посмотрел на первосвященника и, оскалившись, изобразил улыбку.

– Что ты, первосвященник! Кто же может услышать нас сейчас здесь? Разве я похож на юного бродячего юродивого, которого сегодня казнят? Мальчик ли я, Каифа? Знаю, что говорю и где говорю. Оцеплен сад, оцеплен дворец, так что и мышь не проникнет ни в какую щель! Да не только мышь, не проникнет даже этот, как его... из города Кириафа. Кстати, ты знаешь такого, первосвященник? Да... если бы такой проник сюда, он горько пожалел бы себя, в этом ты мне, конечно, поверишь? Так знай же, что не будет тебе, первосвященник, отныне покоя! Ни тебе, ни народу твоему, – и Пилат указал вдаль направо, туда, где в высоте пылал храм, – это я тебе говорю – Пилат Понтийский, всадник Золотое Копье!

– Знаю, знаю! – бесстрашно ответил чернородый Каифа, и глаза его сверкнули. Он вознес руку к небу и продолжал: – Знает народ иудейский, как ты ненавидишь его лютой ненавистью и много мучений ты ему причинишь, но вовсе ты его не погубишь! Защитит его бог! Услышит нас, услышит всемогущий кесарь, укроет нас от губителя Пилата!

– О нет! – воскликнул Пилат, и с каждым словом ему становилось легче и легче: не нужно было больше притворяться. Не нужно было подбирать

Онда се осврнуо, бацио поглед па видљиви свет и зачудио се насталој промени. Нестао је жбун пун ружа, нестали су чемпреси који су окруживали горњу терасу, и нарово дрво, и бела статуа у зеленилу, па и само зеленило.

Уместо свега тога запловила је некаква пурпурна шикара, у њој се зањихало водено биље и кренуло некуд, а са њим је кренуо и сам Пилат. Сада га је носио, гушећи и палећи га, најстрашнији гнев, гнев немоћи.

— Гушим се — изустио је Пилат — гушим се!

Хладном и влажном руком је отргнуо копчу с оватника плашта и она је иала на песок.

— Данас је спарно, негде је почела непогода — рекао је Каифа, не скидајући поглед са поцрвенелог лица прокураторовог и предвиђајући све муке које му још предстоје. »О, како је ове године страшан месец нисан!«

— Не — рекао је Пилат — не гушим се зато што је спарно, већ зато што сам са тобом, Каифо — и сузивши очи, Пилат се осмехнуо и додао: — Причувај се, првосвештениче.

Првосвештеникове тамне очи су блеснуле и — нимало горе него малочас прокуратор — он је лицем изразио изненађење.

— Шта то чујем, прокураторе? — охоло и мирно је одговорио Каифа. — Претиш ми после изречне пресуде, коју си лично потврдио? Зар је то могуће? Навикли смо да римски прокуратор бира речи пре него што нешто каже. Да нас неко не чује, хегемоне?

Пилат је безизразним очима погледао првосвештеника и, искесивши се, извештачено се осмехнуо.

Шта ти је, првосвештениче! Ко може сада овде да нас чује? Зар ти ја личим на младог скитницу јуродивог који ће данас бити погубљен? Зар сам ја деран, Каифо? Знам где и шта говорим. Окружен је врт, окружен дворац, тако да ни миш не може да се провуче. И не само миш, не може да се провуче чак ни онај, како се зваше ... из града Кириата? Узгред буди речено, познајеш ли га, првосвештениче? Да ... када би се увукао овамо, горко би зажалио, то ми, наравно, верујеш? Знај онда да нећеш од сада имати мира, првосвештениче! Ни ти, ни народ твој — и Пилат је показао у даљину удесно, тамо где је у висини пламтео храм — то ти кажем ја, Понтије Пилат, коњаник Златно Копље!

— Знам, знам! — неустрашиво је одговорио црнобради Каифа, и очи су му засјале. Подигао је руку ка небу и наставио: Зна народ јудејски да га ти мрзиш љутом мржњом и да ћеш му задати многе муке, али га нећеш потпуно уништити! Заштитиће га бог! Чуће нас, чуће свемоћни цезар, заклониће нас од тлачитеља Пилата!

— О, не! — узвикнуо је Пилат и са сваком речју му је бивало лакше: није морао више да се претвара, није морао да бира речи. — Сувише си се ти жалио

слова. – Слишком много ты жаловался кесарю на меня, и настал теперь мой час, Каифа! Теперь полетит весть от меня, да не наместнику в Антиохию и не в Рим, а прямо на Капрею, самому императору, весть о том, как вы заведомых мятежников в Ершалаиме прячете от смерти. И не водою из Соломонова пруда, как хотел я для вашей пользы, напою я тогда Ершалаим! Нет, не водою! Вспомни, как мне пришлось из-за вас снимать со стен щиты с вензелями императора, перемещать войска, пришлось, видишь, самому приехать, глядеть, что у вас тут творится!

Вспомни мое слово, первосвященник. Увидишь ты не одну когорту в Ершалаиме, нет! Придет под стены города полностью легион Фульмината, подойдет арабская конница, тогда услышишь ты горький плач и стенания. Вспомнишь ты тогда спасенного Вар-раввана и пожалеешь, что послал на смерть философа с его мирною проповедью!

Лицо первосвященника покрылось пятнами, глаза горели. Он, подобно прокуратору, улыбнулся, скалясь, и ответил:

– Веришь ли ты, прокуратор, сам тому, что сейчас говоришь? Нет, не веришь! Не мир, не мир принес нам обольститель народа в Ершалаим, и ты, всадник, это прекрасно понимаешь. Ты хотел его выпустить затем, чтобы он смутил народ, над верою надругался и подвел народ под римские мечи! Но я, первосвященник иудейский, куда жив, не дам на поругание веру и защищу народ! Ты слышишь, Пилат? – И тут Каифа грозно поднял руку:

– Прислушайся, прокуратор!

Каифа смолк, и прокуратор услышал опять как бы шум моря, подкатывающего к самым стенам сада Ирода великого. Этот шум поднимался снизу к ногам и в лицо прокуратору. А за спиной у него, там, за крыльями дворца, слышались тревожные трубные сигналы, тяжкий хруст сотен ног, железное бряцание, – тут прокуратор понял, что римская пехота уже выходит, согласно его приказу, стремясь на страшный для бунтовщиков и разбойников предсмертный парад.

– Ты слышишь, прокуратор? – тихо повторил первосвященник, – неужели ты скажешь мне, что все это, – тут первосвященник поднял обе руки, и темный капюшон свалился с его головы, – вызвал жалкий разбойник Вар-равван?

Прокуратор тыльной стороной кисти руки вытер мокрый, холодный лоб, поглядел на землю, потом, прищурившись, в небо, увидел, что раскаленный шар почти над самой его головою, а тень Каифы совсем съезжилась у лвиного хвоста, и сказал тихо и равнодушно:

– Дело идет к полудню. Мы увлеклись беседою, а между тем надо продолжать.

В изысканных выражениях извинившись перед первосвященником, он попросил его присесть на скамью в тени магнолии и обождать, пока он

цезарю на мене, и наступило же сада мой час, Каифа! Полетеће сад моја вест и то не наместнику у Антиохију нити у Рим, већ право на Капреју, лично императору, вест о томе како ви у Јерушалаиму ноторне бунтовнике кријете од смрти. И напојићу тада Јерушалаим, али не водом из Соломоновог извора, као што сам то хтео користи ваше ради! Не, не водом! Сети се како сам због вас морао да скидам са зидова штитове с императоровим иницијалима, да премештам војску, морао сам, видиш, лично, да дођем, да видим шта се то код вас дешава!

Памти моје речи, првосвештениче! Угледаћеш ти не једну кохорту овде у Јерушалаиму, не! Доћи ће под градске зидине цела легија Фулмината, стићи ће арапска коњица, зачућеш тада горак плач и јауке! Сетићеш се тада спасеног Варавана и зажалићеш што си послао у смрт философа с његовом мирном проповеди.

На првосвештениковом лицу избили су печати, очи су му цаклиле. Он се, као и прокуратор, осмехнуо кесећи се и одговорио:

— Верујеш ли ти, прокураторе, у оно што сада говориш? Не, не верујеш! Није мир, није нам мир у Јерушалаим донео заводљивац народа, и ти, коњаниче, то одлично схваташ. Хтео си да га пустиш зато да народ подбуни, наруга се вери и дотера народ под римске мачеве! Али ја, првосвештеник јудејски, док сам жив, нећу дозволити да се вера оскврни, и заштитићу народ! Чујеш ли, Пилате! — И ту је Каифа страшно дигао руку:

— Ослушни мало, прокураторе!

Каифа је заћутао, и прокуратор је поново зачуо нешто као шум мора, које се ваљало ка зидинама врта Ирода Великог. Овај шум се подизао одоздо у ноге и у лице прокуратору. А иза његових леђа, тамо иза крила палате, чуле су се немирне трубе како трубе збор, чуо се тежак топот стотина ногу, звекет гвожђа — и прокуратор је схватио да је римека пешадија већ кренула, према његовом наређењу, на предсмртну страшну за бунтовнике и разбојнике парад.

— Чујеш ли, прокураторе? — тихо је поновио првосвештеник — зар ћеш ми рећи да је све ово — ту је првосвештеник — зар ћеш ми рећи да је све ово — ту је првосвештеник подигао обе руке и са главе му је спала тамна капуљача — изазвао бедни разбојник Вараван?

Прокуратор је надланицом обрисао мокро, ледено чело, погледао у земљу, па затим, зажмиривши, у небо, угледао како се усијана кугла налази скоро над самом његовом главом, и како се сенка Каифина сасвим скупила крај лављег репа, па је рекао тихо и равнодушно:

— Приближава се подне. Запричали смо се, а треба још радити.

Извинивши се бираним речима првосвештенику, он га је замолио да седне на клупу у хладу магнолије и причека док он позове остала лица,

вызов остальных лиц, нужных для последнего краткого совещания, и отдаст еще одно распоряжение, связанное с казнью.

Каифа вежливо поклонился, приложив руку к сердцу, и остался в саду, а Пилат вернулся на балкон.

Там ожидавшему его секретарю он велел пригласить в сад легата легиона, трибуна когорты, а также двух членов Синедриона и начальника храмовой стражи, ожидавших вызова на нижней террасе сада в круглой беседке с фонтаном. К этому Пилат добавил, что он тотчас выйдет и сам, и удалился внутрь дворца.

Пока секретарь собирал совещание, прокуратор в затененной от солнца темными шторами комнате имел свидание с каким-то человеком, лицо которого было наполовину прикрыто капюшоном, хотя в комнате лучи солнца и не могли его беспокоить. Свидание это было чрезвычайно кратко. Прокуратор тихо сказал человеку несколько слов, после чего тот удалился, а Пилат через колоннаду прошел в сад.

Там в присутствии всех, кого он желал видеть, прокуратор торжественно и сухо подтвердил, что он утверждает смертный приговор Иешуа Га-Ноцри, и официально осведомился у членов Синедриона о том, кого из преступников угодно оставить в живых. Получив ответ, что это – Варраван, прокуратор сказал:

– Очень хорошо, – и велел секретарю тут же занести это в протокол, сжал в руке поднятую секретарем с песка пряжку и торжественно сказал: – Пора!

Тут все присутствующие тронулись вниз по широкой мраморной лестнице между стен роз, источавших одуряющий аромат, спускаясь все ниже и ниже к дворцовой стене, к воротам, выходящим на большую, гладко вымощенную площадь, в конце которой виднелись колонны и статуи Ершалаимского ристалища.

Лишь только группа, выйдя из сада на площадь, поднялась на обширный царящий над площадью каменный помост, Пилат, оглядываясь сквозь прищуренные веки, разобрался в обстановке.

То пространство, которое он только что прошел, то есть пространство от дворцовой стены до помоста, было пусто, но зато впереди себя Пилат площади уже не увидел – ее съела толпа. Она залила бы и самый помост, и то очищенное пространство, если бы тройной ряд себастийских солдат по левую руку Пилата и солдат итурейской вспомогательной когорты по правую – не держал ее.

Итак, Пилат поднялся на помост, сжимая машинально в кулаке ненужную пряжку и щурясь. Щурился прокуратор не оттого, что солнце жгло ему глаза, нет! Он не хотел почему-то видеть группу осужденных, которых, как он это прекрасно знал, сейчас вслед за ним возводят на помост.

Лишь только белый плащ с багряной подбивкой возник в высоте на каменном утесе над краем человеческого моря, незрячему Пилату в уши

која су потребна за последње кратко саветовање, и изда још једно наређење, повезано са погубљењем.

Каифа се учтиво поклониио, ставивши руку на срце, и остао је у врту, а Пилат се вратио на балкон.

Тамо је секретару, који га је очекивао, наредио да се у врт позову легат легије, трибун кохорте, као и два члана Синедриона и старешина страже храма, који су очекивали позив на доњој тераси врта у округлој сеници са фонтаном. Пилат је додао да ће одмах и сам изаћи у врт, и отишао је у палату.

Док је секретар окупљао људе, прокуратор се у соби замраченој тешким засторима састао са неким човеком, чије је лице било напола покривено капуљачом, иако у соби сунчеви зраци нису могли да му сметају. Овај састанак је био веома кратак. Прокуратор је тихо рекао човеку неколико речи, после чега се овај удаљио, а Пилат је кроз колонаду изашао у врт.

Тамо, у присуству свих оних које је желео да види, прокуратор је свечано и суво посведочио да потврђује смртну пресуду Јешуи Ханоцрију и званично је упитао чланове Синедриона кога од злочинаца желе да ослободе. Добивши одговор да је то Вараван, прокуратор је рекао:

— Врло добро — и наредио секретару да то унесе у записник, стиснуо је у руци копчу коју је секретар подигао са песка и свечано рекао: — Време је!

Тада су сви присутни кренули широким мермерним степеништем између живица од ружа, које су испуштале опојан мирис, све ниже и ниже према зидинама палате, ка капији која је водила на велики глатко поплочан трг, на чијем су се крају видели стубови и статуе јерушалаимеког тркалишта.

Чим се група, изишавши из врта на трг, попела на пространу камену естраду која је доминирала тргом, Пилат је осврћући се и жмиркајући, распознао околину.

Простор, преко кога је управо прошао, то јест простор од дворског зида до естраде, био је празан, али зато Пилат пред собом више није видео трг — он је био прекривен масом. Она би преплавила и саму естраду и онај очишћени простор, да је ту није задржавао троструки ред себастијских војника лево и војника итурейске помоћне кохорте десно од Пилата.

Дакле, Пилат се попео на естраду, стежући махинално у песници непотребну копчу и жмирећи. Није он жмирео зато што му је сунце засењивало очи, не! Он из неких разлога није хтео да види групу осуђеника, које, што је он добро знао, сада за њим изводе на естраду.

Чим се бели плашт с пурпурним налицјем појавио у висини на каменом гребену над ивицом људског мора, заслепљеном Пилату грунуо је у уши звучан

ударила звуковая волна: "Га-а-а..." Она началась негромко, зародившись где-то вдаль у гипподрома, потом стала громоподобной и, продержавшись несколько секунд, начала спадать. "Увидели меня", – подумал прокуратор. Волна не дошла до низшей точки и неожиданно стала опять вырастать и, качаясь, поднялась выше первой, и на второй волне, как на морском валу вскипает пена, вскипел свист и отдельные, сквозь гром различимые, женские стоны. "Это их ввели на помост... – подумал Пилат, – а стоны оттого, что задавили нескольких женщин, когда толпа подалась вперед".

Он выждал некоторое время, зная, что никакою силой нельзя заставить умолкнуть толпу, пока она не выдохнет все, что накопилось у нее внутри, и не смолкнет сама.

И когда этот момент наступил, прокуратор выбросил вверх правую руку, и последний шум сдуло с толпы.

Тогда Пилат набрал, сколько мог, горячего воздуха в грудь и закричал, и сорванный его голос понесло над тысячами голов:

– Именем кесаря императора!

Тут в уши ему ударил несколько раз железный рубленный крик – в когортах, взбросив вверх копья и значки, страшно прокричали солдаты:

– Да здравствует кесарь!

Пилат задрал голову и уткнул ее прямо в солнце. Под веками у него вспыхнул зеленый огонь, от него загорелся мозг, и над толпою полетели хриплые арамейские слова:

– Четверо преступников, арестованных в Ершалаиме за убийства, подстрекательства к мятежу и оскорбление законов и веры, приговорены к позорной казни – повешению на столбах! И эта казнь сейчас совершится на Лысой Горе! Имена преступников – Дисмас, Гестас, Варраван и Га-Ноцри. Вот они перед вами!

Пилат указал вправо рукой, не видя никаких преступников, но зная, что они там, на месте, где им нужно быть.

Толпа ответила длинным гулом как бы удивления или облегчения. Когда же он потух, Пилат продолжал:

– Но казнены из них будут только трое, ибо, согласно закону и обычаю, в честь праздника пасхи одному из осужденных, по выбору Малого Синедриона и по утверждению римской власти, великодушный кесарь император возвращает его презренную жизнь!

Пилат выкрикивал слова и в то же время слушал, как на смену гулу идет великая тишина. Теперь ни вздоха, ни шороха не доносилось до его ушей, и даже настало мгновение, когда Пилату показалось, что все кругом вообще исчезло. Ненавидимый им город умер, и только он один стоит, сжигаемый отвесными лучами, упершись лицом в небо. Пилат еще придержал тишину, а потом начал выкрикивать:

талас: »Хааа!« Почео је једва чујно, заметнут негде у даљини крај хипподрома, затим је постао као грмљавина, па је, одржавши се тако неколико секунди, почео да опада. »Угледали су ме« — помислио је прокуратор. Талас није стигао до најниже тачке када је изненада поново почео да расте и, ваљајући се, подигао се изнад првог, а у другом таласу, као што на морском валу ускипи пена, ускипели су звиждуци и поједини женски јауци, који су се пробијали кроз грмљавину. »Сада су их извели на естраду« — помислио је Пилат — »а жене јаучу због тога што их је маса пригњечила кад је нагрнула напред.«

Почекао је мало, знајући да се гомила никаквом силом не може натерати да ућути догод не избаци из себе све што се у њој накупило, док сама не умукне.

И кад је тај тренутак наступио, прокуратор је подигао увис десну руку, и последњи шум је отпирио из масе.

Тада је Пилат, колико год је могао, удахнуо врелога ваздуха у плућа и повикао, а његов промукао глас је полетео изнад хиљада глава:

— У име цезара императора!

Тада му је у уши неколико пута грунуо гвоздени одсечан повик, у кохортама су, подигавши увис копља и барјачиће, узвикивали војници:

— Живео цезар!

Пилат је забацио главу и загнурио је право у сунце. Под капцима му је синула зелена ватра од које се упалио мозак, и над гомилом су полетеле промукле арамејске речи:

— Четири злочинца, ухапшена у Јерушалаиму због убиства, подстицања на побуну и увреде закона и вере, осуђена су на срамну смрт — вешање на стубовима! А ово ће се погубљење обавити сада на Ћелавом брду! Имена злочинаца су — Дисмас, Хестас, Вараван и Ханоцри, Они су пред вама!

Пилат је показао руком десно, не видећи никакве злочинце, али знајући да су они тамо, на месту на коме су морали бити.

Гомила је одговорила дугом грајом некаквог дивљења или олакшања. Када се граја стишала, Пилат је наставио:

— Али, од њих ће бити погубљена само тројица, јер према закону и обичају, у част празника Пасхе, једноме осуђенику, према избору Малог Синедриона и по одлуци римске власти, великодушни цезар опрашта његов презрени живот!

Пилат је извикивао речи и у исти мах ослушкивао како грају смењује гробна тишина. Ниједан уздах, ниједан шушањ, није допро до његових ушију, и чак је наступио тренутак када се Пилату учинило да је све око њега нестало. Мрски град је умро, и само он стоји, пржен окомитим зрацима сунца, упирући лице у небо. Пилат је још мало поћутао, а онда је почео да узвикује:

– Имя того, кого сейчас при вас отпустят на свободу...

Он сделал еще одну паузу, задерживая имя, проверяя, все ли сказал, потому что знал, что мертвый город воскреснет после произнесения имени счастливца и никакие дальнейшие слова слышны быть не могут.

"Все? – беззвучно шепнул себе Пилат, – все. Имя!"

И, раскатив букву "р" над молчащим городом, он прокричал:

– Вар-равван!

Тут ему показалось, что солнце, зазвенева, лопнуло над ним и залило ему огнем уши. В этом огне бушевали рев, визги, стоны, хохот и свист.

Пилат повернулся и пошел по мосту назад к ступеням, не глядя ни на что, кроме разноцветных шашек настила под ногами, чтобы не оступиться. Он знал, что теперь у него за спиной на помост градом летят бронзовые монеты, финики, что в воющей толпе люди, давая друг друга, лезут на плечи, чтобы увидеть своими глазами чудо – как человек, который уже был в руках смерти, вырвался из этих рук! Как легионеры снимают с него веревки, невольно причиняя ему жгучую боль в вывихнутых на допросе руках, как он, морщась и охая, все же улыбается бессмысленной сумасшедшей улыбкой.

Он знал, что в это же время конвой ведет к боковым ступеням трех со связанными руками, чтобы выводить их на дорогу, ведущую на запад, за город, к Лысой Горе. Лишь оказавшись за помостом, в тылу его, Пилат открыл глаза, зная, что он теперь в безопасности – осужденных он видеть уже не мог.

К стону начинавшей утихать толпы примешивались теперь и были различимы пронзительные выкрики глашатаев, повторявших одни на арамейском, другие на греческом языках все то, что прокричал с помоста прокуратор. Кроме того, до слуха долетел дробный, стрекочущий и приближающийся конский топот и труба, что-то коротко и весело прокричавшая. Этим звукам ответил сверлящий свист мальчишек с кровель домов улицы, выводящей с базара на гипподромскую площадь, и крики "берегись!".

Солдат, одиноко стоявший в очищенном пространстве площади со значком в руке, тревожно взмахнул им, и тогда прокуратор, легат легиона, секретарь и конвой остановились.

Кавалерийская ала, забирая все шире рыси, вылетела на площадь, чтобы пересечь ее в сторонке, минуя скопище народа, и по переулку под каменной стеной, по которой стлался виноград, кратчайшей дорогой проскакать к Лысой Горе.

Летающий рысью маленький, как мальчик, темный, как мулат, командир алы – сириец, равняясь с Пилатом, что-то тонко крикнул и выхватил из ножен меч. Злая вороная взмокшая лошадь

– Име онога кога ће сада пред вама пустити на слободу јесте...

Направио је још једну паузу, не изговарајући име и проверавајући да ли је све рекао, јер је знао да ће мртав град васкрснути чим буде изговорено име срећника и да се тада више неће моћи да чује ниједна друга реч.

— Је л' све? — нечујно је сам себи шапнуо Пилат. — Све. Име!

И, котрљајући слово »р« над градом који је ћутао, узвикнуо је:

— Вараван!

Тада му се учинило да се сунце, звекнувши, распрело над њим и да му је ватром зачепило уши. У тој ватри су беснели урлици, цика, јауци, осмех и звиждуци.

Пилат се окренуо и пошао естрадом натраг ка степеницама, не гледајући ништа осим разнобојних коцака оплате под ногама, да се не би саплео. Знао је да сада иза његових леђа на естраду падају као град бронзани новчићи и урме, да у гомили која урла људи газе једни друге, успињу се један другоме на рамена, да би видели својим очима чудо — како се човек, који се већ налазио у рукама смрти, ишчупао из њих! Како му легионари скидају конопце, и нехотице му задајући opak бол у рукама које су му ишчашили приликом саслушања, како се он, мрштећи се и кукајући, ипак смешка бесмисленим лудачким осмехом.

Знао је да у исто време стража већ води ка бочним степеницама тројицу везаних руку, како би их извела на пут који води на запад, ван града, ка Ћелавом брду. Тек када се нашао иза естраде, у њеном залеђу, Пилат је отворио очи, знајући да је сада безбедан — осуђенике више није могао да види.

Жагору гомиле која је почела да се смирује придружили су се продорни повици телала који су понављали — једни на арамејском, други на грчком језику — све оно што је с естраде извикивао прокуратор. Осим тога, до његовог слуха је допро и ситан коњски топот који се приближавао, а исто тако и звук трубе која је нешто кратко и весело затрубила. Овим звуцима је одговорио продоран звиждук дечака са кровова кућа у улици која је водила са трга на хиподромеки трг, и узвици »Чувај се!«

Војник који је стајао усамљен на очишћеном простору трга с барјачетом у руци, узнемирено је махнуо њиме, и тада су се прокуратор, легат легиона, секретар и наоружана пратња зауставили.

Коњичка ала, прешавши у кас, излетела је на трг, да би га пресекла по страни, обишавши гомилу народа, и сокаком поред каменог зида, по коме се вила лоза, најкраћим путем дојახала до Ћелавом брда.

Јурећи касом, мали као дечак, тамнопут као мулат, командир але — Сиријац, када се поравнао са Пилатом, нешто је пискаво довикнуо и извукао мач из корица. Бесан ознојени вранац се тргнуо и

шарахнулась, поднялась на дыбы. Вбросив меч в ножны, командир ударил плетью лошадь по шее, выровнял ее и поскакал в переулочек, переходя в галоп. За ним по три в ряд полетели всадники в туче пыли, запрыгали кончики легких бамбуковых пик, мимо прокуратора понеслись казавшиеся особо смуглыми под белыми тюрбанами лица с весело оскаленными, сверкающими зубами.

Поднимая до неба пыль, ала ворвалась в переулочек, и мимо Пилата последним проскакал солдат с пылающей на солнце трубой за спиной.

Закрываясь от пыли рукой и недовольно морща лицо, Пилат двинулся дальше, устремляясь к воротам дворцового сада, а за ним двинулся легат, секретарь и конвой.

Было около десяти часов утра.

Глава 3. Седьмое доказательство

— Да, было около десяти часов утра, досточтимый Иван Николаевич, — сказал профессор.

Поэт провел рукою по лицу, как человек, только что очнувшийся, и увидел, что на Патриарших вечер.

Вода в пруде почернела, и легкая лодочка уже скользила по ней, и слышался плеск весла и смешки какой-то гражданки в лодочке. В аллеях на скамейках появилась публика, но опять-таки на всех трех сторонах квадрата, кроме той, где были наши собеседники.

Небо над Москвой как бы выцвело, и совершенно отчетливо была видна в высоте полная луна, но еще не золотая, а белая. Дышать стало гораздо легче, и голоса под липами теперь звучали мягче, по-вечернему.

"Как же это я не заметил, что он успел сплести целый рассказ?... — подумал Бездомный в изумлении, — ведь вот уже и вечер! А может, это и не он рассказывал, а просто я заснул и все это мне приснилось?"

Но надо полагать, что все-таки рассказывал профессор, иначе придется допустить, что то же самое приснилось и Берлиозу, потому что тот сказал, внимательно всматриваясь в лицо иностранца:

— Ваш рассказ чрезвычайно интересен, профессор, хотя он и совершенно не совпадает с евангельскими рассказами.

— Помилуйте, — снисходительно усмехнувшись, отозвался профессор, — уж кто-кто, а вы-то должны знать, что ровно ничего из того, что написано в евангелиях, не происходило на самом деле никогда, и если мы начнем ссылаться на евангелия как на исторический источник... — он еще раз усмехнулся, и Берлиоз осекся, потому что буквально то же самое он говорил Бездомному, идя с тем по Бронной к Патриаршим прудам.

— Это так, — заметил Берлиоз, — но боюсь, что никто

пропео. Убавивши мач у корице, командир је ошинуо коња по врату, смирио га и појурио у сокак прелазећи у галоп. За њим су — по три у реду — појурили коњаници у облаку прашине, промакли су врхови бамбусових копаља, крај прокуратора су пролетела, чинило се, особито црнпуста лица под белим турбанима и весело кесила блиставе зубе.

Подижући прашину до неба, ала је улетела у сокак, и поред Пилата је пројурио последњи војник са трубом на леђима, која је пламтела на сунцу.

Заклањајући се од прашине руком и незадовољно се мрштећи, Пилат је кренуо даље, упутивши се ка капији палатиног врта, а за њим су кренули легат, секретар и оружана пратња.

Било је око десет сати пре подне.

Поглавље 3 СЕДМИ ДОКАЗ

— Да, било је око десет сати пре подне, многопоштовани Иване Николајевичу — рекао је професор.

Песник је прешао руком преко лица као човек који се тек пробудио, и опазио да се на Патријаршијски рибњак спустило вече.

Вода у рибњаку је поцрнела, и лак чамац је већ клизио по њој, чуо се плесак весла и смех неке грађанке у чамцу. У алејама парка појавили су се људи на клупама, али и опет на све три стране квадрата, осим оне на којој су се налазили наши саговорници.

Небо над Москвом као да је избледело, и сасвим јасно се у висини видео пун месец, али још не златан, већ бео. Могло је лакше да се дише и гласови под липама су били мекши, некако вечерњи.

»Како да не приметим да је стигао да испреде читаву причу?« — помислио је запањено Бездомни. — »Јер већ је вече!... А можда и није он то причао, него сам ја једноставно заспао и све то сањао?«

Али, по свему судећи, ипак је професор све то причао, јер би се иначе морало претпоставити да је и Берлиоз сањао исто, пошто је он рекао, пажљиво се загледавши у лице странца:

— Ваша је прича, професоре, необично занимљива, мада се она уопште не слаже с јеванђељским причама.

— Забога — покровитељски се осмехнувши, одговорио је професор — како ко, али ви бисте барем морали знати да се ништа од онога што пише у јеванђељу никада у ствари није ни збило, а ако почнемо да се позивамо на јеванђеља као историјски извор... — још једном се осмехнуо, и Берлиоз се тргао, јер је он буквално исто то говорио Бездомном корачајући са њим по Бронној улици ка Патријаршијском рибњаку.

— То је тачно — одговорио је Берлиоз — али се

не может подтвердить, что и то, что вы нам рассказывали, происходило на самом деле.

– О нет! Это может кто подтвердить! – начиная говорить ломаным языком, чрезвычайно уверенно ответил профессор и неожиданно таинственно поманил обоих приятелей к себе поближе.

Те наклонились к нему с обеих сторон, и он сказал, но уже без всякого акцента, который у него, черт знает почему, то пропадал, то появлялся:

– Дело в том... – тут профессор пугливо оглянулся и заговорил шепотом, – что я лично присутствовал при всем этом. И на балконе был у Понтия Пилата, и в саду, когда он с Каифой разговаривал, и на помосте, но только тайно, инкогнито, так сказать, так что прошу вас – никому ни слова и полный секрет!.. Тсс!

Наступило молчание, и Берлиоз побледнел.

– Вы... вы сколько времени в Москве? – дрогнувшим голосом спросил он.

– А я только что сию минуту приехал в Москву, – растерянно ответил профессор, и тут только приятели догадались заглянуть ему как следует в глаза и убедились в том, что левый, зеленый, у него совершенно безумен, а правый – пуст, черен и мертв.

"Вот тебе все и объяснилось! – подумал Берлиоз в смятении, – приехал сумасшедший немец или только что спятил на Патриарших. Вот так история!"

Да, действительно, объяснилось все: и страннейший завтрак у покойного философа Канта, и дурацкие речи про подсолнечное масло и Аннушку, и предсказания о том, что голова будет отрублена, и все прочее – профессор был сумасшедший.

Берлиоз тотчас сообразил, что следует делать. Откинувшись на спинку скамьи, он за спиною профессора заморгал Бездомному, – не противоречь, мол, ему, – но растерявшийся поэт этих сигналов не понял.

– Да, да, да, – возбужденно говорил Берлиоз, – впрочем, все это возможно! Даже очень возможно, и Понтий Пилат, и балкон, и тому подобное... А вы одни приехали или с супругой?

– Один, один, я всегда один, – горько ответил профессор.

– А где же ваши вещи, профессор? – вкрадчиво спрашивал Берлиоз, – в "Метрополе"? Вы где остановились?

– Я? Нигде, – ответил полоумный немец, тоскливо и дико блуждая зеленым глазом по Патриаршим прудам.

– Как? А... где же вы будете жить?

– В вашей квартире, – вдруг развязно ответил сумасшедший и подмигнул.

– Я... я очень рад, – забормотал Берлиоз, – но,

бојим да нико не може потврдити да се и оно што сте испричали, одиста десило.

— О, не! То може ко потврдити! — почињући да говори поквареним руским језиком, необично самоуверено је одговорио професор и изненада тајанствено позвао руком оба пријатеља да му се приближе.

Они су се нагли ка њему са обе стране, а он је рекао, овога пута без икаквог акцента, који је код њега, ђаво ће га знати зашто, час нестајао, час се опет појављивао.

— Ствар је у томе... — ту се професор бојажљиво осврнуо око себе и почео да говори шапатам — што сам свему томе присуствовао ја лично. И на балкону сам био код Понтија Пилата, и у врту сам био када је разговарао са Каифом, и на естради сам био, само потајно, тако рећи инкогнито, тако да вас молим о томе ником ни речи, и нека то остане највећа тајна!... Пст ...

Наступила је тишина, и Берлиоз је побледео.

— Ви... колико сте дуго у Москви? — дрхтавим гласом је упитао.

— Само што сам допутовао у Москву — смушено је одговорио професор, и тек тада су се пријатељи досетили да му погледају у очи како ваља, и уверили су се да му је лево, зелено око — потпуно сумануто, а десно — празно, црно и мртво.

»Ево ти, све је јасно!« — помислио је пометени Берлиоз — »допутовао сулуди Немац или је управо полудео код Патријаршијског рибњака. Ето ти на!«

Да, одиста, сада се све разјаснило: и крајњс чудан доручак код покојног филозофа Канта, и будаласте речи о зејтину и Анушки, и прорицање да ће му глава бити одрубљена, и све остало — професор је био лудак.

Берлиоз се одмах досетио шта треба учинити. Заваливши се на наслон клупе, он је иза професорових леђа намигнуо Бездомном — кобајаги му немој противуречити — али збуњени песник ове сигнале није разумео.

— Да, да, да — узбуђено је рекао Берлиоз уосталом, све је то могуће... чак и лако могуће, и Понтије Пилат, и балкон, и слично... А да ли сте допутовали сами или са супругом?

— Сам сам, увек сам сам — горко је одговорио професор.

— А где су вам ствари, професоре? — удворички је упитао Берлиоз. — У »Метрополу«? Где сте одсели?

— Ја?... Нигде — одговорио је сулуди Немац, жалосно и плашљиво прелазећи зеленим оком по Патријаршијском рибњаку.

— Како?... А... где ћете становати?

— У вашем стану — наједном је неусиљено одговорио лудак и намигнуо.

— Ја... драго ми је одиста... почео је да мрмља

право, у меня вам будет неудобно... А в "Метрополе" чудесные номера, это первоклассная гостиница...

– А дьявола тоже нет? – вдруг весело осведомился больной у Ивана Николаевича.

– И дьявола...

– Не противоречь! – одними губами шепнул Берлиоз, обрушиваясь за спину профессора и гримасничая.

– Нету никакого дьявола! – растерявшись от всей этой муры, вскричал Иван Николаевич не то, что нужно, – вот наказание! Перестаньте вы психовать.

Тут безумный расхохотался так, что из липы над головами сидящих выпорхнул воробей.

– Ну, уж это положительно интересно, – трясясь от хохота проговорил профессор, – что же это у вас, чего нихватишься, ничего нет! – он перестал хохотать внезапно и, что вполне понятно при душевной болезни, после хохота впал в другую крайность – раздражился и крикнул сурово: – Так, стало быть, так-таки и нету?

– Успокойтесь, успокойтесь, успокойтесь, профессор, – бормотал Берлиоз, опасаясь волновать больного, – вы посидите минуточку здесь с товарищем Бездомным, а я только сбегая на угол, звякну по телефону, а потом мы вас проводим, куда вы хотите. Ведь вы не знаете города...

План Берлиоза следует признать правильным: нужно было добежать до ближайшего телефона-автомата и сообщить в бюро иностранцев о том, что вот, мол, приезжий из-за границы консультант сидит на Патриарших прудах в состоянии явно ненормальном. Так вот, необходимо принять меры, а то получается какая-то неприятная чепуха.

– Позвонить? Ну что же, позвоните, – печально согласился больной и вдруг страстно попросил: – Но умоляю вас на прощанье, поверьте хоть в то, что дьявол существует! О большем я уж вас и не прошу. Имейте в виду, что на это существует седьмое доказательство, и уж самое надежное! И вам оно сейчас будет предъявлено.

– Хорошо, хорошо, – фальшиво-ласково говорил Берлиоз и, подмигнув расстроенному поэту, которому вовсе не улыбалась мысль караулить сумасшедшего немца, устремился к тому выходу с Патриарших, что находится на углу Бронной и Ермолаевского переулка.

А профессор тотчас же как будто выздоровел и посветлел.

– Михаил Александрович! – крикнул он вдогонку Берлиозу.

Тот вздрогнул, обернулся, но успокоил себя мыслью, что его имя и отчество известны профессору также из каких-нибудь газет. А профессор прокричал, сложив руки рупором:

– Не прикажете ли, я велю сейчас дать телеграмму вашему дяде в Киев?

И опять передернуло Берлиоза. Откуда же

Берлиоз — али стварно, код мене вам неће бити најзгодније... а у »Метрополу« су собе дивне, то је прворазредан хотел...

— А ђаво такође не постоји? — наједном је весело упитао болесник Ивана Николаевича.

— Ни ђавола ...

— Не противуречи му — дошапнуо је само уснама Берлиоз, заваливши се иза професорових леђа и правећи при томе гримасе.

— Никаког ђавола нема! — изгубивши главу од свих тих будалаштина, повикао је Иван Николаевич оно што није требало. — Ово је право мучење! Престаните већ једном да лудујете!

Тада је лудак почео да се смеје тако да је са липе над њиховим главама прхнуо врабац.

— Но, то је већ доиста занимљиво — тресући се од смеха проговорио је професор — шта је то с вама, за чим год да посегнеш, ничега нема! Нагло је престао да се смеје и, што је сасвим разумљиво у душевној болести, после смеха је пао у другу крајност — наљутио се и узвикнуо грубо: — Тако, дакле, баш не постоји?

— Смирите се, смирите, смирите, професоре — мрмљао је Берлиоз, бојећи се да не узнемири болесника — останите ви овде за тренутак са другом Бездомним, а ја ћу само тркнути иза ћошка, да зврцнем нешто телефоном, а после ћемо вас отпратити куд год желите. Јер ви не познајете град.

Треба признати да је Берлиозов план био правилан: требало је отрчати до најближе телефонске говорнице и јавити бироу за странце да се саветник који је допутовао из иностранства налази крај Патријаршијског рибака у очигледно ненормалном стању. Према томе, потребно је предузети мере, иначе испада некаква непријатна будалаштина.

— Да телефонирају? Па добро, телефонирајте — тужно је пристао болесник и наједном је плаховито замолио: — Али молим вас на расанку поверујте макар да ђаво постоји! Не тражим од вас ништа више! Имајте на уму да за то постоји седми доказ, и то најсигурнији! А он ће вам сада бити поднесен!

— Добро, добро — казао је извештачено љубазним гласом Берлиоз и, намигнувши збуњеном песнику, коме уопште није била по вољи идеја да чува суманутог Немца, појурио ка оном излазу из Патријаршијског рибака, који се налазио на углу Броне и Јермајевске улице.

А професор као да је сместа оздравио и озарио се.

— Михаиле Александровичу! — повикао је за Берлиозом.

Овај се тргао, осврнуо, али је умирио самога себе помисливши да његово име и очево име професор зна сигурно опет из неких новина. А професор је довикнуо, између дланова као кроз трубу:

— Хоћете ли да наредим сада да пошаљу телеграм вашем течи у Кијев?

И поново се стресао Берлиоз. Одакле суманути зна

сумасшедший знает о существовании Киевского дяди? Ведь об этом ни в каких газетах, уж наверно, ничего не сказано. Эге-ге, уж не прав ли Бездомный? А ну как документы эти липовые? Ах, до чего странный субъект. Звонить, звонить! Сейчас же звонить! Его быстро разъясят!

И, ничего не слушая более, Берлиоз побежал дальше.

Тут у самого выхода на Бронную со скамейки навстречу редактору поднялся в точности тот самый гражданин, что тогда при свете солнца вылепился из жирного зноя. Только сейчас он был уже не воздушный, а обыкновенный, плотский, и в начинающихся сумерках Берлиоз отчетливо разглядел, что усишки у него, как куриные перья, глазки маленькие, иронические и полупьяные, а брючки клетчатые, подтянутые настолько, что видны грязные белые носки.

Михаил Александрович так и попятился, но утешил себя тем соображением, что это глупое совпадение и что вообще сейчас об этом некогда размышлять.

– Турникет ищите, гражданин? – треснувшим тенором осведомился клетчатый тип, – сюда пожалуйста! Прямо, и выйдете куда надо. С вас бы за указание на четверть литра... поправиться... бывшему регенту! – кривляясь, субъект наотмашь снял жокейский свой картузик.

Берлиоз не стал слушать попрошайку и ломаку регента, подбежал к турникету и взялся за него рукой. Повернув его, он уже собирался шагнуть на рельсы, как в лицо ему брызнул красный и белый свет: загорелась в стеклянном ящике надпись "Берегись трамвая!".

Тотчас и подлетел этот трамвай, поворачивающий по новопроложенной линии с Ермолаевского на Бронную. Повернув и выйдя на прямую, он внезапно осветился изнутри электричеством, взвыл и надал.

Осторожный Берлиоз, хоть и стоял безопасно, решил вернуться за рогатку, переложил руку на вертушке, сделал шаг назад. И тотчас рука его скользнула и сорвалась, нога не удержи́мо, как по льду, поехала по бульжнику, откосом сходящему к рельсам, другую ногу подбросило, и Берлиоза выбросило на рельсы.

Стараясь за что-нибудь ухватиться, Берлиоз упал навзничь, несильно ударившись затылком о бульжник, и успел увидеть в высоте, но справа или слева – он уже не сообразил, – позлащенную луну. Он успел повернуться на бок, бешеным движением в тот же миг подтянув ноги к животу, и, повернувшись, разглядел несущееся на него с не удержи́мой силой совершенно белое от ужаса лицо женщины-вагоновожатой и ее алую повязку. Берлиоз не вскрикнул, но вокруг него отчаянными женскими голосами завизжала вся улица.

Вожатая рванула электрический тормоз, вагон сел

уопште да постоји кијебеки теча? Јер о томе нигде у новинама зацело ништа никада није писало. Ехе, да није Бездомни у праву? А шта ако су исправе лажне? Ах, каква чудна птичица... Телефонирати, телефонирати! Одмах телефонирати! Брзо ће га разјаснити.

И не слушајући ништа више, Берлиоз је потрчао даље.

Ту се крај самог излаза на Брону улицу, у сусрет уреднику дигао са клупе онај исти грађанин који се малочас на сунчевој светлости обликовао у дебелој припеци. Само што сада више није био ваздушаст, већ обичан, телесан, у сумраку који се спуштао Берлиоз је јасно видео да су му бркови као кокошије перје, да су му очи ситне, ироничне и полупијане, а панталоне кариране, толико подигнуте да су му се виделе прљаве беле чарапе.

Михаил Александрович је устукнуо, али је одмах утешило самога себе мишљу да је то глупава подударност и да сада уопште нема кад да о томе размишља.

— Турнике тражите, грађанине? — напуклим тенором је упитао кариран тип — окуда изволите! Само право, и изићи ћете тачно тамо где треба. Требало би да за услугу частите четврт литра... да се опорави... бившег хоровају! Кревелећи се, тип је скинуо у пуном замаху са главе своје цокејско капче.

Берлиоз није ни саслушао хоровају мољакала и пренемагала, већ је притрчао турникеу и ухватио се руком за њега. Окренувши га, већ се спремио да закорачи на шине, када му је право у лице шикнула црвена и бела светлост: засветлео је у стакленој кутији натпис: »Пази, трамвај!«

Истога часа је дојурио и тај трамвај, скрећући по новопостављеним шинама са Јермолајевске у Брону улицу. Кад је заокренуо и изашао на равну пругу, у њему се неочекивано упалило електрично осветљење, заурлао је и убрзао.

Опрезни Берлиоз, мада је стајао на сигурном месту, одлучио је да се врати иза турникеа, ставио је руку на њега, коракнуо уназад. И у тај мах му је рука склизнула и омакла се, нога је неумољиво, као по леду, кренула по калдрми која се стрмо спуштала ка шинама, друга нога му је полетела увис и Берлиоз је одлетео право на шине.

Покушавајући да се за нешто ухвати, Берлиоз је пао наузнак, лако ударио потиљком о калдрму и стигао да види у висини, али да ли са десне или леве стране — то већ није схватио — позлаћени месец. Пошло му је за руком да се окрене на страну, и да у истом тренутку избежумљено згрчи ноге уз стомак и, кад се окренуо, угледао је како незадрживом силином јури према њему потпуно бело од ужаса лице жене-кочничара и њена црвена марама. Берлиоз није вриснуо, али је око њега очајничким женским гласовима вриштала цела улица.

Жена-кочничар је повукла електричну кочницу,

носом в землю, после этого мгновенно подпрыгнул, и с грохотом и звоном из окон полетели стекла. Тут в мозгу Берлиоза кто-то отчаянно крикнул – "Неужели?.." Еще раз, и в последний раз, мелькнула луна, но уже разваливаясь на куски, и затем стало темно.

Трамвай накрыл Берлиоза, и под решетку Патриаршей аллеи выбросило на бульжный откос круглый темный предмет. Скатившись с этого откоса, он запрыгал по бульжникам Бронной.

Это была отрезанная голова Берлиоза.

Глава 4. Погоня

Утихли истерические женские крики, отсверлили свистки милиции, две санитарные машины увезли: одна – обезглавленное тело и отрезанную голову в морг, другая – раненую осколками стекла красавицу вожатую, дворники в белых фартуках убрали осколки стекла и засыпали песком кровавые лужи, а Иван Николаевич как упал на скамейку, не добежав до турникета, так и остался на ней.

Несколько раз он пытался подняться, но ноги его не слушались – с Бездомным приключилось что-то вроде паралича.

Поэт бросился бежать к турникету, как только услышал первый вопль, и видел, как голова подсакивала на мостовой. От этого он до того обезумел, что, упавши на скамью, укусил себя за руку до крови. Про сумасшедшего немца он, конечно, забыл и старался понять только одно, как это может быть, что вот только что он говорил с Берлиозом, а через минуту – голова...

Взволнованные люди пробежали мимо поэта по аллее, что-то восклицая, но Иван Николаевич их слов не воспринимал.

Однако неожиданно возле него столкнулись две женщины, и одна из них, востроносая и простоволосая, закричала над самым ухом поэта другой женщине так:

– Аннушка, наша Аннушка! С Садовой! Это ее работа! Взяла она в бакалее подсолнечного масла, да литровку-то о вертушку и разбей! Всю юбку изгадила... Уж она ругалась, ругалась! А он-то, бедный, стало быть, поскользнулся да и поехал на рельсы...

Из всего выкрикнутого женщиной в расстроенный мозг Ивана Николаевича вцепилось одно слово: "Аннушка"...

– Аннушка... Аннушка?... – забормотал поэт, тревожно озираясь, – позовьте, позовьте...

К слову "Аннушка" привязались слова "подсолнечное масло", а затем почему-то "Понтий Пилат". Пилата поэт отринул и стал вязать цепочку, начиная со слова "Аннушка". И цепочка

предний део вагона се зарио у земљу, затим одмах подскочио и уз тресак и звекет полетело је стакло из прозора. Тада је у Берлиозовом мозгу неко очајнички повихао »Зар?.. « Још једном и последњи пут промакао је месец, али овога пута се распадајући на комаде, и после тога се све смрачило.

Трамвај је прешао преко Берлиоза, а под металну ограду Патријаршијске алеје одлетео је на калдрмисану косину округао таман предмет. Скотрљавши се са ове косине, почео је да скакуће по калдрми Броне улице.

То је била Берлиозова одрубљена глава.

Поглавље 4 ПОТЕРА

Смирила се хистерична женска вика, престале су да сврдлају милицијске пиштаљке, двоја санитарна кола су одвезла: једна — обезглављено тело и одрубљену главу у мртвачницу, а друга повређену комадићима стакла лепотицу-кочничарку, домари у белим мантилима уклонили су срчу и засули песком крваве барице, а Иван Николајевич, како се сручио на клупу не дотрчавши до турникеа, тако је и остао на њој.

Неколико пута је покушавао да устане, али га ноге нису слушале - Бездомни као да се био одузео.

Песник је потрчао ка турникеу чим је зачуо први крик и видео је како глава скакуће по калдрми. Од свега тога толико се избеумио да је, сручивши се на клупу, ујео сам себе за руку, тако да је крв потекла. Суманутог Немца је, разуме се, заборавио, и трудио се да схвати само једно, како је то могуће — тек што је разговарао са Берлиозом, а минут касније - глава...

Узбуђени људи су протрчавали алејом поред песника, нешто узвикивали, али Иван Николајевич није поимао њихове речи.

Међутим, изненада су се крај њега сусреле две жене, и једна од њих, шиљастог носа и гологлава, повикала је другој жени, над самим песниковим увом:

— Анушка, наша Анушка! Из Садове! Њено је то масло... Купила је у бакалници зејтин, па литрењак о турнике и разбила! Целу сукњу је уфлекала... Ала је псовала, псовала!... А он, јадник, мора да се оклизнуо и одлетео на шине...

Од свега што је жена узвикивала, једна се реч закачила у растројеном мозгу Ивана Николајевича: »Анушка«.

— Анушка ... Анушка? ... почео је да мрмља песник, узнемирено се осврћући — станите, станите...

Реч »Анушка« се из неких разлога повезала са речима »зејтин« и онда, ко зна због чега, »Понтије Пилат«. Пилата је песник одбацио и стао да повезује ланац почевши од речи »Анушка«. А тај

эта связалась очень быстро и тотчас привела к сумасшедшему профессору.

Виноват! Да ведь он же сказал, что заседание не состоится, потому что Аннушка разлила масло. И, будьте любезны, оно не состоится! Этого мало: он прямо сказал, что Берлиозу отрежет голову женщина?! Да, да, да! Ведь вожатая была женщина?! Что же это такое? А?

Не оставалось даже зерна сомнения в том, что таинственный консультант точно знал заранее всю картину ужасной смерти Берлиоза. Тут две мысли пронизали мозг поэта. Первая: "Он отнюдь не сумасшедший! Все это глупости!", и вторая: "Уж не подстроил ли он это сам?!"

Но, позвольте спросить, каким образом?! Э, нет! Это мы узнаем!

Сделав над собой великое усилие, Иван Николаевич поднялся со скамьи и бросился назад, туда, где разговаривал с профессором. И оказалось, что тот, к счастью, еще не ушел.

На Бронной уже зажглись фонари, а над Патриаршими светила золотая луна, и в лунном, всегда обманчивом, свете Ивану Николаевичу показалось, что тот стоит, держа под мышкою не трость, а шпагу.

Отставной втируша-регент сидел на том самом месте, где сидел еще недавно сам Иван Николаевич. Теперь регент нацепил себе на нос явно не нужное пенсне, в котором одного стекла вовсе не было, а другое треснуло. От этого клетчатый гражданин стал еще гаже, чем был тогда, когда указывал Берлиозу путь на рельсы.

С холодеющим сердцем Иван приблизился к профессору и, взглянув ему в лицо, убедился в том, что никаких признаков сумасшествия в этом лице нет и не было.

– Сознавайтесь, кто вы такой? – глухо спросил Иван.

Иностранец насупился, глянул так, как будто впервые видит поэта, и ответил неприязненно:

– Не понимай... русский говорить...

– Они не понимают! – ввязался со скамейки регент, хотя его никто и не просил объяснять слова иностранца.

– Не притворяйтесь! – грозно сказал Иван и почувствовал холод под ложечкой, – вы только что прекрасно говорили по-русски. Вы не немец и не профессор! Вы – убийца и шпион! Документы! – яростно крикнул Иван.

Загадочный профессор брезгливо скривил и без того кривой рот и пожал плечами.

– Гражданин! – опять встрял мерзкий регент, – вы что же это волнуете интуриста? За это с вас строжайше взыщется! – а подозрительный профессор сделал надменное лицо, повернулся и пошел от Ивана прочь.

ланац се брзо повезао и одмах га одвео до суманутог професора.

Извините! Али он је рекао да се седница неће одржати, јер је Анушка пролила зејтин! И, молим лепо, она се неће одржати! Али то није све: он је без околишења рекао да ће главу Берлиозу одрубити жена?! Да, да, да! Јер, кочничар трамваја је била жена? Шта је то? А?

Више није било ни трунке сумње да је тајанствени саветник унапред до танчина знао слику грозне смрти Берлиозове. У том су две мисли пролетеле кроз мозак песников. Прва »Он уопште није луд! све су то глупости!« и друга — »Није ли то све његово масло?«

Али, допустите да упитам, како?! Е, нећеш тако! То ћемо већ сазнати!

Скупивши сву снагу, Иван Николаевич је устао са клупе и потрчао натраг, према месту где је разговарао са професором. И испоставило се да овај, срећом, још није отишао.

На Броној су се већ упалиле светиљке, а над Патријаршијским рибњаком светлео је златан месец, и у месечевој, као и увек варљивој, светлости Ивану Николаевичу се учинило да професор стоји држећи под руком мач, а не штап.

Пензионисани мувало-хоровођа је седео на оном истом месту где је до малочас седео сам Иван Николаевич. Сада је диригент натакао на нос очигледно непотребан цвикер, коме је једно стакло недостајало, а друго било напрсло. Од тога је карирани грађанин био још гаднији него онда када је показивао Берлиозу пут ка шинама.

Ивану је зебло срце кад се приближио професору и, погледавши му лице, уверио се да никаквих знакова лудила на том лицу нема.

— Признајте, ко сте ви? — упитао је Иван.

Странац се намрштио, погледао као да први пут у животу види песника и одговорио непријатељски:

— Не разуме ... руски говорити ...

— Они не разумеју — умешао се са клупе хоровођа иако га нико није молио да објашњава странчеве речи.

— Не претварајте се! — претећи је рекао Иван и осетио језу под плећком. — Ви сте малочас одлично говорили руски. Нити сте Немац нити професор. Ви сте - убица и шпијун!... Исправе! — бесно је викнуо Иван.

Загонетни професор је гадљиво искривио и иначе крива уста и слегнуо раменима.

— Грађанине! — поново је уплео одвратни хоровођа. — Зашто узнемиравате страног туристу? За то ћете најстроже одговарати! — А сумњиви професор се с надменим изразом лица окренуо и почео да удаљава од Ивана.

Иван почувствовал, что теряется. Задыхаясь, он обратился к регенту:

– Эй, гражданин, помогите задержать преступника! Вы обязаны это сделать!

Регент чрезвычайно оживился, вскочил и заорал:

– Который преступник? Где он? Иностраный преступник? – глаза регента радостно заиграли, – этот? Ежели он преступник, то первым делом следует кричать: "Караул!" А то он уйдет. А ну, давайте вместе! Разом! – и тут регент разинул пасть.

Растерявшийся Иван послушался шуткаря-регента и крикнул "караул!", а регент его надул, ничего не крикнул.

Одинокий, хриплый крик Ивана хороших результатов не принес. Две каких-то девицы шарахнулись от него в сторону, и он услышал слово "пьяный".

– А, так ты с ним заодно? – впадая в гнев, прокричал Иван, – ты что же это, глумишься надо мной? Пусти!

Иван кинулся вправо, и регент – тоже вправо! Иван – влево, и тот мерзавец туда же.

– Ты нарочно под ногами путаешься? – зверея, закричал Иван, – я тебя самого предам в руки милиции!

Иван сделал попытку ухватить негодяя за рукав, но промахнулся и ровно ничего не поймал. Регент как сквозь землю провалился.

Иван ахнул, глянул вдаль и увидел ненавистного неизвестного. Тот был уже у выхода в Патриарший переулочек, и притом не один. Более чем сомнительный регент успел присоединиться к нему. Но это еще не все: третьим в этой компании оказался неизвестно откуда взявшийся кот, громадный, как боров, черный, как сажа или грач, и с отчаянными кавалерийскими усами. Тройка двинулась в Патриарший, причем кот тронулся на задних лапах.

Иван устремился за злодеями вслед и тотчас убедился, что догнать их будет очень трудно.

Тройка мигом проскочила по переулочку и оказалась на Спиридоновке. Сколько Иван не прибавлял шагу, расстояние между преследуемыми и им ничуть не сокращалось. И не успел поэт опомниться, как после тихой Спиридоновки очутился у Никитских ворот, где положение его ухудшилось. Тут уже была толчея, Иван налетел на кой-кого из прохожих, был обруган. Злодейская же шайка к тому же здесь решила применить излюбленный бандитский прием – уходить врассыпную.

Регент с великой ловкостью на ходу ввинтился в автобус, летящий к Арбатской площади, и ускользнул. Потеряв одного из преследуемых, Иван сосредоточил свое внимание на коте и видел, как этот странный кот подошел к подножке моторного вагона "А", стоящего на остановке, нагло отсадил взвизгнувшую женщину, уцепился за поручень и даже сделал попытку всучить кондукторше гривенник через открытое по случаю

Иван је осетио да губи главу. Задихано се обратио хоровођи:

— Ехеј, грађанине, помозите ми да зауставим злочинца! Дужни сте да то урадите!

Хоровођа је прекомерно живнуо, скочио и повикао:

— Какав злочинац? Где је? Страни злочинац? — Очи хоровођине су весело заиграле — овај? Ако је то злочинац, онда пре свега треба викати: »У помоћ!« Јер ће иначе побећи. Хајде заједно да вичемо у глас! — хоровођа је отворио уста.

Збуњени Иван је послушао препредењака-хоровођу и повикао »У помоћ«, а хоровођа му је подвалио, ништа није викнуо.

Иванов усамљени, промукао узвик остао је без правих резултата. Некакве две девојке су устукнуле у страну, и он је зачуо реч »пијаница«.

— А, ти си, значи, с њим у дослуху! — бесно је викнуо Иван — шта је, подсмеваш ми се? Пусти ме!

Иван је јурнуо удесно, и хоровођа удесно. Иван улево — а ова пропалица такође.

— Намерно ми се моташ око ногу? — разјарено је повикао Иван — тебе ћу ја предати милицији!

Иван је покушао да ухвати неваљалца за рукав, али је промашио, и једноставно ништа није ухватио. Хоровођа као да је у земљу пропао.

Иван се забезекнуо, бацио поглед у даљину и угледао мрског незнанца. Овај је већ био крај излаза у Патријаршијску улицицу, и уз то није био сам. Више него сумњиви хоровођа је стигао да му се придружи. Али, то није било све, трећи члан ове дпужине био је мачак, који се ту створио ко ће га знати одакле, огроман као нераст, црн као чађ или гачац, с изазовним коњаничким брковима, Тројка је пошла у Патријаршијску улицицу, при чему је мачак кренуо на задњим шапама.

Иван је појурио за злочинцима, и одмах се уверио да ће му бити веома тешко да их стигне.

Тројка је за трен ока пројурила улицицом и нашла се на Спиридоновки. Ма колико да је Иван убрзавао корак, растојање између њега и оних које је гонио није се смањивало. И песник није стигао ни да се освести, а већ се после тихе Спиридоновке нашао крај Никитске капије, где му је већ било много теже да их прати. Ту је већ била гужва. Иван је налетао на понеког пролазника, који би га изгрдио. А зликовачка дружина одлучила је уз то да овде примени омиљен бандитски метод — да се раздвоји.

Хоровођа је вешто у трку улетео у аутобус који је јурио ка Арбатском тргу и нестало. Изгубивши тако једног од оних које је гонио, Иван је усредсредно сву пажњу на мачка, и видео је како је овај чудновати мачак пришао папучици трамваја »А«, који је стајао на станици, дрско одгурнуо жену која је вриснула, ухватио се за ручицу и чак покушао да гурне у руку кондуктерки гривенник кроз прозор, који је био отворен због врућине.

духоты окно.

Поведение кота настолько поразило Ивана, что он в неподвижности застыл у бакалейного магазина на углу и тут вторично, но гораздо сильнее, был поражен поведением кондукторши. Та, лишь только увидела кота, лезущего в трамвай, со злобой, от которой даже тряслась, закричала:

– Котам нельзя! С котами нельзя! Брысь! Слезай, а то милицию позову!

Ни кондукторшу, ни пассажиров не поразила самая суть дела: не то, что кот лезет в трамвай, в чем было бы еще полбеды, а то, что он собирается платить!

Кот оказался не только платежеспособным, но и дисциплинированным зверем. При первом же окрике кондукторши он прекратил наступление, снялся с подножки и сел на остановке, потирая гривенником усы. Но лишь кондукторша рванула веревку и трамвай тронулся, кот поступил как всякий, кого изгоняют из трамвая, но которому все-таки ехать-то надо. Пропустив мимо себя все три вагона, кот вскочил на заднюю дугу последнего, лапой вцепился в какую-то кишку, выходящую из стенки, и укатил, сэкономив, таким образом, гривенник.

Занявшись паскудным котом, Иван едва не потерял самого главного из трех – профессора. Но, по счастью, тот не успел улизнуть. Иван увидел серый берет в гуще в начале Большой Никитской, или улицы Герцена. В мгновение ока Иван и сам оказался там. Однако удачи не было. Поэт и шагу прибавлял, и рысцой начинал бежать, толкая прохожих, и ни на сантиметр не приблизился к профессору.

Как ни был расстроен Иван, все же его поражала та сверхъестественная скорость, с которой происходила погоня. И двадцати секунд не прошло, как после Никитских ворот Иван Николаевич был уже ослеплен огнями на Арбатской площади. Еще несколько секунд, и вот какой-то темный переулочек с покосившимися тротуарами, где Иван Николаевич грохнулся и разбил колено. Опять освещенная магистраль – улица Кропоткина, потом переулочек, потом Остоженка и еще переулочек, унылый, гадкий и скупо освещенный. И вот здесь-то Иван Николаевич окончательно потерял того, кто был ему так нужен. Профессор исчез.

Иван Николаевич смутился, но ненадолго, потому что вдруг сообразил, что профессор непременно должен оказаться в доме № 13 и обязательно в квартире 47.

Ворвавшись в подъезд, Иван Николаевич взлетел на второй этаж, немедленно нашел эту квартиру и позвонил нетерпеливо. Ждать пришлось недолго: открыла Ивану дверь какая-то девочка лет пяти и, ни о чем не справляясь у пришедшего, немедленно ушла куда-то.

В громадной, до крайности запущенной передней, слабо освещенной малюсенькой угольной лампочкой под высоким, черным от грязи

Мачково понашање је до те мере запрепастило Ивана да је он остао скамењен крај бакалнице на углу и ту га је, по други пут, још више запрепастило кондуктеркино понашање. Ова је, чим је угледала мачка како покушава да се угура у трамвај, љутито, готово цептећи од беса повикала:

— Мачкама је забрањено! Са мачкама је забрањено! Шиц! Силази, иначе ћу милицију позвати!

Ни кондуктерку ни путнике није зачутила суштина ствари: то што мачак хоће да уђе у трамвај није било ни по јада, већ то што мачак хоће да плати карту.

Мачак је испао не само платежно способна већ и дисциплинована зверка. Чим је кондуктерка подвикнула, он је престао да се гура, сишао је са папучице и сео на станици трљајући гривеником бркове. Али, чим је кондуктерка повукла ремен за звоно и чим је трамвај кренуо, мачак је поступио као што би и свако други кад га не пуштају у трамвај, а он ипак мора да се превезе. Пропустивши поред себе сва троја кола скочио је на браник задњих кола, шапом се закачио за некакво црево које је вирило из каросерија, и одвезао се, уштедевши на тај начин гривенник.

Забављен гнусним мачором, Иван умало није изгубио из вида главног од тројице — професора. Али, на срећу, овај није успео да умакне. Иван је угледао сиви бере у гомили на почетку Велике Никитске или Херценове улице. За трен ока тамо је већ био и Иван. Али био је хује среће. Песник је и корак убрзавао, и трком трчао, гурајући пролазнике, па опет није змогао да се ни за сантиметар приближи професору.

Колико год да је био пометен, Иван се ипак чудио натприродној брзини потери. Ни двадесет секунди од Никитске капије а Ивана Николајевича је већ заслепила светлост Арбатског трга. И још неколико секунди, и у некој тамној попречној улици с искривљеним тротоарима Иван Николајевич је треснуо и разбио колено. Опет осветљена магистрала — улица Кропоткина, затим попречна улица, па Остроженка и поново попречна улица, туробна, гадна и једва осветљена. И ту је Иван Николајевич коначно изгубио онога који му је био толико потребан. Професор је нестало.

Иван Николајевич се збунио, али за кратко, јер је наједном схватио да професор неизоставно мора бити у згради број 13, и обавезно у стану број 47.

Улетевши у улаз, Иван Николајевич је устрчао на први спрат, одмах је нашао тај стан и почео нестрпљиво да звони. Није морао дуго да чека: врата је Ивану отворила нека петогодишња девојчица и, не питајући ништа придошлицу, одмах је некуда отишла.

У огромном, потпуно запущеном предсобљу, слабо осветљеном малом угаоном сијалицом под високом, црном од прљавштине таваницом, на зиду

потолком, на стене висел велосипед без шин, стоял громадный ларь, обитый железом, а на полке над вешалкой лежала зимняя шапка, и длинные ее уши свешивались вниз.

За одной из дверей гулкий мужской голос в радиоаппарате сердито кричал что-то стихами.

Иван Николаевич ничуть не растерялся в незнакомой обстановке и прямо устремился в коридор, рассуждая так: "Он, конечно, спрятался в ванной". В коридоре было темно. Потыкавшись в стены, Иван увидел слабенькую полоску света внизу под дверью, нашарил ручку и несильно рванул ее. Крючок отскочил, и Иван оказался именно в ванной и подумал о том, что ему повезло. Однако повезло не так уж, как бы нужно было! На Ивана пахнуло влажным, теплом и, при свете углей, тлеющих в колонке, он разглядел большие корыта, висящие на стене, и ванну, всю в черных страшных пятнах от сбитой эмали. Так вот, в этой ванне стояла голая гражданка, вся в мыле и с мочалкой в руках. Она близоруко прищурилась на ворвавшегося Ивана и, очевидно, обознавшись в адском освещении, сказала тихо и весело:

– Кирюшка! Бросьте трепаться! Что вы, с ума сошли?.. Федор Иваныч сейчас вернется. Вон отсюда сейчас же! – и махнула на Ивана мочалкой.

Недоразумение было налицо, и повинен в нем был, конечно, Иван Николаевич. Но признаться в этом он не пожелал и, воскликнув укоризненно: "Ах, развратница!.." – тут же зачем-то очутился на кухне. В ней никого не оказалось, и на плите в полумраке стояло безмолвно около десятка потухших примусов. Один лунный луч, просочившись сквозь пыльное, годами не вытираемое окно, скупо освещал тот угол, где в пыли и паутине висела забытая икона, из-за киота которой высовывались концы двух венчальных свечей. Под большой иконой висела припиленная маленькая – бумажная.

Никому не известно, какая тут мысль овладела Иваном, но только, прежде чем выбежать на черный ход, он присвоил одну из этих свечей, а также и бумажную иконку. Вместе с этими предметами он покинул неизвестную квартиру, что-то бормоча, конфузясь при мысли о том, что он только что пережил в ванной, невольно стараясь угадать, кто бы был этот наглый Кирюшка и не ему ли принадлежит противная шапка с ушами.

В пустынном безотрадном переулке поэт оглянулся, ища беглеца, но того нигде не было. Тогда Иван твердо сказал самому себе:

– Ну конечно, он на Москве-реке! Вперед!

Следовало бы, пожалуй, спросить Ивана Николаевича, почему он полагает, что профессор именно на Москве-реке, а не где-нибудь в другом месте. Да горе в том, что спросить-то было некому. Омерзительный переулок был совершенно пуст.

је висио бицикл без гума, стајала је огромна, окована гвозђем шкриња, а на полици над чивилуком зимска капа, и њени дугачки крајеви висили су са полице.

Иза једних врата је снажан мушки глас из радиоапарата љутито извикивао нешто у стиховима.

Иван Николајевич се нимало није помео у непознатој средини, и јурнуо је право у ходник, умујући овако: »Он се, разуме се, сакрио у купатилу«. Ходник је био мрачан. Налећући на зидове, Иван је угледао слабу траку светлости испод једних врата, напипао је кваку и лако је притиснуо. Реза се одапела и Иван се нашао управо у купатилу и помислио како је имао среће.

Али није имао онолико среће колико му је било потребно! Ивана је запахнула влажна топлота, и при светлости жара, који је тињао под казаном, опазио је огромна корита како висе на зиду, и каду са црним страшним мрљама тамо где је емајл био обијен. У тој је, ето, кади стајала гола грађанка, насапуњена и са конопљаним сунђером у руци. Кратковидо жмиркајућн погледала је Ивана и, очигледно се преваривши у пакленом осветљењу, рекла тихо и весело:

— Кирјуша! Оканите се тога! Јесте ли полудели... Фјодор Иванович само што се није вратио. Напоље одавде, овога часа! — и замахнула је сунђером на Ивана.

Неспоразум је био очигледан и кривац је био, наравно, Иван Николајевич. Али он то није хтео да призна, и узвикнувши прекорно: »Ах, развратнице!.. «, однекуд се одмах нашао у кухињи. У њој није било никога, и на плотни штедњака стајало је у полумраку десетак угашених примуса. Један месечев зрак, пробивши се кроз прашњав, годинама неопран прозор, једва је осветљавао угао где је у прашини и паучини висила заборављена икона, а из њенога киота вирили су крајеви две венчане свеће. Под великом иконом је прибадачом била закачена мала — папирна иконица.

Нико не може знати шта је у том тренутку помислио Иван, али је, пре но што ће истрчати кроз споредан излаз, присвојио једну од тих свећа и папирну иконицу. Заједно са тим предметима он је напустио непознати стан, мрмљајући нешто, снебивајући се и при самој помисли на оно што је малочас доживео у купатилу, и нехотице се трудећи да погоди ко би могао да буде тај безочни Кирјуша, и да ли је његова она зимска капа — ушанка.

У пустој тмурној споредној улици песник се осврнуо тражећи бегунца, али овога нигде није било. Тада је Иван одлучно рекао самоме себи:

— Па, разуме се, он је на Москви-реци! Напред!

Требало би, по свој прилици, упитати Ивана Николајевича зашто сматра да се професор налази управо на Москви-реци, а не на неком другом месту. Али невоља је била у томе што није било никога ко би га то упитао. Одвратна споредна

Через самое короткое время можно было увидеть Ивана Николаевича на гранитных ступенях амфитеатра Москвы-реки.

Сняв с себя одежду, Иван поручил ее какому-то приятному бородачу, курящему самокрутку возле рваной белой толстовки и расшнурованных стоптанных ботинок. Помахав руками, чтобы остыть, Иван ласточкой кинулся в воду. Дух перехватило у него, до того была холодна вода, и мелькнула даже мысль, что не удастся, пожалуй, выскочить на поверхность. Однако выскочить удалось, и, отдуваясь и фыркая, с круглыми от ужаса глазами, Иван Николаевич начал плавать в пахнувшей нефтью черной воде меж изломанных зигзагов береговых фонарей.

Когда мокрый Иван приплясал по ступеням к тому месту, где осталось под охраной бородача его платье, выяснилось, что похищено не только второе, но и первый, то есть сам бородач. Точно на том месте, где была грудa платья, остались полосатые кальсоны, рваная толстовка, свеча, иконка и коробка спичек. Погрозив в бессильной злобе кому-то вдаль кулаком, Иван облачился в то, что было оставлено.

Тут его стали беспокоить два соображения: первое, это то, что исчезло удостоверение МАССОЛИТА, с которым он никогда не расставался, и, второе, удастся ли ему в таком виде беспрепятственно пройти по Москве? Все-таки в кальсонах... Правда, кому какое дело, а все же не случилось бы какой-нибудь придирки или задержки.

Иван оборвал пуговицы с кальсон там, где те застегивались у щиколотки, в расчете на то, что, может быть, в таком виде они сойдут за летние брюки, забрал иконку, свечу и спички и тронулся, сказав самому себе:

— К Грибоедову! Вне всяких сомнений, он там.

Город уже жил вечерней жизнью. В пыли пролетали, бряцая цепями, грузовики, на платформах коих, на мешках, раскинувшись животами кверху, лежали какие-то мужчины. Все окна были открыты. В каждом из этих окон горел огонь под оранжевым абажуром, и из всех окон, из всех дверей, из всех подворотен, с крыш и чердаков, из подвалов и дворов вырывался хриплый рев полонеза из оперы "Евгений Онегин".

Опасения Ивана Николаевича полностью оправдались: прохожие обращали на него внимание и смеялись и оборачивались. Вследствие этого он решил покинуть большие улицы и пробираться переулочками, где не так назойливы люди, где меньше шансов, что пристанут к босому человеку, изводя его расспросами о кальсонах, которые упорно не пожелали стать похожими на брюки.

Иван так и сделал и углубился в таинственную сеть Арбатских переулков и начал пробираться под стенками, пугливо косясь, ежеминутно оглядываясь, по временам прячась в подъездах и избегая перекрестков со светофорами, шикарных

улицы была же потпуно пуста.

У најкраћем могућем времену Иван Николајевич се могао видети на гранитним степеницама амфитеатра Москве-реке,

Пошто се свукао, Иван је своје одело поверио неком пријатном брадоњи, који је пушио увијачу седећи крај поцепане беле толстовке и рашнираних излизаних ципела. Замахнувши рукама да би се мало охладио, Иван је у виду ласте скочио у воду. Дах му се пресекао, толико је ледена била вода, и чак му је кроз главу пролетела мисао да можда неће моћи да изрони на површину. Али изронио је и, дахћући и фркћући, очију избечених од ужаса, Иван Николајевич је почео да плива у црној води која је мирисала на нафту, између изломљених цикцакова приобалних фењера.

Када је мокри Иван доскакутао по степеницама до места на коме је брадоњи оставио одело да му чува, испоставило се да је украдено не само ово друго, већ и први, то јест и брадоња лично. Управо на ономе месту где је била хрпа од одела, нашао је пругасте дугачке гаће, исцепану толстовку, свећу, иконицу и кутију шибица. Пошто је у немоћном бесу припретио песницом некоме у даљини, Иван се оденуо у оно што му је било остављено.

Тада су почеле да га узнемиравају две ствари: прво, нестала му је чланска књижица МАССОЛИТ-а, од које се никада није одвајао, и друго, хоће ли овакав моћи неометано да се креће по Москви? Ипак, у гаћама... Додуше, шта се то кога тиче, али да се ипак неко не закачи, или да га негде не задрже.

Иван је откинуо дугмад са гаћа тамо где су се ногавице закопчавале на глежњевима, надајући се да ће оне тако личити на летње панталоне, узео иконицу, свећу и шибице и кренуо, рекавши самоме себи:

— Грибоједову! Он је тамо, у то нема сумње!

Град је већ живео вечерњим животом. Кроз прашину су јурили, звецкајући ланцима, камиони на којима су, на цаковима, лежали неки људи изваљени полеђушке. Сви прозори су били отворени. У сваком прозору горела је светлост под наранџастим абажурима, и из свих прозора, из свих врата, из свих подвратника, са кровова и тавана, из подрума и дворишта — допирали су промукли звуци полонезе из опере »Евгеније Оњегин«.

Стрепње Ивана Николајевича потпуно су се оправдале: пролазници су обраћали пажњу на њега и окретали су се за њим. Због тога је одлучио да напусти булеваре и да се креће споредним улицама, где људи нису тако наметљиви, где је мање изгледа да ће неко додијавати босом човеку, изнурујући га питањима о гаћама, које никако нису усхтеле да личе на панталоне.

Иван је тако и учинио и увукао се у тајанствену мрежу арбатских улицица, почео да се шуња дуж зидова, страшљиво погледајући испод ока, сваког се часа осврћући, понекад се кријући у улазима кућа и избегавајући раскрснице са семафорима и

дверей посольских особняков.

И на всем его трудном пути невыразимо почему-то мучил вездесущий оркестр, под аккомпанемент которого тяжелый бас пел о своей любви к Татьяне.

Глава 5. Было дело в Грибоедове

Старинный двухэтажный дом кремового цвета помещался на бульварном кольце в глубине чахлого сада, отделенного от тротуара кольца резной чугунной решеткой. Небольшая площадка перед домом была заасфальтирована, и в зимнее время на ней возвышался сугроб с лопатой, а в летнее время она превращалась в великолепнейшее отделение летнего ресторана под парусиновым тентом.

Дом назывался "домом Грибоедова" на том основании, что будто бы некогда им владела тетка писателя – Александра Сергеевича Грибоедова. Ну владела или не владела – мы точно не знаем. Помнится даже, что, кажется, никакой тетки-домовладелицы у Грибоедова не было...

Однако дом так называли. Более того, один московский врун рассказывал, что якобы вот во втором этаже, в круглом зале с колоннами, знаменитый писатель читал отрывки из "Горя от ума" этой самой тетке, раскинувшейся на софе, а впрочем, черт его знает, может быть, и читал, не важно это!

А важно то, что в настоящее время владел этим домом тот самый МАССОЛИТ, во главе которого стоял несчастный Михаил Александрович Берлиоз до своего появления на Патриарших прудах.

С легкой руки членов МАССОЛИТа никто не называл дом "домом Грибоедова", а все говорили просто – "Грибоедов": "Я вчера два часа протолкался у Грибоедова", – "Ну и как?" – "В Ялту на месяц добился". – "Молодец!". Или: "Пойди к Берлиозу, он сегодня от четырех до пяти принимает в Грибоедове..." И так далее.

МАССОЛИТ разместился в Грибоедове так, что лучше и уютнее не придумать. Всякий, входящий в Грибоедова, прежде всего знакомился невольно с извещениями разных спортивных кружков и с групповыми, а также индивидуальными фотографиями членов МАССОЛИТа, которыми (фотографиями) были увешаны стены лестницы, ведущей во второй этаж.

На дверях первой же комнаты в этом верхнем этаже виднелась крупная надпись "Рыбно-дачная секция", и тут же был изображен карась, попавшийся на удю.

На дверях комнаты N 2 было написано что-то не совсем понятное: "Однодневная творческая путевка. Обращаться к М. В. Подложной".

Следующая дверь несла на себе краткую, но уже

раскошные улазе вила у којима су се налазила страна посланства.

А на целом том његовом тешком путу неизрециво га је из неких разлога мучио свуда присутни оркестар, уз чију је пратњу дубок бас певао о својој љубави према Татјани.

Поглавље 5 ДЕСИЛО СЕ У ГРИБОЈЕДОВУ

Старинска једносратна кућа крем боје налазила се на булеварском прстену у дну кржљавог врта, одвојеног од тротоара оградом од кованог гвозђа. Омањи плато пред кућом био је асфалтиран, и у зимско доба на њему се уздизао снежни смет са забоденом лопатом, док се у летње доба претварао у најлепши део летњег ресторана, под платненим пердетом.

Кућа се звала »Дом Грибоједова«, јер је тобож некада давно припадала тетке писца Александра Сергејевича Грибоједова. Али, да ли је припадала или не — ми то тачно не знамо. Чак, ако се не варамо, Грибоједов, чини се, уопште није ни имао тетку-кућевласницу...

Ипак, кућу су тако звали. Штавише, један је московски лажов причао како је тобоже на првом спрату, у округлој сали са стубовима, славни писац читао одломке из »Невоље због памети« тој тетки, која је лежала на софи. А уосталом, ђаво ће га знати, можда је и читао, то и није уопште важно!

Важно је то што је сада власник ове зграде био онај исти МАССОЛИТ, на чијем се челу налазио несрећни Михаил Александрович Берлиоз, све док се није нашао крај Патријаршијског рибака.

Захваљујући члановима МАССОЛИТ-а нико није звао кућу »Дом Грибоједова«, већ су сви једноставно говорили »Грибоједов«: »Јуче сам се два сата мувао код Грибоједова« — »И шта је било?« — »Добио сам Јалту месец дана« — »Сила си!« Или: »Отиди Берлиозу, он данас од четири до пет прима у Грибоједову...« и тако даље.

МАССОЛИТ се у Грибоједову сместио тако да се ништа боље и удобније није могло ни замислити. Ко год би ушао у Грибоједова, пре свега би се и нехотице упознавао с извештајима разних спортских кружока и са групним, као и индивидуалним фотографијама чланова МАССОЛИТ-а, којима су (фотографијама) били прекривени зидови степеништа што је водило на спрат.

На вратима прве собе на том горњем спрату видео се крупан натпис »Риболовачко-летњиковачка секција«, а ту је био нацртан и караш на удици.

На вратима собе број 2 било је написано нешто не баш сасвим разумљиво. »Једнодневни стваралачки путни налог. Обратите се М. В. Подложној«.

Следећа врата су имала кратак, али већ нимало

вовсе непонятную надпись: "Перелыгино". Потом у случайного посетителя Грибоедова начинали разбегаться глаза от надписей, пестревших на ореховых теткинских дверях: "Запись в очередь на бумагу у Поклевкиной", "Касса", "Личные расчеты скетчистов"...

Прорезав длиннейшую очередь, начинавшуюся уже внизу в швейцарской, можно было видеть надпись на двери, в которую ежесекундно ломился народ: "Квартирный вопрос".

За квартирным вопросом открывался роскошный плакат, на котором изображена была скала, а по гребню ее ехал всадник в бурке и с винтовкой за плечами. Пониже – пальмы и балкон, на балконе – сидящий молодой человек с хохолком, глядящий куда-то ввысь очень-очень бойкими глазами и держащий в руке самопишущее перо. Подпись: "Полнообъемные творческие отпуска от двух недель (рассказ-новелла) до одного года (роман, трилогия). Ялта, Суук-Су, Боровое, Цихидзири, Махинджаури, Ленинград (Зимний дворец)". У этой двери также была очередь, но не чрезмерная, человек в полтора года.

Далее следовали, повинувшись прихотливым изгибам, подъемам и спускам Грибоедовского дома, – "Правление МАССОЛИТа", "Кассы N 2, 3, 4, 5", "Редакционная коллегия", "Председатель МАССОЛИТа", "Бильярдная", различные подсобные учреждения, наконец, тот самый зал с колоннадой, где тетка наслаждалась комедией гениального племянника.

Всякий посетитель, если он, конечно, был не вовсе тупицей, попав в Грибоедова, сразу же соображал, насколько хорошо живется счастливым – членам МАССОЛИТа, и черная зависть начинала немедленно терзать его. И немедленно же он обращал к небу горькие укоризны за то, что оно не наградило его при рождении литературным талантом, без чего, естественно, нечего было и мечтать овладеть членским МАССОЛИТским билетом, коричневым, пахнущим дорогой кожей, с золотой широкой каймой, – известным всей Москве билетом.

Кто скажет что-нибудь в защиту зависти? Это чувство дрянной категории, но все же надо войти и в положение посетителя. Ведь то, что он видел в верхнем этаже, было не все и далеко еще не все. Весь нижний этаж теткинго дома был занят рестораном, и каким рестораном!

По справедливости он считался самым лучшим в Москве. И не только потому, что размещался он в двух больших залах со сводчатыми потолками, расписанными лиловыми лошадьми с ассирийскими гривами, не только потому, что на каждом столике помещалась лампа, накрытая шалью, не только потому, что туда не мог проникнуть первый попавшийся человек с улицы, а еще и потому, что качеством своей провизии Грибоедов бил любой ресторан в Москве, как хотел, и что эту провизию отпускали по самой сходной, отнюдь не обременительной цене.

разумлив натпис: »Перелигино«. Случајни посетилац Грибоједова не би затим више знао који од натписа што су се шаренили на теткиним ораховим вратима пре да погледа: »Уписивање у списак за хартију код Покљевкине«, »Благајна«, »Лични рачуни скечиста«.

Пробивши се кроз дугачак ред, који је почињао још доле од портирске ложе, посетилац је могао да прочита натпис на вратима кроз која су се непрекидно гурали људи: »Стамбено питање«.

Иза стамбеног питања налазио се раскошан плакат, на коме је била насликана стена, по чијем је гребену јахао коњаник у бурки и с пушком о рамену. Испод њега — палме и балкон, на балкону — младић с ђубом како седи и гледа негде увис врло, врло живахним очима а у руци држи стило. Легенда: »Стваралачки одмори с пуним пансионом, од две недеље (прича - новела) до једне године (роман — трилогија). Јалта, СуукСу, Боровоје, Цихидзири, Махинцаури, Лењинград (Зимски дворац)«. Испред тих врата такође се налазио ред, али не претерано велики, једно сто педесетак људи највише.

Даље су се низали, повинујући се ђудљивим завојима, успонима и спуштањима Грибоједовљевог дома — »Управа МАССОЛИТ-а«, »Благајне број 2, 3, 4 и 5«, »Редакцијски колегијум«, »Председник МАССОЛИТ-а«, »Билијар«, разне помоћне канцеларије и, на крају, управо она сала са стубовима у којој је тетка уживала у комедији генијалног нећака.

Чим би се нашао у Грибоједову, сваки би посетилац, ако, наравно, није потпуно тупав, одмах схватио како дивно живе срећници — чланови МАССОЛИТ-а, и мрачна завист би сместа почела да га гризе. И без оклевања би упутио небу горке прекоре што га при рођењу није обдарило књижевним талентом, без чега се, природно, није могло ни сањати да се добије чланска књижица МАССОЛИТ-а мрке боје, што мирише на скупочену кожу, са златним широким первазом — књижица позната целој Москви.

Ко да каже нешто у одбрану зависти? То је осећање последње категорије, али се ипак треба уживети у положај посетиоца. Јер, оно што је видео на спрату, није било све, и нипошто све. Цело приземље теткине куће заузимао је ресторан, и то какав само ресторан!

С правом је сматран за најбољи у Москви. И не само због тога што је заузимао две велике сале са засвођеним таваницама, на којима су били осликани љубичасти коњи с асирским гривама, не само због тога што се на сваком сточићу налазила лампа прекривена шалом, не само због тога што тамо није могао да привири намерник са улице, већ и због тога што је квалитетом своје хране Грибоједов тукао било који ресторан у Москви како је хтео, и што је та храна продавана по најприступачнијој, нипошто високој цени.

Поэтому нет ничего удивительного в таком хотя бы разговоре, который однажды слышал автор этих правдивейших строк у чугунной решетки Грибоедова:

– Ты где сегодня ужинаешь, Амвросий?

– Что за вопрос, конечно, здесь, дорогой Фока! Арчибальд Арчибальдович шепнул мне сегодня, что будут порционные судачки а натюрель. Виртуозная штука!

– Умеешь ты жить, Амвросий! – со вздохом отвечал тощий, запущенный, с карбункулом на шее Фока румяногубому гиганту, золотистоволосому, пышнощекому Амвросию-поэту.

– Никакого уменья особенного у меня нету, – возражал Амвросий, – а обыкновенное желание жить по-человечески. Ты хочешь сказать, Фока, что судачки можно встретить и в "Колизее". Но в "Колизее" порция судачков стоит тринадцать рублей пятнадцать копеек, а у нас – пять пятьдесят! Кроме того, в "Колизее" судачки третьедневные, и, кроме того, еще у тебя нет гарантии, что ты не получишь в "Колизее" виноградной кистью по морде от первого попавшего молодого человека, ворвавшегося с театрального проезда. Нет, я категорически против "Колизея", – гремел на весь бульвар гастроном Амвросий. – Не уговаривай меня, Фока!

– Я не уговариваю тебя, Амвросий, – пищал Фока.

– Дома можно поужинать.

– Слуга покорный, – трубил Амвросий, – представляю себе твою жену, пытающуюся соорудить в кастрюльке в общей кухне дома порционные судачки а натюрель! Ги-ги-ги!.. Оревуар, Фока! – и, напевая, Амвросий устремлялся к веранде под тентом.

Эх-хо-хо... Да, было, было!.. Помнят московские старожилы знаменитого Грибоедова! Что отварные порционные судачки! Дешевка это, милый Амвросий! А стерлядь, стерлядь в серебристой кастрюльке, стерлядь кусками, переложенными раковыми шейками и свежей икрой? А яйца-кокотт с шампиньоновым пюре в чашечках?

А филейчики из дроздов вам не нравились? С трюфелями? Перепела по-генуэзски? Десять с полтиной! Да джаз, да вежливая услуга! А в июле, когда вся семья на даче, а вас неотложные литературные дела держат в городе, – на веранде, в тени вьющегося винограда, в золотом пятне на чистой скатерти тарелочка супа-прентаньер? Помните, Амвросий? Ну что же спрашивать! По губам вашим вижу, что помните. Что ваши сижки, судачки! А дупеля, гаршнепы, бекасы, вальдшнепы по сезону, перепела, кулики? Шипящий в горле нарзан?! Но довольно, ты отвлекаешься, читатель! За мной!..

В половине одиннадцатого часа того вечера, когда Берлиоз погиб на Патриарших, в Грибоедове наверху была освещена только одна комната, и в ней томились двенадцать литераторов,

Стога нема ничег чудноватог ни у оваквом разговору, који је једном чуо аутор ових истинитих редака крај Грибоједовљеве оградe од кованог гвозђа:

— Где ћеш вечерати, Амвросије?

— Какво питање, па овде, разуме се, драги Фоко! Арчибалд Арчибалдович ми је данас дошануо да ће бити по наруџбини смуђ а натурел. Изврсна ствар!

— Умеш ти да живиш, Амвросије! — с уздахом је одговорио мршав, запущен, са чиром на врату Фока горостасу румених усана, златасте косе и једрих образа, Амвросију песнику.

— Никакве умешности ту нема — одвратио је Амвросије — већ само обична жеља да живим као човек. Ти ћеш, Фоко, рећи да се смуђ може добити и код »Колосеума«. Али у »Колосеуму« порција смуђа кошта тринаест рубаља и петнаест копејака, а код нас — пет и педесет. Сем тога, у »Колосеуму« је смуђ од пре три дана и, сем тога, код »Колосеума« ниси сигуран да те први балавац на кога налетиш кад бане из Позоришног пасажа неће одаламити по њушци. Не, ја сам категорички против »Колосеума« — драо се гурман - Амвросије да је све одјекивало булеваром. — Не убеђуј ме, Фоко!

— Ја те и не убеђујем, Амвросије — пиштао је Фока. — Може и код куће да се вечера.

— Слуга сам покоран — трубио је Амвросије — већ замишљам твоју жену како се у заједничкој кухињи мучи да у шерпици припреми по наруџбини смуђа а натурел! Хахаха! Оревуар, Фоко! — и певушећи нешто, Амвросије је кренуо ка веранди са пердетом.

Ех-ех-ех... Да, било је, било!... Памте староседеоци Москве чувеног Грибоједова! Ма какви смуђеви по наруџбини! Багатела је то, драги Амвросије! А кечига, кечига у сребрној чинији, кечига у комадима обложена раџим пипцима и свежим кавијаром? А ровита јаја с пиреом од шампињона у чашама?

А шта мислите о филеу од дроздова? Са трифама? А препелице на ђеновски начин? Десет и по рубаља! Па цез, па љубазна услуга! А у јулу, када вам је цела породица у летњиковцу, а вас неотложни књижевни послови задрже у граду — на веранди, у сенци зреле винове лозе, у златастој мрљи на најчистијем чаршаву, таљир супе-прентаниер? Сећате ли се тога, Амвросије? Али, зашто и питати? Видим вам по уснама да се сећате. Шта су ваши лососи и смуђеви! А барске шљуке, оштропере шљуке, ритске шљуке, шумске шљуке у сезони, препелице, водене шљуке? Нарзан који се пени у грлу? Али, доста, удаљаваш се од предмета, читаоче! За мном!..

У пола једанаест оне исте вечери када је Берлиоз погинуо код Патријаршијског рибака, у Грибоједову је на спрату била осветљена само једна просторија, и у њој се досађивало дванаест

собравшихся на заседание и ожидавших Михаила Александровича.

Сидящие на стульях, и на столах, и даже на двух подоконниках в комнате правления МАССОЛИТа серьезно страдали от духоты. Ни одна свежая струя не проникала в открытые окна. Москва отдавала накопленный за день в асфальте жар, и ясно было, что ночь не принесет облегчения. Пахло луком из подвала теткиного дома, где работала ресторанная кухня, и всем хотелось пить, все нервничали и сердились.

Беллетрист Бескудников – тихий, прилично одетый человек с внимательными и в то же время неуловимыми глазами – вынул часы. Стрелка ползла к одиннадцати. Бескудников стукнул пальцем по циферблату, показал его соседу, поэту Двубратскому, сидящему на столе и от тоски болтающему ногами, обутыми в желтые туфли на резиновом ходу.

– Однако, – проворчал Двубратский.

– Хлопец, наверно, на Клязьме застрял, – густым голосом отозвалась Настасья Лукинишна Непременова, московская купеческая сирота, ставшая писательницей и сочиняющая батальные морские рассказы под псевдонимом "Штурман Жорж".

– Позвольте! – смело заговорил автор популярных скетчей Загринов. – Я и сам бы сейчас с удовольствием на балкончике чайку попил, вместо того чтобы здесь вариться. Ведь заседание-то назначено в десять?

– А сейчас хорошо на Клязьме, – подзудила присутствующих Штурман Жорж, зная, что дачный литераторский поселок Перелыгино на Клязьме – общее больное место. – Теперь уж соловьи, наверно, поют. Мне всегда как-то лучше работается за городом, в особенности весной.

– Третий год вношу денежки, чтобы больную базедовой болезнью жену отправить в этот рай, да что-то ничего в волнах не видно, – ядовито и горько сказал новеллист Иероним Поприхин.

– Это уж как кому повезет, – прогудел с подоконника критик Абабков.

Радость загорелась в маленьких глазках Штурман Жоржа, и она сказала, смягчая свое контральто:

– Не надо, товарищи, завидовать. Дач всего двадцать две, и строится еще только семь, а нас в МАССОЛИТе три тысячи.

– Три тысячи сто одиннадцать человек, – вставил кто-то из угла.

– Ну вот видите, – проговорила Штурман, – что же делать? Естественно, что дачи получили наиболее талантливые из нас...

– Генералы! – напрямик врезался в склоку Глухарев-сценарист.

Бескудников, искусственно зевнув, вышел из комнаты.

– Одни в пяти комнатах в Перелыгине, – вслед ему

литерата, који су чекали да Михаил Александрович дође на седницу.

Они који су седели у соби управе МАССОЛИТ-а на столовима, па чак и на два прозорека рагастова, тешко су подносили оморину. Ни да пирне кроз отворене прозоре. Москва је зрачила топлоту коју је преко дана упио у себе асфалт, и било је јасно да ноћ неће донети нимало олакшања. Мирисао је лук из подрума теткине куће, где се налазила кухиња ресторана, и сви су били жедни, сви су се нервирани и љутили.

Белетриста Бескудњиков - тих, пристојно обучен човек са очима пуним пажње и уједно недокучивим - извукао је сат. Казаљка се приближавала цифри једанаест. Бескудњиков је ударио прстом по бројчанику, показао га суседу, песнику Двубратском, који је седео на столу и од досаде млатарао ногама у жутиим ципелама са гуменим ђоном.

— Што је много - много је — промрљао је Двубратски.

— Момак је сигурно заглавио на Кљазми — дубоким гласом је проговорила Настасја Лукинишна Непременова, која је била московско трговачко сироче, па постала књижевница и писала ратне поморске приче, које је потписивала псеудонимом »Штурман Жорж«.

— Дозволите! — смело је проговорио аутор популарних скечева Загринов. — И ја бих са задовољством сада попио чај на балкону уместо да се овде кувам. А седница је заказана за десет?

— А сада је на Кљазми лепо — подбадала је присутне Штурман Жорж, знајући да је књижевничко летовалиште Перелигино на Кљазми — свима болно место. — Сада већ сигурно и славуји певају. Ја уопште боље радим ван града, нарочито у пролеће.

— Већ трећу годину уплаћујем паре како бих жену, оболелу од Базедове болести, послао у тај рај, али још ничег нема на видику — јетко и горко је рекао новелиста Јероним Поприхин.

— То зависи од тога какве је ко среће — промрљао је са рагастова критичар Абабков.

Радост је засјала у ситним очима Штурмана Жоржа, и она је рекла, умекшавајући свој контраалт:

— Не треба, другови, завидети. Вила има само двадесет и две, а гради се још само седам, а нас је у МАССОЛИТ-у три хиљаде.

— Три хиљаде и сто једанаест — добацио је неко из угла.

— Ето, видите — наставила је Штурман — шта да се ради? Природно је што су виле добили најталентованији.

— Генерали! — отворено је улетео у гужву Глухарјов - сценариста.

Бескудњиков је, извештачено зевнувши, изашао из собе.

— Сам у пет соба у Перелигину — добацио је за

сказал Глухарев.

– Лаврович один в шести, – вскричал Денискин, – и столовая дубом обшита!

– Э, сейчас не в этом дело, – прогудел Абабков, – а в том, что половина двенадцатого.

Начался шум, назревало что-то вроде бунта. Стали звонить в ненавистное Перельгино, попали не в ту дачу, к Лавровичу, узнали, что Лаврович ушел на реку, и совершенно от этого расстроились. Наобум позвонили в комиссию изящной словесности по добавочному N 930 и, конечно, никого там не нашли.

– Он мог бы и позвонить! – кричали Денискин, Глухарев и Квант.

Ах, кричали они напрасно: не мог Михаил Александрович позвонить никуда. Далеко, далеко от Грибоедова, в громадном зале, освещенном тысячесвечовыми лампами, на трех цинковых столах лежало то, что еще недавно было Михаилом Александровичем.

На первом – обнаженное, в засохшей крови, тело с перебитой рукой и раздавленной грудной клеткой, на другом – голова с выбитыми передними зубами, с помутневшими открытыми глазами, которые не пугал резчайший свет, а на третьем – груды заскорузлых тряпок.

Возле обезглавленного стояли: профессор судебной медицины, патологоанатом и его прозектор, представители следствия и вызванный по телефону от больной жены заместитель Михаила Александровича Берлиоза по МАССОЛИТу – литератор Желдыбин.

Машина заехала за Желдыбиным и, первым долгом, вместе со следствием, отвезла его (около полуночи это было) на квартиру убитого, где было произведено опечатание его бумаг, а затем уж все поехали в морг.

Вот теперь стоящие у останков покойного совещались, как лучше сделать: пришить ли отрезанную голову к шее или выставить тело в Грибоедовском зале, просто закрыв погибшего наглухо до подбородка черным платком?

Да, Михаил Александрович никуда не мог позвонить, и совершенно напрасно возмущались и кричали Денискин, Глухарев и Квант с Бескудниковым. Ровно в полночь все двенадцать литераторов покинули верхний этаж и спустились в ресторан. Тут опять про себя недобрым словом помянули Михаила Александровича: все столики на веранде, натурально, оказались уже занятыми, и пришлось оставаться ужинать в этих красивых, но душных залах.

И ровно в полночь в первом из них что-то грохнуло, зазвенело, посыпалось, запрыгало. И тотчас тоненький мужской голос отчаянно закричал под музыку: "Аллилуйя!!!" это ударил знаменитый Грибоедовский джаз.

ным Глухарјов.

— Лаврович је сам у шест — повикао је Денискин — а трпезарија му је обложена храстовином!

— Ех, није сада ствар у томе — промрмљао је Абабков — него у томе што је сада већ пола дванаест.

Почела је галама, сазревало је нешто што је личило на побуну. Почели су да телефонирају у мрско Перелигино, али су добили везу са погрешном вилом, са Лавровичевом, сазнали су да је Лаврович отишао на реку и, када су то чули, потпуно су се онерасположили. Насумице су позвали комисију за лепу књижевност на локал 930 и, разуме се, тамо нису никога затекли.

— Могао би бар да телефонира! — викали су Денискин, Глухарјов и Квант.

Ах, викали су без потребе: Михаил Александрович нипошто није могао да телефонира. Далеко, далеко од Грибоједова, у огромној сали осветљеној сијалицама од хиљаду свећа, лежало је на три цинкана стола оно што је донедавно био Михаил Александрович.

На првом — голо, умазано запеченом крвљу, тело са преломљеном руком и згњеченим грудним кошом, на другом — глава с избијеним предњим зубима и мутним отвореним очима, које није плашила јака светлост, а на трећем гомила усирених од крви рита.

Крај обезглављенога су стајали: професор судске медицине, патолошки анатом и његов просектор, представници истраге и заменик Михаила Александровича Берлиоза у МАССОЛИТ-у — књижевник Желдибин, кога је телефоном позвала Берлиозова болесна жена.

Кола су свратила по Желдибина и одмах су га, заједно са иследницима, одвезла (то је било негде око поноћи) у стан убијеног, где су запечаћени сви покојникови папири, а онда су сви заједно отишли у мртвачницу.

Сада су, ето, стајали крај покојникових остатака и саветовали се: шта ће бити боље — да се одрубљена глава пришије на врат или да се тело изложи у Грибоједовљевој сали и погинули једноставно прекрије све до браде црном тканином?

Да, Михаил Александрович нипошто није могао да телефонира, и без потребе су се љутили и викали Денискин, Глухарјов, Квант и Бескудњиков. Тачно у поноћ свих дванаест литерата је напустило горњи спрат и сишло у ресторан. Тамо су у себи поново ружном речју поменули Михаила Александровича: сви столови на веранди су, природно, већ били заузети, и они су морали да седну и вечерају у оним лепим, али загушљивим салама.

И тачно у поноћ, у првој сали је нешто треснуло, звекнуло, запљуштало, поскакало. И тог истог часа је висок мушки глас очајнички повикао уз пратњу музике: »Алилуја!« То је засвирао чувени грибоједовски цез.

Покрытые испариной лица как будто засветились, показалось, что ожили на потолке нарисованные лошади, в лампах как будто прибавили свету, и вдруг, как бы сорвавшись с цепи, заплясали оба зала, а за ними заплясала и веранда.

Заплясал Глухарев с поэтессой Тамарой Полумесяц, заплясал Квант, заплясал Жуколов-романист с какой-то киноактрисой в желтом платье. Плясали: Драгунский, Чердакчи, маленький Денискин с гигантской Штурман Джоржем, плясала красавица архитектор Семейкина-Галл, крепко схваченная неизвестным в белых рогожных брюках.

Плясали свои и приглашенные гости, московские и приезжие, писатель Иоганн из Кронштадта, какой-то Витя Куфтик из Ростова, кажется, режиссер, с лиловым лишаем во всю щеку, плясали виднейшие представители поэтического подразделения МАССОЛИТа, то есть Павианов, Богохульский, Сладкий, Шпичкин и Адельфина Буздяк, плясали неизвестной профессии молодые люди в стрижке боксом, с подбитыми ватой плечами, плясал какой-то очень пожилой с бородой, в которой застряло перышко зеленого лука, плясала с ним хилая, доедаемая малокровием девушка в оранжевом шелковом измятом платье.

Оплывая потом, официанты несли над головами запотевшие кружки с пивом, хрипло и с ненавистью кричали: "Виноват, гражданин!" Где-то в рупоре голос командовал: "Карский раз! Зубрик два! Фляки господарские!" Тонкий голос уже не пел, а завывал: "Аллилуйя!". Грохот золотых тарелок в джазе иногда покрывал грохот посуды, которую судомойки по наклонной плоскости спускали в кухню. Словом, ад.

И было в полночь видение в аду. Вышел на веранду черноглазый красавец с кинжальной бородой, во фраке и царственным взором окинул свои владения. Говорили, говорили мистики, что было время, когда красавец не носил фрака, а был опоясан широким кожаным поясом, из-за которого торчали рукояти пистолетов, а его волосы воронова крыла были повязаны алым шелком, и плыл в Караибском море под его командой бриг под черным гробовым флагом с адамовой головой.

Но нет, нет! Лгут обольстители-мистики, никаких Караибских морей нет на свете, и не плывут в них отчаянные флибустьеры, и не гонится за ними корвет, не стелется над волною пушечный дым. Нет ничего, и ничего и не было! Вон чахлая липа есть, есть чугунная решетка и за ней бульвар... И плавится лед в вазочке, и видны за соседним столиком налитые кровью чьи-то бычьи глаза, и страшно, страшно... О боги, боги мои, яду мне, яду!..

И вдруг за столиком вспорхнуло слово: "Берлиоз!!!" Вдруг джаз развалился и затих, как будто кто-то хлопнул по нему кулаком. "Что, что, что, что?!!!" – "Берлиоз!!!!". И пошли вскакивать, пошли

Озножена лица као да су почела да светле, чинило се као да су оживели коњи на таваници, лампе као да су почеле јаче да сијају, и наједном, као пуштене с ланца, почеле су да играју обе сале, а за њима је почела да игра и веранда.

Заиграо је Глухарјов са песникињом Тамаром Полумесец, заиграо је Квант, заиграо је романсијер Жуколов са неком филмском глумицом у жутој хаљини. Играли су: Драгунски, Чердакчи, мали Денискин са горостасном Штурман Жоржом, играла је лепотица архитекта Семейкина-Гал, коју је чврсто држао незнанац у белим панталонама од панаме.

Играли су домаћи гости и званице, Московљани и дошљаци, писац Јохан из Кронштата, неки Витја Куфтик из Ростова, чини се режисер, са љубичастим лишајем на образу, играли су најистакнутији представници песничког одељења МАССОЛИТ-а, то јест Павијанов, Богохуљски, Слатки, Шпичкин и Аделфина Буздјак, играли су младићи непознатог занимања подшишани боксерски, рамена набијених вателином, играо је неки старији човек из чије је браде висило перо зеленог лука, играла је са њим постарија, врло малокрвна девојка у наранџастој свиленој изгужваној хаљиници.

Обливени знојем, келнери су над главама проносили замагљене кригле пива, промукло и бесно узвикивали: »Извините, грађанине!« Негде у звучнику командовао је глас: »Карски — један! Зубрик — два! Господареке боце!« Високи глас више није певао, већ је урлао: »Алилуја!« Лупкање златних тасова у цезу понекад је надјачавала лупа посуђа које су судопере спуштале низ стрму раван у кухињу. Једном речју, пакао.

А у поноће се у паклу појавила утвара. На веранду је изашао лепотан са брадом шилјатом као ханџар, у фраку, н бацио царски поглед на свој посед. Казивали су, казивали мистичари да је било доба када лепотан није носио фрак, већ је био опасан широким кожным опасачем, за који су били заденути пиштољи, а његова врана коса била повезана црвеном свилом, и под њетовим заповедништвом пловио је Карипским морем једрењак под црном мртвачком заставом са мртвачком главом на њој.

Али не, не! Лажу саблажњивци - мистичари, нигде на свету нема Карипских мора, и не плове по њима лудо храбри гусари, и не јури за њима корвета, не диже се над таласом дим из топова. Нема ничета, ништа није ни било! Постоји, ено, закржљала липа, постоји ограда од кованог гвожђа и иза ње булевар. . . И топи се лед у ћаси, и виде се за суседним столом нечије закрвављене, бичије очи, и све је страшно, страшно... О, богови, богови моји, отрова ми дајте, отрова!..

И одједном је за столом прхнула реч: »Берлиоз!« Наједном је цез умукнуо, као да га је неко лупио песницом. »Шта, шта, шта?!« — »Берлиоз!« — и поскакали су, повикали...

вскакивать.

Да, взметнулась волна горя при страшном известии о Михаиле Александровиче. Кто-то суетился, кричал, что необходимо сейчас же, тут же, не сходя с места, составить какую-то коллективную телеграмму и немедленно послать ее.

Но какую телеграмму, спросим мы, и куда? И зачем ее посылать? В самом деле, куда? И на что нужна какая бы то ни было телеграмма тому, чей расплющенный затылок сдавлен сейчас в резиновых руках прозектора, чью шею сейчас колет кривыми иглами профессор? Погиб он, и не нужна ему никакая телеграмма. Все кончено, не будем больше загружать телеграф.

Да, погиб, погиб... Но мы то ведь живы!

Да, взметнулась волна горя, но подержалась, подержалась и стала спадать, и кой-кто уже вернулся к своему столику и – сперва украдкой, а потом и в открытую – выпил водочки и закусил. В самом деле, не пропадать же куриным котлетам деволяй? Чем мы поможем Михаилу Александровичу? Тем, что голодными останемся? Да ведь мы-то живы!

Натурально, рояль закрыли на ключ, джаз разошелся, несколько журналистов уехали в свои редакции писать некрологи. Стало известно, что приехал из морга Желдыбин. Он поместился в кабинете покойного наверху, и тут же прокатился слух, что он и будет замещать Берлиоза. Желдыбин вызвал к себе из ресторана всех двенадцать членов правления, и в срочном начавшемся в кабинете Берлиоза заседании приступили к обсуждению неотложных вопросов об убранстве колонного Грибоедовского зала, о перевозе тела из морга в этот зал, об открытии доступа в него и о прочем, связанном с прискорбным событием.

А ресторан зажил своей обычной ночной жизнью и жил бы ею до закрытия, то есть до четырех часов утра, если бы не произошло нечто, уже совершенно из ряда вон выходящее и поразившее ресторанных гостей гораздо больше, чем известие о гибели Берлиоза.

Первыми заволновались лихачи, дежурившие у ворот Грибоедовского дома. Слышно было, как один из них, приподнявшись на козлах прокричал:

– Тю! Вы только поглядите!

Вслед за тем, откуда ни возьмись, у чугунной решетки вспыхнул огонечек и стал приближаться к веранде. Сидящие за столиками стали приподниматься и всматриваться и увидели, что вместе с огонечком шествует к ресторану белое привидение. Когда оно приблизилось к самому трельяжу, все как заостенели за столиками с кусками стерлядки на вилках и вытаращив глаза. Швейцар, вышедший в этот момент из дверей ресторанной вешалки во двор, чтобы покурить, затоптал папиросу и двинулся было к привидению с явной целью преградить ему доступ в ресторан, но почему-то не сделал этого и остановился, глуповато улыбаясь.

Да, уздигао се талас туге, на страшну вест о Михаилу Александровичу. Неко се мувао, викао да сада одмах, не часећи ни часа, треба саставити некакав колективан телеграм и одмах га послати.

Али какав телеграм, упитаћемо ми, и коме? И зашто га слати? У ствари, камо? Шта ће некакав телеграм онеме чији размрсан потиљак гњече овог часа просекторове гумене руке, чији врат боде овог часа професор кривим иглама? Погинуо је он, и није му потребан више никакав телеграм. Све је готово, нећемо више оптерећивати телеграф.

Да, погинуо је, погинуо ... Али ми смо ипак живи!

Да, уздигао се талас туге, држао се, држао неко време и почео да спада, и понеко се већ вратио свом столу и испрва кришом, а после и отворено — почео да пијуцка вотку и да се залаже. И одиста, зар да пропадну пилећи котлети де волај? Како да помогнемо Михаилу Александровичу? Тако што ћемо остати гладни? Па ми смо ипак живи!

Наравно, клавир су закључали, цез се разишао, а неколико новинара је отишло у своје редакције да пише некрологе. Сазнало се да је из мртвачнице стигао Желдибин. Он се сместио у покојниковом кабинету на спрату, и одмах се пронео глас да ће он замењивати Берлиоза. Желдибин је позвао себи из ресторана свих дванаест чланова управе и на хитној седници у Берлиозовом кабинету почела је расправа о неотложним питањима како да се уреди Грибоједовљева сала са стубовима, како да се превезе тело из мртвачнице у ту салу, како да се омогући приступ посетиоцима у њу, и о осталом што је било повезано са тужним догађајем.

А ресторан је наставио да живи својим уобичајеним ноћним животом и живео би тако све до затварања, то јест до четири изјутра, да се није десило нешто сасвим необично, што је запрепастило госте ресторана много више од вести о Берлиозовој погибији.

Прво су се узнемирили кочијаша, који су дежурали крај капије Грибоједовљевог дома. Чуло се како је један од њих, придигавши се на свом седишту, повикао:

— Фуј! Погледај само!

Одмах затим, однекуд се крај оgrade од кованог гвожђа појавио пламичак и почео да се приближава веранди. Гости за столовима почели су да устају и осматрају, угледали су да заједно са пламичком према ресторану корача некаква бела сабласт. Кад се она сасвим приближила огради од летвица, сви као да су се скаменили за сточићима са комадићима кечиге на виљушкама и с исколаченим очима. Портир, који је тог тренутка изашао из гардеробе у двориште да попуши цигарету, згазио је опушак ногом и већ готово кренуо према сабласти с очигледном намером да је спречи да уђе у ресторан, али због нечега то није учинио, већ се зауставио, глупо се осмехујући.

И привидение, пройдя в отверстие трельяжа, беспрепятственно вступило на веранду. Тут все увидели, что это – никакое не привидение, а Иван Николаевич Бездомный – известнейший поэт.

Он был бос, в разодранной беловатой толстовке, к коей на груди английской булавкой была приколотая бумажная иконка со стершимся изображением неизвестного святого, и в полосатых белых кальсонах. В руке Иван Николаевич нес зажженную венчальную свечу. Правая щека Ивана Николаевича была свежо изодрана. Трудно даже измерить глубину молчания, воцарившегося на веранде. Видно было, как у одного из официантов пиво течет из покосившейся набок кружки на пол. Поэт поднял свечу над головой и громко сказал:

– Здорово, други! – после чего заглянул под ближайший столик и воскликнул тоскливо: – Нет, его здесь нет!

Послышались два голоса. Бас сказал безжалостно: – Готово дело. Белая горячка.

А второй, женский, испуганный, произнес слова:

– Как же милиция-то пропустила его по улицам в таком виде?

Это Иван Николаевич услышал и отозвался:

– Дважды хотели задержать, в скатертном и здесь, на Бронной, да я махнул через забор и, видите, щеку изорвал! – тут Иван Николаевич поднял свечу и вскричал: – Братья по литературе! (Осипший голос его окреп и стал горячей.) Слушайте меня все! Он появился! Ловите же его немедленно, иначе он натворит неописуемых бед!

– Что? Что? Что он сказал? Кто появился? – понеслись голоса со всех сторон.

– Консультант! – ответил Иван, – и этот консультант сейчас убил на Патриарших Мишу Берлиоза.

Здесь из внутреннего зала повалил на веранду народ, вокруг Иванова огня сдвинулась толпа.

– Виноват, виноват, скажите точнее, – слышался над ухом Ивана тихий и вежливый голос, – скажите, как это убил? Кто убил?

– Иностраный консультант, профессор и шпион! – озираясь, отозвался Иван.

– А как его фамилия? – тихо спросили на ухо.

– То-то фамилия! – в тоске крикнул Иван, – кабы я знал фамилию! Не разглядел я фамилию на визитной карточке... Помню только первую букву "Ве", на "Ве" фамилия! Какая же это фамилия на "Ве"? – схватившись рукою за лоб, сам у себя спросил Иван и вдруг забормотал: – Ве, ве, ве! Ва... Во... Вашнер? Вагнер? Вайнер? Вегнер? Винтер? – волосы на голове Ивана стали ездить от напряжения.

– Вульф? – жалостно выкрикнула какая-то женщина.

Иван рассердился.

– Дура! – прокричал он, ища глазами женщину. – При чем здесь Вульф? Вульф ни в чем не виноват!

И сабласт же, прошавши чрез отверстие у ограды, несметано ступила на веранду. Тада су сви видели да то уопште и није сабласт, већ Иван Николајевич Бездомни — врло познат песник.

Био је бос, у исцепаној белој толстовки, на коју је прибадачом на грудима била прикачена папирна иконица с истртним ликом непознатог свеца и у пругастим белим дугим гаћама. У руци је Иван Николајевич носио запаљену венчану свећу. На десном образу Ивана Николајевича биле су свеже огреботине. Тешко је чак и измерити дубину мука који је завладао на веранди. Видело се како једном келнеру цури пиво на под из нахерене кригле.

Песник је подигао свећу изнад главе и гласно рекао:

— Здраво, пријатељи! — после тога је завирио под оближњи сточић и тужно узвикнуо: — Не, овде га нема!

Зачула су се два гласа. Бас је бездушно рекао:

— Готова посла. Делиријум тременс.

А други, женски, преплашен, изговорио је речи:

— Како га је само милиција пустила да овакав иде улицама?

То је Иван Николајевич чуо и одговорио је:

— Два пута су покушали да ме зауставе. У Скатертној и овде, на Бронној, али сам прескочио плот и, видите, образ сам изгребао! — Тада је Иван Николајевич подигао свећу и викнуо: — Браћо по речи! — (његов промукли глас је ојачао и постао ватренији). — Чујте ме сви! Он се појавио! Сместа га хватајте, иначе ће створити неописиве невоље!

— Шта? Шта? Шта је рекао? Ко се то појавио? — зачули су се гласови са свију страна.

— Саветник — одговорио је Иван — а тај саветник је малочас убио код Патријаршијског рибењака Мишу Берлиоза.

Ту су из унутрашње сале похрлили људи на веранду, око Иванове свеће се окупила гомила.

— Молим, молим, будите прецизнији — зачуо се крај Ивана уха тих и љубазан глас — реците, како то убио? Ко је убио?

— Страни саветник, професор и шпијун — осврћући се, одговорио је Иван.

— А како му је име? — тихо га је на ухо упитао глас,

— Да, да, име! — тужно је узвикнуо Иван. — Када бих му знао име! Нисам га добро видео на посетници... Сећам се само првог слова — »В«, на »В« почиње презиме! Које је то презиме на »В« — ухвативши се руком за чело, сам себе је упитао Иван и наједном почео да мрмља: Ве, ве, ве! Ва... Во ... Вашнер? Вагнер? Вајнер? Веднер? Винтер? — коса је на Ивановој глави почела да се миче од напрезања.

— Вулф? — жалостиво је узвикнула нека жена.

Иван се наљутио.

— Глупачо! — викнуо је, тражећи жену очима. — Какве везе са тим има Вулф? Вулф није ни за шта

Во, во... Нет! Так не вспомню! Ну вот что, граждане: звоните сейчас в милицию, чтобы выслали пять мотоциклов с пулеметами, профессора ловить. Да не забудьте сказать, что с ним еще двое: какой-то длинный, клетчатый... пенсне треснуло... и кот черный, жирный. А я пока что обыщу Грибоедова... Я чувю, что он здесь!

Иван впал в беспокойство, растолкал окружающих, начал размахивать свечой, заливая себя воском, и заглядывать под столы. Тут послышалось слово: "Доктора!" – и чье-то ласковое мясистое лицо, бритое и упитанное, в роговых очках, появилось перед Иваном.

– Товарищ Бездомный, – заговорило это лицо юбилейным голосом, – успокойтесь! Вы расстроены смертью всеми нами любимого Михаила Александровича... нет, просто Миши Берлиоза. Мы все это прекрасно понимаем. Вам нужен покой. Сейчас товарищи проводят вас в постель, и вы забудетесь...

– Ты, – оскалившись, перебил Иван, – понимаешь ли, что надо поймать профессора? А ты лезешь ко мне со своими глупостями! Кретин!

– Товарищ Бездомный, помилуйте, – ответило лицо, краснея, пятясь и уже раскаиваясь, что связалось в это дело.

– Нет, уж кого-кого, а тебя я не помилую, – с тихой ненавистью сказал Иван Николаевич.

Судорога исказила его лицо, он быстро переложил свечу из правой руки в левую, широко размахнулся и ударил участливое лицо по уху.

Тут догадались броситься на Ивана – и бросились. Свеча погасла, и очки, соскочившие с лица, были мгновенно растоптаны. Иван испустил страшный боевой вопль, слышный к общему соблазну даже на бульваре, и начал защищаться. Зазвенела падающая со столов посуда, закричали женщины.

Пока официанты вязали поэта полотенцами, в раздевалке шел разговор между командиром брига и швейцаром.

– Ты видел, что он в подштанниках? – холодно спрашивал пират.

– Да ведь, Арчибальд Арчибальдович, – труся, отвечал швейцар, – как же я могу их не допустить, если они – член МАССОЛИТа?

– Ты видел, что он в подштанниках? – повторял пират.

– Помилуйте, Арчибальд Арчибальдович, – багровея, говорил швейцар, – что же я могу поделывать? Я сам понимаю, на веранде дамы сидят.

– Дама здесь ни при чем, дамам это все равно, – отвечал пират, буквально сжигая швейцара глазами, – а это милиции не все равно! Человек в белом может следовать по улицам Москвы только в одном случае, если он идет в сопровождении

крив! Во, во... Не! Не могу да се сетим! Али, знате ли шта, грађани, одмах телефонирајте милицији да пошаљу пет мотоциклиста са митраљезима да лове професора. И не заборавите да кажете да се са њим налазе још двојица: некакав карирани дугајлија ... цвикер му је напрсао ... и црни мачак, дебео. А ја ћу дотле прегледати Грибоједова ... Слутим да је он овде!

Ивана је обузео немир, растерао је људе око себе, почео да маше свећом, поливајући се воском, и да завирује под столове. Ту се зачула реч: »Доктора!« — и пред Иваном се појавило нечије љубазно, меснато лице, обријано и ухрањено, са наочарима у рожнатом оквиру.

— Друзе Бездомни — проговорило је то лице свечано — смирите се! Растројила вас је смрт међу свима омиљног Михаила Александровича... не, једноставно Мише Берлиоза. Ми сви то одлично разумемо. Вама је потребан мир. Другови ће вас сад отпратити у кревет, и ви ћете одремати...

— Слушај ти — искесивши зубе, прекинуо га је Иван — схваташ ли да треба ухватити професора? А ти ми досађујеш са својим глупостима! Кретену!

— Друзе Бездомни, опростите... — одговорило је лице, поцрвеневши, повлачећи се уназад и већ се кајући што се уопште уплitalо у све то.

— Не, ако ћу некоме и да опростим, теби ни у ком случају нећу — са тихом мржњом је рекао Иван Николајевич.

Грч му је изобличио лице, преместио је свећу из десне у леву руку, замахнуо и ударио саосећајно лице по уху.

У том су се досетили да се баце на Ивана и — бацили су се. Свећа се угасила, а наочаре које су биле спале с лица, одмах су изгажене. Иван је испустио из грла ужасан бојни поклич, који се на општу саблазан чуо чак на булевару, и почео да се брани. Зазвечало је посуђе које је падало са столова, жене су почеле да вриште.

Док су келнери везивали песника убрусима, у гардероби се водио разговор између капетана брига и портира.

— Да ли си видео да је само у гаћама? — хладно је питао пират.

— Па, Арчибалде Арчибалдовичу — преплашено је одговорио портир. — Како могу да их не пустим, ако су они члан МАССОЛИТ-а?

— Да ли си видео да је само у гаћама? — поновио је пират.

— Опростите, Арчибалде Арчибалдовичу — говорио је портир црвенећи — шта сам могао да радим? Ја и сам схватам, на веранди седе даме ...

— Даме са тим немају никакве везе, дамама је то свеједно — одговорио је пират буквално згромивши портира погледом — али зато милицији није свеједно! Човек у доњем рубљу може да иде улицама Москве само у једном једином случају,

милиции, и только в одно место – в отделение милиции! А ты, если ты швейцар, должен знать, что, увидев такого человека, ты должен, не медля ни секунды, начинать свистеть. Ты слышишь? Слышишь что происходит на веранде?

Тут ополоумевший швейцар услышал с веранды уханье, бой посуды и женские крики.

– Ну что с тобой сделать за это? – спросил флибустьер.

Кожа на лице швейцара приняла тифозный оттенок, а глаза помертвели. Ему померещилось, что черные волосы, теперь причесанные на пробор, покрылись огненным шелком. Исчезли пластрон и фрак, и за ремненным поясом возникла ручка пистолета. Швейцар представил себя повешенным на фор-марса-рее. Своими глазами увидел он свой собственный высунутый язык и безжизненную голову, упавшую на плечо, и даже услышал плеск волны за бортом. Колени швейцара подогнулись. Но тут флибустьер сжалился над ним и погасил свой острый взор.

– Смотри, Николай! Это в последний раз. Нам таких швейцаров в ресторане и даром не надо. Ты в церковь сторожем поступи. – Проговорив это, командир скомандовал точно, ясно, быстро: – Пантелея из буфетной. Милиционера. Протокол. Машину. В психиатрическую. – И добавил: – Свисти!

Через четверть часа чрезвычайно пораженная публика не только в ресторане, но и на самом бульваре и в окнах домов, выходящих в сад ресторана, видела, как из ворот Грибоедова Пантелей, швейцар, милиционер, официант и поэт Рюхин выносили спеленатого, как куклу, молодого человека, который, заливаясь слезами, плевался, норовя попасть именно в Рюхина, и кричал на весь бульвар:

– Сволочь! Сволочь!

Шофер грузовой машины со злым лицом заводил мотор. Рядом лихач горячил лошадь, бил ее по крупу сиреневыми вожжами, кричал:

– А вот на беговой! Я возил в психическую!

Кругом гудела толпа, обсуждая невиданное происшествие; словом, был гадкий, гнусный, соблазнительный, свинский скандал, который кончился лишь тогда, когда грузовик унес на себе от ворот Грибоедова несчастного Ивана Николаевича, милиционера, Пантелея и Рюхина.

ако је у пратњи милиције, и само према једном месту — милицијској испостави! А ти, ако си портир, мораш знати да, угледавши таквог човека, мораш, не caseћи ни часа, одмах да звиждиш. Јеси ли ме чуо?

Ошамућени портир зачуо је са веранде вику, лупање посуђа и женску цику.

— Па, шта сад да ти урадим због тога? — упитао је пират.

Портиру је лице добило тифусарску боју и очи се укочиле. Причинило му се да је црну косу, очешљану сада на раздјељак, наједном прекрила пламена свила. Нестали су пластрон и фрак и из опасаног каиша провирила је дршка револвера. Портир је већ видео себе како виси на попречници јарбола. Својим очима је угледао сопствени исплажени језик и мртву главу, клонулу на раме, па је чак и чуо како таласи заплъускују бок лађе. Портиру су почела да клецају колена. Али, тада се пират сажалио и угасио свој продоран поглед.

— Пази, Николаје, то ти је последњи пут! Нама портири у ресторану нису потребни тек онако. Иди цркву да чуваш. — Изговориши то, капетан је заповедио тачно, јасно и брзо: — Пантелеја из бифеа. Милиционера. Записник. Кола. У психијатријску. — И додао: — Звижди!

После четврт часа је пренеражени свет, не само у ресторану већ и на булевару и на прозорима кућа који су гледали у башту ресторана, угледао како су кроз капију Грибоједова Пантелеј, портир, милиционар, келнер и песник Рјухин износили као лутку умотаног младића који је, горко плачући, плъвао око себе, трудећи се да погоди Рјухина, гушио се у сузама и викао:

— Хуљо! Хуљо!

Шофер камиона је љутита лица палио мотор. Поред њега је фијакерист подбадао коња, ударао га по сапима дизгинама и викао:

— Хајде трком! Ја сам већ возио у психијатријску!

Около је галамила гомила света расправљајући о невиђеном догађају; речју, био је то гадан, гнусан, непристојан скандал, свињарија која се завршила тек онда када је камион одвезао од капије Грибоједова несрећног Ивана Николајевича, милиционера, Пантелеја и Рјухина.

Глава 6.

Шизофренија, как и было сказано

Когда в приемную знаменитой психиатрической клиники, недавно отстроенной под Москвой на берегу реки, вошел человек с острой бородкой и облаченный в белый халат, была половина второго ночи. Трое санитаров не спускали глаз с Ивана Николаевича, сидящего на диване. Тут же

Поглавље 6

ШИЗОФРЕНИЈА, КАКО ЈЕ И БИЛО РЕЧЕНО

Када је у пријемно одељење познате психијатријске клинике, недавно саграђене у близини Москве на обали реке, ушао човек шилъате брадице и у белом мантилу, било је већ пола два ноћу. Три болничара нису ока спуштала са Ивана Николајевича, који је седео на отоману. Ту је био и

находился и крайне взволнованный поэт Рюхин. Полотенца, которыми был связан Иван Николаевич, лежали грудой на том же диване. Руки и ноги Ивана Николаевича были свободны.

Увидев вошедшего, Рюхин побледнел, кашлянул и робко сказал:

– Здравствуйте, доктор.

Доктор поклонился Рюхину, но, кланяясь, смотрел не на него, а на Ивана Николаевича.

Тот сидел совершенно неподвижно, со злым лицом, сдвинув брови, и даже не шевельнулся при входе врача.

– Вот, доктор, – почему-то таинственным шепотом заговорил Рюхин, пугливо оглядываясь на Ивана Николаевича, – известный поэт Иван Бездомный... вот, видите ли... мы опасаемся, не белая ли горячка...

– Сильно пил? – сквозь зубы спросил доктор.

– Нет, выпивал, но не так, чтобы уж...

– Тараканов, крыс, чертиков или шмыгающих собак не ловил?

– Нет, – вздрогнув, ответил Рюхин, – я его вчера видел и сегодня утром. Он был совершенно здоров...

– А почему в кальсонах? С постели взяли?

– Он, доктор, в ресторан пришел в таком виде...

– Ага, ага, – очень удовлетворенно сказал доктор, – а почему ссадины? Дрался с кем-нибудь?

– Он с забора упал, а потом в ресторане ударил одного... И еще кое-кого...

– Так, так, так, – сказал доктор и, повернувшись к Ивану, добавил: – Здравствуйте!

– Здорово, вредитель! – злобно и громко ответил Иван.

Рюхин сконфузился до того, что не посмел поднять глаза на вежливого доктора. Но тот ничуть не обиделся, а привычным, ловким жестом снял очки, приподняв полу халата, спрятал их в задний карман брюк, а затем спросил у Ивана:

– Сколько вам лет?

– Подите вы все от меня к чертям, в самом деле! – грубо закричал Иван и отвернулся.

– Почему же вы сердитесь? Разве я сказал вам что-нибудь неприятное?

– Мне двадцать три года, – возбужденно заговорил Иван, – и я подам жалобу на вас всех. А на тебя в особенности, гнида! – отнесся он отдельно к Рюхину.

– А на что же вы хотите пожаловаться?

– На то, что меня, здорового человека, схватили и силой приволокли в сумасшедший дом! – в гнев ответил Иван.

Здесь Рюхин всмотрелся в Ивана и похолодел: решительно никакого безумия не было у того в глазах. Из мутных, как они были в Грибоедове, они превратились в прежние, ясные.

крайне возбужден песник Рюхин. Убруси којима је био увезан Иван Николаевич, лежали су у гомили на том истом отоману. Руке и ноге Ивана Николаевича биле су слободне.

Када је угледао човека који је ушао, Рјухин је побледео, накашљао се и бојажљиво рекао:

— Добро вече, докторе.

Доктор се наклонио Рјухину, али при томе није гледао њега, већ Ивана Николаевича.

Овај је седео потпуно непомично, љутита лица, намргођен и није се чак ни померио када је доктор ушао.

— Ово је, докторе — због нечега је тајанственим шапатам почео да говори Рјухин, плашљиво се осврћући на Ивана Николаевича — познати песник Иван Бездомни... ето, видите ... бојимо се да није делиријум тремнс...

— Је ли много пио? — промрсио је кроз зубе доктор.

— Не, да је пио - пио је, али не баш тако, да би...

— Је ли хватао бубашвабе, пацове, ђаволке или псе који се врзмају?

— Није — одговорио је стресавши се Рјухин. — Ја сам га јуче видео, а и јутрос. Био је потпуно здрав...

— А зашто је у гаћама? Јесте ли га право из постеље извукли?

— Он је, докторе, такав у ресторан дошао...

— Аха, аха — задовољно је рекао доктор — а одакле му огреботине? Да се није тукао са неким?

— Пао је са тарабе, а после је у ресторану ударио једног... и још којекога ...

— Тако, тако, тако рекао је доктор и, окренувши се Ивану, додао: — Добро вече!

— Здраво, саботеру — јетко и гласно одговорио је Иван.

Рјухин се толико посрамио да није смео да подигне очи и погледа љубазног доктора. Али овај се уопште није увредио, већ је навикнутим, вештим покретом скинуо наочаре и, задигавши пеш мантила, стрпао их у стражњи џеп панталона, а онда упитао Ивана:

— Колико вам је година?

— Идите ви сви до ђавола, заиста — грубо је повикао Иван и окренуо се.

— Зашто се љутите? Зар сам вам рекао нешто непријатно?

— Имам двадесет и три године — узбуђено је почео Иван — и жалићу се противу свих вас. А нарочито ћу се жалити на тебе, гнидо једна! — обратио се посебно Рјухину.

— А због чега ћете се то жалити?

— Зато што су мене, здравог човека, ухватили и силом довукли у лудницу! — бесно је одпшорио Иван.

Тада се Рјухин загледао у Ивана и следיו се: у Ивановим очима није било ни трага од некаквог лудила. Од мутних, какве су биле у Грибоедову, оне су постале оне старе, бистре очи.

"Батюшки! – испуганно подумал Рюхин, – да он и впрямь нормален? Вот чепуха какая! Зачем же мы, в самом деле, сюда-то его притащили? Нормален, нормален, только рожа расцарапана..."

– Вы находитесь, – спокойно заговорил врач, присаживаясь на белый табурет на блестящей ноге, – не в сумасшедшем доме, а в клинике, где вас никто не станет задерживать, если в этом нет надобности.

Иван Николаевич покосился недоверчиво, но все же пробурчал:

– Слава те господи! Нашелся наконец хоть один нормальный среди идиотов, из которых первый – балбес и бездарность Сашка!

– Кто этот Сашка-бездарность? – осведомился врач.

– А вот он, Рюхин! – ответил Иван и ткнул грязным пальцем в направлении Рюхина.

Тот вспыхнул от негодования.

"Это он мне вместо спасибо! – горько подумал он, – за то, что я принял в нем участие! Вот уж, действительно, дрянь!"

– Типичный кулачок по своей психологии, – заговорил Иван Николаевич, которому, очевидно, приспичило обличать Рюхина, – и притом кулачок, тщательно маскирующий под пролетария. Посмотрите на его постную физиономию и сравните с теми звучными стихами, который он сочинил к первому числу! Хе-хе-хе... "Взвейтесь!" да "развейтесь!"... А вы загляните к нему внутрь – что он там думает... вы ахнете! – и Иван Николаевич зловеще рассмеялся.

Рюхин тяжело дышал, был красен и думал только об одном, что он отогрел у себя на груди змею, что он принял участие в том, кто оказался на поверку злым врагом. И главное, и поделаться ничего нельзя было: не ругаться же с душевнобольным?!

– А почему вас, собственно, доставили к нам? – спросил врач, внимательно выслушав обличения Бездомного.

– Да черт их возьми, олухов! Схватили, связали какими-то тряпками и поволокли в грузовике!

– Позвольте вас спросить, вы почему в ресторан пришли в одном белье?

– Ничего тут нету удивительного, – ответил Иван, – пошел я купаться на Москву-реку, ну и попятели мою одежду, а эту дрянь оставили! Не голым же мне по Москве идти? Надел что было, потому что спешил в ресторан к Грибоедову.

Врач вопросительно посмотрел на Рюхина, и тот хмуро пробормотал:

– Ресторан так называется.

– Ага, – сказал врач, – а почему так спешили? Какое-нибудь деловое свидание?

– Консультанта я ловлю, – ответил Иван Николаевич и тревожно оглянулся.

»Добого!« — преплашено је помислио Рјухин »па он је стварно нормалан? Каква збрка! Доиста, зашто смо га довели овамо? Нормалан је, нормалан, једино што му је њушка изгребана ...«

— Ви се не налазите — мирно је проговорно лекар, седајући на бели табурет са сјајном ногом — у лудници, већ на клиници, где вас нико неће задржавати ако то није потребно.

Иван Николајевич га је неверљиво погледао испод ока, али је ипак промрљао:

— Хвала ти, боже! Нашао се, најзад, неко нормалан међу идиотима, од којих је први клипан и ништак Сашка!

— Ко је тај ништак Сашка? — упитао је лекар.

— Ево овај, Рјухин — одговорио је Иван и уперил прљави прст према Рјухину.

Овај се зацрвенео од љутине.

»То ми је хвала!« — горко је помислио — »за то што сам саосећао с њим! Баш је, стварно, гад!«

— Типичан кулак по својој психологији — рекао је Иван Николајевич, коме је очигледно наспело да покаже ко је Рјухин — и уз то — кулак који се маскирао у пролетера. Погледајте само његово кисело лице и упоредите га са оним звучним стиховима које је испевао за датум први. Хе, хе, хе... »Вините се!« и »Развијте се« ... а завирите му у душу, шта он тамо мисли... запањићете се! — И Иван Николајевич се мрачно насмејао.

Рјухин је тешко дисао, био је црвен у лицу и мислио је само једно, како је на грудима одгајио змију, како је саосећао са човеком који је испао, заправо, његов љути непријатељ. А што је најважније, ништа се није могло: неће се ваљда свађати са душевним болесником?!

— А зашто су вас, у ствари, довели овамо? — упитао је доктор, пажљиво саслушавши оптужбе Бездомног.

— Ђаво их однео, клипане једне! Дохватили ме, везали некаквим крпама и довели овамо камионом!

— Дозволите ми да вас упитам зашто сте у ресторан дошли само у доњем рубљу?

— У томе нема ничега чудног — одговорио је Иван. — Отишао сам да се купам у Москви-реци, а тамо су ми здипили одело, а оставили ово ђубре! Нећу ваљда по Москви го да идем? Навукао сам оно што сам нашао, јер сам журио у ресторан код Грибоједова.

Доктор је упитно погледао Рјухина, а овај је натмурено промрљао:

— Тако се зове ресторан.

— Аха — рекао је доктор — а зашто сте толико журили? Неки пословни састанак?

— Саветника хватам — одговорио је Иван Николајевич и узнемирено се осврнуо.

– Какого консультанта?

– Вы Берлиоза знаете? – спросил Иван многозначительно.

– Это... композитор?

Иван расстроился.

– Какой там композитор? Ах да, да нет! Композитор – это однофамилец Миши Берлиоза!

Рюхину не хотелось ничего говорить, но пришлось объяснить.

– Секретаря МАССОЛИТа Берлиоза сегодня вечером задавило трамваем на Патриарших.

– Не ври ты, чего не знаешь! – рассердился на Рюхина Иван, – я, а не ты был при этом! Он его нарочно под трамвай пристроил!

– Толкнул?

– Да при чем здесь "толкнул"? – сердясь на общую бестолковость, воскликнул Иван, – такому и толкать не надо! Он такие штуки может выделять, что только держись! Он заранее знал, что Берлиоз попадет под трамвай!

– А кто-нибудь, кроме вас, видел этого консультанта?

– То-то и беда, что только я и Берлиоз.

– Так. Какие же меры вы приняли, чтобы поймать этого убийцу? – тут врач повернулся и бросил взгляд женщине в белом халате, сидящей за столом в сторонке.

Та вынула лист и стала заполнять пустые места в его графах.

– Меры вот какие. Взял я на кухне свечечку...

– Вот эту? – спросил врач, указывая на изломанную свечку, лежащую на столе рядом с иконкой перед женщиной.

– Эту самую, и...

– А иконка зачем?

– Ну да, иконка... – Иван покраснел, – иконка-то больше всего и испугала, – он опять ткнул пальцем в сторону Рюхина, – но дело в том, что он, консультант, он, будем говорить прямо... с нечистой силой знается... и так просто его не поймаешь.

Санитары почему-то вытянули руки по швам и глаз не сводили с Ивана.

– Да-с, – продолжал Иван, – знается! Тут факт бесповоротный. Он лично с Понтием Пилатом разговаривал. Да нечего на меня так смотреть! Верно говорю! Все видел – и балкон и пальмы. Был, словом, у Понтия Пилата, за это я ручаюсь.

– Ну-те, ну-те...

– Ну вот, стало быть, я иконку на грудь пришил и побежал...

Вдруг часы ударили два раза.

– Эге-ге! – воскликнул Иван и поднялся с дивана, – два часа, а я с вами время теряю! Я извиняюсь, где телефон?

– Пропустите к телефону, – приказал врач санитарам.

Иван ухватился за трубку, а женщина в это время

– Каквог советника?

– Познајете ли Берлиоза? – упитао је Иван значајно.

– Је ли то ... композитор?

Иван се за тренутак помео.

– Какав композитор? Ах, да... али не! Композитор је — презимењак Мише Берлиоза!

Рјухин би највише волео да ништа не говори, али је ипак то морао да објасни.

– Секретара МАССОЛИТ-а Берлиоза је вечерас прегазио трамвај код Патријаршијског рибњака.

– Не измишљај оно што не знаш! — наљутио се на Рјухина Иван — ја сам био тамо, а не ти! Он је то намерно средио да падне под трамвај!

– Гурнуо га је?

– Какве ту везе има »гурнуо«? — љутећи се што су сви тупи, узвикнуо је Иван — такав и не мора да гурне! Он је у стању такве ствари да изведе - само се чувај! Он је унапред знао да ће Берлиоз пасти под трамвај!

– А да ли је неко, осим вас, видео тог советника?

– Невоља је у томе што смо га видели само Берлиоз и ја.

– Тако. Какве сте мере предузели да бисте ухватили тог убицу? — ту се доктор окренуо и погледао жену у белом мантилу која је седела за сточићем по страни.

Она је извукла лист и почела да попуњава празне рубрике.

– Мере сам предузео следеће: узео сам из кухиње свећу...

– Ову? — упитао је доктор, показујући изломљену свећу која је била поред иконице на столу пред женом у белом мантилу.

– Баш ту, и ...

– А шта ће вам иконица?

– Па, овај, иконица... — Иван је поцрвенео — иконица их је све и препала — и опет је уперо прстом у Рјухина. — Али, ствар је томе што је он, саветник, он је... да будемо отворени ... са нечастивом силом повезан ... и не можеш га тек тако ухватити.

Болничари су из неких разлога заузели став »мирно« и нису скидали поглед са Ивана.

– Да — наставио је Иван — повезан је! То је неопозива чињеница! Он је лично са Понтијем Пилатом разговарао. Ма, не гледајте ме тако! Тачно вам кажем! Све је видео — и балкон и палме. Једном речју, био је код Понтија Пилата, за то вам јамчим.

– Гле, гле...

– И, дакле: прикачио сам иконицу на груди и потрчао...

У том тренутку је сат откуцао два часа по поноћи.

– Ехе! — узвикнуо је Иван и устао са отомана. — Два сата је, а ја са вама овде губим време! Извините, а где је телефон?

– Пустите га да телефонира — наредио је доктор болничарима.

Иван је дохватио слушалицу, а жена је за то време

тихо спросила у Рюхина:

– Женат он?

– Холост, – испуганно ответил Рюхин.

– Член профсоюза?

– Да.

– Милиция? – закричал Иван в трубку, – милиция? Товарищ дежурный, распорядитесь сейчас же, чтобы выслали пять мотоциклетов с пулеметами для поимки иностранного консультанта. Что? Заезжайте за мною, я сам с вами поеду... Говорит поэт Бездомный из сумасшедшего дома... Как ваш адрес? – шепотом спросил Бездомный у доктора, прикрывая трубку ладонью, – а потом опять закричал в трубку: – Вы слушаете?

Алло!.. Безобразия! – вдруг завопил Иван и швырнул трубку в стену. Затем он повернулся к врачу, протянул ему руку, сухо сказал "до свидания" и собрался уходить.

– Помилуйте, куда же вы хотите идти? – заговорил врач, вглядываясь в глаза Ивана, – глубокой ночью, в белье... Вы плохо чувствуете себя, останьтесь у нас!

– Пропустите-ка, – сказал Иван санитарам, сомкнувшись у дверей. – Пустите вы или нет? – страшным голосом крикнул поэт.

Рюхин задрожал, а женщина нажала кнопку в столике, и на его стеклянную поверхность выскочила блестящая коробочка и запаянная ампула.

– Ах так?! – дико и затравленно озираясь, произнес Иван, – ну ладно же! Прощайте... – и головою вперед он бросился в штору окна. Грохнуло довольно сильно, но стекло за шторой не дало ни трещины, и через мгновение Иван забился в руках у санитаров. Он хрипел, пытался кусаться, кричал:

– Так вот вы какие стеклышки у себя завели!.. Пусти! Пусти!

Шприц блеснул в руках у врача, женщина одним взмахом распорол ветхий рукав толстовки и вцепилась в руку с неженской силой. Запахло эфиром. Иван ослабел в руках четырех человек, и ловкий врач воспользовался этим моментом и вколотил иглу в руку Ивану. Ивана подержали еще несколько секунд, и потом опустили на диван.

– Бандиты! – прокричал Иван и вскочил с дивана, но был водворен на него опять. Лишь только его отпустили, он опять было вскочил, но обратно уже сел сам. Он помолчал, диковато озираясь, потом неожиданно зевнул, потом улыбнулся со злобой.

– Заточили все-таки, – сказал он, зевнул еще раз, неожиданно прилег, голову положил на подушку, кулак по-детски под щеку, забормотал уже сонным голосом, без злобы: – Ну и очень хорошо... Сами же за все и поплатитесь. Я предупредил, а там как хотите! Меня же сейчас более всего интересует Понтий Пилат... Пилат... – тут он закрыл глаза.

тихо упитала Рюхина:

— Да ли је ожењен?

— Нежења — преплашено је одговорио Рјухин.

— Да ли је члан синдиката?

— Да.

— Милиција? — повикао је у слушалицу Иван - милиција? Друзе дежурни, наредите да пет мотоциклиста са митраљезима одмах крене у потеру за страним саветником. Шта? Свратите по мене, кренућу са вама... Говори песник Бездомни из луднице ... Која је ваша адреса? — шапато је упитао Бездомни доктора, стављајући длан преко слушалице, а онда је поново повикао: — Ало? Чујете ли ме?...

Безобразлук! — заурлао је наједном Иван и бацио слушалицу о зид. Затим се окренуо према доктору, пружио му руку, суво рекао »до виђења« и спремио се да пође.

— Забога, куда ћете? — рекао је доктор, загледавши се Ивану у очи — усред ноћи, само у доњем рубљу... Не осећате се добро, останите код нас.

— Пустите ме — рекао је Иван болничарима који су стали испред врата. — Хоћете ли ме пустити или не? — страшним гласом је повикао песник.

Рјухин је задрхтао, а жена је притиснула дугме у столу и на његову стаклену површину излетела је блештава кутија и ампула.

— Ах, тако?! — осврћући се заплашено, као гоњена звер, рекао је Иван — па, добро! Збогом... — и главом се бацио према завеси на прозору. Зачуо се ударац, али несаломиво стакло иза завесе издржало је и тренутак доцније Иван Николајевич се већ отимао у рукама болничара. Хрипао је, покушавао да их уједе, викао:

— А, таква сте, значи, стакла набавили! Пусти ме, пусти, када ти кажем!

Шприц је блеснуо у докторовим рукама, жена је једним покретом поцепала похабан рукав толстовке и стегла му руку, необично снажно за жену. Замирисао је етер, Иван се опустао у рукама четири човека, а лекар је вешто искористио тај тренутак и забио Ивану иглу у руку. Ивана су држали у рукама још неколико секунди, а онда су га спустили на отоман.

— Бандити! — повикао је Иван и скочио са отомана, али је поново био положен на њега. Чим су га поново пустили, он је хтео опет да скочи, али се овога пута сам спустио на отоман. Ћутао је извесно време, застрашено се осврћући, затим је неочекивано зевнуо, затим се пакосно осмехнуо.

— Затворили сте ме ипак — рекао је, зевнуо још једном, неочекивано прилегао, главу ставио на узглавље, песницу подметнуо као дете под образ, и промрмљао сањиво, без љутње: — Па, одлично ... сами ћете испаштати . . . Упозорио сам вас, а ви како хоћете... Мене сада највише од свега интересује Понтије Пилат... Пилат... — и затворио је очи.

– Ванна, сто семнадцатую отдельную и пост к нему, – распорядился врач, надевая очки. Тут Рюхин опять вздрогнул: бесшумно открылись белые двери, за ними стал виден коридор, освещенный синими ночными лампами. Из коридора выехала на резиновых колесиках кушетка, на нее переложили затихшего Ивана, и он уехал в коридор, и двери за ним замкнулись.

– Доктор, – шепотом спросил потрясенный Рюхин, – он, значит, действительно болен?

– О да, – ответил врач.

– А что же это такое с ним? – робко спросил Рюхин.

Усталый врач поглядел на Рюхина и вяло ответил:

– Двигательное и речевое возбуждение... Бредовые интерпретации... Случай, по-видимому, сложный... Шизофрения, надо полагать. А тут еще алкоголизм...

Рюхин ничего не понял из слов доктора, кроме того, что дела Ивана Николаевича, видно, плоховаты, вздохнул и спросил:

– А что это он все про какого-то консультанта говорит?

– Видел, наверно, кого-то, кто поразил его расстроенное воображение. А может быть, галлюцинировал...

Через несколько минут грузовик уносил Рюхина в Москву. Светало, и свет еще не погашенных на шоссе фонарей был уже не нужен и неприятен. Шофер злился на то, что пропала ночь, гнал машину что есть сил, и ее заносило на поворотах.

Вот и лес отвалился, остался где-то сзади, и река ушла куда-то в сторону, навстречу грузовику сыпалась разная разность: какие-то заборы с караульными будками и штабеля дров, высоченные столбы и какие-то мачты, а на мачтах нанизанные катушки, груды щебня, земля, исполосованная каналами, – словом, чувствовалось, что вот-вот она, Москва, тут же, вон за поворотом, и сейчас навалится и охватит.

Рюхина трясло и швыряло, какой-то обрубок, на котором он поместился, то и дело пытался выскользнуть из-под него.

Ресторанные полотенца, подброшенные уехавшими ранее в троллейбусе милиционером и Пантелеем, ездил по всей платформе. Рюхин пытался было их собрать, но, прошипев почему-то со злобой: "Да ну их к черту! Что я, в самом деле, как дурак верчусь?.." – отшвырнул их ногой и перестал на них глядеть.

Настроение духа у едущего было ужасно. Становилось ясным, что посещение дома скорби оставило в нем тяжелейший след. Рюхин старался понять, что его терзает. Коридор с синими лампами, прилипший к памяти? Мысль о том, что

– Купање, засебну собу број 117, чувара уз њега — наредио је доктор, стављајући наочаре. Тада се Рјухин, ново стресао: нечујно су се отворила бела врата, кроз њих се видео ходник, осветљен плавим ноћним сијалицама. Из ходника су се појавила колица са гуменим точковима, на њих су ставили умиреног Ивана, и овај је нестало у ходнику, а врата су се за њим затворила.

— Докторе — шапатам је упитао потресени Рјухин он је, значи, одиста болестан?

— О, да — одговорио је доктор.

— А шта му је? — бојажљиво је упитао Рјухин.

Преморени доктор је погледао Рјухина и малаксало одговорио:

— Моторна и говорна узнемиреност. .. Суманута тумачења ... По свој прилици, компликован случај. Шизофренија, по свему судећи. Уз то још и алкохолизам.. .

Рјухин није ништа схватио од докторових речи, осим да се Ивану Николајевичу лоше пише; уздахнуо је и упитао:

— А зашто он стално помиње саветника?

— Видео је, сигурно, некога ко је покренуо његову растројену уобразиљу... А можда су и халуцинације...

Кроз неколико минута камион је носио Рјухина у Москву. Свитало је, па је светлост још неугашених уличних светилки била непотребна и непријатна. Возач се љутио што му је пропала ноћ, терао је камион што је могао брже, и камион се заносило на кривинама.

Шума је већ престала, остала негде позади, и река је отишла некуда у страну, у сусрет камиону пљуштало је све и свашта: некакве тарабе са стражарама, и камаре облица, превисоки стубови и некакви јарболи, а на јарболима нанизани калемови, гомиле туцаника, земља испругана каналама — једном речју, осећало се да је на домак руке она, Москва, ту, одмах иза кривине, и да ће сада нагрнути и објумити их.

Рјухин се труцао и заносио, а некакав трупац, на коме се сместио, непрестано је покушавао да исклизне испод њега.

Ресторански убруси што су их убацили у камион милиционар и Пантелеј, који су раније отишли троллејбусом, летели су овамо-онамо по камиону. Рјухин је покушао да их скупи, али је, промрмљавши из неких разлога: »Ђаво их однео! Што се ја, у ствари, вртим као обична будала?...« — гурнуо убрусе ногом и престао да их гледа.

Путничково душевно стање било је ужасно. Бивало му је јасно да је посета кући јада оставила у њему тежак траг. Рјухин је покушао да схвати шта га то мучи. Ходник са плавим лампама, који се увукао у сећање? Помисао на то да не постоји већа несрећа

худшего несчастья, чем лишение разума, нет на свете? Да, да, конечно, и это. Но это – так ведь, общая мысль. А вот есть что-то еще. Что же это? Обида, вот что. Да, да, обидные слова, брошенные Бездомным прямо в лицо. И горе не в том, что они обидные, а в том, что в них заключается правда.

Поэт не глядел уже по сторонам, а, уставившись в грязный трясущийся пол, стал что-то бормотать, нить, глодая самого себя.

Да, стихи... Ему – тридцать два года! В самом деле, что же дальше? – И дальше он будет сочинять по нескольку стихотворений в год. – До старости? – Да, до старости. – Что же принесут ему эти стихотворения? Славу? "Какой вздор! Не обманывай-то хоть сам себя. Никогда слава не придет к тому, кто сочиняет дурные стихи. Отчего они дурные? Правду, правду сказал! – безжалостно обращался к самому себе Рюхин, – не верю я ни во что из того, что пишу!.."

Отравленный взрывом неврастении, поэт покачнулся, пол под ним перестал трястись. Рюхин поднял голову и увидел, что он давно уже в Москве и, более того, что над Москвой рассвет, что облако подсвечено золотом, что грузовик его стоит, застрявши в колонне других машин у поворота на бульвар, и что близехонько от него стоит на постаменте металлический человек, чуть наклонив голову, и безразлично смотрит на бульвар.

Какие-то странные мысли хлынули в голову заболевшему поэту. "Вот пример настоящей удачливости... – тут Рюхин встал во весь рост на платформе грузовика и руку поднял, нападая зачем-то на никого не трогающего чугунного человека, – какой бы шаг он ни сделал в жизни, что бы ни случилось с ним, все шло ему на пользу, все обращалось к его славе! Но что он сделал? Я не постигаю... Что-нибудь особенное есть в этих словах: "Буря мглюю..."? Не понимаю!.. Повезло, повезло! – вдруг ядовито заключил Рюхин и почувствовал, что грузовик под ним шевельнулся, – стрелял, стрелял в него этот белогвардеец и раздробил бедро и обеспечил бессмертие..."

Колонна тронулась. Совершенно больной и даже постаревший поэт не более чем через две минуты входил на веранду Грибоедова. Она уже опустела. В углу допивала какая-то компания, и в центре ее суетился знакомый конференсье в тубетейке и с бокалом "Абрау" в руке.

Рюхин, обремененный полотенцами, был встречен Арчибальдом Арчибалдовичем очень приветливо и тотчас избавлен от проклятых тряпок. Не будь Рюхин так истерзан в клинике и на грузовике, он, наверно, получил бы удовольствие, рассказывая о том, как все было в лечебнице, и украшая этот рассказ выдуманностями подробностями. Но сейчас ему было не до того, да и как ни мало был наблюдателен Рюхин, – теперь, после пытки в грузовике, он впервые остро взгляделся в пирата и понял, что тот хоть и задает вопросы о Бездомном

него да человек изгуби разум? Да, да, разуме се, и то. Али то је ипак општа мисао. Било је ту још нечега. Шта то? Увреда, ето шта. Да, да, увредљиве речи које му је Бездомни бацио у лице. И невоља није била у томе што су оне увредљиве, већ у томе што су биле истините.

Песник више није гледао куд пролазе, већ је упро поглед у прљав расклиматани под, почео нешто да мрмља и јечи, гризући се у себи.

Да, песме. .. Њему је тридесет и две године! И стварно, шта даље? И даље ће писати по неколико песама годишње. До старости? — Да, до старости. — Шта ће му донети те песме? »Којешта! Не заваравај, бар, самога себе. Никада славу неће стећи онај ко пише лоше песме. А зашто су лоше? Истину, истину је рекао!« — немилосрдно се обраћао самоме себи Рјухин. — »Не верујем ја ни у шта што пишем!«

Затрован наступом неурастеније, песник се заљуљао, под је под њим престао да се тресе. Рјухин је подигао главу и опазио да је већ одавно у Москви, па чак и да над Москвом већ свиће, да је облак постао златаст, да камион стоји, заставши у колони других кола која скрећу на булевар, и да сасвим близу њега стоји на постољу металан човек, једва мало нагнуте главе и равнодушно посматра булевар.

Некакве чудновате мисли су похрлиле у главу оболелом песнику. »Ево шта значи имати среће .. « — ту се Рјухин усправио на платформи камиона и руку подигао, нападајући из неких разлога тучаног човека који никога није дирао — »ма какав да је корак направио у животу, ма шта да му се десило, све му је ишло наруку, све је водило његовој слави! Али шта је он урадио? Не схватам . . . Зар има нечет посебног у речима: „Бура маглом ...“ Не разумем ... Имао је среће, имао!« одједном је пакосно закључио Рјухин и осетио да се камион под њим покренуо — »пуцао је, пуцао у њега онај белогардејац и смрскоа му бедро, и обезбедио му бесмртност . . . «

Колона је кренула. Потпуно болестан, па чак и остарео, песник је после једно два минута ушао на веранду Грибоједова. Она је већ била пуста, У углу је још пило неко друштванце, а у његовом средишту се башкарио познати конференсье са татарском капицом на глави и чашом вина »абрау« у руци.

Рјухина, натовареног убрусима, дочекао је Арчибалд Арчибалдович врло предусретљиво и одмах га ослободио проклетих крпа. Да се Рјухин није толико узнемирио на клиници и у камиону, он би сигурно с уживањем причао шта је све било у болници, украшавајући причу измишљеним појединостама. Али сад му није било до тога, а сем тога, колико год да Рјухин није био проницљив — сада, после мучења у камиону, он се први пут продорно загледао у пиратово лице и схватио да је овај, иако се распитује о Бездомном, па чак

и даже восклицает "Ай-яй-яй!", но, по сути дела, совершенно равнодушен к судьбе Бездомного и ничуть его не жалеет. "И молодец! И правильно!" – с цинической, самоуничтожающей злобой подумал Рюхин и, оборвав рассказ о шизофрении, попросил:

– Арчибальд Арчибальдович, водочки бы мне...

Пират сделал сочувствующее лицо, шепнул:

– Понимаю... сию минуту... – и махнул официанту.

Через четверть часа Рюхин, в полном одиночестве, сидел, скорчившись над рыбцом,пил рюмку за рюмкой, понимая и признавая, что исправить в его жизни уже ничего нельзя, а можно только забыть.

Поэт истратил свою ночь, пока другие пировали, и теперь понимал, что вернуть ее нельзя. Стоило только поднять голову от лампы вверх к небу, чтобы понять, что ночь пропала безвозвратно. Официанты, торопясь, срывали скатерти со столов. У котов, шнырявших возле веранды, был утренний вид. На поэта неудержимо наваливался день.

Глава 7. Нехорошая квартирка

Если бы в следующее утро Степе Лиходееву сказали бы так: "Степа! Тебя расстреляют, если ты сию минуту не встанешь!" – Степа ответил бы томным, чуть слышным голосом: "Расстреливайте, делайте со мною, что хотите, но я не встану".

Не то что встать, – ему казалось, что он не может открыть глаз, потому что, если он только это сделает, сверкнет молния и голову его тут же разнесет на куски. В этой голове гудел тяжелый колокол, между глазами яблоками и закрытыми веками проплывали коричневые пятна с огненно-зеленым ободком, и в довершение всего тошнило, причем казалось, что тошнота эта связана со звуками какого-то назойливого патефона.

Степа старался что-то припомнить, но припоминалось только одно – что, кажется, вчера и неизвестно где он стоял с салфеткой в руке и пытался поцеловать какую-то даму, причем обещал ей, что на другой день, и ровно в полдень, придет к ней в гости. Дама от этого отказывалась, говоря: "Нет, нет, меня не будет дома!" – а Степа упорно настаивал на своем: "А я вот возьму да и приду!"

Ни какая это была дама, ни который сейчас час, ни какое число, ни какого месяца – Степа решительно не знал и, что хуже всего, не мог понять, где он находится. Он постарался выяснить хотя бы последнее и для этого разлепил слипшиеся веки левого глаза. В полутьме что-то тускло отсвечивало. Степа наконец узнал трюмо и понял, что он лежит навзничь у себя на кровати, то есть на

узвикује »јој, јој, јој«, у ствари потпуно равнодушан према судбини Бездомног и да га нимало не жали. »Сила је! Тако и треба!« — са циничним самоуништавајућим бесом помислио је Рјухин, и прекинувши причу о шизофренији, замолио:

— Арчибалде Арчибалдовичу, ја бих мало воткице...

Пират је показао разумевање на лицу и шапнуо:

— Схватам... само часак... — и махнуо руком келнеру.

Кроз четврт часа Рјухин је, потпуно сам, седео згрбљен над шараном и испијао чашицу за чашицом, схватајући и признајући да у животу више ништа не може да се поправи, већ може само да се заборави.

Песник је изгубио целу ноћ, док су се други проводили, и сада је схватио да више не може да је поврати. Довољно је било да само подигне главу од лампе на столу ка небу, па да схвати да је ноћ неповратно прошла. Келнери су журно скидали чаршаве са столова. Мачке, које су се шуњале крај веранде, имале су јутарњи изглед. На песника се незадрживо обрушио дан.

Поглавље 7 ОПАК СТАН

Да су сутрадан ујутро Стјопи Лиходееву рекли овако: »Стјопо! Стрељаће те ако сместа не устанеш!« — Стјопа би одговорио сањивим, једва чујним гласом: »Стрељајте ме, чините са мном шта год хоћете, али нећу да устанем!«

Не само да устане — чинило му се да не може ни око да отвори, јер ће, ако и то само уради, истога часа синуди муња и разнети му главу у парампарчад. У тој глави је брујало тешко звоно, између очних јабучица и затворених капака пловиле су смеђе мрље са ватрено-зеленим рубовима, а поврх свега, било му је мука, и при том му се чинило да је та мука, из неких разлога, повезана са звуцима неког наметљивог грамофона. Стјопа се трудио да се нечега присети, али се сећао једино — да је, чини се, јуче и не зна се где, стајао са салветом у руци и покушавао да пољуби неку даму, и при том јој је обећавао да ће јој сутрадан, тачно у подне, доћи у госте. Дама га је одвраћала од тога говорећи: »Не, не, нећу бити код куће!«, а Стјопа је упорно наваливао са својим: »А ја ћу ипак доћи!«

Али ни која је то дама била, ни колико је сада сати, ни који је датум ни који месец — Стјопа уопште није знао и, што је најгоре, никако није могао да схвати где се то налази. Потрудио се да разјасни бар ово последње, и због тога је некако успео да одлепи слепљене капке левог ока. У полутами нешто је нејасно светлучало. Стјопа је коначно разазнао тримо и схватио је да лежи полеђушке на

бывшей ювелиршиной кровати, в спальне. Тут ему так ударило в голову, что он закрыл глаз и застонал.

Объяснимся: Степа Лиходеев, директор театра Варьете, очнулся утром у себя в той самой квартире, которую он занимал пополам с покойным Берлиозом, в большом шестизэтажном доме, покоем расположенном на Садовой улице.

Надо сказать, что квартира эта – N 50 – давно уже пользовалась если не плохой, то, во всяком случае, странной репутацией. Еще два года тому назад владелицей ее была вдова ювелира де Фужере. Анна Францевна де Фужере, пятидесятилетняя почтенная и очень деловая дама, три комнаты из пяти сдавала жильцам: одному, фамилия которого была, кажется, Беломут, и другому – с утраченной фамилией.

И вот два года тому назад начались в квартире необъяснимые происшествия: из этой квартиры люди начали бесследно исчезать.

Однажды в выходной день явился в квартиру милиционер, вызвал в переднюю второго жильца (фамилия которого утратилась) и сказал, что того просят на минутку зайти в отделение милиции в чем-то расписаться. Жилец приказал Анфисе, преданной и давней домашней работнице Анны Францевны, сказать, в случае если ему будут звонить, что он вернется через десять минут, и ушел вместе с корректным милиционером в белых перчатках. Но не вернулся он не только через десять минут, а вообще никогда не вернулся. Удивительнее всего то, что, очевидно, с ним вместе исчез и милиционер.

Набожная, а откровеннее сказать – суеверная, Анфиса так напрямик и заявила очень расстроенной Анне Францевне, что это колдовство и что она прекрасно знает, кто утащил и жильца и милиционера, только к ночи не хочет говорить.

Ну, а колдовству, как известно, стоит только начаться, а там уж его ничем не остановишь. Второй жилец исчез, помнится, в понедельник, а в среду как сквозь землю провалился Беломут, но, правда, при других обстоятельствах. Утром за ним заехала, как обычно, машина, чтобы отвезти его на службу, и отвезла, но назад никого не привезла и сама больше не вернулась.

Горе и ужас мадам Беломут не поддаются описанию. Но, уввы, и то и другое было непродолжительно.

В ту же ночь, вернувшись с Анфисой с дачи, на которую Анна Францевна почему-то спешно поехала, она не застала уже гражданки Беломут в квартире. Но этого мало: двери обеих комнат, которые занимали супруги Беломут, оказались запечатанными.

Два дня прошли кое-как. На третий же день страдавшая все это время бессонницей Анна Францевна опять-таки спешно уехала на дачу... Нужно ли говорить, что она не вернулась!

свом кровати, то јест на бившем јувелиркином кровати, у спаваћој соби. Тада му је нешто тако треснуло у главу да је затворио очи и зајечао.

Да разјаснимо ствари: Стјопа Лиходејев, директор позоришта Варијете, пробудио се изјутра у својој соби у оном истом стану који је делио са покојним Берлиозом, у великој петоспратници што се на покој уздизала у Садовој улици.

Треба одмах рећи да је овај стан — број 50 — одавно већ уживао ако не лошу, а оно свакако чудновату репутацију. Још колико пре две године, власница стана била је удовица јувелира де Фужереа, Ана Францевна де Фужере, педесетогодишња, уважена и веома пословна дама, издавала је подстанарима три од пет соба: једноме, који се, ако се не варамо, презивао Беломут, и другоме с изгубљеним презименом.

А пре две године у стану су почеле да се дешавају необјашњиве ствари: из тога стана су људи почели да нестају без трага и гласа.

Једном је, у нерадан дан, дошао милиционар у стан, позвао у предсобље другог станара (чије је презиме изгубљено) и рекао му како га моле да за тренутак наврати у милицијску испоставу да нешто потпише. Станар је наредио Анфиси, оданој и старој кућној помоћници Ане Францевне, да каже, ако га неко буде тражио, да ће се вратити за десетак минута, и отишао је заједно са коректним милиционаром у белим рукавицама. Али не само да се није вратио после десет минута, већ се уопште више није вратио. Најчудноватије је то што је са њим очигледно нестао и милиционар.

Побожна, да будемо још отворенији - сујеверна, Анфиса је тако без околишења и рекла веома потиштеној Ани Францевној, да су то чини и да она одлично зна ко је одвукао и подстанара и милиционара, само о томе не жели да говори пред ноћ.

А чини, као што се зна - треба само да почну, и ништа их више не може зауставити. Други станар је нестао, ако се не варамо, у понедељак, а у среду као да је кроз земљу пропао Беломут, мада, додуше, под сасвим другачијим околностима. Изјутра су по њега, као и обично, дошла кола да га одвезу на посао, и одвезла су га, али никога више нису довезла, нити су се икада више вратила.

Туга и утученост мадам Беломут не могу се описати. Али, авај, и једно и друго било је краткога века.

Исте ноћи, вративши се са Анфисом из летњиковца, у који је из неких разлога хитно отишла, Ана Францевна није више затекла грађанку Беломут у стану. Па ни то још није било све: врата обеју соба у којима су живели супружници Беломут била су запечаћена.

Два дана су некако прошла. А трећег дана је Ана Францевна, која је све то време патила од несанице, поново из неких разлога хитно отишла у летњиковац... Морамо ли рећи да се није вратила!

Оставшаяся одна Анфиса, наплакавшись вволю, легла спать во втором часу ночи. Что с ней было дальше, неизвестно, но рассказывали жильцы других квартир, что будто бы в N 50-м всю ночь слышались какие-то стуки и будто бы до утра в окнах горел электрический свет. Утром выяснилось, что и Анфисы нет!

Об исчезнувших и о проклятой квартире долго в доме рассказывали всякие легенды, вроде того, например, что эта сухая и набожная Анфиса будто бы носила на своей иссохшей груди в замшевом мешочке двадцать пять крупных бриллиантов, принадлежащих Анне Францевне. Что будто бы в дровяном сарае на той самой даче, куда спешно ездила Анна Францевна, обнаружили сами собой какие-то несметные сокровища в виде тех же бриллиантов, а также золотых денег царской чеканки... И прочее в этом же роде. Ну, чего не знаем, за то не ручаемся.

Как бы то ни было, квартира простояла пустой и запечатанной только неделю, а затем в нее вселились – покойный Берлиоз с супругой и этот самый Степа тоже с супругой. Совершенно естественно, что, как только они попали в окаянную квартиру, и у них началось черт знает что. Именно, в течение одного месяца пропали обе супруги. Но эти не бесследно. Про супругу Берлиоза рассказывали, что будто бы ее видели в Харькове с каким-то балетмейстером, а супруга Степы якобы обнаружилась на Boжедомке, где, как болтали, директор Варьете, используя свои бесчисленные знакомства, ухитрился добыть ей комнату, но с одним условием, чтобы духу ее не было на Садовой улице...

Итак, Степа застонал. Он хотел позвать домработницу Груню и потребовать у нее пирамидону, но все-таки сумел сообразить, что это глупости... Что никакого пирамидону у Груни, конечно, нету. Пытался позвать на помощь Берлиоза, дважды простонал: "Миша... Миша...", но, как сами понимаете, ответа не получил. В квартире стояла полнейшая тишина.

Пошевелив пальцами ног, Степа догадался, что лежит в носках, трясушейся рукою провел по бедру, чтобы определить, в брюках он или нет, и не определил.

Наконец, видя, что он брошен и одинок, что некому ему помочь, решил подняться, каких бы нечеловеческих усилий это ни стоило.

Степа разлепил склеенные веки и увидел, что отражается в трюмо в виде человека с торчащими в разные стороны волосами, с опухшей, покрытой черной щетиною физиономией, с заплавленными глазами, в грязной сорочке с воротником и галстуком, в кальсонах и в носках.

Таким он увидел себя в трюмо, а рядом с зеркалом увидел неизвестного человека, одетого в черное и в черном берете.

Степа сел на кровать и сколько мог вытаращил

Анфиса је, оставши сама и исплакавши се досита, легла да спава у два сата изјутра. Шта се са њом даље дешавало, не зна се, али су станари из других станова причали како су наводно у стану број 50 целе ноћи чули некакву лупњаву и да је наводно до самог јутра у прозорима горело електрично осветљење. Изјутра се испоставило да нема ни Анфисе!

О несталима и о уклетом стану дуго су се у целој згради испредале разне легенде, као, на пример, да је та мршава и побожна Анфиса наводно носила на својим сасушеним грудима у кесици од јеленске коже двадесет и пет крупних брилијаната, који су припадали Ани Францевној. Да се наводно у дрвеној шупи у оном истом летњиковцу у који је тако хитала Ана Францевна, само од себе открило неизмерно благо у облику истих тих брилијаната, а такође и златника са царским жигом... И друго сличне врсте. Но, што не знамо, то не знамо, и за то не гарантујемо.

Било како било, стан је остао празан и запечаћен само недељу дана, а после тога су се у њега уселили — покојни Берлиоз са супругом и овај исти Стјопа, такође са супругом. Потпуно је природно што је код њих, чим су доспели у овај проклети стан, почело да се дешава бог ће га знати шта. Или тачније, током месец дана нестале су обе супруге. Али не без трага. О Берлиозовој супрузи причало се да је наводно виђена у Харкову га некаквим балетмајстором, а Стјопина супруга је опет наводно пронађена на Boжедомки, где је, како се говорало, директор Варијетеа, користећи се својим многобројним познанствима, успео да јој обезбеди собу, али под једним условом, да се сместа изгуби из Садове улице...

Дакле, Стјопа је зајечао. Хтео је да позове кућну помоћницу Груњу и затражи од ње пирамидон, али је ипак схватио како је то глупо... да Груња, разуме се, нема никаквог пирамидона. Покушао је да позове у помоћ Берлиоза, два пута је јекнуо: »Мишо... Мишо...«, али, као што и сами схватате, одговор није добио. У стану је владала потпуна тишина.

Промрдавши прстима на ногама, Стјопа се досетио да лежи у чарапама, дрхтавом рукој је прешао преко бедра, како би утврдио да ли је у палталонама или није, и није утврдио.

На крају, увиђајући да је напуштен и сам, да нема ко да му помогне, одлучио је да устане, ма каквих га то натчовечанских напора стајало.

Стјопа је одлепио слепљене капке и видео да се у тримоу огледа у виду човека рашчупане косе, надувеног, и црном чекињом покривеног лица, отечених очију, у прљавој кошуљи с крагном и краватом, у гаћама и чарапама.

Таквог је себе угледао у тримоу, а поред огледала је угледао непознатог човека, у црном оделу и са црним беретом на глави.

Стјопа је сео на кревет и, колико је могао, избечио

налитые кровью глаза на неизвестного.

Молчание нарушил этот неизвестный, произнеся низким, тяжелым голосом и с иностранным акцентом следующие слова:

– Добрый день, симпатичнейший Степан Богданович!

Произошла пауза, после которой, сделав над собой страшнейшее усилие, Степа выговорил:

– Что вам угодно? – и сам поразился, не узнав своего голоса. Слово "что" он произнес дискантом, "вам" – басом, а "угодно" у него совсем не вышло.

Незнакомец дружелюбно усмехнулся, вынул большие золотые часы с алмазным треугольником на крышке, позвонил одиннадцать раз и сказал:

– Одиннадцать! И ровно час, как я ожидаю вашего пробуждения, ибо вы назначили мне быть у вас в десять. Вот и я!

Степа нащупал на стуле рядом с кроватью брюки, шепнул:

– Извините... – надел их и хрипло спросил: – Скажите, пожалуйста, вашу фамилию?

Говорить ему было трудно. При каждом слове кто-то втыкал ему иголку в мозг, причиняя адскую боль.

– Как? Вы и фамилию мою забыли? – тут неизвестный улыбнулся.

– Простите... – прохрипел Степа, чувствуя, что похмелье дарит его новым симптомом: ему показалось, что пол возле кровати ушел куда-то и что сию минуту он головой вниз полетит к чертовой матери в преисподнюю.

– Дорогой Степан Богданович, – заговорил посетитель, проникательно улыбаясь, – никакой пирамидон вам не поможет. Следуйте старому мудрому правилу, – лечите подобное подобным. Единственно, что вернет вас к жизни, это две стопки водки с острой и горячей закуской.

Степа был хитрым человеком и, как ни был болен, сообразил, что раз уж его застали в таком виде, нужно признаваться во всем.

– Откровенно сказать... – начал он, еле ворочая языком, – вчера я немножко...

– Ни слова больше! – ответил визитер и отъехал с креслом в сторону.

Степа, тараща глаза, увидел, что на маленьком столике сервирован поднос, на коем имеется нарезанный белый хлеб, паюсная икра в вазочке, белые маринованные грибы на тарелочке, что-то в кастрюльке и, наконец, водка в объемистом ювелиршином графинчике. Особенно поразило Степу то, что графин запотел от холода. Впрочем, это было понятно – он помещался в полоскательнице, набитой льдом. Накрыто, словом, было чисто, умело.

Незнакомец не дал Степину изумлению развиваться до степени болезненной и ловко налил ему полстопки водки.

своје закрвављене очи на незнанца.

Ћутање је нарушио незнаца, изговоривши дубоким, тешким гласом и са страним акцентом следеће речи:

— Добар дан, драги мој Степане Богдановичу!

Настала је пауза, после које је, уложивши ужасан напор, Стјопа изговорио:

— Шта ви желите? — и сам се зачудио што није познао свој глас. Реч »шта« изговорио је дискантом, »ви« басом, а реч »желите« једноставно се није ни чула.

Незнаца се пријатељски осмехнуо, извукао велики златан сат са дијамантским троуглом на поклопцу, откуцао једанаест пута и рекао:

— Једанаест је! И тачно један сат чекам да се пробудите, јер сте ми рекли да будем код вас у десет. И ево ме!

Стјопа је напипао на столици поред кревета панталоне, и прошаптао:

— Извините... — навукао их је и промуклим гласом упитао: — Реците, молим вас, како се оно презивате?

Било му је тешко да говори. При свакој речи му је неко забијао иглу у мозак, причињавајући му паклени бол.

— Како? Чак сте ми и презиме заборавили? — ту се незнаца осмехнуо.

— Оппростите... — промрмљао је Стјопа, осећајући да му мамурлук добија нов симптом: учинило му се да је под поред постеље нестао некуда и да ће се он истог тренутка стрмоглавити до вражје матери у пакао.

— Драги мој Степане Богдановичу — рекао је посетилац, проникљиво се смешкајући — никакав вам пирамидон неће помоћи. Придржавајте се старог мудрог правила – клин се клином избија. Једино што вас може повратити у живот, то су две чашице вотке и запапрено и топло мезе.

Стјопа је био лукав човек и, ма како био болестан, схватио је да треба све признати, када је већ затечен у таквом стању.

— Да будем искрен — почео је, преплићући језиком — јуче сам мало ...

— Ни речи више! — одговорио је посетилац и одмакао у страну фотелју у којој је седео.

Стјопа је, избуљивши очи, видео да је на малом сточићу сервиран послужавник, на коме су били насечен бели хлеб, пресован кавијар у теглици, мариновани вргањ на тањирчићу, још нешто у шерпици и, на крају, вотка у бокастој јувелиркиној карафи. Стјопа се нарочито изненадио што се карафа замаглила од хладноће. Уосталом, то је било разумљиво: она се налазила у здели пуној леда. Једном речју, све је било постављено чисто и вешто.

Незнаца није допустио да се Стјопино запрепашћење претвори у болесно стање, и вешто му је налио пола чашице вотке.

– А вы? – пискнул Степа.

– С удовольствием!

Прыгающей рукой поднес Степа стопку к устам, а незнакомец одним духом проглотил содержимое своей стопки. Прожевывая кусок икры, Степа выдавил из себя слова:

– А вы что же... закусить?

– Благодарствуйте, я не закусываю никогда, – ответил незнакомец и налил по второй. Открыли кастрюльку – в ней оказались сосиски в томате.

И вот проклятая зелень перед глазами растаяла, стали выговариваться слова, и, главное, Степа кое-что припомнил. Именно, что дело вчера было на Сходне, на даче у автора скетчей Хустова, куда этот Хустов и возил Степу в таксомоторе. Припомнилось даже, как нанимали этот таксомотор у "Метрополя", был еще при этом какой-то актер не актер... с патефоном в чемоданчике. Да, да, да, это было на даче! Еще, помнится, выли собаки от этого патефона. Вот только дама, которую Степа хотел поцеловать, осталась неразъясненной... черт ее знает, кто она... кажется, в радио служит, а может быть, и нет.

Вчерашний день, таким образом, помаленьку высветлялся, но Степу сейчас гораздо более интересовал день сегодняшней и, в частности, появление в спальне неизвестного, да еще с закуской и водкой. Вот что недурно было бы разъяснить!

– Ну, что же, теперь, я надеюсь, вы вспомнили мою фамилию?

Но Степа только стыдливо улыбнулся и развел руками.

– Однако! Я чувствую, что после водки вы пили портвейн! Помилуйте, да разве это можно делать!

– Я хочу вас попросить, чтоб это осталось между нами, – заискивающе сказал Степа.

– О, конечно, конечно! Но за Хустова я, само собой разумеется, не ручаюсь.

– А вы разве знаете Хустова?

– Вчера в кабинете у вас я видел мельком этого индивидуума, но достаточно одного беглого взгляда на его лицо, чтобы понять, что он – сволочь, склочник, приспособленец и подхалим.

"Совершенно верно!" – подумал Степа, пораженный таким верным, точным и кратким определением Хустова.

Да, вчерашний день лепился из кусочков, но все-таки тревога не покидала директора Варьете. Дело в том, что в этом вчерашнем дне зияла преогромная черная дыра.

Вот этого самого незнакомца в берете, воля ваша, Степа в своем кабинете вчера никак не видал.

– Профессор черной магии Воланд, – веско сказал визитер, видя Степины затруднения, и рассказал все по порядку.

Вчера днем он приехал из-за границы в Москву,

– А вы? — пропищало же Стюпа.

– Са удовольствием!

Дрхтавом рукой же Стюпа принею чашницу устима, а незнанац је у једном даху прогутао садржину своје чашнице. Жваћући комад кавијара, Стюпа је једва истиснуо речи:

– А ви... нећете се заложити?

– Захваљујем, али ја никада не мезетим — одговорио је незнанац и налио другу туру. Дигли су поклопац са шерпице, а у њој су биле виршле у парадајзу.

И коначно је проклето зеленило пред очима почело да нестаје, почеле су да се артикулишу речи и, што је најважније, Стюпа је почео којечега да се присећа. Наиме, да се ствар догодила јуче на Сходни, у вили писца скечева Хустова, камо је тај Хустов и довезао Стюпу таксијем. Сетио се чак да су у такси сели код »Метропола«, да је ту са њима био још неки глумац, или то и није био глумац ... са грамофоном у куферчету. Да, да, да, то је било у вили! Сећа се још како су завијали пси због тог грамофона. Једино је дама коју је Стюпа хтео да пољуби остала неразјашњена... Ђаво ће га знати коли је она... чини му се да је запослена у радију, а можда и није.

Јучерашњи дан се тако мало-помало осветљавао, али Стюпу је сада много више занимао данашњи дан и, посебно, појава незнанца у спаваћој соби, па још са закуском и вотком. Ето шта не би било лоше разјаснити!

— Но шта је, сада сте се, надам се, сетили мог презимена?

Али Стюпа се само стидљиво осмехнуо и раширио руке.

— Охо! Осећам да сте после вотке пили порто. Молим вас, зар се то ради?

— Замолио бих вас да то остане међу нама — рекао је Стюпа улагујући се.

— О, разуме се, разуме се! Али за Хустова, само се по себи разуме, не могу да јамчим.

— А зар ви познајете Хустова?

— Јуче сам у вашем кабинету видео у пролазу ту сподобу, али ми је било довољно да му овлаш погледам лице, па да схватим да је он— хуља, смутљивац, превртљивац и улизица.

»Сасвим тачно!« — помислио је Стюпа, запањен како је истинито, тачно и сажето окарактерисан Хустов.

Да, јучерашњи дан се спајао из комадића, али узнемиреност ипак није напуштала директора Варијетеа. Ствар је била у томе што је у јучерашњем дану зјапила огромна црна рупа.

Овог истог незнанца са береом, хтели ви то или не, Стюпа у свом кабинету јуче ни у ком случају није видео.

— Професор црне магије Воланд — одрешито је рекао посетилац, видевши Стюпине муке, и испричао све по реду.

Он је јуче допутовао из иностранства у Москву,

немедленно явился к Степе и предложил свои гастроли в Варьете. Степа позвонил в московскую областную зрелищную комиссию и вопрос этот согласовал (Степа побледнел и заморгал глазами), подписал с профессором Воландом контракт на семь выступлений (Степа открыл рот), условился, что Воланд придет к нему для уточнения деталей в десять часов утра сегодня... Вот Воланд и пришел!

Придя, был встречен домработницей Груней, которая объяснила, что сама она только что пришла, что она приходящая, что Берлиоза дома нет, а что если визитер желает видеть Степана Богдановича, то пусть идет к нему в спальню сам. Степан Богданович так крепко спит, что разбудить его она не берется. Увидев, в каком состоянии Степан Богданович, артист послал Груню в ближайший гастроном за водкой и закуской, в аптеку за льдом и...

– Позвольте с вами рассчитаться, – проскулил убитый Степа и стал искать бумажник.

– О, какой вздор! – воскликнул гастролер и слушать ничего больше не захотел.

Итак, водка и закуска стали понятны, и все же на Степу было жалко взглянуть: он решительно не помнил ничего о контракте и, хоть убейте, не видел вчера этого Воланда. Да, Хустов был, а Воланда не было.

– Разрешите взглянуть на контракт, – тихо попросил Степа.

– Пожалуйста, пожалуйста...

Степа взглянул в бумагу и закоченел. Все было на месте. Во-первых, собственноручная Степина залихватская подпись! Косая надпись сбоку рукою финдиректора Римского с разрешением выдать артисту Воланду в счет следуемых ему за семь выступлений тридцати пяти тысяч рублей десять тысяч рублей. Более того: тут же расписка Воланда в том, что он эти десять тысяч уже получил!

"Что же это такое?!" – подумал несчастный Степа, и голова у него закружилась. Начинаются зловещие провалы в памяти?! Но, само собою, после того, как контракт был предъявлен, дальнейшие выражения удивления были бы просто неприличны. Степа попросил у гостя разрешения на минуту отлучиться и, как был в носках, побежал в переднюю к телефону. По дороге он крикнул в направлении кухни:

– Груня!

Но никто не отозвался. Тут он взглянул на дверь в кабинет Берлиоза, бывшую рядом с передней, и тут, как говорится, остолбенел. На ручке двери он разглядел огромнейшую сургучную печать на веревке.

"Здравствуйте! – рявкнул кто-то в голове у Степы. – Этого еще недоставало!" И тут Степины мысли побежали уже по двойному рельсовому пути, но, как всегда бывает во время катастрофы, в одну сторону и вообще черт знает куда. Головную Степину кашу трудно даже передать. Тут и

одмах же дошао Стјопи и предложио му да гостује у Варијетеу. Стјопа је телефонирао у Московску обласну комисију за приредбе и споразумео се о томе (Стјопа је пребледео и почео да трепће), потписао је са професором Воландом уговор за седам наступа (Стјопа је зинуо), уговорили су да Воланд дође к њему у десет сати данас пре подне да утврде... И, ево, Воланд је дошао!

Када је стигао, дочекала га је кућна помоћница Груња, која му је објаснила да је управо стигла, да не живи ту, да Берлиоз није код куће, а ако посетилац жели да види Степана Богдановича, онда нека пође сам њему у спаваћу собу. Степан Богданович тако чврсто спава да се она не усуђује да га буди. Када је видео у каквом се стању налази Степан Богданович, уметник је послао Груњу у најближи гастроном по вотку и закуску и у апотеку по лед, и...

— Дозволите ми да се обрачунамо — зацвилео је убијени Стјопа и почео да тражи новчаник.

— О, то је ситница! — узвикнуо је уметник и није хтео ни да чује витпе ништа о томе.

Дакле, вотка и закуска су разјашњене, па ипак је Стјопу било жалосно погледати: он се апсолутно ничега није сећао о уговору и није јуче видео тог Воланда, па да га убијете. Да, Хустов је био, а Воланда није било.

— Дозволите ми да погледам уговор — тихо је замолио Стјопа.

— Изволите, изволите...

Стјопа је бацио поглед на хартију и укочио се. Све је бипо на месту. Пре свега, својеручни Стјопин одрешит потпис! Белешка са стране, написана укосом рукој финдиректога Римског о одобрењу да се уметнику Воланду на рачун од тридесет пет хиљада рубаља, које треба да прими за седам својих иступања, исплати предумам од десет хиљада. Чак и више но то: ту је била и Воландова признаница да је тих десет хиљада рубаља већ примио!

»Шта је сад ово?!« помислио је несрећни Стјопа, и у глави му се завртело. Почињу ли то кобне празнине у памћењу? Но, само се по себи разуме, да би изражавање чуђења, пошто је уговор био показан, било једноставно непристојно. Стјопа је замолио госта да га извини што ће се удаљити за тренутак и, онако у чарапама, потрчао је у предсобље ка телефону. Успут је викнуо према кухињи:

— Груња!

Али нико му није одговорио. Онда је погледао према вратима Берлиозовог кабинета, који је био поред предсобља, и тада се, како се то каже, скаменио. На кваки је угледао огроман воштани печат са јемствеником.

»Наздравље — дрекнуо је неко у Стјопиној глави. — Само је то фалило!« — и ту су Стјопине мисли кренуле већ дуплим колосеком, али, као што то увек и бива у време катастрофе, у једном правцу и уопште ђаво ће га знати куда. Кашу у Стјопиној глави тешко је и описати. Па ту још и ова ђавоља

чертовщина с черным беретом, холодной водкой и невероятным контрактом, – а тут еще ко всему этому, не угодно ли, и печать на двери! То есть кому хотите сказать, что Берлиоз что-то натворил, – не поверит, ей-ей, не поверит! Однако печать, вот она! Да-с...

И тут закопошились в мозгу у Степы какие-то неприятнейшие мыслишки о статье, которую, как назло, недавно он всучил Михаилу Александровичу для напечатания в журнале. И статья, между нами говоря, дурацкая! И никчемная, и деньги-то маленькие...

Немедленно вслед за воспоминанием о статье прилетело воспоминание о каком-то сомнительном разговоре, происходившем, как помнится, двадцать четвертого апреля вечером тут же, в столовой, когда Степа ужинал с Михаилом Александровичем. То есть, конечно, в полном смысле слова разговор этот сомнительным назвать нельзя (не пошел бы Степа на такой разговор), но это был разговор на какую-то ненужную тему. Совершенно свободно можно было бы, граждане, его и не затевать. До печати, нет сомнений, разговор этот мог считаться совершеннейшим пустяком, но вот после печати...

"Ах, Берлиоз, Берлиоз! – вскипало в голове у Степы. – Ведь это в голову не лезет!"

Но горевать долго не приходилось, и Степа набрал номер в кабинете финдиректора Варьете Римского. Положение Степы было щекотливое: во-первых, иностранец мог обидеться на то, что Степа проверяет его после того, как был показан контракт, да и с финдиректором говорить было чрезвычайно трудно. В самом деле, ведь не спросишь его так:

"Скажите, заключал ли я вчера с профессором черной магии контракт на тридцать пять тысяч рублей?" Так спрашивать не годится!

– Да! – послышался в трубке резкий, неприятный голос Римского.

– Здравствуйте, Григорий Данилович, – тихо заговорил Степа, – это Лиходеев. Вот какое дело... гм... гм... у меня сидит этот... э... артист Воланд... Так вот... я хотел спросить, как насчет сегодняшнего вечера?..

– Ах, черный маг? – отозвался в трубке Римский, – афиши сейчас будут.

– Ага, – слабым голосом сказал Степа, – ну, пока...

– А вы скоро придете? – спросил Римский.

– Через полчаса, – ответил Степа и, повесив трубку, сжал горячую голову руками. Ах, какая выходила скверная штука! Что же это с памятью, граждане? А?

Однако дольше задерживаться в передней было неудобно, и Степа тут же составил план: всеми мерами скрыть свою невероятную забывчивость, а сейчас первым делом хитро выспросить у иностранца, что он, собственно, намерен сегодня показывать во вверенном Степе Варьете?

Тут Степа повернулся от аппарата и в зеркале,

посла са црним береом, хладном вотком и невероятним уговором а уза све то, изволите само, и печат на вратима! То јест, реците коме хоћете да је Берлиоз нешто забрљао — неће вам поверовати, богами неће! Па ипак, печат је ту! Да ...

На то су у Стјопином мозгу заврвеле најнепријатније мисли о чланку који је он, као за инат, недавно утрапио Михаилу Александровичу да га објави у свом часопису. А чланак је, међу нама буди речено, идиотски! И никакав, и мале паре...

Чим се сетио чланка, одмах се сетио и некаквог сумњивог разговора који је вођен, ако се добро сећа, двадесет и четвртог априла увече, баш овде у трпезарији, када је Стјопа вечерао са Михаилом Александровичем. То јест, наравно, у правом смислу те речи, овај се разговор не може назвати сумњивим (никад се Стјопа не би упустио у такав разговор), али то је био разговор о некој потпуно непотребној теми. Сасвим се слободно, грађани, тај разговор није морао ни заподевати. Пре почетка би се, нема сумње, тај разговор могао сматрати обичном багателом, али после печата...

»Ах, Берлиоз. Берлиоз!« вртело се у Стјопиној глави. — » То ми у главу никако не иде!«

Али није се могао дуго жалостити, и Стјопа је окренуо број телефона канцеларије финдиректора Варијетеа, Римског. Стјопин положај био је тугаљив: пре свега, странац је могао да се увреди што га Стјопа проверава пошто је већ видео уговор, а и са финдиректором је било необично тешко говорити. И доиста, не можеш га тек упитати овако:

»Реците, да ли сам ја јуче са професором црне магије закључио уговор на тридесет и пет хиљада рубаља?« Тако не ваља питати!

— Да! — зачуо се у слушалици продоран, непријатан глас Римског.

— Добар дан, Григорије Даниловичу — тихо је почео Стјопа — овде Лиходеев. — Ево у чему је ствар... хм... хм ... код мене је онај... хе ... уметник Воланд ... Па, ето... хтео сам да вас упитам како стоје ствари за вечерас?

— Ах, црни маг? — одјекнуо је у слушалици глас Римског. — Афише ће сада бити готове.

— Аха... — слабым гласом рекао је Стјопа. — Па, онда...

— Хоћете ли скоро доћи? — упитао је Римски.

— За једно пола сата — одговорио је Стјопа и, спустивши слушалицу, стиснуо рукама ужарену главу. Ах, гадне ли ствари! Шта је то са памћењем, грађани? А?

Међутим, било је незгодно да се дуже задржава у предсобљу и Стјопа је одмах сковао план — на сваки начин прикрити своју невероятну заборавност и одмах, пре свега, лукаво испипати странца шта он, у ствари, намерава данас да прикаже у Стјопи повереном Варијетеу.

Тад се Стјопа окренуо од телефона и у огледалу,

помещавшемся в передней, и давно не вытираемом ленивой Груней, отчетливо увидел какого-то странного субъекта – длинного, как жердь, и в пенсне (ах, если бы здесь был Иван Николаевич! Он узнал бы этого субъекта сразу!). А тот отразился и тотчас пропал. Степа в тревоге поглубже заглянул в переднюю, и вторично его качнуло, ибо в зеркале прошел здоровеннейший черный кот и также пропал.

У Степы оборвалось сердце, он пошатнулся.

"Что же это такое? – подумал он, – уж не схожу ли я с ума? Откуда эти отражения?!" – он заглянул в переднюю и испуганно закричал:

– Груня! Какой тут кот у нас шляется? Откуда он? И кто-то еще??"

– Не беспокойтесь, Степан Богданович, – отозвался голос, но не Грунин, а гостя из спальни, – кот этот мой. Не нервничайте. А Груни нет, я уснул ее в Воронеж, так она жаловалась, что вы у нее отпуск зажилили.

Слова эти были настолько неожиданными и нелепыми, что Степа решил, что ослышался. В полном смятении он рысцой побежал в спальню и застыл на пороге. Волосы его шевельнулись, и на лбу появилась россыпь мелкого пота.

Гость пребывал в спальне уже не один, а в компании. Во втором кресле сидел тот самый тип, что померещился в передней. Теперь он был ясно виден: усы-перышки, стеклышко пенсне поблескивает, а другого стеклышка нет. Но оказались в спальне вещи и похуже: на ювелиршином пуфе в развязной позе развалился некто третий, именно – жутких размеров черный кот со стопкой водки в одной лапе и вилкой, на которую он успел поддеть маринованный гриб, в другой.

Свет, и так слабый в спальне, и вовсе начал меркнуть в глазах Степы. "Вот как, оказывается, сходят с ума!" – подумал он и ухватился за притолоку.

– Я вижу, вы немного удивлены, дражайший Степан Богданович? – осведомился Воланд у лязгающего зубами Степы, – а между тем удивляться нечему. Это моя свита.

Тут кот выпил водку, и Степина рука поползла по притолоке вниз.

– И свита эта требует места, – продолжал Воланд, – так что кое-кто из нас здесь лишний в квартире. И мне кажется, что этот лишний – именно вы!

– Они, они! – козлиным голосом запел длинный клетчатый, во множественном числе говоря о Степе, – вообще они в последнее время жутко свинячат. Пьянствуют, вступают в связи с женщинами, используя свое положение, ни черта не делают, да и делать ничего не могут, потому что ничего не смыслят в том, что им поручено.

Начальству втирают очки!

– Машину зря гоняет казенную! – наябедничал и кот, жуя гриб.

које се налазило у предсобљу и које већ одавно није обрисала лења Груња, јасно угледао некаквог чудноватог типа, дугачког као мотка, и са цвикером (ах, да је ту Иван Николајевић! Одмах би познао тог типа!). А овај је промакао у огледалу и одмах нестало. Стјопа је узнемирено бацио поглед дубље у предсобље, и по други пут се затетурао, јер је у огледалу прошао огроман црни мачак и такође нестало.

Стјопи је стало срце, посрнуо је.

»Шта је то?« — помислио је — »да не лудим? Одакле ови одрази?!« — Прелетео је погледом предсобље и преплашено повикао:

— Груња! Какав се то мачак код нас мува? Откуд он ту? И још неко је с њим?

— Не узнемиравајте се, Степане Богдановичу — одговором је глас, али не Груњин, већ госта из спаваће собе. — Мачак је мој. Не нервирајте се. А Груње нема, послао сам је у Вороњеж, у њен завичај јер ми се пожалила да јој већ одавно нисте дали одсуство.

Ове су речи биле до те мере неочекиване и бесмислене да је Стјопа помислио да је пречуо. Потпуно сметен, он је ситним корацима потрчао у спаваћу собу и скаменио се на прагу. Коса му се наакострешила, а на челу појавиле ситне капљице зноја.

Гост више није био сам у спаваћој соби, већ у друштву. У другој наслоњачи је седео онај исти тип који му се причинио у предсобљу. Сада се јасно видео: бркови-перца, једно стакло у цвикеру светлуца, а другог стакла нема. Али у спаваћој соби су се нашле и горе ствари: на јувелиркином пуфу разбашкарио се неко трећи, управо језиво велики црни мачак са чашицом вотке у једној шапи и виљушком, на коју је стигао да набоде марилирану печурку, у другој.

Светлост, и онако слаба у спаваћој соби, почела је да се гаси у Стјопиним очима. »Ето како, значи, човек почиње да луди...« — помислио је и ухватио се за довратак.

— Видим да сте помало зачуђени, најдражи Степане Богдановичу? — упитао је Воланд Стјопу, који је цвокотао зубима. — А, међутим, немате чему да се чудите. То је моја свита.

У том тренутку мачак је испио вотку, а Стјопина рука је склизнула низ довратак.

— И ова свита тражи места — наставио је Воланд — тако да је неко од нас овде сувишан у стану. И чини ми се да сте тај вишак - управо ви.

— Они, они! — јарећим гласом је пропевао кариани дугајлија, говорећи о Стјопи у множини. — У последње време они су уопште опасно засвињили. Пијанче, ступају у везу са женама користећи свој положај, баш ништа не раде, а ништа не могу ни да раде, јер ништа не знају о ономе што им је поверено.

Својим претпостављеним замазују очи!

— Бадава се вози државним колима! — оптужио га је мачак, жваћући печурку.

И тут случилось четвертое, и последнее, явление в квартире, когда Степа, совсем уже сползший на пол, ослабевшей рукой царапал притолоку.

Прямо из зеркала трюмо вышел маленький, но необыкновенно широкоплечий, в котелке на голове и с торчащим изо рта клыком, безобразящим и без того невиданно мерзкую физиономию. И при этом еще огненно-рыжий.

– Я, – вступил в разговор этот новый, – вообще не понимаю, как он попал в директора, – рыжий гнусавил все больше и больше, – он такой же директор, как я архиерей!

– Ты не похож на архиерея, Азазелло, – заметил кот, накладывая себе сосисек на тарелку.

– Я это и говорю, – прогнусил рыжий и, повернувшись к Воланду, добавил почтительно: – Разрешите, мессир, его выкинуть ко всем чертям из Москвы?

– Брысь!! – вдруг рявкнул кот, вздыбив шерсть.

И тогда спальня завертелась вокруг Степы, и он ударился о притолоку головой и, теряя сознание, подумал: "Я умираю..."

Но он не умер. Открыв слегка глаза, он увидел себя сидящим на чем-то каменном. Вокруг него что-то шумело. Когда он раскрыл глаза как следует, он понял, что шумит море, и что даже больше того, – волна покачивается у самых его ног, и что, короче говоря, он сидит на самом конце мола, и что под ним голубое сверкающее море, а сзади – белый город на горах.

Не зная, как поступают в таких случаях, Степа поднялся на трясущиеся ноги и пошел по молу к берегу.

На молу стоял какой-то человек, курил, плевал в море. На Степу он поглядел дикими глазами и перестал плевать. Тогда Степа отколочил такую штуку: стал на колени перед неизвестным курильщиком и произнес:

– Умоляю, скажите, какой это город?

– Однако! – сказал бездушный курильщик.

– Я не пьян, – хрипло ответил Степа, – со мной что-то случилось, я болен... Где я? Какой это город?..

– Ну, Ялта...

Степа тихо вздохнул, повалился на бок, головою стукнулся о нагретый камень мола. Сознание покинуло его.

Глава 8.

Поединок между профессором и поэтом

Как раз в то время, когда сознание покинуло Степу в Ялте, то есть около половины двенадцатого дня, оно вернулось к Ивану Николаевичу Бездомному, проснувшегося после глубокого и продолжительного сна. Некоторое время он соображал, каким это образом он попал в неизвестную комнату с белыми стенами, с

И тогда се догодила четверта и последња појава у стану кад је Стјопа, већ сасвим скљокан на под, онемоћалом руком гребао довратак.

Директно из огледала тримоа изишао је мали, али необично плећат, с полуцилиндром на глави и с очњаком који је штрчао из уста, па и без тога невиђено гадно лице чинио још наказнијим. При том још и ватрено риђ.

— Ја — ступио је тај нови у разговор — уопште не схватам како је он постао директор — риђи је почео да уња све више — он је директор, као што сам ја архијереј!

— Ти не личиш на архијереја, Азазеле — приметио је мачак, стављајући себи на тањирић виршле.

— Па то и кажем — проуњао је риђи и, окренувши се Воланду, додао с поштовањем: — Допустите, месире, да га до сто ђавола отерам из Москве?

— Шиц!! — наједном је дрекнуо мачак, накомстрешивши се.

И тада је спаваћа соба почела да се окреће око Стјопе, он је ударио главом о довратак и, губећи свест, помислио: »Умирем...«

Али није умро, Када је мало отворио очи, видео је како седи на нечем каменом. Око њега је нешто хучало. Када је отворио очи како ваља, видео је да то хучи море, и да се, штавише, талас ваља крај самих његових ногу, и да, укратко, седи на ивици мола, и да је под њим плаво светлуцаво море, а иза њега — диван град у брду.

Не знајући шта се у овом случају ради, Стјопа се дигао на ноге које су му клецале и кренуо молем ка обали.

На молу је стајао неки човек, пушио и пљуцао у море. Стјопу је погледао престрашеним очима и престао да пљуца. Тада је Стјопа извео следеће: пао је на колена пред непознатим пушачем и изговорио:

— Преклињем вас, реците ми који је ово град?

— Охо! — рекао је бездушни пушач.

— Нисам пијан — промукло је рекао Стјопа — болестан сам, нешто ми се догодило, болестан сам... Где сам ја? Који је ово град?

— Па, Јалта...

Стјопа је тихо уздахнуо, сручио се на страну и лупио главом о угрејани камен мола. Свест га је напустила.

Поглавље 8

ДВОБОЈ ИЗМЕЂУ ПРОФЕСОРА И ПЕСНИКА

Баш у време када је свест напустила Стјопу у Јалти, то јест око пола дванаест пре подне, она се вратила Ивану Николајевичу Бездомном, који се пробудио после дубоког и дугог сна. Извесно време је покушавао да схвати на који је то начин доспео у непознату собу са белим зидовима, с дивним ноћним сточићем од некаквог светлог

удивительным ночным столиком из какого-то светлого металла и с белой шторой, за которой чувствовалось солнце.

Иван тряхнул головой, убедился в том, что она не болит, и вспомнил, что он находится в лечебнице. Эта мысль потянула за собою воспоминание о гибели Берлиоза, но сегодня оно не вызвало у Ивана сильного потрясения. Выспавшись, Иван Николаевич стал поспокойнее и соображать начал яснее. Полежав некоторое время неподвижно в чистойшей, мягкой и удобной пружинной кровати, Иван увидел кнопку звонка рядом с собою. По привычке трогать предметы без надобности, Иван нажал ее. Он ожидал какого-то звона или явления вслед за нажатием кнопки, но произошло совсем другое.

В ногах Ивановой кровати загорелся матовый цилиндр, на котором было написано: "Пить". Постояв некоторое время, цилиндр начал вращаться до тех пор, пока не выскочила надпись: "Няня". Само собою разумеется, что хитроумный цилиндр поразил Ивана. Надпись "Няня" сменилась надписью "Вызовите доктора".

– Гм... – молвил Иван, не зная, что делать с этим цилиндром дальше. Но тут повезло случайно: Иван нажал кнопку второй раз на слове "Фельдшерница". Цилиндр тихо прозвенел в ответ, остановился, потух, и в комнату вошла полная симпатичная женщина в белом чистом халате и сказала Ивану:

– Доброе утро!

Иван не ответил, так как счел это приветствие в данных условиях неуместным. В самом деле, засадили здорового человека в лечебницу, да еще делают вид, что это так и нужно!

Женщина же тем временем, не теряя благодушного выражения лица, при помощи одного нажима кнопки, увела штору вверх, и в комнату через широкопетлистую и легкую решетку, доходящую до самого пола, хлынуло солнце. За решеткой открылся балкон, за ним берег извиляющейся реки и на другом ее берегу – веселый сосновый бор.

– Пожалуйста ванну брать, – пригласила женщина, и под руками ее раздвинулась внутренняя стена, за которой оказалось ванное отделение и прекрасно оборудованная уборная.

Иван, хоть и решил с женщиной не разговаривать, не удержался и, видя, как вода хлещет в ванну широкой струей из сияющего крана, сказал с иронией:

– Ишь ты! Как в "Метрополе"!

– О нет, – с гордостью ответила женщина, – гораздо лучше. Такого оборудования нет нигде и за границей. Ученые и врачи специально приезжают осматривать нашу клинику. У нас каждый день интуристы бывают.

При слове "интурист" Ивану тотчас же вспомнился вчерашний консультант. Иван затуманился, поглядел исподлобья и сказал:

– Интуристы... До чего же вы все интуристов

метала и с белом завесом, иза које се наслућивало сунце.

Иван је затресао главом, уверио се да га она не боли, и сетио се да се налази у болници. Ова мисао је изазвала сећање на Берлиозову погибију, али оно данас није много потресало Ивана. Пошто се испавао, Ивин Николајевич се смирио и почео јасније да схвата ствари. Лежећи још извесно време непокретно у чистом, меком и удобном кревету с опругама, Иван је покрај себе угледао дугме за звонце. По навици да дира предмете без неке потребе, Иван је притиснуо дугме. Очекивао је да ће зачути звоно или да ће се неко појавити, али се десило нешто сасвим друго.

Крај ногу Ивановог кревета осветлио се некакав мат цилиндар, на коме је писало »Пити«. Извесно време цилиндар је мировао, а онда је почео да се окреће све док се није појавила реч »Болничарка«. Само се по себи разуме да је промућурни цилиндар запањео Ивана. Натпис »Болничарка« замењен је натписом »Позовите лекара«.

— Хм... — изустио је Иван, не знајући шта да ради с тим цилиндром. Али, случајно је имао срећу: по други пут је притиснуо дугме када се појавила реч »Лекарека помоћница«. Цилиндар је тихо зазвонио уместо одговора, зауставио се, угасио, и у собу је ушла пуначка симпатична жена у белом чистом мантилу и рекла Ивану:

— Добро јутро!

Иван није ништа одговорио, јер је сматрао да је овај поздрав у одређеној прилици неуместан. И доиста, стрпали су здравог човека у болницу, па се још праве као да тако и треба да буде!

Жена је у међувремену, не мењајући доброћудан израз лица, једним притиском на дугме дигла завесу, и у собу је, кроз ретку и лаку решетку, која је допирала до самога пода, грануло сунце. Иза решетке се налазио балкон, иза њега обала вијугаве реке и на другој обали весео борик.

— Изволите се окупати — позвала га је жена, и под њеним рукама се размакао унутрашњи зид, иза кога се појавило одлично опремљено купатило и клозет.

Иако је одлучио да са женом не разговара, Иван није издржао, па је, када је угледао како у широком млазу из блиставе славине вода јури у каду, рекао иронично:

— Гле! Као у »Метрополу«!

— О, не — поносито је одговорила жена — много боље. Такве опреме нема нигде ни у иностранству. Научници и лекари долазе специјално да виде нашу клинику. Код нас сваког дана долазе интуристи.

Када је зачуо оно интуристи, Иван се одмах сетио јучерашњег саветника. Иван се смркнуо, погледао мргодно и рекао;

— Интуристи... Сви ви обожавате интуристе! А

обожают! А среди них, между прочим, разные попадают. Я, например, вчера с таким познакомился, что любо-дорого!

И чуть было не начал рассказывать про Понтия Пилата, но сдержался, понимая, что женщине эти рассказы ни к чему, что все равно помочь она ему не может.

Вымытому Ивану Николаевичу тут же было выдано решительно все, что необходимо мужчине после ванны: выглаженная рубашка, кальсоны, носки. Но этого мало: отворив дверь шкафика, женщина указала внутрь его и спросила:

– Что желаете надеть – халатик или пижамку?

Прикрепленный к новому жилищу насильственно, Иван едва руками не всплеснул от развязности женщины и молча ткнул пальцем в пижаму из пунцовой байки.

После этого Ивана Николаевича повели по пустому и беззвучному коридору и привели в громаднейших размеров кабинет. Иван, решив относиться ко всему, что есть в этом на диво оборудованном здании, с иронией, тут же мысленно окрестил кабинет "фабрикой-кухней".

И было за что. Здесь стояли шкафы и стеклянные шкафики с блестящими никелированными инструментами. Были кресла необыкновенно сложного устройства, какие-то пузатые лампы с сияющими колпаками, множество склянок, и газовые горелки, и электрические провода, и совершенно никому не известные приборы.

В кабинете за Ивана принялись трое – две женщины и один мужчина, все в белом. Первым долгом Ивана отвели в уголок, за столик, с явною целью кое-что у него повыспросить.

Иван стал обдумывать положение. Перед ним было три пути. Чрезвычайно соблазнил первый: кинуться на эти лампы и замысловатые вещицы, и всех их к чертовой бабушке перебить и таким образом выразить свой протест за то, что он задержан зря. Но сегодняшний Иван уже значительно отличался от Ивана вчерашнего, и первый путь показался ему сомнительным: чего доброго, они укоренятся в мысли, что он буйный сумасшедший. Поэтому первый путь Иван отринул. Был второй: немедленно начать повествование о консультанте и Понтии Пилате. Однако вчерашний опыт подсказывал, что этому рассказу не верят или понимают его как-то извращенно. Поэтому Иван и от этого пути отказался, решив избрать третий: замкнуться в гордом молчании.

Полностью этого осуществить не удалось и, волей-неволей, пришлось отвечать, хоть и скупое и хмуро, на целый ряд вопросов.

И у Ивана выспросили решительно все насчет его прошлой жизни, вплоть до того, когда и как он болел скарлатиною, лет пятнадцать тому назад.

Исписав за Иваном целую страницу, перевернули ее, и женщина в белом перешла к расспросам о

между ними, узгред буди речено, рази их има. Ја сам се, на пример, јуче са таквим упознао, да — право задовољство!

И умало што није почео да прича о Понтију Пилату, али се уздржао, схватајући да се ти разговори ове жене ништа не тичу, да она ни у ком случају не може да му помогне.

Окупаном Ивану је одмах било дато апсолутно све што је потребно мушкарцу после купања: испеглана кошуља, гаће, чарапе. Али то није било све: отворивши врата ормарића, жена је показала унутра и упитала:

— Шта желите да обучете — огртач или пижаму?

Силом угуран у нови стан, Иван само што није плеснуо рукама због жениног неусиљеног понашања, и ћутке је показао прстом пурпурну фланелску пижаму.

После тога су Ивана Николајевича повели празним и тихим ходником и увели у огроман кабинет. Одлучивши да све што се налази у овој одиста сјајно опремљеној згради прима иронично, Иван је у себи овај кабинет назвао »фабрика-кухиња«.

А имало је и зашто. Ту су се налазили ормани и стаклене витрине с блиставим никлованим инструментима. Биле су ту наслоњаче необично компликоване конструкције, некакве трбушасте лампе са сјајним штитницима, и мноштво бочица, и плински пламеници, и електричне жице, и потпуно непознате справе.

У кабинету се Иваном позабавило троје — две жене и један мушкарац, сви у белом. Испрва су Ивана одвели у угао, за сточић, с очигледним намером да од њега нешто извуку.

Иван је почео да размишља о свом положају. Пред њим су била три пута. Нарочито је био примамљив први: да се баци на обе лампе и закучасте стварчице, све их поломи у ђаволску матер и на тај начин изрази свој протест што је овде непотребно задржан. Али, данашњи Иван се већ знатно разликовао од јучерашњег Ивана, и зато му се први пут учинио непоуздан: таман посла, могли би да се учврсте у уверењу да је он опасан лудак. Због тога је Иван први пут одбацио. Постојао је и други: одмах почети причу о саветнику и Понтију Пилату. Међутим, јучерашње искуство му је показало да овој причи не верују или да је схватају некако наопако. Због тога је Иван одбацио и овај пут, одлучивши да изабере трећи — да се затвори у узвишену ћутњу.

Ово му није пошло за руком да у потпуности оствари, јер је, хтео то или не, морао да одговара, мада шкрто и набусито, на читав низ питања.

Од Ивана су извукли све што се тицало његовог претходног живота, чак и то када је и како боловао од шарлаха пре петнаест година.

Кад су исписали читаву страницу о Ивану, преврнули су је, а жена у белом је прешла на

родственников Ивана. Началась какая-то канитель: кто умер, когда да отчего, не пил ли, не болел ли венерическими болезнями, и все в таком же роде. В заключение попросили рассказать о вчерашнем происшествии на Патриарших прудах, но очень не приставали, сообщению о Понтии Пилате не удивлялись.

Тут женщина уступила Ивана мужчине, и тот взялся за него по-иному и ни о чем уже не расспрашивал. Он измерил температуру Иванова тела, посчитал пульс, посмотрел Ивану в глаза, светя в них какою-то лампой. Затем на помощь мужчине пришла другая женщина, и Ивана кололи, но не больно, чем-то в спину, рисовали у него ручкой молоточка какие-то знаки на коже груди, стучали молоточками по коленям, отчего ноги Ивана подпрыгивали, кололи палец и брали из него кровь, кололи в локтевом сгибе, надевали на руки какие-то резиновые браслеты...

Иван только горько усмехался про себя и размышлял о том, как все это глупо и странно получилось. Подумать только! Хотел предупредить всех об опасности, грозящей от неизвестного консультанта, собирался его изловить, а добился только того, что попал в какой-то таинственный кабинет затем, чтобы рассказывать всякую чушь про дядю Федора, пившего в Вологде запоем. Нестерпимо глупо!

Наконец Ивана отпустили. Он был препровожден обратно в свою комнату, где получил чашку кофе, два яйца в смятку и белый хлеб с маслом.

Съев и выпив все предложенное, Иван решил дожидаться кого-то главного в этом учреждении и уж у этого главного добиться и внимания к себе, и справедливости.

И он дождался его, и очень скоро после своего завтрака. Неожиданно открылась дверь в комнату Ивана, и в нее вошло множество народа в белых халатах. Впереди всех шел тщательно, по-актерски обритый человек лет сорока пяти, с приятными, но очень пронзительными глазами и вежливыми манерами. Вся свита оказывала ему знаки внимания и уважения, и вход его получился поэтому очень торжественным. "Как Понтий Пилат!" – подумалось Ивану.

Да, это был, несомненно, главный. Он сел на табурет, а все остались стоять.

– Доктор Стравинский, – представился усевшийся Ивану и поглядел на него дружелюбно.

– Вот, Александр Николаевич, – негромко сказал кто-то в опрятной бородке и подал главному кругом исписанный Иванов лист.

"Целое дело сшили!" – подумал Иван. А главный привычными глазами пробежал лист, пробормотал: "Угу, угу..." И обменялся с окружающими несколькими фразами на малоизвестном языке.

"И по-латыни, как Пилат, говорит..." – печально подумал Иван. Тут одно слово заставило его

распитывање о Ивановим рођацима. Почела је некаква гњаважа: ко је умро, када и од чега, да ли је пио, да ли је боловао од венеричних болести, и све у томе смислу. На крају су га замолили да исприча све о јучерашњем догађају код Патријаршијског рибњака, али нису много наваљивали, нису се ни зачудили када им је испричао за Понтија Пилата.

Тада је жена уступила Ивана мушкарцу, овај се латио посла на сасвим другачији начин, и ни о чему се више није распитивао. Он је измерио Ивану температуру, опипао му пулс, погледао му у очи осветљавајући их некаквом лампом. Затим је у помоћ мушкарцу дошла нека друга жена, и Ивана су боцкали, али не баш много болно, нечим у леђа, цртали му на грудима некакве знаке рукатком чекића, лупкали га чекићима по коленима, од чета су Иванове ноге поскакивале, боли су му прст и узимали из њега крв, боли га у вену на руци, намицали му на руке некакве румене наруквице...

Иван се само горько смешкао у себи и размишљао како је све ово глупо и чудновато испало. Помислите само! Хтео је да упозори све на опасност која је претила од непознатог саветника, спремао се да га ухвати, а постигао је само да доспе у некакав тајанствени кабинет, да би причао разне глупости о ујаку Фјодору, који се систематски напијао у Вологди. Неподношљиво блесаво!

На крају су Ивана пустили. Вратили су га у његову собу, где је добио шољу кафе, два меко скувана јајета и бео хлеб са маслацем.

Када је појео и попио све што му је било понуђено, Иван је одлучио да сачека неког ко је најглавнији у тој установи, па да се код тог главног избори за пажњу и правичност према себи.

И дочекао га је, и то веома брзо, одмах после доручка. Неочекивано су се отворила врата Иванове собе, и у њу је ушло мноштво људи у белим мантилима. Испред свих је пажљиво ишао, избријан као глумац, човек од око четрдесет и пет година, пријатних, али веома продорних очију и уљудног понашања. Цела свита му је указивала знаке пажње и поштовања, и због тога је његов улазак био веома свечан. »Као Понтије Пилат!« — помислио је Иван.

Да, то је несумњиво био главни. Сео је на табурет, а други су остали да стоје.

— Доктор Стравински — представио се Ивану онај који је сео, и погледао га пријатељски.

— Ево, Александре Николајевичу — полугласно је рекао неко са негованом брадицом и пружио главноме густо исписану Иванову листу.

»Читав су досије склепали!« — помислио је Иван. А главни је искусним оком прелетео преко листе, промрмљао »Аха, аха...« и изменио са присутнима неколико реченица на непознатом језику.

»И латински, као Пилат, говори. ..« — тужно је помислио Иван. Тада га је једна реч натерала да

вздрогнуть, и это было слово "шизофрения" – увы, уже вчера произнесенное проклятым иностранцем на Патриарших прудах, а сегодня повторенное здесь профессором Стравинским.

"И ведь это знал!" – тревожно подумал Иван.

Главный, по-видимому, поставил себе за правило соглашаться со всем и радоваться всему, что бы ни говорили ему окружающие, и выражать это словами "Славно, славно...".

– Славно! – сказал Стравинский, возвращая кому-то лист, и обратился к Ивану: – Вы – поэт?

– Поэт, – мрачно ответил Иван и впервые вдруг почувствовал какое-то необъяснимое отвращение к поэзии, и вспомнившиеся ему тут же собственные его стихи показались почему-то неприятными.

Морща лицо, он, в свою очередь, спросил у Стравинского:

– Вы – профессор?

На это Стравинский предупредительно-вежливо наклонил голову.

– И вы – здесь главный? – продолжал Иван.

Стравинский и на это поклонился.

– Мне с вами нужно поговорить, – многозначительно сказал Иван Николаевич.

– Я для этого и пришел, – отозвался Стравинский.

– Дело вот в чем, – начал Иван, чувствуя, что настал его час, – меня в сумасшедшие вырядили, никто не желает меня слушать!..

– О нет, мы выслушаем вас очень внимательно, – серьезно и успокоительно сказал Стравинский, – и в сумасшедшие вас рядить ни в коем случае не позволим.

– Так слушайте же: вчера вечером я на Патриарших прудах встретился с таинственной личностью, иностранцем не иностранцем, который заранее знал о смерти Берлиоза и лично видел Понтия Пилата.

Свита безмолвно и не шевелясь слушала поэта.

– Пилата? Пилат, это – который жил при Иисусе Христе? – шурясь на Ивана, спросил Стравинский.

– Тот самый.

– Ага, – сказал Стравинский, – а этот Берлиоз погиб под трамваем?

– Вот же именно его вчера при мне и зарезало трамваем на Патриарших, причем этот самый загадочный гражданин...

– Знакомый Понтия Пилата? – спросил Стравинский, очевидно, отличавшийся большой понятливостью.

– Именно он, – подтвердил Иван, изучая Стравинского, – так вот он сказал заранее, что Аннушка разлила подсолнечное масло... А он и поскользнулся как раз на этом месте! Как вам это

уздрхти, и то је била реч »шизофренија« авај, реч коју је јуче изговорио проклети странац крај Патријаршијског рибњака, и коју је данас овде поновио професор Стравински.

»И то је чак знао!« узнемирено је помислио Иван.

Главни се, очигледно, држао правила да одобрава све и да се радује свему што кажу људи око њега, и да то изражава речима »Одлично, одлично ...«

— Одлично! — рекао је Стравински, враћајући некоме листу и обраћајући се Ивану: — Ви сте песник?

— Песник — турско је одговорио Иван и први пут је осетио неко необјашњиво гађење према поезији, и његове сопствене песме, којих се тада сетио, учиниле су му се због нечега одвратне.

Намрштивши се, упитао је, са своје стране, Стравинског:

— Ви сте професор?

На то је Стравински предусретљиво љубазно климнуо главом.

— И ви сте овде главни? — наставио је Иван.

Стравински је и на то климнуо главом.

— Хтео бих да поразговарам са вама — значајно је рекао Иван Николајевич.

— Због тога сам и дошао — одговорио је Стравински.

— Ствар је у томе — почео је Иван, осећајући да је наступио његов тренутак — што су ме прогласили за лудог, и што нико не жели да ме саслуша!..

— О, не, ми ћемо вас саслушати веома пажљиво — озбиљно је и умирујуће рекао Стравински — и нећемо ни у ком случају допустити да вас неко проглашава за лудог.

— Онда ме слушајте: синоћ сам крај Патријаршијског рибњака срео тајанствену личност, странца или не, који је унапред знао за Берлиозову смрт и који је лично видео Понтија Пилата.

Свита је без и једне једине речи, не мичући се, слушала песника.

— Пилата? Пилат - то је онај што је живео за време Исуса Христа? — упитао је жмиркајући Стравински.

— Да, тај.

— Аха — рекао је Стравински — а тај Берлиоз је погинуо под трамвајем?

— Баш је њега на моје очи преклао трамвај код Патријаршијског рибњака, при чему је тај исти загонетни грађанин ...

— Познаник Понтија Пилата? — упитао је Стравински, који се, очигледно, одликовао изузетном бистрином.

— Управо он — потврдио је Иван, проучавајући Стравинског — дакле, онај је унапред рекао да је Аннушка пролила зејтин... А он се оклизнуо баш на том месту! Како вам се то допада? — значајним

понравится? – многозначительно осведомился Иван, надеясь произвести большой эффект своими словами.

Но эффекта не последовало, и Стравинский очень просто задал следующий вопрос:

– А кто же эта Аннушка?

Этот вопрос немного расстроил Ивана, лицо его передернуло.

– Аннушка здесь совершенно не важна, – проговорил он, нервничая, – черт ее знает, кто она такая. Просто дура какая-то с Садовой. А важно то, что он заранее, понимаете ли, заранее знал о подсолнечном масле! Вы меня понимаете?

– Отлично понимаю, – серьезно ответил Стравинский и, коснувшись колена поэта, добавил: – Не волнуйтесь и продолжайте.

– Продолжаю, – сказал Иван, стараясь попасть в тон Стравинскому и зная уже по горькому опыту, что лишь спокойствие поможет ему, – так вот, этот страшный тип, а он врет, что он консультант, обладает какою-то необыкновенной силой... Например, за ним погонишься, а догнать его нет возможности. А с ним еще парочка, и тоже хороша, но в своем роде: какой-то длинный в битых стеклах и, кроме того, невероятных размеров кот, самостоятельно едущий в трамвае. Кроме того, – никем не перебиваемый Иван говорил все с большим жаром и убедительностью, – он лично был на балконе у Понтия Пилата, в чем нет никакого сомнения. Ведь это что же такое? А? Его надо немедленно арестовать, иначе он натворит неописуемых бед.

– Так вот вы и добиваетесь, чтобы его арестовали? Правильно я вас понял? – спросил Стравинский. "Он умен, – подумал Иван, – надо признаться, что среди интеллигентов тоже попадаются на редкость умные. Этого отрицать нельзя!" – и ответил:

– Совершенно правильно! И как же не добиваться, вы подумайте сами! А между тем меня силою задержали здесь, тычут в глаза лампой, в ванне купают, про дядю Федю чего-то расспрашивают!.. А его уж давно на свете нет! Я требую, чтобы меня немедленно выпустили.

– Ну что же, славно, славно! – отозвался Стравинский, – вот все и выяснилось. Действительно, какой же смысл задерживать в лечебнице человека здорового? Хорошо-с. Я вас сейчас же выпишу отсюда, если вы мне скажете, что вы нормальны. Не докажете, а только скажете. Итак, вы нормальны?

Тут наступила полная тишина, и толстая женщина, утром ухаживавшая за Иваном, благоговейно поглядела на профессора, а Иван еще раз подумал: "Положительно умен".

Предложение профессора ему очень понравилось, однако прежде чем ответить, он очень и очень подумал, морща лоб, и, наконец, сказал твердо:

– Я – нормален.

гласом же упитао Иван, очекујући да ће изазвати изузетан ефекат својим речима.

Али ефекта једноставно није било, а Стравински је сасвим једноставно поставио следеће питање:

— А ко је та Анушка?

Ово питање је мало збунило Ивана, преко лица му је прешао грч.

— Анушка ту уопште није важна — проговорио је он узрујано — ђаво ће га знати ко је она. Једноставно некаква глупача из Садове улице. Важно је то што је он унапред, разумете ли, унапред знао за зејтин! Да ли ме разумете?

— Одлично вас разумем — озбиљно је одговорио Стравински и дотакавши руком песниково колено, додао: не узнемиравајте се, наставите.

— Настављам — рекао је Иван, трудећи се да говори истим тоном као Стравински и знајући већ из горког искуства да му само сталоженост може помоћи — дакле, тај страшан тип, а лаже да је саветник, има неку необичну моћ!... На пример, почнеш да га јуриш, а не можеш да га стигнеш... А са њим су још двојица, и они су цвећке, али на свој начин: некакав дугајлија са разбијеним цвикером, и, сем тога, невероватно велики мачак, који се сам вози трамвајем. Осим тога Иван, кога нико није прекидао, говорио је са све већим одушевљењем и убедљивошћу — он лично је био и на балкону код Понтија Пилата, у шта не треба сумњати. Шта је то онда? А? Њега сместа треба ухапсити, иначе ће направити неописиве невоље.

— Значи, ви тражите да га ухапсе? Да ли сам вас добро разумео? — упитао је Стравински.

»Паметан је« — помислио је Иван — »ваља признати да се и међу интелектуалцима понекад могу пронаћи одиста изузетно паметни људи. То не треба порицати!« — и одговорио је:

— Сасвим тачно! Како да то не тражим, помислите и сами! У међувремену су ме овде силом задржали, гурају ми у очи којекакве лампе, купају у кади, испитују о ујаку Феђи!... А он је већ одавно на оном свету! Захтевам да ме одмах пусте одавде.

— Е па, одлично, одлично! — одговорио је Стравински. — Све се разјаснило. Заиста, каквог има смисла задржавати у болници здравог човека? Добро. Ја ћу вас одмах отпустити одавде ако ми кажете да сте нормални. Не да ми докажете, већ само кажете. Значи, ви сте нормални?

Тада је завладао мук, а дебела жена, која је јутрос угађала Ивану, с поштовањем је погледала професора, и Иван је још једном помислио: »Свакако је паметан!«

Професоров предлог му се врло допао, али пре него што ће да одговори он је добро и добро промислио, мрштећи чело, и на крају рекао одлучно:

— Нормалан сам.

– Ну вот и славно, – облегченно воскликнул Стравинский, – а если так, то давайте рассуждать логически. Возьмем ваш вчерашний день, – тут он повернулся, и ему немедленно подали иванов лист. – В поисках неизвестного человека, который отреккомендовался вам как знакомый Понтия Пилата, вы вчера произвели следующие действия, – тут Стравинский стал загибать длинные пальцы, поглядывая то в лист, то на Ивана, – повесили на грудь иконку. Было?

– Было, – хмуро согласился Иван.

– Сорвались с забора, повредили лицо? Так? Явились в ресторан с зажженной свечой в руке, в одном белье и в ресторане побили кого-то. Привезли вас сюда связанным. Попав сюда, вы звонили в милицию и просили прислать пулеметы. Затем сделали попытку выбраться из окна. Так? Спрашивается: возможно ли, действуя таким образом, кого-либо поймать или арестовать? И если вы человек нормальный, то вы сами ответите: никоим образом. Вы желаете уйти отсюда? Извольте-с. Но позвольте вас спросить, куда вы направитесь отсюда?

– Конечно, в милицию, – ответил Иван уже не так твердо и немного теряясь под взглядом профессора.

– Непосредственно отсюда?

– Угу.

– А на квартиру к себе не заедете? – быстро спросил Стравинский.

– Да некогда тут заезжать! Пока я по квартирам буду разъезжать, он улизнет!

– Так. А что же вы скажете в милиции в первую очередь?

– Про Понтия Пилата, – ответил Иван Николаевич, и глаза его подернулись сумрачной дымкой.

– Ну, вот и славно! – воскликнул покоренный Стравинский и, обратившись к тому, что был с бородкой, приказал: – Федор Васильевич, выпишите, пожалуйста, гражданина Бездомного в город. Но эту комнату не занимать, постельное белье можно не менять. Через два часа гражданин Бездомный опять будет здесь. Ну что же, – обратился он к поэту, – успеха я вам желать не буду, потому что в успех этот ни на йоту не верю. До скорого свидания! – и он встал, а свита его шевельнулась.

– На каком основании я опять буду здесь? – тревожно спросил Иван.

Стравинский как будто ждал этого вопроса, немедленно уселся опять и заговорил:

– На том основании, что, как только вы явитесь в кальсонах в милицию и скажете, что виделись с человеком, лично знавшим Понтия Пилата, – как моментально вас привезут сюда, и вы снова окажетесь в этой же самой комнате.

– При чем тут кальсоны? – растерянно

— Отлично — с олакшањем је узвикнуо Стравински — па ако је тако, хајде да размишљамо логично. Узмимо ваш јучерашњи дан — тад се окренуо и одмах су му пружили Иванову листу. — У потрази за непознатим човеком, који вам се представио као познаник Понтија Пилата, ви сте јуче урадили следеће ствари — тада је Стравински почео да савија дуге прсте, гледајући час у листу, час у Ивана — закачили сте на груди икону. Је ли било тако?

— Било је — набусито се сложио Иван.

— Пали сте са плота, озледили сте лице. Је ли тако? Дошли сте у ресторан са упаљеном свећом у руци, само у доњем рубљу, и у ресторану сте некога претукли. Овамо су вас довели увезаног. Када сте доспели овамо, телефонирали сте у милицију и молили да пошаљу митраљезе. Затим сте покушали да искочите кроз прозор. Је ли тако? Поставља се питање: да ли се може, уз такво понашање, ухватити или ухапсити неко? Ако сте нормалан човек, онда ћете ми сами одговорити, ни у ком случају. Ви желите да одете одавде? Изволите. Али допустите ми да вас упитам: куда ћете се упутити?

— Разуме се, у милицију — одговорио је Иван не више онако одлучно и губећи се помало под продорним погледом професоровим.

— Право одавде?

— Аха.

— А кући, у свој стан, нећете свратити? — брзо је упитао Стравински.

— Па немам када да свраћам! Док се ја будем мајао по становима, он ће умаћи!

— Да. А шта ћете прво да испричате кад стигнете у милицију?

— Прво ћу испричати све о Понтију Пилату — одговорио је Иван Николајевич, и очи су му се суморно замутиле.

— Е па, одлично! — узвикнуо је побеђени Стравински и, обраћајући се ономе са брадицом, наредио: — Фјодоре Васильевичу, пустите, молим вас, грађанина Бездомног у град. Али ову собу немојте ником давати, креветнину такође не морате мењати. Кроз два сата ће грађанин Бездомни поново бити овде. Па добро — обратио се песнику — нећу вам пожелети успех, јер у тај успех ни најмање не верујем. До скорог виђења! — И устао је, а његова свита се покренула.

— А због чега ћу поново dospети овамо? — узнемирено је упитао Иван.

Стравински као да је очекивао то питање, одмах је поново сео и рекао:

— Једноставно због тога што ће вас, чим се у гаћама појавите у милицији и кажете како сте срели човека који је лично познавао Понтија Пилата — довести овамо и поново ћете се наћи у истој соби.

— Какве везе имају са тим гаће? — сметено се

оглядываясь, спросил Иван.

– Главным образом Понтий Пилат. Но и кальсоны также. Ведь казенное же белье мы с вас снимем и выдадим вам ваше одеяние. А доставлены вы были к нам в кальсонах. А между тем на квартиру к себе вы захватить отнюдь не собирались, хоть я и намекнул вам на это. Далее последует Пилат... И дело готово!

Тут что-то странное случилось с Иваном Николаевичем. Его воля как будто раскололась, и он почувствовал, что слаб, что нуждается в совете.

– Так что же делать? – спросил он на этот раз уже робко.

– Ну вот и славно! – отозвался Стравинский, – это резоннейший вопрос. Теперь я скажу вам, что, собственно, с вами произошло. Вчера кто-то вас сильно напугал и расстроил рассказом про Понтия Пилата и прочими вещами. И вот вы, изнервничавшийся, издерганный человек, пошли по городу, рассказывая про Понтия Пилата. Совершенно естественно, что вас принимают за сумасшедшего. Ваше спасение сейчас только в одном – в полном покое. И вам непременно нужно остаться здесь.

– Но его необходимо поймать! – уже моляще воскликнул Иван.

– Хорошо-с, но самому-то зачем же бегать? Изложите на бумаге все ваши подозрения и обвинения против этого человека. Ничего нет проще, как переслать ваше заявление куда следует, и если, как вы полагаете, мы имеем дело с преступником, все это выяснится очень скоро. Но только одно условие: не напрягайте головы и старайтесь поменьше думать о Понтии Пилате. Мало ли чего можно рассказать! Не всему же надо верить.

– Понял! – решительно заявил Иван, – прошу выдать мне бумагу и перо.

– Выдайте бумагу и коротенький карандаш, – приказал Стравинский толстой женщине, а Ивану сказал так: – Но сегодня советую не писать.

– Нет, нет, сегодня же, непременно сегодня, – встревоженно вскричал Иван.

– Ну хорошо. Только не напрягайте мозг. Не выйдет сегодня, выйдет завтра.

– Он уйдет!

– О нет, – уверенно возразил Стравинский, – он никуда не уйдет, ручаюсь вам. И помните, что здесь у нас вам всемерно помогут, а без этого у вас ничего не выйдет. Вы меня слышите? – вдруг многозначительно спросил Стравинский и завладел обеими руками Ивана Николаевича. Взяв их в свои, он долго, в упор глядя в глаза Ивану, повторял: – Вам здесь помогут... Вы слышите меня?... Вам здесь помогут... вам здесь помогут... Вы получите облегчение. Здесь тихо, все спокойно. Вам здесь помогут...

Иван Николаевич неожиданно зевнул, выражение лица его смягчилось.

– Да, да, – тихо сказал он.

осврѣћући око себе, упитао је Иван.

— Најважнији је Понтије Пилат. Али и гаће су важне. Јер, државно рубље ћемо вам скинути и издаћемо вам вашу одећу. Овамо сте доведени само у гаћама, а, међутим, не намеравате уопште да свратите у свој стан, иако сам вам то сугерисао. Даље ће доћи на ред Пилат... и ствар ће бити свршена!

Тада се с Иваном Николајевичем десило нешто чудно. Његова воља као да се распала, и он је осетио да је слаб, да му је потребан савет.

— Па шта онда да радим? — упитао је овога пута већ бојажљиво.

— Е па, одлично! — одговорио је Стравински — то је питање потпуно на месту. Сада ћу вам рећи шта се то с вама у ствари десило. Јуче вас је неко страшио преплашио и помео причом о Понтију Пилату и осталим стварима. И ви сте, изнервирани и раздражени, кренули кроз град, причајући свуда о Понтију Пилату. Сасвим је природно што вас сматрају лудим. Ваш спас је сада једино - потпуни мир. И вама је неминовно потребно да останете овде.

— Али он се мора ухватити! — овога пута молећивим гласом узвикнуо је Иван.

— Добро, али зашто ви лично да трчите? Напишите све ваше сумње и оптужбе против тог човека. Ништа једноставније него послати вашу изјаву на одговарајуће место, и ако је, као што ви сматрате, реч о злочинцу, све ће се врло брзо разјаснити. Али само под једним условом: не напрежите мозак и трудите се да што мање мислите на Понтија Пилата. О чему се све не прича! А свему ипак не треба веровати.

— Разумем! — одлучно је изјавио Иван — молим вас да ми дате хартмју и перо.

— Дајте му хартију и кратку оловку — наредио је Стравински дебелој жени, а Ивану је рекао: — али, саветујем вам да данас не пишете.

— Не, не, још данас, свакако још данас! — узнемирено је узвикнуо Иван.

— Добро. Али не напрежите мозак. Ако вам не пође за руком данас, поћи ће сутра ...

— Умаћи ће!

— О, неће! — убедљиво је рекао Стравински — он никуда неће умаћи, за то вам ја јамчим. И имајте на уму да ће вам овде, код нас, свакако помоћи, а без тога вам ништа неће поћи за руком. Чујете ли ме? — наједном је значајно упитао Стравински и ухватио Ивана Николајевича за обе руке. Држећи их у својима, он је дуто нетремице гледао право у очи Ивану и понављао: — Овде ће вам помоћи... . чујете ли ме? Овде ће вам помоћи... овде ће вам помоћи ... биће вам лакше... Овде је тихо, све је мирно ... Овде ће вам помоћи ...

Иван Николајевич је изненада почео да зева, лице као да му се опустило.

— Да, да — тихо је рекао.

– Ну вот и славно! – по своему обыкновению заключил беседу Стравинский и поднялся, – до свиданья! – он пожал руку Ивану и, уже выходя, повернулся к тому, что был с бородкой, и сказал: – Да, а кислород попробуйте... и ванны.

Через несколько мгновений перед Иваном не было ни Стравинского, ни свиты. За сеткой в окне, в полуденном солнце, красовался радостный и веселый бор на другом берегу, а поближе сверкала река.

— Е па, одлично! — по свом обичају завршио је разговор Стравински и устао: — до виђења! — стегао је Ивану руку и, већ излазећи, окренуо се ономе са брадицом и рекао — Да, а покушајте с кисеоником... и с купкама.

Кроз неколико тренутака пред Иваном није било ни Стравинског ни његове свите. Иза решетке на прозору, у подневном сунцу, видео се у свој лепоти радостан, пролетњи борик на другој обали, а нешто ближе светлוצала је река.

Глава 9. Коровьевские штуки

Никанор Иванович Босой, председатель жилищного товарищества дома N 302-бис по Садовой улице в Москве, где проживал покойный Берлиоз, находился в страшнейших хлопотах, начиная с предыдущей ночи со среды на четверг.

В полночь, как мы уже знаем, приехала в дом комиссия, в которой участвовал Желдыбин, вызывала Никанора Ивановича, сообщила ему о гибели Берлиоза и вместе с ним отправилась в квартиру N 50.

Там было произведено опечатание рукописей и вещей покойного. Ни Груни, приходящей домработницы, ни легкомысленного Степана Богдановича в это время в квартире не было. Комиссия объявила Никанору Ивановичу, что рукописи покойного ею будут взяты для разборки, что жилплощадь покойного, то есть три комнаты (бывшие ювелиршины кабинет, гостиная и столовая), переходят в распоряжение жилтоварищества, а вещи покойного подлежат хранению на указанной жилплощади, впредь до объявления наследников.

Вест о гибели Берлиоза распространилась по всему дому с какою-то сверхъестественной быстротою, и с семи часов утра четверга к Босому начали звонить по телефону, а затем и лично являться с заявлениями, в которых содержались претензии на жилплощадь покойного. И в течение двух часов Никанор Иванович принял таких заявлений тридцать две штуки.

В них заключались мольбы, угрозы, клязвы, доносы, обещания произвести ремонт на свой счет, указания на несносную тесноту и невозможность жить в одной квартире с бандитами. В числе прочего было потрясающее по своей художественной силе описание похищения пельменей, уложенных непосредственно в карман пиджака, в квартире N 31, два обещания покончить жизнь самоубийством и одно признание в тайной беременности.

Никанора Ивановича вызывали в переднюю его квартиры, брали за рукав, что-то шептали, подмигивали и обещали не остаться в долгу.

Мука эта продолжалась до начала первого часа

Поглавље 9 КОРОВЈЕВЉЕВЕ УЈДУРМЕ

Никанор Иванович Боси, председник друштва станара зграде број 302-бис у Садовој улици у Москви, где је становао покојни Берлиоз, имао је посла преко главе, почев од претходне ноћи, између среде и четвртка.

У поноћ је, као што већ знамо, у кућу дошла комисија, у којој је учествовао Желдибин, потражила Никанора Ивановича, известила га о Берлиозовој погибији и, заједно се са њим упутила у стан број 50.

Тамо је извршено печачење рукописа и покојникових ствари. Ни бединерке Груње ни лакомисленог Степана Богдановича у то доба није било у стану. Комисија је саопштила Никанору Ивановичу да ће покојникове рукописе понети са собом да их среди, да стамбени простор покојников, то јест три собе (бивши јувелиркин кабинет, салон и трпезарија) прелазе у власништво друштва станара, а покојникове ствари подлежу чувању у наведеном стамбеном простору све док се не јаве наследници.

Вест о Берлиозовој погибији раширила се по целој кући некаквом натприродном брзином, и од седам часова изјутра у четвртак Босом је почео да звони телефон, а затим су и лично доношене представке, које су садржавале претензије на стамбени простор покојников. И за само два сата, Никанор Иванович је примио тридесет и два комада таквих представки.

У њима су биле молбе, претње, сплетке, денунцијације, обећања да ће се извршити оправке о своме трошку, приказивање неподношљиве тескобе и немогућности да се живи у истом стану са бандитима. Између осталог, ту се налазио по својој уметничкој снази потресан опис крађе пельмена, који су били стрпани директно у џеп у стану број 31, две претње самоубиством и једно признање о прикривеној трудноћи.

Никанора Ивановича су изазивали у предсобље његовог стана, вукли га за рукав, нешто му шаптали, намигивали и обећавали да неће остати дужни.

То мучење је потрајало све до једног часа по подне,

дня, когда Никанор Иванович просто сбежал из своей квартиры в помещение управления у ворот, но когда увидел он, что и там его подкарауливают, убежал и оттуда. Кое-как отбившись от тех, что следовали за ним по пятам через асфальтовый двор, Никанор Иванович скрылся в шестом подъезде и поднялся в пятый этаж, где и находилась эта поганая квартира N 50.

Отдышавшись на площадке, тучный Никанор Иванович позвонил, но ему никто не открыл. Он позвонил еще раз и еще раз и начал ворчать и тихонько ругаться. Но и тогда не открыли. Терпение Никанора Ивановича лопнуло, и он, достав из кармана связку дубликатов ключей, принадлежащих домоуправлению, властной рукою открыл дверь и вошел.

– Эй, домработница! – прокричал Никанор Иванович в полутемной передней. – Как тебя? Груня, что ли? Тебя нету?

Никто не отозвался.

Тогда Никанор Иванович вынул из портфеля складной метр, затем освободил дверь кабинета от печати и шагнул в кабинет.

Шагнуть-то он шагнул, но остановился в изумлении в дверях и даже вздрогнул.

За столом покойного сидел неизвестный, тощий и длинный гражданин в клетчатом пиджачке, в жокейской шапочке и в пенсне... ну, словом, тот самый.

– Вы кто такой будете, гражданин? – испуганно спросил Никанор Иванович.

– Ба! Никанор Иванович, – заорал дребезжащим тенором неожиданный гражданин и, вскочив, приветствовал председателя насильственным и внезапным рукопожатием. Приветствие это ничуть не обрадовало Никанора Ивановича.

– Я извиняюсь, – заговорил он подозрительно, – вы кто такой будете? Вы – лицо официальное?

– Эх, Никанор Иванович! – душевно воскликнул неизвестный. – Что такое официальное лицо или неофициальное? Все это зависит от того, с какой точки зрения смотреть на предмет, все это, Никанор Иванович, зыбко и условно. Сегодня я неофициальное лицо, а завтра, глядишь, официальное! А бывает и наоборот, Никанор Иванович. И еще как бывает!

Рассуждение это ни в какой степени не удовлетворило председателя домоуправления. Будучи по природе вообще подозрительным человеком, он заключил, что разглагольствующий перед ним гражданин – лицо именно неофициальное, а пожалуй, и праздное.

– Да вы кто такой будете? Как ваша фамилия? – все суровее спрашивал председатель и даже стал наступать на неизвестного.

– Фамилия моя, – ничуть не смущаясь суровостью, отозвался гражданин, – ну, скажем, Коровьев. Да не хотите ли закусить, Никанор Иванович? Без церемоний! А?

– Я извиняюсь, – уже негодуя, заговорил Никанор

Иванович, когда же Никанор Иванович једноставно побегао из свог стана у просторију управе поред капије, али када је видео да га и тамо вребају, побегао је и одатле. Отресавши се некако оних који су га у стопу пратили кроз асфалтирано двориште, Никанор Иванович је зашао у шести улаз и попео се на четврти спрат, где се и налазио тај проклетни стан број 50.

Пошто се издувао на одморишту, гојазни Никанор Иванович је зазвонио, али му нико није отворио. Зазвонио је још једном, па још једном, и почео да гунђа и тихо псује. Али — ни тада му нико није отворио. Стрпљење је издало Никанора Ивановича и он је, извукавши из џепа свежањ дубликата кључева, који су припадали кућној управи, газдинском руком откључао врата и ушао.

— Ехеј, бединерко! — повикао је Никанор Иванович у полумрачном предсобљу. — Како ти беше име? Је ли Груња?!... Јеси ли ту?

Нико се није одазвао.

Тада је Никанор Иванович ослободио врата кабинета од печата, извукао из ташне метар на склапање и закорачио у кабинет.

Да је закорачио — закорачио је, али се запрепашћен зауставио у вратима, па је чак и задрхтао.

За покојниковим столом седео је непознат, мршав и дугачак грађанин у карираном сакоу, са цокејским качкетом и цвикером... е па, Једном речју, онај исти.

— Ко сте ви, грађанине? — преплашено је упитао Никанор Иванович.

— Гле! Никанор Иванович! — дрекнуо је мекетавим тенором неочекивани грађанин и, скочивши са места, поздравио председника присилним и неочекиваним стиском руке. Овај поздрав нимало није обрадовао Никанора Ивановича.

— Извињавам се — почео је сумњичаво — ко сте ви? Јесте ли ви — званично лице?

— Ех, Никаноре Ивановичу! — срдачно је узвикнуо незнацац. — Шта је то званично или незванично лице? Све то зависи са ког се гледишта ствар посматра. Све је то, Никаноре Ивановичу, условно и несигурно. Данас сам ја незванично лице, а сутра, да видиш, и званично! А дешава се и супротно, Никаноре Ивановичу. И те како се дешава!

Ово расуђивање ни у ком случају није задовољило председника кућне управе. Пошто је по природи уопште био сумњичав човек, он је закључио да је грађанин који се распричао ту пред њим — лице управо незванично, па чак можда и паразитско.

— Али ко сте ви? Како се презивате? — све је грубље питао председник, па је чак и почео да наваљује на незнаца.

— Моје презиме је — одговорио је грађанин нимало збуњен грубошћу — па, рецимо, Коровјев. Хоћете ли нешто да мезетите, Никаноре Ивановичу! Не устручавајте се! А?

— Извињавам се — почео је Никанор Иванович,

Иванович, – какие тут закуски! (Нужно признаться, хоть это и неприятно, что Никанор Иванович был по натуре несколько грубоват). – На половине покойника сидеть не разрешается! Вы что здесь делаете?

– Да вы присаживайтесь, Никанор Иванович, – несколько не теряясь, орал гражданин и начал юлить, предлагая председателю кресло.

Совершенно освирепев, Никанор Иванович отверг кресло и завопил:

– Да кто вы такой?

– Я, изволите ли видеть, состою переводчиком при особе иностранца, имеющего резиденцию в этой квартире, – отрекомендовался назвавший себя Коровьевым и щелкнул каблуком рыжего нечищенного ботинка.

Никанор Иванович открыл рот. Наличие какого-то иностранца, да еще с переводчиком, в этой квартире явилась для него совершеннейшим сюрпризом, и он потребовал объяснений.

Переводчик охотно объяснился. Иностранец артист господин Воланд был любезно приглашен директором Варьете Степаном Богдановичем Лиходеевым провести время своих гастролей, примерно недельку, у него в квартире, о чем он еще вчера написал Никанору Ивановичу, с просьбой прописать иностранца временно, покуда сам Лиходеев съездит в Ялту.

– Ничего он мне не писал, – в изумлении сказал председатель.

– А вы поройтесь у себя в портфеле, Никанор Иванович, – сладко предложил Коровьев.

Никанор Иванович, пожимая плечами, открыл портфель и обнаружил в нем письмо Лиходеева.

– Как же это я про него забыл? – тупо глядя на вскрытый конверт, пробормотал Никанор Иванович.

– То ли бывает, то ли бывает, Никанор Иванович! – затрепал Коровьев, – рассеянность, рассеянность, и переутомление, и повышенное кровяное давление, дорогой наш друг Никанор Иванович! Я сам рассеян до ужаса. Как-нибудь за рюмкой я вам расскажу несколько фактов из моей биографии, вы обхохочетесь!

– Когда же Лиходеев едет в Ялту?!

– Да он уже уехал, уехал! – закричал переводчик, – он, знаете ли, уж катит! Уж он черт знает где! – и тут переводчик замахал руками, как мельничными крыльями.

Никанор Иванович заявил, что ему необходимо лично повидать иностранца, но в этом получил от переводчика отказ: никак невозможно. Занят. Дрессирует кота.

– Кота, ежели угодно, могу показать, – предложил Коровьев.

От этого, в свою очередь, отказался Никанор Иванович, а переводчик тут же сделал

већ љутито — какво вас сада мезе спопало! (Треба признати, иако је то и непријатно, да је Никанор Иванович по природи био помало неотесан човек). — Зобрањено је седети у покојниковој половини! Шта ви радите овде?

— Ма седите, Никаноре Ивановичу — уопште не губећи главу драо се грађанин и почео да се услужно врзма нудећи председнику фотељу.

Потпуно се разбесневши, Никанор Иванович је одбио фотељу и завапио:

— Ама, ко сте ви?

— Ја сам, ако вам је мило знати, на дужности преводиоца додељеног странцу, чија се резиденција налази у овоме стану — представио се онај који је казао да се зове Коровјев, и лупнуо потпетицом црвеножуте, неочишћене ципеле.

Никанор Иванович је зинуо. Присуство некаквог странца, па још и с преводиоцем. у овом стану, представљало је за њега право изненађење, и он је затражио објашњење.

Преводилац је са задовољством објаснио. Иностраног уметника, господина Воланда, љубазно је позвао управник Варијетеа Степан Богданович Лиходејев да време свог гостовања, које ће погратијати око недељу дана, проведе код њега у стану, и о томе је још јуче написао Никанору Ивановичу, с молбом да привремено пријави странца, пошто ће сам Лиходејев отпутовати у Јалту.

— Он ми ништа није написао — запањено је рекао председник.

— А ви потражите у својој ташни, Никаноре Ивановичу — умилно је предложио Коровјев.

Никанор Иванович је, слежући раменима, отворио ташну и пронашао у њој писмо Лиходејева.

— Како сам га то заборавио? — промрмљао је Никанор Иванович, тупо гледајући отворени коверат.

— Свашта се догађа, свашта се догађа, Никаноре Ивановичу! — почео је да меље Коровјев. — Расејаност, расејаност, и премор, и повећан крвни притисак, драги пријатељу Никаноре Ивановичу! И сам сам ужасно расејан! Једном приликом ћу вам уз чашицу вотке испричати неколико чињеница из моје биографије, црћи ћете од смеха!

— А када Лиходејев путује у Јалту?

— Па он је већ отпутовао, отпутовао је! — повикао је преводилац он, знате, већ увелико путује! Ђаво ће га сам знати где је већ! — И ту је преводилац почео да млатара рукама, као крилима воденице.

Никанор Иванович је изјавио да мора лично да види странца, али је то преводилац категорички одбио: никако није могуће. Заузет је. Дресиру мачка.

— Мачка, ако баш желите, могу да вам покажем — предложио је Коровјев.

Ово је опет, са своје стране, одбио Никанор Иванович, а преводилац је тог тренутка предложио

председателю неожиданное, но весьма интересное предложение.

Ввиду того, что господин Воланд нипочем не желает жить в гостинице, а жить он привык просторно, то вот не сдаст ли жилтоварищество на недельку, пока будут продолжаться гастроли Воланда в Москве, ему всю квартиру, то есть и комнаты покойного?

– Ведь ему безразлично, покойнику, – шепотом сипел Коровьев, – ему теперь, сами согласитесь, Никанор Иванович, квартира эта ни к чему?

Никанор Иванович в некотором недоумении возразил, что, мол, иностранцам полагается жить в "Метрополе", а вовсе не на частных квартирах...

– Говорю вам, капризен, как черт знает что! – зашептал Коровьев, – ну не желает! Не любит он гостиниц! Вот они где у меня сидят, эти интуристы! – интимно пожаловался Коровьев, тыча пальцем в свою жилистую шею, – верите ли, всю душу вымотали! Приедет... и или нащионит, как последний сукин сын, или же капризами замучит: и то ему не так, и это не так!.. А вашему товариществу, Никанор Иванович, полнейшая выгода и очевидный профит. А за деньгами он не постоит, – Коровьев оглянулся, а затем шепнул на ухо председателю: – Миллионер!

В предложении переводчика заключался ясный практический смысл, предложение было очень солидное, но что-то удивительно несолидное было и в манере переводчика говорить, и в его одежде, и в этом омерзительном, никуда не годном пенсне. Вследствие этого что-то неясное томило душу председателя, и все-таки он решил принять предложение. Дело в том, что в жилтовариществе был, увы, преизрядный дефицит. К осени надо было закупать нефть для парового отопления, а на какие шиши – неизвестно. А с интуристовыми деньгами, пожалуй, можно было и вывернуться. Но деловой и осторожный Никанор Иванович заявил, что ему прежде всего придется увязать этот вопрос с интуристским бюро.

– Я понимаю, – вскричал Коровьев, – как же без увязки, обязательно. Вот вам телефон, Никанор Иванович, и немедленно увязывайте. А насчет денег не стесняйтесь, – шепотом добавил он, увлекая председателя в переднюю к телефону, – с кого же и взять, как не с него! Если б вы видели, какая у него вилла в Ницце! Да будущим летом, как поедете за границу, нарочно заезжайте посмотреть – ахнете!

Дело с интуристским бюро уладилось по телефону с необыкновенной, поразившей председателя, быстротою. Оказалось, что там уже знают о намерении господина Воланда жить в частной квартире Лиходеева и против этого ничуть не возражают.

– Ну и чудно! – орал Коровьев.

Несколько ошеломленный его трескотней, председатель заявил, что жилтоварищество согласно сдать на неделю квартиру N 50 артисту

председнику нешто неочекивано, али веома занимливо.

Пошто господин Воланд ни у ком случају не жели да живи у хотелу, а није навикао да живи скучено, па да ли би му друштво станара издало на недељу дана, док траје Воландово гостовање у Москви, читав стан, то јест и покојникове просторије?

– Њему, покојнику, је свеједно — шаптао је Коровјев — њему сада, признаћете и сами, Никаноре Ивановичу, овај стан ни за шта не треба? Никанор Иванович се мало збуњено успротивио, јер, ето, странци треба да живе у »Метрополу«, а никако у приватним становима...

— Кажем вам, ћудљив је, као ђаво ће га сам знати шта! — прошаптао је Коровјев — једноставно не жели. Не воли он хотеле! Ту су ми засели ти странци — пријатељски се пожалио Коровјев, гурајући прст у свој жиливи врат — верујте ми, душу су ми појели! Допутује. .. па или шпијунира као последњи кучкин син, или ти искида нерве зановетањем: те ово му не ваља, те оно му не ваља!... А вашем друштву, Никаноре Ивановичу - чист ћар и очигледна корист. А паре не жали! — Коровјев се осврнуо, па шапнуо у уво председнику: — Милионер!

У преводиочевом предлогу било је очигледно практичног смисла, предлог је био врло солидан, али је зато нешто необично несолидно било и у томе како је преводилац говорио, и у његовом оделу, и у том гнусном, бедном цвикеру. Стога је нешто нејасно морило душу председника, али ипак се одлучио да прихвати предлог. Ствар је била у томе што је друштво станара, авај, било у поприличном дефициту. У јесен је требало купити нафту за централно грејање, а за који цвоњак — то се није знало. А с интуристичким парама могло се некако искобелјати. Али, послован и опрезан, Никанор Иванович је изјавио како мора пре свега да усклади то питање са интуристичким бироом.

— Разумем! — викнуо је Коровјев — не може се без усклађивања, сигурно. Ево вам телефона, Никаноре Ивановичу, и сместа ускладите! А што се новца тиче, не устручавајте се — шапатам је додао, вукући председника у предсобље ка телефону — од кога узети, ако не од њега! Да видите само какву вилу има у Ници! А идућег лета, кад поћете у иностранство, свакако навратите да је видите - запањићете се!

Са интуристичким ствар је била телефонски сређена необичном брзином, која је запањила председника. Испоставило се да тамо већ знају за намеру господина Воланда да живи у приватном стану Лиходејева и да немају ништа против тога.

— Несхватливо! — драо се Коровјев.

Помало ошамућен од те ларме, председник је изјавио да је друштво станара сагласно да изда на недељу дана уметнику Воланду стан број 50, под

Воланду с платой по... – Никанор Иванович
замаялся немножко и сказал:

– По пятьсот рублей в день.

Тут Коровьев окончательно поразил председателя. Ворovski подмигнув в сторону спальни, откуда слышались мягкие прыжки тяжелого кота, он просипел:

– За неделю это выходит, стало быть, три с половиной тысячи?

Никанор Иванович подумал, что он прибавит к этому: "Ну и аппетитик же у вас, Никанор Иванович!" – но Коровьев сказал совсем другое:

– Да разве это сумма! Просите пять, он даст.

Растерянно ухмыльнувшись, Никанор Иванович и сам не заметил, как оказался у письменного стола покойника, где Коровьев с величайшей быстротой и ловкостью начертал в двух экземплярах контракт. После этого он слетал с ним в спальню и вернулся, причем оба экземпляра оказались уже размашисто подписанными иностранцем. Подписал контракт и председатель. Тут Коровьев попросил расписочку на пять...

– Прописью, прописью, Никанор Иванович!.. Тысяч рублей, – и со словами, как-то не идущими к серьезному делу: – Эйн, цвей, дрей! – выложил председателю пять новеньких банковских пачек.

Произошло подсчитывание, пересыпаемое шуточками и прибаутками Коровьева, вроде "денежка счет любит", "свой глазок – смотрок" и прочего в том же роде.

Пересчитав деньги, председатель получил от Коровьева паспорт иностранца для временной прописки, уложил его, и контракт, и деньги в портфель, и, как-то не удержавшись, стыдливо попросил контрамарочку...

– О чем разговор! – взревел Коровьев, – сколько вам билетиков, Никанор Иванович, двенадцать, пятнадцать?

Ошеломленный председатель пояснил, что контрамарок ему нужна только парочка, ему и Пелагее Антоновне, его супруге.

Коровьев тут же выхватил блокнот и лихо выписал Никанору Ивановичу контрамарочку на две персоны в первом ряду. И эту контрамарочку переводчик левой рукой ловко всучил Никанору Ивановичу, а правой вложил в другую руку председателя толстую хрустнувшую пачку. Метнув на нее взгляд, Никанор Иванович густо покраснел и стал ее отпихивать от себя.

– Этого не полагается... – бормотал он.

– И слушать не стану, – зашептал в самое ухо его Коровьев, – у нас не полагается, а у иностранцев полагается. Вы его обидите, Никанор Иванович, а это неудобно. Вы трудились...

– Строго преследуется, – тихо-претихо прошептал председатель и оглянулся.

– А где же свидетели? – шепнул в другое ухо Коровьев, – я вас спрашиваю, где они? Что вы?

И тут случилось, как утверждал впоследствии

кирију од... Никанор Иванович се мало ушептрљао и рекао:

— Од пет стотина рубаља дневно.

Тада је Коровјев коначно запрепастио председника. Лоповски намигнувши према спаваћој соби, одакле су се чули меки скокови тешког мачка, пискаво је рекао:

— То значи за недељу дана три и по хиљаде?

Никанор Иванович је помислио да ће овај одмах додати: »Па, добар апетит имате, Никаноре Ивановичу!«, али је Коровјев рекао нешто сасвим друго:

— Зар је то нека сума? Затражите пет, даће ...

Смушено се смешкајући, Никанор Иванович ни сам није приметио како се нашао крај покојниковог писаћег стола, где је Коровјев изузетно брзо и вешто написао у два примерка уговор. После тога је одлетео с уговором у спаваћу собу и вратио се, и уз то је на оба примерка био већ развучен странчев потпис. Потписао је уговор и председник, Тада је Коровјев затражио признаницу на пет...

— Словима, словима, Никаноре Ивановичу! . . . хиљада рубаља — и одбројао председнику пет банкарских свежњева новчаница речима које никако нису могле да се споје са тако озбиљним стварима — Ајн, цвај, драј!

Новац је пребројан, а све је то било пропраћено шалама и доскочицама Коровјева, попут »Новци се не бране и двапут бројати«, »чист рачун — дуга љубав«... и томе слично.

Пребројавши новац, председник је добио од Коровјева странчев пасош ради привременог пријављивања, ставио га заједно са уговором и новцем у ташну и, не могавши да се уздржи, стидљиво затражио пропусницу за представу...

— Па разуме се! — дрекнуо је Коровјев. — Колико вам треба карата, Никаноре Ивановичу, дванаест, петнаест?

Ошамућени председник је објаснио да су му потребне само две улазнице, за њега и Пелагеју Антоновну, његову супругу.

Коровјев је одмах извукао нотес и хитро написао Никанору Ивановичу пропусницу за два лица у првом реду. Преводилац је левом руком вешто тутнуо пропусницу у руку Никанору Ивановичу, а десном ставио у другу председникову руку дебео свежањ, који је зашущтао. Бацивши поглед на свежањ, Никанор Иванович је сав поцрвенео и почео да га гура од себе.

— То се не сме... — мрмљао је.

— Нећу ни да чујем — прошаптао је у његово уво Коровјев — код нас се не сме, а код странаца сме. Увредићете га, Никаноре Ивановичу, а то није згодно. Ви сте се помучили...

— То се строго кажњава — прошаптао је председник тихо-претихо и обазрео се.

— А где су сведоци? — шапнуо је у друго уво Коровјев — питам вас где су? Шта вам је?...

И тада се, како је касније тврдио председник,

председатель, чудо: пачка сама вползла к нему в портфель. А затем председатель, какой-то расслабленный и даже разбитый, оказался на лестнице. Вихрь мыслей бушевал у него в голове. Тут вертелась и вила в Ницце, и дрессированный кот, и мысль о том, что свидетелей действительно не было, и что Пелагея Антоновна обрадуется контрамарке. Это были бессвязные мысли, но в общем приятные.

И тем не менее где-то какая-то иголочка в самой глубине души покалывала председателя. Это была иголочка беспокойства. Кроме того, тут же на лестнице председателя, как удар,хватила мысль: "А как же попал в кабинет переводчик, если на дверях была печать?! И как он, Никанор Иванович, об этом не спросил?" Некоторое время председатель, как баран, смотрел на ступеньки лестницы, но потом решил плюнуть на это и не мучить себя замысловатым вопросом.

Лишь только председатель покинул квартиру, из спальни донесся низкий голос:

– Мне этот Никанор Иванович не понравился. Он выжига и плут. Нельзя ли сделать так, чтобы он больше не приходил?

– Мессир, вам стоит это приказать!.. – отозвался откуда-то Коровьев, но не дребезжащим, а очень чистым и звучным голосом.

И сейчас же проклятый переводчик оказался в передней, наverts там номер и начал почему-то очень плаксиво говорить в трубку:

– Алло! Считаю долгом сообщить, что наш председатель жилтоварищества дома номер триста два-бис по Садовой, Никанор Иванович Босой, спекулирует валютой. В данный момент в его квартире номер тридцать пять в вентиляции, в уборной, в газетной бумаге четыреста долларов. Говорит жилец означенного дома из квартиры номер одиннадцать Тимофей Квасцов. Но заклинаю держать в тайне мое имя. Опасаюсь мести вышеизложенного председателя.

И повесил трубку, подлец.

Что дальше происходило в квартире N 50, неизвестно, но известно, что происходило у Никанора Ивановича. Запершись у себя в уборной на крючок, он вытащил из портфеля пачку, навязанную переводчиком, и убедился в том, что в ней четыреста рублей. Эту пачку Никанор Иванович завернул в обрывок газеты и засунул в вентиляционный ход.

Через пять минут председатель сидел за столом в своей маленькой столовой. Супруга его принесла из кухни аккуратно нарезанную селедочку, густо посыпанную зеленым луком. Никанор Иванович налил лафитничек водки, выпил, налил второй, выпил, подхватил на вилку три куса селедки... и в это время позвонили, а Пелагея Антоновна внесла дымящуюся кастрюлю, при одном взгляде на которую сразу можно было догадаться, что в ней, в гуще огненного борща, находится то, чего вкуснее нет в мире, – мозговая кость.

Проглотив слюну, Никанор Иванович заворчал, как

догодило чудо: свежањ се сам увукао у његову ташну. А затим се председник, некако малаксао, па чак и исцрпен, нашао на степеништу. У глави му се ковитлао вихор мисли. Вртела се ту и вила у Ници, и дресирани мачак, и помисао да сведока доиста није било, и да ће се Пелагеја Антоновна обрадовати пропусницама. Биле су то неповезане мисли, али, све у свему, пријатне.

Па ипак, некаква игла је негде у дубини душе боцкала председника. Била је то игла немира. Осим тога, ту, на степеништу, као гром га је ошинула мисао: »А како је преводацац доспео у кабинет кад је на вратима био печат? И како да он, Никанор Иванович, ништа не упита о томе?« Неко време је председник, као ован, посматрао степенице, а онда је одлучио да дигне руке од свега и да не мучи себе компликованим питањима...

Чим је председник напустио стан, из спаваће собе се зачуо добок глас:

— Није ми се допао тај Никанор Иванович. Он је протува и лупеж. Да ли би некако могло да се удеси да се више овде не појављује?

— Месире, само наредите... — одазвао се однекуд Коровјев, али не мекетавим, већ чистим и звонким гласом.

И тог истог часа проклети преводацац нашао се у предсобљу, окренуо неки број и почео из неког разлога врло плачно да говори у слушалицу:

— Ало! Сматрам за своју дужност да известим како наш председник друштва станара зграде 302-бис у Садовој улици, Никанор Иванович Боси, шпекулише валутом. У овом тренутку се у његовом стану број 35, у вентилацијском отвору у клозету, налази четири стотине долара увијено у новину. Говори станар означене зграде из стана број 11, Тимофеј Квасцов. Али заклинѐм вас да не помињете моје име. Бојим се освете горенаведеног председника.

И подлац један, спустио је слушалицу

Не зна се шта се даље дешавало у стану број 50, али се зато зна шта се дешавало код Никанора Ивановича. Закључавши се у свом клозету, он је извукао из ташне свежањ који му је тутнуо преводацац, и уверио се да се у њему налази четири стотине рубаља. Тај свежањ је Никанор Иванович замотао у комад новина и стрпао у вентилацијски отвор.

Пет минута касније председник је седео за столом у својој малој трпезарији. Супруга му је донела из кухиње пажљиво исечену харингу, обилно посуту власцем. Никанор Иванович је налио чашицу вотке, испио, налио другу, испио, набо на виљушку три парчета харинге. .. и уто је неко зазвонио на вратима, а Пелагеја Антоновна унела је шерпу која се пушила, по чему се већ на први поглед могло погодити да се у њој, у густој врелој боршча, налази оно што је најкусније на свету — шупља кост.

Никанор Иванович је прогутао пљувачку и зарежао

пес:

— А чтоб вам провалиться! Поесть не дадут. Не пускай никого, меня нету, нету. Насчет квартиры скажи, чтобы перестали трепаться. Через неделю будет заседание...

Супруга побежала в переднюю, а Никанор Иванович разливательной ложкой поволок из огнедышащего озера — ее, кость, треснувшую вдоль. И в эту минуту в столовую вошли двое граждан, а с ними почему-то очень бледная Пелагея Антоновна. При взгляде на граждан побелел и Никанор Иванович и поднялся.

— Где сортир? — озабоченно спросил первый, который был в белой косоворотке.

На обеденном столе что-то стукнуло (это Никанор Иванович уронил ложку на клеенку).

— Здесь, здесь, — скороговоркой ответила Пелагея Антоновна.

И пришедшие немедленно устремились в коридор.

— А в чем дело? — тихо спросил Никанор Иванович, следуя за пришедшими, — у нас ничего такого в квартире не может быть... А у вас документики... я извиняюсь...

Первый на ходу показал Никанору Ивановичу документик, а второй в эту же минуту оказался стоящим на табуретке в уборной, с рукою, засунутой в вентиляционный ход. В глазах у Никанора Ивановича потемнело, газету сняли, но в пачке оказались не рубли, а неизвестные деньги, не то синие, не то зеленые, и с изображением какого-то старика. Впрочем, все это Никанор Иванович разглядел неясно, перед глазами у него плавали какие-то пятна.

— Доллары в вентиляции, — задумчиво сказал первый и спросил Никанора Ивановича мягко и вежливо: — Ваш пакетик?

— Нет! — ответил Никанор Иванович страшным голосом, — подбросили враги!

— Это бывает, — согласился тот, первый, и опять-таки мягко добавил: — Ну что же, надо остальные сдавать.

— Нету у меня! Нету, богом клянусь, никогда в руках не держал! — отчаянно вскричал председатель.

Он кинулся к комоду, с грохотом вытащил ящик, а из него портфель, бессвязно при этом выкрикивая:

— Вот контракт... переводчик-гад подбросил... Коровьев... в пенсне!

Он открыл портфель, глянул в него, сунул в него руку, посинел лицом и уронил портфель в борщ. В портфеле ничего не было: ни Степиного письма, ни контракта, ни иностранцева паспорта, ни денег, ни контрамарки. Словом, ничего, кроме складного метра.

— Товарищи! — неистово закричал председатель, — держите их! У нас в доме нечистая сила!

И тут уж неизвестно что померещилось Пелагее Антоновне, но только она, всплеснув руками, вскричала:

— Покайся, Иваныч! Тебе скидка выйдет!

као пас:

— Нека вас ђаво носи! Не дају човеку ни да једе... Не пуштај никога, нисам ту, нисам. Што се стана тиче, кажи нека престану да се довлаче. Састанак ће се одржати кроз недељу дана...

Супруга је пожурнла у предсобље, а Никанор Иванович је кутлачом захватио из огњеног језера њу, кост, напуклу уздуж. И у том часу у трпезарију су ушла два грађанина, а с њима из неких разлога потпуно бледа Пелагеја Антоновна. Кад је угледао грађане, побледео је и Никанор Иванович и устао.

— Где је клозет? — забринито је упитао први, у белој рубашки.

На трпезаријском столу нешто је лупило (то је Никанор Иванович испустио кашику на мушему).

— Овде, овде — одговорила је брзајући Пелагеја Антоновна.

Придошлице су се одмах упутиле у ходник.

— У чему је ствар? — тихо је упитао Никанор Иванович, кренувши за придошлицама. — Код нас у стану ничег таквог нема . . . А имате ли документих... извињавам се...

Први је у пролазу показао Никанору Ивановичу документих, а други се у истом трену нашао на хоклици у клозету с руком завученом у вентилацијски отвор. Никанору Ивановичу се смркло пред очима. Новину су одмотали, али у свежњу нису биле рубље, већ неки непознат новац — ни плав, ни зелен, са ликом некаквог старца. Уосталом, све је то Никанор Иванович видео нејасно, пред очима су му пливале некакве мрље.

— Долари у вентилацији... — замишљено је рекао први и упитао Никанора Ивановича благо и учтиво: — Пакетић је ваш?

— Не! — одговорио је Никанор Иванович страшним гласом. — Подметнули су ми непријатељи!

— Дешава се — сложио се онај први и опет је благо додао: — Добро, треба и остало да предате.

— Немам ништа! Немам, кунем се богом, никада их нисам имао у рукама! — очајнички је повикао председник.

Појурио је ка комоди, бучно извукао ладицу, а из ње ташну, вичући при томе неповезано:

— Ево уговора . . . хуља преводилац ми је подметнуо . . . Коровјев... са цвикером!...

Отворио је ташну, завирио у њу, гурнуо руку у њу, помодрео у лицу, и испустио ташну у боршч. У ташни није било ничега: ни Стјопиног писма, ни уговора, ни странчевог пасоша, ни новца, ни пропуснице. Једном речју, ничега сем метра на склапање.

— Другови! — махнито је повикао председник — држ'те их! У нашој је кући нечистива сила!

У тај мах се ко зна шта причинило Пелагеји Антоновној, тек она је, плеснувши рукама, повикала:

— Покај се, Ивановичу! Узеће се као олакшавајућа околност!

С глазами, налитыми кровью, Никанор Иванович занес кулаки над головой жены, хрипя:

– У, дура проклятая!

Тут он ослабел и опустился на стул, очевидно, решив покориться неизбежному.

В это время Тимофей Кондратьевич Квасцов на площадке лестницы припадал к замочной скважине в дверях квартиры председателя то ухом, то глазом, изнывая от любопытства.

Через пять минут жильцы дома, находившиеся во дворе, видели, как председатель в сопровождении еще двух лиц проследовал прямо к воротам дома. Рассказывали, что на Никаноре Ивановиче лица не было, что он пошатывался, проходя, как пьяный, и что-то бормотал.

А еще через час неизвестный гражданин явился в квартиру номер одиннадцать, как раз в то время, когда Тимофей Кондратьевич рассказывал другим жильцам, захлебываясь от удовольствия, о том, как замели председателя, пальцем выманил из кухни Тимофея Кондратьевича в переднюю, что-то ему сказал и вместе с ним пропал.

Глава 10. Вести из Ялты

В то время, как случилось несчастье с Никанором Ивановичем, недалеко от дома N 302-бис, на той же Садовой, в кабинете финансового директора Варьете Римского находились двое: сам Римский и администратор Варьете Варенуха.

Большой кабинет на втором этаже театра двумя окнами выходил на Садовую, а одним, как раз за спиною финдиректора, сидевшего за письменным столом, в летний сад Варьете, где помещались прохладительные буфеты, тир и открытая эстрада. Убранство кабинета, помимо письменного стола, заключалось в пачке старых афиш, висевших на стене, маленьком столике с графином воды, четырех креслах и в подставке в углу, на которой стоял запыленный давний макет какого-то обозрения. Ну, само собой разумеется, что, кроме того, была в кабинете небольших размеров потасканная, облупленная несгораемая касса, по левую руку Римского, рядом с письменным столом.

Сидящий за столом Римский с самого утра находился в дурном расположении духа, а Варенуха, в противоположность ему, был очень оживлен и как-то особенно беспокойно деятелен. Между тем выхода его энергии не было.

Варенуха прятался сейчас в кабинете у финдиректора от контрамарочников, которые отравляли ему жизнь, в особенности в дни перемены программы. А сегодня как раз и был такой день.

Лишь только начинал звенеть телефон, Варенуха брал трубку и лгал в нее:

Закрвављених очију, Никанор Иванович је замахнуо песницама изнад женине главе и закркљао:

— Ух, глупачо проклета!

И тад је изгубио снагу и спустио се на столицу, очигледно одлучивши да се покори судбини.

Дотле је Тимофеј Кондратјевич Квасцов на одморишту степеништа приљубљивао уз кључаоницу председникових врата час ухо час око, умирући од радозналости.

Пет минута доцније станари који су се затекли у дворишту видели су како се председник у пратњи два лица упугио право ка капији. Причали су да је Никанор Иванович био блед као крпа, да је, пролазећи, посртао као пијан, и да је нешто мрмљао.

А још сат доцније неки непознат грађанин дошао је у стан број 11, баш у тренутку кад је Тимофеј Кондратјевич, гушећи се од задовољства, причао другим станарима како су почистили председника, и прстом је позвао Тимофеја Кондратјевича из кујне у предсобље, нешто му рекао и заједно са њим нестало.

Поглавље 10 ВЕСТИ ИЗ ЈАЛТЕ

У време кад се Никанору Ивановичу десила несрећа, у непосредној близини зграде број 302-бис, у тој истој Садовој улици, у кабинету Римског, финансијског директора Варијетеа, налазила су се два лица: лично Римски и администратор Варијетеа — Варенуха.

Два прозора великог кабинета на нрвом спрату позоришта гледала су на Садову, а један, баш иза леђа финдиректора који је седео за писаћим столом, у летњу башту Варијетеа, где су се налазили бифеи, стрелјана и отворена сцена. Намештај кабинета, осим писаћег стола, састојао се од гомиле старих афиша које су висиле на зиду, малог сточића са бокалом воде, четири фотеле и стакла у углу, на коме се налазила прашњава стара макета некакве ревије. И сасвим је разумљиво што се сем овога у кабинету налазила и омања, изанђала, изгуљена каса, са леве стране Римског, поред писаћег стола.

Римски, који је седео за столом, био је од јутра мрзовољан, а Варенуха је, напротив, био веома живахан и некако немирно активан. Међутим, његова енергија је била излишна.

Варенуха се крио у кабинету финдиректора од оних који су му тражили пропуснице и загорчавали живот, посебно у дане када се мењао програм. А данас је управо био такав дан.

Чим би zazвонио телефон, Варенуха би дизао слушалицу и лагао:

– Кого? Варенуху? Его нету. Вышел из театра.

– Позвони ты, пожалуйста, Лиходееву еще раз, – раздраженно сказал Римский.

– Да нету его дома. Я уже Карпова посылал. Никого нету в квартире.

– Черт знает что такое, – шипел Римский, щелкая на счетной машинке.

Дверь открылась, и капельдинер втащил толстую пачку только что напечатанных дополнительных афиш. На зеленых листах крупными красными буквами было напечатано:

Сегодня и ежедневно в театре Варьете

*сверх программы:
Профессор Воланд*

Сеансы черной магии с полным ее разоблачением

Варенуха, отойдя от афиши, выброшенной им на макет, полюбовался на нее и приказал капельдинеру немедленно пустить все экземпляры в расклейку.

– Хорошо, броско, – заметил Варенуха по уходе капельдинера.

– А мне до крайности не нравится эта затея, – злобно поглядывая на афишу сквозь роговые очки, ворчал Римский, – и вообще я удивляюсь, как ему разрешили это поставить!

– Нет, Григорий Данилович, не скажи, это очень тонкий шаг. Тут вся соль в разоблачении.

– Не знаю, не знаю, никакой тут соли нет, и всегда он придумает что-нибудь такое! Хоть бы показал этого мага. Ты-то его видел? Откуда он его выкопал, черт его знает!

Выяснилось, что Варенуха, так же как и Римский, не видел мага. Вчера Степа ("как сумасшедший", по выражению Римского) прибежал к финдиректору с написанным уже черновиком договора, тут же велел его переписать и выдать деньги. И маг этот смылся, и никто его не видел, кроме самого Степы.

Римский вынул часы, увидел, что они показывают уже пять минут третьего, и совершенно остервенился. В самом деле! Лиходеев звонил примерно в одиннадцать часов, сказал, что придет через полчаса, и не только не пришел, но и из квартиры исчез!

– У меня же дело стоит! – уже рычал Римский, тыча пальцем в груды неподписанных бумаг.

– Уж не попал ли он, как Берлиоз, под трамвай? – говорил Варенуха, держа у уха трубку, в которой слышались густые, продолжительные и совершенно безнадежные сигналы.

– А хорошо было бы... – чуть слышно сквозь зубы сказал Римский.

В этот самый момент вошла в кабинет женщина в форменной куртке, в фуражке, в черной юбке и в тапочках. Из маленькой сумки на поясе женщина

– Кога? Варенуху? Није ту. Изашао је из позоришта.

– Телефонирај, молим те, Лиходејеву још једном – љутито је рекао Римски.

– Па нема га код куће. Већ сам и Карпова слао. Никога нема у стану.

– Ђаво ће га знати шта је то — сиктао је Римски, лупкајући на рачунару.

Врата су се отворила и разводник је увукао дебео свежањ управо одштампаних допунских афиша. На зеленим листовима је крупним црвеним словима било одштампано:

ДАНАС И СВАКОДНЕВНО У ПОЗОРИШТУ
ВАРИЈЕТЕ

ВАНРЕДАН ПРОГРАМ
ПРОФЕСОР ВОЛАНД

СЕАНСЕ ЦРНЕ МАГИЈЕ СА ЊЕНИМ
ПОТПУНИМ РАСКРИНКАВАЊЕМ

Измакнувши се од афише, коју је пребацио преко макете, Варенуха ју је погледао с уживањем и наредио разводнику да се одмах излепе сви примерци.

– Добро је, пада у очи — приметио је Варенуха када је разводник отишао.

– А мени се нимало не допада ова замисао — љутито погледајући афишу кроз наочаре с рожнатим оквиром, гунђао је Римски — и уопште се чудим како су му дозволили да то постави на сцену.

– Не, Григорије Даниловичу, не говори тако! То је вешт потез. Суштина свега је у раскринкавању.

– Не знам, не знам, никакве суштине ту и нема, и увек он измишља тако нешто! Бар да нам је показао тог мага. Јеси ли га бар видео? Одакле ли га је само ископао, ђаво ће га знати!

Испоставило се да Варенуха, као ни Римски, није видео мага. Јуче је Стјопа («као суманут» — по речима Римског) долетео финдиректору са већ написаним нацртом уговора, наредио да се он одмах начисто прекуца и новац исплати. А тај маг је испарио, и нико га није ни видео, изузев самог Стјопе.

Римски је извадио сат, видео да је већ два сата и пет минута и разјарио се. Стварно! Лиходејев је телефонирао негде око једанаест сати, рекао да ће доћи за пола сата, а не само што није дошао већ је и из стана нестало!

– Послови ми стоје! — сад је већ урлао Римски, показујући претом гомилу испотнисаиних папира.

– Да није и он, као Берлиоз, пао под трамвај? — рекао је Варенуха, држећи крај увета слушалицу у којој су се чули дубоки, дуги и потпуно безнадежни сигнали.

– Не би било ни лоше ... — једва чујно је кроз зубе казао Римски.

Тог истог часа у кабинет је ушла жена у службеној блузи, са шапком, у црној сукњи и патикама. Из торбице на појасу жена је извукла бели квадратитић и

вынула беленький квадратик и тетрадь и спросила: свеску и упитала:

– Где тут Варьете? Сверхмолния вам. Распишитесь.

Варенуха чиркнул какую-то закорючку в тетради у женщины, и лишь только дверь за той захлопнулась, вскрыл квадратик.

Прочитав телеграмму, он поморгал глазами и передал квадратик Римскому.

В телеграмме было напечатано следующее: "Ялты Москву Варьете сегодня половину двенадцатого угрозыск явился шатен ночной сорочке брюках без сапог психический назвался Лиходеевым директором Варьете молнируйте Ялтинский розыск где директор Лиходеев".

– Здравствуйте, я ваша тетя! – воскликнул Римский и добавил: – Еще сюрприз!

– Лжедмитрий, – сказал Варенуха и заговорил в трубку телефона: – Телеграф? Счет Варьете. Примите сверхмолнию... Вы слушаете? "Ялта, угрозыск... Лиходеев Москве финдиректор Римский"...

Независимо от сообщения о Ялтинском самозванце, Варенуха опять принялся по телефону разыскивать Степу где попало и, натурально, нигде его не нашел. Как раз тогда, когда Варенуха, держа в руках трубку, раздумывал о том, куда бы ему еще позвонить, вошла та самая женщина, что принесла и первую молнию, и вручила Варенухе новый конвертик. Торопливо вскрыв его, Варенуха прочитал напечатанное и свистнул.

– Что еще? – нервно дернувшись, спросил Римский.

Варенуха молча подал ему, телеграмму и финдиректор увидел в ней слова: "Умоляю верить брошен Ялту гипнозом Воланда молнируйте угрозыску подтверждение личности Лиходеев".

Римский и Варенуха, касаясь друг друга головами, перечитывали телеграмму, а перечитав, молча усталились друг на друга.

– Граждане! – вдруг рассердилась женщина, – расписывайтесь, а потом уж будете молчать сколько угодно! Я ведь молнии разношу.

Варенуха, не спуская глаз с телеграммы, криво расчеркнулся в тетради, и женщина исчезла.

– Ты же с ним в начале двенадцатого разговаривал по телефону? – в полном недоумении заговорил администратор.

– Да смешно говорить! – пронзительно закричал Римский, – разговаривал или не разговаривал, а не может он быть сейчас в Ялте! Это смешно!

– Он пьян... – сказал Варенуха.

– Кто пьян? – спросил Римский, и опять оба усталились друг на друга.

Что телеграфировал из Ялты какой-то самозванец или сумасшедший, в этом сомнений не было; но вот что было странно: откуда же Ялтинский мистификатор знает Воланда, только вчера

– Где же овде Варијете? Хитан телеграм за вас. Потпишите.

Варенуха је нашкрабао нешто у жениној свесци и, чим су се за њом залупила врата, отворио квадратих.

Прочитавши телеграм, почео је да трепће, и пружио квадратих Римском.

У телеграму је стајало следеће: »Јалта. Москва. Варијете. Данас пола дванаест криминални одсек дошао смеђокос у спаваћици панталонама без чизама неуравнотежен представио се Лиходејев директор Варијетеа. Телеграфишите хитно криминалном одсеку Јалте где је директор Лиходејев.«

— Е, па наздравље! — узвикнуо је Римски и додао: — Још једно изненађење!

— Лажни Дмитриј! — рекао је Варенуха и одмах дигао слушалицу телефона: — Телеграф? На рачун Варијетеа. Примите хитан телеграм. Чујете ли? »Јалта криминални одсек. .. Директор Лиходејев у Москви, Финдиректор Римски«.

Не обазирјући се на извештај о самозванцу из Јалте, Варенуха је поново почео да тражи телефоном Стјопу где је год знао и умео и, разуме се, нигде га није пронашао. Управо у часу када је Варенуха, држећи у рукама слушалицу, размишљао где би још могао да телефонира, ушла је она иста жена која је донела и први телеграм, и уручила Варенухи нов коверат. Отворивши га брзо, Варенуха га је прочитао и звизнуо.

— Шта је сада? — нервозно се тргнувши, упитао је Римски.

Варенуха му је ћутке пружио телеграм, и финдиректор је угледао у њему следеће речи: »Молим верујте бачен Јалту хипнозом Воланда телеграфишите криминалном одсеку потврду идентитета Лиходејев«.

Римски и Варенуха су, дотичући се главама, читали и читали телеграм, а када су га на крају прочитали, ћутке су се упиљили један у другога.

— Грађани! — наједном се наљутила жена — потпишите, па онда ћутите до миле воље! Ја телеграме разносим!

Варенуха се, не скидајући поглед са телеграма, потписао укусо у свесци, и жена је нестала.

— Ти си са њим разговарао телефоном после једанаест? — ништа не схватајући, казао је администратор.

— Смешно је и говорити! — дрекнуо је Римски. — Разговарао ја са њим или не, он сада никако не може да буде у Јалти! То је смешно!

— Пијан је... — рекао је Варенуха.

— Ко је пијан? — упитао је Римски, и они су поново почели да пиље један у другога.

Да је из Јалте телеграфисао некакав самозванец или лудак, у то није било сумње; али је чудно било ово; одакле је мистификатор из Јалте могао да зна за Воланда, који је тек јуче стигао у Москву?

приехавшего в Москву? Откуда он знает о связи между Лиходеевым и Воландом?

– "Гипнозом..." – повторял Варенуха слово из телеграммы, – откуда же ему известно о Воланде?

– он поморгал глазами и вдруг вскричал решительно: – Да нет, чепуха, чепуха, чепуха!

– Где он остановился, этот Воланд, черт его возьми? – спросил Римский.

Варенуха немедленно соединился с интуристским бюро и, к полному удивлению Римского, сообщил, что Воланд остановился в квартире Лиходеева. Набрал после этого номер Лиходеевской квартиры, Варенуха долго слушал, как густо гудит в трубке. Среди этих гудков откуда-то издалека послышался тяжкий, мрачный голос, пропевший: "...скалы, мой приют..." – и Варенуха решил, что в телефонную сеть откуда-то прорвался голос из радиотеатра.

– Не отвечает квартира, – сказал Варенуха, кладя трубку на рычаг, – попробоватъ разве позвонить еще...

Он не договорил. В дверях появилась все та же женщина, и оба, и Римский и Варенуха, поднялись ей навстречу, а она вынула из сумки уже не белый, а какой-то темный листок.

– Это уже становится интересно, – процедил сквозь зубы Варенуха, провожая взглядом поспешно уходящую женщину.

Первый листком овладел Римский.

На темном фоне фотографической бумаги отчетливо выделялись черные писанные строки:

"Доказательство мой почерк моя подпись молнируйте подтверждение установите секретное наблюдение Воландом. Лиходеев".

За двадцать лет своей деятельности в театрах Варенуха видал всякие виды, но тут он почувствовал, что ум его застывает как бы пеленою, и он ничего не сумел произнести, кроме житейской и притом совершенно нелепой фразы:

– Этого не может быть!

Римский же поступил не так. Он поднялся, открыл дверь, рывкнул в нее курьерше, сидящей на табуретке:

– Никого, кроме почтальонов, не впускать! – и запер кабинет на ключ.

Затем он достал из письменного стола кипу бумаг и начал тщательно сличать жирные, с наклоном влево, буквы в фотограмме с буквами в Степиных резолюциях и в его же подписях, снабженных винтовой закорючкой. Варенуха, навалившись на стол, жарко дышал в щеку Римского.

– Это его почерк, – наконец твердо сказал финдиректор, а Варенуха отозвался, как эхо:

– Его.

Вглядевшись в лицо Римского, администратор подивился перемене, происшедшей в этом лице. И без того худой финдиректор как будто еще более похудел и даже постарел, а глаза его в роговой оправе утратили свою обычную колочность, и

Откуда он зна за везу између Лиходејева и Воланда?

»Хипнозом...« понављао је Варенуха реч из телеграма. — Одакле ли он зна за Воланда? — почео је да трепће и наједном одлучно викнуо: —

Ма не! којешта! којешта! којешта!

— Где ли је тај Воланд одсео, ђаво га однео? — упитао је Римски.

Варенуха је одмах позвао интуристички биро и, на највеће запрепашћење Римског, саопштио да је Воланд одсео у стану Лиходејева. Окренувши потом телефонски број Лиходејевог стана, Варенуха је дуго слушао звонке сигнале из слушалице. Усред тих сигнала наједном се из даљине зачуо потмуо, мрачан глас како певуши: ».. стене, склониште моје...« — и Варенуха је закључио да је однекуд у телефонску мрежу упао глас из радио-позоришта.

— Нико не одговара из стана — рекао је Варенуха, спуштајући слушалицу — мањ да покушамо још да телефонирамо ...

Није успео да доврши. У вратима се појавила она иста жена и обојица, и Римски и Варенуха, устали су јој у сусрет, а она је извукла из торбице не више бео, већ некакав таман лист.

— Ово већ постаје занимљиво — процедио је кроз зубе Варенуха, пратећи погледом жену која је журно одлазила.

Лист је први у руке узео Римски.

На тамној основи фотографског папира јасно су се видели црни реци исписани руком:

»Доказ мој рукопис мој потпис телеграфишите потврду тајно мотрите на Воланда Лиходејев«.

За двадесет година рада у позориштима Варенуха је свашта доживео, али је сада осетио као да му се на разум навукла некаква копрена, и није знао ништа да каже до свакодневну и потпуно бесмислену реченицу:

— То је немогуће!

Римски није тако поступио. Устао је, отворио врата и дрекнуо кроз њих курирки која је седела на хоклици:

— Не пуштајте никога осим поштар! — и закључао је врата.

После тога је извукао из писаћег стола хрпу папира и почео пажљиво да упоређује дебела, улево нагнута слова на фотограму са словима у Стјопиним одлукама и у његовим потписима. Варенуха је, налегавши на сто, дувао Римском у образ.

— Рукопис је његов — на крају је сигурним и чврстим гласом рекао финдиректор, а Варенуха је одговорио као эхо:

— Његов.

Загледавши се у лице Римског, администратор се зачудио колико се то лице променило. И иначе мршав, финдиректор као да је још више смршао, па чак и остарио, његове очи у рожнотом оквиру нису биле, као обично, заједљиве, у њима се појавила не

появилась в них не только тревога, но даже и печаль.

Варенуха проделал все, что полагается человеку в минуты великого изумления. Он и по кабинету пробежался, и дважды вздымал руки, как распятый, и выпил целый стакан желтоватой воды из графина, и восклицал:

— Не понимаю! Не по-ни-ма-ю!

Римский же смотрел в окно и напряженно о чем-то думал. Положение финдиректора было очень затруднительно. Требовалось тут же, не сходя с места, изобрести обыкновенные объяснения явлений необыкновенных.

Прищурившись, финдиректор представил себе Степу в ночной сорочке и без сапог влезаящим сегодня около половины двенадцатого в какой-то невиданный сверхбыстроходный самолет, а затем его же, Степу, и тоже в половине двенадцатого, стоящим в носках на аэродроме в Ялте... черт знает что такое!

Может быть, не Степа сегодня говорил с ним по телефону из собственной своей квартиры? Нет, это говорил Степа! Ему ли не знать Степиного голоса! Да если бы сегодня и не Степа говорил, то ведь не далее чем вчера, под вечер, Степа из своего кабинета явился в этот самый кабинет с этим дурацким договором и раздражал финдиректора своим легкомыслием. Как это он мог уехать или улететь, ничего не сказав в театре? Да если бы и улетел вчера вечером, к полудню сегодняшнего дня не долетел бы.

Или долетел бы?

— Сколько километров до Ялты? — спросил Римский.

Варенуха прекратил свою беготню и заорал:

— Думал! Уже думал! До Севастополя по железной дороге около полутора тысяч километров. Да до Ялты накинь еще восемьдесят километров. Но по воздуху, конечно, меньше.

Гм... Да... Ни о каких поездах не может быть и разговора. Но что же тогда? Истребитель? Кто и в какой истребитель пустит Степу без сапог? Зачем? Может быть, он снял сапоги, прилетев в Ялту? То же самое: зачем? Да и в сапогах в истребитель его не пустят! Да и истребитель тут ни при чем. Ведь писано же, что явился в угрозиск в половине двенадцатого дня, а разговаривал он по телефону в Москве... позвольте-ка... тут перед глазами Римского возник циферблат его часов...

Он припоминал, где были стрелки. Ужас! Это было в двадцать минут двенадцатого.

Так что же это выходит? Если предположить, что мгновенно после разговора Степа кинулся на аэродром и достиг его за пять, скажем, минут, что, между прочим, тоже немислимо, то выходит, что самолет, снявшись тут же, в пять минут покрыл более тысячи километров? Следовательно, в час он

Варенуха же учинил все что чинил человек у тренуцима великог запрепашћења. Он се и растрчао по кабинету и два пута дизао руке, као да је разапет, и испио пуну чашу жућкасте воде из бокала, и узвикивао:

— Не разумем! Не ра-зу-мем!

А Римски је гледао кроз прозор и нешто интензивно размишљао. Положај финдиректора био је изузетно тежак. Требало је одмах, на лицу места, пронаћи обично објашњење за необичне појаве.

Зажмиривши, финдиректор је замислио Стјопу у спаваћој кошуљи и без чизама како данас око пола дванаест улази у неки невиђено пребрзи авион, а затим, опет њега, Стјопу, и опет у пола дванаест, како стоји само у чарапама на аеродрому у Јалти... ђаво ће га знати шта је та!

Можда то није Стјопа данас разговарао са њим телефоном из свог сопственог стана? Не, то је био Стјопа! Зар он да не позна Стјопин глас? Па да и није данас био Стјопа, али зар није још колико јуче, негде пред вече, Стјопа из свог дошао у овај овде кабинет са овим блесавим уговором и разбеснео финдиректора својом лакомисленостију. Како је то он могао да отпутује, а да се не јави позоришту? Па и да је синоћ одлетео не би никако могао да стигне тамо данас до поднева.

Или би можда и могао?

— Колико има километара до Јалте? — упитао је Римски.

Варенуха је престао да трчкара и раздрао се.

— Размишљао сам! Већ сам размишљао! До Севастопоља возом има око хиљаду и по километара, а до Јалте додај још осамдесетак километара. Али, ваздушном линијом је, разуме се, мање.

Хм ... Да... Ни о каквом возу не може бити ни говора, Па шта је онда? Ловац? Ко би и у каква ловачки авион пустио Стјопу без чизама? И зашто? Можда је скинуо чизме када је долетео у Јалту? Али опет: зашто? Па ни у чизама га у ловачки авион не би пустили! Па ни ловац са свим тим нема никакве везе. Јер, писало је да је у криминалистички одсек стигао у пола дванаест пре подне, а телефоном је разговарао из Москве. . . станите, станите мало . . . пред очима Римског се појавио бројчаник његовог сата ...

Присећао се како су стајале казаљке. . . Ужас! То је било у једанаест часова и дванаест минута.

Шта онда све то значи? Ако претпоставимо да је непосредно после разговора Стјопа појурио на аеродром и стигао на њега, рецимо, за једно пет минута, што је, узгред буди речено, такође незамисливо — онда испада да је авион, полетевши истога часа, за пет минута превалио више од

покрывает более двенадцати тысяч километров!!! Этого не может быть, а значит, его нет в Ялте.

Что же остается? Гипноз? Никакого такого гипноза, чтобы швырнуть человека за тысячу километров, на свете нету! Стало быть, ему мерещится, что он в Ялте! Ему-то, может быть, и мерещится, а Ялтинскому угрозыску тоже мерещится? Ну, нет, извините, этого не бывает!... Но ведь телеграфируют они оттуда?

Лицо финдиректора было буквально страшно. Ручку двери снаружи в это время крутили и дергали, и слышно было, как курьерша за дверями отчаянно кричала:

– Нельзя! Не пушу! Хоть зарежьте!! Заседание!

Римский, сколько мог, овладел собою, взял телефонную трубку и сказал в нее:

– Дайте сверхсрочный разговор с Ялтой.

"Умно!" – мысленно воскликнул Варенуха.

Но разговор с Ялтой не состоялся. Римский положил трубку и сказал:

– Как назло, линия испортилась.

Видно было, что порча линии его почему-то особенно сильно расстроила и даже заставила задуматься. Подумав немного, он опять взялся за трубку одной рукой, а другой стал записывать то, что говорил в трубку:

– Примите сверхмолнию. Варьете. Да. Ялта. Угрозыск. Да. "Сегодня около половины двенадцатого Лиходеев говорил мною телефону Москве, точка. После этого на службу не явился и разыскать его телефоном не можем, точка. Почерк подтверждаю, точка. Меры наблюдения указанным артистом принимаю. Финдиректор Римский".

"Очень умно!" – подумал Варенуха, но не успел подумать как следует, как в голове у него пронеслось слово: "Глупо! Не может быть он в Ялте!"

Римский же тем временем сделал следующее: аккуратно сложил все полученные телеграммы и копию со своей в пачку, пачку вложил в конверт, заклеил его, надписал на нем несколько слов и вручил его Варенухе, говоря:

– Сейчас же, Иван Савельевич, лично отвези. Пусть там разбирают.

"А вот это действительно умно!" – подумал Варенуха и спрятал конверт в свой портфель. Затем он еще раз на всякий случай наvertsел на телефоне номер Степиной квартиры, прислушался и радостно и таинственно замигал и заgrimасничал. Римский вытянул шею.

– Артиста Воланда можно попросить? – сладко спросил Варенуха.

– Они заняты, – ответила трубка дребезжащим голосом, – а кто спрашивает?

– Администратор Варьете Варенуха.

– Иван Савельевич? – радостно вскричала трубка, – страшно рад слышать ваш голос! Как ваше здоровье?

хильяду километара. Према томе, он на сат прелеће више од дванаест хильяда километара!! То је немогуће, а то значи — да он није у Јалти.

Шта онда може да буде? Хипноза? Нема такве хипнозе на свету која би човека могла да баци на удаљеност од хильяду километара! Значи, њему се само причињава да је у Јалти? Њему се можда и причињава, а зар се и криминалистичком одсеку у Јалти причињава?! Не, не, извините, то није могуће!... Али они ипак оданде шаљу телеграме?

Финдиректорово лице било је буквально страшно. У међувремену су са спољне стране вукли и цимали кваку, и чуло се како курирка иза врата очајнички виче:

— Не може! Не пуштам! Макар ме и преклали! Састанак!

Римски се савладао колико је могао, подигао је телефонску слушалицу и рекао у њу:

— Дајте ми хитно везу са Јалтом.

»Паметно!« у себи је ускликнуо Варенуха.

Али разговор са Јалтом није обављен. Римски је спустио слушалицу и рекао:

— Као за инат, линија је у квару.

Видело се да га је квар линије због нечега нарочито снажно погодио и чак натерао да се замисли. Поразмисливши мало, поново је дигао слушалицу једном руком, а другом је почео да бележи оно што је говорио у слушалицу.

— Примите хитан телеграм. Варијете. Да. Јалта. Одсек за криминал. Да. »Данас око пола дванаест Лиходеев говорио са мном телефоном из Москве, стоп. После тога на посао није дошао не можемо га пронаћи телефоном, стоп. Рукопис потврђујем. стоп. Мере надзора над поменутиим уметником предузимам. Финдиректор Римски.«

»Врло паметно!« помислио је Варенуха, али није стигао ни да помисли то како треба, а кроз главу му је већ пролетела друга мисао: »Којешта! Он не може бити у Јалти!«

Римски је у међувремену урадио следеће: пажљиво је сложио у свежањ, све телеграме које је примио, као и копију свог телеграма, свежањ ставио у коверат, залепио га, написао на њему неколико речи и уручио га Варенухи са речима:

— Одмах ово, Иване Савельевичу, лично однеси. Нека се они тамо сналазе како умеју и знају.

»Ово је одиста паметно!« — помислио је Варенуха и стрпао коверат у своју ташну. После тога је за сваки случај још једном позвао телефоном Стјопин стан, ослушнуо и почео радосно и тајанствено да намигује и да се кревельи. Римски је истегао врат.

— Молио бих уметника Воланда? — умилно је упитао Варенуха.

— Заузети су — одговорила је слушалица мекетавим гласом. — А ко га тражи?

— Администратор Варијетеа Варенуха.

— Иван Савельевич! — радосно је узвикнула слушалица — врло ми је драго што вам чујем глас! Како сте ми?

– Мерси, – изумленно ответил Варенуха, – а с кем я говорю?

– Помощник, помощник его и переводчик Коровьев, – трещала трубка, – весь к вашим услугам, милейший Иван Савельевич! Распоряжайтесь мной как вам будет угодно. Итак?

– Простите, что, Степана Богдановича Лиходеева сейчас нету дома?

– Увы, нету! Нету! – кричала трубка, – уехал.

– А куда?

– За город кататься на машине.

– К... как? Ка... кататься? А когда же он вернется?

– А сказал, подышу свежим воздухом и вернусь!

– Так... – растерянно сказал Варенуха, – мерси. Будьте добры передать месье Воланду, что выступление его сегодня в третьем отделении.

– Слушаю. Как же. Непременно. Срочно. Всеобязательно. Передам, – отрывисто стукнула трубка.

– Всего доброго, – удивляясь, сказал Варенуха.

– Прошу принять, – говорила трубка, – мои наилучшие, наигорячейшие приветы и пожелания! Успехов! Удач! Полного счастья. Всего!

– Ну, конечно! Я же говорил! – возбужденно кричал администратор, – никакая не Ялта, а он уехал за город!

– Ну, если это так, – бледнея от злобы, заговорил финдиректор, – то уж это действительно свинство, которому нет названия!

Тут администратор подпрыгнул и закричал так, что Римский вздрогнул:

– Вспомнил! Вспомнил! В Пушкино открылась чебуречная "Ялта"! Все понятно! Поехал туда, напился и теперь оттуда телеграфирует!

– Ну, уж это чересчур, – дергаясь щекой, ответил Римский, и в глазах его горела настоящая тяжелая злоба, – ну что ж, дорого ему эта прогулка обойдется, – тут он вдруг споткнулся и нерешительно добавил: – Но как же, ведь угрозыск...

– Это вздор! Его собственные шуточки, – перебил экспансивный администратор и спросил: – А пакет-то везти?

– Обязательно, – ответил Римский.

И опять открылась дверь, и вошла та самая... "Она!" – почему-то с тоской подумал Римский. И оба встали навстречу почтальонше.

На этот раз в телеграмме были слова:

"Спасибо подтверждение срочно пятьсот угрозыск мне завтра вылетаю Москву Лиходеев".

– Он с ума сошел... – слабо сказал Варенуха.

Римский же позвенел ключом, вынул из ящика несгораемой кассы деньги, отсчитал пятьсот рублей, позвонил, вручил курьеру деньги и послал его на телеграф.

– Помилуй, Григорий Данилович, – не веря своим

– Мерси — запрепашћено је одговорио Варенуха — а са ким говорим?

— Помоћник, помоћник његов и преводаца Коровјев — торокала је слушалица — на услузи сам вам, најдражи Иване Сављевићу! Располагите мноме како вам драго! Дакле?

— Извините, да ли је Степан Богданович Лиходејев можда код куће?

— Авај, није! Није! — викала је слушалица — отпутовао је.

— А камо?

— Ван града, да се провоза колима.

— Ка.. . како? Про .. . провоза?.. . А када ће се вратити?

— Рекао је да ће удахнути мало свежег ваздуха и да ће се вратити.

— Тако... — збуњено је рекао Варенуха. — Мерси... Будите тако добри и поручите месје Воланду да је његов наступ данас у трећем делу.

— Разумем. Како да не. Неизоставно. Овога часа. Обавезно. Поручићу — одсечно је грувала слушалица.

— До виђења — рекао је Варенуха чудећи се.

— Молим вас да примите — говорила је слушалица — моје најсрдачније и најтоплије поздраве и жеље! Успеха! Среће! Потпуну срећу. Све!

— Па наравно! Јесам ли рекао? — узбуђено је викао администратор — каква Јалта, отишао је ван града!

— Па, ако је тако — побледевши од беса, рекао је финдиректор — онда је то одиста таква свињарија да јој нема равне!

Тада је администратор подскочио и викнуо тако да се Римски тргао:

— Сетио сам се! Сетио! У Пушкину је отворена бурекџиница »Јалта!« Све је јасно! Отишао је тамо, напио се и сада оданде телеграфише!

— Па то прелази све границе — одговорио је Римски, док му је образ играо и у очима му пламтела права и тешка мржња. Е па добро, скупо ће га стајати та шетња! — тад је наједном запео и неодлучно додао: — Али, ипак, тај криминални одсек. . .

— То су глупости! Његове шале — прекинуо га је експанзивни администратор и упитао: — А коверат ипак да однесем?

— Свакако — одговорио је Римски.

И поново су се отворила врата и чула се она иста . . . »Она!« из неких разлога је тужно помислио Римски. И обојица су устала да дочекају поштарку. Овога пута у телеграму су се налазиле следеће речи.

»Хвала за потврду хитно пет стотина криминалном одсеку и мени сутра летим за Москву Лиходејев«.

— Полудео је... — једва је рекао Варенуха.

Римски је звецнуо кључевима, извукао из касе новац, одбројао пет стотина рубаља, зазвонио, дао куриру новац и послао га на телеграф.

— Забога, Григорије Даниловичу — не верујући

глазам, проговорил Варенуха, – по-моему, ты зря деньги посылаешь.

– Они придут обратно, – отозвался Римский тихо, – а вот он сильно ответит за этот пикничок, – и добавил, указывая на портфель Варенухи: – Поезжай, Иван Савельевич, не медли.

И Варенуха с портфелем выбежал из кабинета.

Он спустился в нижний этаж, увидел длиннейшую очередь возле кассы, узнал от кассирши, что та через час ждет аншлага, потому что публика прямо валом пошла, лишь только увидела дополнительную афишу, велел кассирше загнать и не продавать тридцать лучших мест в ложах и партере, выскочив из кассы, тут же на ходу отбил от назойливых контрамарочников и нырнул в свой кабинетик, чтобы захватить кепку. В эту минуту затрещал телефон.

– Да! – крикнул Варенуха.

– Иван Савельевич? – осведомилась трубка препротивным гнусавым голосом.

– Его нет в театре! – крикнул было Варенуха, но трубка тотчас его перебила:

– Не валяйте дурака, Иван Савельевич, и слушайте. Телеграммы эти никуда не носите и никому не показывайте.

– Кто это говорит? – взревел Варенуха, – прекратите, гражданин, эти штуки! Вас сейчас же обнаружат! Ваш номер?

– Варенуха, – отозвался все тот же гадкий голос, – ты русский язык понимаешь? Не носи никуда телеграммы.

– А, так вы не унимаетесь? – закричал администратор в ярости, – ну смотрите же! Поплатитесь вы за это, – он еще прокричал какую-то угрозу, но замолчал, потому что почувствовал, что в трубке его никто уже не слушает.

Тут в кабинетике как-то быстро стало темнеть. Варенуха выбежал, захлопнув за собою дверь и через боковой ход устремился в летний сад.

Администратор был возбужден и полон энергии. После наглого звонка он не сомневался в том, что хулиганская шайка продельвает скверные шуточки и что эти шуточки связаны с исчезновением Лиходеева. Желание изобличить злодеев душила администратора, и, как это ни странно, в нем зародилось предвкушение чего-то приятного. Так бывает, когда человек стремится стать центром внимания, принести куда-нибудь сенсационное сообщение.

В саду ветер дунул в лицо администратору и засыпал ему глаза песком, как бы преграждая путь, как бы предостерегая. Хлопнула во втором этаже рама так, что чуть не вылетели стекла, в вершинах кленов и лип тревожно прошумело, потемнело и посвежело. Администратор протер глаза и увидел, что над Москвой низко ползет желтобрюхая грозовая туча.

Вдали густо заворчал.

Как ни торопился Варенуха, неодолимое желание

сопственным очима, проговорил же Варенуха — сматрам да бадава шальеш новац.

— Вратиће се — одговорио је Римски тихо — а он ће добро да плати овај пикник — и додао је, показујући Варенухину ташну: — Хајде, Иване Савельевичу, не губи време.

И Варенуха је са ташном излетео из кабинета.

Спустио се у приземље, угледао дугачак ред испред благајне, сазнао од благајнице како очекује да кроз један сат све карте буду распродате, јер је публика нагрнула чим је видела додатну плакату, наредио јој да задржи и остави на страну тридесетак најбољих места у ложама и у партеру, истрачао из благајне, успут се одмах отарасио наметљиваца што траже пропуснице и улетео у свој кабинет да узме качкет. У том часу је почео да зврчи телефон.

— Да! — повикао је Варенуха.

— Иван Савельевич? — упитала је слушалица најодвратнијим уњкавим гласом.

— Није у позоришту! — повикао је Варенуха, али га је слушалица одмах прекинула.

— Не правите се луди, Иване Савельевичу, већ слушајте. Оне телеграме не носите никуда и никоме их не показујте.

— Ко то говори? — грмео је Варенуха. — Престаните, грађанине, са тим шалама! Одмах ће вас пронаћи. Ваш број?

— Варенуха — одвратио је онај исти одвратни глас — разумеш ли ти руски? Не носи телеграме никуда.

— А, значи, нећете да престанете? — повикао је бесно администратор — припазите се! платићете ми то! довикнуо је још неку претњу, али је ућутао, јер је осетио да га у слушалици више нико не слуша.

Тада је у кабинету почело некако брзо да се смркава. Варенуха је истрачао, залупио врата за собом и кроз споредан улаз полетео према летњој башти.

Администратор је био узбуђен и пун енергије. После дрског телефонског позива он више није сумњао да то некаква мангупска банда прави неукусне шале и да те шале имају везе с нестанком Лиходејева. Администратор се гушио од жеље да открије злотворе и, ма како то било чудно, почео је да предосећа нешто пријатно. То се дешава човеку кад хоће да се нађе у средишту пажње, да негде поднесе сензационалан извештај.

У башти је ветар дунуо у лице администратору и засуо му очи песком, као да му је преграђивао пут, као да га је на нешто упозоравао. На спрату се залупио прозор, тако да умало није излетело стакло, а лишће у крошњама кленова и липа немирно је зашуштало. Смрачило се и захладнело. Администратор је протрљао очи и угледао како се над Москвом ниско наднео трбушаст жути облак. У даљини је почело да грми.

Ма колико се Варенуха журио, неодољива жеља га

потянуло его забежать на секунду в летнюю уборную, чтобы на ходу проверить, одел ли монтер в сетку лампу.

Пробежав мимо тира, Варенуха попал в густую заросль сирени, в которой стояло голубоватое здание уборной. Монтер оказался аккуратным человеком, лампа под крышей в мужском отделении была уже обтянута металлической сеткой, но огорчило администратора то, что даже в предгрозовом потемнении можно было разобрань, что стены уже исписаны углем и карандашом.

– Ну, что же это за!... – начал было администратор и вдруг услышал за собою голос, мурлыкнувший:

– Это вы, Иван Савельевич?

Варенуха вздрогнул, обернулся и увидел перед собою какого-то небольшого толстяка, как показалось, с кошачьей физиономией.

– Ну я, – неприязненно ответил Варенуха.

– Очень, очень приятно, – пискливым голосом отозвался котообразный толстяк и вдруг, развернувшись, ударил Варенуху по уху так, что кепка слетела с головы администратора и бесследно исчезла в отверстии сидения.

От удара толстяка вся уборная осветилась на мгновение трепетным светом, и в небе отозвался громовой удар. Потом еще раз сверкнуло, и перед администратором возник второй – маленький, но с атлетическими плечами, рыжий, как огонь, один глаз с бельмом, рот с клыком. Этот второй, будучи, очевидно, левшой съездил администратору по другому уху. В ответ опять-таки грохнуло в небе, и на деревянную крышу уборной обрушился ливень.

– Что вы, товари... – прошептал ополоумевший администратор, сообразил тут же, что слово "товарищи" никак не подходит к бандитам, напавшим на человека в общественной уборной, прохрипел: – гражда... – смекнул, что и это название они не заслуживают, и получил третий страшный удар неизвестно от кого из двух, так что кровь из носу хлынула на толстовку.

– Что у тебя в портфеле, паразит? – пронзительно закричал похожий на кота, – телеграммы? А тебя предупредили по телефону, чтобы ты их никуда не носил? Предупреждали, я тебя спрашиваю?

– Предупреждали... дали... дили... – задыхаясь ответил администратор.

– А ты все-таки побежал? Дай сюда портфель, гад!

– тем самым гнусавым голосом, что был слышен в телефоне, крикнул второй и выдрал портфель из трясущихся рук Варенухи.

И оба подхватили администратора под руки, выволокли его из сада и понеслись с ним по Садовой. Гроза бушевала с полной силой, вода с грохотом и воем низвергалась в канализационные отверстия, всюду пузырилось, вздувались волны, с крыш хлестало мимо труб, из подворотен бежали пенные потоки. Все живое смылось с Садовой, и спасти Ивана Савельевича было некому. Прыгая в мутных реках и освещаясь молниями, бандиты в

је натерала да за тренутак сврати у летњи клозет, како би успут проверио да ли је монтер ставио заштитну мрежу на сијалицу.

Протрчавши поред стрелане, Варенуха је улетео у густо жбуње јоргована, у коме се налазила плавичаста зграда клозета. Монтер је био педантан, сијалица под кровом у мушком делу била је већ обавијена металном мрежом, али је администратора наљутило што се чак и у сумраку пред непогоду могло видети да су зидови ишарани угљем и оловком.

— Па, какав је то!... — почео је администратор и наједном је иза леђа зачуо глас који је мјаукнуо:

— То сте ви, Иване Савельевичу?

Варенуха се тргао, окренуо и видео да је иза њега некакав омањи дебелко, како му се чинило, са мачијом њушком.

— Да, ја сам — непријатељски је одговорио Варенуха.

— Драго ми је, веома ми је драго — пискавим гласом је одговорио мачкасти дебелко и наједном, размахнувши, ударио Варенуху по увету тако да му је качкет слетео са главе и без трага нестао у отвору клозетске шоље.

Од дебелковог ударца цео се клозет за тренутак осветлио треперавом светлошћу, и у небу је одјекнуо гром. Затим је још једном севнуло, и пред администратором се створио други — мали, али атлетских рамена, риђ као ватра, једно око са мреном, уста с очњаком. Овај други, који је очигледно био левак, одала мио је администратора по другом увету. Као одговор у небу је поново грунуло, и на дрвени клозетски кров сручно се плъусак.

— Шта вам је, друго... — прошаптао је ошамућени администратор, али је одмах схватио да реч »другови« нипошто не приличи бандитима који су напали човека у јавном клозету, и промукло рекао: — Грађа... сетио се да они не заслужују ни тај назив, и добио трећи страхан ударац не зна се од кога од двојице, тако да му је крв из носа линула на толстовку.

— Шта имаш у ташни, паразиту? — продорно је викнуо онај што је личио на мачка — телеграме? А јеси ли упозорен телефоном да их никуда не носиш? Да ли су те упозоравали, питам ја тебе?

— Упозорили... авали... ивали... — губећи дах, одговорио је администратор.

— А ти си ипак потрчао? Дај овамо ташну, хуљо!

— оним истим уњкавим гласом који се чуо преко телефона викнуо је други и истргао ташну из дрхтавих Варенухиних руку.

И обојица су подухватила администратора под мишке, извукла га из баште и полетела с њим по Садовој. Непогода је беснела свом снагом, вода је урлала и тутњала сјурујући се у сливнике, клобучала се и надимала у таласе, са кровова је вода шикљала мимо олука, из капија су јуриле запенушане бујице. Све живо је побегло из Садове, и није било никога ко би избавио Ивана Савельевича. Скачући кроз мутне реке,

одну секунду доволокли полуживого администратора до дома N 302-бис, влетели с ним в подворотню, где к стенке жались две босоногие женщины, свои туфли и чулки держащие в руках. Затем кинулись в шестой подъезд, и близкий к безумию Варенуха был вознесен в пятый этаж и брошен на пол в хорошо знакомой ему полутемной передней квартиры Степы Лиходеева.

Тут оба разбойника сгнули, а вместо них появилась в передней совершенно нагая девица – рыжая, с горящими фосфорическими глазами.

Варенуха понял, что это-то и есть самое страшное из всего, что приключилось с ним, и, застонав, отпрянул к стене. А девица подошла вплотную к администратору и положила ладони рук ему на плечи. Волосы Варенухи поднялись дыбом, потому что даже сквозь холодную, пропитанную водой ткань толстовки он почувствовал, что ладони эти еще холоднее, что они холодны ледяным холодом.

– Дай-ка я тебя поцелую, – нежно сказала девица, и у самых его глаз оказались сияющие глаза. Тогда Варенуха лишился чувств и поцелуя не ощутил.

осветлявани муњама, бандити су за тили час довукли полуживог администратора до зграде број 302-бис, улетели са њим у капију, где су се уза зид стискале две босоноге жене, држећи своје ципеле и чарапе у рукама. Затим су јурнули у шести улаз, и Варенуха, већ готово луд, био је узнесен на четврти спрат и бачен на под у добро му познатом полумрачном предсобљу стана Стјопе Лиходејева.

Ту су оба разбојника испарила, а уместо њих се у предсобљу појавила потнуно нага девојка риђа, с фосфорним сјајем у очима.

Варенуха је схватио да то и јесте најстрашније од свега што му се десило и, јекнувши, одскочио је према зиду. А девојка је пришла тик уз администратора и ставила му дланове на рамена. Варенухи се дигла коса на глави, јер је чак и кроз хладну, водом натопљену тканину толстовке осетио да су ти дланови још хладнији, да су хладни некаквом леденом хладноћом.

— Хајде да те пољубим — нежно је рекла девојка, и светлуцаве очи су се нашле крај самих његових очију. Тада је Варенуха изгубио свест и пољубац није ни осетио.

Глава 11. Раздвоение Ивана

Бор на противоположном берегу реки, еще час назад освещенный майским солнцем, помутнел, размазался и растворился.

Вода сплошной пеленой валила за окном. В небе то и дело вспыхивали нити, небо лопалось, комнату больного заливало трепетным пугающим светом.

Иван тихо плакал, сидя на кровати и глядя на мутную, кипящую в пузырях реку. При каждом ударе грома он жалобно вскрикивал и закрывал лицо руками. Исписанные Иваном листки валялись на полу; их сдуло ветром, влетевшим в комнату перед началом грозы.

Попытки поэта сочинить заявление насчет страшного консультанта не привели ни к чему. Лишь только он получил от толстой фельдшерницы, которую звали Прасковьей Федоровной, огрызок карандаша и бумагу, он деловито потер руки и торопливо пристроился к столику. Начало он вывел довольно бойко:

"В милицию. Члена МАССОЛИТа Ивана Николаевича Бездомного. Заявление. Вчера вечером я пришел с покойным М. А. Берлиозом на Патриаршие пруды..."

И сразу поэт запутался, главным образом из-за слова "покойным". С места выходила какая-то безлепика: как это так – пришел с покойным? Не ходят покойники! Действительно, чего доброго, за сумасшедшего примут!

Подумав так, Иван Николаевич начал исправлять написанное. Вышло следующее: "...с М. А.

Поглавље 11 ИВАНОВО УДВАЈАЊЕ

Борик на супротној обали реке, који је још колико пре једног сата био осветљен мајским сунцем, замутио се, расплинуо и нестало.

Вода се у густом застору обрушивала иза прозора. На небу су се сваки час палиле огњене нити, небо се распрскавало, болесникову собу обасјавала је треперава застрашујућа светлост.

Иван је нечујно плакао, седећи на кревету и посматрајући мутну реку која је кључала и клобучала се. На сваки удар грома жалостиво је узвикивао и покривао лице рукама. Листови које је исписао расули су се по поду - разнео их је ветар који је пред непогоду улетео у собу.

Песникови покушаји да напише изјаву о страшном саветнику нису уродили плодом. Чим је од дебеле лекарске помоћнице, која се звала Прасковја Фјодоровна, добио патрљак оловке и хартију, пословно је протрљао руке и журно сео уза сто. Почетак је срочио прилично брзо.

»Милицији. Од члана МАССОЛИТ-а Ивана Николајевича Бездомног. Изјава. Јуче пред вече са покојним М. А. Берлиозом дошао сам до Патријаршијског рибака...«

И ту се песник спетљао, углавном због речи »покојни«. Од прве је испала некаква будалаштина: како то — дошао с покојником? Покојници не ходају! Одиста, још му се може десити и да га прогласе лудим!

Размисливши тако, Иван Николајевич је почео да исправља оно што је написао. Испало је следеће:

Берлиозом, впоследствии покойным...". И это не удовлетворило автора. Пришлось применить третью редакцию, а та оказалась еще хуже первых двух: "...Берлиозом, который попал под трамвай..." – а здесь еще прицепился этот никому не известный композитор-однофамилец, и пришлось вписать: "...не композитором..."

Намучавшись с этими двумя Берлиозами, Иван все зачеркнул и решил начать сразу с чего-то очень сильного, чтобы немедленно привлечь внимание читающего, и написал, что кот садился в трамвай, а потом вернулся к эпизоду с отрезанной головой. Голова и предсказание консультанта привели его к мысли о Понтии Пилате, и для вящей убедительности Иван решил весь рассказ о прокураторе изложить полностью с того самого момента, как тот в белом плаще с кровавым подбоем вышел в колоннаду иродова дворца.

Иван работал усердно и перечеркивал написанное, и вставлял новые слова, и даже попытался нарисовать Понтия Пилата, а затем кота на задних лапах. Но и рисунки не помогли, и чем дальше – тем путанее и непонятнее становилось заявление поэта.

К тому времени, как появилась издалека пугающая туча с дымящимися краями и накрыла бор и дунул ветер, Иван почувствовал, что обессилел, что с заявлением ему не совладать, не стал поднимать разлетевшихся листков и тихо и горько заплакал.

Добродушная фельдшерица Прасковья Федоровна навестила поэта во время грозы, встревожилась, видя, что он плачет, закрыла шторм, чтобы молнии не пугали больного, листки подняла с полу и с ними побежала за врачом.

Тот явился, сделал укол в руку Ивана и уверил его, что он больше плакать не будет, что теперь все пройдет, все изменится и все забудется.

Врач оказался прав. Вскоре заречный бор стал прежним. Он вырисовался до последнего дерева под небом, рассчитившимся до прежней полной голубизны, а река успокоилась. Тоска начала покидать Ивана тотчас после укола, и теперь поэт лежал спокойно и глядел на радугу, раскинувшуюся по небу.

Так продолжалось до вечера, и он даже не заметил, как радуга растаяла и как загрустило и полиняло небо, как почернел бор.

Напившись горячего молока, Иван опять прилег и сам подивился тому, как изменились его мысли. Как-то смягчился в памяти проклятый бесовский кот, не пугала более отрезанная голова, и, покинув мысль о ней, стал размышлять Иван о том, что, по сути дела, в клинике очень неплохо, что Стравинский умница и знаменитость и что иметь с ним дело чрезвычайно приятно. Вечерний воздух к тому же и сладостен и свеж после грозы.

Дом скорби засыпал. В тихих коридорах потухли

»... са М. А. Берлиозом, који се потом упокојио...« Ни то није задовољавало аутора. Морао је да прибегне трећој редакцији, а она је испала још гора од прве две: »... Берлиозом, који се нашао под трамвајем...« — а ту му се још закачио и онај никоме познати композитор-презимењак, па је морао да допише: »који није композитор«.

Пошто се намучио тако са ова два Берлиоза, Иван је све прецртао и одлучио да почне одмах нечим веома јаким не би ли сместа привукао пажњу онога који то буде читао, и написао је да је мачак улазио у трамвај, а онда се вратио на епизоду с одрубљеном главом. Глава и саветничково предсказивање навели су га на помисао о Понтију Пилату, па да би био што убедљивији, Иван је одлучио да читаву причу о прокуратору изложи у потпуности, од оног тренутка када је овај у белом плашту с крвавом поставом изашао у колонаду Иродове палате.

Иван је марљиво радио и прецртавао оно што је написао, и уметао нове речи, па је чак покушао и да нацрта Понтија Пилата, а затим и мачка на задњим шапама. Али ни цртежи нису ништа помогли, па је песникова изјава постајала све збрканија и неразумљивија.

У тренутку када се у даљини појавио претећи облак са задимљеним ивицама и прекрио борик, и дунуо ветар, Иван је осетио да је посустао, да изјаву неће моћи да срочи, није покушао да покупи листове који су се разлетели, већ је тихо и горко заплакао.

Доброћудна лекарска помоћница Прасковја Фјодоровна обишла је песника за време непогоде, узбудила се када га је угледала како плаче, спустила је завесу да муње не плаше болесника, подигла листове са пода и са њима отрчала по лекара.

Овај је дошао, дао Ивану инјекцију у руку и уверио га да више неће плакати, да ће сада све проћи, све се променити и да ће све заборавити.

Лекар је био у праву. Убрзо је борик на другој страни реке постао онај стари. Он се јасно оцртавао сваким дрветом под небом које се рашчистило до раније јасне плавети, а река се смирила. Потиштеност је почела да напушта Ивана одмах после инјекције, и сада је песник лежао мирно и посматрао дугу, која се пружила преко неба.

Тако је то потрајало све до вечери, и он чак није ни запазио како је дуга нестала и како се растужило и избледело небо, како је борик потамнео.

Пошто се напио топлог млека, Иван је поново прилегао и сам се зачудио што су му се мисли промениле. Некако је избледео у сећању проклети ђавољи мачак, није га више плашила одрубљена глава и, преставши да мисли на њу, Иван је почео да размишља о томе како на клиници у ствари и није лоше, како је Стравински — паметан и знаменит човек, и да је више него пријатно имати с њим посла. Уза све то је вечерњи ваздух и пријатан и свеж после непогоде.

Дом јада је лагано падао у сан. У тихим ходницима

матовые белые лампы, и вместо них согласно распорядку зажглись слабые голубые ночники, и все реже за дверями слышались осторожные шажки фельдшерц на резиновых половиках коридора.

Теперь Иван лежал в сладкой истоме и поглядывал то на лампочку под абажуром, льющую с потолка смягченный свет, то на луну, выходящую из-за черного бора, и беседовал сам с собою.

– Почему, собственно, я так взволновался из-за того, что Берлиоз попал под трамвай? – рассуждал поэт. – В конечном счете, ну его в болото! Кто я, в самом деле, кум ему или сват? Если как следует провентилировать этот вопрос, выходит, что я, в сущности, даже и не знал-то по настоящему покойника. В самом деле, что мне о нем было известно? Да ничего, кроме того, что он был лыс и красноречив до ужаса. И далее, граждане, – продолжал свою речь Иван, обращаясь к кому-то, – разберемся вот в чем: чего это я, объясните, взбесился на этого загадочного консультанта, мага и профессора с пустым и черным глазом? К чему вся нелепая погоня за ним в подштанниках и со свечкой в руках, а затем и дикая Петрушка в ресторане?

– Но-но-но, – вдруг сурово сказал где-то, не то внутри, не то над ухом, прежний Иван Ивану новому, – про то, что голову Берлиозу-то отрежет, ведь он все-таки знал заранее? Как же не взволноваться?

– О чем, товарищи, разговор! – возражал новый Иван ветхому, прежнему Ивану, – что здесь дело нечисто, это понятно даже ребенку. Он личность незаурядная и таинственная на все сто. Но ведь в этом-то самое интересное и есть! Человек лично был знаком с Понтием Пилатом, чего же вам еще интереснее надобно? И вместо того, чтобы поднимать глупейшую бузу на Патриарших, не умнее ли было бы вежливо расспросить о том, что было далее с Пилатом и этим арестованным Га-Ноцри?

А я черт знает чем занялся! Важное, в самом деле, происшествие – редактора журнала задавило! Да что от этого, журнал, что ли, закроется? Ну, что ж поделаешь: человек смертен и, как справедливо сказано было, внезапно смертен. Ну, царство небесное ему! Ну, будет другой редактор и даже, может быть, еще красноречивее прежнего.

Подремав немного, Иван новый ехидно спросил у старого Ивана:

– Так кто же я такой выхожу в этом случае?

– Дурак! – отчетливо сказал где-то бас, не принадлежащий ни одному из Иванов и чрезвычайно похожий на бас консультанта.

Иван, почему-то не обидевшись на слово "дурак", но даже приятно изумившись ему, усмехнулся и в

су се погасиле беле мат сијалице, а уместо њих су се, по прописима, палиле слабе плаве ноћне светиљке, и све ређе су се иза врата чули пажљиви кораџи болничарки по гумом застрвеним подовима ходника.

Сада је Иван лежао пријатно изнемогао и посматрао час сијалицу под абажуром, која је са таванице бацала меку светлост, час месец који се помаљао иза црног борика, и разговарао је сам са собом.

— Што сам се ја, заправо, толико узбудио због тога што је Берлиоза згазио трамвај? — расуђивао је песник. На крају крајева, нека га ђаво носи! Шта сам ја њему у ствари, кум или девер? Ако се добро претресе ово питање, испада да у суштини покојника нисам честито ни познавао. И одиста, шта сам ја о њему знао? Ништа, осим то да је био ћелав и ужасно красноречив. И још нешто, грађани — настављао је Иван свој говор, обраћајући се некоме — размотримо и ово: зашто сам се то ја, објасните ви то мени, разбеснео на тог загонетног саветника, мага и професора са празним и црним оком? Чему сва ова бесмислена јурњава за њим у гаћама и са свећом у рукама, а потом и она глупа лакрдија у ресторану?

— Но-но-но! — наједном се строго обратио, негде или унутра или над самим ухом, пређашњи Иван новоме Ивану — да ће Берлиозу глава бити одрубљена ипак је знао унапред? Како се онда не узбудити?

— О чему је, другови, реч? — противио се нови Иван изнемоглом пређашњем Ивану — да су то нечиста посла, јасно је чак и детету. Он је сто посто изузетна и тајанствена личност. Али то и јесте најзанимљивије! Човек је лично познавао Понтија Пилата, шта бисте занимљивије хтели? И, уместо што сам правио најглупљи русвај код Патријаршије, није ли било паметније да га учтиво запитам шта је било даље са Пилатом и тим ухапшеним Ханоцријем?

А ја се бавио ђаво ће га знати чиме! И јесте ми важан догађај то што је — уредник часописа прегажен! Па шта је с тим, зар ће због тога часопис престати да излази, шта ли? Шта се ту може: човек је смртан и, као што је тачно речено, изненада смртан. Па, лака му земља била! А наћи ће се нов уредник, па чак можда и красноречивији од пређашњег.

Дремнувши мало, нови Иван је заједљиво упитао старог Ивана.

— Па шта сам ја очда у том случају?

— Будала! — разговетно је рекао некакав бас, који очигледно није припадао ниједном Ивану, а ужасно је личио на саветников.

Иван се из неких разлога није увредио због речи »будала«, већ јој се чак и пријатно зачудио,

полусне затих. Сон крался к Ивану, и уже померещилась ему и пальма на слоновой ноге, и кот прошел мимо – не страшный, а веселый, и, словом, вот-вот накроет сон Ивана, как вдруг решетка беззвучно поехала в сторону, и на балконе возникла таинственная фигура, прячущаяся от лунного света, и погрозила Ивану пальцем.

Иван без всякого испуга приподнялся на кровати и увидел, что на балконе находится мужчина. И этот мужчина, прижимая палец к губам, прошептал: – Тссс!

осмехнуо се и смирио у полусну. Сан се прикрадао Ивану, и већ му се причинила палма на слоновској нози, и мачак је прошао поред њега — не страшан, већ забаван, и, речју, Иван тек што није утонуо у сан кад се решетка наједном нечујно померила у страну, а на балкону се појавила тајанствена прилика, која се крила од месечеве светлости, и припретила Ивану прстом.

Иван се без трунке страха придигао на кревету и спазио на балкону човека. А тај човек је, приневши прст устима, прошаптао: — Пссст!...

Глава 12.

Черная магия и ее разоблачение

Маленький человек в дырявом желтом котелке и с грушевидным малиновым носом, в клетчатых брюках и лакированных ботинках выехал на сцену Варьете на обыкновенном двухколесном велосипеде. Под звуки фокстрота он сделал круг, а затем испустил победный вопль, от чего велосипед поднялся на дыбы. Проехавшись на одном заднем колесе, человек перевернулся вверх ногами, ухитрился на ходу отвинтить переднее колесо и пустить его за кулисы, а затем продолжал путь на одном колесе, вертя педали руками.

На высокой металлической мачте с седлом наверху и с одним колесом выехала полная блондинка в трико и юбочке, усеянной серебряными звездами, и стала ездить по кругу. Встречаясь с ней, человек издавал приветственные крики и ногой снимал с головы котелок.

Наконец, прикатил малютка лет восьми со старческим лицом и зашнырял между взрослыми на крошечной двухколеске, к которой был приделан громадный автомобильный гудок.

Сделав несколько петель, вся компания под тревожную дробь барабана из оркестра подкатилась к самому краю сцены, и зрители первых рядов ахнули и откинулись, потому что публике показалось, что вся тройка со своими машинами грохнется в оркестр.

Но велосипеды остановились как раз в тот момент, когда передние колеса уже грозили соскользнуть в бездну на головы музыкантам. Велосипедисты с громким криком "Ап!" соскочили с машин и раскланялись, причем блондинка посылала публике воздушные поцелуи, а малютка протрубил смешной сигнал на своем гудке.

Рукоплескания потрясли здание, голубой занавес пошел с двух сторон и закрыл велосипедистов, зеленые огни с надписью "выход" у дверей погасли, и в паутине трапещий под куполом, как солнце, зажглись белые шары. Наступил антракт перед последним отделением.

Единственным человеком, которого ни в коей мере не интересовали чудеса велосипедной техники семьи Джулли, был Григорий Данилович Римский. В полном одиночестве он сидел в своем кабинете,

Поглавље 12

ЦРНА МАГИЈА И ЊЕНО РАСКРИНКАВАЊЕ

Мали човек у офуцаном жутом полицилиндру и с крушкастим црвеним носом, у карираним панталонама и лакованим ципелама, изишао је на сцену Варијетеа на обичном бициклу. Уз звуке фокстрота направио је круг, а затим испустио победнички крик, од чега се бицикл наједном пропео на задњи точак. Пошто се провозао само на задњем точку, човек је, дубећи на глави, у пуној брзини вешто одшрафио предњи точак и пустио га да се откотрља иза кулиса, а онда наставио да се вози на једном точку, окрећући педале рукама.

На високој металној шипки са седлом на врху и са једним точком изјурила је па сцену плавуша у трикоу и сукњици са сребрним звездицама, и почела да се вози у круг. Кад би се сусрели, човечуљак ју је поздрављао узвицима, а ногом је скидао са главе полуцилиндар.

На крају се довезао осмогодишњи дечак старачког лица и почео да се мува међу одраслима, на минијатурном бициклу на који је била прикачена огромна аутомобилска труба.

Направивши неколико осмица, цело друштво је, уз ситно бубњање добоша у оркестру, пришло уза саму ивицу бине, а гледаоци у првим редовима су задржали дах и завалили се у седиштима, јер се публици чинило да ће цела тројка са својим бициклима слетети у оркестар.

Али, бицикли су се зауставили баш у тренутку када се чинило да ће предњи точкови већ склизнути у понор на главе музичара. Бициклисти су са громким узвиком »оп!« скочили са бицикала и поклонили се, при чему је плавуша слала пољупце публици, а малишан трубио нешто смешно.

Од аплауза се затресла зграда, плава завеса је склизнула са двеју страна и заклонила бициклисте, угасиле су се зелене светилке са натписом »Излаз« крај врата, и у паучини трапеза под куполом синиле су као сунце беле кугле. Наступила је пауза пред последњи део представе.

Једини човек кога нимало нису занимала чуда бициклистичке технике породице Џули био је Григориј Данилович Римски. Седео је потпуно сам у свом кабинету, грицкао танке уснице, а лице му

кушая тонкие губы, и по лицу его то и дело проходила судорога. К необыкновенному исчезновению Лиходеева присоединилось совершенно непредвиденное исчезновение администратора Варенухи.

Римскому было известно, куда он ушел, но он ушел и... не пришел обратно! Римский пожимал плечами и шептал сам себе:

– Но за что?!

И, странное дело: такому деловому человеку, как финдиректор, проще всего, конечно, было позвонить туда, куда отправился Варенуха, и узнать, что с тем стряслось, а между тем он до десяти часов вечера не мог принудить себя сделать это.

В десять же, совершив над собою форменное насилие, Римский снял трубку с аппарата и тут убедился в том, что телефон его мертв. Курьер доложил, что и остальные аппараты в здании испортились. Это, конечно, неприятное, но не сверхъестественное событие почему-то окончательно потрясло финдиректора, но в то же время и обрадовало: отвалилась необходимость звонить.

В то время, как над головой финдиректора вспыхнула и замигала красная лампочка, возвещая начало антракта, вошел курьер и сообщил, что приехал иностранный артист. Финдиректора почему-то передернуло, и, став уж совсем мрачнее тучи, он отправился за кулисы, чтобы принимать гастролера, так как более принимать было некому.

В большую уборную из коридора, где уже трещали сигнальные звонки, под разными предложениями заглядывали любопытные. Тут были фокусники в ярких халатах и в чалмах, конькобежец в белой вязаной куртке, бледный от пудры рассказчик и пример.

Прибывшая знаменитость поразила всех своим невиданным по длине фраком дивного покроя и тем, что явилась в черной полумаске. Но удивительнее всего были двое спутников черного мага: длинный клетчатый в треснувшем пенсне и черный жирный кот, который, войдя в уборную на задних лапах, совершенно непринужденно сел на диван, шурясь на оголенные гримировальные лампы.

Римский постарался изобразить на лице улыбку, от чего оно сделалось кислым и злым, и раскланялся с безмолвным магом, сидящим рядом с котом на диване. Рукопожатия не было. Зато развязный клетчатый сам отрекомендовался финдиректору, назвав себя "ихний помощник". Это обстоятельство удивило финдиректора, и опять-таки неприятно: в контракте решительно ничего не упоминалось ни о каком помощнике.

Весьма принужденно и сухо Григорий Данилович осведомился у свалившегося ему на голову клетчатого о том, где аппаратура артиста.

– Алмаз вы наш небесный, драгоценнейший господин директор, – дребезжающим голосом ответил помощник мага, – наша аппаратура всегда

се стально грчило. Необычном нестанеку Лиходејева придружио се потпуно непредвиђени нестанак администратора Варенухе.

Римски је знао камо је овај пошао, али он је пошао и... није се вратио! Римски је слегао раменима и сам за себе шаптао:

— Али зашто?!

И, чудновата ствар: тако предузимљивом човеку као што је финдиректор најједноставније је било, разуме се, да телефонира тамо куд је кренуо Варенуха и да сазна шта га је задесило, а, међутим, он није могао да натера самога себе да то уради ни до десет сати увече,

А у десет, прописно се усиливши, Римски је подигао телефонску слушалицу и уверио се да му је телефон нем. Курир га је известио да су и остали апарати у згради покварени. Овај — наравно, непријатан, али не и натприродан — догађај из неких разлога коначно је потресао директора, али га је у исти мах и обрадовао: отпала је нужност да телефонира.

У тренутку када се над главом финдиректора почела да пали и гаси црвена лампица, која је означавала почетак паузе, ушао је курир и известио га да је стигао страни уметник. Финдиректор се због нечега стресао и, натуштивши се горе но црни облак, упутио иза кулиса да дочека госта, пошто није било никог другог ко би га дочекао.

У велику гардеробу су под разним изговорима завиривали радозналци из ходника, где је већ одјекивало звоно. Ту су били и опсенари у шареним халатима и чалмама, и клизач у белом штриканом блузону, забављач блед од пудера и шминкер.

Приспела звезда је запањила све својим невиђено дугачким фракком дивнога кроја и црном полумаском на лицу. Али, најчудноватији су били пратиоци црнога мага: карирани дугајлија са напуклим цвикером и црни дебео мачак, који је, ушавши у гардеробу на задњим шапама, потпуно лежерно сео на отоман, жмиркајући на незаштићене сијалице за шминкање.

Римски је покушао да се осмехне, услед чега му је лице постало још киселије и љуће, и поклонило се ћутљивом магу, који је седео поред мачка на отоману. Руковања није било. Зато се безобзирни карирани сам представио финдиректору као »њихов помоћник«. Ова околност је зачудила финдиректора, и опет непријатно: у уговору није било ни помена о било каквом помоћнику.

Усиљено и суво Григориј Данилович је упитао карираног, који се тако изнебуха појавио, где је уметникова опрема.

— Небеско благо наше, драги господине директоре — мекетавим гласом одговорио је магов помоћник — наша опрема је увек уз нас. Ево је! Ајн, цвај,

при нас. Вот она! Эйн, цвей, дрей! – и, повертев перед глазами Римского узловатыми пальцами, внезапно вытащил из-за уха у кота собственные Римского золотые часы с цепочкой, которые до этого были у финдиректора в жилетном кармане под застегнутым пиджаком и с продетой в петлю цепочкой.

Римский невольно ухватился за живот, присутствующие ахнули, а гример, заглядывающий в дверь, одобрительно крикнул.

– Ваши часики? Прошу получить, – развязно улыбаясь, сказал клетчатый и на грязной ладони подал растерянному Римскому его собственность.

– С таким в трамвай не садись, – тихо и весело шепнул рассказчик гримеру.

Но кот отмочил штуку почище номера с чужими часами. Неожиданно поднявшись с дивана, он на задних лапах подошел к подзеркальному столику, передней лапой вытащил пробку из графина, налил воды в стакан, выпил ее, водрузил пробку на место и гримировальной тряпкой вытер усы.

Тут никто даже и не ахнул, только рты раскрыли, а гример восхищенно шепнул:

– Ай, класс!

В это время в третий раз тревожно загремели звонки, и все, возбужденные и предвкушающие интересный номер, повалили из уборной вон.

Через минуту в зрительном зале погасли шары, вспыхнула и дала красноватый отблеск на низ занавеса рампа, и в освещенной щели занавеса предстал перед публикой полный, веселый как дитя человек с бритым лицом, в помятом фраке и несвежем белье. Это был хорошо знакомый всей Москве конферансье Жорж Бенгальский.

– Итак, граждане, – заговорил Бенгальский, улыбаясь младенческой улыбкой, – сейчас перед вами выступит... – тут Бенгальский прервал сам себя и заговорил с другими интонациями: – Я вижу, что количество публики к третьему отделению еще увеличилось. У нас сегодня половина города! Как-то на днях встречаю я приятеля и говорю ему: "Отчего не заходишь к нам? Вчера у нас была половина города". А он мне отвечает: "А я живу в другой половине!" – Бенгальский сделал паузу, ожидая, что произойдет взрыв смеха, но так как никто не засмеялся, то он продолжал: – ...Итак, выступит знаменитый иностранный артист мосье Воланд с сеансом черной магии! Ну, мы-то с вами понимаем, – тут Бенгальский улыбнулся мудрой улыбкой, – что ее вовсе не существует на свете и что она не что иное, как суеверие, а просто маэстро Воланд в высокой степени владеет техникой фокуса, что и будет видно из самой интересной части, то есть разоблачения этой техники, а так как мы все как один и за технику, и за ее разоблачение, то попросим господина Воланда!

Произнеся всю эту ахинею, Бенгальский сцепил обе руки ладонь к ладони и приветственно замахал ими в прорез занавеса, от чего тот, тихо шумя, и разошелся в стороны.

драй! — и пошто је неко време вртео кврґавим прстима испред очију Римског, изненада је извукао иза мачковог увета златан сат с ланцем, који се дотле налазио у цепу финдиректоровог прслука под закопчаним сакоом, с ланцем провученим кроз рупицу прслука.

Римски се и нехотице ухватио за трбух, свима присутнима је застао дах, а шминкер, који је провирио кроз врата, с одобравањем се исхракнуо.

— Ваш сатић? Молим, узмите га — дрско се смешкајући рекао је карирани и на прљавом длану пружио збуњеном Римском његову својину.

— С оваквим не седај у трамвај — тихо и весело је дошапнуо забављач шминкеру.

Али мачак је извалио штос још ваљанији од тачке с туђим сатом. Скочивши изненада с отомана, пришао је на задњим шапама тоалету, предњом шапом извукао затварач из боце, налио воду у чашу, попио је, вратио затварач на место и шминкерском крпом обрисао бркове.

На то су сви занемели и само зинули, а шминкер је усхићено прошаптао:

— То је класа!

У том тренутку је трећи пут зазвонило и сви су, узбуђени, у очекивању интересантне тачке, излетели из гардеробе.

Тренутак доцније у гледалишту су се погасиле кугле, букнула је рампа и обасјала црвеном светлошћу крајеве завесе и у осветљеном прорезу завесе пред публику је изишао пуначак, весео као дете, обријан човек, у изгужваном фраку и у не баш најчистијој кошуљи. То је био у целој Москви добро познати коиферансје Жорж Бенгалски.

— Дакле, грађани — почео је Бенгалски, смешкајући се као беба — сада ће пред вама наступити... — ту је Бенгалски прекинуо самога себе и почео да говори потпуно друкчијим тоном: — Видим да се број публике за овај део програма повећао? Код нас је данас пола града! Ових дана сретнем тако пријатеља, па му кажем: »Зашто нам не дођеш? Јуче је код нас било пола града!« А он ми одговара: »А ја, ето, живим у оној другој половини!« — Бенгалски је направио паузу очекујући експлозију смеха, али како се нико није насмејао, он је наставио: — Дакле, наступа познати страни уметник, мсје Воланд, са тачком црне магије! Али, ви и ја барем схватамо — ту се Бенгалски осмехнуо мудрим осмехом — да она уопште не постоји на свету, и да она није ништа друго до сујеверје, док маэстро Воланд једноставно у високој мери влада техником опсене, што ће се и видети у најинтересантнијем делу, то јест у раскринкавању те технике, а пошто смо сви ми као један и за технику и за њено раскринкавање, замолићемо господина Воланда!

Изговоривши све те којештарије, Бенгалски је стегао дланове обе руке, махнуо њима у знак поздрава кроз полуотворену завесу, услед чега се ова, тихо шуштећи, размакла.

Выход мага с его длинным помощником и котом, вступившим на сцену на задних лапах, очень понравился публике.

– Кресло мне, – негромко приказал Воланд, и в ту же секунду, неизвестно как и откуда, на сцене появилось кресло, в которое и сел маг. – Скажи мне, любезный Фагот, – осведомился Воланд у клетчатого гаера, носившего, по-видимому, и другое наименование, кроме "Коровьев", – как по-твоему, ведь московское народонаселение значительно изменилось?

Маг поглядел на затихшую, пораженную появлением кресла из воздуха публику.

– Точно так, мессир, – негромко ответил Фагот-Коровьев.

– Ты прав. Горожане сильно изменились, внешне, я говорю, как и сам город, впрочем. О костюмах нечего уж и говорить, но появились эти... как их... трамваи, автомобили...

– Автобусы, – почтительно подсказал Фагот.

Публика внимательно слушала этот разговор, полагая, что он является прелюдией к магическим фокусам. Кулисы были забиты артистами и рабочими сцены, и между их лицами виднелось напряженное, бледное лицо Римского.

Физиономия Бенгальского, приютившегося сбоку сцены, начала выражать недоумение. Он чуть-чуть приподнял бровь и, воспользовавшись паузой, заговорил:

– Иностраный артист выражает свое восхищение Москвой, выросшей в техническом отношении, а также и москвичами, – тут Бенгальский дважды улыбнулся, сперва партеру, а потом галерею.

Воланд, Фагот и кот повернули головы в сторону конференсье.

– Разве я выразил восхищение? – спросил маг у Фагота.

– Никак нет, мессир, вы никакого восхищения не выражали, – ответил тот.

– Так что же говорит этот человек?

– А он попросту соврал! – звучно, на весь театр сообщил клетчатый помощник и, обратясь к Бенгальскому, прибавил: – Поздравляю вас, гражданин, соврамши!

С галерки плеснуло смешком, а Бенгальский вздрогнул и выпучил глаза.

– Но меня, конечно, не столько интересуют автобусы, телефоны и прочая...

– Аппаратура! – подсказал клетчатый.

– Совершенно верно, благодарю, – медленно говорил маг тяжелым басом, – сколько гораздо более важный вопрос: изменились ли эти горожане внутренне?

– Да, это важнейший вопрос, сударь.

В кулисах стали переглядываться и пожимать плечами, Бенгальский стоял красный, а Римский был бледен. Но тут, как бы отгадав начавшуюся тревогу, маг сказал:

– Однако мы заговорились, дорогой Фагот, а

Појава мага са његовим дугајлијом-помоћником и мачком који је на сцену изашао на задњим шапама врло се допала публици.

— Дајте ми фотелју — тихо је наредио Воланд, и тог часа се, незнано како и одакле, на сцени појавила фотелја у коју је сео маг. — Реци ми, љубезни мој Фаготе — обратио се Воланд карианом лакрдијашу, који је, очигледно, имао и друго име, а не само »Коровјев« — шта мислиш, рекао бих да се становништво Москве доста изменило?

Маг је бацио поглед на публику, која се смирила, запањена што се фотелја појавила из ваздуха.

— Управо тако, месире — тихо је одговорио Фагот-Коровјев.

— У праву си. Грађани су се много променили, споља гледано, кажем, као и сам град, усталом. О оделима да и не говоримо, али појавили су се они... како беше.. трамваји, аутомобили...

— Аутобуси — с поштовањем је дошапнуо Фагот.

Публика је пажљиво слушала овај разговор, претпостављајући да је он увод у мађијске опсене. Кулисе су биле испуњене артистима и сценским радницима, а међу њиховим лицима провирило је напетост, бледо лице Римског.

Лице Бенгалског, који се сместио постранце на сцени, почело је да изражава недоумицу. Он је мало подигао обрву и, искористивши паузу, проговорио:

— Страни артиста изражава своје одушевљење Москвом, која се разрасла што се тиче техничке стране, а исто тако и Московљанима — ту се Бенгалски два пута осмехнуо, прво партеру, а онда галерији.

Воланд, Фагот и мачак су окренули главе према конференсьеу.

— Зар сам изражавао одушевљење? — упитао је маг Фагота.

— Ни у ком случају, месире, ви уопште нисте изражавали одушевљење одговорио је овај.

— Па шта то онда говори овај човек?

— Он је једноставно слагао! — гласно, да га цело позориште чује, изјавио је кариани помоћник и, обративши се Бенгалском, додао: — Честитам вам, грађанине, на лажи!

Са галерије је допро пригушен смех, а Бенгалски се тргао и избечио очи.

— Али мене, разуме се, не интересују толико аутобуси, телефони и остала ...

— Апаратура! — додао је кариани.

— Потпуно тачно, захваљујем — лагано је говорио маг дубоким басом — колико једно много важније питање: да ли су се грађани променили у својој суштини?

— Да, то је најважније питање, господине.

Иза кулиса су сви почели да се згледају и слежу раменима. Бенгалски је стајао сав црвен, а Римски био блед. Тада је маг рекао као да погађа да немир расте:

— Али, ми смо се запричали, драги мој Фаготе, а

публика начинает скучать. Покажи нам для начала что-нибудь простенькое.

Зал облегченно шевельнулся. Фагот и кот разошлись в разные стороны по рампе. Фагот щелкнул пальцами, залихватски крикнул:

– Три, четыре! – поймал из воздуха колоду карт, стасовал ее и лентой пустил коту. Кот ленту перехватил и пустил ее обратно. Атласная змея фыркнула, Фагот раскрыл рот, как птенец, и всю ее, карту за картой, заглотал.

После этого кот раскланялся, шаркнув правой задней лапой, и вызвал невероятный аплодисмент.

– Класс, класс! – восхищенно кричали за кулисами. А Фагот тыкнул пальцем в партер и объявил:

– Колода эта таперича, уважаемые граждане, находится в седьмом ряду у гражданина Парчевского, как раз между трехрублевкой и повесткой о вызове в суд по делу об уплате алиментов гражданке Зельковой.

В партере зашевелились, начали привставать, и, наконец, какой-то гражданин, которого, точно, звали Парчевским, весь пунцовый от изумления, извлек из бумажника колоду и стал тыкать ею в воздух, не зная, что с нею делать.

– Пусть она останется у вас на память! – прокричал Фагот. – Недаром же вы говорили вчера за ужином, что кабы не покер, то жизнь ваша в Москве была бы совершенно несносна.

– Стара штука, – слышалось с галерки, – этот в партере из той же компании.

– Вы полагаете? – заорал Фагот, прищуриваясь на галерею, – в таком случае, и вы в одной шайке с нами, потому что колода у вас в кармане!

На галерке произошло движение, и слышался радостный голос:

– Верно! У него! Тут, тут... Стой! Да это червонцы!

Сидящие в партере повернули головы. На галерее какой-то смятенный гражданин обнаружил у себя в кармане пачку, перевязанную банковским способом и с надписью на обложке: "Одна тысяча рублей".

Соседи навалились на него, а он в изумлении ковырял ногтем обложку, стараясь дознаться, настоящие ли это червонцы или какие-нибудь волшебные.

– Ей богу, настоящие! Червонцы! – кричали с галерки радостно.

– Сыграйте и со мной в такую колоду, – весело попросил какой-то толстяк в середине партера.

– Аvek плезир! – отозвался Фагот, – но почему же с вами одним? Все примут горячее участие! – и скомандовал: – Прошу глядеть вверх!... Раз! – в руке у него показался пистолет, он крикнул: – Два! – Пистолет вздернулся кверху. Он крикнул: – Три! – сверкнуло, бухнуло, и тотчас же из-под купола, ныряя между трапециями, начали падать в зал белые бумажки.

публика почиње да се досађује. Покажи нам за почетак нешто једноставно...

Сала се с олакшањем пренула. Фагот и мачак су се разошли на разне стране рампе. Фагот је пукао прстом о прст, викнуо шеретски:

— Три, четири! — ухватио из ваздуха шпил карата, промешао га и у виду траке добацио мачку, Мачак је траку ухватио и вратио је натраг. Атласна змија је сикнула, Фагот је отворио уста као кљун и прогутао је целу, карту по карту.

После тога се мачак поклонио, повукавши уназад десну задњу шапу, и добио невиђен аплауз.

— Класа! Класа! — усхићено су викали иза кулиса. А Фагот је показао прстом према партеру и изјавио:

— Шпил се сада, поштовани грађани, налази у седмом реду код грађанина Парчевског, тачно између новчанице од три рубље и судског позива због неплаћања алиментације грађанки Зельковой.

У партеру су гледаоци почели да се мешкоље, да устају, и на крају је некакав грађанин, који се одиста и звао Парчевски, сав модар од запрепашћења, извукао из буђелара шпил карата и почео да га врти по ваздуху не знајући шта са њим да ради.

— Задржите за успомену! — викнуо је Фагот. — Нисте ви синоћ бадава за време вечере рекли да би вам живот у Москви био несносан да није покера.

— Стари трик — зачуло се са галерије — тај из партера је из исте дружине.

— Мислите? — повикао је Фагот, зачкиљивши према галерији — у том случају сте и ви у нашој банди, јер је шпил у вашем џепу!

На галерији се зачуо жамор, а потом обрадован глас:

— Тачно! Код њега је! Овде је, овде ... Стој! Па то су червонци!

Они из партера су окренули главе. На галерији је неки потпуно сметен грађанин открио у свом џепу свежањ, упакован онако како се то ради у банци, са натписом на омоту: »Једна хиљада рубаља«.

Суседи су навалили на њега, а он је запрепашћено ноктом гребао омот, трудећи се да докучи јесу ли то прави, или некакви зачарани червонци.

— Богами су прави! Червонци! — викали су радосно са галерије.

— Нашалите се таквим шпилем и са мном! — весело је замолио неки дебелко у средини партера.

— Аvek плезир! — одговорио је Фагот. — Али зашто само са вама? Сви ће живо учествовати! — и наредио је: — Молим, гледајте горе! ... Један! — у руци му се нашао пиштољ, викнуо је: — Два! — Пиштољ се окренуо нагоре, викнуо је: — Три! — блеснуло је, пукло и у тај мах су испод куполе, промичући између трапеца, почели да падају у салу бели папирићи.

Они вертелись, их разносило в стороны, забивало на галерею, откидывало в оркестр и на сцену. Через несколько секунд денежный дождь, все густея, достиг кресел, и зрители стали бумажки ловить.

Поднимались сотни рук, зрители сквозь бумажки глядели на освещенную сцену и видели самые верные и праведные водяные знаки. Запах тоже не оставлял никаких сомнений: это был ни с чем по прелести не сравнимый запах только что отпечатанных денег. Сперва веселье, а потом изумление охватило весь театр. Всюду гудело слово "червонцы, червонцы", слышались вскрикивания "ах, ах!" и веселый смех. Кое-кто уже ползал в проходе, шаря под креслами. Многие стояли на сиденьях, лоя вертлявые, капризные бумажки.

На лицах милиции помаленьку стало выражаться недоумение, а артисты без церемонии начали высовываться из кулис.

В бельэтаже послышался голос: "Ты чего хватаешь? Это моя! Ко мне летела!" И другой голос: "Да ты не толкайся, я тебя сам так толкану!" И вдруг послышалась плюха. Тотчас в бельэтаже появился шлем милиционера, из бельэтажа кого-то повели.

Вообще возбуждение возрастало, и неизвестно, во что бы все это вылилось, если бы Фагот не прекратил денежный дождь, внезапно дунув в воздух.

Двое молодых людей, обменявшись многозначительным веселым взглядом, снялись с мест и прямехонько направились в буфет. В театре стоял гул, у всех зрителей возбужденно блестели глаза. Да, да, неизвестно, во что бы все это вылилось, если бы Бенгальский не нашел в себе силы и не шевельнулся бы. Стараясь покрепче овладеть собой, он по привычке потер руки и голосом наибольшей звучности заговорил так:

– Вот, граждане, мы с вами видели случай так называемого массового гипноза. Чисто научный опыт, как нельзя лучше доказывающий, что никаких чудес и магии не существует. Попросим же маэстро Воланда разоблачить нам этот опыт. Сейчас, граждане, вы увидите, как эти, якобы денежные, бумажки исчезнут так же внезапно, как и появились.

Тут он заплодировал, но в совершенном одиночестве, и на лице при этом у него играла уверенная улыбка, но в глазах этой уверенности отнюдь не было, и скорее в них выражалась мольба.

Публике речь Бенгальского не понравилась. Наступило полное молчание, которое было прервано клетчатым Фаготом.

– Это опять-таки случай так называемого вранья, – объявил он громким козлиным тенором, – бумажки, граждане, настоящие!

– Bravo! – отрывисто рывкнул бас где-то в высоте.

– Между прочим, этот, – тут Фагот указал на Бенгальского, – мне надоел. Суется все время, куда

Они су кружили, заносили се у страну, подизали према галерији, падали у оркестар и на сцену. Кроз неколико трекутака је киша новца, све гушћа и гушћа, досегла до фотельа, и гледаоци су почели да лове папириће.

Дизале су се у вис стотине руку, гледаоци су кроз папириће гледали према осветљеној сцени и видели праве и истинске водене жигове. И мирис је разбијао сваку сумњу: био је то неупоредиво диван мирис тек одштапаног новца. Најпре је веселе, а онда запрепашћење обузело цело позориште. Свуда је одјекивала реч »червонци«, чули су се узвици »ах, ах!« и весео смех. Понеко је већ пузао у пролазу између редова, пипајући руком испод фотельа. Многи су стајали на седиштима, ловећи несташне, ћудљиве папириће.

На лицима милиционара се помало јављао израз чуђења, а артисти су почели без снебивања да се помаљају иза кулиса.

Са балкона се зачуо глас: »Не дирај! Моја је! Ка мени је летела!« и други глас: »Ма не гурај се, јер ако те ја гурнем!« И наједном је одјекнула шамарчина. Тог истог часа се на балкону појавио милиционарски шлем, са балкона су неког одвели.

Све у свему, узбуђење је расло, и нико не зна у шта би се оно претворило да Фагот није прекинуо кишу новца, изненада дунувши у ваздух.

Два младића, погледавши се значајно и раздрагано, устала су са места и кренула право у бифе. У позоришту је владао жамор, свим гледаоцима су узбуђено блистале очи. Да, да, не зна се у шта би се све то претворило да Бенгалски није нашао у себи снаге и покренуо се. Трудећи се да овлада собом, он је по навици протрљао руке и најјаче што је могао проговорио овако:

— Ето, грађани, сада смо видели случај такозване масовне хипнозе. Чисто научан експеримент, који на најбољи начин доказује да нема чуда ни магије. Замолимо сада маэстро Воланда да раскринка овај експеримент. Сада ћете, грађани, видети како ће сви папирићи, тобожњи новац, нестати исто тако изненада као што су се и појавили.

Тада је почео да аплаудира, али потпуно сам, и на лицу му је при томе био самопоуздан осмејак, али у очима таквог поуздања није било, пре би се могло рећи да се у њима видела молба.

Публици се речи Бенгалског нису допале. Завлада је потпуна тишина, коју је прекинуо карирани Фагот.

— А ово је, па опет, случај такозваних лагарија — објавио је он гласно јарећим тенором — папирићи су, грађани, прави!

— Bravo! — одрешито је грмнуо бас негде у висини.

— Уосталом, овај овде — ту је Фагот показао прстом на Бенгалског — већ ми је дојадио. Стално

его не спрашивают, ложными замечаниями портит сеанс! Что бы нам такое с ним сделать?

– Голову ему оторвать! – сказал кто-то сурово на галерке.

– Как вы говорите? Ась? – тотчас отозвался на это безобразное предложение Фагот, – голову оторвать? Это идея! Бегемот! – закричал он коту, – делай! Эйн, цвей, дрей!

И произошла невиданная вещь. Шерсть на черном коте встала дыбом, и он раздрающе мяукнул. Затем сжался в комок и, как пантера, махнул прямо на грудь Бенгальскому, а оттуда перескочил на голову. Урча, пухлыми лапами кот вцепился в жидкую шевелюру конференсье и, дико взвыв, в два поворота сорвал эту голову с полной шеи.

Две с половиной тысячи человек в театре вскрикнули как один. Кровь фонтанами из разорванных артерий на шее ударила вверх и залила и манишку и фрак. Безглавое тело как-то нелепо загребло ногами и село на пол. В зале слышались истерические крики женщин. Кот передал голову Фаготу, тот за волосы поднял ее и показал публике, и голова эта отчаянно крикнула на весь театр:

– Доктора!

– Ты будешь в дальнейшем молоть всякую чушь? – грозно спросил Фагот у плачущей головы.

– Не буду больше! – прохрипела голова.

– Ради бога, не мучьте его! – вдруг, покрывая гам, прозвучал из ложи женский голос, и маг повернул в сторону этого голоса лицо.

– Так что же, граждане, простить его, что ли? – спросил Фагот, обращаясь к залу.

– Простить! Простить! – раздалось вначале отдельные и преимущественно женские голоса, а затем они слились в один хор с мужскими.

– Как прикажете, мессир? – спросил Фагот у замаскированного.

– Ну что же, – задумчиво отозвался тот, – они – люди как люди. Любят деньги, но ведь это всегда было... Человечество любит деньги, из чего бы те ни были сделаны, из кожи ли, из бумаги ли, из бронзы или из золота. Ну, легкомысленны... ну, что ж... и милосердие иногда стучится в их сердца... обыкновенные люди... в общем, напоминают прежних... квартирный вопрос только испортил их... – и громко приказал: – Наденьте голову.

Кот, прицелившись поаккуратнее, нахлобучил голову на шею, и она точно села на свое место, как будто никуда и не отлучалась.

И главное, даже шрама на шее никакого не осталось. Кот лапами обмахнул фрак Бенгальского и пластрон, и с них исчезли следы крови. Фагот поднял сидящего Бенгальского на ноги, сунул ему в карман фрака пачку червонцев и выпроводил со сцены со словами:

– Катитесь отсюда! Без вас веселей.

Бессмысленно оглядываясь и шатаясь, конференсье добрел только до пожарного поста, и там с ним сделалось худо. Он жалобно вскрикнул:

– Голова моя, голова!

се утрава тамо где му није место, лажним опаскама квари представу! Шта да му урадимо?

— Откини му главу! — сурово је рекао неко са галерије.

— Шта сте рекли? А? — сместа се одазвао Фагот овом гнусном предлогу. — Да му откинемо главу? То је идеја! Бехемоте! — повикао је мачку — на посао! Ајн, цвај, драј!

И десило се нешто нечувено. Црни мачак се наакострешио и продорно мјаукнуо. Затим се склупчао и као пантер скочио право на груди Бенгалском, а одатле на главу. Фркћући, мачак је дебелим шапама дограбио ретку косу конференсьеа и, страшно заурлавши, у два потеза откинуо ту главу са гојазног врата.

Две и по хиљаде људи у позоришту је вриснуло углас. Из искиданих артерија на врату крв је шикнула увис као водоскок и натопила и фрак и пластрон. Безглаво тело је почело некако бесмислено да трупка ногама и сручило се на под. У сали се зачула хистерична цика жена. Мачак је предао главу Фаготу, овај ју је подигао за косу и показао публици, а глава је очајнички повикала, да се заорило позориште:

— Доктора!

— Хоћеш ли и убудуће да мељеш глупости? — грубо је упитао Фагот главу која је плакала.

— Нећу више никада! — закркљала је глава.

— Ако бога знате, не мучите га! — наједном је, надјачавши ларму, одјекнуо из ложе женски глас и маг се окренуо према том гласу.

— Па шта, грађани, да му опростимо, шта мислите? — упитао је Фагот, обраћајући се сали.

— Опростите! Опростите! — одјекнули су прво усамљени и углавном женски гласови, који су се после слили у хор са мушким гласовима.

— Шта кажете, месире? — упитао је Фагот маскираног.

— Шта се може — замишљено је одговорио овај — они су — људи као људи. Воле новац, али то је увек тако било... Човечанство воли новац, ма од чега да је он начињен, од коже, папира, бронзе или злата. Па, лакомислени су... шта се може... обични људи... све у свему, личе на оне пређашње... стамбено питање их је само покварило... — и гласно је наредио: — Набијте му главу.

Мачак је, нанишанивши што је могао прецизније, набио главу на врат, и она се нашла тачно на своме месту, као да га никада није ни напуштала.

И, што је најважније, чак ни ожиљка није било на врату. Мачак је шапама опрашио Бенгалском фрак и пластрон, и са њих су нестали трагови крви. Фагот је Бенгалског подигао из седећег положаја, стрпао му у цеп од фрака свежањ червонаца и испратио са сцене речима:

— Губите се одавде! Без вас је веселије!

Тупо се осврћући и посрћући, конференсье се довукао само до ватрогасаца, а тамо му је позлило. Жалостиво је повикао:

— Глава, моја глава!

В числе прочих к нему бросился Римский. Конферансье плакал, ловил в воздухе что-то руками, бормотал:

— Отдайте мою голову! Голову отдайте! Квартиру возьмите, картины возьмите, только голову отдайте!

Курьер побежал за врачом. Бенгальского пробовали уложить на диван в уборной, но он стал отбиваться, сделался буен. Пришлось вызывать карету. Когда несчастного конферансье увезли, Римский побежал обратно на сцену и увидел, что на ней происходят новые чудеса. Да, кстати, в это ли время или немножко раньше, но только маг, вместе со своим полинялым креслом, исчез со сцены, причем надо сказать, что публика совершенно этого не заметила, увлеченная теми чрезвычайными вещами, которые развернул на сцене Фагот.

А Фагот, спровадив пострадавшего конферансье, объявил публике так:

— Таперича, когда этого надоедалу сплывили, давайте откроем дамский магазин!

И тотчас пол сцены покрылся персидскими коврами, возникли громадные зеркала, с боков освещенные зеленоватыми трубками, а меж зеркал витрины, и в них зрители в веселом ошеломлении увидели разных цветов и фасонов парижские женские платья. Это в одних витринах, а в других появились сотни дамских шляп, и с перышками, и без перышек, и с пряжками, и без них, сотни же туфель — черных, белых, желтых, кожаных, атласных, замшевых, и с ремешками, и с камушками.

Между туфель появились футляры духов, горы сумочек из антилоповой кожи, из замши, из шелка, а между ними — целые груды чеканных золотых продолговатых футлярчиков, в которых бывает губная помада.

Черт знает откуда взявшаяся рыжая девица в вечернем черном туалете, всем хорошая девица, кабы не портил ее причудливый шрам на шее, заулыбалась у витрин хозяйской улыбкой.

Фагот, сладко ухмыляясь, объявил, что фирма совершенно бесплатно производит обмен старых дамских платьев и обуви на парижские модели и парижскую же обувь. То же самое он добавил относительно сумочек, духов и прочего.

Кот начал шаркать задней лапой, передней и в то же время выделывая какие-то жесты, свойственные швейцарам, открывающим дверь.

Девица хоть и с хрипотцой, но сладко запела, картавя, что-то малопонятное, но, судя по женским лицам в партере, очень соблазнительное:

— Герлэн, шанель номер пять, мицуко, нарсис нуар, вечерние платья, платья коктейль...

Фагот извивался, кот кланялся, девица открывала стеклянные витрины.

— Прошу! — орал Фагот, — без всякого стеснения и церемоний!

Са осталима му је притрчао и Римски. Конферансје је плакао, хватао рукама нешто по ваздуху и мрмљао:

— Вратите ми моју главу! Главу ми вратите! Узмите ми стан, узмите слике, само ми главу вратите!

Курир је потрчао по лекара. Покушали су да ставе Бенгалског на отоман у гардероби, али је он почео да се отима, постао је горопадан. Морали су да позову кола хитне помоћи. Када су несрећног конферансјеа одвезли, Римски се трком вратио на сцену и видео да се на њој дешавају нова чудеса. Да, узгред буди речено, да ли тада или нешто мало раније, тек маг је заједно са својом офуцаном фотелом нестао са сцене, а при том ваља приметити да то публика уопште није ни запазила, одушевљена оним необичним стварима које је Фагот почео да изводи на сцени.

А Фагот је, пошто је испратио настрадалог конферансјеа, саопштио публици:

— А сада, када смо се отарасили тог гњаватора, хајде да отворимо дућан за даме.

И тог часа је под сцене застро персијским теписима, појавила су се велика огледала, осветљена са стране зеленкастим цевима, а између огледала витрине, и раздрагано забезекнути гледаоци угледали су у њима париске женске хаљине најразличитијих боја и фазона. Њих је било у неким витринама, а у другима су се појавиле стотине женских шешира и с перјем и без њега, и са копчама и без њих, стотине ципела — црних, белих, жутих, кожных, атласних, и с каишићима, и са штрасом.

Међу ципелама су се појавиле кутије у којима су се преливале у свим бојама блиставе фасете кристалних флакона. Гомиле ташница од антилопа, јеленске коже, свиле, а међу њима — читаве хрпе дугуљастих златних футрола с ружом за усне.

Ђаво ће га знати одакле се појавила риђокоса цура у црној тоалети, одиста згодна цура, да је само није квариио чудан ожилјак на врату, и осмехивала се крај витрина осмехом домаћице.

Фагот се с уживањем подмукло смешкао и саопштио да фирма потпуно бесплатно замењује старе женске хаљине и ципеле за париске моделе и париску обућу. Додао је да то исто важи и за ташне, парфем и остале ствари.

Мачак је почео да се клања повлачећи унатраг задњу шапу, а предњом да прави у исти мах некакве покрете, карактеристичне за портуре када отварају врата.

Цура је мало промукло, али пријатно запевала, рачлајући нешто не баш сасвим разумљиво, али, судећи по женским лицима у партеру, врло саблажњиво:

— Герлен, Шанел пет, Мицуко, Нарсис ноар, вечерње хаљине, коктел-хаљине ...

Фагот се превијао, мачак се клањао, цура је отвараала стаклене витрине.

— Изволите само! — драо се Фагот — без икаквог снебивања и пренемагања!

Публика волновалась, но идти на сцену пока никто не решался. Но наконец какая-то брюнетка вышла из десятого ряда партера и, улыбаясь так, что ей, мол, решительно все равно и в общем наплевать, прошла и по боковому трапу поднялась на сцену.

– Bravo! – вскричал Фагот, – приветствую первую посетительницу! Бегемот, кресло! Начнем с обуви, мадам.

Брюнетка села в кресло, и Фагот тотчас вывалил на ковер перед нею целую грудку туфель.

Брюнетка сняла свою правую туфлю, примерила сиреневую, потопала в ковер, осмотрела каблук.

– А они не будут жать? – задумчиво спросила она. На это Фагот обиженно воскликнул:

– Что вы, что вы! – и кот от обиды мяукнул.

– Я беру эту пару, мосье, – сказала брюнетка с достоинством, надевая и вторую туфлю.

Старые туфли брюнетки были выброшены за занавеску, и туда же проследовала и сама она в сопровождении рыжей девицы и Фагота, несшего на плечиках несколько модельных платьев. Кот суетился, помогал и для пушей важности повесил себе на шею сантиметр.

Через минуту из-за занавески вышла брюнетка в таком платье, что по всему партеру прокатился вздох. Храбрая женщина, до удивительности похорошевшая, остановилась у зеркала, повела обнаженными плечами, потрогала волосы на затылке и изогнулась, стараясь заглянуть себе за спину.

– Фирма просит вас принять это на память, – сказал Фагот и подал брюнетке открытый футляр с флаконом.

– Мерси, – надменно ответила брюнетка и пошла по трапу в партер. Пока она шла, зрители вскакивали, прикасались к футляру.

И вот тут прорвало начисто, и со всех сторон на сцену пошли женщины. В общем возбужденном говоре, смешках и вздохах послышался мужской голос: "Я не позволю тебе!" – и женский: "Деспот и мещанин, не ломайте мне руку!" Женщины исчезли за занавеской, оставляли там свои платья и выходили в новых. На табуретках с золочеными ножками сидел целый ряд дам, энергично топая в ковер заново обутыми ногами.

Фагот становился на колени, орудовал роговой наделалкой, кот, изнемогая под горами сумочек и туфель, таскался от витрины к табуретам и обратно, девица с изуродованной шеей то появлялась, то исчезала и дошла до того, что уж полностью стала тарыхтеть по-французски, и удивительно было то, что ее с полуслова понимали все женщины, даже те из них, что не знали ни одного французского слова.

Общее изумление вызвал мужчина, затесавшийся на сцену. Он объявил, что у супруги его грипп и что он поэтому просит передать ей что-нибудь через него. В доказательство же того, что он

Публика је била узбуђена, али се још увек нико није усуђивао да изађе на сцену. На крају је некаква црнка изашла из десетог реда партера и, смешкајући се као да јој је, ето, савршено свеједно и баш је брига, бочним степеницама попела се на позорницу.

— Bravo! — повикао је Фагот — поздрављам првог посетиоца! Бехемоте, фотелу! Почећемо од ципела, мадам.

Црнка је села у фотелу, и Фагот је сместа изручио на ћилим испред ње читаву хрпу ципела.

Црнка је скинула своју десну ципелу, обула љубичасту, лупила ногом о ћилим, погледала штиклу.

— Да ме не жуље? — замишљено је упитала.

На то је Фагот увређено узвикнуо:

— Шта вам пада на памет! — и мачак је увређено мјаукнуо.

— Узећу ове, месје — рекла је црнка достојанствено и навукла и другу ципелу.

Старе црнкине ципеле биле су бачене иза застора, а тамо се упутила и она лично у пратњи риђе цуре и Фагота, који је пребацио преко рамена неколико модела хаљина. Мачак је трчкарао, помагао и, да би изгледао што важнији, о врат је обесио сантиметар.

За који минут иза застора се појавила црнка у таквој хаљини да је цео партер просто јекнуо. Храбра жена, која се чудесно пролепшала, зауставила се пред огледалом, слегнула обнаженим раменима, поправила косу на потиљку и извила се, трудећи се да се види у огледалу и с леђа.

— Фирма вас моли да узмете ово за успомену — рекао је Фагот и пружио црнки отворену кутију с флаконом.

— Мерси — гордо је одговорила црнка и кренула низ степенице у партер. Док је она пролазила, гледаоци су скакали с места, дотицали кутију.

И тада је дошло до праве провале, и са свију страна су на сцену кренуле жене. У општем узбуђеном жагору, смењу и уздасима зачуо се мушки глас: »То ти нећу допустити!« — и женски: »Деспоте један и малограђанине, сломићете ми руку!« Жене су нестајале иза застора, остављале тамо своје хаљине и излазиле у новим. На табуретима са позлаћеним ногама седео је читав низ дама, које су енергично трупкале о ћилим ногама обувеним у нове ципеле.

Фагот се спуштао на колена и баратао рожнатом кашиком за ципеле, мачак је изнемогло вукао хрпе ташница и ципела, тумарао од витрине ка табуретима и натраг, цура с унакаженим вратом се час појављивала, час нестајала, па је дотерала дотле да је брбљала само француски, и зачудо - све су је жене разумеле, па чак и оне које нису знале ни речи француског.

Опште запрепашћење је изазвао један мушкарац који је крадом изишао на сцену. Изјавио је како му супруга има грип и да стога моли да јој се преко њега нешто испоручи. Као доказ да је одиста

действительно женат, гражданин был готов предъявить паспорт. Заявление заботливого мужа было встречено хохотом, Фагот проорал, что верит, как самому себе, и без паспорта, и вручил гражданину две пары шелковых чулок, кот от себя добавил футлярчик с помадой.

Опоздавшие женщины рвались на сцену, со сцены текли счастливицы в бальных платьях, в пижамах с драконами, в строгих визитных костюмах, в шляпочках, надвинутых на одну бровь.

Тогда Фагот объявил, что за поздним временем магазин закрывается до завтрашнего вечера ровно через одну минуту, и невероятная суета поднялась на сцене. Женщины наскоро, без всякой примерки, хватили туфли. Одна, как буря, ворвалась за занавеску, сбросила там свой костюм и овладела первым, что подвернулось, – шелковым, в громадных букетах, халатом и, кроме того, успела подцепить два футляра духов.

Ровно через минуту грянул пистолетный выстрел, зеркала исчезли, провалились витрины и табуретки, ковер растаял в воздухе так же, как и занавеска. Последней исчезла высоченная гора старых платьев и обуви, и стала сцена опять строга, пуста и гола.

И вот здесь в дело вмешалось новое действующее лицо. Приятный звучный и очень настойчивый баритон послышался из ложи N 2:

– Все-таки желательно, гражданин артист, чтобы вы незамедлительно разоблачили бы перед зрителями технику ваших фокусов, в особенности фокус с денежными бумажками. Желательно также и возвращение конференсье на сцену. Судьба его волнует зрителей.

Баритон принадлежал не кому иному, как почетному гостю сегодняшнего вечера Аркадию Аполлоновичу Семплеярову, председателю акустической комиссии московских театров.

Аркадий Аполлонович помещался в ложе с двумя дамами: пожилой, дорого и модно одетой, и другой – молоденькой и хорошенькой, одетой попроще.

Первая из них, как вскоре выяснилось при составлении протокола, была супругой Аркадия Аполлоновича, а вторая – дальней родственницей его, начинающей и подающей надежды актрисой, приехавшей из Саратова и проживающей в квартире Аркадия Аполлоновича и его супруги.

– Пардон! – отозвался Фагот, – я извиняюсь, здесь разоблачать нечего, все ясно.

– Нет, виноват! Разоблачение совершенно необходимо. Без этого ваши блестящие номера оставят тягостное впечатление. Зрительская масса требует объяснения.

– Зрительская масса, – перебил Семплеярова наглый гаер, – как будто ничего не заявляла? Но, принимая во внимание ваше глубокоуважаемое желание, Аркадий Аполлонович, я, так и быть, произведу разоблачение. Но для этого разрешите

ожењен, грађанин је био спреман да покаже чак и поправе. Изјава брижног супруга дочекана је смехом. Фагот је дрекнуо да му и без леглитимације верује као самоме себи и уручио је грађанину два пара свилених чарапа, а мачак је са своје стране додао још и кутијицу с помадом.

Одоцнеле жене гурале су се на сцену, са сцене су силазиле срећнице у балским тоалетама, у пижамама са змајевима, у поподнsvиим костимима, са шеширићима накривљеним на једно око.

Тада је Фагот објавио да се дућан, пошто је већ касно, затвара до сутра увече, и то тачно кроз један минут, и на сцени је завладала невероватна гужва. Жене су на брзу руку, без икаквог пробања, грабиле ципеле. Једна је као олуја улетела иза застора, свукла тамо своју одећу и дограбила прво што јој је пало под руку — свилени халат са крупним цветовима а поред тога је смотала и две кутије парфема.

Тачно после једног минута одјекнуо је пуцањ из пиштоља, огледала су нестала, изгубиле су се витрине и табурет, ћилим је ишчекао у ваздуху, као и застор. Последња је нестала гомила старих хаљина и обуће, и сцена је опет била строга, празна и огољена.

А тада се у ствар умешало ново лице. Из ложе број 2 зачуо се пријатан, звучан и енергичан баритон:

— Било би ипак пожељно, грађанине уметнице, да без одлагања раскринкате пред гледаоцима технику ваших трикова, нарочито трик са новчаницама. Пожељан је такође и повратак конференсье на сцену. Његова судбина узнемирава гледаоце.

Баритон је био ни мање ни више нето почаснога госта вечери, Аркадија Аполлоновича Семплеярова, председника Акустичке комисије московских позоришта.

Аркадиј Аполлонович је седео у ложи са две даме: старијом, богато и помодно одевеном, и другом — младом и лепушкастом, одевеном нешто једноставније.

Прва је била, како се убрзо испоставило приликом састављања записника, супруга Аркадија Аполлоновича, а друга његова даља рођака, глумица-почетница која је много обећавала, и била је допутовала из Саратова и живела у стану Аркадија Аполлоновича и његове супруге.

— Пардон! — одговорио је Фагот — извињавам се, али овде нема шта да се раскринкава, све је јасно.

— Не, опростите! Раскринкавање је преко потребно! Без тога све ове ваше сјајне тачке остављају мучан утисак! Гледалачка маса захтева објашњење!

— Гледалачка маса — прекинуо је Семплеярова безочни лакрдијаш — чини се да ништа није рекла, ако се не варам? Али узимајући у обзир вашу многопоштовану жељу, Аркадије Аполлоновичу, ја ћу, нека вам буде, извршити раскринкавање. Али,

еще один крохотный номерок?

онда дозволите да изведем још једну кратку тачку?

– Отчего же, – покровительственно ответил Аркадий Аполлонович, – но непременно с разоблачением!

– Слушаюсь, слушаюсь. Итак, позвольте вас спросить, где вы были вчера вечером, Аркадий Аполлонович?

При этом неуместном и даже, пожалуй, хамском вопросе лицо Аркадия Аполлоновича изменилось, и весьма сильно изменилось.

– Аркадий Аполлонович вчера вечером был на заседании акустической комиссии, – очень надменно заявила супруга Аркадия Аполлоновича, – но я не понимаю, какое отношение это имеет к магии.

– Уй, мадам! – подтвердил Фагот, – натурально, вы не понимаете. Насчет же заседания вы в полном заблуждении. Выехав на упомянутое заседание, каковое, к слову говоря, и назначено-то вчера не было, Аркадий Аполлонович отпустил своего шофера у здания акустической комиссии на Чистых прудах (весь театр затих), а сам в автобусе поехал на Елоховскую улицу в гости к артистке разъездного районного театра Милице Андреевне Покобатько и провел у нее в гостях около четырех часов.

– Ой! – страдальчески воскликнул кто-то в полной тишине.

Молодая же родственница Аркадия Аполлоновича вдруг расхохоталась низким и страшным смехом.

– Все понятно! – воскликнула она, – и я давно уже подозревала это. Теперь мне ясно, почему эта бездарность получила роль Луизы!

И, внезапно размахнувшись коротким и толстым лиловым зонтиком, она ударила Аркадия Аполлоновича по голове.

Подлый же Фагот, и он же Коровьев, прокричал:

– Вот, почтенные граждане, один из случаев разоблачения, которого так назойливо добивался Аркадий Аполлонович!

– Как смела ты, негодяйка, коснуться Аркадия Аполлоновича? – грозно спросила супруга Аркадия Аполлоновича, поднимаясь в ложе во весь свой гигантский рост.

Второй короткий прилив сатанинского смеха овладел молодой родственницей.

– Уж кто-кто, – ответила она, хохоча, – а уж я-то смею коснуться! – и второй раз раздался сухой треск зонтика, отскочившего от головы Аркадия Аполлоновича.

– Милиця! Взять ее! – таким страшным голосом прокричала супруга Семплеярова, что у многих похолодели сердца.

А тут еще кот выскочил к рампе и вдруг рявкнул на весь театр человеческим голосом:

– Сеанс окончен! Маэстро! Урежьте марш!!

Ополоумевший дирижер, не отдавая себе отчета в том, что делает, взмахнул палочкой, и оркестр не

– Како да не — покровительски је одговорио Аркадиј Аполонович — али обавезно са раскринкавањем.

— Разумем, разумем. Дакле, допустите ми да вас упитам, где сте ви били синоћ, Аркадије Аполоновичу?

На то неумесно, па чак и простачко питање, лице Аркадија Аполоновича се променило, и то се врло много променило.

— Аркадиј Аполонович је синоћ био на састанку Акустичке комисије — одговорила је супруга Аркадија Аполоновича врло охоло — али ја не разумем какве то везе има са магијом.

— Уи, мадам — потврдио је Фагот. — Дабоме да не разумете. А што се тиче тог састанка, ви сте у потпуној заблуди! Кад је кренуо на поменути састанак, који јуче, узгред буди речено, није ни био заказан, Аркадиј Аполонович је отпустио свог шофера испред зграде Акустичке комисије код Чистих Рибњака (цело позориште је замрло) а онда је аутобусом отишао у Јелоховску улицу у госте глумици путујућег рејонског позоришта Милице Андрејевној Покобатков и провео код ње у гостима око четири часа.

— Јој! — повикао је неко паћенички у потпуној тишини.

Млада рођака Аркадија Аполоновича наједном је почела да се смеје дубоким и страшним смехом.

— Разуме се! — узвикнула је — одавно сам то сумњала. Сада ми је јасно зашто је та нула добила улогу Лујзе!

И изненада замахнувши кратким и здепагим љубичастим сунцобраном, лупила је Аркадија Аполоновича по глави.

А подлац Фагот, алиас Коровјев, повикао је:

— Ето вам, поштовани грађани, један случај раскринкавања, који је тако упорно тражио Аркадиј Алолонович!

— Како си се усудила, неваљалице, да такнеш Аркадија Аполоновича? — претећи је упитала супруга Аркадија Аполоновича, устајући у ложи у свој својој горостасној величини.

Други кратак напад сатанског смеха обузео је младу рођаку.

— Не знам за друге — одговорила је смејући се — али барем ја смем да га такнем! — и по други пут је одјекнуо прасак кад је сунцобран одскочио од главе Аркадија Аполоновича.

— У помоћ! Ухапсите је! — тако је страшно повикала супруга Семплеярова да се многима следило срце.

А тада је и мачак прискочио рампи, и наједном дрекнуо људским гласом да се цело позориште заорило:

— Представа је завршена! Маэстро! Скреши марш! Ошамућени диригент, не знајући ни сам шта чини, замахнуо је палицом, и оркестар не да је засвирао,

заиграл, и даже не грянул, и даже не хватил, а именно, по омерзительному выражению кота, урезал какой-то невероятный, ни на что не похожий по развязности своей марш.

На мгновение почудилось, что будто слышаны были некогда, под южными звездами, в кафешантане, какие-то малопонятные, полуслепые, но разудалые слова этого марша:

*Его превосходительство
Любил домашних птиц
И брал под покровительство
Хорошеньких девиц!!!*

А может быть, не было никаких этих слов, а были другие на эту же музыку, какие-то неприличные крайне. Важно не это, а важно то, что в Варьете после всего этого началось что-то вроде столпотворения вавилонского. К Семплеяровской ложе бежала милиция, на барьер лезли любопытные, слышались адские взрывы хохота, бешеные крики, заглушаемые золотым звоном тарелок из оркестра.

И видно было, что сцена внезапно опустела и что надувало Фагот, равно как и наглый котяра Бегемот, растаяли в воздухе, исчезли, как раньше исчез маг в кресле с полинявшей обивкой.

Глава 13. Явление героя

Итак, неизвестный погрозил Ивану пальцем и прошептал: "Тсс!"

Иван спустил ноги с постели и всмотрелся. С балкона осторожно заглядывал в комнату бритый, темноволосый, с острым носом, встревоженными глазами и со свешивающимся на лоб клоком волос человек примерно лет тридцати восьми.

Убедившись в том, что Иван один, и прислушавшись, таинственный посетитель осмелел и вошел в комнату. Тут увидел Иван, что пришедший одет в больничное. На нем было белье, туфли на босу ногу, на плечи наброшен бурый халат.

Пришедший подмигнул Ивану, спрятал в карман связку ключей, шепотом осведомился: "Можно присесть?" – и, получив утвердительный кивок, поместился в кресле.

– Как же вы сюда попали? – повинуюсь сухому грозящему пальцу, шепотом спросил Иван, – ведь балконные-то решетки на замках?

– Решетки-то на замках, – подтвердил гость, – но Прасковья Федоровна – милейший, но, увы, рассеянный человек. Я стащил у нее месяц тому назад связку ключей и, таким образом, получил возможность выходить на общий балкон, а он тянется вокруг всего этажа, и, таким образом,

ниже чак ни загрмео, чак ни прекардашио, већ је управо, како се огавно изразио мачак, скресоа некакав невероватан марш, који ни на шта није лично по својој неумерености.

У тренутку се причинило као да су се некада, под јужним звездама, у кафешантану, већ биле чуле некакве мало разумљиве, неразговорне али зато дрске речи тог марша:

*Његово је превасходство
Обожавало птичице
И бринуло се зато
За лепе девојчице!*

А можда речи уопште нису биле овакве, већ неке друге на ову исту музику, неке крајње непристојне. Није то важно, али је зато важно то, што је у Варијетеу после свега овога почело нешто налик на зидање вавилонске куле. Према Семплејаровљевој ложи је трчала милиција, преко преграде су се верали радозналци, чуо се паклен грохот смеха, помамна вика, а све их је заглушивао златан звекет тасова у оркестру.

И видело се да је позорница наједном опустела, и да су лупеж Фагот, као и дрска мачорчина Бехемот изненада ишчезли у ваздуху, исто онако као што је пре тога нестао маг у фотели с избледелом пресвлаком.

Поглавље 33 ПОЈАВА ЈУНАКА

Дакле, незнанац је припретио Ивану прстом и прошаптао: »Пст!«

Иван је спустио ноге са постеље и загледао се. Са балкона је опрезно завиривао у собу човек од око тридесет и осам година, обријан, тамнокос, шиљаста носа и узнемиренних очију, с праменом косе који му је падао на чело.

Уверивши се да је Иван сам, и ослушнувши пажљиво, тајанетвени посетилац се охрабрио и ушао у собу. Тада је Иван спазио да је дошљак у болничком оделу. На себи је имао доње рубље, папуче на босим ногама, и био је огрнут мрким огртачем.

Дошљак је намигнуо Ивану, стрпао у џеп свежањ кључева, шапатам упитао: »Могу ли да седнем?« — и, пошто је добио потврдан одговор, сместио се у фотелу.

— Како сте доспели овамо? — повинујући се прети сувоњавог прста, шапатам је упитао Иван — јер решетке на балкону су закључане?

— Решетке јесу закључане — потврдио је гост — али је Прасковја Фјодоровна врло драга, али, авај, и расејана особа. Пре месец дана сам јој дигао свежањ кључева, и тако омогућио себи да излазим на заједнички балкон, а он се протеже око целог спрата, и да тако понекад посетим суседа.

иногда навестить соседа.

– Раз вы можете выходить на балкон, то вы можете удрать. Или высоко? – заинтересовался Иван.

– Нет, – твердо ответил гость, – я не могу удрать отсюда не потому, что высоко, а потому, что мне удирать некуда. – И после паузы он добавил: – Итак, сидим?

– Сидим, – ответил Иван, вглядываясь в карие и очень беспокойные глаза пришельца.

– Да... – тут гость вдруг встревожился, – но вы, надеюсь, не буйный? А то я, знаете ли, не выношу шума, возни, насилий и всяких вещей в этом роде. В особенности ненавистен мне людской крик, будь то крик страдания, ярости или какой-нибудь иной крик. Успокойте меня, скажите, вы не буйный?

– Вчера в ресторане я одному типу по морде засветил, – мужественно признался преобразенный поэт.

– Основание? – строго спросил гость.

– Да, признаться, без основания, – сконфузившись, ответил Иван.

– Безобразие, – осудил гость Ивана и добавил: – А кроме того, что это вы так выражаетесь: по морде засветил? Ведь неизвестно, что именно имеется у человека, морда или лицо. И, пожалуй, ведь все-таки лицо. Так что, знаете ли, кулаками... Нет, уж это вы оставьте, и навсегда.

Отчитав таким образом Ивана, гость осведомился:

– Профессия?

– Поэт, – почему-то неохотно признался Иван.

Пришедший огорчился.

– Ох, как мне не везет! – воскликнул он, но тут же спохватился, извинился и спросил: – А как ваша фамилия?

– Бездомный.

– Эх, эх... – сказал гость, морщась.

– А вам, что же, мои стихи не нравятся? – с любопытством спросил Иван.

– Ужасно не нравятся.

– А вы какие читали?

– Никаких я ваших стихов не читал! – нервно воскликнул посетитель.

– А как же вы говорите?

– Ну, что ж тут такого, – ответил гость, – как будто я других не читал? Впрочем... разве что чудо? Хорошо, я готов принять на веру. Хороши ваши стихи, скажите сами?

– Чудовищны! – вдруг смело и откровенно произнес Иван.

– Не пишите больше! – попросил пришедший умоляюще.

– Обещаю и клянусь! – торжественно произнес Иван.

Клятву скрепили рукопожатием, и тут из коридора донеслись мягкие шаги и голоса.

– Када већ можете да излазите на балкон, онда можете и да збришете. Или је високо? – заинтересовао се Иван.

– Не — одлучно је одговорио гост — не могу да збришем одавде не зато што је високо, већ зато што немам камо да збришем. И после паузе је додао: — Дакле, да поседимо?

– Да поседимо — одговорио је Иван, загледавши се у кестењасте и веома немирне очи дошљака.

– Да... — ту се гост наједном усплахирио — надам се да нисте помамни? Јер, знате, не подносим буку, гужву, насиље и све у тој врсти. Нарочито мрзим људеки крик, био то крик патње, беса или некакав други крик. Умирите ме, реците да нисте помамни?

– Јуче сам у ресторану једног типа мазнуо по њушци — јуначки је признао преобразени песник.

– Са разлогом? – строго је упитао гост.

– Морам да признам, без разлога — посрамљено је одговорио Иван.

– Свињарија — осудио је гост Ивана и додао: — А, сем тога, зашто се тако изражавате: мазнуо по њушци? Јер, не зна се шта у ствари човек има, њушку или лице. И по свој прилици ипак има лице. Тако да, знате, песницама. Не, оканите се тога заувек.

Очитавши на тај начин Ивану вакелу, гост се распитао:

– Занимање?

– Песник — из неких разлога је Иван признао преко воље.

Дошљак се снуждио.

– Ох, баш немам среће! — узвикнуо је, али се одмах тргао, извинио и упитао: — А како се презивате?

– Бездомни.

– Ех, ех... рекао је гост, намргодивши се.

– А што, да вам се можда моје песме не допадају?

– радознало је упитао Иван.

– Уопште ми се не допадају.

– А које сте читали?

– Нисам уопште читао ваше песме! — раздражљиво је узвикнуо посетилац.

– Зашто сте онда рекли?

– Што да не — одговорио је гост — као да нисам читао друге? Уосталом... можда којим чудом? Добро, спреман сам да вам поверујем на реч. Сами кажите да ли су вам песме добре.

– Ужасне су! — наједном је смело и отворено рекао Иван.

– Не пишите их више! — усрдно је замолио дошљак.

– Обећавам вам и кунем се! — свечано је рекао Иван.

Заклетву су потврдили стиском руке, а тада су се из ходника зачули меки кораци и гласови.

– Тсс, – шепнул гость и, выскочив на балкон, закрыл за собою решетку.

Заглянула Прасковья Федоровна, спросила, как Иван себя чувствует и желает ли он спать в темноте или со светом. Иван попросил свет оставить, и Прасковья Федоровна удалилась, пожелав больному спокойной ночи. И когда все стихло, вновь вернулся гость.

Он шепотом сообщил Ивану, что в 119-ю комнату привезли новенького, какого-то толстяка с багровой физиономией, все время бормочущего про какую-то валюту в вентиляции и клянущегося, что у них на Садовой поселилась нечистая сила.

– Пушкина ругает на чем свет стоит и все время кричит: "Куролесов, бис, бис!" – говорил гость, тревожно дергаясь. Успокоившись, он сел, сказал: – А впрочем, бог с ним, – и продолжил беседу с Иваном: – Так из-за чего же вы попали сюда?

– Из-за Понтия Пилата, – хмуро глянув в пол, ответил Иван.

– Как? – забыв осторожность, крикнул гость и сам себе зажал рот рукой, – потрясающее совпадение! Умоляю, умоляю, расскажите!

Почему-то испытывая доверие к неизвестному, Иван, первоначально запинаясь и робея, а потом осмелев, начал рассказывать вчерашнюю историю на Патриарших прудах. Да, благодарного слушателя получил Иван Николаевич в лице таинственного похитителя ключей! Гость не рядил Ивана в сумасшедшие, проявил величайший интерес к рассказываемому и по мере развития этого рассказа, наконец, пришел в восторг. Он то и дело прерывал Ивана восклицаниями:

– Ну, ну! Дальше, дальше, умоляю вас. Но только, ради всего святого, не пропускайте ничего!

Иван ничего и не пропускал, ему самому было так легче рассказывать, и постепенно добрался до того момента, как Понтий Пилат в белой мантии с кровавым подбоем вышел на балкон.

Тогда гость молитвенно сложил руки и прошептал:

– О, как я угадал! О, как я все угадал!

Описание ужасной смерти Берлиоза слушающий сопровождал загадочным замечанием, причем глаза его вспыхнули злобой:

– Об одном жалею, что на месте этого Берлиоза не было критика Латунского или литератора Мстислава Лавровича, – и исступленно, но беззвучно вскричал: – Дальше!

Кот, плативший кондукторше, чрезвычайно развеселил гостя, и он давился от тихого смеха, глядя, как взволнованный успехом своего повествования Иван тихо прыгал на корточках, изображая кота с гривенником возле усов.

– И вот, – рассказав про происшествие в Грибоедове, загрустив и затуманившись, Иван закончил: – Я и оказался здесь.

Гость сочувственно положил руку на плечо бедного поэта и сказал так:

— Пст! — шануо је гост и, истрчавши на балкон, навукао иза себе решетку.

Навратила је Прасковја Фјодоровна, упитала Ивана како се осећа и жели ли да спава у мраку или с упаљеном светлошћу. Иван је замолио да му остави светлост, и Прасковја Фјодоровна је отишла, пожелевши болеснику лаку ноћ. А када се све смирило, гост се поново вратио.

Шапатом је обавестио Ивана да су у 119-ту собу довели новајлију — некаквог дебелка црвенога у лицу, који стално мрмља нешто о некаквој валути у вентилацијском отвору, и који се куне да се код њих, на Садовој улици, настанила нечастива сила.

— Пушкина псује на сва уста, и стално виче: »Куролесов, бис, бис!« причао је гост, немирно се трзајући. Пошто се умирио, сео је и рекао: — Уосталом, нека га с милим богом и наставио разговор са Иваном. — Али, зашто сте ви овде?

— Због Понтија Пилата — натмурено погледавши у под, одговорио је Иван.

— Шта?! — заборавивши на опрезност, викнуо је гост и сам себи руком запушио уста — потресна подударност! Молим вас, молим, причајте!

Имајући однекуд поверење у незнанца, Иван се у први мах снебивао и замуцкивао, а онда се ослободио и почео да прича шта се јуче догодило крај Патријаршијског рибака. Да, у тајанственом крадљивцу кључева Иван Николајевич је добио захвалног слушаоца! Гост није сматрао Ивана лудим, веома се заинтересовао за причу и, пратећи причу, коначно се одушевио. Стално је прекидао Ивана усклицима:

— Па, па! Даље, даље, молим вас. Али само, тако вам свега светог, не пропуштајте ништа!

Иван ништа није ни пропуштао, и њему је лакше тако да прича, и мало-помало стигао је до тренутка када је Понтије Пилат у белом плашту с црвеном поставом изашао на балкон.

Тада је гост склопио руке као да ће се молити и прошаптао:

— О, како сам погодио! О, како сам погодио!

Опис грозне Берлиозове смрти слушаалац је пропратио загонетном примедбом, и при том му је у очима блеснула мржња:

— Жао ми је само што уместо тог Берлиоза није био критичар Латунски или књижевник Мстислав Лаврович — и махнуто, али безгласно викнуо је: — Даље!

Мачак, који је од кондуктерке куповао карту, необично је разгалио госта и он се гушио од тихог смеха гледајући како, узбуђен успехом своје приче, Иван тихо скакуће чучећи, представљајући мачка са гривенником крај бркова.

— И ето — испричавши и шта се десило код Грибоједова, Иван је снужено и невесело завршио: — тако сам се нашао овде.

Гост је са саосећањем положио руку на раме једног песника и рекао:

– Несчастный поэт! Но вы сами, голубчик, во всем виноваты. Нельзя было держать себя с ним столь развязно и даже нагло. Вот вы и поплатились. И надо еще сказать спасибо, что все это обошлось вам сравнительно дешево.

– Да кто же он, наконец, такой? – в возбуждении потрясая кулаками, спросил Иван.

Гость взгляделся в Ивана и ответил вопросом:

– А вы не впадете в беспокойство? Мы все здесь люди ненадежные... Вызова врача, уколов и прочей возни не будет?

– Нет, нет! – воскликнул Иван, – скажите, кто он такой?

– Ну хорошо, – ответил гость и веско и отдельно сказал: – Вчера на Патриарших прудах вы встретились с сатаной.

Иван не впал в беспокойство, как и обещал, но был все-таки сильнейшим образом ошарашен.

– Не может этого быть! Его не существует.

– Помилуйте! Уж кому-кому, но не вам это говорить. Вы были одним, по-видимому, из первых, кто от него пострадал. Сидите, как сами понимаете, в психиатрической лечебнице, а все толкуете о том, что его нет. Право, это странно! Сбитый с толку Иван замолчал.

– Лишь только вы начали его описывать, – продолжал гость, – я уже стал догадываться, с кем вы вчера имели удовольствие беседовать. И, право, я удивляюсь Берлиозу! Ну вы, конечно, человек девственный, – тут гость опять извинился, – но тот, сколько я о нем слышал, все-таки хоть что-то читал! Первые же речи этого профессора рассеяли всякие мои сомнения. Его нельзя не узнать, мой друг! Впрочем, вы... вы меня опять-таки извините, ведь, я не ошибаюсь, вы человек невежественный? – Бесспорно, – согласился неузнаваемый Иван.

– Ну вот... ведь даже лицо, которое вы описывали... разные глаза, брови! Простите, может быть, впрочем, вы даже оперы "Фауст" не слышали?

Иван почему-то страшнейшим образом сконфузился и с пылающим лицом что-то начал бормотать про какую-то поездку в санаторий в Ялту...

– Ну вот, ну вот... неувидительно! А Берлиоз, повторяю, меня поражает.

Он человек не только начитанный, но и очень хитрый. Хотя в защиту его я должен сказать, что, конечно, Воланд может запорошить глаза и человеку похитрее.

– Как?! – в свою очередь крикнул Иван.

– Тише!

Иван с размаху шлепнул себя ладонью по лбу и засипел:

– Понимаю, понимаю. У него буква "В" была на визитной карточке. Ай-яй-яй, вот так штука! – он помолчал некоторое время в смятении, всматриваясь в луну, плывущую за решеткой, и заговорил: – Так он, стало быть, действительно мог

– Несре́нни песниче! Али, драги мој, сами сте криви за све. Нисте смели да сс понашате са њим тако слободно, па чак и помало дрско. Зато сте и платили. Требало би још и да кажете »хвала« шго сте прошли тако јевтино.

– Али ко је он, на крају крајева? – узбуђено млатарājuћи песницама, упитао је Иван.

Гост се загледао у Ивана и одговорио му питањем:

– Добијате ли наступе немира? Сви смо ми овде непоуздани. .. Да не буду потребни лекари, инјекције и остала гужва?

– Не, не! – узвикнуо је Иван. – Реците ми, ко је он?

– Па, добро – одговорио је гост и уверљиво и разговетно рекао: – Јуче сте, крај Патријаршијског рибњака, срели сатану.

Иван није добио наступ немира, као што је и обећао, али је ипак био у највећој мери распамећен.

– То је немогуће! Он не постоји.

– Молим вас! Не знам за друге, али вама не личи да то кажете. Ви сте, очигледно, били међу првима који су од њега настрадали. Налазите се, као што и сами знате, у психијатријској болници, а овамо стално понављате да он не постоји. Одиста, чудно! Потпуно збуњен, Иван је заћутао.

– Чим сте почели да га описујете – наставио је гост – наслућивао сам са ким сте то јуче имали задовољство да разговарате. И одиста, чудим се Берлиозу! Ви сте, наравно, чедан човек – ту се гост опет извинио – али он је, колико сам чуо, ипак штошта читао! Прве речи тог професора разбиле су све моје сумње! Њега је немогуће не познати, драги мој! Уосталом, ви... извините ме поново, јер, ако се не варам, ви сте необразовани?

– Неоспорно – сложио се Иван, кога је било немогуће познати.

– Па ето... чак и лице које сте описивали .. различите очи, обрве! Опростите, можда чак ни оперу »Фауст« нисте спушали?

Иван се због нечега страшно збунио и, планувши у лицу, почео да мрмља нешто о некаквом одласку у санаторијум у Јалти ...

– Ето, видите .. није ни чудо! А Берлиоз ме, понављам, запањује...

Не само да је начитан, већ је и веома лукав. Мада морам да кажем у његову одбрану да Воланд, наравно, може да замаже очи и некое много лукавијем.

– Шта?! – викнуо је, овога пута, Иван.

– Тише!

Иван се размахнувши лупио по челу и прошаптао:

– Схватам, схватам. На посетници му је било слово »В«. Јао, јао, значи тако ствари стоје! – Неко је време ћутао попуно сметен, загледан у месец који је пловио иза решетке, и онда рекао: – Значи, он је одиста могао да буде код Понтија

быть у Понтия Пилата? Ведь он уж тогда родился? А меня сумасшедшим называют! – прибавил Иван, в возмущении указывая на дверь.

Горькая складка обозначилась у губ гостя.

– Будем глядеть правде в глаза, – и гость повернул свое лицо в сторону бегущего сквозь облако ночного светила. – И вы и я – сумасшедшие, что отпираться! Видите ли, он вас потряс – и вы свихнулись, так как у вас, очевидно, подходящая для этого почва. Но то, что вы рассказываете, бесспорно было в действительности. Но это так необыкновенно, что даже Стравинский, гениальный психиатр, вам, конечно, не поверил. Он смотрел вас? (Иван кивнул.) Ваш собеседник был и у Пилата, и на завтраке у Канта, а теперь он навесил Москву.

– Да ведь он тут черт знает чего натворит! Как-нибудь его надо изловить? – не совсем уверенно, но все же поднял голову в новом Иване прежний, еще не окончательно добитый Иван.

– Вы уже пробовали, и будет с вас, – иронически отозвался гость, – и другим тоже пробовать не советую. А что натворит, это уж будьте благонадежны. Ах, ах! Но до чего мне досадно, что встретились с ним вы, а не я! Хоть все и перегорело и угли затянулись пеплом, все же, клянусь, что за эту встречу я отдал бы связку ключей Прасковьи Федоровны, ибо мне больше нечего отдавать. Я нищий!

– А зачем он вам понадобился?

Гость долго грустил и дергался, но наконец заговорил:

– Видите ли, какая странная история, я здесь сижу из-за того же, что и вы, именно из-за Понтия Пилата, – тут гость пугливо оглянулся и сказал: – Дело в том, что год тому назад я написал о Пилате роман.

– Вы – писатель? – с интересом спросил поэт.

Гость потемнел лицом и погрозил Ивану кулаком, потом сказал:

– Я – мастер, – он сделался суров и вынул из кармана халата совершенно засаленную черную шапочку с вышитой на ней желтым шелком буквой "М". Он надел эту шапочку и показался Ивану в профиль и в фас, чтобы доказать, что он – мастер. – Она своими руками сшила ее мне, – таинственно добавил он.

– А как ваша фамилия?

– У меня нет больше фамилии, – с мрачным презрением ответил странный гость, – я отказался от нее, как и вообще от всего в жизни. Забудем о ней.

– Так вы хоть про роман скажите, – деликатно попросил Иван.

– Извольте-с. Жизнь моя, надо сказать, сложилась не совсем обыкновенно, – начал гость.

...Историк по образованию, он еще два года тому назад работал в одном из московских музеев, а кроме того, занимался переводами.

– С какого языка? – с интересом спросил Иван.

Пилата? Јер он се тада већ био родио? А мене сматрају лудим! — додао је Иван, озлојеђено показујући врата.

Госту се оцртала бора горчине крај усана.

— Погледајмо истини у очи — и гост је окренуо лице према ноћној светиљци која је пловила кроз облаке. — И ви и ја смо луди, зашто то да кријемо! Видите, он вас је потресао — и ви сте шенули, јер сте за то очигледно погодно тле. Али, ово што причате, доиста се и збило. Али то је тако необично да вам чак ни Стравински, генијалан психијатар, није, разуме се, поверовао. Да ли вас је прегледао? (Иван је климнуо главом.) Ваш саговорник јесте био и код Пилата, и на доручку код Канта, а сада је посетио Москву.

— Али, сам ђаво зна шта он све овде неће починити! Некако би га ипак требало ухватити? — не баш сасвим сигурно, али је у новом Ивану дигао главу стари, још недотучени Иван.

— Ви сте већ покушали, од вас је доста — иронично је одговорио гост — а ни другима не бих саветовао да покушају. А да ће свашта починити — у то будите уверени! Ах, ах! Како ми је само криво што сте се са њим срели ви, а не ја! Мада је све изгорело и жар се претворио у пепео, ипак бих, кунем се, за тај сусрет дао овај свежањ кључева Прасковје Фјодоровне, јер немам шта друго да дам. Ја сам — пуки сиромаш!

— А зашто вам је он потребан?

Гост је дуго остао снујден и трзао се, али је на крају проговорио:

— Видите како је то чудно, ја сам овде због исте ствари због које и ви, управо због Понтија Пилата — ту се гост плашљиво осврнуо и рекао: — Ствар је у томе што сам пре годину дана написао роман о Пилату.

— Ви сте - писац? — заинтересовано је упитао психијатар.

Гост се смрачио и припретио Ивану песницом, а онда рекао:

— Ја сам - мајстор — постао је строг и извукао из џепа огртача потпуно замашћену црну капицу с извезеним жутиим свилом словом »М«. Ставио је на главу ту капицу и окренуо се Ивану и из профила и с лица како би доказао да је он мајстор. — Она ми је својим рукама сашила — додао је тајанствено.

— А како се презивате?

— Ја више немам презимена — с мрачним презиром је одговорио чудновати гост — одрекао сам га се, као уосталом и свега у животу. Заборавимо га.

— Онда ми причајте бар о роману — обазриво је замолио Иван.

— Добро. Моја прича, заиста, није баш обична — почео је гост.

... Историчар по образовању, он је још до пре две године радио у једном московском музеју, а осим тога се бавио и превођењем.

— Са ког језика? — заинтересовано га је упитао Иван.

– Я знаю пять языков, кроме родного, – ответил гость, – английский, французский, немецкий, латинский и греческий. Ну, немножко еще читаю по-итальянски.

– Ишь ты! – завистливо шепнул Иван.

Жил историк одиноко, не имея нигде родных и почти не имея знакомых в Москве. И, представьте, однажды выиграл сто тысяч рублей.

– Вообразите мое изумление, – шептал гость в черной шапочке, – когда я сунул руку в корзину с грязным бельем и смотрю: на ней тот же номер, что и в газете! Облигацию, – пояснил он, – мне в музее дали.

Выиграв сто тысяч, загадочный гость Ивана поступил так: купил книгу, бросил свою комнату на Мясницкой...

– Уу, проклятая дыра! – прорычал он.

...и нанял у застройщика в переулке близ Арбата две комнаты в подвале маленького домика в садике. Службу в музее бросил и начал сочинять роман о Понтии Пилате.

– Ах, это был золотой век, – блестя глазами, шептал рассказчик, – совершенно отдельная квартирка, и еще передняя, и в ней раковина с водой, – почему-то особенно горделиво подчеркнул он, – маленькие оконца над самым тротуарчиком, ведущим от калитки. Напротив, в четырех шагах, под забором, сирень, липа и клен. Ах, ах, ах! Зимой я очень редко видел в оконце чьи-нибудь черные ноги и слышал хруст снега под ними. И в печке у меня вечно пылал огонь! Но внезапно наступила весна, и сквозь мутные стекла увидел я сперва голые, а затем одевающиеся в зелень кусты сирени. И вот тогда-то, прошлой весной, случилось нечто гораздо более восхитительное, чем получение ста тысяч рублей. А это, согласитесь, громадная сумма денег!

– Это верно, – признал внимательно слушающий Иван.

– Я открыл оконца и сидел во второй, совсем малюсенькой комнате, – гость стал отмеривать руками, – так... вот диван, а напротив другой диван, а между ними столик, и на нем прекрасная ночная лампа, а к окошку ближе книги, тут маленький письменный столик, а в первой комнате – громадная комната, четырнадцать метров, – книги, книги и печка. Ах, какая у меня была обстановка!

Необыкновенно пахнет сирень! И голова моя становилась легкой от утомления, и Пилат летел к концу.

– Белая мантия, красный подбой! Понимаю! – восклицал Иван.

– Именно так! Пилат летел к концу, к концу, и я уже знал, что последними словами романа будут: "...пятый прокуратор Иудеи, всадник Понтий Пилат". Ну, натурально, я выходил гулять. Сто тысяч – громадная сумма, и у меня был прекрасный серый костюм. Или отправлялся

– Говорим пет језика, поред матерњег — одговорио је гост — енглески, француски, немачки, латинеки и грчки. А помало читам и италијански.

— Види ти њега! — са завишћу је прошаптао Иван. Историчар је живео усамљено, није имао рођака и скоро да није имао ни познаника у Москви. И, замислите, једном је на лутрији добио сто хиљада рубаља.

— Замислите колико сам се запрепастио — шаптао је гост са црном капицом — када сам гурнуо руку у корпу са прљавим рубљем и видео — исти број као и у новинама! Обвезницу су ми — објаснио је — дали у музеју.

Кад је стекао тако сто хиљада, загонетни Иванов гост је поступио овако: купио је књиге, напустио своју собу у Мјасницкој...

— Уу, проклети ћумез! — прогунђао је гост.

... и изнајмио код неког предузимача, у једној споредној улици у близини Арбата две собе у сутерену малене кућице у врту. Службу у музеју је напустио и почео да пише роман о Понтију Пилату.

— Ах, то је било златно доба — шаптао је приповедач док су му очи блистале — потпуно засебан стан, па још и предсобље, а у њему лавабо са водом — из неких разлога то је нарочито поносно истакао — прозорчићи изнад саме стазе која је водила од капије. Преко пута, на четири корака, крај плота, јоргован, липа и клен. Ах, ах, ах! Зимом бих ретко када опазио кроз прозор нечије црне ноге и чуо како шкрипи снег под њима. А у пећи ми је стално пламсала вагра! Али, нагло је грануло пролеће, и кроз мутна стакла сам угледао најпре голо, а затим озеленело жбуње јоргована. И тада се, прошлога пролећа, догодило нешто још дивније него премија од сто хиљада рубаља. А то је, морате признати, огромна свота новца!

— То је тачно — признао је Иван, који га је пажљиво слушао.

— Био сам отворио прозорчиће и седео у другој, сасвим мајушној соби — гост је почео да одмерава рукама. — овако... ту је диван... а преко пута њега други диван, а међу њима сточић и на њему предивна стона лампа, а према прозорчету књиге, овде мали писаћи сточић, а у првој соби — огромној соби, четрнаест метара књиге, књиге и пећ, Ах, што сам се наместио!

Јоргован особито мирише! И глава ми се освежила од замора, и Пилат се ближио крају...

— Бели огртач, црвена постава! Схватам! — узвикивао је Иван.

— Управо тако! Пилат се ближио крају, и ја сам већ знао да ће последње речи романа бити: »... Пети прокуратор Јудеје, коњаник Пилат Понтијски«. Али, природно, излазио сам и да се прошетам. Сто хиљада је велика свота, и имао сам предивно сиво одело. Или сам одлазио на ручак у

обедать в какой-нибудь дешевый ресторан. На Арбате был чудесный ресторан, не знаю, существует ли он теперь.

Тут глаза гостя широко открылись, и он продолжал шептать, глядя на луну:

— Она несла в руках отвратительные, тревожные желтые цветы. Черт их знает, как их зовут, но они первые почему-то появляются в Москве. И эти цветы очень отчетливо выделялись на черном ее весеннем пальто. Она несла желтые цветы! Нехороший цвет. Она повернула с Тверской в переулок и тут обернулась. Ну, Тверскую вы знаете? По Тверской шли тысячи людей, но я вам ручаюсь, что увидела она меня одного и поглядела не то что тревожно, а даже как будто болезненно. И меня поразила не столько ее красота, сколько необыкновенное, никем не виданное одиночество в глазах!

Повинуясь этому желтому знаку, я тоже свернул в переулок и пошел по ее следам. Мы шли по кривому, скучному переулку безмолвно, я по одной стороне, а она по другой. И не было, вообразите, в переулке ни души. Я мучился, потому что мне показалось, что с нею необходимо говорить, и тревожился, что я не вымолвлю ни одного слова, а она уйдет, и я никогда ее более не увижу...

И, вообразите, внезапно заговорила она:

— Нравятся ли вам мои цветы?

Я отчетливо помню, как прозвучал ее голос, низкий довольно-таки, но со срывами, и, как это ни глупо, показалось, что эхо ударило в переулке и отразилось от желтой грязной стены. Я быстро перешел на ее сторону и, подходя к ней, ответил:

— Нет.

Она поглядела на меня удивленно, а я вдруг, и совершенно неожиданно, понял, что я всю жизнь любил именно эту женщину! Вот так штука, а? Вы, конечно, скажете, сумасшедший?

— Ничего я не говорю, — воскликнул Иван и добавил: — Умоляю, дальше!

И гость продолжал:

— Да, она поглядела на меня удивленно, а затем, поглядев, спросила так:

— Вы вообще не любите цветов?

В голосе ее была, как мне показалось, враждебность. Я шел с нею рядом, стараясь идти в ногу, и, к удивлению моему, совершенно не чувствовал себя стесненным.

— Нет, я люблю цветы, только не такие, — сказал я.

— А какие?

— Я розы люблю.

Тут я пожалел о том, что это сказал, потому что она виновато улыбнулась и бросила свои цветы в канаву. Растерявшись немного, я все-таки поднял их и подал ей, но она, усмехнувшись, оттолкнула цветы, и я понес их в руках.

Так шли молча некоторое время, пока она не вынула у меня из рук цветы, не бросила их на мостовую, затем продела свою руку в черной перчатке с раструбом в мою, и мы пошли рядом.

— Дальше, — сказал Иван, — и не пропусайте,

неки Jeffersoni ресторани. На Арбату је био изврстан ресторан, не знам да ли још увек постоји.

Ту су се госту рашириле очи, и он је наставио да шапће, гледајући месец:

— Носила је у рукама одвратно, узнемирујуће, жуто цвеће. Ђаво ће га знати како се то цвеће зове, али оно се из неких разлога прво појављује у Москви. И то цвеће се јасно истицало на њеном црном пролећном мантилу. Носила је жуто цвеће! Рђава боја. Скренула је са Тверске у споредну улицицу и тада се осврнула. А Тверску сигурно знате? Тверском су пролазиле хиљаде људи, али вам јамчим да је она видела само мене и погледала ме је, не би се могло рећи узнемирено, већ пре некако болећиво. И није ме задивила толико њена лепота колико невиђена усамљеност у њеним очима!

Повинујући се том жутом знаку, и ја сам скренуо у споредну улицу и пошао за њом. Ишли смо кривудавом, незанимљивом улицом ћутке, ја једном, а она другом страном. И, замислите, у улици није било живе душе. Био сам на муци, јер ми се учинило да морам с њом да разговарам, а плашио сам се да нећу ниједне речи изговорити, да ће она отићи и да је више никада нећу видети.

И, замислите, изненада је проговорила она:

— Да ли вам се допада моје цвеће?

Јасно се сећам како је зазвучао њен глас, прилично дубок, али неуједначен и, ма колико то било глупо, учинило ми се да је одјекнуо у улицици и да се одбио од жутог, прљавог зида. Брзо сам прешао на њену страну и, прилазећи јој, одговорио:

— Не.

Погледала ме је зачуђено, а ја сам наједном, и то потпуно неочекивано, схватио да сам целог живота волео управо ту жену! Шта кажете на то, а? Рећи ћете, разуме се, да сам луд?

— Ништа ја не кажем — узвикнуо је Иван и додао:

— Молим вас, наставите!

А гост је наставио:

— Да, зачуђено ме је погледала, а после ме је упитала:

— Не волите цвеће?

У њеном гласу било је, како ми се чинило, нешто непријатељско. Ишао сам поред ње, трудећи се да држим корак са њом и, на моје највеће чуђење, нисам се осећао збуњеним.

— Не, ја волим цвеће, али не ово — рекао сам.

— А које волите?

— Волим руже.

Тада сам се покајао што сам то рекао, јер се она осмехнула као кривац и бацила своје цвеће у сливник. Збунивши се мало, ипак сам га подигао и пружио јој га, али је она, осмехнувши се, одгурнула цвеће и ја сам га понео у руци.

Тако смо извесно време ишли ћутке, све док ми она није узела цвеће из руку и бацила га на калдрму, а затим је провукла своју руку у црној рукавици испод моје, и кренули смо једно крај другог.

— Даље — рекао је Иван — и не пропуштајте,

пожалуйста, ничего.

— Дальше? — переспросил гость, — что же, дальше вы могли бы и сами угадать. — Он вдруг вытер неожиданную слезу правым рукавом и продолжал: — Любовь выскочила перед нами, как из-под земли выскакивает убийца в переулке, и поразила нас сразу обоих!

Так поражает молния, так поражает финский нож!

Она-то, впрочем, утверждала впоследствии, что это не так, что любили мы, конечно, друг друга давным-давно, не зная друг друга, никогда не видя, и что она жила с другим человеком, и я там тогда... с этой, как ее...

— С кем? — спросил Бездомный.

— С этой... ну... этой, ну... — ответил гость и зашелкал пальцами.

— Вы были женаты?

— Ну да, вот же я и шелкаю... на этой... Вареньке, Манечке... нет, Вареньке... еще платье полосатое... музей... впрочем, я не помню.

Так вот она говорила, что с желтыми цветами в руках она вышла в тот день, чтобы я наконец ее нашел, и что если бы этого не произошло, она отравилась бы, потому что жизнь ее пуста.

Да, любовь поразила нас мгновенно. Я это знал в тот же день уже, через час, когда мы оказались, не замечая города, у кремлевской стены на набережной.

Мы разговаривали так, как будто расстались вчера, как будто знали друг друга много лет. На другой день мы сговорились встретиться там же, на Москве-реке, и встретились. Майское солнце светило нам. И скоро, скоро стала эта женщина моею тайною женой.

Она приходила ко мне каждый день, а ждать ее я начинал с утра. Ожидание это выражалось в том, что я переставлял на столе предметы. За десять минут я садился к оконцу и начинал прислушиваться, не стукнет ли ветхая калитка. И как курьезно: до встречи моей с нею в наш дворик мало кто приходил, просто сказать, никто не приходил, а теперь мне казалось, что весь город устремился в него.

Стукнет калитка, стукнет сердце, и, вообразите, на уровне моего лица за оконцем обязательно чьи-нибудь грязные сапоги. Точильщик. Ну, кому нужен точильщик в нашем доме? Что точить? Какие ножи?

Она входила в калитку один раз, а биений сердца до этого я испытывал не менее десяти. Я не лгу. А потом, когда приходил ее час и стрелка показывала полдень, оно даже и не переставало стучать до тех пор, пока без стука, почти совсем бесшумно, не равнялись с окном туфли с черными замшевыми накладками-бантами, стянутыми стальными пряжками.

Иногда она шалила и, задержавшись у второго оконца, постукивала носком в стекло. Я в ту же

молим вас, ништа!

— Даље? — поновио је питање гост — па даље бисте могли и сами да погодите. Наједном је обрисао изненадну сузу десним рукавом и наставио: — Љубав је искрсла пред нама као што испод земље искрсне убица у сокаку, и обоје нас погодила.

Тако погађа муња, тако погађа фински нож!

Она је, уосталом, тврдила касније да није било тако, да смо се ми, наравно, волели одавно и не знајући једно за друго, никад се не видевши, и да је она живела са другим човеком... и ја у то доба... са оном, како се само зваше...

— Са ким то? — упитао је Бездомни.

— Са оном, но... са оном... но... — одговорио је гост и почео да пуцкета прстима.

— Били сте ожењени?

— Па, због тога и пуцкетам... Са оном... Варењком... Мањечком..., не, Варењком... нека пругаста хаљина... музеј... уосталом, не сећам се.

И тако ми је причала како је тога дана изашла са жутиим цвећем у руци не бих ли је ја на крају пронашао, и да се то није десило, она би се отровала, зато што јој је живот празан.

Да, љубав нас је погодила у једноме трену. Знао сам то већ истога дана, после једног сата, кад смо се нашли, не примећујући град, на обали крај кремаљских зидина.

Разговарали смо као да смо се јуче растали, као да смо се годинама познавали. Договорили смо се да се сутрадан састанемо на истоме месту, па Москви-реци, и састали смо се. Сијало нам је мајско сунце. И убрзо је, убрзо, та жена постала моја тајна супруга.

Долазила ми је сваког дана, а почињао сам да је чекам од јутра. Чекање се састојало у томе што сам премештао предмете на столу. Десет минута пред њен долазак седао бих крај прозорчета и почињао да ослушкујем хоће ли лупнути трошна капијица. И смешне ли ствари: пре но што смо се срели, у наше двориште је ретко ко долазио, просто нико није ни долазио, а сада ми се чинило да је цео град нагрнуо у њега.

Лупне капијица, залупа срце, а, оно, у висини мог лица, с оне стране прозорчета, обавезно нечије прљаве чизме. Оштрач. Ма, коме је у нашој кући потребан оштрач? Шта да оштри? Које ножеве?

Она би прошла кроз капијицу једаред, а дотле би ми бар десет пута залупало срце. Не лажем. А онда, када би дошло њено време и кад би казалька показивала да је подне, оно је чак престајало да лупа све док се без лупе, готово нечујно, крај прозорчета не би појавиле ципеле са црним антилопским машницама, што их затежу металне копче.

Понекад би се зачикавала и, зауставивши се крај другог прозорчета, лупкала врхом ципеле о стакло.

секунду оказывался у этого окна, но исчезала туфля, черный шелк, заслоняющий свет, исчезал, — я шел ей открывать.

Никто не знал о нашей связи, за это я вам ручаюсь, хотя так никогда и не бывает. Не знал ее муж, не знали знакомые. В стареньком особнячке, где мне принадлежал этот подвал, знали, конечно, видели, что приходит ко мне какая-то женщина, но имени ее не знали.

— А кто она такая? — спросил Иван, в высшей степени заинтересованный любовной историей.

Гость сделал жест, означавший, что он никогда и никому этого не скажет, и продолжал свой рассказ.

Ивану стало известным, что мастер и незнакомка полюбили друг друга так крепко, что стали совершенно неразлучны. Иван представлял себе ясно уже и две комнаты в подвале особнячка, в которых были всегда сумерки из-за сирени и забора. Красную потертую мебель, бюро, на нем часы, звеневшие каждые полчаса, и книги, книги от крашеного пола до закопченного потолка, и печку.

Иван узнал, что гость его и тайная жена уже в первые дни своей связи пришли к заключению, что столкнула их на углу Тверской и переулка сама судьба и что созданы они друг для друга навек.

Иван узнал из рассказа гостя, как проводили день возлюбленные. Она приходила, и первым долгом надевала фартук, и в узкой передней, где находилась та самая раковина, которой гордился почему-то бедный больной, на деревянном столе зажигала керосинку, и готовила завтрак, и накрывала его в первой комнате на овальном столе. Когда шли майские грозы и мимо подслеповатых окон шумно катилась в подворотню вода, угрожая залить последний приют, влюбленные растапливали печку и пекли в ней картофель. От картофеля валил пар, черная картофельная шелуха пачкала пальцы. В подвальчике слышался смех, деревья в саду сбрасывали с себя после дождя обломанные веточки, белые кисти. Когда кончились грозы и пришло душное лето, в вазе появились долгожданные и обоими любимые розы.

Тот, кто называл себя мастером, работал лихорадочно над своим романом и этот роман поглотил и незнакомую.

— Право, временами я начинал ревновать ее к нему — шептал пришедший с лунного балкона ночной гость Ивану.

Запустив в волосы тонкие с остро отточенными ногтями пальцы, она без конца перечитывала написанное, а перечитав, шила вот эту самую шапочку. Иногда она сидела на корточках у нижних полок или стояла на стуле у верхних и тряпкой вытирала сотни пыльных корешков. Она сулила славу, она подгоняла его и вот тут-то стала называть мастером. Она нетерпеливо дождалась этих обещанных уже последних слов о пятом прокураторе Иудеи, нараспев и громко повторяла отдельные фразы, которые ей нравились, и

Я бих се тог истог трена нашао крај тог прозора, али би ципела нестала, нестала би црна свила која је заклањала прозор и одлазио сам да отворим врата.

Нико није знао за нашу везу, то вам јамчим, мада тако никад не бива. Није знао њен муж, нису знали ни познаници. У старој кућици, где сам имао свој сутерен, разуме се да су знали, видели су да ми долази нека жена, али јој нису знали име.

— А ко је она? — упитао је Иван, веома заинтересован за љубавну причу.

Гост је направио покрет који је говорио да то никада и никоме неће рећи и наставио да прича.

Иван је сазнао да су се мајстор и његова незнанка тако снажно заволели да су постали нераздвојни. Иван је јасно замишљао две собице у сутерену кућице, у којима је увек био полумрак због јоргована и плота. Овештали махагонјев намештај, писаћи сто, на њему сат који је избијао свако пола сата, и књиге, књиге, од фарбаног патоса до чађаве таванице, и пећ.

Иван је сазнао да су његов гост и тајна супруга још првих дана своје везе закључили како их је сама судбина саставила на углу Тверске и оне споредне улице, и да су занавек створени једно за друго.

Иван је сазнао из приче свога госта како су заљубљени проводили дан. Она би дошла, и одмах опасала прегачу, још у уском предсобљу, у коме се налазио онај лавабо којим се због нечега поносио јадан болесник, на дрвеном столу би запалила примус и припремала доручак, и постављала га у првој соби на овалном столу. За време мајских непогода, кад се поред малених прозора бучно сливала вода под праг, претећи да потопи последње уточиште, заљубљени би заложили пећ и пекли у њој кромпир. Кромпир се пушио, прсти прљали од поцрнеле кромпирове љуске. У сутерену је одјекивао смех, дрвеће у врту је после кише збацивало поломљене гранчице и беле цвасти. Када су непогоде престале, и када је наступило спарно лето, у вази су се појавиле руже, које су обоје толико волели.

Онај који је себе назвао мајстором радио је усрдно на свом роману и тај роман је прогутао и незнанку.

— Заиста, понекад сам био љубоморан на њега — шапутао је Ивану ноћни гост који је дошао с месечевог балкона.

Она је, завукавши у косу танке прсте са шпицастим ноктима, читала написано, и пошто би прочитала, шила би ову капицу. Понекад би чучнула крај доњих полица, или стајала на столици крај горњих, и крпом брисала стотине запрашених корица. Она му је предсказивала славу, подстицала га и тада је почела да га зове мајстором. Ишчекивала је те већ обећане последње речи о петом прокуратору Јудеје, отегнуто и наглас понављајући поједине реченице које су јој се допадале, и говорила да је у том роману њен живот.

говорила, что в этом романе ее жизнь.

Он был дописан в августе месяце, был отдан какой-то безвестной машинистке, и та перепечатала его в пяти экземплярах. И, наконец, настал час, когда пришлось покинуть тайный приют и выйти в жизнь.

— И я вышел в жизнь, держа его в руках, и тогда моя жизнь кончилась, — прошептал мастер и поник головой, и долго качалась печальная черная шапочка с желтой буквой "М". Он повел дальше свой рассказ, но тот стал несколько бессвязен. Можно было понять только одно, что тогда с гостем Ивана случилась какая-то катастрофа.

— Я впервые попал в мир литературы, но теперь, когда все уже кончилось и гибель моя налицо, вспоминаю о нем с ужасом! — торжественно прошептал мастер и поднял руку. — Да, он чрезвычайно поразил меня, ах, как поразил!

— Кто? — чуть слышно шепнул Иван, опасаясь перебивать взволнованного рассказчика.

— Да редактор, я же говорю, редактор. Да, так он прочитал. Он смотрел на меня так, как будто у меня щека была раздута флюсом, как-то косился на угол и даже сконфуженно хихикнул. Он без нужды мял манускрипт и кричал. Вопросы, которые он мне задавал, показались мне сумасшедшими. Не говоря ничего по существу романа, он спрашивал меня о том, кто я таков и откуда я взялся, давно ли пишу и почему обо мне ничего не было слышно раньше, и даже задал, с моей точки зрения, совсем идиотский вопрос: кто это меня надоумил сочинить роман на такую странную тему?

Наконец, он мне надоел, и я спросил его напрямик, будет ли он печатать роман или не будет.

Тут он засуетился, начал что-то мямлить и заявил, что самолично решить этот вопрос он не может, что с моим произведением должны ознакомиться другие члены редакционной коллегии, именно критики Латунский и Ариман и литератор Мстислав Лаврович. Он просил меня прийти через две недели.

Я пришел через две недели и был принят какой-то девицей со скошенными к носу от постоянного вранья глазами.

— Это Лапшенникова, секретарь редакции, — усмехнувшись, сказал Иван, хорошо знающий тот мир, который так гневно описывал его гость.

— Может быть, — отрезал тот, — так вот, от нее я получил свой роман, уже порядочно засаленный и растрепанный.

Стараясь не попадать своими глазами в мои, Лапшенникова сообщила мне, что редакция обеспечена материалами на два года вперед и что поэтому вопрос о напечатании моего романа, как она выразилась, отпадает.

— Что я помню после этого? — бормотал мастер, потирая висок, — да, осыпавшиеся красные лепестки на титульном листе и еще глаза моей подружки. Да, эти глаза я помню.

Рассказ Иванова гостя становился все путаннее, все более наполнялся какими-то недомолвками. Он говорил что-то про косой дождь, и отчаяние в

Роман же био завршен у августу, дат некој непознатој дактилографкињи, која га је прекуцала у пет примерака. И конечно је дошао тренутак да се напусти тајно скровиште и крочи у живот.

— И крочио сам у живот држећи њега у рукама, и тада се мој живот и завршио — прошаптао је мајстор и оборио главу, а тужна црна капица са жутим словом »М« дуго се још њихала. Наставио је своју причу, али је она постала унеколико несрећна. Могло је да се схвати само толико да се тада Ивановом госту десила некаква катастрофа.

— Први пут сам ушао у књижевни свет, али сада када се све завршило и кад сам уништен, сећам га се с ужасом! — свечано је прошаптао мајстор и дигао руку: — Да, он ме је изузетно поразио, ах, како ме је поразио!

— Ко то? — Иван је прошаптао једва чујно, бојећи се да не прекине узбуђеног приповедача.

— Па уредник, кажем вам, уредник! Да, он је прочитао. Гледао ме је, као да ми је образ отекао, скретао је поглед и чак се сметено закикотао. Без разлога је гужвао рукопис и искашљавао се. Његова питања чинила су ми се суманута. Не говорећи ништа о самом роману, питао ме је ко сам, откуда сам се створио, да ли одавно пишем и зашто се о мени досад ништа није чуло, па ми је чак поставио, са мог становишта потпуно идиотско, питање: ко ми је улио у главу да напишем роман с тако чудноватом темом?

На крају ми је дојадно, па сам га отворено упитао хоће ли роман штампати или неће.

Тада се он узвртео, почео нешто да мрмља и изјавио да он лично то питање не може да реши, да са мојим делом треба да се упознају и други чланови редакцијског колегијума, а управо критичари Латунски и Ариман и стручњак за књижевност Мстислав Лаврович. Замолио ме је да навратим после две недеље.

Дошао сам после две недеље, и примила ме је некаква девојка зриво заглавана у нос од силног лагања.

— То је Лапошњикова, секретар редакције — рекао је Иван смешкајући се, јер је одлично познавао тај свет који је тако гневно описивао његов гост.

— Можда — одбрусио је овај — елем, од ње сам добир свој роман већ поприлично замашћен и изгужван.

Трудећи се да ми не гледа у очи, Лапошњикова ме је обавестила да редакција има материјала за две године унапред, и да због тога питање о штампању мога романа, како се то она изразила, отпада.

— Чега се сећам после тога? — мрмљао је мајстор, трљајући слепоочницу. — Да, сећам се још опалих црвених латица на насловној страни и очију моје пријатељице. Да, тих очију се сећам.

Прича Ивановог госта је постајала све замршенија, све је више у њој било нечег недореченог. Говорио је нешто о косој киши и очајању у сутеренском

подвальном приюте, о том, что ходил куда-то еще. Шепотом вскрикивал, что он ее, которая толкала его на борьбу, ничуть не винит, о нет, не винит!

Далее, как услышал Иван, произошло нечто внезапное и странное. Однажды герой развернул газету и увидел в ней статью критика Аримана, которая называлась «Вылазка врага» и где Ареман предупреждал всех и каждого, что он, то есть наш герой сделал попытку протащить в печать апологию Иисуса Христа.

– А, помню, помню! – вскричал Иван. – Но я забыл, как ваша фамилия!

– Оставим, повторяю, мою фамилию, ее нет больше, – ответил гость. – Дело не в ней. Через день в другой газете за подписью Мстислава Лавровича обнаружилась другая статья, где автор ее предполагал ударить, и крепко ударить, по Пилатчине и тому богомазу, который вздумал протащить (опять это проклятое слово!) ее в печать.

Остолбнев от этого слова "Пилатчина", я развернул третью газету. Здесь было две статьи: одна – Латунского, а другая – подписанная буквами "Н. Э.". Уверяю вас, что произведения Аримана и Лавровича могли считаться шуткою по сравнению с написанным Латунским. Достаточно вам сказать, что называлась статья Латунского "Воинствующий старообрядец". Я так увлекся чтением статей о себе, что не заметил, как она (дверь я забыл закрыть) предстала предо мною с мокрым зонтиком в руках и мокрыми же газетами. Глаза ее источали огонь, руки дрожали и были холодны. Сперва она бросилась меня целовать, затем, хриплым голосом и стуча рукою по столу, сказала, что она отравит Латунского.

Иван как-то сконфуженно покряхтел, но ничего не сказал.

– Настали безрадостные осенние дни – продолжал гость. Чудовищная неудача с этим романом как бы вынула у меня часть души. По существу говоря мне больше нечего было делать и жил я от свидания к свиданию. И вот в это время случилось что-то со мною, черт знает что, в чем Стравинский наверно давно уже разобрался. Именно нашла на меня тоска и появились какие-то предчувствия.

Статьи, заметьте, не прекращались. Над первыми из них я смеялся. Но чем больше их появлялось, тем более менялось мое отношение к ним. Второй стадией была стадия удивления. Что-то на редкость фальшивое и неуверенное чувствовалось буквально в каждой строчке этих статей, несмотря на их грозный и уверенный тон. Мне все казалось, – и я не мог от этого отделаться, – что авторы этих статей говорят не то, что они хотят сказать, и что их ярость вызывается именно этим. А затем, представьте себе, наступила третья стадия – страха. Нет, не страха этих статей, поймите, а страха перед другими, совершенно не относящимися к ним или

уточишту, и о том да је још некуда ишао. Шапатом је узвикивао да он њу, која га је подстицала да се бори, уопште не криви, о не, он је не криви!

Даље, како је чуо Иван, десило се нешто изненадно и чудно. Једног дана је херој отворио новине и у њима видео чланак критичара Аримана, под насловом: »Непријатељ под окриљем уредника«, у коме је Ариман упозоравао сваког, да је он, то јест наш херој, покушао да протури у штампу апологију Исуса Христа.

— А, сећам се, сећам! — повикао је Иван. — Али сам заборавио ваше презиме!

— Оставимо, понављам, моје презиме, њега више нема — одговорио је гост. — Ствар није у презимену. Сутрадан се у другим новинама, са потписом Мстислава Лавровича, појавио други чланак, у коме је аутор предлагао да се удари, и то јако удари по пилатштини и по оном шкрабалу које је наумили да је протури (опет та проклета реч!) у штампу.

Запрепашћен том речју »пилатштина«, отворио сам треће новине. Ту су била два чланка: један Латунског, а други потписан иницијалима »Н. Е«. Уверавам вас да су текстови Аримана и Лавровича били шала у поређењу са оним што је написао Латунски. Довољно је да вам кажем да се чланак Латунског звао »Ратоборни староверац«. Толико сам се занео читањем чланка о себи да нисам ни запазио како се она (врата сам заборавио да затворим) појавила преда мною са мокрым кишобраном и мокрым новинама у руци. Из очију јој је севала ватра, руке су јој дрхтале и биле ледене. Прво је почела да ме љуби, а онда је промуклим гласом, и ударајући руком о сто, рекла да ће отровати Лагунског.

Иван је сметено кашљуцнуо, али није рекао ништа.

— Наступили су суморни јесењи дани — продужио је гост. Ужасни неуспех са тим романом као да ми је отргао део душе. Реално, нисам више имао шта да радим и живео сам од једног до другог састанка с њом. И у то време десило се са мною нешто, ђаво ће га знати шта, што је Стравински још одавно погодио. Управо, опхрвала ме је туга и појавила су се некаква предосећања.

Чланци су непрестано излазили. Првима сам се смејао. Али што их је било више, тим се више мењао и мој однос према њима, Други стадијум био је стадијум чуђења. Нешто изузетно лажно и несигурно осећало се буквално у сваком ретку тих чланака, без обзира на њихов претећи и самоуверен тон. Стално ми се чинило — и тога нисам могао да се ослободим — да аутори тих чланака не говоре оно што би хтели да кажу и да то изазива њихов бес. А онда је, замислите, наступио и трећи — стадијум страха. Не, не страха од тих чланака, схватите, већ страха од других ствари, које нису имале апсолутно никакве везе ни са њима ни са

к роману вещами. Так, например, я стал бояться темноты. Словом, наступила стадия психического заболевания. Мне казалось в особенности, когда я засыпал, что какой-то очень гибкий и холодный спрут своими щупальцами подбирается непосредственно и прямо к моему сердцу. И спать мне пришлось с огнем.

Моя возлюбленная очень изменилась (про спрута я ей, конечно, не говорил. Но она видела, что со мной творится что-то неладное), похудела и побледнела, перестала смеяться и все просила меня простить ее за то, что она советовала мне напечатать отрывок. Она говорила, чтобы я, бросив все, уехал на юг к Черному морю, истратив на эту поездку все оставшиеся от ста тысяч деньги.

Она была очень настойчива, а я, чтобы не спорить (что-то подсказывало мне, что не придется уехать к Черному морю), обещал ей это сделать на днях. Но она сказала, что она сама возьмет мне билет. Тогда я вынул все свои деньги, то есть около десяти тысяч рублей, и отдал ей.

— Зачем так много? — удивилась она.

Я сказал что-то вроде того, что боюсь воров и прошу ее поберечь деньги до моего отъезда. Она взяла их, уложила в сумочку, стала целовать меня и говорить, что ей легче было бы умереть, чем покидать меня в таком состоянии одного, но что ее ждут, что она покоряется необходимости, что придет завтра. Она умоляла меня не бояться ничего.

Это было в сумерки, в половине октября. И она ушла. Я лег на диван и заснул, не зажигая лампы. Проснулся я от ощущения, что спрут здесь. Шаря в темноте, я еле сумел зажечь лампу. Карманные часы показывали два часа ночи. Я лег заболевающим, а проснулся больным. Мне вдруг показалось, что осенняя тьма выдавит стекла, вольется в комнату и я захлебнусь в ней, как в чернилах. Я стал человеком, который уже не владеет собой. Я вскрикнул, и у меня явилась мысль бежать к кому-то, хотя бы к моему застройщику навверх. Я боролся с собой как безумный. У меня хватило сил добраться до печки и разжечь в ней дрова. Когда они затрещали и дверца застучала, мне как будто стало немного легче. Я кинулся в переднюю и там зажег свет, нашел бутылку белого вина, откупорил ее и стал пить прямо из горлышка. От этого страх притупился несколько-настолько, по крайней мере, что я не побежал к застройщику и вернулся к печке. Я открыл дверцу, так что жар начал обжигать мне лицо и руки, и шептал:

— Догадайся, что со мною случилась беда. Приди, приди, приди!

Но никто не шел. В печке ревел огонь, в окна хлестал дождь. Тогда случилось последнее. Я вынул из ящика стола тяжелые списки романа и черновые тетради и начал их жечь. Это страшно

романом. Тако сам, на пример, почео да се бојим помрчине. Једном речју, наступио је стадијум душевне болести. Чим бих пред спавање угасио лампу у собичку, одмах би ми се чинило да се кроз прозорче, иако је оно затворено, увлачи некаква хоботница са врло дугачким и хладним пипцима. И морао сам да спавам при упаљеној светлости,

Моја љубљена се много изменила (о хоботници јој, разуме се, нисам говорио, али је она видела да се са мном нешто дешава), смршала је и побледела, престала да се смеје и стално ме је молила да јој опростим што ми је саветовала да штампам одломак. Говорила ми је да се оканим свега и одем на југ, на Црно море, и да потрошим на то све што ми је преостало од оних сто хиљада рубаља.

Била је веома упорна, и да се не бих препирао (нешто ми је говорило да нећу отпутовати на Црно море) обећао сам јој да ћу то тих дана и учинити. Али, она је рекла да ће ми сама купити карту. Тада сам извадио сав свој новац, то јест око десет хиљада рубаља, и предао јој га.

— Зашто толико? — зачудила се.

Рекао сам јој нешто као да се бојим лопова и да је молим да ми сачува новац до мог одласка. Узела је новац, ставила га у ташну, почела да ме љуби и да говори како би јој било лакше да умре него да ме остави у таквом стању самога, али да је чекају, да се покорава неминовности, да ће доћи сутра. Молила ме је да се ничега не бојим.

То је било у сумрак, половином октобра. И отишла је. Легао сам на диван и заспао, не палећи лампу. Пробудило ме је осећање да је хоботница ту. Пипајући по мраку, једва сам успео да упалим сијалицу. Цепни сат је показивао два сата по поноћи. Легао сам полуболестан, а пробудио сам се потпуно болестан. Одједном ми се учинило да ће јесења помрчина избити стакла, улетети у собу и да ћу се у њој угушити као у мастилу. Устао сам као човек који више не влада собом. Викнуо сам и помислио да побегнем некоме, макар мом предузимачу изнад мене. Борио сам се са собом као махнит. Имао сам толико снаге да се довучем до пећи и потпалим дрва. Када су она почела да пуцкетају, и вратанца да лупкају, мало ми је лакнуло. Појурио сам у предеобље и тамо упалио светлост, нашао флашу белог вина, отворио је и почео да пијем вино из ње. Од тога као да је мало попустио страх тек толико да не потрчим предузимачу, и вратио сам се пећи. Отворио сам вратанца, тако да је врелина почела да ми пече лице и руке и шаптао сам:

— Осети да сам у невољи. Дођи, дођи, дођи!

Али нико није долазио. У пећи је буктала ватра, а прозоре шибала киша. Тада се десило оно последње. Извукао сам из ладнице у столу тешке преписе романа и свеске са рукописом и почео да

трудно делать, потому что исписанная бумага горит неохотно. Ломая ногти, я раздирал тетради, стоймя вкладывал их между поленьями и кочергой трепал листы. Пепел по временам одолевал меня, душил пламя, но я боролся с ним, и роман, упорно сопротивляясь, все же погибал. Знакомые слова мелькали передо мной, желтизна неудержимо поднималась снизу вверх по страницам, но слова все-таки проступали и на ней. Они пропадали лишь тогда, когда бумага чернела и я кочергой яростно добывал их.

В это время в окно кто-то стал царапаться тихо. Сердце мое прыгнуло, и я, погрузив последнюю тетрадь в огонь, бросился открывать. Кирпичные ступеньки вели из подвала к двери на двор. Спотыкаясь, я подбежал к ней и тихо спросил:

— Кто там?

И голос, ее голос, ответил мне:

— Это я.

Не помня как, я совладал с цепью и ключом. Лишь только она шагнула внутрь, она припала ко мне, вся мокрая, с мокрыми щеками и развившимися волосами, дрожащая. Я мог произнести только слово:

— Ты... ты? — и голос мой прервался, и мы побежали вниз.

Она освободилась в передней от пальто, и мы быстро вошли в первую комнату. Тихо вскрикнув, она голыми руками выбросила из печки на пол последнее, что там оставалось, пачку, которая занялась снизу. Дым наполнил комнату сейчас же. Я ногами затоптал огонь, а она повалилась на диван и заплакала неудержимо и судорожно.

Когда она утихла, я сказал:

— Я возненавидел этот роман, и я боюсь. Я болен. Мне страшно.

Она поднялась и заговорила:

— Боже, как ты болен. За что это, за что? Но я тебя спасу, я тебя спасу. Что же это такое?

Я видел ее вспухшие от дыму и плача глаза, чувствовал, как холодные руки гладят мне лоб.

— Я тебя вылечу, вылечу, — бормотала она, впиваясь мне в плечи, — ты восстановишь его. Зачем, зачем я не оставила у себя один экземпляр!

Она оскалилась от ярости, что-то еще говорила невнятно. Затем, сжав губы, она принялась собирать и расправлять обгоревшие листы.

Это была какая-то глава из середины романа, не помню какая. Она аккуратно сложила обгоревшие листки, завернула их в бумагу, перевязала лентой. Все ее действия показывали, что она полна решимости и что она овладела собой. Она потребовала вина и, выпив, заговорила спокойнее.

— Вот как приходится платить за ложь, — говорила она, — и больше я не хочу лгать. Я осталась бы у тебя и сейчас, но мне не хочется это делать таким образом. Я не хочу, чтобы у него навсегда осталось в памяти, что я убежала от него ночью. Он не

их спалююем. То же было веома тешко радити, јер исписана хартија нерадо гори. Цепао сам свеске ломећи нокте, усправљао их између цепаница и жарачем черупао листове. Пепео ме је понекад засипао, гушио ватру, али сам се борио са њим, и роман је, упорно се противећи, ипак лагано умирао. Познате речи су промицале преда мном, жутило се незадрживо дизало по страницама, али су се речи ипак помалале из њега. Нестајале су тек када хартија поцрни, и ја сам их жарачем бесно докрајчивао.

У то време је неко тихо почео да гребе по прозору. Срце ми је зацрхтало и ја сам, стрпавши и последњу свеску у ватру, потрчао да отворим. Степенице од цигала водиле су из сутерена ка вратима у двориште. Спотичући се, притрчао сам вратима и тихо упитао;

— Ко је?

И глас, њен глас ми је одговорио:

— Ја сам.

Не знам ни сам како, савладао сам ланац и кључ. Чим је крочила унутра, привила се уз мене, сва мокра, влажних образа и расплетене од кише косе, дрхтала је. Могао сам да изговорим само једну реч:

— Ти... ти? — и глас ми се пресекао и стрчали смо доле.

У предсобљу је скинула капут и брзо смо ушли у прву собу. Тихо крикнувши, голим рукама је избацила из пећи на под последње што је остало, свежањ који је одоздо хватао пламен. Дим је намах испунио собу. Ногама сам угасио пламен, а она се сручила на отоман и заплакала незадрживо и грчевито.

Када се смирила, рекао сам:

— Омрзнуо сам тај роман, и бојим се. Болестан сам. Страх ме је.

Устала је и рекла:

— Боже, како си само болестан. Зашто, зашто? Али, ја ћу те спасти, спашћу те. Шта ли је то?

Видео сам њене очи црвене од дима и плача, осећао како ми њене хладне руке милују чело.

— Ја ћу те излечити, излечићу те — мрмљала је, стежући ми рамена. — Поново ћеш га написати. Зашто, зашто један примерак нисам задржала за себе!

Искесила се од беса, говорила је још нешто неразумљиво. После је, стиснувши усне, почела да скупља и исправља нагореле листове.

То је било неко поглавље из средине романа, не сећам се више које. Пажљиво је сложила нагореле листове, завила их у папир и увезала траком, Све њене радње показивале су да је пуна одлучности и да се савладала. Загражила је вина и, отпивши мало, почела да говори већ много мирније.

— Ето, шта кошта лаж — говорила је — више нећу да лажем. Остала бих код тебе и сада, али нећу то да урадим на овакав начин. Нећу да му заувек остане у сећању да сам ноћу побегла од њега. Никада ми ништа није нажао учинио.

сделал мне никогда никакого зла. Его вызвали внезапно, у них на заводе пожар. Но он вернется скоро. Я объяснюсь с ним завтра утром, скажу, что люблю другого, и навсегда вернусь к тебе. Ответь мне, ты, может быть, не хочешь этого?

– Бедная моя, бедная, – сказал я ей, – я не допущу, чтобы ты это сделала. Со мною будет нехорошо, и я не хочу, чтобы ты погибала вместе со мной.

– Только эта причина? – спросила она и приблизила свои глаза к моим.

– Только эта.

Она страшно оживилась, припала ко мне, обвиняя мою шею, и сказала:

– Я погибаю вместе с тобою. Утром я буду у тебя.

И вот, последнее, что я помню в моей жизни, это – полоску света из моей передней, и в этой полосе света развившуюся прядь, ее берет и ее полные решимости глаза. Еще помню черный силуэт на пороге наружной двери и белый сверток.

– Я проводил бы тебя, но я уже не в силах идти один обратно, я боюсь.

– Не бойся. Потерпи несколько часов. Завтра утром я буду у тебя. – Это и были ее последние слова в моей жизни.

– Тсс! – вдруг сам себя прервал больной и поднял палец, – беспокойная сегодня лунная ночь.

Он скрылся на балконе. Иван слышал, как проехали колесики по коридору, кто-то всхлипнул или вскрикнул слабо.

Когда все затихло, гость вернулся и сообщил, что 120-я комната получила жильца. Привезли кого-то, и он все просит вернуть ему голову. Оба собеседника помолчали в тревоге, но, успокоившись, вернулись к прерванному рассказу. Гость раскрыл было рот, но ночка, точно, была беспокойная. Голоса еще слышались в коридоре, и гость начал говорить Ивану на ухо так тихо, что то, что он рассказал, стало известно одному поэту только, за исключением первой фразы:

– Через четверть часа после того, как она покинула меня, ко мне в окна постучали.

То, о чем рассказывал больной на ухо, по-видимому, очень волновало его. Судороги то и дело проходили по его лицу. В глазах его плавал и метался страх и ярость. Рассказчик указывал рукою куда-то в сторону луны, которая давно уже ушла с балкона. Лишь тогда, когда перестали доноситься всякие звуки извне, гость отодвинулся от Ивана и заговорил погромче.

– Да, так вот, в половине января, ночью, в том же самом пальто, но с оборванными пуговицами, я жался от холода в моем дворике. Сзади меня были сугробы, скрывшие кусты сирени, а впереди меня и внизу – слабенько освещенные, закрытые шторами мои оконца, я припал к первому из них и прислушался – в комнатах моих играл патефон. Это все, что я расслышал. Но разглядеть ничего не мог.

Позвали су га изненада, у фабрици је избио пожар. Али, брзо ће се вратити. Расправићу се са њим сутра ујутру, рећи ћу му да волим другога, и заувек ћу се вратити теби. Одговори ми, можда ти то нећеш?

— Сиротице моја, сиротице — рекао сам јој — нећу допустити да то учиниш. Ја ћу лоше завршити, и не желим да пропаднеш заједно са мном.

— Само због тога? — упитала је и приближила своје очи мојима.

— Само због тога.

Живнула је, привила се уз мене, обгрливши ми врат, и рекла:

— Пропадам заједно са тобом. Ујутру ћу бити код тебе.

И последње чега се сећам из свог живота - то је трака светлости из мог предсобља, и у тој траци расплетен прамен косе, њен бере и њене очи пуне одлучности. Сећам се још и црне силуете на прагу спољних врата и белог завежљаја.

— Испратио бих те, али више нисам у стању да се сам враћам, бојим се.

— Не бој се. Стрпи се још неколико часова. Изјутра ћу поново бити код тебе. То су биле и њене последње речи у мом животу.

— Пст! — наједном је сам себе прекинуо болесник и дигао прст — ноћас је немирна ноћ месечине.

Нестао је на балкону. Иван је чуо како су се прокотрљали точкови по ходнику, неко је зајецао или тихо вриснуо.

Када се све смирило, гост се вратио и саопштио да је соба број 120 попуњена. Довели су некога који моли да му се врати глава. Оба саговорника су узнемирено поћутала, али су се, смиливши се, вратили прекинутој причи. Гост је већ отворио уста, али је ноћ одиста била немирна. У ходнику су се још чули гласови, и гост је почео да шапуће нешто Ивану у уво тако тихо да оно што је испричао зна само песник, са изузетком прве реченице:

— Четврт часа пошто ме је напустила, на моје прозоре су закуцали...

Оно што је болесник шаптао у уво, очигледно га је врло узнемиравало. Лице му се сваки час грчило. У очима су му се видели како промичу страх и бес. Приповедач је руком показивао негде у правцу месеца који је одавно отишао са балкона. Тек када се више споља ништа није чуло, гост се одмакао од Ивана и почео да говори гласније:

— И тако сам половином јануара, ноћу, у том истом капуту, али са покиданим дугметима, дрхтао од хладноће у свом дворишту. Иза мене су били сметови снега, који су заклонили жбуње јоргована, а испред мене доле моји прозорчићи; слабо осветљени, с навученим завесама; приљубио сам се уз први и почео да послушкујем — у мојим собама је свирао грамофон. То је све што сам чуо. Али ништа нисам могао да видим.

Постояв немного, я вышел за калитку в переулок. В нем играла метель. Метнувшаяся мне под ноги собака испугала меня, и я перебежал от нее на другую сторону. Холод и страх, ставший моим постоянным спутником, доводили меня до иступления. Идти мне было некуда, и проще всего, конечно, было бы броситься под трамвай на той улице, в которую выходил мой переулок. Издали я видел эти наполненные светом, обледеневшие ящики и слышал их омерзительный скрежет на морозе. Но, дорогой мой сосед, вся штука заключалась в том, что страх владел каждой клеточкой моего тела. И так же точно, как собаки, я боялся и трамвая. Да, хуже моей болезни в этом здании нет, уверяю вас.

— Но вы же могли дать знать ей, — сказал Иван, сочувствуя бедному больному, — кроме того, ведь у нее же ваши деньги? Ведь она их, конечно, сохранила?

— Не сомневайтесь в этом, конечно, сохранила. Но вы, очевидно, не понимаете меня? Или, вернее, я утратил бывшую у меня некогда способность описывать что-нибудь. Мне, впрочем, ее не очень жаль, так как она мне не пригодится больше. Перед нею, — гость благоговейно посмотрел во тьму ночи, — легло бы письмо из сумасшедшего дома. Разве можно посылать письма, имея такой адрес? Душевнобольной? Вы шутите, мой друг! Сделать ее несчастной? Нет, на это я не способен.

Иван не сумел возразить на это, но молчаливый Иван сочувствовал гостю, сострадал ему. А тот кивал от муки своих воспоминаний головою в черной шапочке и говорил так:

— Бедная женщина. Впрочем, у меня есть надежда, что она забыла меня!

— Но вы можете выздороветь... — робко сказал Иван.

— Я неизлечим, — спокойно ответил гость, — когда Стравинский говорит, что вернет меня к жизни, я ему не верю. Он гуманен и просто хочет утешить меня. Не отрицаю, впрочем, что мне теперь гораздо лучше. Да, так на чем, бишь, я остановился? Мороз, эти летящие трамваи. Я знал, что эта клиника уже открылась, и через весь город пешком пошел в нее. Безумие! За городом я, наверно, замерз бы, но меня спасла случайность.

Что-то сломалось в грузовике, я подошел к шоферу, это было километрах в четырех за заставой, и, к моему удивлению, он сжалился надо мной. Машина шла сюда. И он повез меня. Я отделался тем, что отморозил пальцы на левой ноге. Но это вылечили. И вот четвертый месяц я здесь. И, знаете ли, нахожу, что здесь очень и очень неплохо. Не надо задаваться большими планами, дорогой сосед, право! Я вот, например, хотел объехать весь земной шар. Ну, что же, оказывается, это не суждено. Я вижу только незначительный кусок этого шара. Думаю, что это не самое лучшее, что есть на нем, но, повторяю, это не так уж худо. Вот лето идет к нам, на балконе

Постојао сам мало, па сам изишао кроз капијицу у улицицу. У њој се разиграла вејавица. Уплашио ме је пас који ми се бадио у ноге и претрчао сам на другу страну. Хладноћа и страх, који ми је постао стални пратилац, избеумљивали су ме. Нисам имао куда да идем, и најједноставније би, разуме се, било да се бацим под трамвај на улици у коју је излазила моја улицица. Издалека сам видео те, обложене ледом сандуке, пуне светлости, и чуо како одвратно шкрипе на мразу. Али, драги мој суседе, ствар је била у томе што је страх овладао сваким дамаром мога тела. И исто као и пса, бојао сам се и трамваја. Да, у овој згради нема, уверавам вас у то, теже болести од моје.

— Али могли сте да јој се јавите — рекао је Иван, осећајући сажаљење према јадном болеснику — сем тога, код ње је ваш новац? Јер она га је, сигурно, сачувала?

— Не сумњајте у то, сигурно га је сачувала. Али, ви ме очигледно не схватате. Или сам ја, тачније, изгубио своју некадашњу способност да описујем. Уосталом, не жалим за њом много, пошто ми она више неће бити потребна. Пред њом би се — гост је с дивљењем погледао у ноћну тмину — нашло писмо из луднице. Зар се са таквом адресом могу слати писма? Душевно болесник? Шалите се, пријатељу! Не, да је унесрећим? За тако што нисам способен.

Иван томе није могао да се успротиви, али је ћутљиви Иван жалио госта, саосећао са њим. А овај је, мучен својим успоменама, климао главом са црном капицом и говорио овако:

— Јадна жена. Уосталом, надам се да ме је заборавила!

— Али ви можете да оздравите. .. — рекао је снебивајући се Иван.

— Неизлечив сам — мирно је одговорио гост — када Стравинеки каже да ће ме вратити у живот, не верујем му. Он је хуман и једноставно хоће да ме утешу. Не поричем, уосталом, да ми је сада много боље. Да, на чему сам се оно зауставио? Мраз, трамваји који јуре. Знао сам да је ова клиника већ била отворена, и кроз цео град сам пешице кренуо у њу. Безумно! Ван града бих се сигурно смрзнуо, али ме је спасла случајност.

Камион се био покварио, пришао сам возачу, то је било око четири километра од трошарине и, на моје заирепашћење, он се сажалио на мене. Камион је ишао овамо. И повезао ме је. Јефтино сам прошао — промрзли су ми само прсти на левој ноzi. Али то су излечили. И већ је четврти месец како сам овде. И, знате ли, налазим да овде и није баш тако лоше. Не треба се заносити великим плановима, драги суседе, одиста! Ја сам ето, на пример, хтео да обиђем целу земљину куглу. Али, показало се да ми то није суђено. Видим само незнатан део те кугле. Мислим да и није баш оно најбоље на њој, али, понављам, није баш ни тако лоше. Лето се ближи, на балкону ће почети да се

завьется плюш, как обещает Прасковья Федоровна. Ключи расширили мои возможности. По ночам будет луна. Ах, она ушла! Свежеет. Ночь валится за полночь. Мне пора.

– Скажите мне, а что было дальше с Иешуа и Пилатом, – попросил Иван, – умоляю, я хочу знать.

– Ах нет, нет, – болезненно дернувшись, ответил гость, – я вспомнить не могу без дрожи мой роман. А ваш знакомый с Патриарших прудов сделал бы это лучше меня. Спасибо за беседу. До свидания.

И раньше чем Иван опомнился, закрылась решетка с тихим звоном, и гость скрылся.

Глава 14. Слава петуху!

Не выдержали нервы, как говорится, и Римский не дождался окончания составления протокола и бежал в свой кабинет. Он сидел за столом и воспаленными глазами глядел на лежащие перед ним магические червонцы. У финдиректора ум заходил за разум. Снаружи несся ровный гул. Публика потоками выливалась из здания Варьете на улицу. До чрезвычайно обострившегося слуха финдиректора вдруг донеслась отчетливая милицейская трель. Сама по себе она уж никогда не сулит ничего приятного. А когда она повторилась и к ней на помощь вступила другая, более властная и продолжительная, а затем присоединился и явственно слышный гогот, и даже какое-то улюлюкание, финдиректор сразу понял, что на улице совершилось еще что-то скандальное и пакостное. И что это, как бы ни хотелось отмахнуться от него, находится в теснейшей связи с отвратительным сеансом, произведенным черным магом и его помощниками. Чуткий финдиректор нисколько не ошибся.

Лишь только он глянул в окно, выходящее на Садовую, лицо его перекошилось, и он не прошептал, а прошипел:

– Я так и знал!

В ярком свете сильнейших уличных фонарей он увидел на тротуаре внизу под собой даму в одной сорочке и панталонах фиолетового цвета. На голове у дамы, правда, была шляпка, а в руках зонтик.

Вокруг этой дамы, находящейся в состоянии полного смятения, то приседающей, то порывающейся бежать куда-то, волновалась толпа, издавая тот самый хохот, от которого у финдиректора проходил по спине мороз. Возле дамы метался какой-то гражданин, сдирающий с себя летнее пальто и от волнения никак не справляющийся с рукавом, в котором застряла рука.

Крики и ревуший хохот донеслись и из другого

вије пузавица, како то обећава Прасковја Фјодоровна. Кључеви су проширили моје могућности. Ноћу ће бити месечина. Ах, месец је већ зашао! Свеже је. Поноћ је већ прошла. Време је да кренем.

— Реците ми, а шта је било даље са Јешуом и Пилатом — замолио је Иван — молим вас, хтео бих да знам.

— Ах не, не — паћенички се тргнувши, одговорио је гост — не могу без дрхтања да се сетим свога романа, А ваш познаник са Патријаршијског рибњака би то свакако могао да исприча боље од мене. Хвала вам на разговору. До виђења.

И пре но што је Иван могао да дође себи, решетка се затворила уз тихи звекет, и гост је нестало.

Поглавље 14 СЛАВА ПЕВЦУ

Нерви су попустили, како се то каже, Римски није сачекао да записник буде састављен до краја и побегао је у свој кабинет. Седео је за столом и закрвављеним очима гледао магичне червонце који су лежали пред њим. Финдиректор више ништа није био у стању да појми. Споља је допирала равномерна бука. Публика је куљала из зграде Варијетеа на улицу. До крајње изоштреног слуха Римског наједном је допро јасан милицијски звиждук. Већ сам по себи он никада не обећава ништа добро. А када се звиждук поновио и кад је у помоћ притекао други, много одлучнији и дужи, а затим се придружио и гласан кикот, па чак и некакво добацавање — финдиректор је одмах схватио да се на улици десило још нешто скандалозно и гадно. И да је то, ма колико он хтео да се од тога одбрани, најтешње повезано са одвратном представом коју је извео професор црне магије са својим помоћницима. Предосећање није варало финдиректора.

Чим је бацио поглед кроз прозор који је гледао на Садову, лице му се згрчило, и он није прошаптао, већ просиктао:

— Знао сам!

У јаркој светлости јаким уличних светилки он је угледао на тротоару испод себе даму само у комбинезону и гаћицама љубичасте боје. На глави је дама, додуше, имала шеширић, а у рукама сунцобран.

Око те даме, која је била потпуно сметена, и час покушавала да чучне, час опет некуда да побегне, гурала се гомила, уз онај кикот од кога су финдиректора подилазили жмарци. Крај даме се мувао некакав грађанин, који је свлачио мантил и од узбуђења никако није могао да извуче руку из рукава.

Повици и продоран кикот допрли су и са другог

места – именно от левого подъезда, и, повернув туда голову, Григорий Данилович увидел вторую даму, в розовом белье. Та прыгнула с мостовой на тротуар, стремясь скрыться в подъезде, но вытекавшая публика преграждала ей путь, и бедная жертва своего легкомыслия и страсти к нарядам, обманутая фирмой поганого Фагота, мечтала только об одном – провалиться сквозь землю. Милиционер устремлялся к несчастной, буравя воздух свистом, а за милиционером поспешали какие-то развеселые молодые люди в кепках. Они-то и выпускали этот самый хохот и улюлюканье.

Усатый худой лихач подлетел к первой раздетой и с размаху осадил костлявую разбитую лошадь. Лицо усача радостно ухмылялось.

Римский стукнул себя кулаком по голове, плюнул и отскочил от окна.

Он посидел некоторое время у стола, прислушиваясь к улице. Свист в разных точках достиг высшей силы, а потом стал спадать. Скандал, к удивлению Римского, ликвидировался как-то неожиданно быстро.

Настала пора действовать, приходилось пить горькую чашу ответственности. Аппараты были исправлены во время третьего отделения, надо было звонить, сообщить о происшедшем, просить помощи, открываться, валить все на Лиходеева, выгораживать самого себя и так далее. Тьфу ты дьявол!

Два раза расстроенный директор клал руку на трубку и дважды ее снимал. И вдруг в мертвой тишине кабинета сам аппарат разразился звоном прямо в лицо финдиректора, и тот вздрогнул и похолодел. "Однако у меня здорово расстроились нервы", – подумал он и поднял трубку. Тотчас он отшатнулся от нее и стал белее бумаги. Тихий, в то же время вкрадчивый и развратный женский голос шепнул в трубку:

– Не звони, Римский, никуда, худо будет.

Трубка тут же опустела. Чувствуя мурашки в спине, финдиректор положил трубку и оглянулся почему-то на окно за своей спиной. Сквозь редкие и еще слабо покрытые зеленью ветви клена он увидел луну, бегущую в прозрачном облачке. Почему-то приковавшись к ветвям, Римский смотрел на них, и чем больше смотрел, тем сильнее и сильнее его охватывал страх.

Сделав над собою усилие, финдиректор отвернулся наконец от лунного окна и поднялся. Никакого разговора о том, чтобы звонить, больше и быть не могло, и теперь финдиректор думал только об одном – как бы ему поскорее уйти из театра.

Он прислушался: здание театра молчало. Римский понял, что он давно один во всем втором этаже, и детский неодолимый страх овладел им при этой мысли. Он без содрогания не мог подумать о том, что ему придется сейчас идти одному по пустым коридорам и спускаться по лестнице. Он

места — от левого улаза и, окренувши главу у том правцу, Григориј Данилович је угледао другу даму у ружичастом доњем рубљу. Она је скочила са коловоза на тротоар, трудећи се да се сакрије у улазу, али публика која је излазила преграђивала јој је пут, и јадна жртва лакомислености и страсти за дотеривањем, коју је преварила фирма поганог Фагота, желела је једино да што пре пропадне у земљу. Милиционар се упутио ка несрећници, парајући ваздух звиждуком, а за милиционаром су пожурили некакви раздрагани младићи са качкетима. Они су се кикотали и добацивали.

Бркати мршав кочијаш дојурио је до прве обнажене и у месту зауставио кошчату рагу. Лице бркајлије се радосно смешкало.

Римски се песницом лупио по глави, пљунуо и одскочио од прозора.

Седео је тако извесно време крај стола, послушкујући шта се дешава на улици. Звиждуци су на разним тачкама достигли врхунац, а онда су почели да јењавају. Скакдал је, на велико чуђење Римског, ликвидиран неочекивано брзо.

Дошло је време да се нешто учини, морала се попити горка чаша одговорности. Телефони су били поправљени за време трећег дела представе, требало је телефонирати, известити о свему што се десило, тражити помоћ, вадити се, бацати сву кривицу на Лиходејева, спасавати себе из неприлике и тако даље. Фуј, до ђавола!

Два пута је растројени директор стављао руку на слушалицу и два пута је скидао са ње. И наједном је у мртвој тишини кабинета апарат сам почео да зврчи право у лице финдиректору, и овај је уздрхтао и охладео се: »Ала су ми живци попустили« помислио је и подигао слушалицу. Сместа се одмакнуо од ње и постао блеђи од хартије. Тих, а истовремено улагивачки и развратан женски глас прошаптао је у слушалицу:

— Не телефонирај, Римски, ником, биће зло.

Слушалица је одмах ућутала. Осећајући жмарце по леђима, финдиректор је спустио слушалицу и из неких разлога бацио поглед према прозору иза својих леђа. Кроз ретке, и још слабо зеленилом покривене кленове гране угледао је месец, који је промицао у прозрачном облачку. Не могавши због нечега да одвоји поглед од грана, Римски их је гледао, и што их је више гледао, све га је већи страх обузимао.

Присиливши се, финдиректор је одвојио поглед од прозора обасјаног месечином и устао. Више није могло бити ни говора о томе како да телефонира, и сада је финдиректор размишљао само како да што пре оде из позоришта.

Почео је да послушкује: зграда позоришта је ћутала. Римски је схватио да је већ одавно потпуно сам на целом спрату, и некакав детињи, несавладив страх га је обузео при помисли на то. Није био у стању да без дрхтања помисли како ће сада морати сам да иде по пустим ходницима и силази низ

лихорадочно схватил со стола гипнотизерские червонцы, спрятал их в портфель и кашлянул, чтобы хоть чуточку подбодрить себя. Кашель вышел хрипловатым, слабым.

И здесь ему показалось, что из-под двери кабинета потянуло вдруг гниловатой сыростью. Дрожь прошла по спине финдиректора. А тут еще ударили неожиданно часы и стали бить полночь. И даже бой вызвал дрожь в финдиректоре. Но окончательно его сердце упало, когда он услышал, что в замке двери тихонько поворачивается английский ключ. Вцепившись в портфель влажными, холодными руками, финдиректор чувствовал, что, если еще немного продлится этот шорох в скважине, он не выдержит и пронзительно закричит.

Наконец дверь уступила чьим-то усилиям, раскрылась, и в кабинет бесшумно вошел Варенуха. Римский как стоял, так и сел в кресло, потому что ноги его подогнулись. Набрав воздуха в грудь, он улыбнулся как бы заискивающей улыбкой и тихо молвил:

— Боже, как ты меня испугал!

Да, это внезапное появление могло испугать кого угодно, и тем не менее в то же время оно являлось большою радостью. Высунулся хоть один кончик в этом запутанном деле.

— Ну, говори же скорей! Ну! Ну! — прохрипел Римский, цепляясь за этот кончик, — что все это значит?

— Прости, пожалуйста, — глухим голосом отозвался вошедший, закрывая дверь, — я думал, что ты уже ушел.

И Варенуха, не снимая кепки, прошел к креслу и сел по другую сторону стола.

Надо сказать, что в ответе Варенухи обозначилась легонькая странность, которая сразу кольнула финдиректора, в чувствительности своей могущего поспорить с сейсмографом любой из лучших станций мира. Как же так? Зачем же Варенуха шел в кабинет финдиректора, ежели полагал, что его там нету? Ведь у него есть свой кабинет. Это — раз. А второе: из какого бы входа Варенуха ни вошел в здание, он неизбежно должен был встретить одного из ночных дежурных, а тем всем было объявлено, что Григорий Данилович на некоторое время задержится в своем кабинете.

Но долго по поводу этой странности финдиректор не стал размышлять. Не до того было.

— Почему же ты не позвонил? Что означает вся эта петрушка с Ялтой?

— Ну, то, что я и говорил, — причмокнув, как будто его беспокоил больной зуб, ответил администратор, — нашли его в трактире в Пушкине.

— Как в Пушкине?! Это под Москвой? А телеграмма из Ялты?

— Какая там, к черту, Ялта! Напил пушкинского телеграфиста, и начали оба безобразничать, в том числе посылать телеграммы с пометкой "Ялта".

степениште. Грозничаво је дограбио са стола хипнотизерове червонце, стрпао их у ташну и накашљао се како би се колико-толико охрабрио. Кашаљ је био промукао, слаб.

А тада му се учинило да је испод врата кабинета почела изненада да бије нездрава влага. Фиидиректора је подишла језа. Уза све то је и сат неочекивано почео да избија поноћ. Чак је и то избијање изазвало језу код финдиректора. Срце му је коначно замрло када је зачуо како се у вратима лагано окреће кључ. Грчевито стегнувши ташну влажним, леденим рукама, финдиректор је осећао да неће моћи да издржи и да ће почети да вришти ако ово шушкање у кључаоници потраје још мало.

На крају су врата попустила под нечијим притиском, отворила се, и у кабинет је нечујно ушао Варенуха. Како је стајао, тако се Римски и сручио у фотељу, јер су му се ноге подсекле. Удахнувши ваздух у груди, осмехнуо се молећиво и тихо проговорио:

— Боже, како си ме уплашио!

Да, ова изненадна појава је могла сваког да уплаши, али, ипак, она је истовремено и радовала: појавио се барем један крај овог запетљаног клубета.

— Па, говори, говори брже! Па! Па! — прокркљао је Римски, хватајући се за тај крај нити — шта све ово значи?

— Извини, молим те — потмулим гласом одговорио је овај, затварајући врата за собом — мислио сам да си већ отишао.

И Варенуха је, не скидајући качкет са главе, пришао фотељи и сео са друге стране стола.

Треба рећи да се у Варенухином одговору осећало нешто чудновато, што је одмах пало у очи финдиректору, који је по својој осетљивости могао да се надмеће са сеизмографом било које од најбољих светских станица. Шта је сад то? Зашто се Варенуха упутио у кабинет финдиректора, ако је претпостављао да га тамо нема? Па он има свој кабинет. То је - прво. А друго: било на који улаз да је ушао Варенуха, он је морао да сретне неког од ноћних чувара, а они су били обавештени да ће Григориј Данилович извесно време остати у свом кабинету.

Али, финдиректор није дуго о томе размишљао, Није му било до тога.

— Зашто ниси телефонирао? Шта значи сва та лакрдија са Јалтом?

— Па, као што сам и рекао — цокнувши уснама, као да га боли зуб, одговорио је администратор — нашли су га у крчми у Пушкину.

— Како у Пушкину?! Па то је покрај Москве? А телеграми су из Јалте?

— Каква Јалта, до ђавола! Напио је телеграфисту у Пушкину и обојица су почели да праве свињарије, па између осталог да шаљу телеграме са ознаком »Јалта«.

– Ага... Ага... Ну ладно, ладно... – не проговорил, а как бы пропел Римский. Глаза его засветились желтеньким светом. В голове сложилась праздничная картина позорного снятия Степы с работы. Освобождение! Долгожданное освобождение финдиректора от этого бедствия в лице Лиходеева! А может Степан Богданович добьется чего-нибудь и похуже снятия... – Подробности! – сказал Римский, стукнув пресспапье по столу.

И Варенуха начал рассказывать подробности. Лишь только он явился туда, куда был отправлен финдиректором, его немедленно приняли и выслушали внимательнейшим образом. Никто, конечно, и мысли не допустил о том, что Степа может быть в Ялте. Все сейчас же согласились с предположением Варенухи, что Лиходеев, конечно, в пушкинской "Ялте".

– Где же он сейчас? – перебил администратора взволнованный финдиректор.

– Ну, где ж ему быть, – ответил, криво ухмыльнувшись, администратор, – натурально, в вытрезвителе.

– Ну, ну! Ай, спасибо!

А Варенуха продолжал свое повествование. И чем больше он повествовал, тем ярче перед финдиректором разворачивалась длиннейшая цепь Лиходеевских хамств и безобразий, и всякое последующее звено в этой цепи было хуже предыдущего. Чего стоила хотя бы пьяная пляска в обнимку с телеграфистом на лужайке перед пушкинским телеграфом под звуки какой-то праздничношатающейся гармоникой! Гонка за какими-то гражданками, визжащими от ужаса! Попытка подраться с буфетчиком в самой "Ялте"! Разбрасывание зеленого лука по полу той же "Ялты". Разбитие восьми бутылок белого сухого "Ай-Даниля". Поломка счетчика у шофера такси, не пожелавшего подать Степе машину. Угроза арестовать граждан, пытавшихся прекратить Степины паскудства. Словом, темный ужас.

Степа был хорошо известен в театральных кругах Москвы, и все знали, что человек этот – не подарочек. Но все-таки то, что рассказывал администратор про него, даже и для Степы было чересчур. Да, чересчур. Даже очень чересчур...

Колочие глаза Римского через стол врезались в лицо администратора, и чем дальше тот говорил, тем мрачнее становились эти глаза. Чем жизненнее и красочнее становились те гнусные подробности, которыми уснащал свою повесть администратор... тем менее верил рассказчику финдиректор. Когда же Варенуха сообщил, что Степа распоясался до того, что пытался оказать сопротивление тем, кто приехал за ним, чтобы вернуть его в Москву, финдиректор уже твердо знал, что все, что рассказывает ему вернувшийся в полночь администратор, все – ложь! Ложь от первого до последнего слова.

Варенуха не ездил в Пушкино, и самого Степы в Пушкине тоже не было. Не было пьяного

— Аха... Аха... Па, добро, добро... није изговорио, већ као да је отпевао Римски. У очима му је синула жућкаста светлост. У глави му се појавила свечана слика срамног Стјопиног отпуштања са посла. Ослобођење! Дуго очекивано фиидиректорово ослобођење од те несреће у облику Лиходејева! А можда ће Степан Богданович проћи још и горе, можда неће бити само смењен... — Појединости! — рекао је Римски, лупнувши упијачем но столу.

И Варенуха је почео да прича појединости. Чим је отишао тамо камо га је упутио финдиректор, одмах су га примили и најпажљивије саслушали. Нико, разуме се, није ни помишљао да Стјопа може да буде у Јалти! Сви су се одмах сложили са Варенухином претпоставком да се Лиходејев, сигурно, налази у пушкинској »Јалти«.

— А где је сада? — прекинуо је администратора узбуђени финдиректор.

— А где би па и могао да буде — одговорио је, осмехнувши се иронично администратор — природно, у одељењу за трезњење.

— Добро, добро! Уф, хвала!

А Варенуха је наставио са својом причом. Што је даље причао, тим се јасније пред финдиректором одмотавао дуги ланац Лиходејевљевих свињарија и безобразлука, а сваки следећи беочуг у том ланцу је био гори од претходног. Каква пијана игра у загрљају са телеграфистом на пољанчету пред пушкинским телеграфом, уз звуке некакве тамо доконе хармонике! Трка за неким грађанкама које врште од ужаса! Покушај да се потуче са крчмаром у самој »Јалти«. Разбацана пера влашца по поду у тој истој »Јалти«. Полупаних осам флаша белог вина »Јој-Данила«. Разбијање таксиметра таксисти који није хтео да Стјопи уступи кола. Претња да ће похапсити грађане који су покушали да прекину Стјопине гнусобе. Једном речју, страхота!

Стјопа је био добро познат у позоришним круговима Москве, и сви су знали да тај човек није — светац. Али ипак, оно што је причао администратор о њему, било је превише чак и за Стјопу. Да, превише. Чак и више него превише...

Продоран поглед Римског се преко стола упрло у лице администратора, и што је овај даље говорио, све је мрачнији бивао овај поглед. Што су живописније и живље биле појединости којима је администратор украшавао своје приче... све је мање финдиректор веровао приповедачу. Када је Варенуха испричао како се Стјопа до те мере разуларио да је покушао да пружи отпор онима који су дошли по њега да би га вратили у Москву, финдиректор је већ поуздано знао да је све што му је причао администратор који се вратио у поноћ обична лаж! Лаж од прве до последње речи.

Варенуха није путовао у Пушкино, па ни самога Стјопе у Пушкину није било. Није било ни пијаног

телеграфиста, не было разбитого стекла в трактире, Степу не вязали веревками... – ничего этого не было.

Лишь только финдиректор утвердился в мысли, что администратор ему лжет, страх пополз по его телу, начиная с ног, и дважды опять-таки почудилось финдиректору, что потянуло по полу гнилой малярной сыростью. Ни на мгновение не сводя глаз с администратора, как-то странно корчившегося в кресле, все время стремящегося не выходить из-под голубой тени настольной лампы, как-то удивительно прикрывавшегося якобы от мешающего ему света лампочки газетой, – финдиректор думал только об одном, что же значит все это?

Зачем так нагло лжет ему в пустынном и молчащем здании слишком поздно вернувшийся к нему администратор? И сознание опасности, неизвестной, но грозной опасности, начало томить душу финдиректора. Делая вид, что не замечает уверток администратора и фокусов его с газетой, финдиректор рассматривал его лицо, почти уже не слушая того, что плел Варенуха. Было кое-что, что представлялось еще более необъяснимым, чем неизвестно зачем выдуманный клеветнический рассказ о похождениях в Пушкине, и это что-то было изменением во внешности и в манерах администратора.

Как тот ни натягивал утиный козырек кепки на глаза, чтобы бросить тень на лицо, как ни вертел газетным листом, – финдиректору удалось рассмотреть громадный синяк с правой стороны лица у самого носа. Кроме того, полнокровный обычно администратор был теперь бледен меловой нездоровой бледностью, а на шее у него в душную ночь зачем-то было навечно старенькое полосатое кашне. Если же к этому прибавить появившуюся у администратора за время его отсутствия отвратительную манеру присасывать и причмокивать, резкое изменение голоса, ставшего глухим и грубым, вороватость и трусливость в глазах, – можно было смело сказать, что Иван Савельевич Варенуха стал неузнаваем.

Что-то еще жгуче беспокоило финдиректора, но что именно, он не мог понять, как ни напрягал воспаленный мозг, сколько ни всматривался в Варенуху. Одно он мог утверждать, что было что-то невиданное, неестественное в этом соединении администратора с хорошо знакомым креслом.

– Ну, одолели наконец, погрузили в машину, – гудел Варенуха, выглядывая из-за листа и ладонью прикрывая синяк.

Римский вдруг протянул руку и как бы машинально ладонью, в то же время поигрывая пальцами по столу, нажал пуговку электрического звонка и обмер.

В пустом здании непременно был бы слышен резкий сигнал. Но этого сигнала не последовало, и пуговка безжизненно погрузилась в доску стола. Пуговка была мертва, звонок испорчен.

телеграфисте, није било ни полупаног стакла у крчми, Стјопу нису увезали конопцима... — ничег од свега тога није било.

Чим се финдиректор уверио у себи да администратор лаже, страх је поново почео да гамиже по његовом телу, почев од ногу, и финдиректору се опет у два маха учинило да је из пода почела да бије нездрава маларична влага. Не скидајући ни за тренутак поглед са администратора, који се некако чудно грчио у фотељи и стално трудио да се не помала из плавичасте сенке стене лампе, некако се чудновато кријући иза новина од светлости која му је тобож сметала — финдиректор је мислио на једну једину ствар: шта ли све то треба да значи?

Зашто га у пустој и тихој згради тако дрско лаже администратор који се одвећ касно вратио? И осећање опасности, непознате али ужасне опасности почело је да мучи финдиректорову душу. Правећи се да не запажа врдање Варенухе и његове трикове са новинама, финдиректор је проучавао његово лице, готово и не слушајући оно што је Варенуха дробило. Било је још нешто што је изгледало још необјатшњиивије од клеветничке приче о пустоловинама у Пушкину, измишљене из непознатих разлога, а то нешто је била промена у спољашњости и манирима администраторовим.

Ма колико да је овај навлачио кљунасти штит качкета на очи, како би бацио сенку на лице, ма колико да је вртео новине — финдиректору је пошло ипак за руком да опази велику модрицу на десној страни лица, крај самога носа. Осим тога, обично пунокрван, администратор је овога пута био некако нездраво блед, а око врата је ове спарне ноћи због нечега обавио стари пругасти шал. Ако томе додамо још и одвратну навику да мљацка и цокће, коју је администратор стекао у одсуству, изразито промењен глас који је постао некако пригушен и груб, подмуклост и страшљивост у очима — могло би се без устручавања рећи да је Иван Савельевич Варенуха постао непрепознатљив.

Још нешто је жестоко узнемиравало финдиректора, али баш шта, то није могао да схвати, ма колико напрезао свој мозак, ма колико се загледао у Варенуху. Једино је могао да одреди како је било нечег необичног, неприродног у том споју администратора и добро му познате фотеље.

— Али, савладали су га на крају и стрпали у кола — торокао је Варенуха, провирујући иза новина и заклањајући дланом масницу.

Римски је наједном испружио руку и тобож махинално дланом, добујући прстима по столу, притиснуо дугме електричног звонцета и претрнуо.

У пустој згради би се зацело чуо продоран сигнал. Али сигнала није било, а дугме је без знака живота утонуло у даску стола. Дугме је било мртво, звонце покварено.

Хитрость финдиректора не ускользнула от Варенухи, который спросил, передернувшись, причем в глазах его мелькнул явно злобный огонь:

– Ты чего звонишь?

– Машинально, – глухо ответил финдиректор, отдернул руку и, в свою очередь, нетвердым голосом спросил: – Что это у тебя на лице?

– Машину занесло, ударился об ручку двери, – ответил Варенуха, отводя глаза.

"Лжет!" – воскликнул мысленно финдиректор. И тут вдруг его глаза округлились и стали совершенно безумными, и он устался в спинку кресла.

Сзади кресла, на полу, лежали две перекрещенные тени, одна погуще и почернее, другая слабая и серая. Отчетливо была видна на полу теневая спинка кресла и его заостренные ножки, но над спинкою на полу не было теневой головы Варенухи, равно как под ножками не было ног администратора.

"Он не отбрасывает тени!" – отчаянно мысленно вскричал Римский. Его ударила дрожь.

Варенуха воровато оглянулся, следуя безумному взору Римского, за спинку кресла и понял, что он открыт.

Он поднялся с кресла (то же сделал и финдиректор) и отступил от стола на шаг, сжимая в руках портфель.

– Догадался, проклятый! Всегда был смышлен, – злобно ухмыльнувшись совершенно в лицо финдиректору, проговорил Варенуха, неожиданно отпрыгнул от кресла к двери и быстро двинул вниз пуговку английского замка. Финдиректор отчаянно оглянулся, отступая к окну, ведущему в сад, и в этом окне, заливаемом луною, увидел прильнувшее к стеклу лицо голой девицы и ее голую руку, просунувшуюся в форточку и старающуюся открыть нижнюю задвижку. Верхняя уже была открыта.

Римскому показалось, что свет в настольной лампе гаснет и что письменный стол наклоняется. Римского окатило ледяной волной, но, к счастью для себя, он превозмог себя и не упал. Остатка сил хватило на то, чтобы шепнуть, но не крикнуть:

– Помогите...

Варенуха, карауля дверь, подпрыгивал возле нее, подолгу застревая в воздухе и качаясь в нем. Скрюченными пальцами он махал в сторону Римского, шипел и чмокал, подмигивая девице в окне.

Та зашпешила, всунула рыжую голову в форточку, вытянула сколько могла руку, ногтями начала царапать нижний шпингалет и потрясать раму. Рука ее стала удлиняться, как резиновая, и покрылась трупной зеленью. Наконец зеленые пальцы мертвой обхватили головку шпингалета, повернули ее, и рама стала открываться. Римский слабо вскрикнул, прислонился к стене и портфель выставил вперед, как щит. Он понимал, что пришла

Лукавство финдиректора није измакло Варенухи, који га је упитао, тргнувши се, а при том му је у очима севнула очигледна злурадост.

— А зашто звониш?

— Махинално — пригушено је одговорио финдиректор, повукавши руку, и са своје стране упитао несигурним гласом: — Шта ти је то на лицу?

— Кола су се занела, лупио сам се о кваку — одговорио је Варенуха, скрећући поглед.

»Лаже« — узвикнуо је у себи финдиректор. А тада су му се очи наједном разрогачиле и постале потпуно сумануте, и он се упилио у наслон фотеле.

Иза фотеле су се, по поду, пружале две укрштене сенке, једна гушћа и тамнија, друга слаба и сивкаста. На поду се јасно видела сенка наслона фотеле и њених шпицастих ногу, али изнад наслона на поду није било сенке Варенухине главе, као што ни под ногама фотеле није било администраторових ногу.

»Он нема сенке!« — очајнички је повикао у себи Римски. Обузела га је дрхтавица.

Варенуха се, пратећи суманути поглед Римског, опрезно осврнуо иза наслона фотеле и схватио да је откривен.

Устао је из фотеле (то исто је урадио и финдиректор) и повукао се од стола за један корак, стежући ташну у рукама.

— Досетио си се, проклетниче! Увек си био домишљат — пакосно се смешкајући финдиректору у лице, проговорио је Варенуха, неочекивано одскочио од фотеле према вратима и брзо притиснуо наниже дугме аутоматске браве. Финдиректор се у очајању осврнуо, повлачећи се ка прозору који је гледао у башту, и у том прозору, осветљеном месечином, угледао приљубљено уз само стакло лице голе девојке и њену голу руку, провучену кроз горње оканце, како покушава да отвори дољу запињачу. Горња је већ била отворена.

Римском се учинило да се светлост стоне лампе гаси, и да се писаћи сто нагиње. Римског је облио ледени зној, али је на своју срећу успео да се савлада и није пао. Имао је још толико снаге да шапне, али не и да повиче:

— Упомоћ...

Варенуха је, чувајући врата, скакутао крај њих, дуго остајући у ваздуху и клатећи се у њему. Згрченим прстима је махао према Римском, мљацкао и цоктао, намигивао девојци у прозору.

Ова је пожурила, увукла риђу главу кроз горње оканце, испружила колико је могла руку, ноктима почела да гребе доњу запињачу и тресе оквир. Рука је почела да јој се истеже као да је од гуме и прекрила се лешинастим зеленилом. На крају су зелени прсти мртваца ухватили запињачу, окренули је и оквир је почео да се отвара. Римски је тихо узвикнуо, наслонио се на зид, а ташну ставио испред себе као штит. Схватио је да је то

его гибель.

Рама широко распахнулась, но вместо ночной свежести и аромата лип в комнату ворвался запах погребца. Покойница вступила на подоконник. Римский отчетливо видел пятна тления на ее груди.

И в это время радостный неожиданный крик петуха долетел из сада, из того низкого здания за тиром, где содержались птицы, участвовавшие в программах. Горластый дрессированный петух трубил, возвещая, что к Москве с востока катится рассвет.

Дикая ярость исказила лицо девицы, она испустила хриплое ругательство, а Варенуха у дверей взвизгнул и обрушился из воздуха на пол.

Крик петуха повторился, девица щелкнула зубами, и рыжие ее волосы поднялись дыбом. С третьим криком петуха она повернулась и вылетела вон. И вслед за нею, подпрыгнув и вытянувшись горизонтально в воздухе, напоминая летящего купидона, выплыл медленно в окно через письменный стол Варенуха.

Седой как снег, без единого черного волоса старик, который недавно еще был Римским, подбежал к двери, отстегнул пуговку, открыл дверь и кинулся бежать по темному коридору. У поворота на лестницу он, стеная от страха, нащупал выключатель, и лестница осветилась. На лестнице трясущийся, дрожащий старик упал, потому что ему показалось, что на него сверху мягко обрушился Варенуха.

Сбежав вниз, Римский увидел дежурного, заснувшего на стуле у кассы в вестибюле. Римский пробрался мимо него на цыпочках и выскользнул в главную дверь. На улице ему стало несколько легче. Он настолько пришел в себя, что, хватаясь за голову, сумел сообразить, что шляпа его осталась в кабинете.

Само собой разумеется, что за нею он не вернулся, а, задыхаясь, побежал через широкую улицу на противоположный угол у кинотеатра, возле которого маячил красноватый тусклый огонек. Через минуту он был уже возле него. Никто не успел перехватить машину.

— К курьерскому ленинградскому, дам на чай, — тяжело дыша и держась за сердце, проговорил старик.

— В гараж еду, — с ненавистью ответил шофер и отвернулся.

Тогда Римский расстегнул портфель, вытащил оттуда пятьдесят рублей и протянул их сквозь открытое переднее окно шоферу.

Через несколько мгновений дребезжащая машина, как вихрь, летела по кольцу Садовой. Седока трепало на сиденье, и в осколке зеркала, повешенного перед шофером, Римский видел то радостные шаферские глаза, то безумные свои.

Выскочив из машины перед зданием вокзала, Римский крикнул первому попавшемуся человеку в белом фартуке и с бляхой:

негов крај.

Прозор се широм отворио, али уместо ноћне свежине и мириса липа, у просторију је улетео задах подрума. Покојница је стала на рагастов. Римски је јасно видео мрље трулежи на њеним грудима.

И у том часу се радосно, неочекивано огласио петао из баште, из оне ниске зграде иза стрелане где су чуване птице које су учествовале у програму. Грлат дресирани петао је кукурекао, објављујући да се Москви са истока приближава зора.

Дивљи бес је унаказио лице девојке, она је промукло опсовала, а Варенуха је крај врата запиштао и сручио се из ваздуха на под.

Петао се поново огласио, девојка је шкљоцнула зубима и риђа јој се коса накомстршила. Кад се петао по трећи пут огласио, она се окренула и излетела напоље. А за њом, подскочивши и истегнувши се хоризонтално у ваздуху, подсећајући на летећег Купидона, излетео је лагано кроз прозор преко писаћег стола Варенуха.

Сед као овца, без и једне црне власи, старац који је још до недавно био Римски, притрчао је вратима, откочио дугме, отворио врата и појурио мрачним ходником. Крај окретишта на степенице, напипао је прекидач стењући од страха, и степенице су се осветлиле. На степеницама је дрхтави старац пао, јер му се причинило да се одозго на њега меко сручио Варенуха.

Стрчавши доле, Римски је угледао дежурног, који је заспао на столици крај благајне у предворју. Римски се на прстима прошуњао крај њега и шмугнуо кроз главна врата. На улици му је мало лакнуло. Утолико се био повратио да је, ухвативши се за главу, могао да схвати како му је шешир остао у кабинету.

Само се по себи разуме да се по њега није вратио, већ је, задуван, протрчао преко широке улице ка супротном углу, крај биоскопа, поред кога је горела слаба црвенкаста светлост. У трену је већ био крај ње. Нико није стигао да му отме кола.

— На лењинградски екепрес, даћу напојницу — тешко дахћући и држећи се за срце, проговорио је старац.

— У гаражу идем — с мржњом је одговорио шофер и окренуо се.

Тада је Римски отворио ташну, извукао из ње педесет рубаља и пружио их шоферу кроз отворен предњи прозор.

Кроз неколико тренутака кола су, тутњехи, пролетела као вихор по прстену Садове улице. Путник се труцао на седишту и у комадићу огледала, обешеног испред шофера, Римски је видео час радосне шоферове очи, час лудачке своје.

Изјуривши из кола пред зградом железничке станице, Римски је викнуо човеку у белом мантилу и са значком, првом на кога је налетео:

– Первую категорию, один, тридцать дам, – комкая, он вынимал из портфеля червонцы, – нет первой – вторую, если нету – бери жесткий.

Человек с бляхой, оглядываясь на светящиеся часы, рвал из рук Римского червонцы.

Через пять минут из-под стеклянного купола вокзала исчез курьерский и начисто пропал в темноте. С ним вместе пропал и Римский.

— Прву класу, једно место, дајем тридесет — гужвајући их, извлачио је из ташне червонце — ако нема прве дај другу, ако нема — узми трећу!

Човек са значком отимао је из руку Римског червонце бацајући поглед на осветљени сат.

Кроз пет минута се испод стаклене куполе железничке станице експресни воз изгубио у помрчини. Са њим се изгубио и Римски.

Глава 15. Сон Никанора Ивановича

Нетрудно догадаться, что толстяк с багровой физиономией, которого поместили в клинике в комнате N 119, был Никанор Иванович Босой.

Попал он, однако, к профессору Стравинскому не сразу, а предварительно побывав в другом месте.

От другого этого места у Никанора Ивановича осталось в воспоминании мало чего. Помнился только письменный стол, шкаф и диван.

Там с Никанором Ивановичем, у которого перед глазами как-то мутилось от приливов крови и душевного возбуждения, вступили в разговор, но разговор вышел какой-то странный, путанный, а вернее сказать, совсем не вышел.

Первый же вопрос, который был задан Никанору Ивановичу, был таков:

– Вы Никанор Иванович Босой, председатель домкома номер триста два-бис по Садовой?

На это Никанор Иванович, рассмеявшись страшным смехом, ответил буквально так:

– Я Никанор, конечно, Никанор! Но какой же я к шуту председатель!

– То есть как? – спросили у Никанора Ивановича, прищуриваясь.

– А так, – ответил он, – что ежели я председатель, то я сразу должен был установить, что он нечистая сила! А то что же это? Пенсне треснуло... весь в рванине... Какой же он может быть переводчик у иностранца!

– Про кого говорите? – спросили у Никанора Ивановича.

– Коровьев! – вскричал Никанор Иванович, – в пятидесятой квартире у нас засел! Пишите: Коровьев. Его немедленно надо изловить! Пишите: шестое парадное, там он.

– Откуда валюту взял? – задумчиво спросили у Никанора Ивановича.

– Бог истинный, бог всемогущий, – заговорил Никанор Иванович, – все видит, а мне туда и дорога. В руках никогда не держал и не подозревал, какая такая валюта! Господь меня наказует за скверну мою, – с чувством продолжал Никанор Иванович, то застегивая рубашку, то расстегивая, то крестясь, – брал! Брал, но брал нашими советскими! Прописывал за деньги, не спорю, бывало. Хорош и наш секретарь

Поглавље 15 САН НИКАНОРА ИВАНОВИЧА

Није тешко досетити се да је дебељко црвена лица, којег су сместили у клинику у собу број 119, био Никанор Иванович Боси.

Он, међутим, није доспео одмах код професора Стравинског, већ је претходно био на једном другом месту.

Са тог другог места је у сећању Никанора Ивановича остало мало шта. Сећао се само писаћег стола, ормана и отомана.

Тамо су са Никанором Ивановичем, коме се пред очима све некако мутило од навале крви и од душевног узбуђења, почели да разговарају, али је разговор испао некако чудан, збркан или, тачније речено, од разговора ништа није ни испало.

Прво питање, постављено Никанору Ивановичу, било је овакво:

— Ви сте, Никаноре Ивзновичу Боси, председник друштва станара зграде 302-бис у Садовој?

На то је Никанор Иванович, засмејавши се грозно, одговорио дословно овако:

— Ја јесам Никанор, разуме се да сам Никанор! Али, какав сам ја, до врага, председник?

— Како то? — упитали су Никанора Ивановича и зачкиљили.

— Па тако — одговорио је овај — што сам морао, ако сам већ неки председник, одмах да утврдим да је он нечастива сила! Јер, шта је то? Цвикер напсао... сав у ритам... Какав па он може да буде странчев преводаца?

— О коме ви то говорите? — упитали су Никанора Ивановича.

— Коровјев! — повикао је Никанор Иванович. — Увалио се у наш педесети стан! Пишите: Коровјев! Одмах га треба ухватити! Пишите: шести главни улаз, тамо је.

— Одакле ти валута? — упитали су пријатељски Никанора Ивановича.

— Бог је истинит, Бог је свемоћан — почео је Никанор Иванович — он све види, а то сам и заслужио. Никада је нисам ни узео у руке, а нисам ни слутио каква је то валута! Господ ме кажњава за неваљалство моје — са жаром је наставио Никанор Иванович, час закопчавајући кошуљу, час је онет раскопчавајући, час се крстећи — узимао сам! Узимао јесам, али у нашем, совјетском новцу! И регистровао сам станаре за новац, не спорим,

Пролежнев, тоже хорош! Прямо скажем, все воры в домоуправлении. Но валюты я не брал!

На просьбу не валять дурака, а рассказывать, как попали доллары в вентиляцию, Никанор Иванович стал на колени и качнулся, раскрывая рот, как бы желая проглотить паркетную шашку.

– Желаете, – промышчал он, – землю буду есть, что не брал? А Коровьев – он черт.

Всякому терпению положен предел, и за столом уже повысили голос, намекнули Никанору Ивановичу, что ему пора заговорить на человеческом языке.

Тут комнату с этим самым диваном огласил дикий рев Никанора Ивановича, вскочившего с колен:

– Вон он! Вон он за шкафом! Вот ухмыляется! И пенсне его... Держите его! Окропить помещение!

Кровь отлила от лица Никанора Ивановича, он, дрожа, крестил воздух, метался к двери и обратно, запел какую-то молитву и, наконец, понес полную околесицу.

Стало совершенно ясно, что Никанор Иванович ни к каким разговорам не пригоден. Его вывели, поместили в отдельной комнате, где он несколько поутих и только молился и всхлипывал.

На Садовую, конечно, съездили и в квартире N 50 побывали. Но никакого Коровьева там не нашли, и никакого Коровьева никто в доме не знал и не видел.

Квартира, занимаемая покойным Берлиозом и уехавшим в Ялту Лиходеевым, была пуста, и в кабинете мирно висели никем не поврежденные сургучные печати на шкафах. С тем и уехали с Садовой, причем с уехавшими отбыл растерянный и подавленный секретарь домоуправления Пролежнев.

Вечером Никанор Иванович был доставлен в клинику Стравинского. Там он повел себя настолько беспокоенно, что ему пришлось сделать впрыскивание по рецепту Стравинского, и лишь после полуночи Никанор Иванович уснул в 119-й комнате, изредка издавая тяжелое страдальческое мычание.

Но чем далее, тем легче становился его сон. Он перестал ворочаться и стонать, задышал легко и ровно, и его оставили одного.

Тогда Никанора Ивановича посетило сновидение, в основе которого, несомненно, были его сегодняшние переживания.

Началось с того, что Никанору Ивановичу привиделось, будто бы какие-то люди с золотыми трубами в руках подводят его, и очень торжественно, к большим лакированным дверям. У этих дверей спутники сыграли будто бы туш Никанору Ивановичу, а затем гулкий бас с небес весело сказал:

– Добро пожаловать, Никанор Иванович! Сдавайте

дешавало се. А добар је и наш секретар Пролежњев, и он ми је добар! Отворено речено, сви су у управи зграде лопови. Али валуту нисам узимао!

Замољен да не изиграва будалу, већ да исприча како су долари доспели у вентилацијски отвор, Никанор Иванович се спустио на колена и почео да се њише и отвара уста, као да жели да прогута дашчицу паркета:

— Ако желите — промумлао је — земљу ћу јести да бих доказао да нисам узимао! А Коровјев је — ђаво.

Свако стрпљење има границе, и за столом су већ повисили глас, напоменувши Никанору Ивановичу да је време да проговори људским језиком.

Тада је у соби са оним истим отоманом одјекнуо необуздан урлик Никанора Ивановича, који је скочио са колена:

— Ено га! Ено га иза ормана! Ено, смешка се! И цвикер је његов... Држ'те га! Пошкропите просторију!

Крв је нестала из лица Никанора Ивановича, он је дрхтећи крстио ваздух, трчао према вратима и натраг, и почео да меље чисту бесмислицу.

Било је потпуно јасно да Никанор Иванович није способан ни за какве разговоре. Извели су га, сместили у посебну просторију, где се он мало смирио и само се молио и јецао.

У Садову су, разуме се, отишли и посетили стан број 50. Али нити су тамо нашли некаквог Коровјева нити га је ико у згради знао или видео.

Стан у коме су становали покојни Берлиоз и Лиходејев, који је отпутовао у Јалту, био је празан, а у кабинету су мирно висили нетакнути печати на ормарима. Тако су и отишли из Садове и при том је са њима кренуо и збуњени и потиштени секретар кућне управе Пролежњев.

Увече је Никанор Иванович био пребачен на клинику Стравинског. Тамо се понашао до те мере немирно да су му морали убризгати инјекцију по рецепту Стравинског, и тек је после поноћи Никанор Иванович заспао у соби број 119, с времена на време тешко, страдалнички мумлајући.

Али сан му је мало-помало постајао лакши. Престао је да се преврће и стење, почео је да дише лако и равномерно, и оставили су га самога у соби. Тада је Никанор Иванович уснио сан, у чијој је основи, у то нема сумње, лежало оно што је тог дана преживео.

Почело је тиме што су га некакви људи са златним трубама у рукама као приводили, и то веома свечано, некаквим великим, лакованим вратима. Испред тих врата пратиоци су као одсвирали туш Никанору Ивановичу, а затим је звучан бас са небеса весело рекао:

— Добро дошли, Никаноре Ивановичу! Предајте

валюту.

Удивившись крайне, Никанор Иванович увидел над собой черный громкоговоритель.

Затем он почему-то очутился в театральном зале, где под золоченым потолком сияли хрустальные люстры, а на стенах кенкеты. Все было как следует, как в небольшом по размерам, но богатом театре. Имелась сцена, задернутая бархатным занавесом, по темно-вишневному фону усеянным, как звездочками, изображениями золотых увеличенных десятков, суфлерская будка и даже публика.

Удивило Никанора Ивановича то, что вся эта публика была одного пола – мужского, и вся почему-то с бородами. Кроме того, поражало, что в театральном зале не было стульев, и вся эта публика сидела на полу, великолепно натертом и скользком.

Конфузаясь в новом и большом обществе, Никанор Иванович, помявшись некоторое время, последовал общему примеру и уселся на паркет по-турецки, примостившись между каким-то рыжим здоровяком-бородачом и другим, бледным и сильно заросшим гражданином. Никто из сидящих не обратил внимания на новоприбывшего зрителя. Тут послышался мягкий звон колокольчика, свет в зале потух, занавесь разошлась, и обнаружилась освещенная сцена с креслом, столиком, на котором был золотой колокольчик, и с глухим черным бархатным задником.

Из кулис тут вышел артист в смокинге, гладко выбритый и причесанный на пробор, молодой и с очень приятными чертами лица. Публика в зале оживилась, и все повернулись к сцене. Артист подошел к будке и потер руки.

– Сидите? – спросил он мягким баритоном и улыбнулся залу.

– Сидим, сидим, – хором ответили ему из зала тенора и басы.

– Гм... – заговорил задумчиво артист, – и как вам не надоест, я не понимаю? Все люди как люди, ходят сейчас по улицам, наслаждаются весенним солнцем и теплом, а вы здесь на полу торчите в душном зале! Неужто уж программа такая интересная? Впрочем, что кому нравится, – философски закончил артист.

Затем он переменял и тембр голоса, и интонации и весело и звучно объявил:

– Итак, следующим номером нашей программы – Никанор Иванович Босой, председатель домового комитета и заведующий диетической столовой. Попросим Никанора Ивановича!

Дружный аплодисмент был ответом артисту. Удивленный Никанор Иванович вытаращил глаза, а конференсье, закрывшись рукою от света рампы, нашел его взором среди сидящих и ласково поманил его пальцем на сцену. И Никанор Иванович, не помня как, оказался на сцене.

валюту!

Веома зачуђен, Никанор Иванович је угледао изнад себе црни звучник.

Затим се однекуд обрео у позоришној сали, где су под позлађеном таваницом сијали кристални лустери, а на зидовима Аргантове лампе. Све је било како и доликује неком, истина омањем, али веома богатом позоришту. Била је ту и сцена, са спуштеном сомотском завесом, на којој су биле на тамноцрвеној основи разасуте као звездице, увеличане златне десетице, били су ту и шаптачница, па чак и публика.

Никанора Ивановича је зачудило што је сва публика била само једног пола — мушког, и сва, из неких разлога, са брадама. Сем тога, зачудио се што у целом гледалишту није било столица и што су сви гледаоци седели на поду, изврсно углачаном и клизавом.

Снебивајући се мало у новом и великом друштву, Никанор Иванович је тупкао извесно време у месту, а онда по угледу на остале, сео на паркет као Турчин, сместивши се између неког риђег брадоње који је пуцао од здравља и још неког, бледог и свег зараслог грађанина. Нико од оних који су седели није обратио пажњу на новог гледаоца.

Тада се зачуо благ звук звонцета, светлост се у сали угасила, завеса се размакла и појавила се осветљена сцена са фотелјом, са сточићем на коме се налазило златно звонце и црном, сомотском драперијом у дну позорнице.

Иза кулиса се тад појавио глумац у смокингу, глатко избрнјан и са раздельком, млад и веома пријатних црта лица. Публика је у сали живнула и сви су се окренули према сцени. Глумац је пришао шаптачници и протрљао руке.

— Ви седите? — упитао је пријатељским баритоном и осмехнуо се сали.

— Седимо, седимо — у хору су му одговорили из сале тенори и басови.

— Хм... — замишљено је почео глумац — и како вам не дојади, не разумем? Сви људи, као људи, шетају сада улицама, уживају у пролећњем сунцу и топлоти, а ви овде чамите на поду у загушљивој сали! Зар је програм доиста тако занимљив? Уосталом, колико људи, толико ћуди — философски је завршио глумац.

После тога је променио и боју гласа и интонацију, и весело и громко објавио:

— Дакле, следећа тачка нашег програма је - Никанор Иванович Боси, председник друштва станара и шеф дијеталне мензе. Да замолимо Никанора Ивановича!

Сложан аплауз је одговорио глумцу. Запањени Никанор Иванович је избечио очи, а конференсье га је, заклонивши рукама лице од светлости са рампе, пронашао погледом међу онима који су седели, и љубазно га позвао прстом да изађе на сцену. И Никанор Иванович се, не знајући ни сам како, нашао на сцени.

В глаза ему снизу и спереди ударил свет цветных

У очи му је одоздо и спреда одмах ударила

ламп, отчего сразу провалился в темноту зал с публикой.

– Ну-с, Никанор Иванович, покажите нам пример, – задушевно заговорил молодой артист, – и сдавайте валюту.

Наступила тишина. Никанор Иванович перевел дух и тихо заговорил:

– Богом клянусь, что...

Но не успел он выговорить эти слова, как весь зал разразился криками негодования. Никанор Иванович растерялся и умолк.

– Насколько я понял вас, – заговорил ведущий программу, – вы хотели поклясться богом, что у вас нет валюты? – и он участливо поглядел на Никанора Ивановича.

– Так точно, нету, – ответил Никанор Иванович.

– Так, – отозвался артист, – а простите за нескромность: откуда же взялись четыреста долларов, обнаруженные в уборной той квартиры, единственным обитателем коей являетесь вы с вашей супругой?

– Волшебные! – явно иронически сказал кто-то в темном зале.

– Так точно, волшебные, – робко ответил Никанор Иванович по неопределенному адресу, не то артисту, не то в темный зал, и пояснил: – Нечистая сила, клетчатый переводчик подобрстил.

И опять негодуя взревел зал. Когда же настала тишина, артист сказал:

– Вот какие басни Лафонтена приходится мне выслушивать! Подбросили четыреста долларов! Вот вы: все вы здесь валютчики! Обращаюсь к вам как к специалистам – мыслимое ли это дело?

– Мы не валютчики, – раздались отдельные обиженные голоса в театре, – но дело это немислимое.

– Целиком присоединяюсь, – твердо сказал артист, – и спрошу вас: что могут подбросить?

– Ребенка! – крикнул кто-то из зала.

– Абсолютно верно, – подтвердил ведущий программу, – ребенка, анонимное письмо, прокламацию, адскую машину, мало ли что еще, но четыреста долларов никто не станет подбрасывать, ибо такого идиота в природе не имеется, – и, обратившись к Никанору Ивановичу, артист добавил укоризненно и печально:

– Огорчили вы меня, Никанор Иванович! А я-то на вас надеялся. Итак, номер наш не удался.

В зале раздался свист по адресу Никанора Ивановича.

– Валютчик он! – выкрикивали в зале, – из-за таких-то и мы невинно терпим!

– Не ругайте его, – мягко сказал конферансье, – он раскается. – И, обратив к Никанору Ивановичу полные слез голубые глаза, добавил: – Ну, идите, Никанор Иванович, на место!

светлост разнобојних лампи, те је сала заједно за публиком одмах пропала у помрчину.

— Па, Никаноре Ивановичу, пружите нам пример — пријатељски је почео да говори млади глумац — и предајте валуту.

Завладала је тишина. Никанор Иванович је једва дошао до даха и тихо почео:

— Богом се кунем да...

Али није стигао ни да изговори ове речи, а цела сала је праснула повицима незадовољства. Никанор Иванович се збунио и ућутао.

— Уколико сам вас добро разумео — проговорио је водитељ програма — хтели сте да се богом закунете да немате валуту? — и са саучешћем је погледао Никанора Ивановича.

— Управо тако, немам је — одговорио је Никанор Иванович.

— Добро — одговорио је глумац — а извините због индискреције: одакле онда оних четири стотине долара, који су пронађени у клозету онога стана чији сте једини станари ви и ваша супруга?

— Чаролије! — с неприкривеном иронијом рекао је неко у мрачној сали.

— Управо тако, чаролије — бојажљиво је одговорио Никанор Иванович, не обраћајући се никоме одређено, ни глумцу ни мрачној сали, и разјаснио: — нечастива сила, карирани преводаца ми је подметнуо.

И поново је незадовољно загрмела сала. А када је завладала тишина, глумац је рекао:

— Какве све Лафонтенове басне морам да слушам! Подметнули му четири стотине долара! Ето вам: сви се ви овде бавите препродајом валуте! Обраћам вам се као стручњацима — да ли је то могуће?

— Ми нисмо препродавци валуте — зачули су се поједини увређени гласови у гледалишту — али је то немогућа ствар.

— Потпуно вам се придружујем. — одлучно је рекао глумац — и питао вас: шта може човеку да се подметне?

— Дете! — повикао је неко из сале.

— Апсолутно тачно — потврдио је водитељ програма — дете, анонимно писмо, прокламација, паклена машина и још много штошта, али четири стотине долара нико неће подметнути, јер такав идиот у природи не постоји — и, обративши се Никанору Ивановичу, глумац је додао прекорно и тужно:

— Ожалостили сте ме, Никаноре Ивановичу! А ја сам се управо у вас поуздао! Значи, тачка нам није успела.

У сали су се зачули звиждуци упућени Никанору Ивановичу.

— Препродавац је он валуте! — повикали су у сали — због таквих као што је он страдамо и ми невини!

— Не грдите га — благо је рекао конферансје — он ће се покајати. И, окренувши ка Никанору Ивановичу плаве очи, пуне суза, додао је: — Па, идите, Никаноре Ивановичу, на место!

После этого артист позвонил в колокольчик и громко объявил:

– Антракт, негодяи!

Потрясенный Никанор Иванович, неожиданно для себя ставший участником какой-то театральной программы, опять оказался на своем месте на полу. Тут ему приснилось, что зал погрузился в полную тьму и что на стенах выскочили красные горящие слова: "Сдавайте валюту!" Потом опять раскрылся занавес, и конференсье пригласил:

– Попрошу на сцену Сергея Герардовича Дунчиля.

Дунчиль оказался благообразным, но сильно запущенным мужчиной лет пятидесяти.

– Сергей Герардович, – обратился к нему конференсье, – вот уже полтора месяца вы сидите здесь, упорно отказываясь сдать оставшуюся у вас валюту, в то время как страна нуждается в ней, а вам она совершенно ни к чему, а вы все-таки упорствуете. Вы – человек интеллигентный, прекрасно все это понимаете и все же не хотите пойти мне навстречу.

– К сожалению, ничего сделать не могу, так как валюты у меня больше нет, – спокойно ответил Дунчиль.

– Так нет ли, по крайней мере, бриллиантов? – спросил артист.

– И бриллиантов нет.

Артист повесил голову и задумался, а потом хлопнул в ладоши. Из кулисы вышла на сцену средних лет дама, одетая по моде, то есть в пальто без воротника и в крошечной шляпке. Дама имела встревоженный вид, а Дунчиль поглядел на нее, не шевельнув бровью.

– Кто эта дама? – спросил ведущий программу у Дунчиля.

– Это моя жена, – с достоинством ответил Дунчиль и посмотрел на длинную шею дамы с некоторым отвращением.

– Мы потревожили вас, мадам Дунчиль, – отнесся к даме конференсье, – вот по какому поводу: мы хотели вас спросить, есть ли еще у вашего супруга валюта?

– Он тогда все сдал, – волнуясь, ответила мадам Дунчиль.

– Так, – сказал артист, – ну, что же, раз так, то так. Если все сдал, то нам надлежит немедленно расстаться с Сергеем Герардовичем, что же поделаешь! Если угодно, вы можете покинуть театр, Сергей Герардович, – и артист сделал царственный жест.

Дунчиль спокойно и с достоинством повернулся и пошел к кулисе.

– Одну минуточку! – остановил его конференсье, – позвольте мне на прощанье показать вам еще один номер из нашей программы, – и опять хлопнул в ладоши.

Черный задний занавес раздвинулся, и на сцену вышла юная красавица в бальном платье, держащая в руках золотой подносик, на котором

После того же глумац зазвонил звонцетом и гласно объявил

— Пауза, гадови!

Потресени Никанор Иванович, који је потпуно неочекивано за самога себе постао учесник некаквог позоришног програма, поново се нашао на свом месту на поду. Тада је уснио да се сала потпуно замрачила и да су се на зидовима појавиле црвене, пламене речи: »Предајте валуту!« После се поново размакла завеса, и конференсье је позвао:

— Замолио бих на сцену Сергеја Герардовича Дунчиља.

Дунчиль је био привлачан, али врло запуштен мушкарац од педесетак година.

— Сергеје Герардовичу — обратио му се конференсье — већ више од месец и по дана ви седите овде, упорно одбијајући да предате валуту која вам је преостала, док је она земљи преко потребна, а вама баш ничему не служи, и ви ипак остајете при своме. Ви сте - човек интеллигентан, одлично све то разумете, и ипак не желите да ми изађете у сусрет.

— На жалост, ништа не могу да учиним, пошто валуте више немам — мирно је одговорио Дунчиль.

— Па имате ли бар брилијанте? — упитао је глумац.

— Ни брилијаната немам.

Глумац је опустио главу и замислио се, а затим је лупио дланом о длан. Иза кулиса је на сцену изашла дама средњих година, обучена по последњој моди, то јест у капуту без оковратника и са маленим шеширићем. Дама је изгледала узнемирено, а Дунчиль је бацио поглед на њу и не мрднувши обрвом.

— Ко је ова дама? — упитао је водитељ програма Дунчиља.

— То је моја жена — достојанствено је одговорио Дунчиль, и погледао с извесним гађењем издужени врат даме.

— Узнемирили смо вас, мадам Дунчиль — обратио се дами конференсье — а ево зашто: хтели смо да вас упитамо има ли ваш супруг још валуте?

— Све је предао још онда — усплахилено је одговорила мадам Дунчиль.

— Тако — рекао је глумац — па шта ћемо, кад је тако онда је тако. Ако је све предао, онда морамо одмах да се растанемо од Сергеја Герардовича, шта се ту може! Ако хоћете, можете да напустите позориште, Сергеје Герардовичу — и глумац је начинио великодушан покрет руком.

Дунчиль се мирно и достојанствено окренуо и пошао према кулисама.

— Само тренутак! — зауставио га је конференсье.

— Дозволите ми да вам уместо опроштаја прикажем још једну тачку из нашег програма — и поново је лупио дланом о длан.

Задња црна завеса се размакла, и на сцени се појавила млада лепотица у балској хаљини, у руци је држала мали златан послужавник, на коме је

лежала толстая пачка, перевязанная конфетной лентой, и бриллиантовое кольцо, от которого во все стороны отскакивали синие, желтые и красные огни.

Дунчиль отступил на шаг, и лицо его покрылось бледностью. Зал замер.

– Восемнадцать тысяч долларов и кольцо в сорок тысяч золотом, – торжественно объявил артист, – хранил Сергей Герардович в городе Харькове в квартире своей любовницы Иды Геркулановны Ворс, которую мы имеем удовольствие видеть перед собою и которая любезно помогла обнаружить эти бесценные, но бесцельные в руках частного лица сокровища. Большое спасибо, Ида Геркулановна.

Красавица, улыбнувшись, сверкнула зубами, и мохнатые ее ресницы дрогнули.

– А под вашею полною достоинства личиною, – отнесся артист к Дунчилю, – скрывается жадный паук и поразительный охмуряло и врун.

Вы извели всех за полтора месяца своим тупым упрямством. Ступайте же теперь домой, и пусть тот ад, который устроит вам ваша супруга, будет вам наказанием.

Дунчиль качнулся и, кажется, хотел повалиться, но чьи-то участливые руки подхватили его. Тут рухнул передний занавес и скрыл всех бывших на сцене.

Бешеные рукоплескания потрясли зал до того, что Никанору Ивановичу показалось, будто в люстрах запрыгали огни. А когда передний занавес ушел вверх, на сцене уже никого не было, кроме одинокого артиста. Он сорвал второй залп рукоплесканий, раскланялся и заговорил:

– В лице этого Дунчиля перед вами выступил в нашей программе типичный осел. Ведь я же имел удовольствие говорить вчера, что тайное хранение валюты является бессмыслицей. Использовать ее никто не может ни при каких обстоятельствах, уверяю вас. Возьмем хотя бы этого Дунчиля. Он получает великолепное жалованье и ни в чем не нуждается. У него прекрасная квартира, жена и красавица любовница.

Так нет же, вместо того, чтобы жить тихо и мирно, без всяких неприятностей, сдав валюту и камни, этот корыстный болван добился все-таки того, что был разоблачен при всех и на закуску нажил крупнейшую семейную неприятность. Итак, кто сдает? Нет желающих? В таком случае следующим номером нашей программы – известный драматический талант, артист Куролесов Савва Потапович, специально приглашенный, исполнит отрывок из "Скупого рыцаря" поэта Пушкина.

Обещанный Куролесов не замедлил появиться на сцене и оказался рослым и мясистым бритым мужчиной во фраке и белом галстуке.

Без всяких предисловий он скроил мрачное лицо, сдвинул брови и заговорил ненатуральным голосом, косясь на золотой колокольчик:

лежао дебео свежањ, увезан траком од бомбоњере, и брилијантска огрлица, са које је на све стране врцала плавичаста, жућкаста и црвенкаста светлост.

Дунчиль је устукнуо за један корак и лице му је пребледело. Сала је замрла.

— Осамнаест хиљада долара и огрлица у вредности од четрдесет хиљада у злату — свечано је саопштио глумац — чувао је Сергеј Герардович у граду Харкову у стану своје љубавнице Иде Херкулановне Ворс, коју имамо част да видимо пред собом и која нам је љубазно помогла да откријемо ово непроцењиво, али у рукама приватног лица некорисно богатство. Велика вам хвала, Ида Херкулановна.

Лепотица се осмехнула и зуби су јој блеснули, а густе трепавице затрепале.

— А под вашим врло достојанственом маском — обратио се глумац Дунчиљу — крије се грамзив паук и запањујућа варалица и лажов.

Месец и по дана сте нас све измрцварили својом глупавом упорношћу. Идите сада кући, и нека вам онај пакао који ће вам приредити ваша супруга буде казна.

Дунчиль се занео и, чини се, умало није пао, али су га нечије руке пуне саучешћа прихватиле. Тада се спустила предња завеса и сакрила све који су се налазили на сцени.

Помаман аплауз је потресао салу до те мере да се Никанору Ивановичу учинило како је у лустерима почела светлост да трепери. А када се предња завеса дигла, на сцени није било више никога, осим самог самцатог глумца. Он је прекинуо други талас аплауза, поклонио се и почео да говори:

— У личности овог Дунчиља видели сте у нашем програму типичног магарца. Јер, имао сам то задовољство да вам јуче говорим како је тајно чување валуте обична бесмислица. Нико, уверавам вас у то, не може ни у ком стучају и никада да је користи. Узмимо као пример овог истог Дунчиља. Он добија предивну плату и ништа му не недостаје. Има одличан стан, жену и лепотицу-љубавницу.

Али не, уместо да преда валуту и драго камење, и да живи тихо и мирно, без икаквих непријатности, овај користољубиви блесан је ипак стигао дотле да буде раскринкан пред свима, а приде је још зарадио и велике породичне неприлике. Дакле, ко хоће да преда? Таквих нема? У том случају, следећа тачка нашег програма — чувени драмски таленат, глумац Куролесов Сава Потапович. кога смо специјално позвали, извешће одломке из »Витеза тврдице« песника Пушкина.

Обећани Куролесов није пустио да га чекају и испоставило се да је то крупан и пуначак, обријан мушкарац у фраку и са белом краватом.

Без икаквих увода он се намргодио, натуштио обрве и почео да говори неприродним гласом, зашкљивши на златно звонце:

– Как молодой повеса ждет свиданья с какой-нибудь развратницей лукавой...

И Куролесов рассказал о себе много нехорошего. Никанор Иванович слышал, как Куролесов признавался в том, что какая-то несчастная вдова, стояла перед ним на коленях под дождем, но не тронула черствого сердца артиста. Никанор Иванович до своего сна совершенно не знал произведений поэта Пушкина, но самого его знал прекрасно и ежедневно по несколько раз произносил фразы вроде: "А за квартиру Пушкин платить будет?" Или "Лампочку на лестнице, стало быть, Пушкин вывинтил?", "Нефть, стало быть, Пушкин покупать будет?"

Теперь, познакомившись с одним из его произведений, Никанор Иванович загрустил, представил себе женщину на коленях, с сиротами, под дождем, и невольно подумал: "А тип все-таки этот Куролесов!"

А тот, все повышая голос, продолжал каяться и окончательно запутал Никанора Ивановича, потому что вдруг стал обращаться к кому-то, кого на сцене не было, и за этого отсутствующего сам же себе и отвечал, причем называл себя то "государем", то "бароном", то "отцом", то "сыном", то на "вы", то на "ты".

Никанор Иванович понял только одно, что помер артист злою смертью, прокричав: "Ключи! Ключи мои!" – повалившись после этого на пол, хрипя и осторожно срывая с себя галстук.

Умерев, Куролесов поднялся, отряхнул пыль с фракных брюк, поклонился, улыбнувшись фальшивой улыбкой, и удалился при жидких аплодисментах. А конференсье заговорил так:

– Мы прослушали с вами в замечательном исполнении Саввы Потаповича "Скупого рыцаря". Этот рыцарь надеялся, что резвые нимфы сбегутся к нему и произойдет еще многое приятное в том же духе. Но, как видите, ничего этого не случилось, никакие нимфы не сбежались к нему, и музы ему дань не принесли, и чертогов он никаких не воздвиг, а, наоборот, кончил очень скверно, помер к чертовой матери от удара на своем сундуке с валютой и камнями. Предупреждаю вас, что и с вами случится что-нибудь в этом роде, если только не хуже, ежели вы не сдадите валюту!

Поэзия ли Пушкина произвела такое впечатление или прозаическая речь конференсье, но только вдруг из зала раздался застенчивый голос:

– Я сдаю валюту.

– Милости прошу на сцену! – вежливо пригласил конференсье, всматриваясь в темный зал.

И на сцене оказался маленького роста белокурый гражданин, судя по лицу, не брившийся около трех недель.

– Виноват, как ваша фамилия? – осведомился конференсье.

– Канавкин Николай, – застенчиво отозвался

— Као што млади ветрогоња чека састанак с каквом препреденом развратницом...

И Куролесов је испричао о себи много рђавих ствари. Никанор Иванович је чуо како је Куролесов признао да је некаква несрећна удовица клечала пред њим цвилећи на киши, али није дирнула тврдо срце глумца. Никанор Иванович пре свога сна уопште није познавао дела песника Пушкина, али је њега самога познавао одлично и сваки дан је по неколико пута изговарао фразе као: »А хоће ли Пушкин да плати кирију?« или »Сијалицу на степеништу је, значи, Пушкин одшрафио?« и »Нафту ће, значи, Пушкин да купи?«

А сада, пошто се упознао са једним његовим делом, Никанор Иванович се растужио, замислио је жену на коленима, са сирочићима, на киши, и нехотице је помислио: »А ипак је тај Куролесов типчина!«

А овај је, стално подижући глас, наставио да се каје и коначно је потпуно збунио Никанора Ивановича, јер је наједном почео да се обраћа некоме кога на сцени није било и, уместо овог кога није било, сам је себи и одговарао, називајући при томе самога себе час »господаром«, час »бароном«, час »оцем«, час »сином«, час на »ви« а час на »ти«.

Никанор Иванович је једино схватио да је глумац умро језивом смрћу, повикавши: »Кључеве! Моје кључеве!« — сручивши се после тога на под, хрипећи и опрезно смичући са себе кравату.

Пошто је умро, Куролесов је устао, отресао прашину са панталона, поклатио се, осмехнувши се извештачено и нестао испраћен slabим аплаузом. А конференсье је почео да говори овако:

— Чули смо »Витеза тврдицу«, у изванредном тумачењу Саве Потаповича. Тај витез се надао да ће несташне нимфе појурити ка њему и да ће му се десити још многе сличне пријатне ствари. Али, као што видите, ништа му се од свега тога није десило, никакве нимфе нису појуриле ка њему, и музе му данак нису донеле, никакве палаче он није дигао, већ је, напротив, завршио врло гадно, умро је, ђаво га однео, од срчаног удара на свом сундуку са валутом и драгим камењем. Упозоравам вас да ће се и вама десити нешто слично, ако не и горе, уколико не предате валуту!

Да ли је Пушкинова поезија оставила такав утисак или прозни говор конференсье, тек из сале се наједном зачуо стидљив глас:

— Ја предајем валуту.

— Изволите на сцену! — учтиво је позвао конференсье, загледавши се у мрачну салу.

И на сцени се нашао онижи светлокос грађанин, који се, судећи по лицу, није бријао једно три недеље.

— Извините, како се презивате? — упитао је конференсье.

— Канавкин Николај — стидљиво је одговорио

появившийся.

— А! Очень приятно, гражданин Канавкин, итак?

— Сдаю, — тихо сказал Канавкин.

— Сколько?

— Тысячу долларов и двадцать золотых десяток.

— Bravo! Все, что есть?

Ведущий программу уставился прямо в глаза Канавкину, и Никанору Ивановичу даже показалось, что из этих глаз брызнули лучи, пронизывающие Канавкина насквозь, как бы рентгеновские лучи. В зале перестали дышать.

— Верю! — наконец воскликнул артист и погасил свой взор, — верю! Эти глаза не лгут. Ведь сколько же раз я говорил вам, что основная ваша ошибка заключается в том, что вы недооцениваете значения человеческих глаз. Поймите, что язык может скрыть истину, а глаза — никогда! Вам задают внезапный вопрос, вы даже не вздрагиваете, в одну секунду овладеваете собой и знаете, что нужно сказать, чтобы укрыть истину, и весьма убедительно говорите, и ни одна складка на вашем лице не шевельнется, но, увы, встревоженная вопросом истина со дна души на мгновение прыгает в глаза, и все кончено. Она замечена, а вы пойманы!

Произнеся, и с большим жаром, эту очень убедительную речь, артист ласково осведомился у Канавкина:

— Где же спрятаны?

— У тетки моей, Пороховниковой, на Пречистенке...

— А! Это... постоит... это у Клавдии Ильиничны, что ли?

— Да.

— Ах да, да, да! Маленький особнячок? Напротив еще палисадничек? Как же, знаю, знаю! А куда ж вы их там засунули?

— В погреб, в коробке из-под Эйнема...

Артист всплеснул руками.

— Видали вы что-нибудь подобное? — вскричал он огорченно. — Да ведь они ж там заплесневеют, отсыреют! Ну мыслимо ли таким людям доверить валюту? А? Чисто как дети, ей-богу!

Канавкин и сам понял, что нагрубил и проштрафился, и повесил свою хохлатую голову.

— Деньги, — продолжал артист, — должны храниться в госбанке, в специальных сухих и хорошо охраняемых помещениях, а отнюдь не в теткинском погребе, где их могут, в частности, попортить крысы! Право, стыдно, Канавкин! Ведь вы же взрослый человек.

Канавкин уже не знал, куда и деваться, и только колупал пальцем борт своего пиджачка.

— Ну ладно, — смягчился артист, — кто старое помянет... — И вдруг добавил неожиданно: — Да, кстати: за одним разом чтобы, чтоб машину зря не гонять... у тетки этой самой ведь тоже есть? А?

придошлица.

— Аха! Одиста ми је драго, грађанине Канавкине. Дакле?

— Предајем — тихо је рекао Канавкин.

— Колико?

— Хиљаду долара и двадесет златних десетица.

— Bravo! Све што имате?

Водитељ програма се загледао право Канавкину у очи, и Никанору Ивановичу се чак учинило да су из тих очију шикнули некакви зраци, који су продирали кроз Канавкина као рентгенски зраци. У сали су сви зауставили дах.

— Верујем! — узвикнуо је коначно глумац и угасио свој поглед — верујем! Ове очи не лажу. Јер, колико сам вам пута већ рекао да се основна ваша грешка састоји у томе што ви потцењујете значај људских очију. Схватите, језик може да сакрије истину, а очи — никада! Постављају вам изненадно питање, ви чак и не уздрхтате, у тренутку се савладате и знате шта је потребно рећи да бисте сакрили истину, веома убедљиво говорите и ниједна бора се на вашем лицу неће помаћи, али, авај, узнемирена питањем, истина са дна душе за трен скаче у очи и — све је готово. Она је запажена, а ви сте ухваћени!

Одржавши, и то ватрено, овако убедљив говор, глумац је љубазно упитао Канавкина:

— А где сте их сакрили?

— Код тетке моје, Пороховњикове, на Пречистенки...

— Аха! То је... станите... то је код Клавдије Ильиничне, шта ли?

— Да.

— Ах, да, да, да! Мала засебна кућа! А преко пута баштица? Како да не, знам, знам! А где сте их тамо стрпали?

— У подрум, у кутију од Ејнема...

Глумац је плеснуо рукама.

— Јесте ли чули тако нешто? — повикао је ојађено.

— Па новац ће се тамо убуђати, овлажити! Па, зар се таквим људима сме поверити валута? А? Као права деца, богами!

Канавкин је и сам схватио да је починио глупости и да је заслужио казну, и погнуо је своју ђубасту главу.

— Новац — наставио је глумац — треба да се чува у државној банци, у специјалним сувим и добро чуваним просторијама, и нипошто у теткинском подруму, где га, између осталог, могу да униште и пацови! Одиста, срамота, Канавкине! Па ви сте одрастао човек.

Канавкин није више знао где да се дене, и само је прстом чупкао пеш свога сакоа.

— Добро, де — одобровољио се глумац — поменуло се... — И наједном је неочекивано додао:

— Да, узгред буди речено: једним ударцем, да два пута колима бадава не идемо... а и тетка има? А?

Канавкин, никак не ожидавший такого оборота дела, дрогнул, и в театре наступило молчание.

– Э, Канавкин, – укоризненно-ласково сказал конференсье, – а я-то еще похвалил его! На-те, взял да и засбоил ни с того ни с сего! Нелепо это, Канавкин! Ведь я только что говорил про глаза. Ведь видно, что у тетки есть. Ну, чего вы нас зря терзаете?

– Есть! – залихватски крикнул Канавкин.
– Bravo! – крикнул конференсье.
– Bravo! – страшно взревел зал.

Когда утихло, конференсье поздравил Канавкина, пожал ему руку, предложил отвезти в город в машине домой, и в этой же машине приказал кому-то в кулисах заехать за теткой и просить ее пожаловать в женский театр на программу.

– Да, я хотел спросить, – тетка не говорила, где свои прячет? – осведомился конференсье, любезно предлагая Канавкину папиросу и зажженную спичку. Тот, закуривая, усмехнулся как-то тоскливо.

– Верю, верю, – вздохнув, отозвался артист, – эта старая сквалыга не то что племяннику – черту не скажет этого. Ну, что же, попробуем пробудить в ней человеческие чувства. Быть может, еще не все струны сгнили в ее ростовщицкй душонке. Всего доброго, Канавкин!

И счастливый Канавкин уехал. Артист осведомился, нет ли еще желающих сдать валюту, но получил в ответ молчание.

– Чудаки, ей-богу! – пожав плечами, проговорил артист, и занавес скрыл его.

Лампы погасли, некоторое время была тьма, и издали в ней слышался нервный тенор, который пел:

"Там груды золота лежат
и мне они принадлежат!"

Потом откуда-то издали дважды донесся аплодисмент.

– В женском театре дамочка какая-то сдает, – неожиданно проговорил рыжий бородатый сосед Никанора Ивановича и, вздохнув, прибавил: – Эх, кабы не гуси мои! У меня, милый человек, бойцовые гуси в Лианозове. Подохнут они, боюсь, без меня. Птица боевая, нежная, ухода требует... Эх, кабы не гуси! Пушкиным-то меня не удивишь, – и он опять завздыхал.

Тут зал осветился ярко, и Никанору Ивановичу стало сниться, что из всех дверей в зал посыпались повара в белых колпаках и с разливными ложками в руках.

Поварята втащили в зал чан с супом и лоток с

Канавкин, који уопште није очекивао да ће ствари добити овакав обрт, наједном се тргнуо и у позоришту је завладала тишина.

— Ех, Канавкине — прекорно-љубазно је рекао конференсье а ја га још и похвалио! Ето ти на, упрскао си без везе! Глупо је, Канавкине! Јер, тек што сам рекао за очи. Па, зашто нас бадава мучите?

— Има! — пркосно је повикао Канавкин.
— Bravo! — повика конференсье.
— Bravo! — страшно заурла сала.

Када се све стишало, конференсье је честитао Канавкину, стегао му руку, понудио му се да га одвезе колима кући, некоме је иза кулиса наредио да истим тим колима оду по тетку и замоле је да изволи доћи на програм у женско позориште.

— Да, хтео сам још да упитам — да није тетка рекла где крије своје? — упитао је конференсье, љубазно нудећи Канавкину цигаретом и палећи шибицу. Овај се, припаљујући цигарету, осмехнуо некако снужено.

— Верујем вам, верујем — рекао је, уздахнувши, глумац — та стара циција не само рођаку - него ни самом ђаволу то не би рекла. Па, шта ћемо, покушаћемо да у њој пробудимо људска осећања. Можда још нису иструлеле све струне у њеној зеленашкој душици. У здравље, Канавкине!

И срећни Канавкин је отишао. Глумац је упитао да ли има још некога ко би желео да преда валуту, али му је одговорио мук.

— Прави сте чудаци, тако ми бога! — слегнувши раменима изговорио је глумац и завеса га је прогугала.

Лампе су се угасиле, извесно време је владао мрак. а из даљине се у њему чуо нервозан тенор, који је певао:

»Тамо гомиле злата леже
и мени оне припадају!«

Затим се однекуд из даљине два пута зачуо аплауз.

— У женском позоришту некаква дамица предаје — неочекивано је проговорио риђи брадати сусед Никанора Ивановича и, уздахнувши, додао: — Ех, када не бих имао гусане! Драги мој, имам праве борбене гусане у Лијанозову, Бојим се да ће поцкати без мене. Живина је то борбена, нежна, тражи негу... Ех, када не бих имао гусане! А Пушкином ме нећеш задивити — и поново је почео да уздише.

Тада се сала јарко осветлила и Никанору Ивановичу се приснило како из свих врата у салу почињу да улазе кувари са белим капама и кутлачама у рукама.

Помоћници кувара су увукли у салу огроман котао

нарезанным черным хлебом. Зрители оживились. Веселые повара шныряли между театрами, разливали суп в миски и раздавали хлеб.

– Обедайте, ребята, – кричали повара, – и сдавайте валюту! Чего вам зря здесь сидеть? Охота была эту баланду хлебать. Поехал домой, выпил как следует, закусил, хорошо!

– Ну, чего ты, например, засел здесь, отец? – обратился непосредственно к Никанору Ивановичу толстый с малиновой шеей повар, протягивая ему миску, в которой в жидкости одиноко плавал капустный лист.

– Нету! Нету! Нету у меня! – страшным голосом прокричал Никанор Иванович, – понимаешь, нету!

– Нету? – грозным басом взревел повар, – нету? – женским ласковым голосом спросил он, – нету, нету, – успокоительно забормотал он, превращаясь в фельдшерицу Прасковью Федоровну.

Та ласково трясла стонущего во сне Никанора Ивановича за плечо. Тогда растаяли повара и развалился театр с занавесом. Никанор Иванович сквозь слезы разглядел свою комнату в лечебнице и двух в белых халатах, но отнюдь не развязных поваров, сующихся к людям со своими советами, а доктора и все ту же Прасковью Федоровну, держащую в руках не миску, а тарелочку, накрытую марлей, с лежащим на ней шприцем.

– Ведь это что же, – горько говорил Никанор Иванович, пока ему делали укол, – нету у меня и нету! Пусть Пушкин им сдает валюту. Нету!

– Нету, нету, – успокаивала добросердечная Прасковья Федоровна, – а на нет и суда нет.

Никанору Ивановичу полегчало после впрыскивания, и он заснул без всяких сновидений. Но благодаря его выкрикам тревога передалась в 120-ю комнату, где больной проснулся и стал искать свою голову, и в 118-ю, где забеспокоился неизвестный мастер и в тоске заломил руки, глядя на луну, вспоминая горькую, последнюю в жизни осеннюю ночь, полоску света из-под двери в подвале и развившиеся волосы.

Из 118-й комнаты тревога по балкону перелетела к Ивану, и он проснулся и заплакал.

Но врач быстро успокоил всех встревоженных, скорбных главою, и они стали засыпать. Позднее всех забылся Иван, когда над рекой уже светало. После лекарства, напоившего все его тело, успокоение пришло к нему, как волна, накрывшая его. Тело его облегло, а голову обдувала теплым ветерком дрема. Он заснул, и последнее, что он слышал наяву, было предрассветное щебетание птиц в лесу. Но они вскоре умолкли, и ему стало сниться, что солнце уже снижалось над

са чорбом и кошару нарезаног црног хлеба. Гледаоци су живнули. Весели кувари су се мували међу гледаоцима, сипали чорбу у чиније и делили хлеб.

— Ручајте, момци — викали су кувари — и предајте валуту! Зашто бадава овде да чамите? Зар вам се баш једе ова мећа? А код куће, попијеш како треба, презалогајиш, дивота!

— Но, зашто си ти, на пример, овде засео, татице? — обратио се непосредно Никанору Ивановичу дебели кувар црвеног врата пружајући му чинију у којој је усамљено пливао лист купуса.

— Немам! Немам! Ја немам! — страховито је повикао Никанор Иванович — разумеш ли, немам!

— Немаш? — претећим басом је заурлао кувар — немаш? — упитао је нежним женским гласом — немаш, немаш — почео је умирујуће да мрмља претворивши се у болничарку Прасковју Фјодоровну.

Ова је нежно дрмала за раме Никанора Ивановича, који је јечао у сну. Тада су се расплинули кувари и распало се позориште са занавесом. Никанор Иванович је кроз сузе угледао своју собу у болници и двојицу у белим мантилима, али то ни у ком случају нису били безобзирни кувари који су наметљиво делили људима своје савете, већ доктори, а ту је била и Прасковја Фјодоровна, која у рукама није држала чинију, већ тацну прекривену газом и на њој шприц.

— Па шта је ово сада — горько је проговорио Никанор Иванович, док су му давали инјекцију — немам, па немам! Нека им Пушкин да валуту! Немам!

— Немаш, немаш — смиривала га је добродушна Прасковја Фјодоровна — а од немања тврђег града нема.

Никанору Ивановичу је после инјекције лакнуло и заспао је без икаквих снова.

Али због његове вике, немир се пренео у собу 120, где се пацијент пробудио и почео да тражи своју главу, а онда и собу 118, где се узнемирио непознати мајстор и потиштено почео да крши руке посматрајући месец и сећајући се последње јесење ноћи у животу, траке светлости испод врата у подруму и расплетене косе.

Из собе 118 немир се преко балкона пренео на Ивана и он се пробудио и почео да плаче.

Лекар је брзо смирио све узнемирене, болесних глава, и они су почели да тону у сан. Последњи је заспао Иван, када је над реком већ свитало. После лека који му је испунио цело тело — умирење је наишло као талас који га је прекрио. Тело му је постало лакше, а на главу је почео да му се спушта дремеж као топао поветарац. Заспао је, и последње што је још будан чуо, било је цвркутање птица у шуми пред зору. Али су и оне ускоро ућутале, а он је почео да сања како је сунце већ почело да залази

Лысой Горой, и была эта гора оцеплена двойным оцеплением...

за Ћелаво брдо, и да је оно већ опкољено двоструким обручем страже...

Глава 16. Казнь

Поглавље 16 ПОГУБЉЕЊЕ

Солнце уже снижалось над Лысой Горой, и была эта гора оцеплена двойным оцеплением.

Сунце се већ спуштало над Ћелавим брдом, и ово је брдо било опкољено двоструким обручем страже.

Та кавалерийская ала, что перерезала путь прокуратору около полудня, рысью вышла к Хевровским воротам города. Путь для нее уже был приготовлен. Пехотинцы каппадокийской когорты отдавили в стороны скопища людей, мулов и верблюдов, и ала, рыся и поднимая до неба белые столбы пыли, вышла на перекресток, где сходились две дороги: южная, ведущая в Вифлеем, и северозападная – в Яффу. Ала понеслась по северозападной дороге. Те же каппадокийцы были рассыпаны по краям дороги, и заблаговременно они согнали с нее в стороны все караваны, спешившие на праздник в Ершалаим.

Она коњаничка ала која је око подне пресекла пут прокуратору стигла је касом до Хебронске градске капије. Пут јој је већ био раскрчен. Пешадија кападокијске кохорте потиснула је у страну гомиле људи, мазги и камила, и ала је, касом и подижући стубове прашине до неба, стигла на раскрсницу где су се спајала два пута: јужни, који је водио у Витлејем, и северозападни — у Јафу. Ала је појурила северозападним путем. Они исти Кападокијци били су расути дуж пута и благовремено су са њега стерали у страну све караване који су хитали на празник у Јерушалаим.

Толпы богомольцев стояли за каппадокийцами, покинув свои временные полосатые шатры, раскинутые прямо на траве. Пройдя около километра, ала обогнала вторую когорту молниеносного легиона и первая подошла, покрыв еще один километр, к подножию Лысой Горы. Здесь она спешила. Командир рассыпал алу на взводы, и они оцепили все подножие невысокого холма, оставив свободным только один подъем на него с Яффской дороги.

Гомиле богомольца су стајале иза Кападокијаца, напустивши своје привремене пругасте шаторе, разапете на трави. Прешавши отприлике један километар, ала је претекла другу кохорту Муњевитог легиона и прва стигла, савладавши отприлике још један километар, до подножја Ћелавог брда. Ту су сјахали. Командир је поделио алу на водове, и ови су опколили цело подножје онижег брега, оставивши слободан само један прилаз са јафскога пута.

Через некоторое время за алой к холму подошла вторая когорта, поднялась на один ярус выше и венцом опоясала гору.

После извесног времена за алом је стигла до брега друга кохорта, попела се до друге галерије брега и прстеном опасала брдо.

Наконец подошла кентурия под командой Марка Крысобоя. Она шла, растянутая двумя цепями по краям дороги, а между этими цепями, под конвоем тайной стражи, ехали в повозке трое осужденных с белыми досками на шее, на каждой из которых было написано "Разбойник и мятежник" на двух языках – арамейском и греческом.

На крају је пристигла кентурија под командом Марка Пацоловца. Она се кретала развијена у два ланца ивицама пута, а између тих ланаца, под пратњом тајне страже, у колима су се налазила три осуђеника са белим даскама о врату, а на свакој од њих је било написано »Разбојник и бунтовник« на два језика — арамејском и грчком.

За повозкой осужденных двигались другие, нагруженные свежееотесанными столбами с перекладинами, веревками, лопатами, ведрами и топорами. На этих повозках ехали шесть палачей. За ними верхом ехали кентурион Марк, начальник храмовой стражи Ершалаима и тот самый человек в капюшоне, с которым Пилат имел мимолетное совещание в затемненной комнате во дворце.

Иза кола с осуђеницима кретала су се друга, натоварена тек истесаним стубовима са пречкама, конопцима, лопатама, кофама и секирама. У тим колима се возило и шест целата. Иза њих су јахали кентурион Марк, начелник страже јерушалаимског храма и онај човек са капуљачом са којим је Пилат одржао кратак састанак у замраченој соби палате.

Замыкалась процессия солдатской цепью, а за нею уже шло около двух тысяч любопытных, не испугавшихся адской жары и желавших присутствовать при интересном зрелище.

На зачелју процесије био је ланац војника, а иза њега је ишло око две хиљаде радозналаца, који се нису бојали паклене врућине и који су желели да присуствују занимљивом призору.

К этим любопытным из города присоединились теперь любопытные богомольцы, которых беспрепятственно пропускали в хвост процессии. Под тонкие выкрики глашатаев, сопровождавших колонну и кричавших то, что около полудня

Овим радозналцима из града придружили су се сада радознали богомольци, које су без икаквих сметњи пуштали да се придруже зачелју процесије. Уз пискаву вику гласника, који су пратили колону и извикивали оно што је око подне узвикнуо

прокричал Пилат, она втянулась на лысую гору.

Ала пропустила всех во второй ярус, а вторая кентурия наверх пропустила только тех, кто имел отношение к казни, а затем, быстро маневрируя, рассеяла толпу вокруг всего холма, так что та оказалась между пехотным оцеплением вверху и кавалерийским внизу. Теперь она могла видеть казнь сквозь неплотную цепь пехотинцев.

Итак, прошло со времени подъема процессии на гору более трех часов, и солнце уже снижалось над Лысой Горой, но жар еще был невыносим, и солдаты в обоих оцеплениях страдали от него, томились от скуки и в душе проклинали трех разбойников, искренне желая им скорейшей смерти.

Маленький командир алы со взмокшим лбом и в темной от пота на спине белой рубашке, находившийся внизу холма у открытого подъема, то и дело подходил к кожаному ведру в первом взводе, черпал из него пригоршнями воду, пил и мочил свой тюрбан. Получив от этого некоторое облегчение, он отходил и вновь начинал мерить взад и вперед пыльную дорогу, ведущую на вершину. Длинный меч его стучал по кожаному шнурованному сапогу.

Командир желал показать своим кавалеристам пример выносливости, но, жалая солдат, разрешил им из пик, воткнутых в землю, устроить пирамиды и набросить на них белые плащи. Под этими шалашами и скрывались от безжалостного солнца сирийцы. Ведра пустели быстро, и кавалеристы из разных взводов по очереди отправлялись за водой в балку под горой, где в жидкой тени тощих тутовых деревьев доживал свои дни на этой дьявольской жары мутноватый ручей. Тут же стояли, лоя нестойкую тень, и скучали коноводы, державшие присмиривших лошадей.

Томление солдат и брань их по адресу разбойников были понятны. Опасения прокуратора насчет беспорядков, которые могли произойти во время казни в ненавидимом им городе Ершалаиме, к счастью, не оправдались. И когда побегал четвертый час казни, между двумя цепями, верхней пехотой и кавалерией у подножия, не осталось, вопреки всем ожиданиям, ни одного человека. Солнце сожгло толпу и погнало ее обратно в Ершалаим. За цепью двух римских кентурий оказались только две неизвестно кому принадлежащие и зачем-то попавшие на холм собаки. Но и их сморила жара, и они легли, высунув языки, тяжело дыша и не обращая никакого внимания на зеленоспинных ящериц, единственных существ, не боящихся солнца и шныряющих меж раскаленными камнями и какими-то выющимися по земле растениями с большими колючками.

Никто не сделал попытки отбивать осужденных ни в самом Ершалаиме, наводненном войсками, ни здесь, на оцепленном холме, и толпа вернулась в город, ибо, действительно, ровно ничего

Пилат, она се доукла на Телаво брдо.

Ала је пропуштала све до друге брдске галерије а друга кентурија је пропустила горе само оне који су имали везе са погубљењем, а затим је, маневришући, распоредила гомилу око целог брда, тако да се ова нашла између пешадијског обруча горе и коњаничког доле. Сада је гомила могла да посматра погубљење кроз не баш густ ланац пешадијанаца.

Дакле, прошло је више од три сата откако се процесиија попела на брдо, и сунце се већ спуштало ка Телавом брду, али је врућина била неподношљива, и војници у оба ланца су патили због ње, мучили се од досаде и у себи проклињали три разбојника, искрено им желећи да што пре умру.

Ситан командир але с мокрим челом и потамнелим од зноја леђима беле кошуље, у подножју брда крај отвореног успона, сваки час је прилазио кожному ведру у првоне воду, грабио из њега шакама воду, пио је и кваasio свој турбан. После тога би осетио олакшање и одлазио да поново одмерава корацима уздуж и попреко прашњави пут, који је водио до на врх брда. Његов дуги мач је лупкао по ушнираној кожној чизми.

Командир је желео да пружи својим коњаницима пример издржљивости, али је, сажаливши се на војнике, дозволио да од копаља, забијених у земљу, направе пирамиде и пребаце преко њих своје беле кабанице. Под овим шатрама су се Сиријци и крили од немилосрдног сунца. Ведра су се брзо празнила, и коњаници из разних водова су једни за другима одлазили ло воду у увалу под брдом, где је у слабој сенци сасушених дудова мутан поток проживљавао своје последње дане на тој врашкој припечи. Ту су, хватајући слабу хладовину, стајали и чамии коњовоци, придржавајући смирене коње. Мука војника и њихове псовке упућене разбојницима биле су разумљиве. Прокураторове стрепње од нереда за време погубљења у Јерушалаиму, граду који је мрзео, срећом се нису оправдале. И када је почео четврти сат погубљења, између два ланца, пешадије горе и коњице у подножју, није остао, упркос свим очекивањима, ниједан човек. Сунце је спржило гомилу и отерало је натраг у Јерушалаим. Иза ланца две римске кентурије нашла су се само два пса, за које се није знало чији су ни како су доспели на брдо. Али и њих је савладала врућина, и они су легли, исплажених језика, тешко дахући и не обраћајући уопште пажњу на зелене гуштере, једина бића која се нису бојала сунца и која су се врзмала између усијаног камења и неког растиња са великим бодљама, које је вијугало по земљи.

Нико није ни покушао да отме осуђенике ни у самом Јерушалаиму, пуном војске, а ни овде, на опкољеном брду, и гомила се вратила у град, јер доиста ничег занимљивог није било у том

интересного не было в этой казни, а там в городе уже шли приготовления к наступающему вечером великому празднику пасхи.

Римская пехота во втором ярусе страдала еще больше кавалеристов. Кентурион Крысобой единственно что разрешил солдатам – это снять шлемы и накрыться белыми повязками, смоченными водой, но держал солдат стоя и с копьями в руках. Сам он в такой же повязке, но не смоченной, а сухой, расхаживал недалеко от группы палачей, не сняв даже со своей рубахи накладных серебряных львиных морд, не сняв поножей, меча и ножа. Солнце било прямо в кентуриона, не причиняя ему никакого вреда, и на львиные морды нельзя было взглянуть, глаза выедал ослепительный блеск как бы вскипавшего на солнце серебра.

На изуродованном лице Крысобоя не выражалось ни утомления, ни неудовольствия, и казалось, что великан кентурион в силах ходить так весь день, всю ночь и еще день, – словом, столько, сколько будет надо. Все так же ходить, наложив руки на тяжелый с медными бляхами пояс, все так же сурово поглядывая то на столбы с казненными, то на солдат в цепи, все так же равнодушно отбрасывая носком мохнатого сапога попадающиеся ему под ноги выбеленные временем человеческие кости или мелкие кремни.

Тот человек в капюшоне поместился недалеко от столбов на трехногом табурете и сидел в благодушной неподвижности, изредка, впрочем, от скуки прутиком расковыривая песок.

То, что было сказано о том, что за цепью легионеров не было ни одного человека, не совсем верно. Один-то человек был, но просто не всем он был виден. Он поместился не на той стороне, где был открыт подъем на гору и с которой было удобнее всего видеть казнь, а в стороне северной, там, где холм был не отлог и доступен, а неровен, где были и провалы и щели, там, где, уцепившись в расщелине за проклятую небом безводную землю, пыталось жить больное фиговое дерево.

Именно под ним, вовсе не дающим никакой тени, и утвердился этот единственный зритель, а не участник казни, и сидел на камне с самого начала, то есть вот уже четвертый час. Да, для того чтобы видеть казнь, он выбрал не лучшую, а худшую позицию. Но все-таки и с нее столбы были видны, видны были за цепью и два сверкающие пятна на груди кентуриона, а этого, по-видимому, для человека, явно желавшего остаться мало замеченным и никем не тревожимым, было совершенно достаточно.

Но часа четыре тому назад, при начале казни, этот человек вел себя совершенно не так и очень мог быть замечен, отчего, вероятно, он и переменял теперь свое поведение и уединился.

Тогда, лишь только процессия вошла на самый

погубьењу, а тамо у граду су се већ вршили припреме за вечерашњи велики празник Пасхе.

Римска пешадија у другом обручу патила је још више од коњаника. Кентурион Пацоловац допустио је војницима једино да скину шлемове и покрију главе белим повезом, уквашеним у воду, али им је наредио да остану у стојећем ставу са копљима у рукама. Он лично, са истим таквим повезом, али неуквашеним, већ потпуно сувим, ходао је у близини групе целата, не скинувши са своје кошуље чак ни накачене сребрне лавље њушке, не скинувши опрему, мач и нож. Сунце је ударило право у кентуриона, нимало му не шкодећи, а на лавље њушке се није могло погледати, јер је очи заслепљивала светлост сребра које као да се топило на сунцу.

На унакаженем лицу Пацоловца није се запажао ни замор ни незадовољство, и чинило се да горостас-кентурион може тако да корача читав дан, читаву ноћ и још један дан — једном речју, онолико колико је то потребно. Стално тако да корача, с рукама на тешком појасу са бронзаним плочицама, стално тако да сурово гледа час стубове с осуђеницима, час војнике у ланцу, стално тако да равнодушно одбацује врхом чупаве чизме људске кости побелеле од времена, или ситне каменчиће који му се нађу под ногама.

Онај човек са капуљачом сместио се у близини стубова, на трonoшцу, и седео је доброћудно непомичан и, понекад, усталом, од досаде шарао границом по песку.

Оно што је речено да се иза ланца легионара није налазио ниједан човек, није било баш сасвим тачно. Један човек се тамо налазио, али га, једноставно нису сви видели. Он се није био сместио на оној страни где се налазио отворени успон на брдо и одакле се најбоље могло видети погубљење, већ са северне стране, тамо где брдо није било положито и приступачно, већ неравно, где су се налазиле урвине и пукотине, тамо где је, припијено у кланцу за небом проклету безводну земљу, покушавало да живи болесно смоково дрво.

Управо под тим дрветом, које није давало никакву сенку, сместио се овај једини посматрач, а не учесник погубљења, и седео је на камену од самог почетка, то јест већ четврти сат. Да, да би видео смакнуће, он није изабрао најбољи, већ најгори положај. Али ипак су се и са њега видели стубови, виделе су се иза ланца и две светлуцаве мрље на кентурионовим грудима, а то је по свој прилици човеку који је очигледно желео да га нико не примети и не узнемири, било више него довољно.

Али четири сата пре тога, на самом почетку погубљења, овај се човек понашао сасвим другачије и лако је могао да буде запажен, због чега је вероватно и променио своје понашање и осамио се.

Тек што је процесија стигла на врх брда иза ланца,

верх за цепь, он и появился впервые и притом как человек явно опоздавший. Он тяжело дышал и не шел, а бежал на холм, толкался и, увидев, что перед ним, как и перед всеми другими, сомкнулась цепь, сделал наивную попытку, притворившись, что не понимает раздраженных окриков, прорваться между солдатами к самому месту казни, где уже снимали осужденных с повозки. За это он получил тяжелый удар тупым концом копья в грудь и отскочил от солдат, вскрикнув, но не от боли, а от отчаяния. Ударившего легионера он окинул мутным и совершенно равнодушным ко всему взором, как человек, не чувствительный к физической боли.

Кашляя и задыхаясь, держась за грудь, он обежал кругом холма, стремясь на северной стороне найти какую-нибудь щель в цепи, где можно было бы проскользнуть. Но было уже поздно. Кольцо сомкнулось. И человек с искаженным от горя лицом вынужден был отказаться от своих попыток прорваться к повозкам, с которых уже сняли столбы. Эти попытки не к чему не привели бы, кроме того, что он был бы схвачен, а быть задержанным в этот день никоим образом не входило в его план.

И вот он ушел в сторону к расщелине, где было спокойнее и никто ему не мешал.

Теперь, сидя на камне, этот чернобородый, с гноящимися от солнца и бессонницы глазами человек тосковал. Он то вздыхал, открывая свой истасканный в скитаниях, из голубого превратившийся в грязно-серый таллиф, и обнажал ушибленную копьем грудь, по которой стекал грязный пот, то в невыносимой муке поднимал глаза в небо, следя за тремя стервятниками, давно уже плававшими в вышине большими кругами в предчувствии скорого пира, то вперял безнадежный взор в желтую землю и видел на ней полуразрушенный собачий череп и бегающих вокруг него ящериц.

Мучения человека были настолько велики, что по временам он заговаривал сам с собой.

– О, я глупец! – бормотал он, раскачиваясь на камне в душевной боли и ногтями царапая смуглую грудь, – глупец, неразумная женщина, трус! Падаль я, а не человек!

Он умолкал, поникал головой, потом, напившись из деревянной фляги теплой воды, оживал вновь и хватался то за нож, спрятанный под таллифом на груди, то за кусок пергамента, лежащий перед ним на камне рядом с палочкой и пузырьком с тушью.

На этом пергаменте уже были набросаны записи:

"Бегут минуты, и я, Левий Матвей, нахожусь на Лысой Горе, а смерти все нет!"

Далее:

"Солнце склоняется, а смерти нет".

Теперь Левий Матвей безнадежно записал острой палочкой так:

"Бог! За что гневаешься на него? Пошли ему смерть".

он се први пут појавио и одмах се видело да је закаснио. Тешко је дисао и није корачао, већ је трчао узбрдо, гурао се, а када је видео да се пред њим, као и пред свима осталима, ланац затворио, покушао је наивно, правећи се да не схвата љутите узвике, да се пробије кроз војнике до самог места погубљења, где су осуђенике већ скидали са кола. За то је добио јак ударац у груди тупом страном копља и одскочио је од војника, узвикнувши не од бола, већ од очајања. Легионера који га је ударио погледао је мутно и потпуно равнодушно према свему, као човек који не осећа физички бол.

Кашљући и губећи дах, држећи се за груди, он је оптрчао брдо трудећи се да на северној страни пронађе некакву брешу у ланцу страже, кроз коју би могао да се провуче. Али, већ је било касно. Обруч је био затворен. И човек је, изобличен од жалости, морао да се одрекне покушаја да се пробије до кола са којих су већ скидали стубове. Ти покушаји не би уродили никаквим плодом, осим што би био ухваћен, а бити ухапшен тог дана — то никако није улазило у његове планове.

И зато је отишао у страну, према кланцу, где је било мирније, и где му нико није сметао.

Сада је, седећи на камени, овај црнобради човек, очију упалених од сунца и несанице, туговао. Час је уздисао, отварајући свој излизан у скитњама талит, који је од плавог постао прљавосив, и разголићивао копљем озлеђене груди, низ које се сливао прљав зној, час је опет у неподношљивој муци дизао очи према небу, пратећи погледом три лешинара, који су већ одавно лебдели у висини правећи велике кругове и предосећајући близак пир, час упирао безнадежан поглед у жуту земљу и видео на њој полураспадану псећу лобању и гуштере који су јурцали око ње.

Муке човека биле су тако велике да је он повремено почињао да говори сам са собом.

— О, ја будала... — мрмљао је он, њишући се на камени у душевном болу и гребући ноктима преплануле груди — будала, неразумна жена, кукавица! Мрцина сам ја, а не човек.

Заћутао би, спуштао главу, а онда би, напивши се топле воде из дрвене чутуре, поново живнуо и хватао час нож, сакривен испод талита на грудима, час комад пергамента, који је лежао на камени пред њим поред штапића и флашице са тушом.

На том пергаменту је већ било забележено:

»Пролазе минути, и ја, Леви Матеј, налазим се на Ћелавом брду, и смрти још увек нема.«

Даље:

»Сунце залази, а смрти нема«.

Сада је Леви Матеј записао безнадежно својим оштрим штапићем ово:

»Боже? Зашто си гневан на њега? Подари му смрт!«

Записав это, он болезненно всхлипнул и опять ногтями изранил свою грудь.

Причина отчаяния Левия заключалась в той страшной неудаче, что постигла Иешуа и его, и, кроме того, в той тяжелой ошибке, которую он, Левий, по его мнению, совершил. Позавчера днем Иешуа и Левий находились в Вифании под Ершалаимом, где гостили у одного огородника, которому чрезвычайно понравились проповеди Иешуа. Все утро оба гостя проработали на огороде, помогая хозяину, а к вечеру собирались идти по холодку в Ершалаим. Но Иешуа почему-то заспешил, сказал, что у него в городе неотложное дело, и ушел около полудня один. Вот в этом-то и заключалась первая ошибка Левия Матвея. Зачем, зачем он отпустил его одного!

Вечером Матвею идти в Ершалаим не пришлось. Какая-то неожиданная и ужасная хворь поразила его. Его затрясло, тело его наполнилось огнем, он стал стучать зубами и поминутно просить пить.

Никуда идти он не мог. Он повалился на попону в сарае огородника и провалялся на ней до рассвета пятницы, когда болезнь так же неожиданно отпустила Левия, как и напала на него. Хотя он был еще слаб и ноги его дрожали, он, томимый каким-то предчувствием беды, распростился с хозяином и отправился в Ершалаим. Там он узнал, что предчувствие его не обмануло. Беда случилась. Левий был в толпе и слышал, как прокуратор объявил приговор.

Когда осужденных повели на гору, Левий Матвей бежал рядом с цепью в толпе любопытных, стараясь каким-нибудь образом незаметно дать знать Иешуа хотя бы уж то, что он, Левий, здесь, с ним, что он не бросил его на последнем пути и что он молится о том, чтобы смерть Иешуа постигла как можно скорее. Но Иешуа, смотрящий вдаль, туда, куда его увозили, конечно, Левия не видал.

И вот, когда процессия прошла около полуверсты по дороге, Матвея, которого толкали в толпе у самой цепи, осенила простая и гениальная мысль, и тотчас же, по своей горячности, он осыпал себя проклятиями за то, что она не пришла ему раньше. Солдаты шли не тесною цепью. Между ними были промежутки. При большой ловкости и очень точном расчете можно было, согнувшись, проскочить между двумя легионерами, дорваться до повозки и вскочить на нее. Тогда Иешуа спасен от мучений.

Одного мгновения достаточно, чтобы ударить Иешуа ножом в спину, крикнув ему: "Иешуа! Я спасаю тебя и ухожу вместе с тобой! Я, Матвей, твой верный и единственный ученик!"

А если бы бог благословил еще одним свободным мгновением, можно было бы успеть заколоться и самому, избежав смерти на столбе. Впрочем, последнее мало интересовало Левия, бывшего сборщика податей. Ему было безразлично, как погибать. Он хотел одного, чтобы Иешуа, не сделавший никому в жизни ни малейшего зла, избежал бы истязаний.

Написавши то, он же без слез зажецао и поново ноктима почео да раздире своје груди.

Узрок очајања Левија састојао се у овом страшном поразу који су претрпели Јешуа и он, а осим тога и у оној тешкој грешци коју је учинио он, Леви, барем како је он мислио. Прекјуче су се Јешуа и Леви преко дана налазили у Витанији код Јерушалаима, где су били у гостима код неког баштована, коме су се нарочито допале Јешуине проповеди. Читаво јутро су оба госта радила у башти помажући домаћину, а увече су се спремала да по хладовини крену у Јерушалаим. Али, Јешуа је због нечега пожурио, рекао је да у граду има неки неодложан посао, и отишао је око подне сам. У томе се и састојала прва грешка Левија Матеја. Зашто, зашто га је пустио самога?

Увече Матеј није могао да оде у Јерушалаим. Савлада га је нека изненадна и ужасна бољка. Почео је да се тресе, тело му се испунило ватром, почео је да цвокоће зубима и сваког часа је тражио да пије.

Никуда није могао да иде. Свалио се на хашу у баштованској шупи и остао на њој све до петка у зору, када је болест напустила Левија исто онако изненадно као што га је и савлада. Иако је још био слаб и ноге му клецале, он се, мучен некаквим предосећањем несреће, опростио од домаћина и упутио у Јерушалаим. Тамо је сазнао да га предосећање није преварило. Несрећа се десила. Леви је био у гомили и чуо како је прокуратор саопштио пресуду.

Када су осуђенике повели на брдо, Леви Матеј је потрчао поред стражарског ланца у гомили радозналаца, трудећи се да неприметно стави Јешуи на знање да је он, Леви, ту, са њим, да га није напустио на његовом последњем путу и да ће се молити да смрт снађе Јешуу што пре. Али Јешуа, загледан у даљину, тамо куда су га возили, наравно, није ни приметио Левија.

А када је процесија превашила око пола врсте пута, проста и генијална мисао озарила је Матеја, и одмах је, онако плах какав је био, почео да проклиње себе што му та мисао није пала на памет раније. Војници су ишли у не баш густом ланцу. Међу њима је било и размака. Уз велику вештину и врло тачним прорачуном могао је, сагнувши се, да протрчи између два легионера, стигне до кола и скочи на њих. Тада би Јешуа био спасен од мучења.

Један тренутак је довољан да Јешуу удари ножем у леђа, довикнувши му: »Јешуа! Спасавам те и одлазим заједно са тобом! Ја, Матеј, твој верни и једини ученик!«

А ако би га бог благословио још једним слободним тренутком, могао би и себе да закоље, избежавши на тај начин смрт на стубу. Уосталом, ово последње је мало интересовало Левија, бившег цариника. Било му је свеједно како ће погинути. Хтео је само једно, да Јешуа, који у животу никоме ни најмање зло није учинио, избегне мучење.

План был очень хорош, но дело заключалось в том, что у Левия ножа с собою не было. Не было у него и ни одной монеты денег.

В бешенстве на себя, Левий выбрался из толпы и побежал обратно в город. В горячей его голове прыгала только одна горячая мысль о том, как сейчас же, каким угодно способом, достать в городе нож и успеть догнать процессию.

Он добежал до городских ворот, лавируя в толчее всасывавшихся в город караванов, и увидел на левой руке у себя раскрытую дверь лавчонки, где продавали хлеб. Тяжело дыша после бега по раскаленной дороге, Левий овладел собой, очень степенно вошел в лавчонку, приветствовал хозяйку, стоявшую за прилавком, попросил ее снять с полки верхний каравай, который почему-то ему понравился больше других, и, когда та повернулась, молча и быстро взял с прилавка то, чего лучше и быть не может, – отточенный, как бритва, длинный хлебный нож, и тотчас кинулся из лавки вон.

Через несколько минут он вновь был на Яффской дороге. Но процессии уже не было видно. Он побежал. По временам ему приходилось валиться прямо в пыль и лежать неподвижно, чтобы отдышаться. И так он лежал, поражая проезжающих на мулах и шедших пешком в Ершалаим людей. Он лежал, слушая, как колотится его сердце не только в груди, но и в голове и в ушах. Отдышавшись немного, он вскакивал и продолжал бежать, но все медленнее и медленнее. Когда он наконец увидал пылящую вдаль длинную процессию, она была уже у подножия холма.

– О, бог... – простонал Левий, понимая, что он опаздывает. И он опоздал.

Когда истек четвертый час казни, мучения Левия достигли наивысшей степени, и он впал в ярость. Поднявшись с камня, он швырнул на землю бесполезно, как он теперь думал, украденный нож, раздавил флягу ногою, лишив себя воды, сбросил с головы кефи, вцепился в свои жидкие волосы и стал проклинать себя.

Он проклинал себя, выкликая бессмысленные слова, рычал и плевался, поносил своего отца и мать, породивших на свет глупца.

Видя, что клятвы и брань не действуют и ничего от этого на солнцепеке не меняется, он сжал сухие кулаки, зажмурился, вознес их к небу, к солнцу, которое сползало все ниже, удлинняя тени и уходя, чтобы упасть в Средиземное море, и потребовал у бога немедленного чуда. Он требовал, чтобы бог тотчас же послал Иешуа смерть.

Открыв глаза, он убедился в том, что на холме все без изменений, за исключением того, что пылавшие на груди кентуриона пятна потухли. Солнце посылало лучи в спины казнимых, обращенных лицами к Ершалаиму. Тогда Левий закричал:

– Проклинаю тебя, бог!

План је био веома добар, али је ствар била у томе што Леви није имао нож. А није имао ни пребијене паре.

Бесан на самога себе, Леви се извукао из гомиле и потрчао натраг у град. У глави која му је горела била је само једна грозничава мисао, како да сада, на било који начин, нађе у граду нож и поново стигне процесiju.

Дотрчао је до градске капије, пробијајући се кроз гомилу каравана који су улазили у град, и угледао са своје леве стране отворена врата дућанчета, где се продавао хлеб. Тешко дишући, после трчања по усијаном путу, Леви се савладао, врло сталожено ушао у дућан, поздравио газдарицу која је стајала за тезгом, замолио је да скине са полице горњи хлеб, који му се због нечега допао више од осталих и, када се она окренула, ћутке и брзо узео са тезге оно од чега нема ничег бољег — наоштрен као бријач, дуги нож за хлеб, и одмах изјурио из дућана напоље.

После неколико минута поново је био на путу за Јафу. Али, процесija се више није видела. Потрчао је. С времена на време је морао да се извали право у прашину и да лежи непомично како би се издувао. И тако је лежао, запрепашћујући оне који су пролазили на мазгама и оне који су пешице ишли у Јерушалаим. Лежао је, слушајући како му лупа срце не само у грудима већ и у глави и ушима. Кад би се мало издувао, скакао је на ноге и настављао да трчи, али све спорије и спорије. Када је на крају угледао дугачку процесiju која је у даљини дизала прашину, она се већ налазила у подножју брда.

— О, боже... — простењао је Леви, схватајући да касни. И закаснио је.

По истеку четвртог сата погубљења, муке Левијеве достигле су врхунац, и обузео га је бес. Устао је са камена, бацио нож који је, како је сада мислио, непотребно украо, изгазио чутурицу ногом, оставши без воде, бацио са главе капицу, ухватио се за ретку косу и почео да проклиње самога себе.

Проклињао је самога себе, узвикујући бесмислене речи, урлао и пљувао, псовао свог оца и мајку, који су родили будалу.

Увидевши да клетве и псовке ништа не помажу, и да се од њих на припеци ништа не мења, стегао је суве песнице и, зажмуривши, подигао их према небу, према сунцу које се спуштало све ниже, издужујући сенке и одлазећи да би пало у Средоземно море, и затражио од бога да учини чудо. Захтевао је да бог сместа пошаље Јешуи смрт.

Кад је отворио очи, уверио се да се на брду ништа није променило, изузев што су мрље, које су се пресијавале на грудима кентурионовим, сада угасиле. Сунце је слало своје зраке у леђа осуђеницима, који су лицима били окренути Јерушалаиму. Тада је Леви повикао:

— Проклињем те, боже!

Осипшим голосом он кричал о том, что убедился в несправедливости бога и верить ему более не намерен.

– Ты глух! – рычал Левий, – если б ты не был глухим, ты услышал бы меня и убил его тут же.

Зажмурившись, Левий ждал огня, который упадет на него с неба и поразит его самого. Этого не случилось, и, не разжимая век, Левий продолжал выкрикивать язвительные и обидные речи небу. Он кричал о полном своем разочаровании и о том, что существуют другие боги и религии. Да, другой бог не допустил бы того, никогда не допустил бы, чтобы человек, подобный Иешуа, был сжигаем солнцем на столбе.

– Я ошибался! – кричал совсем охрипший Левий, – ты бог зла! Или твои глаза совсем закрыл дым из курильниц храма, а уши твои перестали что-либо слышать, кроме трубных звуков священников? Ты не всемогущий бог. Ты черный бог. Проклинаю тебя, бог разбойников, их покровитель и душа!

Тут что-то дунуло в лицо бывшему сборщику и что-то зашелестело у него под ногами. Дунуло еще раз, и тогда, открыв глаза, Левий увидел, что все в мире, под влиянием ли его проклятий или в силу каких-либо других причин, изменилось. Солнце исчезло, не дойдя до моря, в котором тонуло ежевечерне. Поглотив его, по небу с запада поднималась грозно и неуклонно грозная туча. Края ее уже вскипали белой пеной, черное дымное брюхо отсвечивало желтым. Туча ворчала, и из нее время от времени вываливались огненные нити. По Яфской дороге, по скудной Гионской долине, над шатрами богомольцев, гонимые внезапно поднявшимся ветром, летели пыльные столбы.

Левий умолк, стараясь сообразить, принесет ли гроза, которая сейчас накроет Ершалаим, какое-либо изменение в судьбе несчастного Иешуа. И тут же, глядя на нити огня, раскраивающие тучу, стал просить, чтобы молния ударила в столб Иешуа. В раскаянии глядя в чистое небо, которое еще не пожрала туча и где стервятники ложились на крыло, чтобы уходить от грозы, Левий подумал, что безумно поспешил со своими проклятиями. Теперь бог не послушает его.

Обратив свой взор к подножию холма, Левий приковался к тому месту, где стоял, рассыпавшись, кавалерийский полк, и увидел, что там произошли значительные изменения. С высоты Левию удалось хорошо рассмотреть, как солдаты суетились, выдергивая пики из земли, как набрасывали на себя плащи, как коноводы бежали к дороге рысцой, ведя на поводу вороных лошадей. Полк снимался, это было ясно. Левий, защищаясь от бьющей в лицо пыли рукой, отплевываясь, старался сообразить, что бы это значило, что кавалерия собирается уходить? Он перевел взгляд повыше и разглядел фигурку в багряной военной хламиде, поднимающуюся к площадке казни. И тут от предчувствия радостного конца похолодело сердце бывшего сборщика.

Подымавшийся на гору в пятом часу страданий

Промуклим гласом викао је како се уверио у неправичност божију, и како више не намерава да му верује.

— Глуп си! — урлао је Леви — да ниси глуп, чуо би ме и убио би га одмах.

Зажмуривши, Леви је очекивао да се огањ сручи на њега са неба и уништи га. То се није десило и, не отварајући очи, Леви је настављао да узвикује злобне и увредљиве речи упућене небу, Викао је да је разочаран и да постоје и други богови и друге религије. Да, други бог то не би допустио, никада не би допустио да човека као што је Јешуа жеже сунце на стубу.

— Погрешио сам! — викао је сасвим промукло Леви — ти си бог зла! Или је твоје очи сасвим прекрило дим из кадионица храма, а уши твоје су престале да чују све осим звукова свештеничких труба? Ти ниси свемогући бог. Ти си црни бог. Да си проклет, боже разбојника, њихов покровитељу и њихова душо!

Тада је нешто дунуло у лице бившем царинику, и нешто је шуснуло под његовим ногама. Дунуло је још једном, и када је Леви отворио очи, видео је да се, да ли под утицајем његових клетви или услед нечег другог, све на свету променило. Сунце је нестало не стигавши до мора у које је тонуло сваке вечери. Прогутавши га, са запада се по небу претећи и неумитно дизао облак непогоде. Ивице су му се већ пенушале бело, црн задимљени трбух жућкасто му се пресијавао. Облак је брундао и из њега су с времена на време испадале огњене нити. Путем за Јафу, сиромашном гионском долином, над шаторима богомољаца летели су стубови прашине терани изненадним ветром.

Леви је ућутао трудећи се да схвати хоће ли непогода, која само што се није сручила на читав Јерушалаим, донети некакву промену у судбини несрећног Јешуе. И одмах је, гледајући огњене нити како раздиру облак, почео да моли да муња удари у Јешуин стуб. Кајући се, гледао је чисто небо које још није прогутао облак, и по коме су се лешинари обрушавали да би побегли од непогоде. Леви је помислио да је непромишљено пожурио са својим клетвама. Сада га бог неће више услишити. Окренувши поглед према подножју брда, Леви се загледао на место на којем је стајао расут коњички пук и опазио да је тамо дошло до значајних промена. Са висине је Леви могао добро да види како су се војници узмужали извлачећи копља из земље, како су огртали кабанице, како су коњовоци журним кораком ишли ка путу, водећи за дизгине вране коње. Пук је кретао, то је било јасно. Штитећи се руком од прашине која му је ударала у лице и пљујући, Леви се трудио да схвати шта би то требало да значи што се коњица спрема за покрет? Подигао је поглед навише и угледао једну прилику у пурпурној војној хламиди како се пење ка самом губилишту. Тада се срце бившег цариника следило од радосног предосећања.

Човек који се пењао на брег петога часа страдања

разбойников был командир когорты, прискакавший из Ершалаима в сопровождении ординарца. Цепь солдат по мановению Крысобоя разомкнулась, и кентурион отдал честь трибуну. Тот, отведя Крысобоя в сторону, что-то прошептал ему. Кентурион вторично отдал честь и двинулся к группе палачей, сидящих на камнях у подножий столбов. Трибун же направил свои шаги к тому, кто сидел на трехногом табурете, и сидящий вежливо поднялся навстречу трибуну. И ему что-то негромко сказал трибун, и оба они пошли к столбам. К ним присоединился и начальник храмовой стражи.

Крысобой, брезгливо покосившись на грязные тряпки лежащее на земле у столбов, тряпки бывшие недавно одеждой преступников, от которой отказались палачи, отозвал двух из них и приказал:

— За мною!

С ближайшего столба доносилась хрипая бессмысленная песенка. Повешенный на нем Гестас к концу третьего часа казни сошел с ума от мух и солнца и теперь тихо пел что-то про виноград, но головою, покрытой чалмой, изредка все-таки покачивал, и тогда мухи вяло поднимались с его лица и возвращались на него опять.

Дисмас на втором столбе страдал более двух других, потому что его не одолевало забытие, и он качал головой, часто и мерно, то вправо, то влево, чтобы ухом ударять по плечу.

Счастливее двух других был Иешуа. В первый же час его стали поражать обмороки, а затем он впал в забытие, повесив голову в размотавшейся чалме. Мухи и слепни поэтому совершенно облепили его, так что лицо его исчезло под черной шевелящейся массой. В паху, и на животе, и под мышками сидели жирные слепни и сосали желтое обнаженное тело.

Повинуясь жестам человека в капюшоне, один из палачей взял копье, а другой поднес к столбу ведро и губку. Первый из палачей поднял копье и постучал им сперва по одной, потом по другой руке Иешуа, вытянутым и привязанным веревками к поперечной перекладине столба. Тело с выпятившимися ребрами вздрогнуло. Палач провел концом копья по животу. Тогда Иешуа поднял голову, и мухи с гуденьем снялись, и открылось лицо повешенного, распухшее от укусов, с заплывшими глазами, неузнаваемое лицо.

Разлепив веки, Га-Ноцри глянул вниз. Глаза его, обычно ясные, теперь были мутноваты.

— Га-Ноцри! — сказал палач.

Га-Ноцри шевельнул вспухшими губами и отозвался хриплым разбойничьим голосом:

— Что тебе надо? Зачем подошел ко мне?

— Пей! — сказал палач, и пропитанная водою губка на конце копья поднялась к губам Иешуа. Радость сверкнула у того в глазах, он прильнул к губке и с жадностью начал впитывать влагу. С соседнего столба донесся голос Дисмаса:

разбойника био је командир кохорте, који је дојахао из Јерушалаима у пратњи ордонанса. Ланац војника се на знак Пацоловца раздвојио, и кентурион је војнички поздравио трибуна. Овај је одвео Пацоловца у страну и почео нешто да му шапуће. Кентурион је по други пут поздравио трибуна и кренуо према групи целата који су седели на камењу у подножју стубова. А трибун се упутио ка ономе што је седео на трonoшцу, и овај је учтиво устао у сусрет трибуну. И њему је трибун нешто тихо рекао и они су обојица кренули ка стубовима. Придружио им се и начелник страже храма.

Бацивши гадљив поглед на прљаве дроње које су лежале на земљи крај стубова, дроње које су до недавно биле одећа злочинаца, коју чак ни целати нису хтели да узму, Пацоловац је позвао двојицу од њих и наредио им:

— За мном!

Са најближег стуба чула се промукла бесмислена песма. Разапет на њему, Хестас је крајем трећег сата погубљења полудео од мува и сунца и сада је тихо певушио нешто о винограду, али је главом у чалми ипак понекад мицао, а тада су се муве тромо подизале са његовог лица и поново се враћале на њега.

Дисмас је на другом стубу патио више од друге двојице, јер није изгубио свест, и он је њихао главом често и уједначено, час удесно час улево, да би увеом ударао раме.

Јешуа је био срећнији од друге двојице. Већ првог сата погубљења хватале су га несвестице, а затим је сасвим изгубио свест, опустивши главу са размотаном чалмом. Муве и обади су га потпуно прекрили, тако да му се лице изгубило под црном масом која се мицала. На слабинама, и на трбуху, и под пазухом попали су дебели обади и сисали жуто обнажено тело.

Покоравалући се покретима руке човека у капуљачи, један од целата је узео копље, а други је принео стубу ведро и сунђер. Први целат је дигао копље и ударио њиме прво једну, а онда и другу руку Јешуину, истегнуте и привезане конопцима за попречну греду стуба. Тело с истуреним ребрима тргло се. Целат је врхом копља повукао преко трбуха. Тада је Јешуа придигао главу и муве су се зујећи разлетеле, и појавило се лице обешеног, надувено од уједа, отечених очију, лице које није могло да се позна.

Одлепивши капке, Ханоцри је погледао надоле. Његове очи, обично бистре, сада су биле мутне.

— Ханоцри! — рекао је целат.

Ханоцри је почео да миче натеченим уснама и одазвао се промуклим разбойничким гласом:

— Шта хоћеш? Зашто си ми пришао?

— Пиј! — рекао је целат и сунђер натопљен водом подигао се на врху копља ка Јешуиним уснама. Радост му је засјала у очима, приљубио је усне уз сунђер и пожудно почео да усисава влагу. Са суседног стуба се зачуо Дисмасов глас:

– Несправедливость! Я такой же разбойник, как и он. — То није право! И ја сам разбојник као и он!

Дисмас напрягся, но шевельнуться не смог, руки его в трех местах на перекладине держали веревочные кольца. Он втянул живот, ногтями вцепился в концы перекладин, голову держал повернутой к столбу Иешуа, злоба пылала в глазах Дисмаса.

Пыльная туча накрыла площадку, сильно потемнело. Когда пыль унеслась, кентурион крикнул:

– Молчать на втором столбе!

Дисмас умолк, Иешуа оторвался от губки и, стараясь, чтобы голос его звучал ласково и убедительно, и не добившись этого, хрипло попросил палача:

– Дай попить ему.

Становилось все темнее. Туча залила уже полнеба, стремясь к Ершалаиму, белые кипящие облака неслись впереди наполненной черной влагой и огнем тучи. Сверкнуло и ударило над самым холмом. Палач снял губку с копья.

– Славы великодушного игемона! – торжественно шепнул он и тихонько кольнул Иешуа в сердце. Тот дрогнул, шепнул:

– Игемон...

Кровь побежала по его животу, нижняя челюсть судорожно дрогнула, и голова его повисла.

При втором громовом ударе палач уже поил Дисмаса и с теми же словами:

– Славы игемона! – убил его.

Гестас, лишенный рассудка, испуганно вскрикнул, лишь только палач оказался около него, но, когда губка коснулась его губ, прорычал что-то и вцепился в нее зубами. Через несколько секунд обвисло и его тело, сколько позволяли веревки.

Человек в капюшоне шел по следам палача и кентуриона, а за ним начальник храмовой стражи. Остановившись у первого столба, человек в капюшоне внимательно оглядел окровавленного Иешуа, тронул белой рукой ступню и сказал спутникам:

– Мертв.

То же повторилось и у двух других столбов.

После этого трибун сделал знак кентуриону и, повернувшись, начал уходить с вершины вместе с начальником храмовой стражи и человеком в капюшоне. Настала полутьма, и молнии бороздили черное небо. Из него вдруг брызнуло огнем, и крик кентуриона: "Снимай цепь!" – утонул в грохоте. Счастливые солдаты кинулись бежать с холма, надевая шлемы.

Тьма закрыла Ершалаим.

Ливень хлынул внезапно и застал кентурии на полдороге на холме. Вода обрушилась так страшно, что, когда солдаты бежали книзу, им вдгонку уже летели бушующие потоки. Солдаты скользили и падали на размокшей глине, спеша на

Дисмас се напел, али није могао да се помери, његове руке су на три места држали за попречну греду прстенови од конопца. Увукао је стомак, ноктима се закахио за крајеве пречки, главу је држао окренуто према Јешуином стубу и злоба је пламтела у Дисмасовим очима.

Облак прашины је прекрио зараван, смрачило се. Када се прашина слегла, кентурион је викнуо:

— Тишина на другом стубу!

Дисмас је ућутао. Јешуа се одвојио од сунђера и, трудећи се да му глас звучи љубазно и убедљиво, али не постигавши то, промукло замолио целата:

— Дај и њему да пије.

Бивало је све мрачније. Црн облак је већ прекрио пола неба хитајући ка Јерушалаиму, бели запенушени облаци летели су испред црног облака пуног црне влаги и огња. Синуло је и грунуло над самим брдом. Целат је скинуо сунђер са копља.

— Слави великодушного хегемона! — свечано је прошаптао и кришом ударио копљем Јешуу у срце. Овај се стресао, прошаптао:

— Хегемон...

Крв му је потекла низ трбух, доња вилица му је у грчу задрхтала и глава му је клонула.

На други удар грома целат је већ напајао Дисмаса и с истим речима:

— Слави хегемона! — убио и њега.

Хестас је, излудео, преплашено узвикнуо чим се целат нашао крај њега, али када му је сунђер дотакао усне, прогунђао је нешто и стегао сунђер зубима. После неколико тренутака клонуло је и његово тело, онолико колико су то допуштали конопци.

Човек у капуљачи је ишао за целатом и кентурионом, а за њим је корачао начелник страже храма. Зауоставивши се крај првог стуба, човек са капуљачом је пажљиво погледао окрвављеног Јешуу, дотакао белом руком стопало и рекао пратиоцима:

— Мртав је.

То се исто поновило и код следећа два стуба.

После тога је трибун дао знак кентуриону и, окренувши се, почео да се спушта са врха брда заједно са начелником страже храма и човеком са капуљачом. Смрачило се и муње су паралеле црно небо. Из њега је наједном сукнуо пламен, и кентурионов узвик »Крећи!« — изгубио се у грмљавини. Срећни војници јурнули су низ брдо, навлачећи шлемове.

Помрчина је прекрила Јерушалаим.

Пљусак је почео изненада и затекао кентурије на пола пута низ брдо. Вода се сручила тако страшно да су војнике, када су појурили низбрдо, већ сустизале побеснеле бујице. Војници су се клизали и падали на расквашеној глини, хитајући ка путу у

ровную дорогу, по которой – уже чуть видная в пелене воды – уходила в Ершалаим до нитки мокрая конница. Через несколько минут в дымном зареве грозы, воды и огня на холме остался только один человек.

Потрясая недаром украденным ножом, срываясь со скользких уступов, цепляясь за что попало, иногда ползя на коленях, он стремился к столбам. Он то пропадал в полной мгле, то вдруг освещался трепещущим светом.

Добравшись до столбов, уже по щиколотку в воде, он содрал с себя отяжелевший, пропитанный водою таллиф, остался в одной рубахе и припал к ногам Иешуа. Он перерезал веревки на голеньях, поднялся на нижнюю перекладину, обнял Иешуа и освободил руки от верхних связей. Голое влажное тело Иешуа обрушилось на Левия и повалило его наземь. Левий тут же хотел взвалить его на плечи, но какая-то мысль остановила его. Он оставил на земле в воде тело с запрокинутой головой и разметанными руками и побежал на разъезжающихся в глиняной жижке ногах к другим столбам. Он перерезал веревки и на них, и два тела обрушились на землю.

Прошло несколько минут, и на вершине холма остались только эти два тела и три пустых столба. Вода била и поворачивала эти тела.

Ни Левия, ни тела Иешуа на верху холма в это время уже не было.

равници којим је — једва се назирући кроз застор воде — мокра до коже коњица одлазила у Јерушалаим. После неколико тренутака у задимљеној мешавини непогоде, воде и огња на брду је остао само један човек.

Млатарајући ножем који ипак није бадава украо, сурвавајући се низ клизаве гребене, хватајући се за шта стигне, понекад пузећи на коленима, он је хитао ка стубовима. Час га је гутала густа магла, час осветљавала дрхтава светлост.

Дочепавши се стубова, ногу већ до чланака у води, он је стргнуо са себе отежао, натопљен водом талит, остао само у кошуљи и приљубио се уз Јешуине ноге. Пререзао је конопце на коленима, попео се на доњу пречку, загрио Јешуу и ослободио руке од горњих веза. Голо влажно тело Јешуино сручило се на Левија и оборило га на земљу. Леви је одмах хтео да га пребаци преко рамена, али га је нека помисао зауставила. Оставио је на земљи и у води тело забачене главе и раширених руку, и потрчао клизајући се раскреченим ногама по житкој глини ка другим стубовима. Пресекао је конопце и на њима, и два тела су се сручила на земљу,

Прошло је неколико минута, и на врху брда су остала само та два тела и три празна стуба. Вода је ударала у та тела и окретала их.

Ни Левија ни Јешуиног тела у то доба више није било на врху брда.

Глава 17. Беспокойный день

Утром в пятницу, то есть на другой день после проклятого сеанса, весь наличный состав служащих Варьете – бухгалтер Василий Степанович Ласточкин, два счетовода, три машинистки, обе кассирши, курьеры, капельдинеры и уборщицы, – словом, все, кто был в наличности, не находились при деле на своих местах, а все сидели на подоконниках окон, выходящих на Садовую, и смотрели на то, что делается под стеною Варьете. Под этой стеной в два ряда лепилась многотысячная очередь, хвост которой находился на Кудринской площади. В голове этой очереди стояло примерно два десятка хорошо известных в театральной Москве барышников.

Очередь держала себя очень взволнованно, привлекала внимание струившихся мимо граждан и занималась обсуждением зажигательных рассказов о вчерашнем невиданном сеансе черной магии. Эти же рассказы привели в величайшее смущение бухгалтера Василия Степановича, который накануне на спектакле не был. Капельдинеры рассказывали бог знает что, в том числе, как после, окончания знаменитого сеанса некоторые гражданки в неприличном виде бегали по улице, и прочее в том же роде. Скромный и тихий Василий Степанович только моргал глазами,

Поглавље 17 НЕМИРАН ДАН

У петак изјутра, то јест сутрадан после проклете представе, сав персонал Варијетеа књиговођа Василиј Степанович Ласточкин, две рачуновође, три дактилографкиње, обе благајнице, курири, разводници и спремачице, једном речју сви присутни — није био на радним местима, већ су сви седели на рагастовима прозора који су гледали на Садову и посматрали шта се дешава испред Варијетеа. Испред њега се, у двоструком низу, тискао дугачак ред од више хиљада људи и протезао се до Кудринског трга. На челу тог реда налазило се двадесетак позоришној Москви добро познатих тапкароша.

Ред је био врло узрујан, привлачио је пажњу грађана који су пролазили крај њега и бавио се препричавањем узбудљивих догађаја са јучерашње нечувене представе црне магије. Ове приче су веома збуњивале књиговођу Василија Степановича, који јуче није присуствовао представи. Разводници су причали бог ће га знати шта, па између осталог и то како су по завршетку знамените представе неке грађанке јурцале улицом непристојно одевене и тако даље у том смислу. Скроман и тих, Василиј Степанович је само трептао, слушајући казивања о свим тим чудесима

слушая рассказы обо всех этих чудесах, и решительно не знал, что ему предпринять, а между тем предпринимать нужно было что-то, и именно ему, так как он теперь остался старшим во всей команде Варьете.

К десяти часам утра очередь жажущих билетов до того вспухла, что о ней дошли слухи до милиции, и с удивительной быстротой были присланы как пешие, так и конные наряды, которые эту очередь и привели в некоторый порядок. Однако и стоящая в порядке змея длиною в километр сама по себе уже представляла великий соблазн и приводила граждан на Садовой в полное изумление.

Это было снаружи, а внутри Варьете тоже было очень неладно. С самого раннего утра начали звонить и звонили непрерывно телефоны в кабинете Лиходеева, в кабинете Римского, в бухгалтерии, в кассе и в кабинете Варенухи. Василий Степанович сперва отвечал что-то, отвечала и кассирша, бормотали что-то в телефон капельдинеры, а потом и вовсе перестали отвечать, потому что на вопросы, где Лиходеев, Варенуха, Римский, отвечать было решительно нечего. Сперва пробовали отделаться словами "Лиходеев на квартире", а из города отвечали, что звонили на квартиру и что квартира говорит, что Лиходеев в Варьете.

Позвонила взволнованная дама, стала требовать Римского, ей посоветовали позвонить к жене его, на что трубка, зарыдав, ответила, что она и есть жена и что Римского нигде нет. Начиналась какая-то чепуха. Уборщица уже всем рассказала, что, явившись в кабинет финдиректора убирать, увидела, что дверь настежь, лампы горят, окно в сад разбито, кресло валяется на полу и никого нету.

В одиннадцатом часу ворвалась в Варьете мадам Римская. Она рыдала и заламывала руки. Василий Степанович совершенно растерялся и не знал, что ей посоветовать. А в половине одиннадцатого явилась милиция. Первый же и совершенно резонный ее вопрос был:

— Что у вас тут происходит, граждане? В чем дело?

Команда отступила, выставив вперед бледного и взволнованного Василия Степановича. Пришлось называть вещи своими именами и признаться в том, что администрация Варьете, в лице директора, финдиректора и администратора, пропала и находится неизвестно где, что конференсье после вчерашнего сеанса был отвезен в психиатрическую лечебницу и что, коротко говоря, этот вчерашний сеанс был прямо скандальным сеансом.

Рыдающую мадам Римскую, сколько можно успокоив, отправили домой и более всего заинтересовались рассказом уборщицы о том, в каком виде был найден кабинет финдиректора. Служащих попросили отправиться по своим местам и заняться делом, и через короткое время в

и уопште није знао шта да предузме, а нешто је свакако требало предузети, и то је требало да учини управо он, јер је сада он био најстарији по дужности међу особљем Варијетеа.

У десет сати пре подне ред оних који су чекали карте толико се разрастао да је за то сазнала и милиција, и невероватно брзо биле су послате и обичне и коњичке патроле, које су га колико толико уредиле. Али и тако сређена змија, дуга читав километар, већ је сама по себи представљала велику саблазан и запрепашћивала грађане Садове улице.

То је било напољу, а унутра у Варијетеу такође није било све у најбољем реду. Од раног јутра су почели да зврцају и непрестано су зврјали телефони у кабинету Лиходејева, у кабинету Римског, у рачуноводству, у благајни и у Варенухином кабинету. Василиј Степанович је у први мах нешто и одговарао, одговарала је и благајница, одговарали су и мрмљали нешто у телефон и разводници, а онда су сасвим престали да одговарају, јер на нитања где се налазе Лиходејев, Варенуха, Римски, нису апсолутно знали шта да одговоре. Прво су покушавали да се извуку одговарајући »Лиходејев је код куће«, а из града су на то одвраћали да су му телефонирали и у стан, и да тамо кажу да је Лиходејев у Варијетеу.

Телефонирала је узбуђена дама и тражила Римског, посаветовали су јој да телефонира његовој жени, на шта је ова јецајући одговорила да је она његова жена и да Римског нигде нема. Настајала је некаква збрка. Спремачица је већ свима испричала како је, ушавши у кабинет финдиректора да спрема, затекла широм отворена врата, упаљене сијалице, прозор у башту разбијен, преврнуту фотељу, а у кабинету није било никога.

После десет у Варијете је дошла мадам Римска. Јецала је и кршила руке. Василиј Степанович се потпуно збунио и није знао шта да јој каже. А у пола једанаест је стигла милиција. Њено прво и потпуно разумно питање било је:

— Шта се ту код вас дешава, грађани? У чему је ствар?

Особље се повукло, истуривши напред бледог и узбуђеног Василија Степановича. Требало је назвати ствари правим именима и признати да је администрација Варијетеа, у лицу директора, финдиректора и администратора нестала, и да се не зна где се налази, да је конференсье после јучерашње представе пребачен у психијатријску болницу и да је, укратко речено, јучерашња представа била просто скандалозна.

Уплакану мадам Римску су умирили колико је то било могуће и послали кући, а највише од свега заинтересовали су се за причу спремачице о томе у каквом је стању затечен кабинет финдиректора. Службеници су замољени да оду на своја места и да раде свој посао, а после извесног времена у

зданији Варьете появилось следствие в сопровождении остроухой, мускулистой, цвета папиросного пепла собаки с чрезвычайно умными глазами.

Среди служащих Варьете тотчас разнеслось шушуканье о том, что пес – не кто другой, как знаменитый Тузбубен. И точно, это был он. Поведение его изумило всех. Лишь только Тузбубен вбежал в кабинет финдиректора, он зарычал, оскалив чудовищные желтоватые клыки, затем лег на брюхо и с каким-то выражением тоски и в то же время ярости в глазах пополз к разбитому окну. Преодолев свой страх, он вдруг вскочил на подоконник и, задрвав острую морду вверх, дико и злобно завыл. Он не хотел уходить с окна, рычал, и вздрагивал, и порывался спрыгнуть вниз.

Пса вывели из кабинета и пустили его в вестибюль, оттуда он вышел через парадный вход на улицу и привел следовавших за ним к таксомоторной стоянке. Возле нее он след, по которому шел, потерял. После этого Тузабубен увезли.

Следствие расположилось в кабинете Варенухи, куда и стало по очереди вызывать тех служащих Варьете, которые были свидетелями вчерашних происшествий во время сеанса. Нужно сказать, что следствию на каждом шагу приходилось преодолевать непредвиденные трудности. Ниточка то и дело рвалась в руках.

Афиши-то были? Были. Но за ночь их заклеили новыми, и теперь ни одной нет, хоть убей. Откуда взялся этот маг-то самый? А кто ж его знает. Стало быть, с ним заключали договор?

– Надо полагать, – отвечал взволнованный Василий Степанович.

– А ежели заключали, так он должен был пройти через бухгалтерию?

– Всенепременно, – отвечал, волнуясь, Василий Степанович.

– Так где же он?

– Нету, – отвечал бухгалтер, все более бледнея и разводя руками.

И действительно, ни в папках бухгалтерии, ни у финдиректора, ни у Лиходеева, ни у Варенухи никаких следов договора нет.

Как фамилия-то этого мага? Василий Степанович не знает, он не был вчера на сеансе. Капельдинеры не знают, билетная кассирша морщила лоб, морщила, думала, думала, наконец сказала:

– Во... Кажись, Воланд. А может быть, и не Воланд? Может быть, и не Воланд, может быть, Фаланд.

Выяснилось, что в бюро иностранцев ни о каком Воланде, а равно также и Фаланде, маге, ровно ничего не слыхали.

Курьер Карпов сообщил, что будто бы этот самый маг остановился на квартире у Лиходеева. На квартире, конечно, тотчас побывали. Никакого мага там не оказалось. Самого Лиходеева тоже нет. Домработницы Груни нету, и куда она девалась,

Варијетеу су се појавини иследници у пратњи дугоухог, мишићавог, пепељастог пса необично паметних очију.

Међу службеницима Варијетеа се одмах прочуло да је овај пас — чувени Ас-тамбурин. И одиста, то је био он. Његово понашање је све задивило. Чим је Ас-тамбурин утрчао у кабинет финдиректора, зарежао је искезивши огромне жућкасте очњаке, затим је легао потрбушке и, са неким изразом жалости и у исти мах беса у очима, почео је да пузи ка разлупаном прозору. Обуздавши страх, наједном је скочио на рагастов и, подигавши дугу њушку увис, почео да завија помамно и љутито. Није хтео да напусти прозор, режао је и трзао се и покушавао да искочи кроз њега.

Пса су извели из кабинета и пустили га у предворје, одакле је кроз главни улаз изишао на улицу и довео своје пратиоце до такси-станице. Ту је изгубио траг који је дотле пратио. После тога су Ас-тамбурина одвели.

Иследници су се сместили у Варенухином кабинету, камо су почели редом да позивају службенике Варијетеа који су били сведоци јучерашњих догађаја за време представе. Треба рећи да је истрага била принуђена да на сваком кораку савлађује непредвиђене тешкоће. Нит се стално кидала у њеним рукама.

Јесу ли постојале плакате? Јесу. Али преко ноћи су преко њих залепљене нове, и сада нема ниједне, па макар се убили. Одакле се створио сам маг? Ко му га зна. Значи, са њим је закључен уговор?

— Према свему судећи — одговорио је узбуђени Василиј Степанович.

— А ако је закључен, онда је морао да прође кроз рачуноводство?

— Свакако — одговорио је узбуђено Василиј Степанович.

— Па где је онда?

— Нема га — одговорио је књиговођа, бледећи све витне и ширећи руке.

И доиста, ни у фасциклама рачуноводства, ни код финдиректора, ни код Лиходејева, ни код Варенухе није било никаквог трага уговору.

Како се презива тај маг? Василиј Степанович не зна, није био јуче на представи. Разводници такође не знају, благајница се дуго мрштила, мрштила, размишљала, мислила, мислила и на крају рекла:

— Во... Чини ми се, Воланд. А можда и није Воланд? Можда и није Воланд. Можда је Фаланд.

Испоставило се да у бироу за странце појма немају ни о каквом Воланду, као ни о Фаланду, магу.

Курир Карпов је саопштио да је тај маг тобоже одсео у стану Лиходејева. У стан су, разуме се, одмах пошли. Никаквог мага тамо није било. Нема ни самог Лиходејева. Кућне помоћнице Груње нема и нико не зна где је. Председника управе

никто не знает. Председателя правления Никанора Ивановича нету, Пролежнева нету!

Выходило что-то совершенно несусветное: пропала вся головка администрации, вчера был странный скандальный сеанс, а кто его проводил и по чьему наущению – неизвестно.

А дело тем временем шло к полудню, когда должна была открыться касса. Но об этом, конечно, не могло быть и разговора! На дверях Варьете тут же был вывешен громадный кусок картона с надписью: "Сегодняшний спектакль отменяется". В очереди началось волнение, начиная с головы ее, но, поволновавшись, она все-таки стала разрушаться, и через час примерно от нее на Садовой не осталось и следа. Следствие отбыло для того, чтобы продолжать свою работу в другом месте, служащих отпустили, оставив только дежурных, и двери Варьете заперли.

Бухгалтеру Василию Степановичу срочно предстояло выполнить две задачи. Во-первых, съездить в комиссию зрелищ и увеселений облегченного типа с докладом о вчерашних происшествиях, а во-вторых, побывать в финзрелищном секторе для того, чтобы сдать вчерашнюю кассу – 21711 рублей.

Аккуратный и исполнительный Василий Степанович упаковал деньги в газетную бумагу, бечевкой перекрестил пакет, уложил его в портфель и, прекрасно зная инструкцию, направился, конечно, не к автобусу или трамваю, а к таксомоторной стоянке.

Лишь только шоферы трех машин увидели пассажира, спешащего на стоянку с туго набитым портфелем, как все трое из-под носа у него уехали пустыми, почему-то при этом злобно оглядываясь.

Пораженный этим обстоятельством бухгалтер долгое время стоял столбом, соображая, что бы это значило.

Минуты через три подкатила пустая машина, и лицо шофера сразу перекопилось, лишь только он увидел пассажира.

– Свободна машина? – изумленно кашлянув, спросил Василий Степанович.

– Деньги покажите, – со злобой ответил шофер, не глядя на пассажира.

Все более поражаясь, бухгалтер, зажав драгоценный портфель под мышкой, вытащил из бумажника червонец и показал его шоферу.

– Не поеду! – кратко сказал тот.

– Я извиняюсь... – начал было бухгалтер, но шофер его перебил:

– Трешки есть?

Совершенно сбитый с толку бухгалтер вынул из бумажника две трешки и показал шоферу.

– Садитесь, – крикнул тот и хлопнул по флажку счетчика так, что чуть не сломал его. – Поехали.

– Сдачи, что ли, нету? – робко спросил бухгалтер.

зграде Никанора Ивановича нема. Пролежњева нема!

Испало је нешто баш будибокснама: нестала је читава управа администрације, синоћ је одржана скандалозна представа, а ко ју је организовао и по чијем наговору — није познато.

У међувремену се приближавало подне, када је требало да се отвори благајна. Али о томе, наравно, није могло бити ни говора. На вратима Варијетеа одмах се појавио огроман комад картона на коме је писало: »Данашња представа се отказује«. Ред се, с чела, ускомешао, али после краћег комешања, почео је да се распада и за један сат више му на Садовој није било ни трага. Иследници су отишли да би поставили свој рад на другом месту, службеници су пуштени кућама, остављени су само дежурни, и врата Варијетеа су закључана.

Књиговођа Василиј Степанович је хитно морао да обави два задатка. Прво — да оде у Комисију за приредбе и забаве лакога жанра с извештајем о јучерашњим догађајима, а друго, да оде у финансијски сектор да би предао јучерашњи пазар — 21.711 рубаља.

Уредни и савесни Василиј Степанович је упаковоа новац у новине, увезао га канапом унакрст, ставио у ташну и, одлично познајући инструкције, није, наравно, кренуо према аутобусу или трамвају, већ према такси-станици.

Чим су шофери три аутомобила угледали путника са набијеном ташном како хита према станици, сва тројица су му испред носа умукла празних кола, и при томе се, из неких разлога, срдито освртала.

Запањен овим, књиговођа је дуго стајао као скамењен, размишљајући шта би то требало да значи.

После једно три минута стигао је празан такси, и шоферово лице се скиселило чим је угледао путника.

— Да ли сте слободни? — зачуђено кашљуцнувши упитао је Василиј Степанович.

— Покажите паре — љутито је одговорио шофер, не гледајући путника.

Све запрепашћенији, књиговођа је, стегнувши драгоцену ташну под мишком, извукао из новчаника червонац и показао га шоферу.

— Не возим! — кратко је рекао овај.

— Извините... — почео је шеф рачуноводства, али га је шофер прекинуо:

— Имате ли ситнине?

Потпуно пометен, шеф рачуноводства је извукао из новчаника две новчанице од по три рубаље и показао их шоферу.

— Седите — повикао је овај и лупио по заставици таксиметра, тако да је умало није поломио. — Идемо.

— Немате кусур, шта ли? — бојажљиво је упитао шеф рачуноводства.

– Полный карман сдачи! – заорал шофер, и в зеркальце отразились его наливающиеся кровью глаза, – третий случай со мной сегодня. Да и с другими то же было. Дает какой-то сукин сын червонец, я ему сдачи – четыре пятьдесят... Вылез, сволочь! Минут через пять смотрю: вместо червонца бумажка с нарзанной бутылки! – тут шофер произнес несколько непечатных слов. – Другой – за Зубовской. Червонец. Даю сдачи три рубля. Ушел! Я полез в кошелек, а оттуда пчела – тятп за палец! Ах ты!.. – шофер опять вклеил непечатные слова, – а червонца нету. Вчера в этом Варьете (непечатные слова) какая-то гадюка – фокусник сеанс с червонцами сделал (непечатные слова).

Бухгалтер обомлел, съежился и сделал такой вид, как будто и самое слово "Варьете" он слышит впервые, а сам подумал: "Ну и ну!.."

Приехав куда нужно, расплатившись благополучно, бухгалтер вошел в здание и устремился по коридору туда, где находился кабинет заведующего, и уже по дороге понял, что попал не вовремя. Какая-то суматоха царила в канцелярии зрелищной комиссии. Мимо бухгалтера пробежала курьерша со сбившимся на затылок платочком и вытаращенными глазами.

– Нету, нету, нету, милые мои! – кричала она, обращаясь неизвестно к кому, – пиджак и штаны тут, а в пиджаке ничего нету!

Она скрылась в какой-то двери, и тут же за ней послышались звуки битья посуды. Из секретарской комнаты выбежал знакомый бухгалтеру заведующий первым сектором комиссии, но был в таком состоянии, что бухгалтера не узнал, и скрылся бесследно.

Потрясенный всем этим бухгалтер дошел до секретарской комнаты, являвшейся преддверием кабинета председателя комиссии, и здесь окончательно поразился.

Из-за закрытой двери кабинета доносился грозный голос, несомненно принадлежащий Прохору Петровичу – председателю комиссии. "Распекает, что ли, кого?" – подумал смятенный бухгалтер и, оглянувшись, увидел другое: в кожаном кресле, закинув голову на спинку, безудержно рыдая, с мокрым платком в руке, лежала, вытянув ноги почти до середины секретарской, личный секретарь Прохора Петровича – красавица Анна Ричардовна.

Весь подбородок Анны Ричардовна был вымазан губной помадой, а по персиковым щекам ползли с ресниц черные потоки раскисшей краски.

Увидев, что кто-то вошел, Анна Ричардовна вскочила, кинулась к бухгалтеру, вцепилась в лацканы его пиджака, стала трясти бухгалтера и кричать:

– Слава богу! Нашелся хоть один храбрый! Все разбежались, все предали! Идемте, идемте к нему, я не знаю, что делать! – И, продолжая рыдать, она потащила бухгалтера в кабинет.

Попав в кабинет, бухгалтер первым делом уронил

— Пун ми је џеп ситнине! — развикао се возач, а у ретровизору су му се огледале закрвављене очи. — Ово ми је трећи случај данас. А и другима се дешавало. Даде ми неки кучкин син червонац и ја му кусур вратим — четири и педесет... изиђе гад! После пет минута погледам уместо червонца - етикета од киселе воде! — Ту је шофер изговорио неколико непристојних речи. — Други на Зубовској. Червонац. Вратим му кусур три рубље. Оде! Ја да отворим новчаник, а из њега — пчела и уједе ме за прст! Јао!... — шофер је поново убацио неколико непристојних речи — а червонца нема. Јуче је у овом Варијетеу (непристојне речи) некаква битанга-опсенар приредила представу са тим червонцима (непристојне речи).

Књиговођа је претрнуо, скупио се и направио као да и саму реч »Варијете« чује први пут у животу, а у себи је помислио: »Гле, гле!...«

Стигавши камо треба и исплативши срећно таксисту, књиговођа је ушао у зграду и упутио се ходником према шефовом кабинету, и већ је успут схватио да није стигао баш у најзгодније доба, Некакав метеж је владао у Комисији за приредбе. Поред књиговође је протрчала курирка са смакнутом марамом и избуљеним очима.

— Нема, нема, нема, драги моји! — викала је, обраћајући се не зна се коме — сако и панталоне су ту, али у сакоу ничега нема!

Нестала је у некаким вратима, и сместа се зачуло како се разбија посуђе. Из секретаријата је излетео шеф првог сектора комисије, кога је књиговођа познавао, али је био у таквом стању да књиговођу није познао, и нестало је без трага.

Узрујан због свега овога, књиговођа је дошао до секретаријата, који се налазио испред кабинета председника комисије, и ту се коначно запањено.

Кроз затворена врата допирао је страشان глас, који је несумњиво припадао Прохору Петровичу, председнику комисије. »Чита вакелу некое, шта ли?« — помислио је потпуно сметени књиговођа, па је, осврнувши се, угледао нешто друго; у кожној фотели, забацивши главу на наслон, незадрживо плачући, са мокром марамицом у руци, лежала је, испружених ногу скоро до пола секретаријата - лична секретарица Прохора Петровича — лепотица Ана Ричардовна.

Читава брада Ане Ричардовне била је умазана кармином, а по образима боје кајсије текли су са трепавица црни потоци расквашеног крејона.

Угледавши да је неко ушао, Ана Ричардовна је скочила, полетела ка књиговођи, зграбила га за ревере сакоа, почела да дрмуса књиговођу и виче:

— Хвала богу! Нашоа се барем један јунак! Сви су побегли, сви су издали! Хајдемо, хајдемо к њему, не знам шта да радим! — И настављајући и даље да јеца, повукла је књиговођу у кабинет.

Када је доспео у кабинет, књиговођа је пре свега

портфель, и все мысли в его голове перевернулись вверх ногами. И надо сказать, было от чего.

За огромным письменным столом с массивной чернильницей сидел пустой костюм и не обмакнутым в чернила сухим пером водил по бумаге. Костюм был при галстукe, из кармашка костюма торчало самопишущее перо, но над воротником не было ни шеи, ни головы, равно как из манжет не выглядывали кисти рук. Костюм был погружен в работу и совершенно не замечал той кутерьмы, что царила кругом. Услыхав, что кто-то вошел, костюм откинулся в кресле, и над воротником прозвучал хорошо знакомый бухгалтеру голос Прохора Петровича:

— В чем дело? Ведь на дверях же написано, что я не принимаю.

Красавица секретарь взвизгнула и, ломая руки, вскричала:

— Вы видите? Видите?! Нету его! Нету! Верните его, верните!

Тут в дверь кабинета кто-то сунулся, охнул и вылетел вон. Бухгалтер почувствовал, что ноги его задрожали, и сел на краешек стула, но не забыл поднять портфель. Анна Ричардовна прыгала вокруг бухгалтера, терзая его пиджак, и вскрикивала:

— Я всегда, всегда останавливала его, когда он чертыхался! Вот и дочертыхался, — тут красавица подбежала к письменному столу и музыкальным нежным голосом, немного гнусавым после плача, воскликнула:

— Проша! где вы?

— Кто вам тут "Проша"? — осведомился надменно костюм, еще глубже заваливаясь в кресле.

— Не узнает! Меня не узнает! Вы понимаете? — взрыдала секретарь.

— Попрошу не рыдать в кабинете! — уже злясь, сказал вспльчивый костюм в полоску и рукавом подтянул к себе свежую пачку бумаг, с явной целью поставить на них резолюцию.

— Нет, не могу видеть этого, нет, не могу! — закричала Анна Ричардовна и выбежала в секретарскую, а за нею как пуля вылетел и бухгалтер.

— Вообразите, сижу, — рассказывала, трясясь от волнения, Анна Ричардовна, снова вцепившись в рукав бухгалтера, — и входит кот. Черный, здоровый, как бегемот. Я, конечно, кричу ему "брысь!". Он — вон, а вместо него входит толстяк, тоже с какой-то кошачьей мордой, и говорит: ""Это что же вы, гражданка, посетителям "брысь" кричите?" И прямо шасть к Прохору Петровичу, я, конечно, за ним, кричу: "Вы с ума сошли?" А он, наглец, прямо к Прохору Петровичу и садится против него в кресло! Ну, тот... Он — добрейшей души человек, но нервный. Вспылил! Не спорю. Нервозный человек, работает как вол, — вспылил. "Вы чего, говорит, без доклада влезаете?" А тот нахал, вообразите, развалился в кресле и говорит, улыбаясь: "А я, говорит, с вами по дельцу пришел

испустил ташну, и све мысли у његовој глави су стале наглавце. А треба признати да је и имало зашто.

За огромним писаћим столом са масивном мастионицом седело је празно одело и неумоченим у мастило, сувим пером превлачило преко хартије. Одело је било са краватом, из малог џепа сакоа вирило је стило, али над оковратником није било ни врата ни главе, као што ни из манжета нису вириле шаке. Одело се удубило у посао, и уопште није запажало гужву око себе. Када је зачуло да је неко ушао, одело се завалило у фотељу и над оковратником се зачуо књиговођи добро познат глас Прохора Петровича:

— У чему је ствар? На вратима пише да никога не примам!

Лепотица-секретарица је вриснула и, кршећи руке, повикала:

— Видите ли? Видите? Нема га! Нема! Вратите га, вратите!

Тада је неко провирио на вратима кабинета, хукнуо и излетео напоље. Књиговођа је осетио да му ноге клецају па је сео на ивицу столице, али при том није заборавио да подигне ташну. Ана Ричардовна је скакутала око књиговође, вукла га за сако и узвизкивала:

— Увек сам га, увек заустављала, када је све терао до ђавола! Ето, сада је нашао ђавола — ту је лепотица притрчала писаћем столу и мелодичним нежним гласом, мало уњкавим од плача, узвикнула:

— Проша! Где сте?

— Ко вам је овде »Проша«? — надмено је упитало одело, још дубље се заваљујући у фотељу.

— Не познаје! Не познаје ме! Схватате ли? — зајецала је секретарица.

— Молим да се не плаче у кабинету! — рекло је, срдећи се већ, напрасито пругасто одело и рукавом привукло нову хрпу папира, с очигледном намером да на њих стави своје одлуке.

— Не, не могу то да гледам, не, не могу! — узвикнула је Ана Ричардовна и истрчала у секретаријат, а за њом је, као из топа, излетео и књиговођа.

— Замислите само, ја седим — причала је дрхтећи од узбуђења Ана Ричардовна, поново дограбивши књиговођин рукав — кад улази мачак. Црн, крупан, као нилски коњ. Ја му, разуме се, викнем »Шиц!«. Он — напоље, а уместо њега улази дебелко, и он с некаквом мачјом њушком и каже; »Зашто ви то, грађанко, вичете посетиоцима шиц?« И изнебуха право Прохору Петровичу. Ја, разуме се, идем за њим, вичем. »Јесте ли полудели?« А он, безобразник, право Прохору Петровичу и сеца преко нута њега у фотељу. А он... предобар човек али нервозан. Плануо је! Не спорим. Нервозан човек, ради као во — плануо је. »Зашто« каже »ненајављени улазите?« А онај дрипац, замислите, завалио се у фотељу и каже, смешкајући се: »А ја сам« каже »дошао да са вама о једном послићу

потолковать".

Прохор Петрович вспылел опять-таки: "Я занят!" А тот, подумайте только, отвечает: "Ничем вы не заняты..." А? Ну, тут уж, конечно, терпение Прохора Петровича лопнуло, и он вскричал: "Да что ж это такое? Вывести его вон, черти б меня взяли!" А тот, вообразите, улыбнулся и говорит: "Черти чтоб взяли? А что ж, это можно!" И, трах, я не успела вскрикнуть, смотрю: нету этого с кошачьей мордой и си... сидит... костюм... Геее! – распялив совершенно потерявший всякие очертания рот, завыла Анна Ричардовна.

Подавившись рыданием, она перевела дух, но понесла что-то уж совсем несообразное:

– И пишет, пишет, пишет! С ума сойти! По телефону говорит! Костюм! Все разбежались, как зайцы!

Бухгалтер только стоял и трясся. Но тут судьба его выручила. В секретарскую спокойной деловой походкой входила милиция в составе двух человек. Увидев их, красавица зарыдала еще пуще, тыча рукою в дверь кабинета.

– Давайте не будем рыдать, гражданка, – спокойно сказал первый, а бухгалтер, чувствуя, что он здесь совершенно лишний, выскочил из секретарской и через минуту уже был на свежем воздухе. В голове у него был какой-то сквозняк, гудело, как в трубе, и в этом гудении слышались клочки капельдинерских рассказов о вчерашнем коте, который принимал участие в сеансе. "Э-ге-ге? Да уж не наш ли это котик?"

Не добившись толку в комиссии, добросовестный Василий Степанович решил побывать в филиале ее, помещавшемся в Ваганьковском переулке.

И чтобы успокоить себя немного, проделал путь до филиала пешком.

Городской зрелищный филиал помещался в облупленном от времени особняке в глубине двора и знаменит был своими порфировыми колоннами в вестибюле.

Но не колонны поражали в этот день посетителей филиала, а то, что происходило под ними.

Несколько посетителей стояли в оцепенении и глядели на плачущую барышню, сидевшую за столиком, на котором лежала специальная зрелищная литература, продаваемая барышней. В данный момент барышня никому ничего не предлагала из этой литературы и на участливые вопросы только отмахивалась, а в это время и сверху, и снизу, и с боков, из всех отделов филиала сыпался телефонный звон, по крайней мере, двадцати надрывавшихся аппаратов.

Поплакав, барышня вдруг вздрогнула, истерически крикнула:

– Вот опять! – и неожиданно запела дрожащим сопрано:

Славное море священный Байкал...

Курьер, показавшийся на лестнице, погрозил кому-то кулаком и запел вместе с барышней незвучным, тусклым баритоном:

Славен корабль, омулевая бочка!..

поразговарам».

Прохор Петрович је поново плануо: »Заузет сам!« А онај, замислите само, одговара: »Уопште ви нисте заузети.. « А? Е, ту је, разуме се, стрпљење издало Прохора Петровича и он је дрекнуо: »Па шта је сад ово! Избацити га напоље, враг да ме носи!« А онај се, замислите, осмехнуо и каже: »Враг да те носи? Зашто да не, може и то!« И паф, нисам стигла ни да викнем, видим: нема онога са мачијом њушком, а се... седи.. одело! еее!... рашчепивши уста која су изгубила сваки облик, почела је да лелече Ана Ричардовна.

Загрцнувши се од ридања, дошла је мало себи, али је почела да меље нешто потнуно будаласто:

»И пише, пише, пише! Да човек полуди! И телефонира! Одело! Сви су побегли, као зечеви.

Књиговођа је само стајао и дрхтао. Али тада га је спасла судбина. У секретаријат је мирно, пословним кораком ушла милицијска патрола од два човека. Угледавши их, лепотица је почела да рида још јаче, показујући руком према кабинету.

— Хајде, престаните да плачете, грађанко — мирно је рекао први, а књиговођа је, осетивши да је овде сувишан, излетео из секретаријата и за један минут је већ био на свежем ваздуху. У глави као да му је дувала некаква промаја, брујало је као у димњаку, и у том брујању су се чули одломци прича разводника о јучерашњем мачку који је учествовао у представи. »Ехехе! Да то којим случајем није онај наш мачак?«

Не свршивши ништа у комисији савесни Василиј Степанович је одлучио да оде у њену филијалу, која се налазила у Ваганковској улици.

А да би се мало смирио, тај пут је прешао пешице.

Градска филијала за приредбе била је смештена у огуљеној, некадашњој приватној вили у дну дворишта и била је позната по својим стубовима од порфира у предворју.

Али, тога дана посетиоци се нису дивили стубовима, већ ономе што се под њима дешавало.

Неколико посетилаца је запањено стајало и посматрало госпођицу како седи и плаче за сточићем на коме се налазила стручна позоришна литература, коју је продавала. У том тренутку госпођица нјје никоме нудила ншта од те литературе, а на саосећајна питања само је одмахивала главом, док су истовремено одозго, одоздо, са леве и десне стране, из свих одељења филијале зврјали телефони, у најмању руку двадесетак помахниталих телефона.

Исплакавши се, госпођица је уздрхтала и хистерично викнула:

— Ево опет! — и изненада је запевала дрхтавим сопраном:

Славно је море пресвети Бајкал...

Курир, који се појавио на степеништу, припретио је некоем песницом и запевао заједно са госпођицом тмулим, безбојним баритоном:

Славан је брод, буре младџа!..

К голосу курьера присоединились дальние голоса, хор начал разрастаться, и, наконец, песня загремела во всех углах филиала. В ближайшей комнате N 6, где помещался счетно-проверочный отдел, особенно выделялась чья-то мощная с хрипотцой октава. Аккомпанировал хору усиливающийся треск телефонных аппаратов.

Гей, Баргузин... пошевеливай вал!.. – орал курьер на лестнице.

Слезы текли по лицу девицы, она пыталась стиснуть зубы, но рот ее раскрывался сам собою, и она пела на октаву выше курьера:

Молодцу быть недалечко!

Поражало безмолвных посетителей филиала то, что хористы, рассеянные в разных местах, пели очень складно, как будто весь хор стоял, не спуская глаз с невидимого дирижера.

Прохожие в Ваганьковском останавливались у решетки двора, удивляясь веселью, царящему в филиале.

Как только первый куплет пришел к концу, пение стихло внезапно, опять-таки как бы по жезлу дирижера. Курьер тихо выругался и скрылся. Тут открылись парадные двери, и в них появился гражданин в летнем пальто, из-под которого торчали полы белого халата, а с ним милиционер.

– Примите меры, доктор, умоляю, – истерически крикнула девица.

На лестницу выбежал секретарь филиала и, видимо, сгорая от стыда и смущения, заговорил, заикаясь:

– Видите ли, доктор, у нас случай массового какого-то гипноза... Так вот, необходимо... – он не докончил фразы, стал давиться словами и вдруг запел тенором:

Шилка и Нерчинск...

– Дурак! – успела выкрикнуть девица, но не объяснила, кого ругает, а вместо этого вывела насильственную руладу и сама запела про Шилку и Нерчинск.

– Держите себя в руках! Перестаньте петь! – обратился доктор к секретарю.

По всему было видно, что секретарь и сам бы отдал что угодно, чтобы перестать петь, да перестать-то он не мог и вместе с хором донес до слуха прохожих в переулке весть о том, что в дебрях его не тронул прожорливый зверь и пуля стрелков не догнала!

Лишь только куплет кончился, девица первая получила порцию валерианки от врача, а затем он побежал за секретарем к другим – поить и их.

– Простите, гражданочка, – вдруг обратился Василий Степанович к девице, – кот к вам черный не заходил?

– Какой там кот? – в злобе закричала девица, – осел у нас в филиале сидит, осел! – и, прибавив к этому: – Пусть слышит! Я все расскажу, – действительно рассказала о том, что случилось.

Курировом гласу придружили су се удаљени гласови, хор је почео да се повећава, и на крају је песма одјекнула у сваком ћошку филијале. У оближњој соби број 6, где се налазила књиговодствена контрола, истицала се нечија јака, мало прозукла октава. Хор је пратила све јача звоњава телефона.

Хеј, Баргузине... подигни таласе!.. — драо се курир на степеништу.

Сузе су лиле низ девојчино лице, она је покушавала да стисне зубе, али су јој се уста отварала сама од себе, и она је певала за октаву више од курира:

Јуначина мора да је близу!

Онемеле посетиоце филијале задивило је то што су чланови хора, иако су се налазили на разним местима, певали веома складно, као да је цео хор стајао не скидајући поглед са невидљивог дирижента.

Пролазници у Ваганковском сокаку су се заустављали крај гвоздене дворишне ограде, чудећи се веселу које је владало у филијали.

Чим се први куплет завршио, певање је изненада умукнуло, опет као на знак диригентске палице. Курир је тихо опсовао и изгубио се. Тада су се отворила главна врата и у њима се појавио грађанин у летњем капуту, испод кога су вирили пешеви белог мантила, а за њим милиционер.

— Предузмите нешто, докторе, молим вас! — хистерично је повикала девојка.

На степениште је истрчао секретар филијале и, очигледно умирући од срамоте и сметености, почео да говори замуцкујући:

— Видите, докторе, код нас се појавила некаква масовна хипноза. .. Дакле, неопходно је... Није довршио реченицу, почео је да се дави речима и наједном је заневао тенором:

Шилка и Нерчинск...

— Будало! — викнула је девојка, али није објаснила кога то грди, и уместо тога је извела присилну колоратуру и почела и сама да пева о Шилки и Нерчинску.

— Обуздајте се! Престаните да певате! — обратио се доктор секретару.

По свему се видело да би секретар дао све на свету само да престане да пева, али престати није могао, и заједно са хором обавестио је пролазнике улице о томе да га у дивљини није дотакла прождрљива зверка и да га ни метак стрелца није стигао.

Чим се куплет завршио, девојка је прва добила од лекара порцију валеријане, а затим је он потрчао за секретаром да напоји и остале.

— Извините, грађанко — наједном се обратио Василиј Степанович девојци — да вам није навратио црни мачак?

— Какав мачак? — бесно је повикала девојка — магарца имамо у финијали, магарца! — и додала: — Нека ме чује! Све ћу испричати — и одиста је и испричала све што се збило.

Оказалось, что заведующий городским филиалом, "вконец разваливши облегченные развлечения" (по словам девицы), страдал манией организации всякого рода кружков.

– Очки втирал начальству! – орала девица.

В течение года заведующий успел организовать кружок по изучению Лермонтова, шахматно-шашечный, пинг-понга и кружок верховой езды. К лету угрожал организацией кружка гребли на пресных водах и кружка альпинистов. И вот сегодня, в обеденный перерыв, входит он, заведующий...

– И ведет под руку какого-то сукина сына, – рассказывала девица, – неизвестно откуда взявшегося, в клетчатых брючонках, в треснутом пенсне и... рожа совершенно невозможная!

И тут же, по рассказу девицы, отрекомендовал его всем обедавшим в столовой филиала как видного специалиста по организации хоровых кружков.

Лица будущих альпинистов помрачнели, но заведующий тут же призвал всех к бодрости, а специалист и пошутил, и поострил, и клятвенно заверил, что времени пения берет самую малость, а пользы от этого пения, между прочим, целый вагон.

Ну, конечно, как сообщила девица, первыми выскочили Фанов и Косарчук, известнейшие филиальские подхалимы, и объявили, что записываются. Тут остальные служащие убедились, что пения не миновать, пришлось записываться и им в кружок. Петь решили в обеденном перерыве, так как все остальное время было занято Лермонтовым и шашками. Заведующий, чтобы подать пример, объявил, что у него тенор, и далее все пошло, как в скверном сне. Клетчатый специалист-хормейстер проорал:

– До-ми-соль-до! – вытащил наиболее застенчивых из-за шкафов, где они пытались спастись от пения, Косарчуку сказал, что у него абсолютный слух, заныл, заскулил, просил уважить старого регента-певуна, стучал камертоном по пальцам, умоляя грянуть "Славное море".

Грянули. И славно грянули. Клетчатый, действительно, понимал свое дело. Допели первый куплет. Тут регент извинился, сказал: "Я на минутку" – и... исчез. Думали, что он действительно вернется через минутку. Но прошло и десять минут, а его нету. Радость охватила филиальцев – сбежал.

И вдруг как-то сами собой запели второй куплет, всех повел за собой Косарчук, у которого, может быть, и не было абсолютного слуха, но был довольно приятный высокий тенор. Спели. Регента нету! Двинулись по своим местам, но не успели сесть, как, против своего желания, запели. Остановиться, – но не тут-то было. Помолчат

Испоставило се да је шеф градске филијале, »уништивши коначно лаку разоноду« (по речима девојке), патио од маније организовања кружока.

— Замазивао је очи претпостављенима — драла се девојка.

За годину дана шеф је успео да организује кружок за проучавање Љермонтова, за шах, за пинг-понг и кружок за јахање. Претио је на лето организацијом кружока за веслање на слатким водама и кружока за алпинисте. А данас, у паузи за ручак, излази он, шеф...

— И води под руку некаквог кучкиног сина — причала је девојка — који се појавио не зна се одакле, у карианим панталонама, с напрслим цвикером и... њушка апсолутно немогућа!

И одмах га је, по девојчиним речима, представио свима који су ручали у мензи филијале као истакнутог стручњака за организацију хорских кружока.

Лица будућих алпиниста су се смрачила, али је шеф одмах почео све да бодри, а стручњак се и шалио, и шегачио и заклетвом уверио да певање одузима врло мало времена, а да су пуна кола користи од тог певања.

И, наравно, како је испричала девојка, први су излетели Фанов и Косарчук, познате улицице у филијали, и изјавили да се уписују у хор. Тада су се остали службеници увредили да неће моћи да се извуку од певања, морали су и они да се упишу у кружок. Одлучили су да певају у паузи за ручак, пошто је остало време било испуњено Љермонтовом и шахом. Шеф је, да би дао пример, саопштио да је он тенор, и даље је све кренуло као у неком рђавом сну. Кариани стручњак-хоровођа је повикао:

— До-ми-сол-до! — и извукао оне најстидљивије иза ормана, где су покушали да се сакрију од певања. Косарчуку је рекао да има апсолутан слух, почео је да кука, да цвили, да мољака да поштују старог хоровођу-певача, лупкао је камертоном по прстима, молећи да запевају »Славно море«.

И запевали су. И дивно су запевали. Кариани се одиста разумео у посао. Отпевали су први куплет. Тада се хоровођа извинио и рекао: »Враћам се за минут!« и... нестало је. Мислили су да ће се одиста за минут вратити, али, прошло је и десет минута, а њега није било. Радост је обузела службенике филијале — умакао је!

И наједном су некако сами од себе почели да певају други куплет, повео их је све Косарчук, који можда и није имао апсолутан слух, али је зато имао доста пријатан високи тенор. Отпевали су. Хоровође ни од корова! Отишли су на своја радна места, али нису стигли ни да седну, када су против своје воље запевали. Да се зауставе — нису могли.

минуты три и опять грянут. Помолчат – грянут! Тут сообразили, что беда. Заведующий заперся у себя в кабинете от сраму.

Тут девицын рассказ прервался. Ничего валерианка не помогла.

Через четверть часа к решетке в Ваганьковском подъехали три грузовика, и на них погрузился весь состав филиала во главе с заведующим.

Лишь только первый грузовик, качнувшись в воротах, выехал в переулок, служащие, стоящие на платформе и держащие друг друга за плечи, раскрыли рты, и весь переулок огласился популярной песней. Второй грузовик подхватил, а за ним и третий. Так и поехали. Прохожие, бегущие по своим делам, бросали на грузовики лишь беглый взгляд, ничуть не удивляясь и полагая, что это экскурсия едет за город. Ехали, действительно, за город, но только не на экскурсию, а в клинику профессора Стравинского.

Через полчаса совсем потерявший голову бухгалтер добрался до финзрелищного сектора, надеясь наконец избавиться от казенных денег. Уже ученый опытом, он прежде всего осторожно заглянул в продолговатый зал, где за матовыми стеклами с золотыми надписями сидели служащие. Никаких признаков тревоги или безобразия бухгалтер здесь не обнаружил. Было тихо, как и полагается в приличном учреждении.

Василий Степанович всунул голову в то окошечко, над которым было написано: "Прием сумм", – поздоровался с каким-то незнакомым ему служащим и вежливо попросил приходный ордер.

– А зачем вам? – спросил служащий в окошечке.

Бухгалтер изумился.

– Хочу сдать сумму. Я из Варьете.

– Одну минутку, – ответил служащий и мгновенно закрыл сеткой дыру в стекле.

"Странно!" – подумал бухгалтер. Изумление его было совершенно естественно. Впервые в жизни он встретился с таким обстоятельством. Всем известно, как трудно получить деньги; к этому всегда могут найтись препятствия. Но в тридцатилетней практике бухгалтера не было случая, чтобы кто-нибудь, будь то юридическое или частное лицо, затруднялся бы принять деньги.

Но наконец сеточка отодвинулась, и бухгалтер опять прильнул к окошечку.

– А у вас много ли? – спросил служащий.

– Двадцать одна тысяча семьсот одиннадцать рублей.

– Ого! – почему-то иронически ответил служащий и протянул бухгалтеру зеленый листок.

Хорошо зная форму, бухгалтер мигом заполнил его и начал развязывать веревочку на пакете. Когда он распаковал свой груз, в глазах у него зарябило, он что-то промышчал болезненно.

Перед глазами его замелькали иностранные деньги. Тут были пачки канадских долларов, английских

Заһуте једно три минута и поново запевају. Заһуте мало, па — запевају! Тада су схватили да се десила несрећа. Шеф се закључао у свој кабинет од стида!

Тада се девојчина прича прекинула. Валеријан јој није ништа помогао.

После четврт сата пред гвозденом оградом у Ваганковој зауставила су се три камиона, и у њих се утоварило све особље филијале са шефом на челу.

Чим је први камион, заљуљавши се у капији, кренуо улицом, службеници који су стајали на њему и држали се за рамена отворили су уста и улицом се разлегла популарна песмица. Други камион је прихватио, а за њим и трећи. Тако су и кренули. Пролазници, који су хитали својим послом, бацали су на камионе само површан поглед, не чудећи се нимало и сматрајући да је то некаква екскурзија кренула ван града. Кренули су доиста ван града, али не на екскурзију, већ у клинику професора Стравинског.

После пола сата је књиговођа, који је већ сасвим био изгубио главу, стигао до финансијског сектора, надајући се да ће се коначно отарасити државног новца. Већ поучен искуством, он је пре свега опрезно завирио у дугачку салу, где су иза непрозирних стакала са златним натписима седели службеници. Овде књиговођа није открио никакве знакове узбуне или изгреда. Било је тихо, како и доликује пристојној установи.

Василиј Степанович је гурнуо главу кроз прозорче над којим је стајало: »Пријем новца«, поздравио неког њему непознатог службеника и учтиво затражио формулар за предају новца.

— А шта ће вам? — упитао је службеник у прозорчету.

Књиговођа се пренеразио.

— Хоћу да предам новац. Ја сам из Варијетеа.

— Један тренутак — одговорио је службеник и брзо решетком затворио отвор у стаклу.

— »Чуднонато« помислио је књиговођа. Његова пренераженост је била сасвим природна. Први пут у животу је наишао на такво што. Сви знају како је тешко добити новац; ту увек може да се пронађе некаква препрека. Али, у тридесетогодишњој књиговођиној пракси није било случаја да се неко, било то правно или приватно лице, устручава да прими новац.

На крају се решетка отворила, и књиговођа се поново приближио прозорчету.

— А имате ли много? — упитао је службеник.

— Двадесет једну хиљаду седам стотина и једанаест рубаља.

— Охо! — због нечега је иронично одговорио службеник и пружио шефу рачуноводства зелени листић.

Добро познајући формулар, књиговођа га је за трен ока попунио и почео да одвезује канап на пакету. Када је отпаковао свој пакет, пред очима му је заиграло и он је патнички промрљао нешто.

Пред очима му је затитрао стран новац. То су били свежњеви канадских долара, енглеских фунти,

фунтов, голландских гульденов, латвийских лат, эстонских крон...

– Вот он, один из этих шукарей из Варьете, – послышался грозный голос над онемевшим бухгалтером. И тут же Василия Степановича арестовали.

голландских гулдена, латвийских лата, эстонских круна...

— Ево још једног препредењака из Варијетеа — зачуо се претећи глас над занемелим књиговођом. И Василиј Степанович је истог часа био ухапшен.

Глава 18. Неудачливые визитеры

В то самое время, как старательный бухгалтер несся в таксомоторе, чтобы нарваться на самопишущий костюм, из плацкартного мягкого вагона N 9 киевского поезда, пришедшего в Москву, в числе других вышел пассажир с маленьким фибровым чемоданчиком в руке. Пассажир этот был никто иной, как дядя покойного Берлиоза, Максимилиан Андреевич Поплавский, экономист-плановик, проживающий в Киеве на бывшей Институтской улице. Причиной приезда Максимилиана Андреевича в Москву была полученная им позавчера поздним вечером телеграмма следующего содержания:

"Меня только что зарезало трамваем на Патриарших. Похороны пятницу, три часа дня. Приезжай. Берлиоз".

Максимилиан Андреевич считался, и заслуженно, одним из умнейших людей в Киеве. Но и самого умного человека подобная телеграмма может поставить в тупик. Раз человек телеграфирует, что его зарезало, то ясно, что его зарезало не насмерть. Но при чем же тогда похороны? Или он очень плох и предвидит, что умрет? Это возможно, но в высшей степени странна эта точность – откуда он так-таки знает, что хоронить его будут в пятницу в три часа дня? Удивительная телеграмма!

Однако умные люди на то и умны, чтобы разбираться в запутанных вещах. Очень просто. Произошла ошибка, и депешу передали исковерканной. Слово "меня", без сомнения, попало сюда из другой телеграммы, вместо слова "Берлиоза", которое приняло вид "Берлиоз" и попало в конец телеграммы. С такой поправкой смысл телеграммы становился ясен, но, конечно, трагичен.

Когда утих взрыв горя, поразивший супругу Максимилиана Андреевича, тот немедленно стал собираться в Москву.

Надлежит открыть одну тайну Максимилиана Андреевича. Нет спору, ему было жаль племянника жены, погибшего в расцвете лет. Но, конечно, как человек деловой, он понимал, что никакой особенной надобности в его присутствии на похоронах нету. И тем не менее Максимилиан Андреевич очень спешил в Москву. В чем же было дело? В одном – в квартире. Квартира в Москве? Это серьезно. Неизвестно почему, но Киев не нравился Максимилиану Андреевичу, и мысль о переезде в Москву настолько точила его в

Поглавље 18 ЗЛОСРЕЋНИ ПОСЕТИОЦИ

У исто доба када је марљиви књиговођа јурио таксијем да би налетео на одело које само пише — из прве класе вагона с резервацијама, вагона број 9 кијевског експреса, који је стигао у Москву, између осталих је изашао и пристојан путник са картонским куферчетом у руци. Тај путник није био нико други до теча покојног Берлиоза, Максимилијан Андрејевич Поплавски, економиста-планер, који је живео у Кијеву у бившој Институтској улици. Разлог доласка Максимилијана Андрејевича у Москву био је телеграм који му је био уручен касно прексиноћ, следеће садржине:

»Управо ме је прегазио трамвај код Патријаршијског рибњака. Погреб петак три сата. Долази. Берлиоз«.

Максимилијан Андрејевич је важио, и то не без разлога, за једног од најпаметнијих људи у Кијеву. Али и најпаметнијег човека овакав телеграм може да збунити. Када човек шаље телеграм да је прегажен, онда је јасно да није прегажен »намртво«. Али чему онда погреб? Или се осећа врло рђаво, па предосећа да ће преминути? То је могућно, али је одиста веома чудна ова прецизност — како би он могао знати да ће га сахранити у петак, у три сата по подне? Чудноват телеграм!

Међутим, паметни људи и јесу паметни зато да би се снашли у запетљаним стварима. Све је веома једноставно. Дошло је до грешке, и текст телеграма је испреметан. Реч »ме«, без сумње, доспела је из другог телеграма уместо речи »Берлиоза« која је добила облик »Берлиоз«, па доспела на крај телеграма. Са таквом исправком смисао телеграма постао је јасан, али, разуме се, трагичан.

Када се смирила провала туге супруге Максимилијана Андрејевича, он је одмах почео да се спрема за пут у Москву.

Потребно је открити још једну тајну Максимилијана Андрејевича. Њему је, неоспорно, било жао жениног нећака, који је настрадао у најбољим годинама живота. Али, разуме се, као послован човек, он је знао да његово присуство на погребу није неопходно. Па ипак је Максимилијан Андрејевич похитао у Москву. У чему је била ствар? У једном једином — у стану. Стан у Москви? То је већ озбиљно. Не зна се зашто, али се Кијев Максимилијану Андрејевичу није допадао, и мисао о преласку у Москву толико га је опседала у

последнее время, что он стал даже худо спать.

Его не радовали весенние разливы Днепра, когда, затопляя острова на низком берегу, вода сливалась с горизонтом. Его не радовал тот потрясающий по красоте вид, что открывался от подножия памятника князю Владимиру. Его не веселили солнечные пятна, играющие весною на кирпичных дорожках Владимирской горки. Ничего этого он не хотел, он хотел одного – переехать в Москву.

Объявления в газетах об обмене квартиры на Институтской улице в Киеве на меньшую площадь в Москве не давали никакого результата. Желающих не находилось, а если изредка они и отыскивались, то их предложения были недобросовестны.

Телеграмма потрясла Максимилиана Андреевича. Это был момент, который упустить было бы грешно. Деловые люди знают, что такие моменты не повторяются.

Словом, невзирая ни на какие трудности, нужно было суметь унаследовать квартиру племянника на Садовой. Да, это было сложно, очень сложно, но сложности эти нужно было во что бы то ни стало преодолеть. Опытный Максимилиан Андреевич знал, что для этого первым и неизменным шагом должен быть следующий шаг: нужно было, хотя бы временно, прописаться в трех комнатах покойного племянника.

В пятницу днем Максимилиан Андреевич вошел в дверь комнаты, в которой помещалось домоуправление дома N 302-бис по Садовой улице в Москве.

В узенькой комнате, где на стене висел старый плакат, изображавший в нескольких картинках способы оживления утонувших в реке, за деревянным столом в полном одиночестве сидел средних лет небритый человек с встревоженными глазами.

– Могу ли я видеть председателя правления? – вежливо осведомился экономист-плановик, снимая шляпу и ставя свой чемоданчик на порожний стул.

Этот, казалось бы, простенький вопрос почему-то расстроил сидящего, так что он даже изменился в лице. Кося в тревоге глазами, он пробормотал невнятно, что председателя нету.

– Он на квартире у себя? – спросил Поплавский, – у меня срочнейшее дело.

Сидящий ответил опять-таки очень несвязно. Но все-таки можно было догадаться, что председателя на квартире нету.

– А когда он будет?

Сидящий ничего не ответил на это и с какою-то тоской поглядел в окно.

"Ага!" – сказал сам себе умный Поплавский и осведомился о секретаре.

Станный человек за столом даже побагровел от напряжения и сказал невнятно опять-таки, что секретаря тоже нету... когда он придет, неизвестно и... что секретарь болен...

последње време да је чак почео лоше да спава.

Није се више радовао пролећним изливањима Дњепра, када се, потапајући острва уз ниску обалу, вода спајала са хоризонтом. Није се радовао ни узбудљиво лепом погледу, који се отварао од постоља споменика кнезу Владимиру. Није га веселила ни игра сунчане светлости у пролеће на стазама поплочаним циглама на Владимировом брду. Ништа од свега тога он није хтео, он је хтео само једно — да се пресели у Москву.

Огласи у новинама о замени стана у Институтској улици у Кијеву за мањи у Москви нису уродили никаквим плодом. Понуда није било, а ако би се понекад и појавиле, онда су биле непоштене.

Телеграм је узрујао Максимилијана Андрејевича. Био би грех пропустити овакав тренутак. Пословни људи знају да се овакви тренуци не понављају.

Једном речју, без обзира на све тешкоће, требало је на сваки начин наследити нећаков стан у Садовој. Да, то је било компликовано, врло компликовано, али је те компликације требало пошто-пото пребродити. Искусни Максимилијан Андрејевич је знао да његов први и неминован корак мора бити следећи: требало се, бар привремено, пошто-пото, пријавити у три собе покојног нећака.

У петак пре подне Максимилијан Андрејевич је ушао на врата просторије у којој се налазила управа зграде бр. 302-бис у Садовој улици у Москви.

У собичку, где је на зиду висео стари плакат који је у неколико слика приказивао начин спасавања дављеника, седео је, за дрвеним столом и потпуно сам, средовечан необријан човек усплахирених очију.

— Да ли бих могао да видим председника управе? — учтиво је упитао економиста-планер, скидајући шешир и стављајући своје куферче на празну столицу.

Ово, рекло би се обично питање, из неких разлога је узрујало човека који је седео, тако да се чак и у лицу променио. Узнемирено кријући поглед, он је неразговорно промрљао да председника нема.

— Да ли је у своме стану? — упитао је Поплавски — ствар је хитна.

Човек који је седео одговорио је опет нешто без везе. Али се ипак могло схватити да председник није код куће.

— А када ће бити?

Човек који је седео није ништа одговорио на то и некако је тужно погледао кроз прозор.

»Аха!...« рекао је сам себи паметни Поплавски и упитао за секретара.

Чудновати човек за столом чак је и поцрвенео од напетости и опет промрљао неразговорно да ни секретара такође нема... када ће он доћи, не зна се и... да је секретар болестан...

"Ага!.." – сказал себе Поплавский, – но кто-нибудь же есть в правлении?

– Я, – слабым голосом отозвался человек.

– Видите ли, – внушительно заговорил Поплавский, – я являюсь единственным наследником покойного Берлиоза, моего племянника, погибшего, как вам известно, на Патриарших, и я обязан, согласно закону, принять наследство, заключающееся в нашей квартире номер пятьдесят...

– Не в курсе я, товарищ, – тоскливо перебил человек.

– Но, позвольте, – звучным голосом сказал Поплавский, – вы член правления и обязаны...

И тут в комнату вошел какой-то гражданин. При виде вошедшего сидящий за столом побледнел.

– Член правления Пятнашко? – спросил у сидящего вошедший.

– Я, – чуть слышно ответил тот.

Вошедший что-то прошептал сидящему, и тот, совершенно расстроенный, поднялся со стула, и через несколько секунд Поплавский остался один в пустой комнате правления.

"Эх, какое осложнение! И нужно ж было, чтоб их всех сразу..." – с досадой думал Поплавский, пересекая асфальтовый двор и спеша в квартиру N 50.

Лишь только экономист-плановик позвонил, дверь открыли, и Максимилиан Андреевич вошел в полутемную переднюю. Удивило его несколько то обстоятельство, что непонятно было, кто ему открыл: в передней никого не было, кроме громаднейшего черного кота, сидящего на стуле.

Максимилиан Андреевич покашлял, потопал ногами, и тогда дверь кабинета открылась, и в переднюю вышел Коровьев, Максимилиан Андреевич поклонился ему вежливо, но с достоинством, и сказал:

– Моя фамилия Поплавский. Я являюсь дядей...

Но не успел он договорить, как Коровьев выхватил из кармана грязный платок, уткнулся в него носом и заплакал.

– ... покойного Берлиоза...

– Как же, как же, – перебил Коровьев, отнимая платок от лица. – Я как только глянул на вас, догадался, что это вы! – тут он затрясся от слез и начал вскрикивать: – Горе-то, а? Ведь это что ж такое делается? А?

– Трамваем задавило? – шепотом спросил Поплавский.

– Начисто, – крикнул Коровьев, и слезы побежали у него из-под пенсне потоками, – начисто! Я был свидетелем. Верите – раз! Голова – прочь! Правая нога – хрусть, пополам! Левая – хрусть, пополам! Вот до чего эти трамваи доводят! – и, будучи, видимо, не в силах сдержать себя, Коровьев клюнул носом в стену рядом с зеркалом и стал

»Аха« рекао је сам себи Поплавски — али неког из управе ипак мора бити?

— Ја сам — безвољно је одговорио човек.

— Видите — надмено је почео Поплавски — ја сам једини наследник покојног Берлиоза, мог нећака, који је погинуо, као што вам је познато, код Патријаршијског рибњака, и ја сам обавезан, према закону, да преузем наследство које се налази у нашем стану број педесет...

— Нисам упућен у то, друже — жалосно га је прекинуо човек.

— Али допустите — звонко је рекао Поплавски — ви сте члан управе и дужни сте...

У том тренутку у собу је ушао неки грађанин. Кад га је човек који је седео угледао, пребледео је.

— Члан управе Пјатнашко? — упитао је придошлица човека који је седео.

— Ја сам — одговорио је овај једва чујно.

Грађанин је нешто прошаптао човеку који је седео и овај је, потпуно збуњен, устао са столице и кроз неколико секунди Поплавски је остао сам у празној просторији управе.

»Ех, какве компликације! И зар су морали да их све истовремено...« — кивно је мислио Поплавски, пресецајући асфалтирано двориште и хитајући у стан број 50.

Само што је економиста-планер зазвонио, врата су се отворила, и Максимилијан Андрејевич је ушао у полумрачно предсобље. Зачудио се унеколико због тога што није било јасно ко му је отворио врата: у предсобљу није било никога, осим огромног црног мачка, који је седео на столици.

Максимилијан Андрејевич се накашљао, почео да трупка ногама, и тада су се врата кабинета отворила и у предсобље је изишао Коровјев. Максимилијан Андрејевич му се поклонил учтиво, али достојанствено, и рекао:

— Зовем се Поплавски. Ја сам теча...

Није успео ни да доврши, а Коровјев је већ извукао из џепа прљаву марамицу, забио нос у њу и заплакао.

—... покојног Берлиоза...

— Како да не! Како да не! — прекинуо га је Коровјев, скидајући марамицу са лица. — Чим сам вас угледао, одмах сам се сетио да сте то ви! — Ту је почео да се тресе од плача и да узвикује: — Несрећа, а? Шта се то сада све не дешава? А?

— Трамвај га је прегазио? — шапатом је упитао Поплавски.

— Начисто — узвикнуо је Коровјев, и сузе су му линуле испод цвикера — начисто. Био сам сведок. Верујте — намах! Глава — одлетела! Десна нога — крц, напола! Лева — крц, напола! Ето шта раде трамваји! и пошто, очигледно, више није могао да се уздржи, Коровјев је забио нос у зид поред огледала и почео да се тресе од плача.

содрогаться в рыданиях.

Дядя Берлиоза был искренне поражен поведением неизвестного. "Вот, говорят, не бывает в наш век сердечных людей!" – подумал он, чувствуя, что у него самого начинают чесаться глаза. Однако в то же время неприятное облачко набежало на его душу, и тут же мелькнула змейкой мысль о том, что не прописался ли этот сердечный человек уже в квартире покойного, ибо и такие примеры в жизни бывали.

– Простите, вы были другом моего покойного Миши? – спросил он, утирая рукавом левый сухой глаз, а правым изучая потрясаемого печалью Коровьева. Но тот до того разрыдался, что ничего нельзя было понять, кроме повторяющихся слов "хрусть и пополам!". Нарыдавшись вдоволь, Коровьев отлепился наконец от стенки и вымолвил:

– Нет, не могу больше! Пойду приму триста капель эфирной валерьянки! – и, повернув к Поплавскому совершенно заплаканное лицо, добавил: – Вот они, трамваи-то.

– Я извиняюсь, вы мне дали телеграмму? – спросил Максимилиан Андреевич, мучительно думая о том, кто бы мог быть этот удивительный плакса.

– Он! – ответил Коровьев и указал пальцем на кота.

Поплавский вытаращил глаза, полагая, что ослышался.

– Нет, не в силах, нет мочи, – шмыгая носом, продолжал Коровьев, – как вспомню: колесо по ноге... одно колесо пудов десять весит... Хрусть! Пойду лягу в постель, забудусь сном, – и тут он исчез из передней.

Кот же шевельнулся, спрыгнул со стула, стал на задние лапы, подбоченился, раскрыл пасть и сказал:

– Ну, я дал телеграмму! Дальше что?

У Максимилиана Андреевича сразу закружилась голова, руки и ноги отнялись, он уронил чемодан и сел на стул напротив кота.

– Я, кажется, русским языком спрашиваю, – сурово сказал кот, – дальше что?

Но Поплавский не дал никакого ответа.

– Паспорт! – твякнул кот и протянул пухлую лапу.

Ничего не соображая и ничего не видя, кроме двух искр, горящих в кошачьих глазах, Поплавский выхватил из кармана паспорт, как кинжал. Кот снял с подзеркального стола очки в толстой черной оправе, надел их на морду, от чего сделался еще внушительнее, и вынул из прыгающей руки Поплавского паспорт.

"Вот интересно: упаду я в обморок или нет?" – подумал Поплавский. Издалека доносились всхлипывания Коровьева, вся передняя наполнилась запахом эфира, валерьянки и еще какой-то тошной мерзости.

– Каким отделением выдан документ? – спросил

Берлиозового течу је искрено узбудило понашање незнанца. »Ето, а кажу да нема у наше доба душевних људи!« — помислио је, осећајући да и њега пеку очи. Али, у том тренутку се некакав непријатан облачак навукао на његову душу и, као муња, синула помисао да се овај душевни човек није већ пријавио у стану покојниковом, јер се и такве ствари дешавају у животу.

— Извините, да нисте били пријатељ мог покојног Мише? — упитао је, бришући рукавом лево суво око, а десним проучавајући Коровјева, потресеног тугом. Али овај се до те мере расплакао да се није могло разумети ништа друго до речи које су се понављале »крц — и напола!« Исплакавши се тако до миле воље, Коровјев се на крају одвојио од зида и проговорио:

— Не, не могу више! Идем и узећу три стотине капи валеријане! — па је, окренувши Поплавском потпуно уплакано лице, додао: — Ето, то су вам трамваји!

— Извињавам се, јесте ли ми ви послали телеграм? — упитао је Максимилијан Андрејевич, мучно размишљајући ко би могао да буде овај чудновати плачљивко.

— Он! — одговорио је Коровјев и показао прстом на мачка.

Поплавски је избечио очи, сматрајући да је пречуо.

— Не, не могу, немам снаге — шмркћући је наставио Коровјев — када се само сетим: точак преко ноге... један точак има десет пудова... Крц! Идем да легнем, да заспим — и тада је нестало из предсобља.

Мачак се протегло, скочио са столице, стао на задње шапе, подбочио се, отворио чељуст и рекао:

— Па, телеграм сам ја послао. И шта онда?

Максимилијану Андрејевичу се завртело у глави, руке и ноге су му се одузеле, испустио је куферче и сручио се на столицу преко пута мачка.

— Ја, чини ми се, руским језиком питам — грубо је рекао мачак. И шта онда?

Али Поплавски ништа није одговорио.

— Пасош! — дрекнуо је мачак и пружио дебелу шапу.

Ништа не схватајући и не видећи ништа друго до две искре које су гореле у мачковим очима, Поплавски је из цепа извукао пасош, као да вади бодож. Мачак је узео са сточића под огледалом наочаре у дебелом црном оквиру, ставио их на њушку, што га је учинило још импозантнијим и извукао пасош из дрхтаве руке Поплавског.

»Баш ме занима: хоћу ли се онесвестити или не?«

— помислио је Поплавски. Издалека су се чули јецаји Коровјева, цело предсобље се испунило мирисом етера валеријане, и још некакве отужне гадости.

— Које је одељење издало исправе? — упитао је

кот, всматриваясь в страницу. Ответа не мачак, разгледајући страницу. Одговор није добио. последовало.

– Четыреста двенадцатым, – сам себе сказал кот, водя лапой по паспорту, который он держал кверху ногами, – ну да, конечно! Мне это отделение известно! Там кому попало выдают паспорта! А я б, например, не выдал такому, как вы! Не почему не выдал бы! Глянул бы только раз в лицо и моментально отказал бы! – кот до того рассердился, что швырнул паспорт на пол. – Ваше присутствие на похоронах отменяется, – продолжал кот официальным голосом. – Потрудитесь уехать к месту жительства. – И рывкнул в дверь: – Азazelло!

На его зов в переднюю выбежал маленький, прихрамывающий, обтянутый черным трико, с ножом, засунутым за кожаный пояс, рыжий, с желтым клыком, с бельмом на левом глазу. Поплавский почувствовал, что ему не хватает воздуха, поднялся со стула и попятился, держась за сердце.

– Азazelло, проводи! – приказал кот и вышел из передней.

– Поплавский, – тихо прогнусил вошедший, – надеюсь, уже все понятно?

Поплавский кивнул головой.

– Возвращайся немедленно в Киев, – продолжал Азazelло, – сиди там тише воды, ниже травы и ни о каких квартирах в Москве не мечтай, ясно?

Этот маленький, доводящий до смертного страха Поплавского своим клыком, ножом и кривым глазом, доходил экономисту только до плеча, но действовал энергично, складно и организованно.

Прежде всего он поднял паспорт и подал его Максимилиану Андреевичу, и тот принял книжечку мертвой рукой. Затем именуемый Азazelло одной рукой поднял чемодан, другой распахнул дверь и, взяв под руку дядю Берлиоза, вывел его на площадку лестницы. Поплавский прислонился к стене. Без всякого ключа Азazelло открыл чемодан, вынул из него громадную жареную курицу без одной ноги, завернутую в промаслившуюся газету, и положил ее на площадке. Затем вытащил две пары белья, бритвенный ремень, какую-то книжку и футляр и все это спихнул ногой в пролет лестницы, кроме курицы. Туда же полетел и опустевший чемодан. Слышно было, как он грохнулся внизу и, судя по звуку, от него отлетела крышка.

Затем рыжий разбойник ухватил за ногу курицу и всей этой курицей плашмя, крепко и страшно так ударил по шее Поплавского, что туловище курицы отскочило, а нога осталась в руке Азazelло.

Все смешалось в доме Облонских, как справедливо выразился знаменитый писатель Лев Толстой. Именно так и сказал бы он в данном случае. Да! Все смешалось в глазах у Поплавского. Длинная искра пронеслась у него перед глазами, затем сменилась какой-то траурной змеей, погасившей на мгновение майский день, – и Поплавский полетел

– Четыри стотине дванаесто — сам себе је одговорио мачак, прелазећи шапом преко пасоша, који је држао наопако — па да, разуме се! Знам ја то одељење! Тамо свакоме дају пасош! А ја, на пример, не бих дао таквome као што сте ви! Ни по коју цену не бих дао! Погледао бих само једном у лице и одбио бих! — мачак се толико наљутио да је бацио пасош на под. — Ваше присуство на погребу се опозива — наставио је мачак званично. Потрудите се да отпутујете у место боравка. И квекнуо је у врата. — Азazelле.

На његов позив у предсобље је улетео један мали створ, хром, у црном трикоу, са ножем затакнутим за кожни опасач, риђ, са жутим очњаком и мреном на левом оку.

Поплавски је осетио да губи дах, устао је са столице и почео да узмиче, држећи се за срце.

— Азazelле, испрати! — наредио је мачак и изишао из предсобља.

— Поплавски — тихо је проуњао придошлица — надам се да вам је све јасно?

Поплавски је климнуо главом.

— Враћај се одмах у Кијев — наставио је Азazel — буди као бубица и не маштај више о становима у Москви. Јасно?

Овај мали, који је смртно преплашио Поплавског својим очњаком, ножом и ћоравим оком, био је економисти до рамена, али је деловао енергично, складно и сређено.

Пре свега је подигао пасош и пружио га Максимилијану Андреевичу, и овај је прихватио књижицу беживотном руком. Затим је названи Азazel једном руком подигао кофер, другом отворио врата и, узевши под руку Берлиозовог течу, извео га на одмориште степеница. Поплавски се наслонио на зид. Без икаквог кључа Азazel је отворио кофер, извукао из њега огромну печену кокош без једног батака, завијену у замашћене новине, и спустио је на одмориште. Затим је извукао два пара доњег веша, каиш за оштрење бријача, некакву књижицу и футролу, и све је то, изузев кокошке, шутнуо у отвор између степеница. Тамо је одлетео и испражњени кофер. Чуло се како је доле лупио и, судећи по звуку, отпао му је поклопац.

Затим је риђи разбојник ухватио кокошку за батак и целом том кокошком пљоштимице ударио по врату Поплавског, тако јако и страшно да је тело кокошке одскочило, а батак остао у Азazelовим рукама.

Све се збркало у кући Облонских — као што је тачно рекао чувени писац Лав Толстој. Управо би то исто он рекао и у овом случају. Да! Све се збркало у очима Поплавског. Велика варница му је промакла пред очима, затим ју је заменила нека погребна змија, која је за трен угасила мајски дан и — Поплавски је полетео низ степенице држећи у

вниз по лестнице, держа в руке паспорт.

рукама пасош.

Долетев до поворота, он выбил на лестничной площадке ногою стекло в окне и сел на ступеньке. Мимо него пропрыгала безногая курица и свалилась в пролет. Оставшийся наверху Азazelло вмиг обглодал куриную ногу и кость засунул в боковой карманчик трико, вернулся в квартиру и с грохотом закрылся.

В это время снизу начали слышаться осторожные шаги поднимающегося человека.

Пробежав еще один пролет, Поплавский сел на деревянный диванчик на площадке и перевел дух.

Какой-то малюсенький пожилой человек с необыкновенно печальным лицом, в чесунчовом старинном костюме и твердой соломенной шляпе с зеленой лентой, подымаясь вверх по лестнице, остановился возле Поплавского.

– Позвольте вас спросить, гражданин, – с грустью осведомился человек в чесунче, – где квартира номер пятьдесят?

– Выше! – отрывисто ответил Поплавский.

– Покорнейше вас благодарю, гражданин, – так же грустно сказал человек и пошел вверх, а Поплавский поднялся и побежал вниз.

Возникает вопрос, уж не в милицию ли спешил Максимилиан Андреевич жаловаться на разбойников, учинивших над ним дикое насилие среди бела дня? Нет, ни в коем случае, это можно сказать уверенно. Войти в милицию и сказать, что вот, мол, сейчас кот в очках читал мой паспорт, а потом человек в трико, с ножом... Нет, граждане, Максимилиан Андреевич был действительно умным человеком!

Он был уже внизу и увидел у самой выходной двери дверь, ведущую в какую-то каморку. Стекло в этой двери было выбито. Поплавский спрятал паспорт в карман, оглянулся, надеясь увидеть выброшенные вещи. Но их не было и следа. Поплавский сам подивился, насколько мало его это огорчило. Его занимала другая интересная и соблазнительная мысль – проверить на этом человеке еще раз проклятую квартиру. В самом деле: раз он справлялся о том, где она находится, значит, шел в нее впервые. Стало быть, он сейчас направлялся непосредственно в лапы той компании, что засела в квартире N 50. Что-то подсказывало Поплавскому, что человек этот очень скоро выйдет из квартиры.

Ни на какие похороны никакого племянника Максимилиан Андреевич, конечно, уже не собирался, а до поезда в Киев времени было достаточно. Экономист оглянулся и нырнул в каморку.

В это время далеко вверху стукнула дверь. "Это он вошел!" – с замиранием сердца подумал Поплавский. В каморке было прохладно, пахло мышами и сапогами. Максимилиан Андреевич уселся на каком-то деревянном обручке и решил

Када је слетео до окретишта, на следећем одморишту избио је ногом стакло и сео на степенице. Поред њега је проскакунтала кокошка без ногу и стровалила се у отвор између степеница. Азazel, који је остао горе, за трен ока је оглодао батак, а кост стрпао у бочни цеп трикоа, вратио се у стан и с треском залупио врата за собом.

У том часу одоздо су се зачули опрезни кораци човека који се пео уз степенице.

Спустивши се још један спрат, Поплавски је сео на дрвену клупу на одморишту и покушао да се прибере.

Некакав мајушан, постарији човек необично тужнога лица, у старинском буретском оделу и жирадо шеширу са зеленом траком, пео се уз степенице и зауставио крај Поплавског.

— Дозволите да вас упитам, грађанине — снуждено је упитао човек у бурету — где се налази стан број педесет?

— Горе! — одсечно је одговорио Поплавски.

— Најлепше вам се захваљујем, грађанине — исто онако снуждено је рекао човечуљак и кренуо горе, а Поплавски је устао и потрчао надоле.

Поставља се питање да ли је то Максимилијан Андрејевич похитао у милицију да тужи разбојнике који су над њим извршили грубо насиље у по бела дана? Не, ни у ком случају, то се може са сигурношћу рећи. Доћи у милицију и рећи да је малочас, ето, мачак са наочарима на носу читао исправе, а онда човек у трикоу, с ножем... не, грађани, Максимилијан Андрејевич је одиста био паметан човек!

Већ је био сишао кад је крај самог улаза приметио врата која су водила у некакав собичак. Стакло на вратима било је избијено. Поплавски је стрпао пасош у цеп, осврнуо се у нади да ће угледати бачене ствари. Али од њих није било ни трага. Поплавски се и сам зачудио како га то нимало није ожалостило. Обузела га је друга занимљива и саблажњива мисао — да провери на оном човечуљку још једном онај проклети стан. И стварно: ако се распитивао где се тај стан налази, онда је, значи, у њега ишао први пут. Дакле, он је сада одлазио право у шапе оној банди која је засела у стану бр. 50. Нешто је говорило Поплавском да ће овај човечуљак изићи из стана веома брзо.

Ни на какав погреб никаквог рођака Максимилијан Андрејевич, наравно, више се није спремао да оде, а до воза за Кијев било је још довољно времена. Економиста се осврнуо око себе и шмугнуо у собичак.

У том тренутку су се негде горе залупила врата. »Ушао је!« — помислио је Поплавски, а срце му се стегло. У собичку је било свеже, осећао се задах мишева и чизама. Максимилијан Андрејевич је сео на неку цепаницу и одлучио да чека. Попожај је

ждать. Позиция была удобная, из каморки прямо была видна выходная дверь шестого парадного.

Однако ждать пришлось дольше, чем полагал киевлянин. Лестница все время была почему-то пустынна. Слышно было хорошо, и наконец в пятом этаже стукнула дверь. Поплавский замер. Да, его шажки. "Идет вниз". Открылась дверь этажом пониже. Шажки стихли. Женский голос. Голос грустного человечка... да, это его голос... Произнес что-то вроде "Оставь, Христа ради...". Ухо Поплавского торчало в разбитом стекле. Это ухо уловило женский смех. Быстрые и бойкие шаги вниз; и вот мелькнула спина женщины. Эта женщина с клеенчатой зеленой сумкой в руках вышла из подъезда во двор. А шажки того человечка возобновились. "Странно, он назад возвращается в квартиру! Уж не из этой ли шайки он сам? Да, возвращается. Вот опять наверху открыли дверь. Ну что же, подождем еще".

На этот раз пришлось ждать недолго. Звуки двери. Шажки. Шажки стихли. Отчаянный крик. Мяуканье кошки. Шажки быстрые, дробные, вниз, вниз, вниз!

Поплавский дождался. Крестьясь и что-то бормоча, пролетел печальный человечек, без шляпы, с совершенно безумным лицом, исцарапанной лысиной и в совершенно мокрых штанах. Он начал рвать за ручку выходную дверь, в страхе не соображая, куда она открывается – наружу или внутрь, – наконец совладал с нею и вылетел на солнце во двор.

Проверка квартиры была произведена; не думая больше ни о покойном племяннике, ни о квартире, содрогаясь при мысли о той опасности, которой он подвергался, Максимилиан Андреевич, шепча только два слова: "Все понятно! Все понятно!" – выбежал во двор. Через несколько минут троллейбус уносил экономиста-плановика по направлению к Киевскому вокзалу.

С маленьким же человечком, пока экономист сидел в каморке внизу, приключилась неприятнейшая история. Человечек был буфетчиком в Варьете и назывался Андрей Фокич Соков. Пока шло следствие в Варьете, Андрей Фокич держался в сторонке от всего происходящего, и замечено было только одно, что он стал еще грустнее, чем был всегда вообще, и, кроме того, что он справлялся у курьера Карпова о том, где остановился приезжий маг.

Итак, расставшись на площадке с экономистом, буфетчик добрался до пятого этажа и позвонил в квартиру N 50.

Ему открыли немедленно, но буфетчик вздрогнул, попятился и вошел не сразу. Это было понятно. Открыла дверь девица, на которой ничего не было, кроме кокетливого кружевного фартучка и белой наколки на голове. На ногах, впрочем, были золотые туфельки. Сложением девица отличалась безукоризненным, и единственным дефектом ее внешности можно было считать багровый шрам на шее.

био погодан, из собичка су се непосредно видела врата шестог улаза.

Међугим, чекање је потрајало дуже него што је то мислио Кијевљанин. Степениште је из неких разлога било све време пусто. Све се чуло одлично, и најзад су се на петом спрату залупила врата. Поплавски је замро. Да, његови кораци. »Силази...« Отворила су се врата један спрат ниже. Кораци су се утишали. Женски глас. Глас снуженог човека... да, то је његов глас... Изговорио је нешто као »пусти, Христа ради...« Уво Поплавског је вирило из разлупаног стакла. То уво је чуло женски смех. Брзи и енергични кораци надоле; и промакла су женска леђа. Жена са зеленом торбом од мушеме у рукама изашла је у двориште. А кораци оног човечуљка су се поново зачули. »Чудновато, враћа се у стан! Да није и он из исте банде? Да, враћа се. Ево, горе су се поново отворила врата. Па шта, да причекамо још мало.«

Овог пута није морао дуго да чека. Чула су се врата. Кораци. Кораци су се утишали. Очајнички крик. Мјаукање. Брзи, ситни кораци, све ниже, ниже и ниже!

Поплавски је дочекао. Крстећи се и нешто мрмљајући, пролетео је тужни човечуљак, без шешира, потпуно избезумљена лица, изгребане ћеле и потпуно мокрых панталона. Почео је да дрмуса кваку излазних врата, не схватајући у страху на коју се страну она отварају, на унутра или споља — на крају их је савладао и излетео у двориште, на сунце.

Провера стана била је извршена и, не мислећи више ни на покојног рођака ни на стан, дрхтећи и при самој помисли на опасност којој се изложио, Максимилијан Андрејевич је шапћући само две речи — »Јасно је! Све је јасно!« — истрчао у двориште. После неколико минута троллејбус је одвозио економисту-планера према Кијевској железничкој станици.

А човечуљку су се, док је економиста седео доле у собичку, десиле веома непријатне ствари. Тај човек је био бифеција у Варијетеу и звао се Андреј Фокич Соков. Док је трајала истрага у Варијетеу, Андреј Фокич се држао по страни од свега што се тамо дешавало, и могло се приметити само да је постао снуженији него обично, и да се, сем тога, распитивао код курира Карпова где је одсео маг.

Дакле, пошто се растао на одморишту степеница од економисте, бифеција је стигао до четвртог спрата и зазвонио на вратима стана бр. 50.

Врата су се одмах отворила, али се бифеција тргао, устукнуо и није одмах ушао. То је било и разумљиво. Врата му је отворила девојка на којој није било ничега, изузев заводљиве чипкасте прегаче и беле капице на глави. На ногама је, додуше, имала златне ципелице. Девојка је била грађена савршено, а као једина мана у њеном изгледу могао је да се сматра црвени ожиљак на врату.

– Ну что ж, входите, раз звонили! – сказала девица, оставив на буфетчика зеленые распутные глаза.

Андрей Фокич охнул, заморгал глазами и шагнул в переднюю, снимая шляпу. В это время как раз в передней зазвенел телефон. Бесстыжая горничная, поставив одну ногу на стул, сняла трубку с рычажка и сказала в нее:

– Алло!

Буфетчик не знал, куда девать глаза, переминался с ноги на ногу и думал: "Ай да горничная у иностранца! Тыфу ты, пакость какая!" И чтобы спастись от пакости, стал коситься по сторонам.

Вся большая и полутемная передняя была загромождена необычными предметами и одеянием. Так, на спинку стула наброшен был траурный плащ, подбитый огненной материей, на подзеркальном столике лежала длинная шпага с поблескивающей золотом рукоятью. Три шпаги с рукоятями серебряными стояли в углу так же просто, как какие-нибудь зонтики или трости. А на оленьих рогах висели береты с орлиными перьями.

– Да, – говорила горничная в телефон, – как? Барон Майгель? Слушаю. Да! Господин артист сегодня дома. Да, будет рад вас видеть. Да, гости... Фрак или черный пиджак. Что? К двенадцати ночи. – Закончив разговор, горничная положила трубку и обратилась к буфетчику: – Вам что угодно?

– Мне необходимо видеть гражданина артиста.

– Как? Так-таки его самого?

– Его, – ответил буфетчик печально.

– Спрошу, – сказала, видимо колеблясь, горничная и, приоткрыв дверь в кабинет покойного Берлиоза, доложила: – Рыцарь, тут явился маленький человек, который говорит, что ему нужен мессир.

– А пусть войдет, – раздался из кабинета разбитый голос Коровьева.

– Пройдите в гостиную, – сказала девица так просто, как будто была одета по-человечески, приоткрыла дверь в гостиную, а сама покинула переднюю.

Войдя туда, куда его пригласили, буфетчик даже про дело свое позабыл, до того его поразило убранство комнаты. Сквозь цветные стекла больших окон (фантазия бесследно пропавшей ювелирши) лился необыкновенный, похожий на церковный, свет. В старинном громадном камине, несмотря на жаркий весенний день, пылали дрова. А жарко между тем несколько не было в комнате, и даже наоборот, входящего охватывала какая-то погребная сырость. Перед камином на тигровой шкуре сидел, благодушно жмурясь на огонь, черный котище. Был стол, при взгляде на который богобоязненный буфетчик вздрогнул: стол был покрыт церковной парчой. На парчовой скатерти стояло множество бутылок – пузатых, заплесневевших и пыльных.

Между бутылками поблескивало блюдо, и сразу было видно, что это блюдо из чистого золота. У

— Па шта је, улазите, кад сте већ звонили! — рекла је девојка, погледавши бифецију зеленим распусним очима.

Андреј Фокич је хукнуо, почео да трепће и ушао у предсобље, скидајући шешир. И баш је тад у предсобљу зазвонио телефон. Бестидна собарица је, ставивши једну ногу на столицу, скинула слушалицу са виљушке и рекла:

— Ало!

Бифеција није знао куд да погледа, премештао се с ноге на ногу и мислио: »Какву собарицу само има странац! Фуј, каква свињарија!« И, да би се спасао од свињарије, почео је да шара очима.

Читаво велико и мрачно предсобље било је затрпано необичним предметима и одећом. Тако је преко наслона столице био пребачен коротни плашт, постављен материјалом ватрене боје, а на сточићу под огледалом се налазио дугачак мач са златним балчаком што се пресијавао. Три мача са сребрним балчацима стајала су у ћошку као да су некакви кишобрани или штапови. А на јеленским роговима су висили бери са орловским перима.

— Да — рекла је собарица у телефонску слушалицу — како? Барон Мајгель? Разумем. Да. Господин уметанк је данас код куће. Да, биће му драго да вас види. Да, гости... Фрак или црни сако. Молим? У поноћ. — Завршивши разговор, собарица је спустила слушалицу и окренула се бифецији. Шта желите?

Морам да видим грађанина уметника.

— Како? Баш њега лично?

— Њега — одговорио је бифеција тужно.

— Упитаћу — рекла је, очигледно се устежући, собарица и, одшкринувши врата кабинета покојног Берлиоза, пријавила: — Витеже, дошао је некакав човечуљак, каже да му је потребан месир.

— Нека уђе — зачуо се из кабинета прозукао глас Коровјева.

— Уђите у салон — рекла је девојка тако једноставно, као да је била људски обучена, отворила врата од салона а сама изишла из предсобља.

Ушавши тамо где је био позван, бифеција је чак заборавио зашто је дошао, толико га је запрепастио намештај у соби. Кроз разнобојна стакла великих прозора (фантазија јувелирке која је нестала без трага и гласа) пробијала се необична светлост, налик на светлост у цркви. У старинском великом камину, без обзира на врео пролећни дан, пламтела су дрва. А у соби уза све то уопште није била врућина, чак напротив, онога који уђе запахнула би подрумска влага. Пред камином је на тигровој кожи седела, доброћудно жмиркајући на ватру, црна мачорчина. Био је ту и сто, и богобојажљиви бифеција се стресао кад га је погледао: сто је био застрт црквеним брокатом. На брокатном чаршаву се налазило мноштво боца бокастих, буђавих и прашњавих.

Међу боцама се пресијавао тањир, и одмах се видело да је тај тањир био од жеженог злата. Крај

камина маленький, рыжий, с ножом за поясом, на длинной стальной шпаге жарил куски мяса, и сок капал в огонь, и в дымоход уходил дым. Пахло не только жареным, но еще какими-то крепчайшими духами и ладаном, от чего у буфетчика, уже знавшего из газет о гибели Берлиоза и о месте его проживания, мелькнула мысль о том, что уж не служили ли, чего доброго, по Берлиозу церковную панихиду, каковую мысль, впрочем, он тут же отогнал от себя, как заведомо нелепую.

Ошеломленный буфетчик неожиданно услышал тяжелый бас:

— Ну-с, чем я вам могу быть полезен?

Тут буфетчик и обнаружил в тени того, кто был ему нужен.

Черный маг раскинулся на каком-то необъятном диване, низком, с разбросанными по нему подушками. Как показалось буфетчику, на артисте было только черное белье и черные же остроносые туфли.

— Я, — горько заговорил буфетчик, — являюсь заведующим буфетом театра Варьете...

Артист вытянул вперед руку, на пальцах которой сверкали камни, как бы заграждая уста буфетчику, и заговорил с большим жаром:

— Нет, нет, нет! Ни слова больше! Ни в каком случае и никогда! В рот ничего не возьму в вашем буфете! Я, почтеннейший, проходил вчера мимо вашей стойки и до сих пор не могу забыть ни осетрины, ни брынзы. Драгоценный мой! Брынза не бывает зеленого цвета, это вас кто-то обманул. Ей полагается быть белой. Да, а чай? Ведь это же помой! Я своими глазами видел, как какая-то неопрятная девушка подливала из ведра в ваш громадный самовар сырую воду, а чай между тем продолжали разливать. Нет, милейший, так невозможно!

— Я извиняюсь, — заговорил ошеломленный этим внезапным нападением Андрей Фокич, — я не по этому делу, и осетрина здесь ни при чем.

— То есть как это ни при чем, если она испорчена!

— Осетрину прислали второй свежести, — сообщил буфетчик.

— Голубчик, это вздор!

— Чего вздор?

— Вторая свежесть — вот что вздор! Свежесть бывает только одна — первая, она же и последняя. А если осетрина второй свежести, то это означает, что она тухлая!

— Я извиняюсь, — начал было опять буфетчик, не зная, как отделаться от придирающегося к нему артиста.

— Извинить не могу, — твердо сказал тот.

— Я не по этому делу пришел, — совсем расстраиваясь, проговорил буфетчик.

— Не по этому? — удивился иностранный маг. — А какое же еще дело могло привести вас ко мне? Если память не изменяет мне, из лиц, близких вам

камина је мали риђи, с ножем за појасом, на дугачком челичном мачу пекао комаде меса, и сок је капвао у ватру, и кроз оцак је одлазио дим. Мирисало је не само на печење већ и на некакве јаке мирисе и на тамјан, тако да је бифеџија, који је из новина већ сазнао за Берлиозову погибију и где је Берлиоз становао, помислио да можда којим случајем није било одржано црквено опело, али је одмах одбацио ту мисао као очигледно глупу.

Ошамућени бифеџија је изненада зачуо дубок глас:

— Па, шта могу да учиним за вас?

Тада је бифеџија открио, у сенци, онога који му је био потребан.

Црни маг се био извалио на некаквом широком ниском дивану, по коме су били разбацани јастуци. Како се чинило бифеџији, уметник је на себи имао само црно рубље и исто тако црне шпичасте ципеле.

— Ја сам — чемерно је почео бифеџија — шеф бифеа позоришта Варијете...

Уметник је испружио руку, на чијим је прстима блистало камење, као да је хтео бифеџији да затвори уста, и проговорио са жаром:

— Не, не, не! Ни речи више! Ни у ком случају и никада! Нећу ни да окусим ништа у том вашем бифеу! Ја сам, многопоштовани, јуче пролазио поред вашег шанка и још не могу да заборавим ни јесетру ни бринзу! Драги мој! Нема бринзе зелене боје, то вас је неко преварио. Она мора да буде бела. Да, а чај? Па то су сплачине! Својим сам очима видео како је нека неспретна девојка доливала из кофе у ваш огроман самовар некувану воду, а чај су наставили да служе! Не, мили, тако се не може!

— Извињавам се — почео је Андреј Фокич ошамућен оваквим изненадним нападом — нисам дошао због тога, и јесетра са тим нема везе.

— То јест, како то нема везе, ако је покварена?

— Послали су ми јесетру другог степена свежине — рекао је бифеџија.

— Драги мој, то је којешта!

— Шта је којешта?

— Други степен свежине — то је којешта! Постоји само један степен свежине — први, а он је и последњи! А ако је јесетра другог степена свежине, то значи да је покварена!

— Извињавам се... — почео је поново бифеџија, не знајући како да се избави од уметника који му закера.

— Не примам извињење — одлучно је рекао овај.

— Па нисам ја због тога дошао! — рекао је већ потпуно ражалашћени бифеџија.

— Нисте због тога? — зачудио се страни маг. — А шта би друго могло да вас доведе к мени? Ако се не варама, од лица блиских вама по занимању,

по професии, я знался только с одной маркитанткой, но и то давно, когда вас еще не было на свете. Впрочем, я рад. Аззелло! Табурет господину заведующему буфетом!

Тот, что жарил мясо, повернулся, причем ужаснул буфетчика своими клыками, и ловко подал ему один из темных дубовых низеньких табуретов. Других сидений в комнате не было.

Буфетчик вымолвил:

– Покорнейше благодарю, – и опустился на скамеечку. Задняя ее ножка тотчас с треском подломилась, и буфетчик, охнув, больно ударился задом об пол. Падая, он поддел ногой другую скамеечку, стоявшую перед ним, и с нее опрокинул себе на брюки полную чашу красного вина.

Артист воскликнул:

– Ай! Не ушиблись ли вы?

Аззелло помог буфетчику подняться, подал другое сиденье. Полным горя голосом буфетчик отказался от предложения хозяина снять штаны и просушить их перед огнем и, чувствуя себя невыносимо неудобно в мокром белье и платье, сел на другую скамеечку с опаской.

– Я люблю сидеть низко, – проговорил артист, – с низкого не так опасно падать. Да, итак мы остановились на осетрине? Голубчик мой! Свежесть, свежесть и свежесть, вот что должно быть девизом всякого буфетчика. Да вот, не угодно ли отведать...

Тут в багровом свете от камина блеснула перед буфетчиком шпага, и Аззелло выложил на золотую тарелку шипящий кусок мяса, полил его лимонным соком и подал буфетчику золотую двузубую вилку.

– Покорнейше... я...

– Нет, нет, попробуйте!

Буфетчик из вежливости положил кусочек в рот и сразу понял, что жует что-то действительно очень свежее и, главное, необыкновенно вкусное. Но, прожевывая душистое, сочное мясо, буфетчик едва не подавился и не упал вторично. Из соседней комнаты вылетела большая темная птица и тихонько задела крылом лысину буфетчика.

Сев на каминную полку рядом с часами, птица оказалась совой. "Господи боже мой! – подумал нервный, как все буфетчики, Андрей Фокич, – вот квартирка!"

– Чашу вина? Белое, красное? Вино какой страны предпочитаете в это время дня?

– Покорнейше... я не пью...

– Напрасно! Так не прикажете ли партию в кости? Или вы предпочитаете другие какие-нибудь игры? Домино, карты?

– Не играю, – уже утомленный, отозвался буфетчик.

– Совсем худо, – заключил хозяин, – что-то, воля ваша, недоброе таится в мужчинах, избегающих вина, игр, общества прелестных женщин, застольной беседы. Такие люди или тяжко больны, или втайне ненавидят окружающих. Правда,

познавао сам само једну кантинерку, али и то одавно, кад вас није ни било на свету. Уосталом, драго ми је. Аззелле! Столицу господину шефу бифеа.

Онај који је пекао месо окренуо се престравивши бифецију својим очњацама, и вешто му подметнуо један од тамних niskих хростових табурета. Других седишта у соби није ни било.

Бифеција је процедио:

— Најпокорније се захваљујем — и сео на клупицу. Задња ножица јој се одмах сломила и бифеција је, јаукнувши, лупио болно задњицом о под. Падајући, закахио је ногом другу клупицу, која је стајала пред њим, и са ње је пролио себи на панталоне пуну чашу црног вина.

Уметник је узвикнуо:

— Јао! Да се нисте озледили?

Аззел је помогао бифецији да устане, привукао му другу столицу. Бифеција је ојањеним гласом одбио предлог домаћинoв да скине панталоне и осуши их испред ватре и, осећајући се ужасно нелагодно у мокром рубљу и панталонама, опрезно је сео на другу клупицу.

— Волим да седим на ниском — рекао је уметник — са ниског није тако опасно пасти. Да, зауставили смо се, дакле, на јесетри? Драги мој! Свеже, свеже и свеже, ето шта би требало да буде девиза сваког бифеције. Али, не бисте ли пробали...

Тада се у пурпурној светлости камина испред бифеције засјао мач и Аззел је ставио на златан тањир комад меса који је још цврчао, прелио га лимуновим соком и пружио бифецији двозубу златну виљушку.

— Захваљујем... ја...

— Не, не, пробайте!

Бифеција је пристojности ради ставио комадић у уста и одмах схватио да жваће нешто заиста свеже и, што је најважније, необично укусно. Али, жваћући мирисно, сочно месо, бифеција се умало није загрцнуо и пао по други пут. Из суседне собе излетела је велика црна птица и окрзнула крилом бифецијину ћелу.

Када се спустила на камену плочу камина поред сата, испоставило се да је то била сова. »Госпoде боже мој!« — помислио је, нервозан као све бифеције, Андреј Фокич жакав стан!«

— Чашу вина? Белог, црног? Из које земље најрадије пијете вино у ово доба дана?

— Најпокорније... не пијем...

— Штета! Хоћете ли да бацимо коцке? Или можда више волите неке друге игре? Домине, карте?

— Не коцкам се — већ је уморно одговорио бифеција.

— То нимало не ваља — закључио је домаћин — нешто се, како год хоћете, рђаво крије у мушкарцима који избегавају вино, коцку, друштво лепих жена, разговор за столом. Такви су људи или тешко болесни или потајно мрзе околину. Истина,

возможны исключения. Среди лиц, садившихся со мною за пиршественный стол, попадались иногда удивительные подлецы! Итак, я слушаю ваше дело.

– Вчера вы изволили фокусы делать...

– Я? – воскликнул в изумлении маг, – помилосердствуйте. Мне это даже как-то не к лицу!

– Виноват, – сказал опешивший буфетчик, – давать сеанс черной магии...

– Ах, ну да, ну да! Дорогой мой! Я открою вам тайну: я вовсе не артист, а просто мне хотелось повидать москвичей в массе, а удобнее всего это было сделать в театре. Ну вот моя свита, – он кивнул в сторону кота, – и устроила этот сеанс, я же лишь сидел и смотрел на москвичей. Но не меняйтесь в лице, а скажите, что же в связи с этим сеансом привело вас ко мне?

– Изволите ли видеть, в числе прочего бумажки слетели с потолка, – буфетчик понизил голос и конфузливо оглянулся, – ну, их все и похватали. И вот заходит ко мне в буфет молодой человек, дает червонец, я сдачу ему восемь с полтиной... Потом другой.

– Тоже молодой человек?

– Нет, пожилой. Третий, четвертый. Я все даю сдачи. А сегодня стал проверять кассу, глядь, а вместо денег – резаная бумага. На сто девять рублей наказали буфет.

– Ай-яй-яй! – воскликнул артист, – да неужели ж они думали, что это настоящие бумажки? Я не допускаю мысли, чтобы они это сделали сознательно.

Буфетчик как-то криво и тоскливо оглянулся, но ничего не сказал.

– Неужели мошенники? – тревожно спросил у гостя маг, – неужели среди Москвичей есть мошенники?

В ответ буфетчик так горько улыбнулся, что отпали все сомнения: да, среди москвичей есть мошенники.

– Это низко! – возмутился Воланд, – вы человек бедный... ведь вы – человек бедный?

Буфетчик втянул голову в плечи, так что стало видно, что он человек бедный.

– У вас сколько имеется сбережений?

Вопрос был задан участливым тоном, но все-таки такой вопрос нельзя не признать неделикатным. Буфетчик замялся.

– Двести сорок девять тысяч рублей в пяти сберкассах, – отозвался из соседней комнаты треснувший голос, – и дома под полом двести золотых десятков.

Буфетчик как будто прикипел к своему табурету.

– Ну, конечно, это не сумма, – снисходительно

изузеци су могући. Међу лицима која су седала са мном за гозбени сто, налазили су се понекад невероватни подлаци! Дакле, да чујем због чега сте дошли.

— Јуче сте изволели правити трикове...

— Ја? — узвикнуо је запрепашћени маг — али молим вас! Па то чак и не пристаје моме лицу!

— Извините — рекао је згранути бифеција — али сеанса црне магије...

— Ах, па да, па да! Драги мој! Открићу вам тајну: ја уопште нисам уметник, једноставно сам желеода видим Московљане у маси, а најзгодније је то било урадити у позоришту. Па је, ето, моја свита махнуо је главом према мачку — приредила ту сеансу, а ја сам само седео и посматрао Московљане, Али, не мењајте израз лица, већ реците шта вас је у вези са том сеансом довело к мени?

— Изволите видети, између осталог су и папирићи летели са таванице — бифеција је спустио глас и бојажљиво се осврнуо — па су их све похватали. И ето, долази ми у бифе младић, даје червонац, а ја му враћам кусур осам и по рубаља... А онда други.

— Исто тако младић?

— Не, у годинама. Трећи, четврти. И ја им стално враћам кусур. А данас, када сам преконтролисао касу, уместо новца — исечени папир. За сто девет рубаља оштећен је бифе.

— Јој-јој-јој! узвикнуо је уметник — Па зар су они мислили да је то прави новац? Не могу ни да помислим да су то свесно учинили.

Бифеција се некако усиљено и снужено осврнуо, али ништа није рекао.

— Зар је могуће да су то варалице? — узнемирено је упитао госта маг. — Зар међу Московљанима има варалица?

Уместо одговора бифеција се тако горько осмехнуо да су отпале све сумње: да, међу Московљанима има варалица.

— То је нечасно! — огорчио се Воланд. — Ви сте човек сиромашан. . . јер ви сте сиромашни?

Бифеција је увукао главу у рамена, тако да се одмах видело да је он човек сиромашан.

— Колико сте уштедели?

Питање је било постављено тоном саучешћа, али ипак питање није могло да се не схвати као индискретно. Бифеција се помео.

— Две стотине четрдесет и девет хиљада рубаља у пет штедионица — одговорио је из суседне собе прозукао глас — и код куће, под подом, две стотине златних десетица.

Бифеција као да се залепио за столицу на којој је седео.

— Па, наравно, то и није нека сума —

сказал Воланд своему гостю, – хотя, впрочем, и она, собственно, вам не нужна. Вы когда умрете?

Тут уж буфетчик возмутился.

– Это никому не известно и никого не касается, – ответил он.

– Ну да, неизвестно, – послышался все тот же дрянной голос из кабинета, – подумаешь, бином Ньютона! Умрет он через девять месяцев, в феврале будущего года, от рака печени в клинике Первого МГУ, в четвертой палате.

Буфетчик стал желт лицом.

– Девять месяцев, – задумчиво считал Воланд, – двести сорок девять тысяч... Это выходит круглым счетом двадцать семь тысяч в месяц? Маловато, но при скромной жизни хватит. Да еще эти десятки.

– Десятки реализовать не удастся, – ввязался все тот же голос, леденя сердце буфетчика, – по смерти Андрея Фокича дом немедленно сломают и десятки будут отправлены в госбанк.

– Да я и не советовал бы вам ложиться в клинику, – продолжал артист, – какой смысл умирать в палате под стоны и хрип безнадежных больных. Не лучше ли устроить пир на эти двадцать семь тысяч и, приняв яд, переселиться в другой мир под звуки струн, окруженным хмельными красавицами и лихими друзьями?

Буфетчик сидел неподвижно и очень постарел. Темные кольца окружили его глаза, щеки обвисли и нижняя челюсть отвалилась.

– Впрочем, мы замечались, – воскликнул хозяин, – к делу. Покажите вашу резаную бумагу.

Буфетчик, волнуясь, вытащил из кармана пачку, развернул ее и остолбенел. В обрывке газеты лежали червонцы.

– Дорогой мой, вы действительно нездоровы, – сказал Воланд, пожимая плечами.

Буфетчик, дико улыбаясь, поднялся с табурета.

– А, – заикаясь, проговорил он, – а если они опять того...

– Гм... – задумался артист, – ну, тогда приходите к нам опять. Милости просим! Рад нашему знакомству.

Тут же выскочил из кабинета Коровьев, вцепился в руку буфетчику, стал ее трясти и упрашивать Андрея Фокича всем, всем передать поклоны.

Плохо что-либо соображая, буфетчик тронулся в переднюю.

– Гелла, проводи! – кричал Коровьев.

Опять-таки эта рыжая нагая в передней! Буфетчик протиснулся в дверь, пискнул "до свиданья" и пошел, как пьяный. Пройдя немного вниз, он остановился, сел на ступеньки, вынул пакет, проверил – червонцы были на месте.

Тут из квартиры, выходящей на эту площадку,

покровительски је рекао Воланд своје госту — мада вам, уосталом, ни она, строго узевши, није потребна. Када ћете умрети?

Ту се бифеџија разљутио:

— То нико не зна нити се кога тиче — одговорио је.

— Па да, не зна се — зачуо се онај исти одвратни глас из кабинета — мислиш, Њутнов бином! Умреће он кроз девет месеци, фебруара идуће године, од рака јетре на клиници Првог МГУ, у четвртој соби.

Бифеџија је пожутео.

— Девет месеци... — замишљено је рачунао Воланд — две стотине четрдесет и девет хиљада... То испада тачно двадесет и седам хиљада месечно?... Мало, али за скроман живот довољно. Па још и оне десетице.

— Златне десетице неће уновчити — одговорио је онај исти глас ледећи бифеџијино срце. — После смрти Андреја Фокича кућу ће одмах порушити и десетице ће предати Државној банци.

— Не бих вам баш саветовао да идете на клинику — наставио је уметник — каквог има смисла умирати у болесничкој соби уз јаук и ропач болесника којима више нема спаса? Зар није боље приредити гозбу за тих двадесет и седам хиљада и, попивши отров, преселити се на онај свет уз звуке музике, окружен припитим лепотицама и обесним пријатељима?

Бифеџија је седео непомично и врло је остарио. Тамни подочњаци су му осенчили очи, образи су му се отромболили и доња вилица опустила.

— Уосталом, занели смо се — узвикнуо је домаћин — на посао. Покажите ми тај ваш исечени папир!

Бифеџија је узбуђено извукао из џепа пакетић, отворио га и скаменио се. У комаду новина су били червонци.

— Драги мој, ви сте одиста болесни — рекао је Воланд, слежући раменима.

Бифеџија је, бојажљиво се смешкајући, устао са табурета.

— А — рекао је муцајући — а ако они поново...

— Хм... — замислио се уметник — па, тада нам поново дођите. Само изволите! Драго ми је што смо се упознали!

Тада је из кабинета излетео Коровјев, дограбио руку бифеџији, почео да је тресе и моли Андреја Фокича да све, све, поздрави.

Не схватајући ништа, бифеџија је кренуо у предсобље.

— Хела, испрати! — повикао је Коровјев.

И поново она риђа нага у предсобљу! Бифеџија је пролетео кроз врата, пропиштао »до виђења« и кренуо као пијан. Спустивши се један спрат, зауставио се, сео на степениште, извадио пакет, проверио - червонци су били на своје месту.

Тада је из стана, који је излазио на то одмориште,

вышла женщина с зеленой сумкой. Увидев человека, сидящего на ступеньке и тупо глядящего на червонцы, улыбнулась и сказала задумчиво:

– Что за дом у нас такой! И этот с утра пьяный. Стекло выбили опять на лестнице, – всмотревшись повнимательнее в буфетчика, она добавила: – Э, да у вас, гражданин, червонцев-то куры не клюют. Ты бы со мной поделился! А?

– Оставь меня, Христа ради, – испугался буфетчик и проворно спрятал деньги. Женщина рассмеялась:

– Да ну тебя к лешему, скарעד! Я пошутила, – и пошла вниз.

Буфетчик медленно поднялся, поднял руку, чтобы поправить шляпу, и убедился, что ее на голове нету. Ужасно ему не хотелось возвращаться, но шляпы было жалко. Немного поколебавшись, он все-таки вернулся и позвонил.

– Что вам еще? – спросила его проклятая Гелла.

– Я шляпочку забыл, – шепнул буфетчик, тыча себя в лысину. Гелла повернулась, буфетчик мысленно плюнул и закрыл глаза. Когда он их открыл, Гелла подавала ему шляпу и шпагу с темной рукоятью.

– Не мое, – шепнул буфетчик, отпихивая шпагу и быстро надевая шляпу.

– Разве вы без шпаги пришли? – удивилась Гелла.

Буфетчик что-то буркнул и быстро пошел вниз. Голове его почему-то было неудобно и слишком тепло в шляпе; он снял ее и, подпрыгнув от страха, тихо вскрикнул. В руках у него был бархатный берет с петушьим потрепанным пером. Буфетчик перекрестился. В то же мгновение берет мякнул, превратился в черного котенка и, вскочив обратно на голову Андрею Фокичу, всеми когтями вцепился в его лысину. Испустив крик отчаяния, буфетчик кинулся бежать вниз, а котенок свалился с головы и брызнул вверх по лестнице.

Вырвавшись на воздух, буфетчик рысью побежал к воротам и навсегда покинул чертов дом N 302-бис.

Превосходно известно, что с ним было дальше. Вырвавшись из подворотни, буфетчик диковато оглянулся, как будто что-то ища. Через минуту он был на другой стороне улицы в аптеке.

Лишь только он произнес слова: "Скажите, пожалуйста..." – как женщина за прилавком воскликнула:

– Гражданин! У вас же вся голова из-резана!..

Минут через пять буфетчик был перевязан марлей, узнал, что лучшими специалистами по болезни печени считаются профессора Бернадский и Кузьмин, спросил, кто ближе, загорелся от радости, когда узнал, что Кузьмин живет буквально через двор в маленьком беленьком особнячке, и минуты через две был в этом особнячке.

Помещение было старинное, но очень, очень уютное. Запомнилось буфетчику, что первой попалась ему на глаза старенькая нянька, которая

изашла жена са зеленом торбом. Угледавши човека како седи на степеницама и тупо гледа у червонце, она се осмехнула и рекла замишљено:

— Каква је ово кућа! И овај је сабајле пијан. Стакло су поново разбили на степеништу — загледавши се пажљивије у бифецију, додала је: — Ехеј, грађанине, да вам то кокошке којим случајем червонце не носе? Како би било да поделимо, а?

— Оставите ме, Христа ради — преплашио се бифеција и спретно сакрио новац. Жена се насмејала.

— Иди до врага, цицијо! Нашалила сам се... — и кренула је наниже.

Бифеција је лагано устао, дигао руку да намести шешир и утврдио да га нема на глави. Није му се никако враћало, али му је било жао шешира. Двоумећи се мало, ипак се вратио и зазвонио.

— Шта сад хоћете? — упитала га је проклетата Хела.

— Шешир сам заборавио — прошаптао је бифеција, показујући прстом на своју ћелу. Хела се окренула, бифеција је у себи отпљунуо и затворио очи. Када их је отворио, Хела му је пружала његов шешир и мач са тамним балчаком.

— Није мој — прошаптао је бифеција, одгурнувши мач и брзо стављајући шешир на главу.

— Зар сте дошли без мача? — зачудила се Хела. Бифеција је нешто промрмљао и брзо кренуо доле.

Осећао је нешто чудно на глави и било му је сувише топло у шеширу; скинуо га је и, подскочивши од страха, тихо узвикнуо. У рукама је држао сомотски бере с искрзаним петловим пером. Бифеција се прекрстио. У истом часу бере је мјаукнуо, претворио у црно маче, које се, скочивши поново на главу Андреја Фокича, ноктима ухватило за његову ћелу. Дрекнувши очајнички, бифеција је појурио надоле, а маче му је пало са главе и шумгнуло уз степенице.

Истрчавши напоље, бифеција је брзо дотрчао до капије и занавек напустио ђавољу кућу број 302-бис.

Одлично се зна шта се даље са њим десило. Истрчавши кроз капију, бифеција се престрашено осврнуо, као да је нешто тражио. Кроз један минут већ је био на другој страни улице у апотеци.

Само што је изговорио речи: »Реците ми, молим вас...« — а жена за тезгом је узвикнула:

— Грађанине! Па цела вам је глава исечена!..

После једно пет минута бифеција је био превијен, сазнао је да се као најбољи стручњаци за болести јетре сматрају професори Бернадски и Кузьмин, упитао је ко станује ближе и обрадовао се када је сазнао да Кузьмин живи буквално у суседној кући у маленој белој вили, и за минут-два био је већ тамо.

Зграда је била старинска, али врло, врло удобна. Бифеција је запамтио да је прво наишао на стару болничарку, која је хтела да му узме шешир, али

хотела взять у него шляпу, но так как шляпы у него не оказалось, то нянька, жуя пустым ртом, куда-то ушла.

Вместо нее оказалась у зеркала и, кажется, под какой-то аркой, женщина средних лет и тут же сказала, что можно записаться только на девятнадцатое, не раньше. Буфетчик сразу смекнул, в чем спасение. Заглянув угасающим глазом за арку, где в какой-то явной передней дожидались три человека, он шепнул:

– Смертельно больной...

Женщина недоуменно поглядела на забинтованную голову буфетчика, поколебалась, сказала:

– Ну что же... – и пропустила буфетчика за арку.

В то же мгновение противоположная дверь открылась, в ней блеснуло золотое пенсне, женщина в халате сказала:

– Граждане, этот больной пойдет вне очереди.

И не успел буфетчик оглянуться, как он оказался в кабинете профессора Кузьмина. Ничего страшного, торжественного и медицинского не было в этой продолговатой комнате.

– Что с вами? – спросил приятным голосом профессор Кузьмин и несколько тревожно поглядел на забинтованную голову.

– Сейчас из достоверных рук узнал, – ответил буфетчик, одичало поглядывая на какую-то фотографическую группу за стеклом, – что в феврале будущего года умру от рака печени. Умоляю остановить.

Профессор Кузьмин как сидел, так и откинулся на высокую кожаную готическую спинку кресла.

– Простите, не понимаю вас... вы что, были у врача? Почему у вас голова забинтована?

– Какого там врача?... Видели бы вы этого врача!.. – и вдруг застучал зубами. – А на голову не обращайтесь внимания, не имеет отношения, – ответил буфетчик, – на голову плюньте, она здесь ни при чем. Рак печени, прошу остановить.

– Да позвольте, кто вам сказал?

– Верьте ему, – пламенно попросил буфетчик, – уж он знает.

– Ничего не понимаю, – пожимая плечами и отъезжая с креслом от стола, говорил профессор. – Как же он может знать, когда вы помрете. Тем более, что он не врач!

– В четвертой палате, – ответил буфетчик.

Тут профессор посмотрел на своего пациента, на его голову, на сырые брюки и подумал: "Вот еще не хватало! Сумасшедший!" Спросил:

– Вы пьете водку?

– Никогда не прикасался, – ответил буфетчик.

Через минуту он был раздет, лежал на холодной клеенчатой кушетке, и профессор мял его живот.

пошто шешира није имао, онда је она, жваћући празним устима, некуда отишла.

Уместо ње се код огледала и, чини му се, испод некаквог свода налазила жена средњих година, која му је одмах рекла да може да му закаже преглед за деветнаести, не пре. Бифеција се сместа досетио у чему је спас. Погледавши утрнутим погледом испод свода, тамо где су у некаквом предсобљу чекала три човека, прошаптао је:

— Смртно сам болестан...

Жена је у недоумици погледала уфачловану бифецијину главу, поколебала се и рекла:

— Па онда... — и пропустила је бифецију испод свода.

У том часу отворила су се врата преко пута, у њима је засјао златан цвикер и жена у мантилу је рекла:

— Грађани, овај болесник ће ући преко реда.

И није стигао ни да трепне, а већ се нашао у кабинету професора Кузьмина. Ничег страшног, свечаног и медицинског није било у тој дугачкој соби.

— Шта је то са вама? — упитао је пријатним гласом професор Кузьмин и мало узнемирено погледао уфачловану главу.

— Малочас сам из сигурног извора сазнао — одговорио је бифеција и зазирући погледао неку групну фотографију испод стакла да ћу у фебруару идуће године умрети од рака јетре. Молим вас да то спречите.

Професор Кузьмин се, онако седећи, забацио на високи готски наслон фотеле.

— Извините, не разумем... ви сте били код лекара? Зашто вам је глава уфачлована?

— Какав лекар?... Када бисте само видели тог лекара!... — наједном је почео да цвокоће зубима.

— А на главу не обраћајте пажњу, она нема везе — одговорио је бифеција — маните главу, о њој није реч. Молим вас да спречите рак јетре.

— Дозволите, а ко вам је то рекао?

— Верујте му — ватрено је замолио бифеција — он сигурно зна!

— Ништа не разумем — слежући раменима и одгурнувши фотелу од стола рекао је професор. — Како он може знати када ћете умрети? Тим пре што он није лекар!

— У четвртој соби — одговорио је бифеција.

Тада је професор погледао свог пацијента, његову главу, мокре панталоне и помислио: »Само ми је још ово требало! Лудак!« Упитао је:

— Пијете ли водку?

— Никада је нисам ни окусио — одговорио је бифеција.

Кроз један минут био је свучен, лежао је на хладној мушеми отомана и професор му је гњечио стомак.

Тут, надо сказать, буфетчик значительно повеселел. Профессор категорически утверждал, что сейчас, по крайней мере в данный момент, никаких признаков рака у буфетчика нет. Но что раз так... раз он боится и какой-то шарлатан его напугал, то нужно сделать все анализы...

Профессор строчил на листках бумаги, объясняя, куда пойти, что отнести. Кроме того, дал записку к профессору-невропатологу Буре, объясняя буфетчику, что нервы у него в полном беспорядке.

– Сколько вам платить, профессор? – нежным и дрожащим голосом спросил буфетчик, вытаскивая толстый бумажник.

– Сколько хотите, – отрывисто и сухо ответил профессор.

Буфетчик вынул тридцать рублей и выложил их наверх стол, а затем неожиданно мягко, как будто бы кошачьей лапкой оперируя, положил червонцев звякнувший столбик в газетной бумажке.

– А это что такое? – спросил Кузьмин и подкрутил ус.

– Не брезгуйте, гражданин профессор, – прошептал буфетчик, – умоляю – остановите рак.

– Уберите сейчас же ваше золото, – сказал профессор, гордясь собой, – вы бы лучше за нервами смотрели. Завтра же дайте мочу на анализ, не пейте много чаю и ешьте без соли совершенно.

– Даже суп не солить? – спросил буфетчик.

– Ничего не солить, – приказал Кузьмин.

– Эхх!.. – тоскливо воскликнул буфетчик, умиленно глядя на профессора, забирая десятки и задом пятясь к двери.

Больных в тот вечер у профессора было немного, и с приближением сумерек ушел последний. Снимая халат, профессор глянул на то место, где буфетчик оставил червонцы, и увидел, что никаких червонцев там нет, а лежат три этикетки с бутылоч "Абрау-Дюрсо".

– Черт знает что такое! – пробормотал Кузьмин, волоча полу халата по полу и ощупывая бумажки, – он, оказывается, не только шизофреник, но и жулик! Но я не могу понять, что ему понадобилось от меня? Неужели записка на анализ мочи? О! Он украл пальто! – и профессор кинулся в переднюю, опять-таки в халате на один рукав. – Ксения Никитишна! – пронзительно закричал он в дверях передней, – посмотрите, пальто целы?

Выяснилось, что все пальто целы. Но зато, когда профессор вернулся к столу, содрал наконец с себя халат, он как бы врос возле стола в паркет, приковавшись взглядом к своему столу. На том месте, где лежали этикетки, сидел черный котенок-сирота с несчастной мордочкой и мяукал над блюдечком с молоком.

– Это что же такое, позвольте?! Это уже... – Кузьмин почувствовал, как у него похолодел затылок.

На тихий и жалобный крик профессора прибежала

Тогда се, треба рећи, бифеција орасположио. Професор је катеторички тврдио да, барем за сада, нема никаквих знакова рака код бифеције. Али, када ствари већ тако стоје... када се он толико боји и када га је некакав шарлатан толико преплашио, онда је потребно извршити све анализе...

Професор је исписивао листиће папира, објашњавајући бифецији камо да оде, шта да однесе. Осим тога му је дао и писамце за професора невропатолога Буреа, објаснивши бифецији да су му нерви сасвим пропали.

— Колико сам вам дужан, професоре? — нежним и дрхтавим гласом упитао је бифеција, извлачећи дебео буђелар.

— Колико хоћете — одсечно и суво одговорио је професор.

Бифеција је извадио тридесет рубаља и ставио их на сто, а затим је неочкивано меким покретом, као мајом шапом, ставио преко червонца звецкави стубић у новинском папиру.

— А шта је то? — упитао је Кузьмин и почео да глади брк.

— Немојте одбити, грађанине професоре — прошаптао је бифеција — молим вас - спречите рак.

— Уклоните овога часа ваше злато — рекао је професор, поносећи се самим собом — боље би било да припазите мало на своје живце. Сутра однесите мокраћу на анализу, не пијте много чаја и једите све без соли.

— Чак ни супу да не солим? — упитао је бифеција.

— Ништа не солите — наредио је Кузьмин.

— Ех!... — тужно је узвикнуо бифеција, гледајући гануто професора, узимајући десетице и идући унатрашке према вратима.

Те вечери професор није имао много пацијената, а када се спустио сумрак, отишао је и последњи. Скидајући мантил, професор је бацио поглед на место гдс је бифеција оставио червонце и видео да тамо нема више червонаца, већ да стоје три етикете са флашама »Абрау-Дурсо«.

— Ђаво ће га знати шта је то! — прогунђао је Кузьмин, вукући мантил по поду и опипавајући папире он, значи, није само шизофреничар већ и варалица! Али не могу да разумем шта је хтео од мене! Зар само цедуљу за анализу мокраће? О! Украо је капут! И професор је појурио у предсобље опет с једном руком у мантилу. Ксенија Никитишна! — пискаво је викнуо на вратима у предсобље — погледајте да ли су сви капути на месту?

Испоставило се да су сви капути на месту. Али зато, када се професор вратио столу, скинувши коначно мантил, просто се укопао у паркет, погледа прикованог за сто. На месту где су стајале етикете, седело је црно маче-сироче са жалосном њушкицом и мјаукало над тацном са млеком.

— Шта је сада ово, молим вас лепо! То је већ... осетио је како му се потиљак хлади.

На тих и жалостив повик професора дотрчала је

Ксения Никитишна и совершенно его успокоила, сразу сказав, что это, конечно, кто-нибудь из пациентов подбросил котенка, что это нередко бывает у профессоров.

– Живут, наверно, бедно, – объясняла Ксения Никитишна, – ну, а у вас, конечно...

Стали думать и гадать, кто бы мог подбросить. Подозрение пало на старушку с язвой желудка.

– Она, конечно, – говорила Ксения Никитишна, – она думает так: мне все равно помирять, а котенок жалко.

– Но позвольте, – закричал Кузьмин, – а что же молоко?! Она тоже принесла? Блюдечко-то?!

– Она в пузырьке принесла, здесь налила в блюдечко, – пояснила Ксения Никитишна.

– Во всяком случае, уберите и котенка и блюдечко, – сказал Кузьмин и сам сопровождал Ксению Никитишну до двери. Когда он вернулся, обстановка изменилась.

Вешая халат на гвоздик, профессор услышал во дворе хохот, выглянул, натурально, оторопел. Через двор пробежала в противоположный флигелек дама в одной рубашке. Профессор даже знал, как ее зовут, – Марья Александровна. Хохотал мальчишка.

– Что такое? – презрительно сказал Кузьмин.

Тут за стенкой, в комнате дочери профессора, заиграл патефон фокстрот "Аллилуйя", и в то же мгновение послышалось воробьиное чириканье за спиной у профессора. Он обернулся и увидел на столе у себя крупного прыгающего воробья.

"Гм... спокойно... – подумал профессор, – он влетел, когда я отходил от окна. Все в порядке", – приказал себе профессор, чувствуя, что все в полном беспорядке и, конечно, главным образом из-за этого воробья. Присмотревшись к нему, профессор сразу убедился, что этот воробей – не совсем простой воробей. Паскудный воробушек припадал на левую лапку, явно кривлялся, волоча ее, работал синкопами, одним словом, – приплясывал фокстрот под звуки патефона, как пьяный у стойки. Хамил, как умел, поглядывая на профессора нагло.

Рука Кузьмина легла на телефон, и он собрался позвонить своему однокурснику Буре, чтобы спросить, что означают такого рода воробушки в шестьдесят лет, да еще когда вдруг кружится голова?

Воробушек же тем временем сел на подаренную чернильницу, нагадил в нее (я не шучу), затем взлетел вверх, повис в воздухе, потом с размаху будто стальным клювом клюнул в стекло фотографии, изображающей полный университетский выпуск 94-го года, разбил стекло вдребезги и затем уже улетел в окно.

Ксенија Никитишна и потпуно га умирила рекавши му да је то сигурно неко од пацијената подметнуо маче, што се иначе често дешава професорима.

— Сигурно неки сиромашак — објаснила је Ксенија Никитишна код нас, наравно. . .

Почели су да размишљају и нагађају ко ли је могао да га подметне. Сумња је пала на старицу са чиром на желуцу.

— Она је, сигурно — рекла је Ксенија Никитишна — она мисли овако: ја ћу и онако умрети, а мачета ми је жао.

— Али молим вас! — повикао је Кузмин — а шта ћемо са млеком? Да ли је и њега донела? А тађирић?!

— Донела га је у флашици, овде га је улила у тацну — објаснила је Ксенија Никитишна.

— У сваком случају склоните и маче и тацну — рекао је Кузмин и испратио лично Ксенију Никитишну до врата. Када се вратио, ситуација се била променила.

Качећи мантил на куку, професор је зачуо у дворишту некакво кикотање, погледао је, природно, и скаменио се. Кроз двориште је према кућици прско пута трчала дама само у комбинезону. Професор је чак знао и како се зове - Марија Александровна. Кикотао се деран.

— Шта је то? — презриво је рекао Кузмин.

Тада је иза зида, у соби професорове кћери, грамофон почео да свира фокстрот »Алилуја« и у том часу је иза професорових леђа почео да цвркуће врабац. Окренуо се и угледао на свом столу великог врапца како скакуће.

»Хм... буди миран.. .« — помислио је професор »улетео је када сам се удаљио од прозора. Све је у реду« — наредио је сам себи професор, осећајући да ништа није у реду и, наравно, углавном због овог врапца. Загледавши га мало боље, професор се одмах уверио да овај врабац није баш обичан врабац. Погани врапчић је шапао левом ногом, очигледно се измотавао вукући је, скакутао је у синкопама, једном речју - играо је фокстрот уз звуке грамофона, као пијаница крај шанка. Владао се простачки, колико год је могао, посматрајући дрско професора.

Рука се Кузмину спустила па телефон, и он се већ спремао да телефонира свом колеги са студија Буреу, да би га упитао шта треба да значе овакви врапчићи у шездесетој години живота, па још и кад изненада почну вртоглавице?

Врапчић је у међувремену сео на поклоњену мастионицу, опоганио се у њу (не шалим се), затим је узлетео увис, зауставио се у ваздуху, онда је из залета, као челичним кљуном, кљуцнуо стакло фотографије која је представљала апсолвенте 94-те године, разбио стакло у парампарчад и излетео кроз прозор.

Профессор переменял номер на телефоне и вместо того, чтобы позвонить Буре, позвонил в бюро пивков, сказал, что говорит профессор Кузьмин и что он просит сейчас прислать ему пивок на дом.

Положив трубку на рычажок, опять-таки профессор повернулся к столу и тут же испустил вопль. За столом этим сидела в косынке сестры милосердия женщина с сумочкой с надписью на ней: "Пивки". Вопил профессор, взглядевшись в ее рот. Он был мужской, кривой, до ушей, с одним клыком. Глаза у сестры были мертвые.

– Денежки я приберу, – мужским басом сказала сестра, – нечего им тут валяться. – Сгребла птичьей лапой этикетки и стала таять в воздухе.

Прошло два часа. Профессор Кузьмин сидел в спальне на кровати, причем пивки висели у него на висках, за ушами и на шее. В ногах у Кузьмина на шелковом стеганом одеяле сидел седоусый профессор Буре, соболезнующе глядел на Кузьмина и утешал его, что все это вздор. В окне уже была ночь.

Что дальше происходило диковинного в Москве в эту ночь, мы не знаем и доискиваться, конечно, не станем, тем более, что настает пора переходить нам ко второй части этого правдивого повествования. За мной, читатель!

Профессор же окренуо други број телефона и, уместо да телефонира Буреу, телефонирао је у станицу за пијавице, рекао да је он професор Кузьмин и да моли да му се одмах пошаљу кући пијавице.

Спустивши слушалицу на виљушку апарата, професор се поново окренуо према столу и завапио. За столом је седела, у марами милосрдне сестре, жена са торбом на којој је писало: »Пијавице«. Завапио је професор, загледан у њена уста: она су била мушка, искривљена, до ушију, са једним очњаком. Очи сестрине биле су мртве.

— Новац ћу ја узети — мушким басом је рекла сестра — шта ће он овде. — Згрнула је птичјом ногом етикете и почела да нестаје у ваздуху.

Прошла су два сата. Професор Кузьмин је седео у спаваћој соби на кревету, и при том су му пијавице висиле на слепоочницама, иза ушију и на врату. Крај његових ногу, на свиленом јоргану, седео је седобрки професор Буре, са саучешћем гледао Кузьмина и тешио га да су све то глупости. Кроз прозор се већ видела ноћ.

Шта се још чудновато дешавало у Москви те ноћи, ми не знамо и, наравно, нећемо ни да истражујемо — утолико пре што долази време да пређемо на други део наше истините приче. За мном, читаоче!

ЧАСТЬ ВТОРАЯ

ДРУГИ ДЕО

Глава 19. Маргарита

Поглавље 19 МАРГАРИТА

За мной, читатель! Кто сказал тебе, что нет на свете настоящей, верной, вечной любви? Да отрежут лгуну его гнусный язык!

За мной, мой читатель, и только за мной, и я покажу тебе такую любовь!
Нет! Мастер ошибался, когда с горечью говорил Иванушке в больнице в тот час, когда ночь перевалилась через полночь, что она позабыла его. Этого быть не могло. Она его, конечно, не забыла. Прежде всего откроем тайну, которую мастер не пожелал открыть Иванушке. Возлюбленную его звали Маргаритою Николаевной. Все, что мастер говорил о ней бедному поэту, было сущей правдой. Он описал свою возлюбленную верно. Она была красива и умна. К этому надо добавить еще одно – с уверенностью можно сказать, что многие женщины все, что угодно, отдали бы за то, чтобы променять свою жизнь на жизнь Маргариты Николаевны.

Бездетная тридцатилетняя Маргарита была женою очень крупного специалиста, к тому же сделавшего важнейшее открытие государственного значения. Муж ее был молод, красив, добр, честен и обожал свою жену. Маргарита Николаевна со своим мужем вдвоем занимали весь верх прекрасного особняка в саду в одном из переулков близ Арбата. Очаровательное место! Всякий может в этом убедиться, если пожелает направиться в этот сад. Пусть обратится ко мне, я скажу ему адрес, укажу дорогу – особняк еще цел до сих пор.

Маргарита Николаевна не нуждалась в деньгах. Маргарита Николаевна могла купить все, что ей понравится. Среди знакомых ее мужа попадались интересные люди. Маргарита Николаевна никогда не прикасалась к примусу. Маргарита Николаевна не знала ужасов житья в совместной квартире. Словом... Она была счастлива? Ни одной минуты! С тех пор, как девятнадцатилетней она вышла замуж и попала в особняк, она не знала счастья. Боги, боги мои! Что же нужно было этой женщине?! Что нужно было этой женщине, в глазах которой всегда горел какой-то непонятный огонечек, что нужно было этой чуть косящей на один глаз ведьме, украсившей себя тогда весною мимозами? Не знаю. Мне неизвестно. Очевидно, она говорила правду, ей нужен был он, мастер, а вовсе не готический особняк, и не отдельный сад, и не деньги. Она любила его, она говорила правду.

Даже у меня, правдивого повествователя, но постороннего человека, сжимается сердце при мысли о том, что испытала Маргарита, когда пришла на другой день в домик мастера, по счастью, не успев переговорить с мужем, который

За мною, читаюче! Ко ти је рекао да на свету не постоји права, верна, вечита љубав? Нека томе лажову одсеку његов погани језик!

За мною, мој читаюче, и само за мною, а ја ћу ти показати такву љубав!
Не! Мајстор је грешио када је с горчином причао Иванушки у болници, у тренутку када је превалила поноћ, да га је она заборавила. То није могло да се деси. Она га, разуме се, није заборавила. Пре свега, да откријемо тајну коју мајстор није хтео да открије Иванушки. Његова љубљена се звала Маргарита Николајевна. Све што је мајстор говорио о њој јадном песнику, била је сушта истина. Он је верно описао своју љубљену. Она је била лепа и паметна. Томе треба додати још и ово – са сигурношћу се може рећи да би многе жене дале све што имају када би могле да замене свој живот за живот Маргарите Николајевне.

Тридесетогодишња жена без деце, Маргарита је била супруга врло угледног стручњака, који је уз то учинио важно откриће државнога значаја. Муж јој је био млад, леп, добар, поштен и обожавао је своју жену. Маргарита Николајевна и њен муж живели су на целом горњем слрату виле са вртом у једној улицици у близини Арбата. Чаробно место! Ко год усхте да оде у тај врт, може у то да се увери. Нека се само обрати мени, даћу му адресу, показати пут — вила стоји и данас.

Маргарита Николајевна није оскудевала у новцу. Маргарита Николајевна је могла да купи све што јој се допадне. Међу познаницима њеног мужа било је занимљивих људи. Маргарита Николајевна никада није прилазила штедњаку. Маргарита Николајевна није упознала ужас живота у заједничком стану. Једном речју... била је срећна? Ниједног трена! Откако се као деветнаестогодишња девојка удала и доспела у ову кућу, она за срећу није знала. Богови, богови моји! Па шта је онда било потребно овој жени? Шта је било потребно овој жени у чијим је очима увек тињала некаква тајанствена ватра, шта је било потребно овој тек мало разрокој у једно око вештици која се тога пролећа украсила мимозама? Не знам. Није ми познато. Очигледно је говорила истину, био јој је потребан он, мајстор, а ни најмање готска вила, ни засебан врт, ни новац. Она је волела њега, говорила је истину.

Чак се и мени, веродостојном приповедачу, али туђем човеку, стеже срце при помисли шта је све осећала Маргарита када је сутрадан дошла у мајсторову кућицу, срећом не стигавши да поразговара с мужем који се није вратио како је

не вернулся в назначенный срок, и узнала, что мастера уже нет.

Она сделала все, чтобы разузнать что-нибудь о нем, и, конечно, не разузнала ровно ничего. Тогда она вернулась в особняк и зажила на прежнем месте.

Но лишь только исчез грязный снег с тротуаров и мостовых, лишь только потянуло в форточки гниловатом беспокойном ветром весны, Маргарита Николаевна затосковала пуще чем зимой. Она плакала часто в тайне долгим и горьким плачем, она не знала кого она любит – живого или мертвого? И чем дальше шли отчаянные дни, тем чаще и в особенности в сумерки, ей приходила мысль о том что она связана с мертвым.

Нужно было или забыть его, или самой умереть. Ведь нельзя же влачить такую жизнь, нельзя! Забыть его, чего бы не стоило забыть! Но он не забывается, вот горе в чем.

– Да, да, да, такая же самая ошибка! – говорила Маргарита зимою, сидя у печки и глядя в огонь зажженный в память того огня, что горел тогда, когда он писал Понтия Пилата, – зачем я тогда ночью ушла от него? Зачем? Ведь это же безумие! Я вернулась на другой день, честно, как обещала, но было уже поздно. Да, я вернулась, как несчастный Левий Матвей, слишком поздно!

Все эти слова были, конечно, нелепы, потому что, в самом деле: что изменилось бы, если бы она в ту ночь осталась у мастера? Разве она спасла бы его? Смешно! – воскликнули бы мы, но мы этого не сделаем перед доведенной до отчаяния женщиной.

В таких мучениях прожила Маргарита Николаевна всю зиму и дожила до весны.

В тот самый день, когда происходила всякая нелепая кутерьма, вызванная появлением черного мага в Москве, в пятницу, когда был изгнан обратно в Киев дядя Берлиоза, когда арестовали бухгалтера и произошло еще множество других глупейших и непонятных вещей, Маргарита проснулась около полудня в своей спальне, выходящей фонарем в башню особняка.

Проснувшись, Маргарита не заплакала, как это бывало часто, потому что проснулась с предчувствием, что сегодня наконец что-то произойдет. Ощувив это предчувствие, она стала его подогревать и растить в своей душе, опасаясь, чтобы оно ее не покинуло.

– Я верую! – шептала Маргарита торжественно, – я верую! Что-то произойдет! Не может не произойти, потому что за что же, в самом деле, мне послана пожизненная мука? Сознаюсь в том, что я лгала и обманывала и жила тайной жизнью, скрытой от людей, но все же нельзя за это наказывать так жестоко. Что-то случится непременно, потому что не бывает так, чтобы что-нибудь тянулось вечно. А кроме того, мой сон был вещий, за это я ручаюсь.

рекао, и кад је сазнала да мајстора више нема.

Учинила је све да би дознала нешто о њему, али, наравно, није дознала баш ништа. Тада се вратила у вилу и наставила да живи на старом месту.

Али, чим је ишчезао прљави снег са тротоара и улица, чим је у окна дунуо плесниви, неспокојни пролећни ветар, Маргарита Николајевна је почела да жали још јаче него зими. Често је плакала крадом дугим и горким плачем, није знала кога воли – живог или мртвог човека. И како су пролазили очајни дани, све чешће, а нарочито у сумрак, надлазила јој је мисао да је везана с мртвим.

Било је неопходно или га заборавити, или умрети. Јер немогуће је отезати са таквим животом, немогуће! Заборавити га, по сваку цену, заборавити! Али, он се не заборавља, у томе је јад.

— Да, да, да, управо иста погрешка! — говорила је Маргарита, седећи зими крај пећи, загледана у ватру — зашто сам оне ноћи отишла од њега? Зашто? Па то је било безумно! Вратила сам се сутрадан, поштено, како сам и обећала, али је већ било касно. Да, вратила сам се као несрећни Леви Матеј, прекасно!

Све су те речи биле, наравно, бесмислене, јер у ствари: шта би се променило да је оне ноћи остала код мајстора? Зар би га спасла? Смешно! - узвикнули бисмо, али то нећемо учинити пред женом доведеном до очајања.

У таквим мукама је Маргарита Николајевна провела целу зиму и дочекала пролеће.

Оног истога дана када је настао свакојак бесмислени дармар, изазван појавом црнога мага у Москви, у петак, када је био најурен натраг у Кијев Берлиозов теча, када је био ухапшен књиговођа, и када се догодило још мноштво других глупавих и неразумљивих ствари, Маргарита се пробудила око поднева у својој спаваћој соби у кули виле с еркером.

Кад се пробудила, Маргарита није заплакала, као што се то често дешавало, јер се пробудила с предосећањем да ће се тог истога дана најзад нешто десити. Приметивши то предосећање, она га је подстицала и гајила у својој души, бојећи се да је оно не напусти.

— Верујем! — шаптала је Маргарита свечано — верујем! Нешто ће се десити! Не може да се не деси, јер зашто би ми, у ствари, било досуђено доживотно мучење? Признајем да сам лгала и варала и живела тајним животом, прикривеним од људи, али се ипак то не може кажњавати тако сурово. . . Нешто ће се свакако десити, јер не бива да нешто вечито траје. А осим тога, мој сан је био пророчанеки, за то јамчим.

Так шептала Маргарита Николаевна, глядя на пунцовые шторы, наливающиеся солнцем, беспокойно одеваясь, расчесывая перед тройным зеркалом короткие завитые волосы.

Сон, который приснился в эту ночь Маргарите, был действительно необычен. Дело в том, что во время своих зимних мучений она никогда не видела во сне мастера. Ночью он оставлял ее, и мучилась она только в дневные часы. А тут приснился.

Приснилась неизвестная Маргарите местность – безнадежная, унылая, под пасмурным небом ранней весны. Приснилось это клочковатое бегущее серенькое небо, а под ним беззвучная стая грачей. Какой-то корявый мостик. Под ним мутная весенняя речонка, безрадостные, нищенские, полуголые деревья, одинокая осина, а далее, – меж деревьев, – за каким-то огородом бревенчатое зданье, не то оно – отдельная кухня, не то баня, не то черт знает что. Неживое все кругом какое-то и до того унылое, что так и тянет повеситься на этой осине у мостика. Ни дуновения ветерка, ни шевеления облака и ни живой души. Вот адское место для живого человека!

И вот, вообразите, распахивается дверь этого бревенчатого здания, и появляется он. Довольно далеко, но он отчетливо виден. Оборван он, не разберешь, во что он одет. Волосы всклокочены, небрит. Глаза больные, встревоженные. Манит ее рукой, зовет. Захлебываясь в неживом воздухе, Маргарита по кочкам побежала к нему и в это время проснулась.

"Сон этот может означать только одно из двух, – рассуждала сама с собой Маргарита Николаевна, – если он мертв и поманил меня, то это значит, что он приходил за мною, и я скоро умру. Это очень хорошо, потому что мучениям тогда настанет конец. Или он жив, тогда сон может означать только одно, что он напоминает мне о себе! Он хочет сказать, что мы еще увидимся. Да, мы увидимся очень скоро."

Находясь все в том же возбужденном состоянии, Маргарита оделась и стала внушать себе, что, в сущности, все складывается очень удачно, а такие удачные моменты надо уметь ловить и пользоваться ими. Муж уехал в командировку на целых три дня. В течение трех суток она предоставлена самой себе, никто не помешает ей думать о чем угодно, мечтать о том, что ей нравится. Все пять комнат в верхнем этаже особняка, вся эта квартира, которой в Москве позавидовали бы десятки тысяч людей, в ее полном распоряжении.

Однако, получив свободу на целых три дня, из всей этой роскошной квартиры Маргарита выбрала далеко не самое лучшее место. Напившись чаю, она ушла в темную, без окон, комнату, где хранились чемоданы и разное старье в двух больших шкафах. Присев на корточки, она открыла нижний ящик первого из них и из-под груды шелковых обрезков достала то единственно ценное, что имела в жизни. В руках у Маргариты оказался старый альбом коричневой кожи, в

Такое же шептала Маргарита Николаевна, глядя на пурпурные завесы, обсаженные зрацами солнца, возбуждено се облачаючи и рашчешльвавајући пред трокрилним огледалом кратку ковцаву косу.

Сан који је те ноћи уснила Маргарита био је заиста необичан. Ствар је била у томе што током својих зимских мука она никад није сањала мајстора. Он ју је ноћу напуштао, и она се мучила само по дану. А сад га је уснила.

Уснила је Маргарита потпуно непознат предео – безнадан, суморан, под тмурним небом раного пролећа. Уснила је ово ковцаво покренуто сиво небо, а под њим нечујно јато гачаца. Некакав чворноват мостић. Испод њега мутна пролећна речица, невесело, убого, полуголо дрвеће, усамљена јасика, а негде даље — између дрвећа, иза некаког повртњака — брвнара, као да је летња кујна, или купатило, или ђаво ће га знати шта. Унаоколо све некако умртвљено и до те мере суморно да човека чисто вуче да се обеси о ону јасику крај мостића. Ни ветар да дуне, ни облак да се покрене и нигде живе душе. Паклено место за живог човека.

И ето, замислите, отварају се врата ове брвнаре и појављује се он. Прилично је далеко, али се јасно види. Одрпан је, не распознаје се у шта је обучен. Коса му је рашчупана, необријан је. Очи су му болесне, узнемирене. Маше јој руком, зове је. Гушећи се у мртвом ваздуху, Маргарита је преко бусења потрчала према њему и у том се пробудила.

»Овај сан може да означава само једно од двога« — расправљала је сама са собом Маргарита Николаевна »ако је мртав а позвао ме, то значи да је долазио по мене, и да ћу ускоро умрети. То је врло добро, јер ће тад доћи крај мојим мукама. Или је жив, и тада сан може да значи само једно, да ме он подсећа на себе! Хоће да ми каже да ћемо се још видети. Да, ускоро ћемо се видети!«

Још увек исог тако узбуђена, Маргарита се обукла и почела себе да убеђује да је у суштини испало повољно, а такве повољне тренутке треба умети увребати и искористити. Муж јој је службено отпутовао на пуна три дана. Та три дана она је препуштена сама себи, нико јој неће сметати да мисли о чему хоће, да машта о ономе што јој се допада. Свих пет соба на горњем спрату виле, цео овај стан коме би у Москви позавиделе десетине хиљада људи — стоје јој на располагању.

Међутим, добивши слободу током читава три дана, Маргарита није одабрала баш најзгодније место у целом том раскошном стану. Пошто се напила чаја, отишла је у мрачну собу без прозора, у којој су се налазили куфери и разне друге ствари у два велика ормана. Чучнула је и отворила доњу фиоку првог ормана и испод гомиле комадића свиле извукла оно што јој је једино било драгоцену у животу. У Маргаритиним рукама обрео се стари албум од мрке коже, у коме су се налазили мајсторова

котором была фотографическая карточка мастера, книжка сберегательной кассы со вкладом в десять тысяч на его имя, распластанные между листками папиросной бумаги лепестки засохшей розы и часть тетради в целый лист, исписанной на машинке и с обгоревшим нижним краем.

Вернувшись с этим богатством к себе в спальню, Маргарита Николаевна установила на трехстворчатом зеркале фотографию и просидела около часа, держа на коленях испорченную огнем тетрадь, перелистывая ее и перечитывая то, в чем после сожжения не было ни начала, ни конца: "...Тьма, пришедшая со средиземного моря, накрыла ненавидимый прокуратором город. Исчезли висячие мосты, соединяющие храм со страшной антониевой башней, опустилась с неба бездна и залила крылатых богов над гипподромом, хасмонеийский дворец с бойницами, базары, караван-сарай, переулки, пруды... Пропал Ершалаим – великий город, как будто не существовал на свете..."

Маргарите хотелось читать дальше, но дальше ничего не было, кроме неровной угольной бахромы.

Утирая слезы, Маргарита Николаевна оставила тетрадь, локти положила на подзеркальный столик и, отражаясь в зеркале, долго сидела, не спуская глаз с фотографии. Потом слезы высохли. Маргарита аккуратно сложила свое имущество, и через несколько минут оно было опять погребено под шелковыми тряпками, и со звоном в темной комнате закрылся замок.

Маргарита Николаевна надевала в передней пальто, чтобы идти гулять. Красавица Наташа, ее домработница, осведомилась о том, что сделать на второе, и, получив ответ, что это безразлично, чтобы развлечь самое себя, вступила со своей хозяйкой в разговор и стала рассказывать бог знает что, вроде того, что вчера в театре фокусник такие фокусы показывал, что все ахнули, всем раздавал по два флакона заграничных духов и чулки бесплатно, а потом, как сеанс кончился, публика вышла на улицу, и – хватъ – все оказались голые! Маргарита Николаевна повалилась на стул под зеркалом в передней и захохотала.

– Наташа! Ну как вам не стыдно, – говорила Маргарита Николаевна, – вы грамотная, умная девушка; в очередях врут черт знает что, а вы повторяете!

Наташа залилась румянцем и с большим жаром возразила, что ничего не врут и что она сегодня сама лично в гастрономе на Арбате видела одну гражданку, которая пришла в гастроном в туфлях, а как стала у кассы платить, туфли у нее с ног исчезли и она осталась в одних чулках. Глаза вылупленные! На пятке дыра. А туфли эти волшебные, с того самого сеанса.

– Так и пошла?

– Так и пошла! – вскрикивала Наташа, все больше

фотографию, штедна књижица са улогом од десет хиљада рубаља на његово име, латице сасушене руже распротрте између листића цигарет-папира и део свеске, колико за цео табак, исписане писаћом машином и нагореле на доњој ивици.

Кад се вратила с тим богатством у своју спаваћу собу, Маргарита Николајевна је поставила на трокрилно огледало фотографију и седела око један сат, држећи на коленима свеску оштећену ватром, прелиставајући је и прочитавајући оно што после спаљивања није имало ни почетка ни краја. »помрчина која је наишла са Средоземног мора прекрила је град који је прокуратор мрзео. Нестали су висећи мостови, који су спајали храм са страшном Антонијевом кулом, са неба се спустио бездан и потопио крилате богове над хиподромом, Хасмонејску палату са пушкарницама, пијаче, каравансераје, сокаке, рибњаке... . Нестао је Јерушалаим - велики град, као да га никада није ни било на свету... .«

Маргарита је желела да чита даље, али даље није било ничег, изузев неједнаких угљенисаних реса.

Бришући сузе, Маргарита Николајевна је оставила свеску, налактила се на тоалетни сточић и, огледајући се у огледалу, дуго тако седела не скидајући поглед са фототрафије. Затим су сузе пресахнуле. Маргарита је уредно сложила своје богатство, и после неколико минута оно је поново било похрањено под свиленим крпцама, а у мрачном собичку шкљоцнула је и затворила се брава.

Маргарита Николајевна је у предсобљу облачила капут, спремајући се у шетњу. Лепотица Наташа, њена кућна помоћница, упитала је шта да припреми као главно јело и, пошто је добила одговор да је то свеједно, она је, да би саму себе забавила, повела разговор са својом газдарицом и почела да прича бог ће га знати шта, као на пример, да је синоћ у позоришту опсенар изводио такве трикове, да су се сви задивили, свима је бесплатно поделио по две флашице страних парфема и чарапе, а после, када се представа завршила, публика је изашла на улицу и кад тамо — сви су били голи! Маргарита Николајевна се сручила на столицу испред огледала у предсобљу и праснула у смех.

— Наташа! Како вас само није срамота — рекла је Маргарита Николајевна — ви сте писмена, паметна девојка; ђаво га знао шта све не лажу по редовима, а ви понављате!

Наташа је поцрвенела и са жаром одвратила да нико ништа не лаже и да је она данас лично у гастроному на Арбату видела неку грађанку која је дошла са ципелама на ногама, а кад је на каси плаћала, ципеле су јој нестале, па је остала само у чарапама. Очи исколачене, на пети рупа! А ципеле су зачаране, баш са те представе.

— И тако је отишла?

— Тако је отишла! — узвикивала је Наташа,

краснея оттого, что ей не верят, – да вчера, Маргарита Николаевна, милиция человек сто ночью забрала. Гражданки с этого сеанса в одних панталонах бежали по Тверской.

– Ну, конечно, это Дарья рассказывала, – говорила Маргарита Николаевна, – я давно уже за ней замечала, что она страшная врунья.

Смешной разговор закончился приятным сюрпризом для Наташи. Маргарита Николаевна пошла в спальню и вышла оттуда, держа в руках пару чулок и флакон одеколona. Сказав Наташе, что она тоже хочет показать фокус, Маргарита Николаевна подарила ей чулки и склянку и сказала, что просит ее только об одном – не бегать в одних чулках по Тверской и не слушать Дарью. Расцеловавшись, хозяйка и домработница расстались.

Откинувшись на удобную, мягкую спинку кресла в троллейбусе, Маргарита Николаевна ехала по Арбату и то думала о своем, то прислушивалась к тому, о чем шепчутся двое граждан, сидящие впереди нее.

А те, изредка оборачиваясь с опаской, не слышит ли кто, перешептывались о какой-то ерунде. Здоровенный, мясистый, с бойкими свинными глазками, сидящий у окна, тихо говорил маленькому своему соседу о том, что пришлось закрыть гроб черным покрывалом...

– Да не может быть, – поражаясь, шептал маленький, – это что-то неслыханное... А что же Желдыбин предпринял?

Среди ровного гудения троллейбуса слышались слова от окошка:

– Уголовный розыск... скандал... ну, прямо мистика!

Из этих отрывочных кусочков Маргарита Николаевна кое-как составила что-то связное. Граждане шептались о том, что у какого-то покойника, а какого – они не называли, сегодня утром из гроба украли голову!

Вот из-за этого Желдыбин этот самый так и волнуется теперь. А двое, что шепчутся в троллейбусе, тоже имеют какое-то отношение к обокраденному покойнику.

– Поспеем ли за цветами захватить? – беспокоился маленький, – кремация, ты говоришь, в два?

Наконец Маргарите Николаевне надоело слушать эту таинственную трепотню про украденную из гроба голову, и она обрадовалась, что ей пора выходить.

Через несколько минут Маргарита Николаевна уже сидела под кремлевской стеной на одной из скамеек, поместившись так, что ей был виден Манеж.

Маргарита шурилась на яркое солнце, вспоминала свой сегодняшний сон, вспоминала, как ровно год, день в день и час в час, на этой же самой скамье она сидела рядом с ним. И точно так же, как и тогда, черная сумочка лежала рядом с нею на скамейке. Его не было рядом в этот день, но разговаривала мысленно Маргарита Николаевна

црвенећи све више због тога што јој се не верује — а јуче је још, Маргарита Николајевна, милиција ноћу похапсила стотинак људи. Грађанке су са те представе трчале по Тверској само у гаћицама.

— Па, наравно, то су Дарјине приче — рекла је Маргарита Николајевна — одавно сам већ запазила да воли да лаже.

Смешан разговор се завршио пријатним по Наташу изненађењем. Маргарита Николајевна је отишла у спаваћу собу и вратила се из ње држећи у рукама пар чарапа и флашицу колоњевке воде. Рекавши Наташи како и сама хоће да изведе трик, Маргарита Николајевна јој је поклопила чарапе и флашицу и казала да је једино моли — да не трчи само у чарапама по Тверској и да не слуша Дарју. Пољубивши се на крају, газдарица и кућна помоћница су се растале.

Заваливши се на удобан, мек наслон седишта у троллејбусу, Маргарита Николајевна се возила по Арбату и час је мислила своје мисли, час опет прислушкивала о чему шапћу два грађанина испред ње.

А ови су, опрезно се покаткад осврћући, шаптали некакве глупости. Крупан дебелко живих свињских очију, који је седео крај прозора, тихо је говорио свом малом суседу о томе како је сандук морао да се прекрије црним покривом...

— Ма то је немогућно — згрануто је шаптао мали — то је одиста нечувено!... А шта је предузео Желдибин?

Кроз равномерну хуку троллејбуса допирале су од прозора речи:

— Кривична истрага... скандал... но, права мистика!

Ове одломке Маргарита Николајевна је успела и да повеже у нешто. Грађани су шаптали о томе како је неком покојнику, а којем, то нису рекли, тог јутра из мртвачког сандука украдена глава!

Управо се због тога тај Желдибин толико сад и нервира. И ови, што се дошаптавају у троллејбусу, имају некакве везе са покраденим и покојником.

— Хоћемо ли стићи да свратимо по цвеће? — узнемирио се мали — кремација је, кажеш, у два?

На крају је Маргарити Николајевној дојадило да слуша то тајанствено брбљање о глави украденој из мртвачког сандука, и она се обрадовала што јој је време да изађе из троллејбуса.

Кроз неколико минута Маргарита Николајевна је већ седела под зидинама Кремља на клупи, сместивши се тако да види Мањеж.

Маргарита је жмиркала на јарком сунцу, присећала се свог ноћашњег сна, присећала се како је тачно пре годину дана, у овај исти дан и овај исти час, седела на овој истој клупи поред њега. И баш као и онда, црна ташна је била поред ње на клупи. Овог дана га није било покрај ње, али је Маргарита Николајевна у мислима ипак разговарала са њим:

все же с ним:

"Если ты сослан, то почему же не даешь знать о себе? Ведь дают же люди знать. Ты разлюбил меня? Нет, я почему-то этому не верю. Значит, ты был сослан и умер... Тогда, прошу тебя,пусти меня, дай мне наконец свободу жить, дышать воздухом". Маргарита Николаевна сама отвечала за него: "Ты свободна... Разве я держу тебя?" Потом возражала ему: "Нет, что это за ответ! Нет, ты уйди из моей памяти, тогда я стану свободна".

Люди проходили мимо Маргариты Николаевны. Какой-то мужчина покосился на хорошо одетую женщину, привлеченный ее красотой и одиночеством. Он кашлянул и присел на кончик той же скамьи, на которой сидела Маргарита Николаевна. Набравшись духу, он заговорил:

– Определенно хорошая погода сегодня...

Но Маргарита так мрачно поглядела на него, что он поднялся и ушел.

"Вот и пример, – мысленно говорила Маргарита тому, кто владел ею, – почему, собственно, я прогнала этого мужчину? Мне скучно, а в этом ловеласе нет ничего дурного, разве только что глупое слово "определенно"? Почему я сижу, как сова, под стеной одна? Почему я выключена из жизни?"

Она совсем запечалилась и понурилась. Но тут вдруг та самая утренняя волна ожидания и возбуждения толкнула ее в грудь. "Да, случится!" Волна толкнула ее вторично, и тут она поняла, что это волна звуковая. Сквозь шум города все отчетливее слышались приближающиеся удары барабана и звуки немного фальшивящих труб.

Первым показался шагом следующий мимо решетки сада конный милиционер, а за ним три пешех. Затем медленно едущий грузовик с музыкантами. Далее – медленно двигающаяся похоронная новенькая открытая машина, на ней гроб весь в венках, а по углам площадки – четыре стоящих человека: трое мужчин, одна женщина.

Даже на расстоянии Маргарита разглядела, что лица стоящих в похоронной машине людей, сопровождающих покойника в последний путь, какие-то странно растерянные. В особенности это было заметно в отношении гражданки, стоявшей в левом заднем углу автодрог. Толстые щеки этой гражданки как будто изнутри распирали еще больше какую-то пикантной тайной, в заплывших глазах играли двусмысленные огоньки. Казалось, что вот-вот еще немного, и гражданка, не вытерпев, подмигнет на покойника и скажет: "Видали вы что-либо подобное? Прямо мистика!" Столь же растерянные лица были и у пешех провожающих, которые, в количестве человек трехсот примерно, медленно шли за похоронной машиной.

Маргарита провожала глазами шествие, прислушиваясь к тому, как затихает вдали унылый турецкий барабан, выделяющийся одно и то же "Бумс, бумс, бумс", и думала: "Какие странные

»Ако си протеран, зашто се онда не јављаш? Јер, други се ипак јављају. Не волиш ме више? Не, из неких разлога у то не верујем. Значи, био си прогнан и умро си... Онда, молим те, пусти ме, дај ми коначно слободу да живим, да дишем.« Маргарита Николајевна је сама себи одговарала уместо њега: »Слободна си... Зар те ја држим?« После му се противила: »Не, какав је то одговор? Не, напусти моје памћење, тада ћу постати слободна.«

Људи су пролазили поред Маргарите Николајевне. Неки мушкарац је бацио поглед на лепо одевену жену, привучен њеном лепотом и усамљеношћу. Накашљао се и сео на ивицу клупе на којој је седела Маргарита Николајевна. Скупивши храброст, почео је:

— Неоспорно је лепо време данас...

Али Маргарита га је погледала тако мрко да је он одмах устао и отишао.

»Ево примера« у себи се обратила Маргарита онеме у чијој је власти била — »зашто сам у ствари, отерала оног мушкараца? Досађујем се, а у оном Лавлису није било ничег лошег, изузев можда глупе речи „неоспорно“? Зашто седим као буљина, сама под зидинама? Зашто сам избачена из живота?«

Потпуно се растужила и скуњила. Али наједном јој је онај исти јутарњи талас ишчекивања и узбуђења заплуснуо груди. »Да, деситће се!« Талас ју је заплуснуо други пут, и тада је она схватила да је то звучни талас. Кроз буку града све јасније се чуло како се приближава добовање и помало погрешна свирка труба.

Прво се појавио милиционар на коњу, који је кораком пролазио поред ограде парка, а за њим су ишла пешице три милиционара. За њима је успорено возио камион са свирачима. Иза њега су се споро кретала нова, отворена погребна кола, на њима мртвачки сандук прекривен венцима и на четири угла — четворо у стојећем ставу: три мушкараца и једна жена.

Чак и издалека, Маргарита је опазила да су лица људи који стоје у погребним колима и прате покојника на последњи пут некако чудновато збуњена. То се посебно јасно видело на грађанки која је стајала у левом задњем углу мртвачких кола. Дебеле грађанкине образе као да је изнутра још више надимала некаква пикантна тајна, а подбуле очице искриле су се двосмислено. Чинило се да ће сваког часа грађанка, не могавши више да издржи, намигнути покојнику и рећи: »Јесте ли видели нешто налик на ово? Права мистика!« Подједнако су била збуњена лица и оних у пратњи, у којој се негде око три стотине људи кретало лагано за погребним колима.

Маргарита је испратила очима поворку, ослушкујући како се у даљини губи сетан таламбас, што стално понавља једно те исто: »бумс, бумс, бумс«, и мислила: »Каква чудновата

похороны... И какая тоска от этого "бумса"! Ах, право, дьяволу бы заложила душу, чтобы только узнать, жив он или нет! Интересно знать, кого это хоронят с такими удивительными лицами?"

— Берлиоза Михаила Александровича, — слышался рядом несколько носовой мужской голос, — председателя МАССОЛИТА.

Удивленная Маргарита Николаевна повернулась и увидела на своей скамейке гражданина, который, очевидно, бесшумно подсел в то время, когда Маргарита загляделась на процессию и, надо полагать, в рассеянности вслух задала свой последний вопрос.

Процессия тем временем стала приостанавливаться, вероятно, задерживаемая впереди светофорами.

— Да, — продолжал неизвестный гражданин, — удивительное у них настроение. Везут покойника, а думают только о том, куда девалась его голова!

— Какая голова? — спросила Маргарита, вглядываясь в неожиданного соседа. Сосед этот оказался маленького роста, пламенно-рыжий, с клыком, в крахмальном белье, в полосатом добротном костюме, в лакированных туфлях и с котелком на голове. Галстук был яркий. Удивительно было то, что из кармашка, где обычно мужчины носят платочек или самопишущее перо, у этого гражданина торчала обглоданная куриная кость.

— Да, изволите ли видеть, — объяснил рыжий, — сегодня утром в Грибоедовском зале голову у покойника стащили из гроба.

— Как же это может быть? — невольно спросила Маргарита, в то же время вспомнив шепот в троллейбусе.

— Черт его знает как! — развязно ответил рыжий, — я, впрочем, полагаю, что об этом Бегемота не худо бы спросить. До ужаса ловко сперли. Такой скандалище! И, главное, непонятно, кому и на что она нужна, эта голова!

Как ни была занята своим Маргарита Николаевна, ее все же поразили странные враки неизвестного гражданина.

— Позвольте! — вдруг воскликнула она, — какого Берлиоза? Это, что в газетах сегодня...

— Как же, как же...

— Так это, стало быть, литераторы за гробом идут? — спросила Маргарита и вдруг оскалилась.

— Ну, натурально, они!

— А вы их знаете в лицо?

— Всех до единого, — ответил рыжий.

— Скажите, — заговорила Маргарита, и голос ее стал глух, — среди них нету критика Латунского?

— Как же его может не быть? — ответил рыжий, — вон он с краю в четвертом ряду.

— Это блондин-то? — шурясь, спросила Маргарита.

— Пепельного цвета... Видите, он глаза вознес к небу.

— На патера похож?

пратьа... и како је само чемерно то бумс! Ах, доиста бих и ђаволу душу продала само да сазнам да ли је жив или није! Занимљиво би било знати кога то сахрањују са тако чудноватим лицима?»

— Берлиоза Михаила Александровича — зачула је крај себе помало уњкав мушки глас — председника МАССОЛИТ-а.

Зачуђена Маргарита Николајевна окренула се и угледала на својој клупи грађанина, који је очигледно нечујно сео на клупу док је она бленула у процесиију и, када је, према свему судећи, расејано поставила наглас своје последње питање.

Процесија се у међувремену почела да зауставља, вероватно је чело поворке застало испред семафора.

— Да — наставио је непознати грађанин — чудновато су одиста расположени. Возе покојника, а мисле само на то где ли му се дела глава.

— Каква глава? — упитала је Маргарита, загледајући неочекиваног суседа. Тај сусед је био малог раста, ватренорић, са очњаком, у уштирканог кошуљи и пристојном пругастом оделу, са лакираним ципелама и полуцилиндром на глави. Кравата му је била светла. Чудно је било што је из горњег џепа на сакоу, где мушкарци обично држе марамицу или стило, овом грађанину вирила оглодана кокошија кост.

— Да, ако изволите видети — објаснио је риђи — јутрос су у Грибоједовљевој сали украли покојнику главу из сандука.

— Како је то могло да се деси? — и нехотице је упитала Маргарита, сетивши се истовремено шаптања у троллејбусу.

— Ђаво ће га знати како! — дружевно је одговорио риђи — уосталом, сматрам да не би било наодмет да приупитамо Бехемота. Страшно су је вешто здипили. Велики скандал! И, што је најважније, непојамно је коме и зашто треба та глава!

— Ма колико да је била обузета својим мислима, Маргарита Николајевна се ипак зачудила чудноватим лагаријама непознатог грађанина.

— Извините! — наједном је узвикнула. — Ког то Берлиоза? Оног што су данас у новинама. . .

— Дакако, дакако. . .

— Значи, то писци иду за ковчегом? — упитала је Маргарита, и наједном се искесила,

— Природно, они!

— А ви их лично познајете?

— Све до једнога — одговорио је риђи.

— Реците — проговорила је Маргарита пригушено — да ли је међу њима критичар Латунски?

— Како би могло без њега? — одговорио је риђи. — ено га с краја, у четвртом реду.

— Онај са плавом косом? — упитала је Маргарита жмиркајући.

— Пепељастом... Видите, очи је дигао према небу!

— Личи на католичког свештеника?

– Во-во!

Больше Маргарита ничего не спросила, всматриваясь в Латунского.

– А вы, как я вижу, – улыбаясь, заговорил рыжий, – ненавидите этого Латунского.

– Я еще кой-кого ненавижу, – сквозь зубы ответила Маргарита, – но об этом неинтересно говорить.

Процессия в это время двинулась дальше, за пешими потянулись большею частью пустые автомобили.

– Да уж, конечно, чего тут интересного, Маргарита Николаевна!

Маргарита удивилась:

– Вы меня знаете?

Вместо ответа рыжий снял котелок и взял его на отлет.

"Совершенно разбойничья рожа!" – подумала Маргарита, вглядываясь в своего уличного собеседника.

– Я вас не знаю, – сухо сказала Маргарита.

– Откуда ж вам меня знать! А между тем я к вам послан по дельцу.

Маргарита побледнела и отшатнулась.

– С этого прямо и нужно было начинать, – заговорила она, – а не молоть черт знает что про отрезанную голову! Вы хотите меня арестовать?

– Ничего подобного, – воскликнул рыжий, – что это такое: раз уж заговорил, так уж непременно арестовать! Просто есть к вам дело.

– Ничего не понимаю, какое дело?

Рыжий оглянулся и сказал таинственно:

– Меня прислали, чтобы вас сегодня вечером пригласить в гости.

– Что вы бредите, какие гости?

– К одному очень знатному иностранцу, – значительно сказал рыжий, прищурился глазом.

Маргарита очень разгневалась.

– Новая порода появилась: уличный сводник, – поднимаясь, чтобы уходить, сказала она.

– Вот спасибо за такие поручения! – обидевшись, воскликнул рыжий и проворчал в спину уходящей Маргарите: – Дура!

– Мерзавец! – отозвалась та, оборачиваясь, и тут же услышала за собой голос рыжего:

– Тьма, пришедшая со средиземного моря, накрыла ненавидимый прокуратором город. Исчезли висячие мосты, соединяющие храм со страшной Антониевой башней... Пропал Ершалаим, великий город, как будто не существовал на свете... Так пропадите же вы пропадом с вашей обгоревшей тетрадкой и сушеной розой! Сидите здесь на скамейке одна и умоляйте его, чтобы он отпустил вас на свободу, дал дышать воздухом, ушел бы из памяти!

Побелев лицом, Маргарита вернулась к скамейке. Рыжий глядел на нее, прищурившись.

– Я ничего не понимаю, – тихо заговорила Маргарита Николаевна, – про листки еще можно

— Тако же !

Маргарита выше ништа није питала, посматрала је Латунског.

— А ви, како видим — проговорио је риђи смешкајући се — мрзите тог Латунског.

— Ја још понеког мрзим — процедила је кроз зубе Маргарита — али то није интересно.

Процесија је у том часу кренула даље, за пешацима су ишли углавном празни аутомобили.

— Ма, разуме се, Маргарита Николајевна, шта у томе може бити интересантног?

Маргарита се зачудила:

— Познајете ме?

Уместо одговора риђи је скинуо полуцилиндар и испружио руку у страну.

»Права разбојничка њушка!« помислила је Маргарита, загледавши се у свог саговорника с улице.

— А ја вас не познајем — нељубазно је рекла Маргарита.

— Одакле бисте ме па и знали? Међутим, упутили су ме к вама послом.

Маргарита је побледела и устукнула.

— Од тога је директно требало и почети — рекла је — а не да лупетате ђаво ће га знати шта о одрубљеној глави! Хоћете ли да ме ухапсите?

— Ни говора — узвикнуо је риђи — шта то треба да значи: ако сам вам пришао, одмах вас и хапсим! Једноставно имам нека посла са вама.

— Ништа не схватам, каква то посла?

Риђи се осврнуо и рекао тајанствено:

— Замољен сам да вас позовем вечерас у госте.

— Шта бунцате, какве госте?

— Једном чувеном странцу — значајно је рекао риђи, зачкиљивши на једно око.

Маргарита је побеснела.

— То је неки нов сој: улични подвођач! — рекла је устајући, спремна да оде.

— То ми је хвала за овакву поруку! — узвикнуо је увређено риђи и прогунђао иза леђа Маргарите, која је већ одлазила: — Глупачо!

— Хуљо! — одговорила је ова окренувши се, и у тај мах је зачула иза себе глас риђега:

— Помрчина која је наишла са Средоземног мора прекрила је град који је прокуратор мрзео. Нестали су висећи мостови, који су спајали храм са страшном Антонијевом кулом... Нестао је Јерушалаим, велики град, као да га никада није ни било на свету... Па нестаните без трага онда и ви, са вашом нагорелом свеском и сасушеном ружом! Седите овде сами на клупи и молите га да вам подари слободу, да вас пусти да дишете, да нестане из вашег памћења.

Бела као креч, Маргарита се вратила клупи. Риђи је посматрао кроз полуспуштене капке.

— Ништа не схватам — тихо је рекла Маргарита Николајевна — за листове сте још и могли да

узнать... проникнуть, подсмотреть... Наташа подкуплена? да? Но как вы могли узнать мои мысли? — она страдальчески сморщилась и добавила: — Скажите мне, кто вы такой? Из какого вы учреждения?

— Вот скука-то, — проворчал рыжий и заговорил громче: — Простите, ведь я сказал вам, что ни из какого я не из учреждения! Сядьте, пожалуйста.

Маргарита беспрекословно повиновалась, но все-таки, садясь, спросила еще раз:

— Кто вы такой?

— Ну хорошо, зовут меня Азazelло, но ведь все равно вам это ничего не говорит.

— А вы мне не скажете, откуда вы узнали про листки и про мои мысли?

— Не скажу, — сухо ответил Азazelло.

— Но вы что-нибудь знаете о нем? — моляще шепнула Маргарита.

— Ну, скажем, знаю.

— Молю: скажите только одно, он жив? Не мучьте.

— Ну, жив, жив, — неохотно отозвался Азazelло.

— Боже!

— Пожалуйста, без волнений и вскрикиваний, — нахмурясь, сказал Азazelло.

— Простите, простите, — бормотала покорная теперь Маргарита, — я, конечно, рассердилась на вас. Но, согласитесь, когда на улице приглашают женщину куда-то в гости... У меня нет предрассудков, я вас уверяю, — Маргарита невесело усмехнулась, — но я никогда не вижу никаких иностранцев, общаться с ними у меня нет никакой охоты... и кроме того, мой муж... Моя драма в том, что я живу с тем, кого я не люблю, но портить ему жизнь считаю делом недостойным. Я от него ничего не видела, кроме добра...

Азazelло с видимой скукой выслушал эту бессвязную речь и сказал сурово:

— Попрошу вас минутку помолчать.

Маргарита покорно замолчала.

— Я приглашаю вас к иностранцу совершенно безопасному. И ни одна душа не будет знать об этом посещении. Вот уж за это я вам ручаюсь.

— А зачем я ему понадобилась? — вкрадливо спросила Маргарита.

— Вы об этом узнаете позже.

— Понимаю... Я должна ему отдаться, — сказала Маргарита задумчиво.

На это Азazelло как-то надменно хмыкнул и ответил так:

— Любая женщина в мире, могу вас уверить, мечтала бы об этом, — рожу Азazelло перекосило смешком, — но я разочарую вас, этого не будет.

— Что за иностранец такой?! — в смятении воскликнула Маргарита так громко, что на нее обернулись проходившие мимо скамейки, — и

скажите... могли бы вы уходить, пратите... . Наташу вы поткупили, зар не? Али како вы могли да сазнате моје мисли? — Паћенички се намрштила и додала: — Реците ми, ко вы ви? Из које вы институције?

— Ала је досадна — прогунђао је риђи и рекао гласније: — Извините, али већ сам вам казао да нисам ни из какве институције. Седите, молим вас.

Маргарита је без поговора послушала, али је ипак седајући, упитала још једном:

— Ко вы ви?

— Па, добро, име ми је Азazel, али вам то свеједно ништа не говори.

— А хоћете ли ми рећи одакле вы сазнали за листове и моје мисли?

— Нећу вам рећи — хладно је одговорио Азazel.

— Али вы знате нешто о њему? — молећиво је прошаптала Маргарита.

— Па, рецимо да знам.

— Молим вас: реците ми само једно — да ли је жив? Не мучите ме!

— Па, жив је, жив — преко воље је одговорио Азazel.

— Боже мој!

— Молим, само без узбуђења и узвика — натмурено је рекао Азazel.

— Извините, извините — мрмљала је сада понизно Маргарита — ја сам се, наравно, наљутила на вас. Апи, сложите се са мном, када на улици позивају жену некамо у госте... Немам предрасуда, уверавам вас — Маргарита се тужно осмехнула — али ја никада не виђам странце, немам воље да се дружим са њима... а осим тога, мој муж... Моја је драма у томе што живим са човеком кога не волим, али сматрам да је недостойно да му уништим живот. Сем добра од њега ништа друго нисам видела...

Азazel је с очигледном досадом саслушао овај неповезани монолог и грубо казао:

— Замолио бих вас да за тренутак ућутите.

Маргарита је послушно ућутала.

— Позивам вас код потпуно безопасног странца. И нико живи неће сазнати за ту посету. То вам ја јамчим.

— А зашто сам му ја потребна? — умилно је упитала Маргарита.

— То ћете сазнати касније.

— Разумем... Морам да му се подам — рекла је Маргарита замишљено.

То је Азazel некако надмено пропратио са »хм« и одговорио овако:

— Свака жена на овоме свету, уверавам вас, могла би само да сања о томе — Азazelову њушку је искриво осмех — али да вас разочарам, тога неће бити.

— Какав је то сгранац!?! — потпуно збуњена, узвикнула је Маргарита тако гласно да су се шетачи, који су пролазили поред клупе, осврнули.

какой мне интерес идти к нему?

Азazelло наклонился к ней и шепнул многозначительно:

– Ну, интерес-то очень большой... Вы воспользуетесь случаем...

– Что? – воскликнула Маргарита, и глаза ее округлились, – если я вас правильно понимаю, вы намекаете на то, что я там могу узнать о нем?

Азazelло молча кивнул головой.

– Еду! – с силой воскликнула Маргарита и ухватила Азazelло за руку, – еду, куда угодно!

Азazelло, облегченно отдуваясь, откинулся на спинку скамейки, закрыв спиной крупно вырезанное на ней слово "Нюра", и заговорил иронически:

– Трудный народ эти женщины! – он засунул руки в карманы и далеко вперед вытянул ноги, – зачем, например, меня послали по этому делу? Пусть бы ездил Бегемот, он обаятельный...

Маргарита заговорила, криво и гпько улыбаясь:

– Перестаньте вы меня мистифицировать и мучить вашими загадками... Я ведь человек несчастный, и вы пользуетесь этим. Лезу я в какую-то странную историю, но, клянусь, только из-за того, что вы поманили меня словами о нем! У меня кружится голова от всех этих непонятностей...

– Без драм, без драм, – гримасничая, отозвался Азazelло, – в мое положение тоже нужно входить. Надавать администратору по морде, или выставить дядю из дому, или подстрелить кого-нибудь, или какой-нибудь еще пустяк в этом роде, это моя прямая специальность, но разговаривать с влюбленными женщинами – слуга покорный. Ведь я вас полчаса уже уламываю. Так едете?

– Еду, – просто ответила Маргарита Николаевна.

– Тогда потрудитесь получить, – сказал Азazelло и, вынув из кармана круглую золотую коробочку, протянул ее Маргарите со словами: – Да прячьте же, а то прохожие смотрят. Она вам пригодится, Маргарита Николаевна. Вы порядочно постарели от горя за последние полгода. (Маргарита вспыхнула, но ничего не ответила, а Азazelло продолжал.) Сегодня вечером, ровно в половину десятого, потрудитесь, раздевшись донага, натереть этой мазью лицо и все тело. Дальше делайте, что хотите, но не отходите от телефона. В десять я вам позвоню и все, что нужно, скажу.

Вам ни о чем не придется заботиться, вас доставят куда нужно, и вам не причинят никакого беспокойства. Понятно?

Маргарита помолчала, потом ответила:

– Понятно. Эта вещь из чистого золота, видно по тяжести. Ну что же, я прекрасно понимаю, что меня подкупают и тянут в какую-то темную историю, за которую я очень поплачусь.

– Это что же такое, – почти зашипел Азazelло, – вы

— И зашто бих ишла к њему?

Азazel се нагнуо према њој и шапнуо јој значајно:

— Па, имате рачуна, и то великог... Искористићете прилику...

— Шта? – узвикнула је Маргарита и разрогачила очи. — Ако сам вас добро схватила, ви наговештавате да бих тамо могла да сазнам нешто о њему?

Азazel је ђутке климнуо главом.

— Идем! – повикала је гласно Маргарита и ухватила Азazела за руку. — Идем куда год хоћете! Азazel је с олакшањем одахнуо, наслонио се на клупу, заклонивши леђима крупно урезану реч »Ђура« и рекао иронично:

— Тежак су свет ове жене! – завукао је руке у цепове и испружио ноге — зашто су, на пример, послали овамо мене? Да је дошао Бегемот, он је допадљив...

Маргарита је рекла, смешкајући се усиљено и жалосно:

— Престаните да мистификујете и да ме мучите својим загонеткама... Јер ја сам несрећно биће и ви то користите. Уплићем се у нешто чудно, али, кунем се, само због тога што сте ме намамили речима о њему! Завртело ми се у глави од свих тих нејасних ствари...

— Без драме, без драме — одговорио је Азazel кривељећи се — треба схватити и мој положај. Измлатити администратора, или избацити рођака из куће, или припуцати на некога, или још некаква слична багатела, за то сам стручњак, али разговарати са заљубљенм женама, хвала вам лепо. Салећем вас већ пола сата. Значи, идете?

— Идем — једноставно је одговорила Маргарита Николаевна.

— Онда изволите узети — рекао је Азazel и, извукавши из цепа златну кутијицу, пружио је Маргарити са речима: — али склоните је, јер пролазници гледају. Добро ће вам доћи, Маргарита Николаевна. Ви сге прилично остарели од туговања за последњих пола године. — Маргарита се зајапурила, али ништа није одговорила, а Азazel је наставио: — Вечерас, тачно у пола десет, потрудите се да, скинувши се до гола, овом машћу намажете лице и цело тело. Даље радите шта хоћете, али се не удаљујте од телефона. У десет ћу вам телефонирати и рећи све што је потребно.

Нећете морати ни за шта да бринете, довешће вас куда треба, и нико вам неће ништа нажао учиниги. Да ли вам је јасно?

Маргарита је поћутала, а онда одговорила:

— Јасно ми је. Ово је од чистог злата, судећи по тежини. Па шта, одлично схватам да ме подмићују и увлаче у нешто нечисто, за шта ћу скупо платити.

— Шта је то сада? — готово је просиктао Азazel —

опять?

– Нет, погодите!

– Отдайте обратно крем.

Маргарита крепче зажала в руке коробку и продолжала:

– Нет, погодите... Я знаю, на что иду. Но иду на все из-за него, потому что ни на что в мире больше надежды у меня нет. Но я хочу вам сказать, что, если вы меня погубите, вам будет стыдно! Да, стыдно! Я погибаю из-за любви! – и, стукнув себя в грудь, Маргарита глянула на солнце.

– Отдайте обратно, – в злобе закричал Азazelло, – отдайте обратно, и к черту все это. Пусть посылают Бегемота.

– О нет! – воскликнула Маргарита, поражая проходящих, – согласна на все, согласна проделать эту комедию с натиранием мазью, согласна идти к черту на куличики. Не отдам!

– Ба! – вдруг заорал Азazelло и, вылупив глаза на решетку сада, стал указывать куда-то пальцем.

Маргарита повернулась туда, куда указывал Азazelло, но ничего особенного не обнаружила. Тогда она обернулась к Азazelло, желая получить объяснение этому нелепому "ба!". Но давать это объяснение было некому: таинственный собеседник Маргариты Николаевны исчез.

Маргарита быстро сунула руку в сумочку, куда перед этим криком спрятала коробочку, и убедилась, что она там. Тогда, ни о чем не размышляя, Маргарита торопливо побежала из Александровского сада вон.

Глава 20. Крем Азazelло

Луна в вечернем чистом небе висела полная, видная сквозь ветви клена. Липы и акации разрисовали землю в саду сложным узором пятен. Трехстворчатое окно в фонаре, открытое, но задернутое шторой, светило бешеным электрическим светом. В спальне Маргариты Николаевны горели все огни и освещали полный беспорядок в комнате.

На кровати на одеяле лежали сорочки, чулки и белье, скомканное же белье валялось просто на полу рядом с раздавленной в волнении коробкой папирос. Туфли стояли на ночном столике рядом с недопитой чашкой кофе и пепельницей, в которой дымил окурочок, на спинке стула висело черное вечернее платье. В комнате пахло духами, кроме того, в нее доносился откуда-то запах раскаленного утюга.

Маргарита Николаевна сидела перед трюмо в одном купальном халате, выброшенном на голое тело, и в замшевых черных туфлях. Золотой браслет с часиками лежал перед Маргаритой Николаевной рядом с коробочкой, полученной от

опет почиёте?

— Не, причекајте!

— Дајте овамо ту помаду!

Маргарита је чвршће стегла кутијицу у руци и наставила:

— Не, причекајте... Знам на шта пристајем. Али пристајем на све само због њета, јер ни у шта се више на овоме свету не надам. Али, хоћу да вам кажем, нека вас буде срамота ако ме упропастите! Да, срамота! Пропадам због љубави! — и, ударивши се у груди, Маргарита је погледала сунце.

— Дајте то овамо — бесно је засиктао Азazel — дајте овамо, до ђавола са свим тим. Нека пошаљу Бехемота!

— О не! — узвикнула је Маргарита, зачудивши пролазнике — пристајем на све, пристајем да одиграм ту комедију са мазањем машћу, пристајем и ђаволу у торбу да одем! Не дам!

— Ха! — наједном је дрекнуо Азazel и, избуљивши се на ограду парка, почео нешто да показује прстом.

Маргарита се осврнула у правцу у коме је показивао Азazel, али ништа нарочито тамо није видела. Када се окренула Азазелу, желећи да добије објашњење за оно неумесно »Ха«, није било више. Никога да јој пружи објашњење: тајанствени саговорник Маргарите Николајевне је нестало.

Маргарита је брзо завукла руку у ташну, где је пре овог узвика стрпала кутијицу, и уверила се да је она тамо. Тада је, не размишљајући више ни о чему, Маргарита журно потрчала из Александровског парка.

Поглавље 20 АЗАЗЕЛОВ КРЕМ

На чистом вечерњем небу видео се кроз кленово грање пун месец. Липе и акације ишарале су земљу у башти сложеним везом сенки. Трокрилни прозор у еркеру, отворен али са навученом завесом, светлео је махнитом електричном светлошћу. У спаваћој соби Маргарите Николајевне гореле су све сијалице и осветљавале потпуни неред у соби.

На кревету су преко покривача биле блузе, чарапе и рубље, а згужвано рубље разбацано по поду поред кутије цигарета, згњечене у узбуђењу. Ципеле су стајале на ноћном сточићу уз неиспијену шољицу кафе и пепелару, из које се димило опушак, а преко наслона столице висила је црна вечерња хаљина. У соби је мирисао парфем, а сем тога, однекуд је допирао мирис усијане пегле.

Маргарита Николајевна је седела пред огледалом, само у пењоару, навученом на голо тело, и у црним антилопским ципелама. Златна наруквица са сатом стајала је пред Маргаритом Николајевном поред кутијице коју је добила од Азазела, и Маргарита

Азazelло, и Маргарита не сводила глаз с није скидала поглед са бројчаника. циферблата.

Временами ей начинало казаться, что часы сломались и стрелки не движутся. Но они двигались, хотя и очень медленно, как будто прилипая, и наконец <длинная стрелка упала на двадцать девятую минуту десятого>. Сердце Маргариты страшно стукнуло, так что она не смогла даже сразу взяться за коробочку. Справившись с собою, Маргарита открыла ее и увидела в коробочке жирный желтоватый крем. Ей показалось, что он пахнет болотной тиной. Кончиком пальца Маргарита выложила небольшой мазочек крема на ладонь, причем сильнее запахло болотными травами и лесом, и затем ладонью начала втирать крем в лоб и щеки.

Крем легко мазался и, как показалось Маргарите, тут же испарялся. Сделав несколько втираний, Маргарита глянула в зеркало и уронила коробочку прямо на стекло часов, от чего оно покрылось трещинами. Маргарита закрыла глаза, потом глянула еще раз и бурно расхохоталась.

Ощипанные по краям в ниточку пинцетом брови сгустились и черными ровными дугами легли над зазеленевшими глазами. Тонкая вертикальная морщинка, перерезавшая переносицу, появившаяся тогда, в октябре, когда пропал мастер, бесследно исчезла. Исчезли и желтенькие тени у висков, и две чуть заметные сеточки у наружных углов глаз. Кожа щек налилась ровным розовым цветом, лоб стал бел и чист, а парикмахерская завивка волос развилась.

На тридцатилетнюю Маргариту из зеркала глядела от природы кудрявая черноволосая женщина лет двадцати, безудержно хохочущая, скалящая зубы.

Нахохотавшись, Маргарита выскочила из халата одним прыжком и широко зачерпнула легкий жирный крем и сильными мазками начала втирать его в кожу тела. Оно сейчас же порозовело и загорелось. Затем мгновенно, как будто из мозга выхватили иголку, утих висок, нывший весь вечер после свидания в Александровском саду, мускулы рук и ног окрепли, а затем тело Маргариты потеряло вес.

Она подпрыгнула и повисла в воздухе невысоко над ковром, потом ее медленно потянуло вниз, и она опустилась.

– Ай да крем! Ай да крем! – закричала Маргарита, бросаясь в кресло.

Втирания изменили ее не только внешне. Теперь в ней во всей, в каждой частице тела, вскипала радость, которую она ощутила, как пузырьки, колющие все ее тело. Маргарита ощутила себя свободной, свободной от всего. Кроме того, она поняла со всей ясностью, что именно случилось то, о чем еще утром говорило предчувствие, и что она покидает особняк и прежнюю свою жизнь навсегда. Но от этой прежней жизни все же

Повремено јој се чинило да се сат покварио и да се казальке не покрећу. Али оне су се покретале, мада веома споро, као да су лепљиве, и коначно (велика казалька зауставила се на двадесет и деветом минути). Маргарити је срце почело снажно да лупа те није могла одмах да дограби кутијицу. Прибравши се, Маргарита је отворила кутијицу и угледала у њој мастан жућкасти крем. Учинило јој се да он мирише на жабокречину мочваре. Врхом прста Маргарита је ставила мало крема на длан, и при том је још јаче замирисало на мочварну траву и шуму, а затим је дланом почела да утрљава крем на чело и образе.

Крем се лако размазивао и, како се учинило Маргарити, одмах испаравао. После неколико потеза, Маргарита је погледала у огледало и испустила кутијицу право на стакло сата, од чега је ово одмах напсло. Маргарита је затворила очи, па погледала још једном и праснула у необуздан смех. Очупане танке обрве наједном су јој постале густе и као два црна лука надвиле се над позеленеле очи. Оштра вертикална бора, усечена у чело, која се појавила онда, у октобру, када је мајстор нестало, нестала је без трага. Изгубиле су се и жућкасте сенке на слепоочницама и две једва приметне мрежице крај спољних углова очију. Кожа на образима се равномерно заруменела, чело је постало бело и чисто, а наффризирана коса јој се опустила.

Тридесетогодишњу Маргариту је из огледала посматрала природно кудрава, црноока двадесетогодишња жена, која се необуздано смејала откривајући све зубе.

Пошто се исмејала, Маргарита је смакла једним покретом са себе пењоар, заграбила лак масни крем и широким покретима почела да га утрљава у кожу тела. Оно се одмах заруменело и синило. Затим се напрасно, као да су јој из мозга извукли иглу, смирила слепоочница која ју је тиштала цело вече после сусрета у Александровском парку, мишићи ногу и руку су очврсли, а онда је Маргаритино тело изгубило тежину.

Поскочила је и почела да лебди у ваздуху изнад ћилима, затим је лагано почела да се спушта и сасвим се спустила.

— Ах, какав крем! Ах, какав крем! — узвикнула је Маргарита, бацајући се у фотелју.

Утрљавање је није само споља изменило. Сада је она сва, сваким делићем тела, узаврела од радости, коју је осећала као мехуриће што јој боцкају цело тело. Маргарита се осетила слободном, слободном од свега. Осим тога, она је потпуно јасно схватала да се догодило управо оно што је тог јутра предосећала, и да заувек напушта вилу и пређашњи живот. Али, од тог пређашњег живота ипак се откинула помисао да мора испунити још један дуг

откололась одна мысль о том, что нужно исполнить только один последний долг перед началом чего-то нового, необыкновенного, тянущего ее наверх, в воздух. И она, как была нагая, из спальни, то и дело взлетая на воздух, перебежала в кабинет мужа и, осветив его, кинулась к письменному столу. На вырванном из блокнота листе она без помарок быстро и крупно карандашом написала записку:

"Прости меня и как можно скорее забудь. Я тебя покидаю навек. Не ищи меня, это бесполезно. Я стала ведьмой от горя и бедствий, поразивших меня. Мне пора. Прощай. Маргарита".

С совершенно облегченной душой Маргарита прилетела в спальню, и следом за нею туда же вбежала Наташа, нагруженная вещами. И тотчас все эти вещи, деревянные плечики с платьем, кружевные платки, синие шелковые туфли на распялках и поясок – все это посыпалось на пол, и Наташа всплеснула освободившимися руками.

– Что, хороша? – громко крикнула охрипшим голосом Маргарита Николаевна.

– Как же это? – шептала Наташа, пятась, – как вы это делаете, Маргарита Николаевна?

– Это крем! Крем, крем, – ответила Маргарита, указывая на сверкающую золотую коробку и поворачиваясь перед зеркалом.

Наташа, забыв про валяющееся на полу мятое платье, подбежала к трюмо и жадными, загоревшимися глазами уставилась на остаток мази. Губы ее что-то шептали. Она опять повернулась к Маргарите и проговорила с каким-то благоговением:

– Кожа-то! Кожа, а? Маргарита Николаевна, ведь ваша кожа светится. – Но тут она опомнилась, подбежала к платью, подняла и стала отряхивать его.

– Бросьте! Бросьте! – кричала ей Маргарита, – к черту его, все бросьте! Впрочем, нет, берите его себе на память. Говорю, берите на память. Все забирайте, что есть в комнате.

Как будто ополоумев, неподвижная Наташа некоторое время смотрела на Маргариту, потом повисла у нее на шее, целуя и крича:

– Атласная! Светится! Атласная! А брови-то, брови!

– Берите все тряпки, берите духи и волоките к себе в сундук, прячьте, – кричала Маргарита, – но драгоценностей не берите, а то вас в краже обвинят.

Наташа сгребла в узел, что ей попало под руку, платья, туфли, чулки и белье, и побежала вон из спальни.

В это время откуда-то с другой стороны переулка, из открытого окна, вырвался и полетел громовой виртуозный вальс и послышалось пыхтение подъехавшей к воротам машины.

– Сейчас позвонит Азazelло! – воскликнула Маргарита, слушая сыплющийся в переулке вальс, – он позвонит! А иностранец безопасен. Да, теперь

пред почетак нечег новог, необычног, што је вукло навише, у ваздух.

И она је онако нага каква је била, стално узлећући у ваздух, отрчала у мужевљев кабинет и, упаливши светлост, потрчала према писаћем столу. На листу, истргнутом из нотеса написала је оловком, без исправки, брзо и крупним словима:

»Опрости ми и заборави ме што пре. Напуштам те заувек. Не тражи ме, то је узалудно. Постала сам вештица због јада и невоља који су ме снашли. Одлазим. Збогом. Маргарита«.

С пуним олакшањем у души Маргарита је долетела у спаваћу собу, а за њом је утрчала Наташа, натоварена стварима. И сместа су се све те ствари — дрвене вешалице са хаљином, чипкане мараме, плаве свилене ципеле на калупима и појас — сручиле на под, и Наташа је плеснула слободним рукама.

— Јесам ли лепа! — гласно је викнула Маргарита промуклим гласом.

— Шта је то? — шаптала је Наташа, устукнувши — шта сте то учинили, Маргарита Николаевна?

— То је крем! Крем, крем — одговорила је Маргарита, показујући сјајну кутијицу и вртећи се пред огледалом.

Наташа је, заборавивши на изгужвајућу хаљину која се ваљала на поду, притрчала тоалетном сточићу и лакомо упрла ужагрене очи у оно што је остало од масти. Усне су јој нешто шаптале. Поново се окренула према Маргарити и проговорила са некаквим сграхопоштовањем:

— А кожа? Кожа, а? Маргарита Николаевна, па ваша кожа светли. — Али, ту се прибрала, притрчала хаљини, подигла је и почела да је отреса.

— Оставите! Оставите! — викала јој је Маргарита — до ђавола с њом, пустите све! Уосталом, не, узмите је за успомену. Кажем вам, узмите је за успомену. Узмите све што је у соби.

Као да је шенула, Наташа је још неко време укочено посматрала Маргариту, а онда јој се обиснула о врат, љубећи је и вичући:

— Атласаста! Светли! Атласаста! А обрве, какве обрве!

— Узмите све прње, узмите парфеме и носите све у свој сундук, сакријте — викала је Маргарита — али накит не узимајте, јер ће вас иначе оптужити за крађу.

Наташа је згрнула у бошчу све што јој је дошло под руку, хаљине, ципеле, чарапе и рубље, и истрчала из спаваће собе.

У то доба је однекуд са друге стране улицице, из отвореног прозора, загрмео и заорио се громогласан виртуозан валцер, и зачуло се бректање аутомобила који се зауставио пред капијом.

— Сада ће телефонирати Азazel! — узвикнула је Маргарита, слушајући валцер који се разлегао улицицом — телефонираће! А странац није опасан.

я понимаю, что он безопасен!

Машина зашумела, удаляясь от ворот. Стукнула калитка, и на плитках дорожки послышались шаги.

"Это Николай Иванович, по шагам узнаю, – подумала Маргарита, – надо будет сделать на прощание что-то очень смешное и интересное".

Маргарита рванула штору в сторону и села на подоконник боком, охватив колено руками. Лунный свет лизнул ее с правого бока. Маргарита подняла голову к луне и сделала задумчивое и поэтическое лицо. Шаги стукнули еще два и затем внезапно стихли. Еще полюбовавшись на луну, вздохнув для приличия, Маргарита повернула голову в сад и действительно увидела Николая Ивановича, проживающего в нижнем этаже этого самого особняка. Луна ярко заливала Николая Ивановича. Он сидел на скамейке, и по всему было видно, что он опустил на нее внезапно. Пенсне на его лице как-то перекошилось, а свой портфель он сжимал в руках.

– А, здравствуйте, Николай Иванович! – грустным голосом сказала Маргарита, – добрый вечер! Вы из заседания?

Николай Иванович ничего не ответил на это.

– А я, – продолжала Маргарита, побольше высовываясь в сад, – сижу одна, как видите, скучаю, гляжу на луну и слушаю вальс.

Левою рукою Маргарита провела по виску, поправляя прядь волос, потом сказала сердито:

– Это невежливо, Николай Иванович! Все-таки я дама, в конце концов! Ведь это хамство не отвечать, когда с вами разговаривают!

Николай Иванович, видный в луне до последней пуговицы на серой жилетке, до последнего волоска в светлой бородке клиншком, вдруг усмехнулся дикой усмешкой, поднялся со скамейки и, очевидно, не помня себя от смущения, вместо того, чтобы снять шляпу, махнул портфелем в сторону и ноги согнул, как будто собирался пуститься вприсядку.

– Ах, какой вы скучный тип, Николай Иванович, – продолжала Маргарита, – вообще вы все мне так надоели, что я выразить вам этого не могу, и так я счастлива, что с вами расстаюсь! Ну вас к чертовой матери!

В это время за спиною Маргариты в спальне грянул телефон. Маргарита сорвалась с подоконника и, забыв про Николая Ивановича, схватила трубку.

– Говорит Азazelло, – сказали в трубке.

– Милый, милый Азazelло! – вскричала Маргарита.

– Пора! Вылетайте, – заговорил Азazelло в трубке, и по тону его было слышно, что ему приятен искренний, радостный порыв Маргариты, – когда будете пролетать над воротами, крикните: "Невидима!" Потом полетайте над городом, чтобы попривыкнуть, а затем на юг, вон из города, и

Да, сада схватам да није опасан!

Аутомобил је забректао, удаљујући се од капије. Залупнула се капија, и по поплочаној стази зачули су се кораци.

»То је Николај Иванович, познајем му корак« — помислила је Маргарита — »треба приредити за опроштај нешто смешно и забавно!«

Маргарита је размакла завесу и села на рагастов постранце, обухвативши колено рукама. Месечина јој је осветлила десну страну. Маргарита је дигла главу према месецу са замишљеним и песничким изразом лица. Зачуо се још корак-два, а онда се наједном све стишало. Пошто је још мало уживала у месецу, уздахнувши реда ради, Маргарита је окренула главу према башти и одиста је угледала Николаја Ивановича, који је живео у приземљу исте виле. Месец је јасно осветљавао Николаја Ивановича. Он је седео на клупи и према свему се видело да се на њу изненада сручио. Цвикер на лицу му се некако искривио, а ташну је стезао рукама.

— А, добро вече, Николаје Ивановичу — тужним гласом је рекла Маргарита — добро вече! Ви са седнице?

Николај Иванович на то није ништа одговорио.

— А ја — наставила је Маргарита, нагнувши се према башти — седим сама, као што видите, чамим, посматрам месец и слушавам валцер.

Маргарита је левом руком прешла преко слепоочнице бацајући прамен косе, а онда љутито рекла:

— То је неучтиво, Николаје Ивановичу! На крају крајева, ја сам ипак дама! Проста клук је не одговарати када неко разговара са вама.

Николај Иванович, коме се на месечини видело свако дугме на сивом прслуку, свака длачица у шиљастој брадици, наједном се блесаво осмехнуо, устао са клупе и, очигледно смртно збуњен, уместо да скине шешир, махнуо је ташном у страну и поклекнуо као да се спрема да заигра казачок.

— Ах, што сте ви неки досадан тип, Николаје Ивановичу — наставила је Маргарита. — Уопште сте ми сви ви толико дојадили да вам не уместо рећи, и толико сам срећна што се растајем од вас! Носите се сви у ђаволску матер!

Тог часа је иза Маргаритиних леђа у спаваћој соби зазврјао телефон. Маргарита је полетела са рагастова и, заборавивши Николаја Ивановича, дигла слушалицу.

— Овде Азazel — зачула је у слушалици.

— Драги, драги Азazelе! — повикала је Маргарита.

— Време је! Излећите! — рекао је Азazel у слушалици, и по тону његовог гласа видело се да му прија искрено, радосно Маргаритино усхићење, — Када будете прелетали капију, узвикните: »Невидљива!« После летите мало над градом да се привикнете, а онда право на југ, ван града, и

прямо на реку. Вас ждут!

Маргарита повесила трубку, и тут в соседней комнате что-то деревянно заковыляло и стало биться в дверь. Маргарита распахнула ее, и половая щетка, щетиной вверх, танцую, влетела в спальню. Концом своим она выбивала дробь на полу, ляглась и рвалась в окно. Маргарита взвизгнула от восторга и вскочила на щетку верхом. Тут только у наездницы мелькнула мысль о том, что она в этой суматохе забыла одеться. Она галопом подскочила к кровати и схватила первое попавшееся, какую-то голубую сорочку. Взмахнув ею, как штандартом, она вылетела в окно. И вальс над садом ударил сильнее.

С окошка Маргарита скользнула вниз и увидела Николая Ивановича на скамейке. Тот как бы застыл на ней и в полном ошеломлении прислушивался к крикам и грохоту, доносящимся из освещенной спальни верхних жильцов.

– Прощайте, Николай Иванович! – закричала Маргарита, приплясывая перед Николаем Ивановичем.

Тот охнул и пополз по скамейке, перебирая по ней руками и сбив наземь свой портфель.

– Прощайте навсегда! Я улетаю, – кричала Маргарита, заглушая вальс. Тут она сообразила, что рубашка ей ни к чему не нужна, и, зловеще захохотав, накрыла ею голову Николая Ивановича. Слепленный Николай Иванович грохнулся со скамейки на кирпичи дорожки.

Маргарита обернулась, чтобы в последний раз глянуть на особняк, где так долго она мучилась, и увидела в пылающем окне искаженное от изумления лицо Наташи.

– Прощай, Наташа! – прокричала Маргарита и вздернула щетку, – невидима, невидима, – еще громче крикнула она и между ветвями клена, хлестнувшими ее по лицу, перелетев ворота, вылетела в переулок. И вслед ей полетел совершенно обезумевший вальс.

Глава 21. Полет

Невидима и свободна! Невидима и свободна! Пролетев по своему переулку, Маргарита попала в другой, пересекавший первый под прямым углом. Этот заплатанный, заштопанный, кривой и длинный переулок с покосившейся дверью нефтелавки, где кружками продают керосин и жидкость от паразитов во флаконах, она перерезала в одно мгновение и тут усвоила, что, даже будучи совершенно свободной и невидимой, все же и в наслаждении нужно быть хоть немного благоразумной. Только каким-то чудом затормозившись, она не разбилась насмерть о старый покосившийся фонарь на углу. Увернувшись от него, Маргарита крепче сжала

право на реку. Чекају вас!

Маргарита је спустила слушалицу, и у тај мах се у суседној соби загегало нешто дрвено и навалило на врата. Маргарита их је отворила, а дугачак дрвени портвиш, четком нагоре, улетео је поцупкујући у спаваћу собу. Дршком је четка цупкала по поду, ритала се и отимала ка прозору. Маргарита је цикнула од одушевљења и узјახала четку. Тек тада се јახачица сетила да је у журби заборавила да се обуче. Галопом је прилетела кревету и дограбила прво шго јој је дошло под руку, некакву плаву кошуљу. Замахнувши њом као заставом, излетела је кроз прозор. А валцер над баштом је грунуо још јаче.

Са прозора је Маргарита склизнула наниже и угледала на клупи Николаја Ивановича. Он као да се скаменио на њој и потпуно ошамућен слушао узвике и ларму који су допирали из осветљене спаваће собе суседа са спрата.

— Збогом, Николаје Ивановичу! — довикнула је Маргарита, цупкајући пред Николајем Ивановичем.

Овај је хукнуо и почео да пузи по клупи, премећући руке по њој и оборивши на земљу своју ташну.

— Збогом занавек! Одлећем — викала је Маргарита, надјачавајући валцер. Тада је схватила да јој кошуља није ни потребна и, засмејавши се злоћудно, спустила ју је на главу Николаја Ивановича. Обневидео, Николај Иванович се сручио са клупе на цигле којима је била поплочана стаза.

Маргарита се осврнула, да последњи пут погледа вилу у којој се тако дуго мучила, и угледала је у пламтећој светлости изобличено од запрепашћења Наташино лице.

— Збогом. Наташа! — довикнула је Маргарита и цимнула увис четку, — Невидљива, нелидљива — још јаче је викнула и кроз гране клена које су се ошинуле по лицу прелетела капију и излетела у улицицу. А за њом је полетео потпуно махнит валцер.

Поглавље 21 ЛЕТ

Невидљива и слободна! Невидљива и слободна! Прелетевши своју улицицу, Маргарита је доспела у другу, која је прсецала прву под правим углом. Ову закрпљену, заштопану, кривудава и дугачку улицицу са накривљеним вратима дућана с нафтом, где се мерицама продаје гас и у флашицама течност против паразита, она је пресекла за трен ока и тад је схватила да, иако је сасвим слободна и невидљива, ипак мора бити колико-толико разумна и у уживањима. Правим чудом је прикочила, да се не слупа о стару искривљену бандеру на углу. Заобишавши је, Маргарита је чвршће стегла четку и полетела спорије, загледајући електричне жице и фирме које су висиле изнад тротоара.

щетки и полетела помедленнее, вглядываясь в электрические провода и вывески, висающие поперек тротуара.

Третий переулок вел прямо к Арбату. Здесь Маргарита совершенно освоилась с управлением щеткой, поняла, что та слушается малейшего прикосновения рук или ног и что, летя над городом, нужно быть очень внимательной и не очень буйствовать. Кроме того, совершенно ясно стало уже в переулке, что прохожие летунью не видят. Никто не задирал головы, не кричал "Гляди, гляди!", не шарахался в сторону, не визжал и не падал в обморок, диким смехом не хохотал.

Маргарита летела беззвучно, очень медленно и невысоко, примерно на уровне второго этажа. Но и при медленном лете, у самого выхода на ослепительно освещенный Арбат, она немного промахнулась и плечом ударила о какой-то освещенный диск, на котором была нарисована стрела. Это рассердило Маргариту. Она осадилась послушную щетку, отлетела в сторону, а потом, бросившись на диск внезапно, концом щетки разбила его вдребезги. Посыпались с грохотом осколки, прохожие шарахнулись, где-то засвистели, а Маргарита, совершив этот ненужный поступок, расхохоталась.

"На Арбате надо быть еще поосторожнее, – подумала Маргарита, – тут столько напутано всего, что и не разберешься". Она принялась нырять между проводами. Под Маргаритой плыли крыши троллейбусов, автобусов и легковых машин, а по тротуарам, как казалось сверху Маргарите, плыли реки кепок. От этих рек отделялись ручейки и вливались в огненные пасти ночных магазинов.

"Э, какое месиво! – сердито подумала Маргарита, – тут повернуться нельзя".

Она пересекла Арбат, поднялась повыше, к четвертым этажам, и мимо ослепительно сияющих трубок на угловом здании театра проплыла в узкий переулок с высокими домами. Все окна были открыты, и всюду слышалась в окнах радиомызыка. Из любопытства Маргарита заглянула в одно из них. Увидела кухню. Два примуса ревели на плите, возле них стояли две женщины с ложками в руках и переругивались.

– Свет надо тушить за собой в уборной, вот что я вам скажу, Пелагея Петровна, – говорила та женщина, перед которой была кастрюля с какой-то снедью, от которой валил пар, – а то мы на выселение на вас подадим!

– Сами вы хороши, – отвечала другая.

– Обе вы хороши, – звучно сказала Маргарита, переваливаясь через подоконник в кухню. Обе ссорящиеся повернулись на голос и замерли с грязными ложками в руках. Маргарита осторожно протянула руку между ними, повернула краны в обоих примусах и потушила их. Женщины охнули и открыли рты. Но Маргарита уже соскучилась в кухне и вылетела в переулок.

Третья уличница же водила право на Арбат. Ту же Маргарита потпуно савладала маневрисање четком, схватила да четка слуша сваки њен и најмањи додир руком или ногом и да, док лети над градом, мора бити опрезна и да не сме беснети. Осим тога, она је још у улицици схватила да је пролазници не виде. Нико није дизао главу, нико није викао »види, види«, није скакао у страну, није вриштао и није падао у несвест, нико се није кикотао.

Маргарита је летела нечујно, веома споро и ниско, отприлике на висини првог спрата. Али, и у спором лету, баш кад је изишла на заслепљујуће осветљени Арбат, она је мало промашила и раменом лупила некакав осветљени круг, на коме је била нацртана стрела. То је наљутило Маргариту. Зауздала је непослушну четку, полетела у страну, а онда се бацила нагло на круг, и разбила га дршком четке у парампарчад. Стакло се звечећи распрштало, пролазници су одскочили, неко је звизнуо, а Маргарита се, после овог сувишног чина, засмејала.

»На Арбату ћу морати да будем још опрезнија« помислила је Маргарита — »овде је све до те мере запетљано, да нико не може да се снађе«. Почела је да се провлачи између жица. Под Маргаритом су промицали кровови тролејбуса, аутобуса и аутомобила, а по тротоарима су, како се Маргарити одозго чинило, промицале читаве реке качкета. Од ових река су се одвајали потоци и уливали се у огњене чељусти дежурних дућана.

»Ех, каква гунгула!« — љутило је помислила Маргарита »немаш где ни да се окренеш!«

Пресекла је Арбат, попела се мало више, до трећег спрата и поред заслеипљујућих цеви на згради позоришта на углу упловила у узану уличницу са високим зградама. Сви су прозори на њима били отворени и одасвуд се из тих прозора чула музика са радија. Маргарита је из радозналости завирила у један прозор. Угледала је кухињу. Два примуса су хуктала на плотни, крај њих су стајале две жене са варјачама у рукама и свађале се.

— Светлост мора да се гаси у клозету, то имам да вам кажем, Пелагеја Петровна — говорила је жена пред којом се пушила шерпа са некаквим јелом — иначе ћемо захтевати да вас иселе.

— А и ви сте ми цвећка — одговорила је друга.

— Обе сте цвећке — гласно је рекла Маргарита, прескочивши рагастов и ушавши у кухињу. Обе посвађане жене су се окренуле и укочиле са прљавим варјачама у рукама. Маргарита је пажљиво пружила руку између њих, затворила славине оба примуса и угасила их. Жене су хукнуле и зинуле. Али Маргарити је већ било досадно у кухињи и поново је излетела у уличницу.

В конце его ее внимание привлекла роскошная

Њену пажњу је привукла раскошна грдосија

громада восьмизэтажного, видимо, только что построенного дома. Маргарита пошла вниз и, приземлившись, увидела, что фасад дома выложен черным мрамором, что двери широкие, что за стеклом их виднеется фуражка с золотым галуном и пуговицы швейцара и что над дверьми золотом выведена надпись: "Дом Драмлита".

Маргарита щурилась на надпись, соображая, что бы могло означать слово "Драмлит". Взяв щетку под мышку, Маргарита вошла в подъезд, толкнув дверь удивленного швейцара, и увидела рядом с лифтом на стене черную громадную доску, а на ней выписанные белыми буквами номера квартир и фамилии жильцов. Венчающая список надпись "Дом драматурга и литератора" заставила Маргариту испустить хищный задушенный вопль. Поднявшись в воздух повыше, она жадно начала читать фамилии: Хустов, Двубратский, Квант, Бескудников, Латунский...

— Латунский! — завизжала Маргарита. — Латунский! Да ведь это же он! Это он погубил мастера.

Швейцар у дверей, выкатив глаза и даже подпрыгивая от удивления, глядел на черную доску, стараясь понять такое чудо: почему это завизжал внезапно список жильцов.

А Маргарита в это время уже поднималась стремительно вверх по лестнице, повторяя в каком-то упоении:

— Латунский — восемьдесят четыре! Латунский — восемьдесят четыре...

Вот налево — 82, направо — 83, еще выше, налево — 84. Здесь. Вот и карточка — "О. Латунский".

Маргарита соскочила со щетки, и разгоряченные ее подошвы приятно охладила каменная площадка. Маргарита позвонила раз, другой. Но никто не открывал. Маргарита стала посильнее жать кнопку и сама слышала трезвон, который поднялся в квартире Латунского. Да, по гроб жизни должен быть благодарен покойному Берлиозу обитатель квартиры N 84 в восьмом этаже за то, что председатель МАССОЛИТа попал под трамвай, и за то, что траурное заседание назначили как раз на этот вечер. Под счастливой звездой родился критик Латунский. Она спасла его от встречи с Маргаритой, ставшей ведьмой в эту пятницу!

Никто не открывал. Тогда во весь мах Маргарита понеслась вниз, отсчитывая этажи, долетела донизу, вырвалась на улицу и, глядя вверх, отсчитала и проверила этажи снаружи, соображая, какие именно окна квартиры Латунского. Несомненно, что это были пять темных окон на углу здания, в восьмом этаже. Уверившись в этом, Маргарита поднялась в воздухе и через несколько секунд сквозь открытое окно входила в неосвещенную комнату, в которой серебрилась только узенькая дорожка от луны. По ней пробежала Маргарита, нащарила выключатель.

очигледно тек довршене седмоспратнице а на самом крају улицице Маргарита је почела да се спушта, а када је атерирала, видела је да је фасада зграде обложена црним мермером, да су улазна врата широка, да се кроз стакло виде шапка са златним гајтаном и дугмета портира и да је над вратима златним словима исписано: »Зграда Драмлита«.

Маргарита је чкиљила у натпис, размишљајући шта би могла да значи реч »Драмлит«. Маргарита је узела четку под мишку и ушла у зграду гурнувши вратима зачуђеног портира, и угледала на зиду крај лифта огромну црну таблу, а на њој исписане белом бојом бројеве станова и имена станара. Натпис изнад списка »Дом Драматурга и Литератора« натерао је Маргариту да пригушено зверски урликне. Уздигавши се мало у ваздух, почела је пожудно да чита презимена: Хустов, Двубратски, Квант, Бескудњиков, Латунски...

— Латунски! — цикнула је Маргарита. — Латунски! Па то је он! Он је уништио мајстора.

Портир је крај врата исколачио очи, па чак и подскочио од запрепашћења и посматрао црну таблу, покушавајући да схвати то чудо: зашто је наједном списак станара почео да цичи?

А Маргарита се у међувремену већ брзо пела уз степенице, понављајући у некаквом заносу:

— Латунски — осамдесет и четири! Латунски — осамдесет и четири...

Ево, лево је — 82, десно — 83, а мало више, лево — 84. Ту је. Ево и плочице — »О. Латунски«.

Маргарита је скочила са четке и њене загрејане табане пријатно расхладио камени под. Маргарита је зазвонила једаред, два пута. Али нико јој није отварао. Маргарита је почела тако да притиска дугме и чула је како звоно одјекује у стану Латунског. Да, станар стана бр. 84 на седмом спрату морао би до гроба да буде захвалан покојном Берлиозу што је председник МАССОЛИТ-а пао под трамвај и што је комеморативна седница била заказана баш за то вече. Под срећном се звездом родио критичар Латунски. Она га је спасла од сусрета са Маргаритом, која је тог петка постала вештица!

Врата нико није отварао. Тада је Маргарита брзо полетела наниже, бројећи спратове, слетела доле, изјурила на улицу и, гледајући увис, одбројала и проверила спратове споља, процењујући који би могли да буду прозори стана Латунског. Нема сумње, то ће бити пет мрачних прозора на углу зграде, на седмом спрату. Уверивши се да је тако, Маргарита је узлетела увис и кроз неколико секунди је већ кроз отворен прозор улазила у неосветљену собу, у којој се пресијавала само уска трака месечине. По њој је јурнула Маргарита, напипала прекидач.

Через минуту вся квартира была освещена. Щетка стояла в углу. Удостоверившись, что дома никого нету, Маргарита открыла дверь на лестницу и проверила, тут ли карточка. Карточка была на месте, Маргарита попала туда, куда нужно было.

Да, говорят, что и до сих пор критик Латунский бледнеет, вспоминая этот страшный вечер, и до сих пор с благоговением произносит имя Берлиоза. Совершенно неизвестно, какою темной и гнусной уголовщиной ознаменовался бы этот вечер, – по возвращении из кухни Маргариты в руках у нее оказался тяжелый молоток.

Нагая и невидимая летунья сдерживала и уговаривала себя, руки ее тряслись от нетерпения. Внимательно прицелившись, Маргарита ударила по клавишам рояля, и по всей квартире пронесся первый жалобный вой. Исступленно кричал ни в чем не повинный беккеровский кабинетный инструмент. Клавиши на нем провалились, костяные накладки летели во все стороны. Инструмент гудел, выл, хрипел, звенел. Со звуком револьверного выстрела лопнула под ударом молотка верхняя полированная дека. Тяжело дыша, Маргарита рвала и мяла молотком струны. Наконец, уставши, отвалилась, бухнулась в кресло, чтобы отдышаться.

В ванной страшно гудела вода и в кухне тоже. "Кажется, уже полилось на пол", – подумала Маргарита и добавила вслух:

– Однако рассиживаться нечего.

Из кухни в коридор уже бежал поток. Шлепая босыми ногами в воде, Маргарита ведрами носила из кухни воду в кабинет критика и выливала ее в ящики письменного стола. Потом, разломав молотком двери шкафа в этом же кабинете, бросилась в спальню. Разбив зеркальный шкаф, она вытащила из него костюм критика и утопила его в ванне. Полную чернильницу чернил, захваченную в кабинете, она вылила в пышно взбитую двуспальную кровать в спальне.

Разрушение, которое она производила, доставляло ей жгучее наслаждение, но при этом ей все время казалось, что результаты получаются какие-то мизерные. Поэтому она стала делать что попало. Она била вазоны с фикусами в той комнате, где был рояль. Не dokonчив этого, возвращалась в спальню и кухонным ножом резала простыни, била застекленные фотографии. Усталости она не чувствовала, и только пот тек по ней ручьями.

В это время в квартире N 82, под квартирой Латунского, домработница драматурга Кванта пила чай в кухне, недоумевая по поводу того, что сверху доносится какой-то грохот, беготня и звон. Подняв голову к потолку, она вдруг увидела, что он на глазах у нее меняет свой белый цвет на какой-то мертвенно-синеватый. Пятно расширялось на глазах, и вдруг на нем взбухли капли. Минуты две сидела домработница, дивясь такому явлению, пока, наконец, из потолка не пошел настоящий дождь и не застучал по полу. Тут она вскочила,

У trenutку је цео стан био осветљен. Четка је стајала у ћошку. Осведочивши се да у стану нема никога, Маргарита је отворила улазна врата и проверила да ли је ту таблица. Таблица је била на месту. Маргарита се налазила управо тамо где је и требало.

Да, прича се да критичар Латунски и дан-данас бледи кад се сети те језиве вечери, и дан-данас са захвалношћу изговара Берлиозово име. Уопште се не зна каквим би се гадним и мрачним злочиним завршило то вече — кад се вратила из кухиње Маргарита је у рукама држала тежак чекић.

Нага и невидљива летачица је задржавала и смиривала саму себе, руке су јој се тресле од нестрпљења. Пажљиво нанишанивши, Маргарита је ударила по диркама клавира, и станом је одјекнуо први жалостиви јаук. Махнито је дрчао недужан Бекеров пијанино. Дирке су му упале, слоновача са њих летела на све стране. Инструмент је брујао, јаукао, крклао звечао. Као револверски пуцањ пукао је под ударцем чекића горњи полирани поклопац. Маргарита је дахћући кидала и гњечила чекићем струне. Уморивши се коначно, одвојила се од клавира и сручила у фотељу да се издува.

У кухињи је страшно хучала вода, а и у купатилу. »Чини ми се да је већ почела да се прелива на под« помислила је Маргарита и додала гласно:

— Заседела сам се.

Из кухиње је у ходник већ текао поток. Шљапкајући босим погама по води, Маргарита је кофама довлачила воду из кухиње у критичарев кабинет и сипала је у фиоке његовог писаћег стола. Затим је, разваливши чекићем врата ормана у овом истом кабинету, пожурила у спаваћу собу. Разлупавши орман са огледалом, извукла је из њега критичарево одело и потопила га у каду. Пуну флашицу мастила, коју је узела из кабинета, просула је у раскошно намештен брачни кревет у спаваћој соби.

Пустошење којим се бавила причињавало јој је реско задовољство, али јој се при томе стално чинило да је резултат њеног рада некако бедан. Зато је почела да ради шта јој падне на памет. Разбијала је саксије са фикусима у соби у којој се налазио клавир. Не довршивши то, вратила се у спаваћу собу и кухињским ножем исекла постељину, разбила урамљене фотографије. Није осећала умор, и само се зној сливао са ње.

У то доба је у стану број 82, испод стана Латунског, кућна помоћница драматурга Кванта пила чај у кухињи, не схватајући каква се то ларма, трка и јака чује одозго. Подигавши поглед према таваници, наједном је спазила како на њене очи таваница мења своју белу у некакву мртвосиву боју. Мрља се видно ширила и на њој су се наједном појавиле и прве капљице. Кућна помоћница је седела тако једно два минута, чудећи се тој појави, све док на крају са таванице није почела да добује по поду права киша. Тада је

подставила под струи таз, что нисколько не помогло, так как дождь расширился и стал заливать и газовую плиту, и стол с посудой. Тогда, вскрикнув, домработница Кванта побежала из квартиры на лестницу, и тотчас же в квартире Латунского начались звонки.

— Ну, зазвонили, пора собираться, — сказала Маргарита. Она села на щетку, прислушиваясь к тому, как женский голос кричит в скважину двери:

— Откройте, откройте! Дуся, открой! У вас, что ли, вода течет? Нас залило.

Маргарита поднялась на метр вверх и ударила по люстре. Две лампочки разорвало, и во все стороны полетели подвески. Крики в скважине прекратились, на лестнице послышался топот. Маргарита выплыла в окно, оказалась снаружи окна, размахнулась несильно и молотком ударила в стекло. Оно всхлипнуло, и по облицованной мрамором стене каскадом побежали вниз осколки. Маргарита поехала к следующему окну. Далеко внизу забегали люди по тротуару, из двух стоявших у подъезда машин одна загудела и отъехала. Покончив с окнами Латунского, Маргарита поплыла к соседней квартире. Удары стали чаще, переулочек наполнился звоном и грохотом. Из первого подъезда выбежал швейцар, поглядел вверх, немного поколебался, очевидно, не сообразив сразу, что ему предпринять, всунул в рот свисток и бешено засвистел. С особым азартом под этот свист рассадив последнее стекло в восьмом этаже, Маргарита спустилась к седьмому и начала крушить стекла в нем.

Измученный долгим бездельем за зеркальными дверями подъезда, швейцар вкладывал в свист всю душу, причем точно следовал за Маргаритой, как бы аккомпанируя ей. В паузах, когда она перелетала от окна к окну, он набирал духу, а при каждом ударе Маргариты, надув щеки, заливался, бурывая ночной воздух до самого неба.

Его усилия, в соединении с усилиями разъяренной Маргариты, дали большие результаты. В доме шла паника. Целые еще стекла распахивались, в них появлялись головы людей и тотчас же прятались, открытые же окна, наоборот, закрывались. В противоположных домах в окнах на освещенном фоне возникали темные силуэты людей, старавшихся понять, почему без всякой причины лопаются стекла в новом здании Драмлита.

В переулочке народ бежал к дому Драмлита, а внутри его по всем лестницам топали мечущиеся без всякого толка и смысла люди. Домработница Кванта кричала бегущим по лестнице, что их залило, а к ней вскоре присоединилась домработница Хустова из квартиры N 80, помещавшейся под квартирой Кванта. У Хустовых хлынуло с потолка и в кухне, и в уборной. Наконец, у Квантов в кухне обрушился громадный пласт штукатурки с потолка, разбив всю грязную посуду, после чего пошел уже настоящий ливень:

сочила и ставила под млаз воде лавор, што није много помагало пошто се киша ширила и почела да залива и плински штедњак и сто са посућем. Тада је Квантова кућна помоћница вриснула и излетела из стана на степениште и сместа је у стану Латунског почело да одјекује звоно.

— Па, почели су да звоне, време је да се пакујем — рекла је Маргарита. Села је на четку, ослушкујући како женски глас виче кроз кључаоницу:

— Отворите, отворите! Дусја, отвори! Изгледа да код вас тече вода? Код нас је права поплава!

Маргарита се уздигла један метар и ударила лустер. Две сијалице су пукле, а висуљци су се разлетели. Престало је довикивање кроз кључаоницу и на степеништу се зачула трка. Маргарита је излетела кроз прозор, нашла се споља испред прозора, слабо замахнула и чекићем лупила по стаклу. Оно је зајецало и низа зид с мермерном оплатом полетела је, као водопад, срча. Маргарита је прилетела следећем прозору. Дубоко доле тротоаром су се растрчали људи, један од два аутомобила пред улазом је затрубио и одвезао се. Завршивши са прозорима Латунског, Маргарита је пролетела ка суседном стану. Ударци су учестали, улицица се испунила звекетом и буком. Из првог улаза излетео је портир, погледао увис, мало се двоумио, очигледно не знајући шта да предузме, гурнуо у уста звиждаљку и махнито зазвиждао. С нарочитим задовољством разлупавши уз овај звиждук последњи прозор на седмом спрату, Маргарита се спустила до шестог и почела да разбија стакла на њему.

Исцрпен дугом доколицом иза биљурних врата улаза, портир је унео сву своју душу у звиждук, и при том тачно пратио Маргариту, као музичком пратњом. У паузама, док је прелетала од једног до другог прозора, он је увлачио ваздух, а на сваки Маргаритин ударац је, надувених образа, из све снаге звиждао, сврдлајући кроз ноћни ваздух све до неба.

Његови напори, удружени са напорима разјарене Маргарите, дали су одиста изванредне резултате. У кући је владала паника. Отварали су се још читави прозори, у њима су се појављивале људске главе и одмах нестајале, а отворени прозори су се, напротив, затварали. У зградама преко пута, у прозорима су се на осветљеној позадини појављивале тамне силуете људи који су покушавали да схвате зашто без икаквог разлога пуцају стакла на новој згради Драмлита.

У улицици је свет појурио према кући Драмлита, а у кући су се по свим степеништима мували људи као муве без главе. Квантова кућна помоћница довикивала је људима који су јурили по степеницама да је код њих поплава, а убрзо јој се придружила и кућна помоћница Хустова из стана број 80, који се налазио испод Квантовог стана. Код Хустових је вода шикнула са таванице и у кухињи и у купатилу. На крају се Кванту у кухињи срушио огроман слој малтера са таванице и поразбијао све прљаво посуђе, а онда се одозго

из клеток обвисшей мокрой драни хлынуло как из ведра. Тогда на лестнице первого подъезда начались крики.

Пролетая мимо предпоследнего окна четвертого этажа, Маргарита заглянула в него и увидела человека, в панике напавшего на себя противогаз. Ударив молотком в его стекло, Маргарита испугнула его, и он исчез из комнаты.

И неожиданно дикий разгром прекратился. Скользнув к третьему этажу, Маргарита заглянула в крайнее окно, завешенное легонькой темной шторкой. В комнате горела слабенькая лампочка под колпачком. В маленькой кровати с сеточными боками сидел мальчик лет четырех и испуганно прислушивался. Взрослых никого не было в комнате. Очевидно, все выбежали из квартиры.

– Стекла бьют, – проговорил мальчик и позвал: – Мама!

Никто не отозвался, и тогда он сказал:

– Мама, я боюсь.

Маргарита откинула шторку и влетела в окно.

– Я боюсь, – повторил мальчик и задрожал.

– Не бойся, не бойся, маленький, – сказала Маргарита, стараясь смягчить свой осипший на ветру, преступный голос, – это мальчишки стекла били.

– Из рогатки? – спросил мальчик, переставая дрожать.

– Из рогатки, из рогатки, – подтвердила Маргарита, – а ты спи!

– Это Ситник, – сказал мальчик, – у него есть рогатка.

– Ну, конечно, он!

Мальчик поглядел лукаво куда-то в сторону и спросил:

– А ты где, тетя?

– А меня нету, – ответила Маргарита, – я тебе снюсь.

– Я так и думал, – сказал мальчик.

– Ты ложись, – приказала Маргарита, – подложи руку под щеку, а я тебе буду сниться.

– Ну, снись, снись, – согласился мальчик и тотчас улегся и руку положил под щеку.

– Я тебе сказку расскажу, – заговорила Маргарита и положила разгоряченную руку на стриженную голову, – была на свете одна тетя. И у нее не было детей, и счастья вообще тоже не было. И вот она сперва много плакала, а потом стала злая... – Маргарита умолкла, сняла руку – мальчик спал.

Маргарита тихонько положила молоток на подоконник и вылетела из окна. Возле дома была кутерьма. По асфальтированному тротуару, усеянному битым стеклом, бегали и что-то выкрикивали люди. Между ними уже мелькали милиционеры. Внезапно ударил колокол, и с Арбата в переулок вкатила красная пожарная машина с лестницей...

сручио прави плъусак: кроз мрежу мокре шиндре линуло је као из ведра. Тада су се на степеншту првог улаза зачули узвици.

Летећи поред претпоследњег прозора четвртог спрата, Маргарита је завирила кроз њега и угледала човека како је у паници навукао гас-маску. Ударивши чекићем у његово стакло, Маргарита га је препала и он је нестало из собе.

И, изненада је дивљачко разарање престало. Спустивши се до трећег спрата, Маргарита је завирила кроз крајњи прозор, застрвен лаком тамном завесом. У соби је под абажуром горела слаба сијалица. У малом кревету са мрежом седео је дечак од око четири године и преплашено ослушкивао. Никога од одраслих у соби није било. Очигледно су сви истрчали из стана.

— Неко разбија стакла — рекао је дечак и позвао: — Мама!

Нико му није одговорио, а он је тада казао:

— Мама, бојим се.

Маргарита је одмакла завесу и улетела кроз прозор.

— Бојим се — поновио је дечачић и почео да дрхти.

— Не бој се, не бој се, малиша — рекла је Маргарита, трудећи се да ублажи свој злочиначки глас, промукао на ветру — то су дерани разбијали прозоре.

— Из праћке? — упитао је дечак и престао да дрхти.

— Из праћке, из праћке — потврдила је Маргарита — а ти спавај.

— То је Ситник — рекао је дечак — он има праћку.

— Разуме се да је он!

Дечак је погледао лукаво негде у страну и упитао:

— Тето, а где си ти?

— А мене нема — одговорила је Маргарита — сањаш ме.

— То сам и мислио — рекао је дечак.

— Лежи — наредила је Маргарита — стави руку под образ, и сањаћеш ме.

— Да, да те сањам, сањам — пристао је дечак, одмах легао и ставио руку под образ.

— Ја ћу ти бајку испричати — почела је Маргарита и ставила врелу руку на ошишану главу — била једном једна тета. И, она није имала деце, и уопште није била срећна. И онда је она прво плакала, а после је постала зла... — Маргарита је ућутала, склонила руку – дечак је спавао.

Маргарита је тихо ставила чекић на рагастов и излетела кроз прозор. Пред кућом је била гунгула. По асфалтираном тротоару, препуном срче, трчали су и нешто узвикивали људи. Међу њима су већ промицали и милиционери. Изненада је одјекнуло звоно, и са Арбата су у улицицу ушла црвена ватрогасна кола са мердевинама ...

Но дальнейшее уже не интересовало Маргариту. Прицелившись, чтобы не задеть за какой-нибудь провод, она покрепче сжала щетку и во мгновение оказалась выше злополучного дома. Переулок под нею покосился набок и провалился вниз. Вместо него одного под ногами у Маргариты возникло скопище крыш, под углами перерезанное сверкающими дорожками. Все оно неожиданно поехало в сторону, и цепочки огней смазались и слились.

Маргарита сделала еще один рывок, и тогда все скопище крыш провалилось сквозь землю, а вместо него появилось внизу озеро дрожащих электрических огней, и это озеро внезапно поднялось вертикально, а затем появилось над головой у Маргариты, а под ногами блеснула луна. Поняв, что она перекувыркнулась, Маргарита приняла нормальное положение и, обернувшись, увидела, что и озера уже нет, а что там, сзади за нею, осталось только розовое зарево на горизонте.

И оно исчезло через секунду, и Маргарита увидела, что она наедине с летящей над нею слева луною. Волосы Маргариты давно уже стояли копной, а лунный свет со свистом омывал ее тело. По тому, как внизу два ряда редких огней слились в две непрерывные огненные черты, по тому, как быстро они пропали сзади, Маргарита догадалась, что она летит с чудовищною скоростью, и поразились тому, что она не задыхается.

По прошествии нескольких секунд далеко внизу, в земной черноте, вспыхнуло новое озеро электрического света и подвалилось под ноги летящей, но тут же завертелось винтом и провалилось в землю. Еще несколько секунд – такое же точно явление.

– Города! Города! – прокричала Маргарита.

После этого раза два или три она видела под собой тускло отсвечивающие какие-то сабли, лежащие в открытых черных футлярах, и сообразила, что это реки.

Поворачивая голову вверх и влево, летящая любовалась тем, что луна несется под нею, как сумасшедшая, обратно в Москву и в то же время странным образом стоит на месте, так что отчетливо виден на ней какой-то загадочный, темный – не то дракон, не то конек-горбунок, острой мордой обращенный к покинутому городу.

Тут Маргаритой овладела мысль, что, по сути дела, она зря столь исступленно гонит щетку. Что она лишает себя возможности что-либо как следует рассмотреть, как следует упиться полетом. Ей что-то подсказывало, что там, куда она летит, ее подождут и что незачем ей скучать от такой безумной быстроты и высоты.

Маргарита наклонила щетку щетиной вперед, так что хвост ее поднялся кверху, и, очень замедлив ход, пошла к самой земле. И это скольжение, как на воздушных салазках, вниз принесло ей наибольшее наслаждение. Земля поднялась к ней, и в бесформенной до этого черной гуще ее

Али, оно што се даље дешавало више није занимало Маргариту. Пазећи да не закачи неку жицу, она је чвршће стегла четку и у трен ока се нашла изнад злосрећне зграде. Уличица се под њом накривила и нестала негде доле. Уместо ње, под Маргаритиним ногама се појавила гомила кровова, угласто испресецана стазицама које су светлוצале. Све је то неочекивано склизнуло у страну, и линије светлости су се измешале и спојиле.

Маргарита је учинила још један трзај, и тад је сва гомила кровова пропала у земљу, и уместо ње појавило се језеро трепераве електричне светлости, и то језеро се изненада вертикално уздигло, па се појавило изнад Маргаритине главе, а под ногама јој је засјао месец. Схвативши да се преврнула, Маргарита је заузела нормалан положај и, осврнувши се, видела да више нема ни језера, а да је тамо, иза ње, остао само румени одсјај на хоризонту.

И он је нестало у једном трену, и Маргарита је видела да је насамо са месецом, који лети над њом са њене леве стране. Маргаритина коса је већ одавно била накомстрешена, а месечина је фијучући заплускивала њено тело. По томе што су се доле два низа ретких светилки сливала у две непрекидне пламене црте, по томе што су брзо нестајале иза ње — Маргарита је схватила да лети чудовишно брзо, и зачудила се што уопште не губи дах.

После неколико секунди, далеко доле, у земљиној тмини, појавило се ново језеро електричне светлости, и нашло се под њеним ногама, али се сместа завртело и нестало без трага. Још неколико секунди и — поновила се иста појава.

— Градови! Градови! — повикала је Маргарита.

После тога је два-трипут видела под собом мутне одсјаје некаквих сабаља које су лежале у отвореним црним канијама, и схватила је да су то реке.

Окрећући главу нагоре и улево, летачица се чудила што месец као суманут јури над њом, натраг у Москву и истовремено чудновато стоји на месту, тако да се на њему разговетно види неки загонетан — ни змај ни коњић-грбоњић, шилатом њушком окренут прсма граду који је напустила.

Тада је Маргарита помислила да она у суштини бадава тако помамно гони четку. Да лишава саму себе могућности да било шта види како треба, да како треба ужива у лету. Нешто јој је говорило да ће је тамо камо лети сачекати и да јој не мора досадити овако безумна брзина и висина.

Маргарита је окренула четку надолу, тако да јој се реп дигао увис и, успоривши кретање, кренула ка земљи. И то клизање, као на ваздушним саоницама, причинило јој је највеће уживање. Земља се подигла према њој, и у њеном дотле потпуно безобличном црном талогу појавиле су се њене

обозначились ее тайны и прелести во время лунной ночи. Земля шла к ней, и Маргариту уже обдавало запахом зеленеющих лесов. Маргарита летела над самыми туманами росистого луга, потом над прудом.

Под Маргаритой хором пели лягушки, а где-то вдали, почему-то очень волнуя сердце, шумел поезд. Маргарита вскоре увидела его. Он полз медленно, как гусеница, сыпя в воздух искры. Обогнав его, Маргарита прошла еще над одним водным зеркалом, в котором проплыла под ногами вторая луна, еще более снизилась и пошла, чуть-чуть не задевая ногами верхушки огромных сосен.

Тяжкий шум испаряемого воздуха послышался сзади и стал достигать Маргариту. Постепенно к этому шуму чего-то летящего, как снаряд, присоединился слышимый на много верст женский хохот. Маргарита оглянулась и увидела, что ее догоняет какой-то сложный темный предмет. Настигая Маргариту, он все более обозначался, стало видно, что кто-то летит верхом. А наконец он и совсем обозначился. Замедляя ход, Маргариту догнала Наташа.

Она, совершенно нагая, с летящими по воздуху растрепанными волосами, летела верхом на толстом борове, зажимавшем в передних копытцах портфель, а задними ожесточенно молотящем воздух. Изредка поблескивающее в луне, а потом потухающее пенсне, свалившееся с носа, летело рядом с боровом на шнуре, а шляпа то и дело наезжала борову на глаза. Хорошенько всмотревшись, Маргарита узнала в борове Николая Ивановича, и тогда хохот ее загремел над лесом, смешавшись с хохотом Наташи.

– Наташка! – пронзительно закричала Маргарита, – ты намазалась кремом?

– Душенька! – будя своими воплями заснувший сосновый лес, отвечала Наташа, – королева моя французская, ведь я и ему намазала лысину, и ему!

– Принцесса! – плаксиво проорал боров, галопом неся всадницу.

– Душенька! Маргарита Николаевна! – кричала Наташа, скача рядом с Маргаритой, – сознаюсь, взяла крем. Ведь и мы хотим жить и летать! Прости меня, повелительница, а я не вернусь, нипочем не вернусь! Ах, хорошо, Маргарита Николаевна! Предложение мне делал, – Наташа стала тыкать пальцем в шею сконфуженно пыхтящего борова, – предложение! Ты как меня называл, а? – кричала она, наклонясь к уху борова.

– Богиня, – завывал тот, – не могу я так быстро лететь. Я бумаги могу важные растерять. Наталья Прокофьевна, я протестую.

– Да ну тебя к черту с твоими бумагами! – дерзко хохоча, кричала Наташа.

– Что вы, Наталья Прокофьевна! Нас услышит кто-нибудь! – моляще орал боров.

Летя галопом рядом с Маргаритой, Наташа с хохотом рассказывала ей о том, что произошло в

тайне и лепоте ношу на месечини. Земља се кретала ка њој, и Маргариту је већ запахнуо мирис тек озеленеле шуме. Маргарита је летела над самом измаглицом орошене ливаде, затим над рибаком.

Под Маргаритом су у хору певале жабе, а негде у даљини, узбуђујући из неких разлога срце, хуктао је воз. Маргарита га је ускоро угледала. Он је пузио лагано, као гусеница, расипајући по ваздуху искре. Престигавши га, Маргарита је прелетела још једно водено огледало, у коме јој је под ногама пропловио други месец, спустила се још ниже и полетела, гогово дотичући ногама врхове огромних јела.

Тежак звук параног ваздуха зачуо се иза ње и почео да сустиже Маргариту. Постепено се овом шуму нечега што лети као метак придружио и женски кикот, који се надалеко чуо. Маргарита се осврнула и угледала да је сустиже некакав компликован таман предмет. Сустижући Маргариту бивао је све јаснији, видело се да неко на нечему лети. И на крају се јасно оцртао. Успоравајући лет, Маргариту је стигла Наташа.

Она је, потпуно гола, рашчупане косе која се вијорила по ваздуху, јахала дебелог брава, који је предњим папцима стезао ташну, а задњим жустро млатарао по ваздуху. Светлуцајући покатак на месечини, поред брава је летео цвикер који је опао са носа и висио на гајтану, а шешир се сваки час намицао браву на очи. Загледавши се мало боље, Маргарита је у браву познала Николаја Ивановича, и тада је њен кикот одјекнуо над шумом мешајући се с Наташиним.

— Наташице! — пискаво је викнула Маргарита — намазала си се кремом?

— Душо моја! — одговорила је Наташа будећи својим крицима заспалу четинарску шуму — краљице моја француска, и њему сам ћелу намазала, и њему!

— Принцезо! — плачљивим гласом дрекнуо је брав, галопирајући са својом јахачицом.

— Душо моја! Маргарита Николајевна! — викала је Наташа, јашући поред Маргарите — признајем, узела сам крем. Јер и нама се живи и лети! Опростите ми, господарице, али ја се нећу вратити, ни у ком случају се нећу вратити! Ах, како је дивно, Маргарита Николајевна! Руку ми је запросио — Наташа је почела да гура прстом врат збуњеног брава — запросио! Како си ме оно назвао, а? — викала је надносећи се над уво браву.

— Богињо — урликао је овај — не могу ја тако брзо да летим! Могу важна документа да изгубим. Наталија Прокофјевна, ја протестујем.

— Иди ти до ђавола са својим документима! — дрско се кикоћући викнула је Наташа.

— Шта вам је, Наталија Прокофјевна! Може неко да нас чује! — молећиво се драо брав.

Летећи галопом поред Маргарите, Наташа је, уз кикот, причала шта се десило у вили када је

особняке после того, как Маргарита Николаевна улетела через ворота.

Наташа созналась в том, что, не прикоснувшись более ни к каким подаренным вещам, она сбросила с себя одежду и кинулась к крему и немедленно им намазалась. И с нею произошло то же, что с ее хозяйкой. В то время, как Наташа, хохоча от радости, упивалась перед зеркалом своею волшебною красой, дверь открылась, и перед Наташей явился Николай Иванович. Он был взволнован, в руках он держал сорочку Маргариты Николаевны и собственную свою шляпу и портфель. Увидев Наташу, Николай Иванович обомлел. Несколько справившись с собою, весь красный как рак, он объявил, что счел долгом поднять рубашечку, лично принести ее...

— Что говорил, негодяй! — визжала и хохотала Наташа, — что говорил, на что сманивал! Какие деньги сулил. Говорил, что Клавдия Петровна ничего не узнает. Что, скажешь, вру? — кричала Наташа борову, и тот только сконфуженно отворачивал морду.

Расшавившись в спальне, Наташа мазнула кремом Николая Ивановича и сама оторопела от удивления. Лицо почтенного нижнего жильца свело в пятачок, а руки и ноги оказались с копытцами. Глянув на себя в зеркало, Николай Иванович отчаянно и дико завыл, но было уже поздно. Через несколько секунд он, оседланный, летел куда-то к черту из Москвы, рыдая от горя.

— Требую возвращения моего нормального облика! — вдруг не то иступленно, не то моляще прохрипел и захрюкал боров, — я не намерен лететь на незаконное сборище! Маргарита Николаевна, вы обязаны унять вашу домработницу.

— Ах, так я теперь тебе домработница? Домработница? — вскрикивала Наташа, нащипывая ухо борову, — а была богиня? Ты меня как называл?

— Венера! — плаксиво отвечал боров, пролетая над ручьем, журчащим меж камней, и копытцами задевая шорохом за кусты орешника.

— Венера! Венера! — победно прокричала Наташа, подбоченившись одной рукой, а другую простирая к луне, — Маргарита! Королева! Упросите за меня, чтоб меня ведьмой оставили. Вам все сделают, вам власть дана!

И Маргарита отозвалась:

— Хорошо, я обещаю!

— Спасибо! — прокричала Наташа и вдруг закричала резко и как-то тоскливо: — Гей! Гей! Скорей! Скорей! А ну-ка, надбавь! — она сжала пятками похудевшие в безумной скачке бока борова, и тот рванул так, что опять распорол воздух, и через мгновение Наташа уже была видна впереди, как черная точка, а потом и совсем пропала, и шум ее полета растаял.

Маргарита Николаевна прелетела капию.

Наташа је признала како је, не дирнувши више ни једну поклоњену јој сгвар, смакла са себе хаљину, дограбила крем и одмах се њим намазала. И са њом се десило исто што и са њеном газдарицом. Док се Наташа, кикоћући се од радости, дивила у огледалу својој лепоти, врата су се отворила и пред Наташом се појавио Николај Иванович. Био је узбуђен, у рукама је држао кошуљу Маргарите Николајевне и свој шешир и ташну. Угледавши Наташу, Николај Иванович је обамро. Савладавши се мало, црвен као рак, изјавио је како је сматрао да му је дужност да подигне кошуљу и лично је донесе ...

— Шта си говорио, ниткове! — цичала је и кикотала се Наташа. — Шта си говорио, на шта си ме мамио? Који си ми новац нудио? Говорио си да Клавдија Петровна ништа неће сазнати. Шта, да нећеш рећи да лажем? — викала је Наташа браву, а овај је само збуњено окретао њушку на другу страну.

Поставши разуздана у спаваћој соби, Наташа је мацнула кремом Николаја Ивановича и запањила се. Лице уваженог станара из приземља се смањило као петпарац, а руке и ноге се претвориле у папке. Погледавши се у огледалу, Николај Иванович је очајнички и силно урликнуо, али, било је већ касно. После неколико секунди он је, оседлан, летео из Москве до ђавола и ојађено јецао.

— Захтевам да ми се врати мој нормалан лик! — наједном је, и бесно и молећиво, продахтао и загроктао брав — немам намеру да летим на незаконит скуп. Маргарита Николајевна, морате да обуздате вашу кућну помоћницу!

— Ах, сада сам ти кућна помоћница? Кућна помоћница? — узникивала је Наташа, штипајући брава за уво — а била сам ти богиња? Како си ме оно звао?

— Венеро! — плачно је одговорио брав, летећи изнад потока што је жуборио међу камењем, и закачињући папцима лесково жбуње.

— Венера! Венера! — победнички је викала Наташа, подбочивиши се једном руком, а другу пружајући према месецу. — Маргарита! Краљице! Измолите да останем вештица. Вама ће све учинити, власт је у вашим рукама!

И Маргарита је одговорила:

— Добро, обећавам!

— Хвала! — довикнула је Наташа и наједном узвикнула реско и некако сетно: Ехеј! Ехеј! Брже! Брже! — Притегла је петама смршале у бесомучној хрци бокове брава, и овај је нагло јурнуо, тако да је опет запарало ваздух, и у тренутку Наташа је већ била далеко напред, као црна тачка, а онда је сасвим нестала и хук њеног лета се изгубио.

Маргарита летела по-прежнему медленно в пустынной и неизвестной местности, над холмами, усеянными редкими валунами, лежащими меж отдельных громадных сосен. Маргарита летела и думала о том, что она, вероятно, где-то очень далеко от Москвы. Щетка летела не над верхушками сосен, а уже между их стволами, с одного боку посеребренными луной. Легкая тень летящей скользила по земле впереди – теперь луна светила в спину Маргарите.

Маргарита чувствовала близость воды и догадывалась, что цель близка. Сосны разошлись, и Маргарита тихо подъехала по воздуху к меловому обрыву. За этим обрывом внизу, в тени, лежала река. Туман висел и цеплялся за кусты внизу вертикального обрыва, а противоположный берег был плоский, низменный. На нем, под одинокой группой каких-то раскидистых деревьев, метался огонечек от костра и виднелись какие-то движущиеся фигурки. Маргарите показалось, что оттуда доносится какая-то зудящая веселенькая музыка. Далее, сколько хватало глаз, на посеребренной равнине не виднелось никаких признаков ни жилья, ни людей.

Маргарита прыгнула с обрыва вниз и быстро спустилась к воде. Вода манила ее после воздушной гонки. Отбросив от себя щетку, она разбежалась и кинулась в воду вниз головой. Легкое ее тело, как стрела, вонзилось в воду, и столб воды выбросило почти до самой луны. Вода оказалась теплой, как в бане, и, вынырнув из бездны, Маргарита вдоволь наплавалась в полном одиночестве ночью в этой реке.

Рядом с Маргаритой никого не было, но немного подалеже за кустами слышались всплески и фырканье, там тоже кто-то купался.

Маргарита выбежала на берег. Тело ее пылало после купанья. Усталости никакой она не ощущала и радостно приплясывала на влажной траве.

Вдруг она перестала танцевать и насторожилась. Фырканье стало приближаться, и из-за ракитовых кустов вылез какой-то голый толстяк в черном шелковом цилиндре, заломленном на затылок. Ступни его ног были в илистой грязи, так что казалось, будто купальщик в черных ботинках. Судя по тому, как он отдувался и икал, был он порядочно выпивши, что, впрочем, подтверждалось и тем, что река вдруг стала издавать запах коньяку.

Увидев Маргариту, толстяк стал вглядываться, а потом радостно заорал:

– Что такое? Ее ли я вижу? Клодина, да ведь это ты, неунывающая вдова? И ты здесь? – и тут он полез здороваться.

Маргарита отступила и с достоинством ответила:

– Пошел ты к чертовой матери. Какая я тебе Клодина? Ты смотри, с кем разговариваешь, – и, подумав мгновение, она прибавила к своей речи длинное непечатное ругательство. Все это произвело на легкомысленного толстяка отрезвляющее действие.

Маргарита же летела споро, као и дотле, у пустом и непознатом пределу, над брежуљцима по којима су били разасути ретки каменови, између огромних јела. Маргарита је летела и помишљала како је, вероватно, негде врло далеко од Москве. Четка није више летела над врховима јела, већ између стабала, са једне стране посребрених месечином. Лака сенка летачице клизила је по земљи испред ње - сада је месец сијао у Маргаритина леђа.

Маргарита је осећала близину воде и досећала се да је циљ близу. Јеле су се разредиле и Маргарита је лагано долетела до кредног обронка. Иза тог обронка се доле у сенци налазила река. Магла се хватала за жбуње испод окомитог обронка, а супротна обала била је низинска. На њој, под усамљеном групом некаквог разгранатог дрвећа пламсала је ватра и видело се како се некакве прилике крећу. Маргарити се учинило да отуд допире бубњање некакве веселе музике. У даљини, колико допире поглед, на посребреној равници није се видео никакав знак насеобине или људи.

Маргарита је скочила низ обронак и брзо се приближила води. Вода ју је привлачила после ваздушне трке. Одбацивши четку, залетела се и скочила наглавце у воду. Њено лако тело као стрела је улетело у воду, и водени стуб се подигао скоро до самог месеца. Вода је била топла, као у купатилу, и изронивши из дубине, Маргарита се до миле воље напливала потпуно сама те ноћи у реци.

Поред Маргарите није било никога, али нешто даље, иза жбуња чуло се плускање и бректање, тамо се такође неко купао.

Маргарита је истрчала на обалу. Тело јој је бридело после купања. Није осећала никакав замор и радостно је цупкала по влажној трavi.

Наједном је престала да игра и начуљила уши. Бректање је почело да се приближава и из врбака се појавио неки наг дебелко са црним свиленим цилиндром забаченим на потиљак. Стопала ногу су му била умазана муљем, тако да је изгледало као да купач на ногама има црне ципеле. Судећи по томе како је дахтао и штуцао, био је добро припит, што се, уосталом, потврдило и тиме што је река наједном замирисала на коњак.

Угледавши Маргариту, дебелко се загледао у њу, а онда је радостно повикао:

— Шта је то? Да ли то добро видим? Клодина, па то си ти, весела удовице? И ти си овде? — и навалио је да се здрави.

Маргарита је устукнула и достојанствено одговорила:

— Носи се у ђаволску матер. Каква сам ти ја па Клодина? Пази с ким разговараш — и, поразмисливши мало, додала је овим речима дугачку простачку псовку. Све то је отрезнило лакомисленог дебелка.

– Ой! – тихо воскликнул он и вздрогнул, – простите великодушно, светлая королева Марго! Я обознался. А виноват коньяк, будь он проклят! – толстяк опустил на одно колено, цилиндр отнес в сторону, сделал поклон и залопотал, мешая русские фразы с французскими, какой-то вздор про кровавую свадьбу своего друга в Париже Гессара, и про коньяк, и про то, что он подавлен грустной ошибкой.

– Ты бы брюки надел, сукин сын, – сказала, смягчаясь, Маргарита.

Толстяк радостно осклабился, видя, что Маргарита не сердится, и восторженно сообщил, что оказался без брюк в данный момент лишь потому, что по рассеянности оставил их на реке Енисее, где купался перед тем, но что он сейчас же летит туда, благо это рукой подать, и затем, поручив себя расположению и покровительству, начал отступать задом и отступал до тех пор, пока не поскользнулся и навзничь не упал в воду. Но падая, сохранил на окаймленном небольшими бакенбардами лице улыбку восторга и преданности.

Маргарита же пронзительно свистнула и, оседлав подлетевшую щетку, перенеслась над рекой на противоположный берег. Тень меловой горы сюда не доставала, и весь берег заливала луна.

Лишь только Маргарита коснулась влажной травы, музыка под вербами ударила сильнее, и веселее взлетел сноп искр из костра. Под ветвями верб, усеянными нежными, пушистыми сережками, видными в луне, сидели в два ряда толстомордые лягушки и, раздуваясь как резиновые, играли на деревянных дудочках бравурный марш. Светящиеся гнилушки висели на ивовых прутиках перед музыкантами, освещая ноты, на лягушачьих мордах играл мятущийся свет от костра.

Марш игрался в честь Маргариты. Прием ей оказан был самый торжественный. Прозрачные русалки остановили свой хоровод над рекою и замахали Маргарите водорослями, и над пустынным зеленоватым берегом простонали далеко слышные их приветствия. Нагие ведьмы, выскочив из-за верб, выстроились в ряд и стали приседать и кланяться придворными поклонами. Кто-то козлоногий подлетел и припал к руке, раскинул на траве шелк, осведомляясь о том, хорошо ли купалась королева, предложил прилечь и отдохнуть.

Маргарита так и сделала. Козлоногий поднес ей бокал с шампанским, она выпила его, и сердце ее сразу согрелось. Осведомившись о том, где Наташа, она получила ответ, что Наташа уже выкупалась и полетела на своем борове вперед, в Москву, чтобы предупредить о том, что Маргарита скоро будет, и помочь приготовить для нее наряд.

Короткое пребывание Маргариты под вербами ознаменовалось одним эпизодом. В воздухе раздался свист, и черное тело, явно промахнувшись, обрушилось в воду. Через несколько мгновений перед Маргаритой предстал

— Joj! — тихо же ускликнуо и задрхтао — опростите великодушно, светла краљице Марго! Преварио сам се. А за све је крив коњак, проклет био! — Дебељко се спустио на једно колено, цилиндр је руком одмакао у страну, поклонио се и, мешајући руске речи са француским, почео да меље некакве глупости о крвавој свадби свог пријатеља Гесара у Паризу, о коњаку, и о томе како је утучен због жалосне грешке.

— Могао си барем панталоне да навучеш, кучкин сине — рекла је, смилостививши се, Маргарита.

Дебељко се радосно искезио, видећи да се Маргарита не љути, и одушевљено је рекао како је остао без панталона у датом тренутку само због тога што их је из своје расејаности оставио на реци Јенисеју, где се малочас купао, али да одмах лети тамо, јер је то одмах ту близу, а онда је, препоручивши се њеној благонаклоности и покровитељству, почео да се повлачи унатрашке и повлачио се све док се није оклизнуо и ницице пао у воду. Али, и падајући, сачувао је на лицу уоквиреном омањим бакенбардима осмејак одушевљења и оданости.

А Маргарита је продорно звизнула, и узјахавши четку која јој је прилетела, прелетела је преко реке на супротну обалу. Сенка кредног брежуљка није овамо стизала, и целу обалу је преливала месечина.

Чим је Маргарита дотакла влажну траву, музыка под врбама је свирала јаче, и веселије је узлетео сноп варница из ватре. Под врбовим гранама, украшеним нежним, пахуљастим минђушицама, које су се јасно виделе на месечини, седеле су у два реда буцмасте жабе и, надимајући се као да су од гуме, свирале на дрвеним дудуцима бравурозан марш. Трулеж је фосфоресцирала на врбовим границима пред музичарима и осветљавала ноте, на жабљим њушкама је поигравао одсјај ватре.

Марш је свиран у Маргаритину част. Дочек је приређен иа најсвечанији начин. Прозрачне русалке зауставиле су своје коло над реком и почеле да машу Маргарити воденим травама, и над усамљеном зеленкастом обалом надалеко су се разлегали њихови поздрави. Наге вештице су се, излетевши из врбака, постројиле у ред, и правиле реверанс и клањале се према дворском церемонијалу. Неки с козјим ногама прилетео јој је и пољубио руку, распростро по трави свилу, распитао се да ли се краљица добро искупала и понудио јој је да легне и одмори се.

Маргарита је то и учинила. Козоноги јој је принео пехар са шампањцем, она га је испила и срце јој се загрејало. Упитавши за Наташу, добила је одговор да се Наташа већ окупала и да је одлетела на свом браву напред, у Москву, да најави Маргаритин скори долазак, и да помогне да јој се припреми одора.

Кратак боравак Маргаритин под врбама био је обележен још једним догађајем. Зачуо се фијук ваздуха и црно тело се, очигледно промашивши, сручило у воду. После неколико тренутака пред Маргаритом се појавио онај исти дебељко са

тот самый толстяк-бакенбардист, что так неудачно представился на том берегу. Он успел, по-видимому, смотаться на Енисей, ибо был во фрачном наряде, но мокр с головы до ног. Коньяк подвел его вторично: высаживаясь, он все-таки угодил в воду. Но улыбки своей он не утратил и в этом печальном случае, и был смеющеюся Маргаритой допущен к руке.

Затем все стали собираться. Русалки доплясали свой танец в лунном свете и растаяли в нем. Козлоногий почтительно осведомился у Маргариты, на чем она прибыла на реку; узнав, что она явилась верхом на щетке, сказал:

– О, зачем же, это неудобно, – мигом соорудил из двух сучков какой-то подозрительный телефон и потребовал у кого-то сию же минуту прислать машину, что и исполнилось, действительно, в одну минуту.

На остров обрушилась буланая открытая машина, только на шоферском месте сидел не обычного вида шофер, а черный длинноносый грач в клеенчатой фуражке и в перчатках с раструбами. Островок опустел. В лунном пылании растворились улетевшие ведьмы. Костер догорал, и угли затягивало седой золой.

Бакенбардист и козлоногий подсадили Маргариту, и она опустилась на широкое заднее сидение. Машина взвыла, прыгнула и поднялась почти к самой луне, остров пропал, пропала река, Маргарита понеслась в Москву.

Глава 22. При свечах

Ровное гудение машины, летящей высоко над землей, убаюкивало Маргариту, а лунный свет ее приятно согревал. Закрыв глаза, она отдала лицо ветру и думала с какой-то грустью о покинутом ею неизвестном берегу реки, которую, как она чувствовала, она никогда более не увидит. После всех волшебств и чудес сегодняшнего вечера она уже догадывалась, к кому именно в гости ее везут, но это не пугало ее. Надежда на то, что там ей удастся добиться возвращения своего счастья, сделала ее бесстрашной. Впрочем, долго мечтать в машине об этом счастье ей не пришлось.

Грач ли хорошо знал свое дело, машина ли была хороша, но только вскоре Маргарита, открыв глаза, увидела под собой не лесную тьму, а дрожащее озеро московских огней. Черная птица-шофер на лету отвинтил правое переднее колесо, а затем посадил машину на каком-то совершенно безлюдном кладбище в районе Драгомилова.

Высадив ни о чем не спрашивающую Маргариту возле одного из надгробий вместе с ее щеткой, грач запустил машину, направив ее прямо в овраг за кладбищем. В него она с грохотом обрушилась и в нем погибла. Грач почтительно козырнул, сел на колесо верхом и улетел.

бакенбардима, који се онако несрећно представио на оној другој обали. Он је, очигледно, стигао да тркне до Јенисеја, јер је сада био у фраку, али мокар од главе до пете. Коњак му је подвалио по други пут: искрцавајући се, он је ипак упао у воду. Али, свој осмејак није изгубио ни у овом жалосном случају, и насмејана Маргарита му је допустила да јој приђе руци.

После су сви почели да се спремају. Русалке су завршиле своју игру на месечини и расплинуле се у њој. Козоноги је учтиво упитао Маргариту на чему је стигла на реку; сазнавши да је стигла на четки, рекао је:

— О, па зашто, то је неудобно! — и у трен ока је од две гранчице паправио некакав сумњиви телефон и затражио од некога да се сместа пошаљу кола, што се и десило тог истог часа.

На острво се сручио кулашасти кабриолет, само што за воланом није седео обичан шофер, већ дугокљуни гачац са качкетом од воштаног платна и дугачким рукавицама. Острво се празнило. У месечини су се одлећући раствориле вештице. Ватра је догоревала, и жар се прекривао сивим пепелом.

Онај с бакенбардима и козоноги подигли су Маргариту, и она се спустила на широко задње седиште. Ауто је заурлао, подскочио и подигао се скоро до самог месеца, острво је нестало, нестала је река, Маргарита је полетела у Москву.

Поглавље 22 ПРИ СВЕТОСТИ СВЕЋА

Равномерно брујање аутомобила који је летео високо над земљом успављивало је Маргариту, а месечина је пријатно грејала. Затворених очију, препустила је своје лице ветру и мислила с извесном тугом о непознатој обали реке коју је оставила и осећала је да је више никада неће видети. После свих чаролија и чуда ове вечери, она је већ нагађала коме је то воде у госте, али је то ни најмање нје плашило, Нада да ће јој тамо поћи за руком да лоново дође до своје среће чинила ју је неустрашивом. Уосталом, у колима није ни стигла дуго да машта о тој срећи.

Или је гачац одлично знао свој посао или су кола била одлична, тек ускоро је Маргарита, отворивши очи, видела да под њом није више помрчина шуме, већ трепераво језеро московских светлости. Црна птица-шофер у лету је одшрафила предњи десни точак, а онда спустила кола на неко потпуно пусто гробље у рејону Дорогомилова.

Пошто је Маргариту, која ништа није питала, искрцао заједно са четком крај једног надгробног споменика, гачац је поново упалио мотор кола и отерао их право у јарак: иза гробља. Тамо су се кола бучно сручила и слупала. Гачац им је са поштовањем салутирао и тиме одао последњу почаст, сео на точак и одлетео.

Тотчас из-за одного из памятников показался черный плащ. Клык сверкнул при луне, и Маргарита узнала Аззелло. Тот жестом пригласил Маргариту сесть на щетку, сам вскочил на длинную рапиру, оба взвились и никем не замеченные через несколько секунд высадились около дома N 302-бис на Садовой улице.

Когда, под мышкой неся щетку и рапиру, спутники проходили подворотню, Маргарита заметила томящегося в ней человека в кепке и высоких сапогах, кого-то, вероятно, поджидавшего. Как ни легки были шаги Аззелло и Маргариты, одинокий человек их услышал и беспокойно дернулся, не понимая, кто их производит.

Второго, до удивительности похожего на первого, человека встретили у шестого подъезда. И опять повторилась та же история. Шаги... Человек беспокойно обернулся и нахмурился. Когда же дверь открылась и закрылась, кинулся вслед за невидимыми входящими, заглянул в подъезд, но ничего, конечно, не увидел.

Третий, точная копия второго, а стало быть, и первого, дежурил на площадке третьего этажа. Он курил крепкие папиросы, и Маргарита раскашлялась, проходя мимо него. Курящий, как будто его кольнули, вскочил со скамейки, на которой сидел, начал беспокойно оглядываться, подошел к перилам, глянул вниз. Маргарита со своим провожатым в это время уже была у дверей квартиры N 50. Звонить не стали, Аззелло бесшумно открыл дверь своим ключом.

Первое, что поразило Маргариту, это та тьма, в которую она попала. Было темно как в подземелье, так, что она невольно уцепилась за плащ Аззелло, опасаясь споткнуться. Но тут вдалеке и вверху замигал огонек какой-то лампадки и начал приближаться. Аззелло на ходу вынул из-под мышки Маргариты щетку, и та исчезла без всякого стука в темноте.

Тут стали подниматься по каким-то широким ступеням, и Маргарите стало казаться, что им конца не будет. Ее поражало, как в передней обыкновенной московской квартиры может поместиться эта необыкновенная невидимая, но хорошо ощущаемая бесконечная лестница. Но подъем кончился, и Маргарита поняла, что стоит на площадке. Огонек приблизился вплотную, и Маргарита увидела освещенное лицо мужчины, длинного и черного, держащего в руке эту самую лампадку. Те, кто имел уже несчастье в эти дни попасться на его дороге, даже при этом слабом свете язычка в лампадке, конечно, тотчас же узнали бы его. Это был Коровьев, он же Фагот.

Правда, внешность Коровьева весьма изменилась. Мигающий огонек отражался не в треснувшем пенсне, которое давно пора было выбросить на помойку, а в монокле, правда, тоже треснувшем. Усишки на наглом лице были подвиты и напомажены, а чернота Коровьева объяснялась очень просто – он был во фрачном наряде. Белела

Тог часа се иза једног надгробног споменика појавио црни плашт. Очњак је засјао на месечини, и Маргарита је познала Аззела. Он је покретом руке показао Маргарити да седне на четку, сам је ускочио на дуги рапир, обоје су узлетели и неопажсно се неколико секунди касније искрцали пред кућом број 302-бис у Садовој улици.

Када су, носећи под мишком четку и рапир, пролазили кроз капију, Маргарита је запазила човека у качкету и дубоки.м чизмама, који је очигледно неког чекао и досађивао се. Ма како били лаки Аззелови и Маргаритини кораци, усамљени човек их је ипак чуо и немирно се тргнуо, не схватајући чији су то кораци.

Другог човека, зачуђујуће сличног првом, затекли су крај шестог улаза. И поновила се иста прича. Кораци. . . Човек се узнемирено осврнуо и намрштио. Када су се врата отворила и затворила, он је појурио за онима који су невидљиви улазили, завирио у улаз, али ништа, разуме се, није видео.

Трећи, тачна копија другог, а то значи и оног прво, дежурао је на одморишту другог спрата. Пушио је јаке цигарете и Маргарита се накашљала пролазећи крај њега. Пушач је, као да га је неко боцнуо, скочио са клупе на којој је седео, почео узнемирено да се осврће, пришао огради степеништа, бацио поглед доле. Али Маргарита је са својим пратиоцем већ била пред вратима стана бр. 50. Нису звонили, Аззел је нечујно отворио врата својим кључем.

Маргарита се зачудила помрчини у коју је доспела. Ништа се није видело, као у подземљу, и Маргарита се и нехотице ухватила за Аззелов плашт, бојећи се да се не спотакне. Али тада је негде у даљини и негде горе почео да трепери пламичак некаквог кандила и да се приближава. Аззел је успут извукао Маргарити испод мишке четку и четка је без икаквог звука нестала у помрчини.

Тада су почели да се пењу неким широким степеништем, и Маргарити се учинило да му нема краја. Чудила се како су се то у предсобљу обичног московског стана сместиле ове неоничне, невидљиве али опипљиве, бескрајне степенице. Успон је на крају био савладан, и Маргарита је схватила да стоји на платоу. Пламичак се сасвим приближио, и Маргарита је угледала осветљено лице мушкарца, високог и црног, који је у руци држао кандило. Они који су тих дана имали несрећу да му се нађу на путу познали би га одмах, разуме се, чак и при слабој светлости овог кандила. То је био Коровјев, илити Фагот.

Истини за вољу, спољашњост Коровјева увелико се изменила. Треперава светлост се није одражавала у напрслон цвикеру, који је већ одавно требало бацити на ђубриште, већ у моноклу, који је, истини за вољу, такође био напрсао. Брчићи на дрском лицу били су уфитиљени и напомађени, а што је Коровјев био црн, могло се врло просто објаснити -

только его грудь.

Маг, регент, чародей, переводчик или черт его знает кто на самом деле – словом, Коровьев – раскланялся и, широко проведя лампадой по воздуху, пригласил Маргариту следовать за ним. Азazelло исчез.

"Удивительно странный вечер, – думала Маргарита, – я всего ожидала, но только не этого! Электричество, что ли, у них потухло? Но самое поразительное – размеры этого помещения. Каким образом все это может втиснуться в московскую квартиру? Просто-напросто никак не может".

Как ни мало давала свету Коровьевская лампадка, Маргарита поняла, что она находится в совершенно необъятном зале, да еще с колоннадой, темной и по первому впечатлению бесконечной. Возле какого-то диванчика Коровьев остановился, поставил свою лампадку на какую-то тумбу, жестом предложил Маргарите сесть, а сам поместился подле в живописной позе – облокотившись на тумбу.

– Разрешите мне представиться вам, – заскрипел Коровьев, – Коровьев. Вас удивляет, что нет света? Экономия, как вы, конечно, подумали? Ни-ни-ни. Пусть первый попавшийся палач, хотя бы один из тех, которые сегодня, немного позже, будут иметь честь приложиться к вашему колену, на этой же тумбе оттяпает мне голову, если это так. Просто мессир не любит электрического света, и мы дадим его в самый последний момент. И тогда, поверьте, недостатка в нем не будет. Даже, пожалуй, хорошо было бы, если б его было поменьше.

Коровьев понравился Маргарите, и трескучая его болтовня подействовала на нее успокоительно.

– Нет, – ответила Маргарита, – более всего меня поражает, где все это помещается. – Она повела рукой, подчеркивая этим необъятность зала.

Коровьев сладко ухмыльнулся, отчего тени шевельнулись в складках у его носа.

– Самое несложное из всего! – ответил он. – Тем, кто хорошо знаком с пятым измерением, ничего не стоит раздвинуть помещение до желательных пределов. Скажу вам более, уважаемая госпожа, до черт знает каких пределов! Я, впрочем, – продолжал болтать Коровьев, – знавал людей, не имевших никакого представления не только о пятом измерении, но вообще ни о чем не имевших никакого представления и тем не менее продельвавших чудеса в смысле расширения своего помещения. Так, например, один горожанин, как мне рассказывали, получив трехкомнатную квартиру на Земляном валу, без всякого пятого измерения и прочих вещей, от которых ум заходит за разум, мгновенно превратил ее в четырехкомнатную, разделив одну из комнат пополам перегородкой.

Засим эту он обменял на две отдельных квартиры в разных районах Москвы – одну в три и другую в две комнаты. Согласитесь, что их стало пять.

био је у фраку. Белсле су му се само груди.

Маг, хоровођа, мађионичар, преводилац или ђаво ће га звати ко у ствари - једном речју, Коровјев — поклатио се и, широко размахнувши кандилом по ваздуху, позвао Маргариту да га следи. Азazel је нестао.

»Необично чудно вече« — мислила је Маргарита — »све сам очекивала, али ни у ком случају ово! Да им струја није којим случајем нестала? Али најчудноватија је величина ове просторије. Како све то може да стане у обичан московски стан? Једноставно, никако не може.«

Ма колико слабо светлело Коровјевљево кандило, Маргарита је схватила да се налази у непојамно великој дворани, па уз то још и са колонадом, мрачном и по првом утиску бесконачном. Коровјев се зауставио, крај једног отоманчета, ставио кандило на некакво постоље, понудио покретом Маргариту да седне, а сам се сместио крај ње у живописној пози — налактивши се на постоље.

— Допустите да вам се представим — крештаво је рекао Коровјев. — Коровјев. Чудите се што нема светлости? Штедња, сигурно мислите? Нипошто! Нека ми први лаг на кога наиђем, или бар један од оних који ће данас, нешто касније, имати част да пољубе ваше колено — нека ми на овом постољу одсече главу ако је то тачно. Месир једноставно не воли електричну светлост, и ми ћемо је упалити у последњем тренутку. И тада ће је, верујте ми, бити више него довољно. Чак би, чини ми се, било боље, кад би је било мање.

Коровјев се допао Маргарити и његово трештаво брбљање деловало је на њу умирујуће.

— Не — одговорила је Маргарита — највише се чудим где је све ово стало — показала је руком, истичући тиме неизмерност дворане.

Коровјев се слатко смешкао, и то му је у борама крај носа покренуло сенке.

— Најпростија ствар! — одговорио је. — Онима који добро познају пету димензију, није тешко да повећавају било коју просторију колико хоће. Рећи ћу вам и нешто више, поштована госпођо, сам ђаво зна докле! Ја сам, уосталом — наставио је да блебеће Коровјев — познавао људе који не само да нису знали ништа о петој димензији већ уопште ништа нису знали, а ипак су чинили права чудеса у смислу проширивања својих просторија. Тако је, на пример, један грађанин, како су ми причали, добио трособан стан на Земљаном насипу, и без икакве пете димензије и осталих ствари од којих памет стаје, моментално га прстворио у четворособан, преградивши једну собу.

После тога је заменио овај стан за два засебна стана у разним рејонима Москве: за један трособан и други двособан. Морате се сложити са мном да је

Трехкомнатную он обменял на две отдельных по две комнаты и стал обладателем, как вы сами видите, шести комнат, правда, рассеянных в полном беспорядке по всей Москве. Он уже собирался произвести последний и самый блистательный вольт, поместив в газете объявление, что меняет шесть комнат в разных районах Москвы на одну пятикомнатную квартиру на Земляном валу, как его деятельность, по не зависящим от него причинам, прекратилась. Возможно, что он сейчас и имеет какую-нибудь комнату, но только, смею вас уверить, что не в Москве. Вот-с, каков проныра, а вы изволите толковать про пятое измерение.

Маргарита, хоть и не толковала вовсе про пятое измерение, а толковал о нем сам Коровьев, весело рассмеялась, прослушав рассказ о похождениях квартирного проныры. Коровьев же продолжал:

– Но к делу, к делу, Маргарита Николаевна. Вы женщина весьма умная и, конечно, уже догадались о том, кто наш хозяин.

Сердце Маргариты стукнуло, и она кивнула головой.

– Ну, вот-с, вот-с, – говорил Коровьев, – мы враги всяких недомолвок и таинственностей. Ежегодно мессир дает один бал. Он называется весенним балом полнолуния, или балом ста королей. Народу! – тут Коровьев ухватился за щеку, как будто у него заболел зуб, – впрочем, я надеюсь, вы сами в этом убедитесь. Так вот-с: мессир холост, как вы, конечно, сами понимаете. Но нужна хозяйка, – Коровьев развел руками, – согласитесь сами, без хозяйки...

Маргарита слушала Коровьева, стараясь не проронить ни слова, под сердцем у нее было холодно, надежда на счастье кружила ее голову.

– Установилась традиция, – говорил далее Коровьев, – хозяйка бала должна непременно носить имя Маргариты, во-первых, а во-вторых, она должна быть местной уроженкой. А мы, как изволите видеть, путешествуем и в данное время находимся в Москве. Сто двадцать одну Маргариту обнаружили мы в Москве, и, верите ли, – тут Коровьев с отчаянием хлопнул себя по ляжке, – ни одна не подходит. И, наконец, счастливая судьба...

Коровьев выразительно ухмыльнулся, наклоняя стан, и опять похолодело сердце у Маргариты.

– Короче! – вскричал Коровьев, – совсем коротко: вы не откажетесь принять на себя эту обязанность?

– Не откажусь, – твердо ответила Маргарита.

– Кончено! – сказал Коровьев и, подняв лампаду, добавил: – Прошу за мной.

Они пошли между колоннами и наконец выбрались в какой-то другой зал, в котором почему-то сильно пахло лимонами, где слышались какие-то шорохи и где что-то задело Маргариту по голове. Она

то веф пет соба. Трособни је заменио за два засебна са по две собе, и постао власник шест соба, које су, истина, биле разбацане без икаквог реда по читавој Москви. Веф се спремао на последњи и највећи волт, да објави у новинама оглас да мења шест соба у разним рејонима Москве за један петособан стан на Земљаном насипу, када се прекинула његова делатност, из разлога који нису зависили од њега. Лако је могуће да он и сада има некакву собу, али смем вас уверити да се она не налази у Москви. Ето вам домишљана, а ви изволите расуђивати о петој димензији.

Иако уопште ништа није расуђивала о петој димензији, веф је о њој расуђивао сам Коровјев, Маргарита се весело насмејала кад је чула причу о доживљајима стамбеног домишљана. А Коровјев је наставио:

— Али, на посао, на посао, Маргарита Николајевна. Ви сте жена веома паметна и сигурно сте веф погодили ко је наш домаћин.

Маргаритино срце је почело јаче да куца, и она је климнула главом.

— Па, ето, ето — говорио је Коровјев — ми смо непријатељи сваке недоречености и тајанствености. Сваке године месир приређује бал. Он се назива пролећни бал уштапа, или бал сто краљева. А света! — ту се Коровјев ухватио за образ, као да га је заболоо зуб. — Уосталом, надам се да ћете и сами имати прилике да се у то уверите. Дакле! месир је нежења, као што и сами наравно схватате. Али, потребна је домаћица — Коровјев је раширио руке — морате признати да је без домаћице ...

Маргарита је слушала Коровјева, трудећи се да не пропусти ниједну реч, срце јој је зебло, нада у срећу завртела јој је главу.

— Традиција је — наставио је Коровјев — да домаћица обавезно мора да се зове Маргарита, то прво, а друго, мора бити рођена у месту у коме се бал приређује. А ми, као што сте изволели видети, путујемо и у датом тренутку се налазимо у Москви. Сто двадесет и једну Маргариту смо пронашли у Москви, и верујете ли — ту се Коровјев са очајањем лупио по бедру — ниједна не одговара. И, на крају, на нашу срећу...

Коровјев се значајно осмехнуо поклонивши се, и поново је Маргарити срце зазебло.

— Да будем краћи! — повикао је Коровјев — сасвим кратак: нећете одбити да преузмете на себе ту обавезу?

— Нећу одбити — одлучно је одговорила Маргарита.

— Готово! — рекао је Коровјев и, подигавши кандило, додао: — Молим вас, пођите за мном.

Прошли су између стубова и на крају су стигли у неку другу дворану, у којој је из неких разлога јако мирисао лимун, где су се чули некакви шумови и где је нешто закачило Маргариту по глави. Она је

вздрогнула.

– Не пугайтесь, – сладко успокоил Коровьев, беря Маргариту под руку, – бальные ухищрения Бегемота, ничего более. И вообще я позволю себе смелость посоветовать вам, Маргарита Николаевна, никогда и ничего не бояться. Это неразумно. Бал будет пышный, не стану скрывать от вас этого. Мы увидим лиц, объем власти которых в свое время был чрезвычайно велик. Но, право, как подумаешь о том, насколько микроскопически малы их возможности по сравнению с возможностями того, в чьей свите я имею честь состоять, становится смешно и, даже я бы сказал, грустно. Да и притом вы сами – королевской крови.

– Почему королевской крови? – испуганно шепнула Маргарита, прижимаясь к Коровьеву.

– Ах, королева, – игриво трещал Коровьев, – вопросы крови – самые сложные вопросы в мире! И если бы расспросить некоторых прабабушек и в особенности тех из них, что пользовались репутацией смиренниц, удивительнейшие тайны открылись бы, уважаемая Маргарита Николаевна. Я ничуть не погрешу, если, говоря об этом, упомяну о причудливо тасуемой колоде карт. Есть вещи, в которых совершенно недействительны ни сословные перегородки, ни даже границы между государствами. Намекну: одна из французских королев, жившая в шестнадцатом веке, надо полагать, очень изумилась бы, если бы кто-нибудь сказал ей, что ее прелестную прапрапраправнучку я по прошествии многих лет буду вести под руку в Москве по бальным залам. Но мы пришли!

Тут Коровьев задул свою лампаду, и она пропала у него из рук, и Маргарита увидела лежащую на полу перед нею полоску света под какой-то темной дверью. И в эту дверь Коровьев тихо стукнул. Тут Маргарита взволновалась настолько, что у нее застучали зубы и по спине прошел озноб.

Дверь раскрылась. Комната оказалась очень небольшой. Маргарита увидела широкую дубовую кровать со смятыми и скомканными грязными простынями и подушками.

Перед кроватью стоял дубовый на резных ножках стол, на котором помещался канделябр с гнездами в виде когтистых птичьих лап. В этих семи золотых лапах горели толстые восковые свечи. Кроме этого, на столике была большая шахматная доска с фигурками, необыкновенно искусно сделанными. На маленьком вытертом коврик стояла низенькая скамеечка. Был еще один стол с какой-то золотой чашей и другим канделябром, ветви которого были сделаны в виде змей. В комнате пахло серой и смолой, тени от светильников перекрещивались на полу.

Среди присутствующих Маргарита сразу узнала Азazelло, теперь уже одетого во фрак и стоящего у спинки кровати. Принарядившийся Азazelло уже не походил на того разбойника, в виде которого являлся Маргарите в Александровском саду, и поклонился он Маргарите чрезвычайно галантно.

уздрыхтала.

— Не бойте се — сладуњавим гласом је Коровјев умирио Маргариту хватајући је под руку — то су Бехемотове балске смицалице и ништа више. И уопште, усудићу се да вас посаветујем, Маргарита Николајевна, да се никада и ничега не плашите. То није разумно. Бал ће бити раскошан, нећу то да кријем од вас. Видећемо на њему личности чија је власт својевремено била изузетно велика. Али одиста, када помислимо како су микроскопски мале њихове могућности у поређењу са могућностима онога у чијој свити имам част да се налазим, онда то постаје смешно, па рекао бих чак и тужно. А уза све то и ви сте лично — краљевске крви.

— Зашто краљевске крви? — преплашено је прошаптала Маргарита, привијајући се уз Коровјева.

— Ах, краљице — живахно је торокао Коровјев — питања крви су најсложенија питања на свету! И кад бисмо припитали неке прабабе, а нарочито оне које су уживале репутацију светица, откриле би се зачуђујуће тајне, поштована Маргарита Николајевна. Нећу уопште погрешити ако, говорећи о томе, споменем ћудливо мешање шпила карата на најчудноватији могући начин. Постоје ствари у којима не важе сталешке преграде, па чак ни државне границе. Да навестим: једна француска краљица, која је живела у шеснаестом вску, врло би се, по свему судећи, изненадила да јој је неко рекао како ћу њену заносну прапрапраунуку после много година водити под руку у Москви по балским дворанама. Но, стигли смо!

Тада је Коровјев дунуо у своје кандило, и оно му је нестало из руке, и Маргарита је угледала траку светлости па поду пред собом, испод неких тамних врата. На та врата је Коровјев тихо закуцао. Тада се Маргарита толико узбудила да су зуби почели да јој цвокоћу, а низ леђа јој је прошла језа.

Врата су се отворила. Соба није била велика. Маргарита је угледала широк храстов кревет с изгужваним прљавим чаршавима и јастуком.

Пред креветом је стајао храстов сточић с изрезбареним ножицама, на коме се налазио канделябр с гнездима у облику птичијих канци. У тих седам златних канци гореле су дебеле воштане свеће, осим тога, на сточићу је била велика шаховска табла са фино израђеним фигурама. На малом излизаном ћилимчету налазила се ниска клупица. Био је ту још један сто са некаквим златним пехаром и другим свећњаком, чије су гране биле направљене у облику змија. У соби је мирисало на сумпор и смолу. Сенке од свећњака укрштале су се на поду.

Међу присутнима Маргарита је одмах познала Азazelла, који је сада већ био у фраку и стајао крај креветског заслона. Дотерани Азazel више није личио на оног разбојника који се појавио пред Маргаритом у Александровском парку, и овога пута се веома галантно наклонио Маргарити.

Нагая ведьма, та самая Гелла, что так смущала почтенного буфетчика Варьете, и, увы, та самая, которую, к великому счастью, вспугнул петух в ночь знаменитого сеанса, сидела на коврике на полу у кровати, помешивая в кастрюле что-то, от чего валил серный пар.

Кроме этих, был еще в комнате сидящий на высоком табурете перед шахматным столиком громаднейший черный котиче, держащий в правой лапе шахматного коня.

Гелла приподнялась и поклонилась Маргарите. То же сделал и кот, соскочивши с табурета; шаркая правой задней лапой, он уронил коня и полез за ним под кровать.

Все это замирающая от страха Маргарита разглядела в коварных тенях от свечей кое-как. Взор ее притягивала постель, на которой сидел тот, кого еще совсем недавно бедный Иван на Патриарших прудах убеждал в том, что дьявола не существует. Этот несуществующий и сидел на кровати.

Два глаза уперлись Маргарите в лицо. Правый с золотой искрой на дне, сверлящий любого до дна души, и левый – пустой и черный, вроде как узкое игольное ухо, как выход в бездонный колодец всякой тьмы и теней. Лицо Воланда было скошено на сторону, правый угол рта оттянут книзу, на высоком облысевшем лбу были прорезаны глубокие параллельные острым бровям морщины. Кожу на лице Воланда как будто бы навеки сжег загар.

Воланд широко раскинулся на постели, был одет в одну ночную длинную рубашку, грязную и заплатанную на левом плече. Одну голую ногу он поджал под себя, другую вытянул на скамеечку. Колено этой темной ноги и натирала какою-то дымящеюся мазью Гелла.

Еще разглядела Маргарита на раскрытой безволосой груди Воланда искусно из темного камня вырезанного жука на золотой цепочке и с какими-то письменами на спинке. Рядом с Воландом на постели, на тяжелом постаменте, стоял странный, как будто живой и освещенный с одного бока солнцем глобус.

Несколько секунд длилось молчание. "Он изучает меня", – подумала Маргарита и усилием воли постаралась сдержать дрожь в ногах.

Наконец Воланд заговорил, улыбнувшись, отчего его искристый глаз как бы вспыхнул:

– Приветствую вас, королева, и прошу меня извинить за мой домашний наряд.

Голос Воланда был так низок, что на некоторых словах давал оттяжку в хрип.

Воланд взял с постели длинную шпагу, наклонившись, пошевелил ею под кроватью и сказал:

– Вылезай! Партия отменяется. Прибыла гостья.

– Ни в каком случае, – тревожно свистнул по-суфлерски над ухом Маргариты Коровьев.

– Ни в каком случае... – начала Маргарита.

– Мессир... –дохнул Коровьев в ухо.

– Ни в каком случае, мессир, – справившись с

Нага вештица, она иста Хела која је толико збуњивала поштованог бифецију Варијетеа и, на жалост, она иста коју је на велику срећу преплашио певац оне ноћи после чувене представе, седела је на ћилимчету крај кревета и мешала у шерпи нешто из чега се дизала сумпорна пара.

Осим њих, у соби се налазио још и огроман црни мачак, који је седео на високом табурету испред шаховског сточића, и држао у десној шапи шаховског коња.

Хела се придигла и поклонила Маргарити. То исто је учинио и мачак, који је скочио са столице, повлачећи десну задњу шапу, испустио коња и завукао се под кревет да га тамо потражи.

Све то је Маргарита, претрнула од страха, с муком опазила међу варљивим сенкама свећа. Њен поглед је привлачила постеља, на којој је седео онај кога је још недавно крај Патријаршијског рибњака сироти Иван убеђивао да ђаво не ностоји. Тај непостојећи седео је иа постељи.

Два ока су се упрла у Маргаритино лице. Десно — са златном искрицом на дну, које је продирало свакоме до дна душе, и лево — празно и црно, попут иглених ушица, као отвор бунара без дна, бунара свакојакe таме и сенки. Воландово лице је било искривљено, десни угао уста опуштен, на високом ћелавом челу виделе су се дубоке боре, паралелне с обрвама. Кожа на Воландовом лицу као да је занавек била опалена.

Воланд се био извалио на постељи, на себи је имао само дугачку ноћну кошуљу, прљаву и закрпљену на левом рамену. Једну голу ногу је подвио пода се, другу је испружио на клупицу. Колено те тамне ноге Хела је управо и мазала некаквом машћу која се димила.

Маргарита је још опазила на раздрљеним Воландовим грудима без иједне длачице како виси на златном ланцу фино исклесана у тамном камену буба са неким словима на леђима. Поред Воланда је на постељи стајао на тешком постолу чудноват глобус, као жив, осветљен са једне стране сунцем.

Неколико секунди потрајало је ћутање. »Проучава ме« помислила је Маргарита и потрудила се да снагом воље савлада дрхтање ногу.

Воланд је најзад проговорио, осмехнувши се, од чега као да му је искричаво око букнуло.

— Поздрављам вас, краљице, и молим вас да ме извините што вас дочекујем овако домаће одевен.

Воландов глас је био тако дубок да је при неким слоговима прелазио у хрипање.

Воланд је дограбио са постеље дугачку шпаду, нагнувши се почео да маше њоме испод кревета и рекао:

— Излази! Партија се одлаже. Стигла је гошћа.

— Нипошто — узнемирено је суфлерски писнуо крај Маргаритиног увета Коровјев.

— Нипошто... — почела је Маргарита.

— Месире... — дахнуо је Коровјев у уво.

— Нипошто, месире савладавши се, одговорила је

собой, тихо, но ясно ответила Маргарита и, улыбнувшись, добавила: — Я умоляю вас не прерывать партии. Я полагаю, что шахматные журналы заплатили бы недурные деньги, если бы имели возможность ее напечатать.

Азazelло тихо и одобрительно крякнул, а Воланд, внимательно поглядев на Маргариту, заметил как бы про себя:

— Да, прав Коровьев! Как причудливо тасуется колода! Кровь!

Он протянул руку и поманил к себе Маргариту.

Та подошла, не чувствуя пола под босыми ногами. Воланд положил свою тяжелую, как будто каменную, и в то же время горячую, как огонь, руку на плечо Маргариты, дернул ее к себе и посадил на кровать рядом с собою.

— Ну, уж если вы так очаровательно любезны, — проговорил он, — а я другого ничего и не ожидал, так будем без церемоний, — он опять наклонился к краю кровати и крикнул: — Долго будет продолжаться этот балаган под кроватью? Вылезай, окаянный ганс!

— Коня не могу найти, — заданным и фальшивым голосом отозвался из-под кровати кот, — ускакал куда-то, а вместо него какая-то лягушка попадается.

— Не воображаешь ли ты, что находишься на ярмарочной площади? — притворяясь рассерженным, спрашивал Воланд, — никакой лягушки не было под кроватью! Оставь эти дешевые фокусы для Варьете. Если ты сейчас же не появишься, мы будем считать, что ты сдался, проклятый дезертир.

— Ни за что, мессир! — заорал кот и в ту же секунду вылез из-под кровати, держа в лапе коня.

— Рекомендую вам... — начал было Воланд и сам себя перебил: — Нет, я видеть не могу этого шута горохового. Посмотрите, во что он себя превратил под кроватью.

Стоящий на задних лапах и выпачканный пылью кот тем временем раскланивался перед Маргаритой. Теперь на шее у кота оказался белый фракный галстук бантиком, а на груди перламутровый дамский бинокль на ремешке. Кроме того, усы у кота были вызолочены.

— Ну что же это такое! — воскликнул Воланд, — зачем ты позолотил усы? И на кой черт тебе нужен галстук, если на тебе нет штанов?

— Штаны коту не полагаются, мессир, — с большим достоинством отвечал кот, — уж не прикажете ли вы мне надеть и сапоги? Кот в сапогах бывает только в сказках, мессир. Но видели ли вы когда-либо кого-нибудь на балу без галстуха? Я не намерен оказаться в комическом положении и рисковать тем, что меня вытолкают в шею! Каждый украшает себя, чем может. Считайте, что сказанное относится и к биноклю, мессир!

— Но усы?..

— Не понимаю, — сухо возражал кот, — почему, брясь сегодня, Азazelло и Коровьев могли

Маргарита тихо али разговетно и, осмехнувши се, додала: — Молим вас да не прекидате партију. Сатрам да би шаховски часописи силне паре дали кад би им се пружила прилика да је објаве.

Азazel се тихо и с одобравањем накашљао, а Воланд је пажљиво погледао Маргариту и рекао, као за себе:

— Да, у праву је Коровјев! Како се ћудљиво мешају карте у шпилу! Крв!

Пружио је руку и позвао Маргариту к себи.

Пришла му је, не осећајући под испод босих ногу. Воланд је ставио своју тешку, као од камена, и уједно врелу као ватра руку на раме Маргарити, повукао је к себи и посадио на кревет поред себе.

— Па, ако сте већ тако дражесно љубазни — проговорио је — а ја друго нисам ни очекивао, онда се нећемо устезати — поново се нагнуо преко ивице кревета и викнуо: — Докле ће трајати та лакрдија испод кревета? Излази, проклети Хансе!

— Не могу да пронађем коња — пригушеним и извештаченим гласом одговорио је мачак испод кревета — откасао је некамо, а уместо њега пронашао сам некакву жабу.

— Да не мислиш можда да си на вашару? — правећи се да је љут, упитао је Воланд — никакве жабе није ни било под креветом! Остави те јевтине трикове за Варијете. Ако се одмах не појавиш, сатраћу да си се предао, проклети дезертеру.

— Ни за шта на свету, месире! — повикао је мачак и истог тренутка изишао испод кревета, држећи коња у шапи.

— Да вам представим... — почео је Воланд и сам себи упао у реч. — Не, не могу да видим овог лакрдијаша. Погледајте у шта се претворио под креветом.

Стојећи на задњим шапама и сав прашњав, мачак се у међувремену клањао Маргарити. Сада је на мачковом врату била бела лептир-машна која се носи уз фрак, а на грудима дамски седефаст доглед на каишу. Сем тога, мачкови бркови били су позлаћени.

— Па, шта је то? — узвикнуо је Воланд — зашто си позлатио бркове? И ког ће ти ђавола машна, кад немаш панталоне?

— Мачку панталоне не пристају, месире — достојанствено је одговорио мачак — да ми можда нећете наредити и чизме да навучем? Мачак у чизмама постоји само у бајкама, месире. Али, да ли сте икада видели било кога на балу без машине? Немам намеру да се нађем у комичној ситуацији и ризикујем да ме најуре! Свако се дотерује како уме. Сатрајте да се речено тиче и догледа, месире!

— Али бркови?..

— Не разумем — хладно је одвратио мачак — зашто су Азazel и Коровјев данас после бријања

посыпать себя белой пудрой, и чем она лучше золотой? Я напудрил усы, вот и все! Другой разговор был бы, если б я побрился! Бритый кот – это действительно уж безобразно, тысячу раз согласен признать это. Но вообще, – тут голос кота обидчиво дрогнул, – я вижу, что ко мне применяют кое-какие придирки, и вижу, что передо мною стоит серьезная проблема – быть ли мне вообще на балу? Что скажете вы мне на это, мессир?

И кот от обиды так раздулся, что казалось, еще секунда, и он лопнет.

– Ах, мошенник, мошенник, – качая головой, говорил Воланд, – каждый раз, как партия его в безнадежном положении, он начинает заговаривать зубы, подобно самому последнему шарлатану на мосту. Садись немедленно и прекрати эту словесную пачкотню.

– Я сяду, – ответил кот, садясь, – но возражу относительно последнего. Речи мои представляют отнюдь не пачкотню, как вы изволите выражаться в присутствии дамы, а вереницу прочно увязанных силлогизмов, которые оценили бы по достоинству такие знатоки, как Секст Эмпирик, Марциан Капелла, а то, чего доброго, и сам Аристотель.

– Шах королю, – сказал Воланд.

– Пожалуйста, пожалуйста, – отозвался кот и стал в бинокль смотреть на доску.

– Итак, – обратился к Маргарите Воланд, – рекомендую вам, донна, мою свиту. Этот валяющий дурака – кот Бегемот. С Азazelло и Коровьевым вы уже познакомились, служанку мою Геллу рекомендую. Расторопна, понятлива, и нет такой услуги, которую она не сумела бы оказать. Красавица Гелла улыбалась, обратив к Маргарите свои с зеленью глаза, не переставая зачерпывать пригоршней мазь и накладывать ее на колено.

– Ну, вот и все, – закончил Воланд и поморщился, когда Гелла особенно сильно сжала его колено, – общество, как вы видите, небольшое, смешанное и бесхитростное. – Он умолк и стал поворачивать перед собою свой глобус, сделанный столь искусно, что синие океаны на нем шевелились, а шапка на полюсе лежала, как настоящая, ледяная и снежная.

На доске тем временем происходило смятение. Совершенно расстроенный король в белой мантии топтался на клетке, в отчаянии вздымая руки. Три белых пешки-ландскнехты с алебардами растерянно глядели на офицера, размахивающего шпагой и указывающего вперед, где в смежных клетках, белой и черной, виднелись черные всадники Воланда на двух горячих, роющих копытами клетки, конях.

Маргариту чрезвычайно заинтересовало и поразило то, что шахматные фигурки были живые.

Кот, отставив от глаз бинокль, тихонько подпихнул своего короля в спину. Тот в отчаянии закрыл лицо руками.

– Плоховато дельце, дорогой Бегемот, – тихо

могли да напудеришу лице белым пудером, и што је он бољи од златног? Напудерисао сам бркове, и то је све. Друга би ствар била да сам се обријао! Обријан мачак одиста је гадост, хиљаду пута ппистајем то да признам. Али, уопште узев — ту је глас мачка увређено задрхтао — видим да ми се проналазе разне зачкољице и видим да се преда мном налази веома озбиљан проблем — да ли уопште да присуствујем балу? Шта ћете ми рећи на то, месире?

И мачак се тако увређено надуо да се чинило како ће сваког тренутка да пукне.

— Ах, лопуžo, лопуžo — клатећи главом, рекао је Воланд — кад год треба да изгуби партију, он почиње да замазује очи, као последњи шарлатан на мосту. Да си сместа сео и прекинуо то наклапање.

— Сешћу — одговорио је мачак седајући — али ћу приговорити овом последњем. Моје речи нису уопште наклапање, како сте се изволели изразити у присуству даме, већ низ чврсто повезаних силогизама, чију би вредност могли да оцене само такви znalци као што су Секст Емпирик, Марцијан Капела, па чак можда и сам Аристотел.

— Шах краљу — рекао је Воланд.

— Молим, молим — одговорио је мачак и почео кроз доглед да гледа шаховску таблу.

— Дакле — обратио се Воланд Маргарити — представљам вам своју свиту. Овај који изиграва будалу - то је мачак Бехемот. Са Азazelом и Коровјевим сте се већ упознали, а ово је моја служавка Хела. Жустра, бистра и нема услуге коју не би могла да вам учини.

Лепотица Хела се смешила, окренувши према Маргарити своје очи зеленкастог сјаја, не престајући да шаком граби маст и ставља је на колено.

— И, то је све — завршио је Воланд и намрштио се када му је Хела јаче притиснула колено — друштво је, као што видите, мало, разноврсно и простодушно. — Ућутао је и почео да окреће пред собом свој глобус, који је био израђен тако вешто да су се плави океани на њему мицали, а капа леда на полу била као права, ледена и бела.

На шаховској табли је у међувремену дошло до праве збрке. Потпуно пометени краљ у белом огртачу скакутао је на једном пољу, очајнички дижући руке. Три бела пешака-ландскнехта са хелебардама збуњено су гледала офицера који је размахивао штапом и показивао негде напред, где су се на суседним пољима, белом и црном, видели Воландови црни коњаници на два жуистра коња која су била копитима по шаховским пољима.

Маргариту је необично заинтересовало и зачудило што су шаховске фигуре живе.

Мачак је, одмакнувши доглед од очију, мунуо мало свог краља у леђа. Овај је очајнички покрио лице рукама.

— Лоше стоје ствари, драги Бехемоте — тихо је

сказал Коровьев ядовитым голосом.

— Положение серьезное, но отнюдь не безнадежное, — отозвался Бегемот, — больше того: я вполне уверен в конечной победе. Стоит только хорошенько проанализировать положение.

Этот анализ он начал производить довольно странным способом, именно стал кроить какие-то рожи и подмигивать своему королю.

— Ничего не помогает, — заметил Коровьев.

— Ай! — вскричал Бегемот, — попугаи разлетелись, что я и предсказывал!

Действительно, где-то вдали послышался шум многочисленных крыльев. Коровьев и Азazelло бросились вон.

— А, черт вас возьми с вашими бальными затеями! — буркнул Воланд, не отрываясь от своего глобуса.

Лишь только Коровьев и Азazelло скрылись, мигание Бегемота приняло усиленные размеры. Белый король наконец догадался, чего от него хотят, вдруг стащил с себя мантию, бросил ее на клетку и убежал с доски. Офицер брошенное королевское одеяние накинул на себя и занял место короля. Коровьев и Азazelло вернулись.

— Враки, как и всегда, — ворчал Азazelло, косясь на Бегемота.

— Мне послышалось, — ответил кот.

— Ну, что же, долго это будет продолжаться? — спросил Воланд, — шах королю.

— Я, вероятно, ослышался, мой мэтр, — ответил кот, — шаха королю нет и быть не может.

— Повторяю, шах королю.

— Мессир, — тревожно-фальшивым голосом отозвался кот, — вы переутомились: нет шаха королю.

— Король на клетке г-два, — не глядя на доску, сказал Воланд.

— Мессир, я в ужасе, — завыл кот, изображая ужас на своей морде, — на этой клетке нет короля.

— Что такое? — в недоумении спросил Воланд и стал глядеть на доску, где стоявший на королевской клетке офицер отворачивался и закрывался рукой.

— Ах ты подлец, — задумчиво сказал Воланд.

— Мессир, я вновь обращаюсь к логике, — заговорил кот, прижимая лапы к груди, — если игрок объявляет шах королю, а короля между тем уже и в помине нет на доске, шах признается недействительным.

— Ты сдаешься или нет? — прокричал страшным голосом Воланд.

— Разрешите подумать, — смиренно ответил кот, положил локти на стол, уткнул уши в лапы и стал думать. Думал он долго и наконец сказал: — Сдаюсь.

— Убить упрямую тварь, — шепнул Азazelло.

рекао Коровьев пакосним гласом.

— Положај је озбиљан, али ни у ком случају није и безнадежан — одговорио је Бехемот — па чак и више од тога: потпуно сам убеђен да ћу на крају победити. Треба само добро проанализирати ситуацију.

Ту анализу је почео на прилично чудан начин, наиме почео је да се кривели и намигује своме краљу.

— Ништа не помаже — приметио је Коровјев.

— Ау! — повикао је Бехемот — папагаји су се разлетели, као што сам и предвидео!

И одиста, негде у даљини зачуо се шум многобројних крила. Коровјев и Азazel појурили су напоље.

— Нека вас ђаво носи са тим вашим балским досеткама! — брецнуо се Воланд, не одвајајући се од свог глобуса.

Чим су Коровјев и Азazel нестали, Бехемотово намигивање се још појачало. Бели краљ је коначно схватио шта се од њега очекивало, наједном је смакнуо са себе огртач, бацио га на своје поље и нестало са табле. Офицер је брзо навукао краљевску одору и заузео краљеве место. Коровјев и Азazel су се вратили.

— Лагарије, као и обично — гунђао је Азazel, погледајући сумњичаво Бехемота.

— Причинило ми се — одговорио је мачак.

— Па, шта је, хоће ли то још дуго потрајати? — упитао је Воланд. — Шах краљу.

— Вероватно сам пречуо, маестро — одговорио је мачак — шаха нема, а не може га ни бити.

— Понављам, шах краљу.

— Месире — одговорио је мачак тобоже узнемирено — преморени сте очигледно: нема шаха!

— Краљ је на пољу ге-два — не гледајући на таблу рекао је Воланд.

— Месире, одиста сам ужаснут — почео је да завија мачак, правећи ужаснут израз њушке — на том пољу нема краља.

— Шта је то сад? — у недоумици је упитао Воланд и почео да посматра таблу, где је офицер, који је стајао на краљевом пољу, одвраћао лице и заклањао га руком.

— Ах, подлаче један — замишљено је рекао Воланд.

— Месире! Поново се обраћам логици — почео је мачак, приносећи шапе грудима — ако играч да шах краљу, а краља већ одавно нема на табли, онда се шах не признаје.

— Предајеш ли се или не? — повикао је страховито Воланд.

— Дозволите ми да размислим — смирено је одговорио мачак, налактио се на сто, уши покрио шапама и почео да размишља. Размишљао је дуго и на крају рекао: — Предајем се.

— Треба убити тврдоглавог створа — прошаптао је Азazel.

– Да, здаюсь, – сказаў кот, – но здаюсь ісклучительно потым, што не могу гуляць у атмасферы травлі со сторуны завистнікаў! – он подняўся, і шахматныя фігуркі полезлі в яшчык.

– Гелла, пора, – сказаў Воланд, і Гелла ісчезла из комнаты. – Нога разболелась, а тут этот бал, – продолжал Воланд.

– Позвольте мне, – тихо попросила Маргарита.

Воланд пристально поглядел на нее и пододвинул к ней колено.

Горячая, как лава, жижа обжигала руки, но Маргарита, не морщась, стараясь не причинять боли, втирала ее в колено.

– Приближенные утверждают, что это ревматизм, – говорил Воланд, не спуская глаз с Маргариты, – но я сильно подозреваю, что эта боль в колене оставлена мне на память одной очаровательной ведьмой, с которой я близко познакомился в тысяча пятьсот семьдесят первом году в Брокенских горах, на чертовой кафедре.

– Ах, может ли это быть! – сказала Маргарита.

– Вздор! Лет через триста это пройдет. Мне посоветовали множество лекарств, но я по старинке придерживаюсь бабушкиных средств. Поразительные травы оставила в наследство поганая старушка, моя бабушка! Кстати, скажите, а вы не страдаете ли чем-нибудь? Быть может, у вас есть какая-нибудь печаль, отравляющая душу, тоска?

– Нет, мессир, ничего этого нет, – ответила умница Маргарита, – а теперь, когда я у вас, я чувствую себя совсем хорошо.

– Кровь – великое дело, – неизвестно к чему весело сказал Воланд и прибавил: – Я вижу, что вас интересует мой глобус.

– О да, я никогда не видела такой вещицы.

– Хорошая вещица. Я, откровенно говоря, не люблю последних новостей по радио. Сообщают о них всегда какие-то девушки, невнятно произносящие названия мест. Кроме того, каждая третья из них немного косноязычна, как будто таких нарочно подбирают. Мой глобус гораздо удобнее, тем более что события мне нужно знать точно. Вот, например, видите этот кусок земли, бок которого моет океан? Смотрите, вот он наливается огнем. Там началась война. Если вы приблизите глаза, вы увидите и детали.

Маргарита наклонилась к глобусу и увидела, что квадратик земли расширился, многокрасочно расписался и превратился как бы в рельефную карту. А затем она увидела и ленточку реки, и какое-то селение возле нее. Домик, который был размером в горошину, разросся и стал как спичечная коробка. Внезапно и беззвучно крыша этого дома взлетела вверх вместе с клубом черного дыма, а стенки рухнули, так что от двухэтажной коробки ничего не осталось, кроме кучечки, от которой валил черный дым. Еще приблизив свой глаз, Маргарита разглядела

– Да, предаю се — рекао је мачак — али се предаю само зато што не могу да играм у атмосфери хајке коју подижу завидљивци! — Устао је и шаховске фигуре су полетеле у фиоку.

— Хела, време је — рекао је Воланд, и Хела је нестала из собе. Нога ме заболела, а сада још и тај бал — наставио је Воланд.

— Дозволите мени — тихо је замолила Маргарита.

Воланд је пажљиво погледао и примакао јој колено.

Врела као лава, житка маса јој је прљила руке, али ју је Маргарита не мрштећи се, трудећи се да не причини бол, утрљавала у колено.

— Моји најближи тврде да је то реуматизам — говорио је Воланд не скидајући погледа са Маргарите — али ја врло сумњам да ми је овај бол у колелу успомена од једне заносне вештице са којом сам се ближе упознао хиљаду пет стотина седамдесет и прве године на Брокену, на Ђаволјој Катедри.

— Ах, зар је то могуће! — рекла је Маргарита.

— Ситница! Кроз једно три стотине година то ће све проћи! Препоручивали су ми многе лекове, али се ја по старом обичају придржавам бапских лекова. Баснословне траве ми је оставила у наслеђе погана старица, моја баба! Узгред буди речено, патите ли ви од нечега? Можда вас мори некаква туга, која вам трује душу, која вас тишти?

— Не, месире, ништа од тога — одговорила је мудрица Маргарита — а сада, када сам код вас, осећам се одиста добро.

— Крв је — велика ствар — ко зна зашто весело је рекао Воланд и додао: — Видим да вас занима мој глобус?

— О да, никада до сада нисам видела такву стварчицу.

— Добра је то стварчица. Да будем искрен, не волим последње вести преко радија, Читају их увек некакве девојке које неразумљиво изговарају називе места. Осим тога, свака трећа од њих замуцкује, као да такве намерно бирају. Мој глобус је много погоднији, тим пре што све догађаје морам да знам до танчина. Ето, на пример, видите ли овај комад земље, што га заплускује океан? Погледајте како га захвата ватра. Тамо је почео рат. Ако приближите очи, видећете и детаље.

Маргарита се наднела над глобус и видела да се квадрат земље раширио, осликао разним бојама и као да се претворио у рельефну карту. А затим је угледала и трачицу реке и неко село крај ње. Кућица, велика као зрно грашка, почела је да расте и постала као кутија од шибица. Наједном и без икаквог звука кров те кућице одлетео је у ваздух уз облак црног дима, а зидови су се срушили, тако да од једносратне кутијице није остало ништа осим гомилице из које се пушио црн дим. Приближивши још више своје очи, Маргарита је угледала малу женску прилику како лежи на земљи, а крај ње, у

маленькую женскую фигурку, лежащую на земле, а возле нее в луже крови разметавшего руки маленького ребенка.

– Вот и все, – улыбаясь, сказал Воланд, – он не успел нагрешить. Работа Абадонны безукоризненна.

– Я не хотела бы быть на той стороне, против которой этот Абадонна, – сказала Маргарита, – на чьей он стороне?

– Чем дальше говорю с вами, – любезно отозвался Воланд, – тем больше убеждаюсь в том, что вы очень умны. Я успокою вас. Он на редкость беспристрастен и равно сочувствует обеим сражающимся сторонам. Вследствие этого и результаты для обеих сторон бывают всегда одинаковы. Абадонна, – негромко позвал Воланд, и тут из стены появилась фигура какого-то худого человека в темных очках. Эти очки произвели на Маргариту такое сильное впечатление, что она, тихонько вскрикнув, уткнулась лицом в ногу Воланда. – Да перестаньте, – крикнул Воланд, – до чего нервозны современные люди. – Он с размаху шлепнул Маргариту по спине, так что по ее телу прошел звон. – Ведь видите же, что он в очках. Кроме того, никогда не было случая, да и не будет, чтобы Абадонна появился перед кем-либо преждевременно. Да и, наконец, я здесь. Вы у меня в гостях! Я просто хотел вам его показать.

Абадонна стоял неподвижно.

– А можно, чтобы он снял очки на секунду? – спросила Маргарита, прижимаясь к Воланду и вздрагивая, но уже от любопытства.

– А вот этого нельзя, – серьезно ответил Воланд и махнул рукой Абадонне, и того не стало. – Что ты хочешь сказать, Азazelло?

– Мессир, – ответил Азazelло, – разрешите мне сказать. У нас двое посторонних: красавица, которая хнычет и умоляет, чтобы ее оставили при госпоже, и кроме того, с ней, прошу прощения, ее боров.

– Странно ведут себя красавицы, – заметил Воланд.

– Это Наташа, Наташа! – воскликнула Маргарита.

– Ну, оставь при госпоже. А борова к поварам!

– Зарезать? – испуганно крикнула Маргарита, – помилуйте, мессир, это Николай Иванович, нижний жилец. Тут недоразумение, она, видите ли, мазнула его кремом...

– Да позвольте! – сказал Воланд, – на кой черт и кто станет его резать? Пусть посидит вместе с поварами, вот и все! Не могу же, согласитесь, я его пустить в бальный зал!

– Да уж... – добавил Азazelло и доложил: – Полночь приближается, мессир.

– А, хорошо. – Воланд обратился к Маргарите: – Итак, прошу вас! Заранее благодарю вас. Не теряйтесь и ничего не бойтесь. Ничего не пейте, кроме воды, а то вы разомлеете и вам будет трудно. Пора!

ловки крови, малено дете раширених руку.

– И то же све — рекао је осмехујући се Воланд — није починио много грехова. Авадон беспрекорно ради.

— Не бих хтела да будем на оној страни против које је тај Авадон — рекла је Маргарита — на чијој је он страни?

— Што више разговарам са вама, све више се убеђујем — љубазно је одговорио Воланд — да сте врло паметни. Умирићу вас. Он је, као ретко ко, непристрасан и саосећа са обема зараћеним странама. Због тога је и исход рата за обе стране увек једнак. Авадоне! — тихо је позвао Воланд, и тада се из зида појавила прилика некаквог мршавог човека са тамним наочарима. Ове наочаре су оставиле на Маргариту тако снажан утисак да је она, тихо узвикнувши, забила лице у Воландову ногу. — Престаните — викнуо је Воланд — што су нервозни ови савремени људи. — Замахнуо је и лупио Маргариту по леђима, тако да јој је тело одјекнуло. Зар не видите да има наочаре. Осим тога, није се десило, а неће се ни десити, да се Авадон појави пред неким превремено. А на крају, ја сам ту. У гостима сте код мене! Једноставно сам хтео да вам га покажем.

Авадон је стајао непомично.

— А може ли он за тренутак да скине наочаре? — упитала је Маргарита, привијајући се уз Воланда и цептећи, али овога пута од радозналости.

— Е, то не може — озбиљно је одговорио Воланд, махнуо руком Авадону и овај је нестао. — Шта си хтео да кажеш, Азazelе?

— Месире — одговорио је Азazel — дозволите ми да вам се обратим. — Овде су два страна лица: лепотица која кука и моли да је задржимо уз госпођу, а осим тога, са њом је, да извините, и њен брав.

— Чудновато се понашају лепотице — приметио је Воланд.

— То је Наташа, Наташа! — ускликнула је Маргарита.

— Па, задржите је уз госпођу. А брава куварима.

— Да га закољу? — уплашено је узвикнула Маргарита — како можете, месире, па то је Николај Иванович, станује испод нас. То је неспоразум, она га је, видите, мацнула кремом...

— Али молим вас! — рекао је Воланд — ког би га ђавола и ко заклао? Нека седи са куварима, то је све! Признајте да га не могу ипак пустити у балску дворану!

— И заиста... — додао је Азazel и известио: — Поноћ се приближава, месире.

— А, добро. — Воланд се окренуо Маргарити: — Дакле, молим вас! Унапред вам се захваљујем. Не збуњујте се и ничега се не плашите. Ништа не пијте осим воде, јер ћете иначе изнемоћи и биће вам тешко. Време је!

Маргарита поднялась с коврика, и тогда в дверях возник Коровьев.

Маргарита је устала са ћилимчета, и тада се у вратима појавио Коровјев.

Глава 23.
Великий бал у сатаны

Полночь приближалась, пришлось спешить. Маргарита смутно видела окружающие. Запомнились свечи и самоцветный какой-то бассейн. Когда Маргарита стала на дно этого бассейна, Гелла и помогающая ей Наташа окатили Маргариту какой-то горячей, густой и красной жидкостью. Маргарита ощутила соленый вкус на губах и поняла, что ее моют кровью. Кровавая мантия сменилась другою – густой, прозрачной, розовой, и у Маргариты закружилась голова от розового масла. Потом Маргариту бросили на хрустальное ложе и до блеска стали растирать какими-то большими зелеными листьями.

Тут ворвался кот и стал помогать. Он уселся на корточки у ног Маргариты и стал натирать ей ступни с таким видом, как будто чистил сапоги на улице.

Маргарита не помнит, кто сшил ей из лепестков бледной розы туфли, и как эти туфли сами собой застегнулись золотыми пряжками. Какая-то сила вздернула Маргариту и поставила перед зеркалом, и в волосах у нее блеснул королевский алмазный венец.

Откуда-то явился Коровьев и повесил на грудь Маргариты тяжелое в овальной раме изображение черного пуделя на тяжелой цепи. Это украшение чрезвычайно обременило королеву. Цепь сейчас же стала натирать шею, изображение тянуло ее согнуться. Но кое-что вознаградило Маргариту за те неудобства, которые ей причиняла цепь с черным пуделем. Это – та почтительность, с которою стали относиться к ней Коровьев и Бегемот.

– Ничего, ничего, ничего! – бормотал Коровьев у дверей комнаты с бассейном, – ничего не поделаешь, надо, надо, надо. Разрешите, королева, вам дать последний совет. Среди гостей будут различные, ох, очень различные, но никому, королева Марго, никакого преимущества! Если кто-нибудь и не понравится... Я понимаю, что вы, конечно, не выразите этого на своем лице... Нет, нет, нельзя подумать об этом! Заметит, заметит в то же мгновение. Нужно полюбить его, полюбить, королева. Сторицей будет вознаграждена за это хозяйка бала! И еще: не пропустить никого. Хоть улыбочку, если не будет времени бросить слово, хоть малюсенький поворот головы. Все, что угодно, но только не невнимание. От этого они захиреют...

Тут Маргарита в сопровождении Коровьева и Бегемота шагнула из бассейна в полную темноту.

– Я, я, – шептал кот, – я дам сигнал!
– Давай! – ответил в темноте Коровьев.
– Бал! – пронзительно визгнул кот, и тотчас

Поглавље 23
ВЕЛИКИ БАЛ КОД САТАНЕ

Поноћ се приближавала, требало је пожурити. Маргарита је као у магли видела штошта. Запамтила је свеће и базен од полудрагог камења. Када је Маргарита стала на дно тог базена, Хела и Наташа, која јој је помагала, прелили су Маргариту некаквом врелом, густом и црвеном течношћу. Маргарита је осетила слан укус на уснама и схватила да је то купају крвљу. Крваву одору је сменила друга густа, прозрачна, ружичаста, и Маргарити се завртело у глави од мириса ружиног уља. Затим су Маргариту ставили на постељу од кристала и почели да је гланцају некаквим великим зеленим лишћем.

Тада је улетео мачак и почео да помаже. Чучнуо је крај Маргаритиних ногу и почео да их трља, као да чисти ципеле на ћошку.

Маргарита се не сећа ко јој је направио ципеле од латица бледе руже и како су се те ципеле саме закопчале златним копчама. Некаква сила је повукла Маргариту и поставила је испред огледала, а у коси јој је заблистала краљевека дијамантска дијадема.

Однекуд се појавио Коровјев и окачио Маргарити на груди слику црне пудлице, у овалном раму на тешком ланцу. Овај украс је био веома тежак за краљицу. Ланац јој је одмах нажуљео врат, а слика је вукла да се погне. Али, штошта је ипак надокнадило Маргарити неудобности које јој је причињавао ланац са црном пудлицом. То је било поштовање које су почели да јој указују Коровјев и Бехемот.

— Нека, нека, нека! — мрмљао је Коровјев крај врата одаје са базеном. — Шта се може, мора се, мора, мора. Дозволите, краљице, да вам дам последњи савет. Међу гостима ће бити различитог свега, ох, колико различитог, али никоме, краљице Марго, никоме никакво преимућство! Ако вам се неко и не допадне. . . претпостављам да ви то, наравно, нећете показати на своме лицу... Не, не, чак и не помишљам на тако шта. Приметиће, приметиће тог истог трена! Треба га заволетити, заволетити, краљице. Стоструко ће за то бити награђена домаћица бала! И још нешто: немојте никога прескочити! Барем осмејак, ако немате времена да додачите реч, бар мали наклон главом! Све што хоћете, само нипошто непажња. Од тога ће малаксати. . .

Тада је Маргарита у пратњи Коровјева и Бехемота искорачила из собе са базеном у потпуну тмину.

— А ја, ја ћу — прошаптао је мачак — дати знак!
— Хајде! — одговорио је у помрчини Коровјев.
— Бал! — продорно је цикнуо мачак, и тог истог

Маргарита вскрикнула и на несколько секунд закрыла глаза. Бал упал на нее сразу в виде света, вместе с ним – звука и запаха. Уносимая под руку Коровьевым, Маргарита увидела себя в тропическом лесу. Красногрудые зеленохвостые попугаи цеплялись за лианы, перескакивали по ним и оглушительно кричали: "Я восхищен!" Но лес быстро кончился, и его банная духота тотчас сменилась прохладой бального зала с колоннами из какого-то желтоватого искрящегося камня. Этот зал, так же как и лес, был совершенно пуст, и лишь у колонн неподвижно стояли обнаженные негры в серебряных повязках на головах.

Лица их стали грязно-бурыми от волнения, когда в зал влетела Маргарита со своею свитой, в которой откуда-то взялся Азazelло. Тут Коровьев выпустил руку Маргариты и шепнул:

– Прямо на тюльпаны!

Невысокая стена белых тюльпанов выросла перед Маргаритой, а за нею она увидела бесчисленные огни в колпачках и перед ними белые груди и черные плечи фрачников. Тогда Маргарита поняла, откуда шел бальный звук. На нее обрушился рев труб, а вырвавшийся из-под него взрыв скрипок окатил ее тело, как кровью. Оркестр человек в полтора года играл полонез.

Возвышавшийся перед оркестром человек во фраке, увидев Маргариту, побледнел, заулыбался и вдруг взмахом рук поднял весь оркестр. Ни на мгновение не прерывая музыки, оркестр, стоя, окатывал Маргариту звуками. Человек над оркестром отвернулся от него и поклонился низко, широко разбросив руки, и Маргарита, улыбаясь, помахала ему рукой.

– Нет, мало, мало, – зашептал Коровьев, – он не будет спать всю ночь. Крикните ему: "Приветствую вас, король вальсов!"

Маргарита крикнула это и подивилась тому, что ее голос, полный как колокол, покрыл вой оркестра. Человек от счастья вздрогнул и левую руку приложил к груди, правой продолжая махать оркестру белым жезлом.

– Мало, мало, – шептал Коровьев, – смотрите налево, на первые скрипки, и кивните так, чтобы каждый думал, что вы его узнали в отдельности. Здесь только мировые знаменитости. Вот этому, за первым пультом, это Вьетан. Так, очень хорошо. Теперь дальше.

– Кто дирижер? – отлетая, спросила Маргарита.

– Иоганн Штраус, – закричал кот, – и пусть меня повесят в тропическом лесу на лиане, если на каком-нибудь балу когда-либо играл такой оркестр. Я приглашал его! И, заметьте, ни один не заболел и ни один не отказался.

В следующем зале не было колонн, вместо них стояли стены красных, розовых, молочно-белых

часа је Маргарита узвикнула и за неколико часака затворила очи. Бал се сручио на њу у облику светлости и, уједно, - звукова и мириса. Док ју је Коровјев водио под руку, Маргарита је видела да је у тропској шуми. Папагаји зелених репова и црвених груди качили су се за лијане, скакали с једне на другу и заглушено викали: »Усхићен сам!« Али, шума је убрзо престала, њену спарину заменила је хладоћа балске дворане са стубовима од неког жућкастог камена који је светлуцао. Ова дворана, као и шума, била је потпуно пуста, и само су крај стубова стајали наги црнци са сребрним повезима на главама.

Лица су им постала прљаво-мрка од узбуђења када је у дворану улетела Маргарита са својом свитом, у којој се однекуд створио и Азazel. Тада је Коровјев пустио Маргаритину руку и шапнуо:

— Право на лале!

Низак зид белих лала израстао је пред Маргаритом, а иза њега је она угледала безбројне светилке под мрежицама, а испред њих беле груди и црна рамена људи у фраковима. Тада је Маргарита схватила одакле допиру звуци бала. На њу се сручила грмљавина труба, а из ње су се отеле и винуле виолине и запљуснуле јој тело као крвљу. Оркестар од око стотину и педесет људи свирао је полонезу.

Човек у фраку, који је стајао испред оркестра на узвишењу, побледео је када је угледао Маргариту, почео да се осмехује и наједном једним покретом руке дигао на ноге цео оркестар. Ни за тренутак не престајући да свира, оркестар је, стојећи, запљускивао Маргариту звуцима. Човек испред оркестра окренуо му је леђа и дубоко се поклонио, раширивши руке, а Маргарита му је, осмехнувши се, махнула руком.

— Не, то је мало, мало — прошаптао је Коровјев — он неће спавати целе ноћи. Довикните му: »Поздрављам краља валцера!«

Маргарита је то и викнула и зачудила се што јој је глас, снажан као звоно, надјачао свирање оркестра. Човек је задрхтао од среће и принео леву руку грудима, настављајући десном да маше оркестру белом палицом.

— Мало је, мало — шаптао је Коровјев — погледајте улево, на прве виолине, и климните главом тако да свако помисли како сте баш њега познали. То су све славне светске величине. Ево овоме, за првим пултом - то је Виетан! Тако, врло добро. Хајд'мо даље.

— А ко је диригент? — упитала је Маргарита одлећући.

— Јохан Штраус — повикао је мачак. — И нека ме обесе у тропском врту на лијани, ако је било на ком балу до сада свирао овакав оркестар! Ја сам га позвао! И обратите пажњу, ниједан се није разболео, ниједан није одбио.

У следећој дворани није било стубова, уместо њих су били зидови црвених, ружичастих и

роз с одной стороны, а с другой – стена японских махровых камелий. Между этими стенами уже били, шипя, фонтаны, и шампанское вскипало пузырями в трех бассейнах, из которых был первый – прозрачно-фиолетовый, второй – рубиновый, третий – хрустальный. Возле них металась негры в алых повязках, серебряными черпаками наполняя из бассейнов плоские чаши. В розовой стене оказался пролом, и в нем на эстраде кипятился человек в красном с ласточкиным хвостом фраке. Перед ним гремел нестерпимо громко джаз. Лишь только дирижер увидел Маргариту, он согнулся перед нею так, что руками коснулся пола, потом выпрямился и пронзительно закричал:

– Аллилуйя!

Он хлопнул себя по коленке раз, потом накрест по другой – два, вырвал из рук у крайнего музыканта тарелку, ударил ею по колонне.

Улетая, Маргарита видела только, что виртуоз-джазбандист, борясь с полонезом, который дул Маргарите в спину, бьет по головам джазбандистов своей тарелкой и те приседают в комическом ужасе.

Наконец вылетели на площадку, где, как поняла Маргарита, ее во тьме встречал Коровьев с лампадкой. Теперь на этой площадке глаза слепли от света, льющегося из хрустальных виноградных гроздьев. Маргариту установили на место, и под левой рукой у нее оказалась низкая аметистовая колонка.

– Руку можно будет положить на нее, если станет очень трудно, – шептал Коровьев.

Какой-то чернокожий подкинул под ноги Маргарите подушку с вышитым на ней золотым пуделем, и на нее она, повинувшись чьим-то рукам, поставила, согнув в колене, свою правую ногу. Маргарита попробовала оглядеться. Коровьев и Азazelло стояли возле нее в парадных позах. Рядом с Азazelло – еще трое молодых людей, смутно чем-то напомнивших Маргарите Абадонну. В спину веяло холодом. Оглянувшись, Маргарита увидела, что из мраморной стены сзади нее бьет шипящее вино и стекает в ледяной бассейн. У левой ноги она чувствовала что-то теплое и мохнатое. Это был Бегемот.

Маргарита была в высоте, и из-под ног ее вниз уходила грандиозная лестница, крытая ковром. Внизу, так далеко, как будто бы Маргарита смотрела обратным способом в бинокль, она видела громаднейшую швейцарскую с совершенно необъятным камином, в холодную и черную пасть которого мог свободно въехать пятитонный грузовик. Швейцарская и лестница, до боли в глазах залитая светом, были пусты. Трубы теперь доносились до Маргариты издалека. Так простояли неподвижно около минуты.

– Где же гости? – спросила Маргарита у Коровьева.

– Будут, королева, сейчас будут. В них недостатка не будет. И, право, я предпочел бы рубить дрова, вместо того чтобы принимать их здесь на

млечнобелых ружа са једне стране, а са друге - зид дуплих јапанских камелија. Између тих зидова су прскали, жуборећи, водоскоци, и шапањац је вртао мехурићима у три базена, од којих је први био прозрачнољубичаст, други - рубински, а трећи — кристалан. Крај њих су се мували црнци са пурпурним повезима и сребрним кутлачама пунили из базена широке плитке чаше. У зиду од ружа био је отвор, и у њему се на подијуму жестио човек у црвеном фраку с ластавичјим репом. Пред њим је неподношљиво бучно свирао цез оркестар. Само што је угледао Маргариту, диригент јој се поклонии тако да је рукама дотакао под, затим се исправио и из све снаге викнуо:

— Алилуја!

Лупио се по колену - један, па укрстивши руке и по другом - два, истргао из руку крајњег музичара месингане тасове и ударио њима по стубу.

Одлећући даље, Маргарита је видела само како је виртуоз-цезиста, борећи се са полонезом коју је дувао Маргарити у леђа, ударао тасовима по глави цезисте, што их је натеривало да чучкају у комичном страху.

На крају су излетели на оно место где ју је, колико је могла да схвати Маргарита, дочекао у помрчини Коровјев са кандилом. Сада се на том платоу заслепљујућа светлост лила из кристалних гроздова. Маргариту су поставили на њено место, и под левом руком јој се нашао онизак стуб од аметиста.

— Руку можете ставити на њега ако вам буде тешко — прошаптао је Коровјев.

Некакав црнопути подметнуо је Маргарити под ноге јастуче са извезеном златном пудлицом, и она је, покуравајући се нечијим рукама, ставила на њега своју десну ногу, повијену у колену. Маргарита је покушавала да се обазре. Коровјев и Азazel су стајали крај ње у свечаним позама. Поред Азazела су стајала три младића, која су Маргариту нечим мутно подсетила на Авадона. У леђа јој је била хладноћа. Осврнувши се, Маргарита је угледала да из мраморног зида иза ње избија пенушаво вино и слива се у ледени базен. Крај леве ноге осећала је нешто топло и чупаво. То је био Бегемот.

Маргарита је стајала на висини, а испод њених ногу су се спуштале грандиозне степенице, застрвене ћилимом. Доле, тако далеко као да гледа наопачке кроз доглед, Маргарита је видела огромно предворје, са големим камином, у чију је хладну црну челуст комотно могао да стане камнон од пет тона. Предворје и степениште, осветљени тако јако да очи забеле, били су потпуно пусти. Звуци трубе су сада допирали до Маргарите из даљине. Тако су непомично стајали отприлике један минут.

— А где су гости? — упитала је Маргарита Коровјева.

— Стићи ће, краљице, стићи, само што нису стигли. Неће недостајати, И одиста, више бих волео да цепам дрва него да дочекујем госте овде,

площадке.

– Что рубить дрова, – подхватил словоохотливый кот, – я хотел бы служить кондуктором в трамвае, а уж хуже этой работы нет ничего на свете.

– Все должно быть готово заранее, королева, – объяснял Коровьев, поблескивая глазом сквозь испорченный монокль. – Ничего не может быть гаже, чем когда приехавший первым гость мыкается, не зная, что ему предпринять, а его законная мегера шепотом пилит его за то, что они приехали раньше всех. Такие балы надо выбрасывать на помойку, королева.

– Определенно на помойку, – подтвердил кот.

– До полуночи не более десяти секунд, – добавил Коровьев, – сейчас начнется.

Эти десять секунд показались Маргарите чрезвычайно длинными. По-видимому, они истекли уже, и ровно ничего не произошло. Но тут вдруг что-то грохнуло внизу в громадном камине, и из него выскочила виселица с болтающимся на ней полурассыпавшимся прахом. Этот прах сорвался с веревки, ударился об пол, и из него выскочил черноволосый красавец во фраке и в лакированных туфлях. Из камина выбежал полуистлевший небольшой гроб, крышка его отскочила, и из него вывалился другой прах. Красавец галантно подскочил к нему и подал руку калачиком, второй прах сложился в нагую вертлявую женщину в черных туфельках и с черными перьями на голове, и тогда оба, и мужчина и женщина, заспешили вверх по лестнице.

– Первые! – воскликнул Коровьев, – господин Жак с супругой. Рекомендую вам, королева, один из интереснейших мужчин! Убежденный фальшивомонетчик, государственный изменник, но очень недурной алхимик. Прославился тем, – шепнул на ухо Маргарите Коровьев, – что отравил королевскую любовницу. А ведь это не с каждым случается! Посмотрите, как красив!

Побледневшая Маргарита, раскрыв рот, глядела вниз и видела, как исчезают в каком-то боковом ходу швейцарской и виселица и гроб.

– Я в восхищении, – заорал прямо в лицо поднявшемуся по лестнице господину Жаку кот.

В это время внизу из камина появился безголовый, с оторванной рукою скелет, ударился оземь и превратился в мужчину во фраке.

Супруга господина Жака уже становилась перед Маргаритою на одно колено и, бледная от волнения, целовала колено Маргариты.

– Королева, – бормотала супруга господина Жака.

– Королева в восхищении, – кричал Коровьев.

– Королева... – тихо сказал красавец, господин Жак.

– Мы в восхищении, – завывал кот.

Молодые люди, спутники Азazelло, улыбаясь безжизненными, но приветливыми улыбками, уже теснили господина Жака с супругою в сторону, к чашам с шампанским, которые негры держали в

на платоу.

— Какво цепање дрва — прихватио је брбљиви мачак — пре бих пристао да будем кондуктер у трамвају, а од тог посла нема горег на свету.

— Све мора бити спремно унапред, краљице — објашњавао је Коровјев, док му је око светлuczало кроз напукли монокл. — Ништа није горе него када гост стигне први па не зна куд да се дене, а његова законита опајдара му шапатам звоца што су стигли пре осталих. Такви балови су за помијару, краљице.

— Неоспорно за помијару — потврдио је мачак.

— До поноћи нема више од десет секунди — рекао је Коровјев — сада ће почети.

Ових десет секунди учинило се Маргарити необично дуго. Према свему судећи, оне су већ прошле, а баш се ништа није десило. Али тада је наједном нешто лупило доле у огромном камину, и из њега су испала вешала са полураспаднутом лешином која се клатила на њима. Она се откинула са конопца, лупила о зид, и претворила у црнокосог лепотана у фраку и лакованим ципелама. Из камина је изјурио полуиструлео мртвачки ковчег, поклопац му је одскочио, и из ковчега се извукла друга лешина. Лепотан јој је галантно прискочио и пружио руку. Друга лешина се претворила у нагу врцкасту жену са црним ципелицама и црним перјем на глави, а тада су обоје, и мушкарац и жена, похитали уз степенице.

— То су први! — ускликнуо је Коровјев. Господин Жак са супругом. Да вам представим, краљице, једног од најинтересантнијих мушкараца. Осведочени ковач лажног новца, државни издајник, али прилично добар алхемичар. Прославио се тиме — шапнуо је Коровјев на уво Маргарити — што је отровао краљеву љубавницу. А то се, ипак, не дешава свакоме! Погледајте само како је леп!

Пребледела Маргарита је, отворених уста, гледала доле, и видела како у неком бочном ходнику нестају и вешала и мртвачки ковчег.

— Усхићен сам — раздрао се мачак право у лице господину Жаку, који се успињао степеницама.

У том тренутку се из камина појавио костур без главе и с откинутом руком, лупио о земљу и претворио се у мушкараца у фраку.

Супруга господина Жака се већ спустила на једно колено испред Маргарите и, бледа од узбуђења, целовала Маргаритино колено.

— Краљице — мрмљала је супруга господина Жака.

— Краљица је усхићена — викао је Коровјев.

— Краљице . . . — тихо је рекао лепотан, господин Жак.

— Усхићени смо — арлаукао је мачак.

Млади људи, Азazelови пратиоци, смешкајући се укочено али љубазно, већ су потискивали господина Жака и супругу у страну, ка чашама са шампањцем које су црнци држали у рукама. Уз

руках. По лестнице поднимался вверх бегом степенице је устрчавао само човек у фраку. одинокий фрачник.

– Граф Роберт, – шепнул Маргарите Коровьев, – по-прежнему интересен. Обратите внимание, как смешно, королева – обратный случай: этот был любовником королевы и отравил свою жену.
– Мы рады, граф, – закричал Бегемот.

Из камина подряд один за другим вывалились, лопаясь и распадаясь, три гроба, затем кто-то в черной мантии, которого следующий выбежавший из черной пасти ударил в спину ножом. Внизу послышался сдавленный крик.

Из камина выбежал совсем почти разложившийся труп. Маргарита зажмурилась, и чья-то рука поднесла к ее носу флакон с белой солью. Маргарите показалось, что это рука Наташи.

Лестница стала заполняться. Теперь уже на каждой ступеньке оказались, издали казавшиеся совершенно одинаковыми, фрачники и нагие женщины с ними, отличавшиеся друг от друга только цветом перьев на головах и туфель.

К Маргарите приближалась, ковыляя, в странном деревянном сапоге на левой ноге, дама с монашески опущенными глазами, худенькая, скромная и почему-то с широкой зеленой повязкой на шее.

– Какая зеленая? – машинально спросила Маргарита.

– Очаровательнейшая и солиднейшая дама, – шептал Коровьев, – рекомендую вам: госпожа Тофана, была чрезвычайно популярна среди молодых очаровательных неаполитанок, а также жительниц Палермо, и в особенности среди тех, которым надоели их мужья. Ведь бывает же так, королева, чтобы надоел муж.

– Да, – глухо ответила Маргарита, в то же время улыбаясь двум фрачникам, которые один за другим склонялись перед нею, целуя колена и руку.

– Ну вот, – ухитрился шептать Коровьев Маргарите и в то же время кричать кому-то: – Герцог, бокал шампанского! Я восхищен! Да, так вот-с, госпожа Тофана входила в положение этих бедных женщин и продавала им какую-то воду в пузырьках. Жена вливала эту воду в суп супругу, тот его съедал, благодарил за ласку и чувствовал себя превосходно. Правда, через несколько часов ему начинало очень сильно хотеться пить, затем он ложился в постель, и через день прекрасная неаполитанка, накормившая своего мужа супом, была свободна, как весенний ветер.

– А что это у нее на ноге? – спрашивала Маргарита, не уставая подавать руку гостям, обогнавшим ковыляющую госпожу Тофану, – и зачем эта зелень на шее? Блеклая шея?

– Я в восхищении, князь! – кричал Коровьев и в это же время шептал Маргарите: – Прекрасная шея, но с ней неприятность случилась в тюрьме. На ноге у нее, королева, испанский сапжок, а лента вот отчего: когда тюремщики узнали, что около

– Гроф Роберт — шагнуо је Маргарити Коровјев — занимљив као и некад. Обратите пажњу како је ово смешно, краљице - супротан случај: овај је био љубавник краљице, и отровао је своју жену.

— Драго нам је, грофе — повикао је Бехемот.

Из камина су један за другим испала, распрскавајући се, три мртвачка ковчега, затим неко у црном огртачу, кога је следећи који је излетео из црне челусти ударио ножем у леђа. Доле се зачуо пригушени крик.

Из камина је истрчао скоро већ сасвим распаднут леш. Маргарита је зажмурила а нечија рука је принела њеном носу флашицу с миришљавом сољу. Маргарити се учинило да је то била Наташина рука.

Степенице су почеле да се пуне. Сада су скоро на сваком степенику стајали, издалека потпуно слични, људи у фраковима и наге жене са њима, које су се разликовале само по боји перја на глави и по боји ципела.

Храмајући у чудној дрвеној ципели на левој ноzi, Маргарити се приближавала дама очију спуштених ка земљи као у монахиње, мршава, смерна и због нечега са широком зеленом траком око врата.

— Како је само зелена! Ко је она? — машинално је упитала Маргарита.

— Врло шармантна и врло солидна дама — шаптао је Коровјев — представљам вам је: госпођа Тофана. Била је веома популарна међу младим дражесним Наполитанкама, као и међу становницама Палерма, и нарочито онима којима су дојадиле њихови мужеви. Јер, дешава се, краљице, да муж дојади.

— Да — пригушено је одговорила Маргарита, истовремено се осмехујући двојци у фраковима, који су јој се један за другим поклонили љубећн јој колена и руку.

— Па, ето — довијао се Коровјев да шапће Маргарити и истовремено да довикне некоме: — Војводи, чашу шампањца! Усхићен сам! Да, госпођа Тофана се уносила у положаје тих јадних жена и продавала им некаку водицу у флашицама. Жена би усела ту водицу супругу у супу, овај би суеу појео, захвалио би се за љубазност и одлично се осећао. Истина, после неколико сати осетио би ужасну жеђ, затим би легао у постељу а дан касније би прелепа Наполитанка, која је нахранила свога супруга супом, била слободна као пролећни ветар.

— А шта јој је то на ноzi? — упитала је Маргарита, неуморно пружајући руку гостима који су претицали хрому госпођу Тофану — и шта јој је то зелено око врата? Смежуран врат?

— Усхићен сам, кнеже! — викао је Коровјев, а истовремено шаптао Маргарити. — Диван јој је врат, али јој се десила непријатност у затвору. На ноzi јој је, краљице, шпанска чизмица, а ево откуд јој трака: када су тамничари сазнали да је око пет

пятисот неудачно выбранных мужей покинули Неаполь и Палермо навсегда, они сгоряча удавили госпожу Тофану в тюрьме.

– Как я счастлива, черная королева, что мне выпала высокая честь, – монашески шептала Тофана, пытаюсь опуститься на колени. Испанский сапог мешал ей. Коровьев и Бегемот помогли Тофане подняться.

– Я рада, – ответила ей Маргарита, в то же время подавая руку другим.

Теперь по лестнице снизу вверх поднимался поток. Маргарита перестала видеть то, что делается в швейцарской. Она механически поднимала и опускала руку и, однообразно скалясь, улыбалась гостям. В воздухе на площадке уже стоял гул, из покинутых Маргаритой бальных зал, как море, слышалась музыка.

– А вот это – скучная женщина, – уже не шептал, а громко говорил Коровьев, зная, что в гуле голосов его уже не расслышат, – обожает балы, все мечтает пожаловаться на свой платок.

Маргарита поймала взглядом среди подымавшихся ту, на которую указывал Коровьев. Это была молодая женщина лет двадцати, необыкновенного по красоте сложения, но с какими-то беспокойными и назойливыми глазами.

– Какой платок? – спросила Маргарита.

– К ней камеристка приставлена, – пояснил Коровьев, – и тридцать лет кладет ей на ночь на столик носовой платок. Как она проснется, так он уже тут. Она уж и сжигала его в печи и топила его в реке, но ничего не помогает.

– Какой платок? – шептала Маргарита, подымая и опуская руку.

– С синей каемочкой платок. Дело в том, что, когда она служила в кафе, хозяин как-то ее зазвал в кладовую, а через девять месяцев она родила мальчика, унесла его в лес и засунула ему в рот платок, а потом закопала мальчика в земле. На суде она говорила, что ей нечем кормить ребенка.

– А где же хозяин этого кафе? – спросила Маргарита.

– Королева, – вдруг заскрипел снизу кот, – разрешите мне спросить вас: при чем же здесь хозяин? Ведь он не душил младенца в лесу!

Маргарита, не переставая улыбаться и качать правой рукой, острые ногти левой запустила в Бегемотово ухо и зашептала ему:

– Если ты, сволочь, еще раз позволишь себе впутаться в разговор...

Бегемот как-то не по-бальному вспискнул и захрипел:

– Королева... ухо вспухнет... Зачем же портить бал вспухшим ухом?... Я говорил юридически... с юридической точки... Молчу, молчу... Читайте, что я не кот, а рыба, только оставьте ухо.

Маргарита выпустила ухо, и назойливые, мрачные глаза оказались перед ней.

– Я счастлива, королева-хозяйка, быть

стотина несре́нно одабраних мужева напустило Напуль и Палермо занавек, они су, онако бесни, задавили госпођу Тофану у затвору.

— Како сам сре́йна, црна краљице, што ми је указана велика част — смерно је шаптала Тофана, трудећи се да се спусти на колени. Шпанска чизмица јој је сметала. Коровјев и Бехемот су јој помогли да устане.

— Драго ми је — одговорила јој је Маргарита, истовремено пружајући руку другима.

Сада се уз степенице већ пела бујица. Маргарита више није могла да види шта се дешава у предворју. Механички је дизала и спуштала руку и једнолично откривала зубе осмехујући се гостима. У ваздуху над платоом већ је брујало из балских дворана које је Маргарита напустила, допирала је музика као шум мора.

— А ово је — досадна жена — више није шаптао, већ је гласно говорио Коровјев, знајући да га у жагору нико неће чути — обожава балове, стално прижељкује да се пожали на своју марамицу.

Маргарита је међу онима који су се пели пронашла погледом ону о којој је говорио Коровјев. То је била млада жена од око двадесет година, необычно лепо грађена, али са некако немирним и наметљивим очима.

— Какву марамицу? — упитала је Маргарита.

— Додељена јој је собарица — објаснио је Коровјев — и тридесет година јој она преко ноћи ставља на сточић марамицу. Чим се пробуди марамица је ту. Она је већ и спаљивала марамицу у пећи, бацала је у реку, али ништа није помагало.

— Каква то марамица? — шаптала је Маргарита, дижући и спуштајући руку.

— Са плавим обрубом. Ствар је у томе што ју је, док је радила у кафани, газда одвукао у оставу, а девет месеци касније родила је дечка, однела га у шуму, стрпала му у уста марамицу, а онда га закопала у земљу. На суду је говорила да није имала чиме да храни дете.

— А где је газда те кафане? — упитала је Маргарита.

— Краљице — изненада је одоздо зашкрипао мачак — дозволите ми да вас упитам: какве везе са свим тим има газда? Није он задавио дете у шуми?

Маргарита је, не престајући да се осмехује и да клима десном руком, оштре нокте леве руке забила у Бегемотово уво и прошаптала му:

— Ако ти, битанго, још једном допустиш себи да се петљаш у разговор...

Бехемот је некако небалски писнуо и закркљао:

— Краљице... уво ће ми отећи ... Зашто да кваримо бал отеченим уветом!... Говорио сам правнички... са правничког становишта ... Ћутим, ћутим... Можете сматрати да нисам мачак, већ риба, само ми пустите уво.

Маргарита је пустила уво и пред њом су се нашле насртљиве, мрачне очи.

— Сре́йна сам, краљице-домаћице, што сам

приглашенной на великий бал полнолуния.

позвана на велики бал уштапа.

– А я, – ответила ей Маргарита, – рада вас видеть. Очень рада. Любите ли вы шампанское?

— А мени је драго што вас видим — одговорила је Маргарита. — Врло ми је драго. Волите ли шампањац?

– Что вы изволите делать, королева?! – отчаянно, но беззвучно вскричал на ухо Маргарите Коровьев, – получится затор!

— Шта то радите, краљице?! — очајнички, али гласно викнуо је Коровјев на уво Маргарити — доћи ће до застоја!

– Я люблю, – моляще говорила женщина и вдруг механически стала повторять: – Фрида, Фрида, Фрида! Меня зовут Фрида, о королева!

— Волим — молећиво је рекла жена и наједном почела механички да понавља: — Фрида, Фрида, Фрида! Зовем се Фрида, о краљице.

– Так вы напейтесь сегодня пьяной, Фрида, и ни о чем не думайте, – сказала Маргарита.

— Онда се напијте данас, Фрида, и не мислите ни на шта — рекла је Маргарита.

Фрида протянула обе руки к Маргарите, но Коровьев и Бегемот очень ловко подхватили ее под руки, и ее затерло в толпе.

Фрида је пружи́ла обе руке према Маргарити, али су је Коровјев и Бегемот врло вешто дохватили под руке, и она је нестала у гомили.

Теперь снизу уже стеною шел народ, как бы штурмуя площадку, на которой стояла Маргарита. Голые женские тела поднимались между фрачными мужчинами. На Маргариту наплывали их смуглые, и белые, и цвета кофейного зерна, и вовсе черные тела. В волосах рыжих, черных, каштановых, светлых, как лен, – в ливне света играли и плясали, рассыпали искры драгоценные камни. И как будто кто-то окропил штурмующую колонну мужчин капельками света, – с грудей брызгали светом бриллиантовые запонки.

Сада су већ одоздо раме уз раме ишли људи, који као да су журишали на плато на коме је стајала Маргарита. Нага женска тела су се пела између мушкараца у фракovima. На Маргариту су нагрнула њихова црнопута, и бела, и боје кафе, па и сасвим црна тела. У косама риђим, црним, кестењастим, светлим, боје лана — у пљуску светлости пресијавало се и поигравало, искрило се драго камење. И као да је неко колону мушкараца који су журишали пошкропио капљицама светлости — са груди су штрцале светлост брилијантске копче.

Теперь Маргарита ежесекундно ощущала прикосновение губ к колену, ежесекундно вытягивала вперед руку для поцелуя, лицо ее стянуло в неподвижную маску привета.

Сада је Маргарита непрекидно осећала додир усана на своје колену, непрекидно пружала руку за пољубац, лице јој се затегло у непомичну маску поздрава.

– Я в восхищении, – монотонно пел Коровьев, – мы в восхищении, королева в восхищении.

— Усхићен сам — монотонно је певао Коровјев — усхићени смо, краљица је усхићена.

– Королева в восхищении, – гнусил за спиною Азazelло.

— Краљица је усхићена — уњао је иза ње Азazel.

– Я восхищен, – вскрикивал кот.

— Усхићен сам — узвикивао је мачак.

– Маркиза, – бормотал Коровьев, – отравила отца, двух братьев и двух сестер из-за наследства! Королева в восхищении! Госпожа Минкина, ах, как хороша! Немного нервозна. Зачем же было жечь горничной лицо щипцами для завивки! Конечно, при этих условиях зарежут! Королева в восхищении! Королева, секунду внимания: император Рудольф, чародей и алхимик. Еще алхимик – повешен. Ах, вот и она! Ах, какой чудесный публичный дом был у нее в Страсбурге! Мы в восхищении! Московская портниха, мы все ее любим за неистощимую фантазию, держала ателье и придумала страшно смешную штуку: повертела две круглые дырочки в стене...

— Маркиза је — мрмљао је Коровјев — отровала оца, два брата и две сестре због наследства! Краљица је усхићена! Госпођа Минкина, ах како је лепа! Мало је нервозна. Зато што је морала да пржи собаричино лице колмајзом. Наравно, у таквој прилици прекољу! Краљица је усхићена! Краљице, тренутак пажње: император Рудолф, чаробњак и алхемичар. Још један алхемичар — обешен је. Ах, ево и ње! Ах, какву је само дивну јавну кућу имала у Страсбуру! Усхићени смо. Московска кројачица, сви је волимо због њене неисцрпне маште, имала је свој стан и смислила страшно смешну ствар: пробушила је две округле рупице у зиду...

– А дамы не знали? – спросила Маргарита.

— А даме нису знале? — упитала је Маргарита.

– Все до одной знали, королева, – отвечал Коровьев, – я в восхищении. Этот двадцатилетний мальчуган с детства отличался странными фантазиями, мечтатель и чудака. Его полюбила одна девушка, а он взял и продал ее в публичный дом.

— Све редом су знале, краљице — одгорорио је Коровјев — усхићен сам. Овај двадесетогодишњи дечак се од раног детињства одликовао чудноватом маштом, био је прави сањар и особењак. Заволела га је једна девојка, а он је узео и продао у јавну кућу.

Снизу текла река. Конца этой реке не было видно.

Одоздо је сада текла права река. Краја јој није

Источник ее, громадный камин, продолжал ее питать. Так прошел час и пошел второй час. Тут Маргарита стала замечать, что цепь ее сделалась тяжелее, чем была. Что-то странное произошло и с рукой. Теперь перед тем, как поднять ее, Маргарите приходилось морщиться. Интересные замечания Коровьева перестали занимать Маргариту. И раскосые монгольские глаза, и лица белые и черные сделались безразличными, по временам сливались, а воздух между ними почему-то начинал дрожать и струиться. Острая боль, как от иглы, вдруг пронзила правую руку Маргариты, и, стиснув зубы, она положила локоть на тумбу.

Какой-то шорох, как бы крыльев по стенам, доносился теперь сзади из залы, и было понятно, что там танцуют неслыханные полчища гостей, и Маргарите казалось, что даже массивные мраморные, мозаичные и хрустальные полы в этом диковинном зале ритмично пульсируют.

Ни Гай Кесарь Калигула, ни Мессалина уже не заинтересовали Маргариту, как не заинтересовал ни один из королей, герцогов, кавалеров, самоубийц, отравительниц, висельников и сводниц, тюремщиков и шулеров, палачей, доносчиков, изменников, безумцев, сыщиков, растлителей. Все их имена спутались в голове, лица слиплись в одну громадную лепешку, и только одно мучительно сидело в памяти лицо, окаймленное действительно огненной бородой, лицо Малюты Скуратова. Ноги Маргариты подгибались, каждую минуту она боялась заплакать. Наихудшие страдания ей причиняло правое колено, которое целовали. Оно распухло, кожа на нем посинела, несмотря на то, что несколько раз рука Наташи появлялась возле этого колена с губкой и чем-то душистым обтирала его. В конце третьего часа Маргарита глянула вниз совершенно безнадежными глазами и радостно дрогнула: поток гостей редел.

— Законы бального съезда одинаковы, королева, — шептал Коровьев, — сейчас волна начнет спадать. Клянусь, что мы терпим последние минуты. Вот группа Брокенских гуляк. Они всегда приезжают последними. Ну да, это они. Два пьяных вампира... Все? Ах нет, вот еще один. Нет, двое!

По лестнице подымались двое последних гостей.

— Да это кто-то новенький, — говорил Коровьев, щурясь сквозь стеклышко, — ах да, да. Как-то раз Азazelло навел его и за коньяком нашептал ему совет, как избавиться от одного человека, разоблаченный которого он чрезвычайно опасался. И вот он велел своему знакомому, находящемуся от него в зависимости, обрызгать стены кабинета ядом.

— Как его зовут? — спросила Маргарита.

— А, право, я сам еще не знаю, — ответил Коровьев, — надо спросить у Азazelло.

— А кто это с ним?

— А вот этот самый исполнительный его

было. Нен извор, големи камин наставио је да је напаја. Тако је прошао једац сат, а за њим и други. Тада је Маргарита приметила да јој је ланац отежао. Нешто чудновато јој се десило са руком. Сада је, пре него што ће да је дигне, Маргарита морала да се намршти. Занимљиве примедбе Коровјева више нису забављале Маргариту. И разрока монголска лица, и лица бела и црна постала су јој индиферентна, повремено су се сливала, а ваздух између њих је из неких разлога почињао да трепери и струји. Оштар бол, као од игле, изненада је прожео десну Маргаритину руку и, стиснувши зубе, Маргарита је наслонила лакат на стуб.

Некакав шум, као да крила додирују зидове, допирао је отпозади из дворана, и било је јасно да тамо играју непрегледне гомиле гостију, и Маргарити се чинило да чак и масивни мермерни, мозаични и кристални подови у тој чудноватој дворани ритмично пулсирају.

Ни Гај Цезар Калигула ни Месалина нису више могли да заинтересују Маргариту, као што је није заинтересовао нико од краљева, војвода, кавалера, самоубица, тровачица, обешених, подводача, тамничара и варалица, целата, доушника, издајника, лудака, ухода, развратника. Сва њихова имена су јој се измешала у глави, лица се стопила у једну огромну лепињу, и само се једно лице мучно урезало у сећање, уоквирено одиста огњеном брадом, лице Маљуте Скуратова. Маргаритине ноге су клецале, бојала се сваког тренутка да се не расплаче. Највеће патње јој је причињавало десно колено, које су сви целивали. Оно је отекло, кожа на њему је помодрела, иако се крај њега неколико пута појављивала Наташина рука, која га је сунђером премазивала нечим миришљавим. Крајем трећег сата Маргарита је погледала доле потпуно безнадежним погледом и радостно се тргла: бујица гостију почела је да јењава.

— Закони бала су увек исти, краљице — шаптао је Коровјев — сада ће навала попустити. Кунем вам се да су оно последњи тренуци наших мука. Ево групе брокенских бекрија. Они увек последњи стижу. Па да, то су они. Два пијана вампира... готово? Ах не, ево још једнога. Не, двојица су!

Степеницама су се пела два последња госта.

— Па то је неки новајлија — говорио је Коровјев чкиљећи кроз своје стаклашце — ах, па да, да. Једном га је Азazelл посетитио и за чашицом коњака му тихо дошануо савет како да се отараси једног човека чијих се раскринкавања необично бојао. И он је наредио своје познанику, који је зависио од њега, да му испрска зидове кабинета отровом.

— Како се зове? — упигала је Маргарита.

— То одиста још ни сам не знам — одговорио је Коровјев — треба упитати Азazelла.

— А ко је онај са њим?

— То је баш онај извршилац, његов потчињени.

подчиненный. Я восхищен! – прокричал Коровьев последним двум.

Лестница опустела. Из осторожности подождали еще немного. Но из камина более никто не выходил.

Через секунду, не понимая, как это случилось, Маргарита оказалась в той же комнате с бассейном и там, сразу заплакав от боли в руке и ноге, повалилась прямо на пол. Но Гелла и Наташа, утешая ее, опять повлекли ее под кровавый душ, опять размяли ее тело, и Маргарита вновь ожила.

– Еще, еще, королева Марго, – шептал появившийся рядом Коровьев, – надо облететь залы, чтобы почтенные гости не чувствовали себя брошенными.

И Маргарита вновь вылетела из комнаты с бассейном. На эстраде за тюльпанами, где играл оркестр короля вальсов, теперь бесновался обезьяний джаз. Громадная, в лохматых бакенбардах горилла с трубой в руке, тяжело приплясывая, дирижировала. В один ряд сидели орангутанги, дули в блестящие трубы. На плечах у них верхом поместились веселые шимпанзе с гармониями. Два гамадрила в гривах, похожих на львиные, играли на роялях, и этих роялей не было слышно в громе и писке и буханьях саксофонов, скрипок и барабанов в лапах гиббонов, мандрилов и мартышек.

На зеркальном полу несчитанное количество пар, словно слившись, поражая ловкостью и чистотой движений, вертятся в одном направлении, стеною шло, угрожая все смести на своем пути. Живые атласные бабочки ныряли над танцующими полчищами, с потолков сыпались цветы. В капителях колонн, когда погасало электричество, загорались мириады светляков, а в воздухе плыли болотные огни.

Потом Маргарита оказалась в чудовищном по размерам бассейне, окаймленном колоннадой. Гигантский черный нептун выбрасывал из пасти широкую розовую струю. Одурачивающий запах шампанского подымался из бассейна. Здесь господствовало непринужденное веселье. Дамы, смеясь, сбрасывали туфли, отдавали сумочки своим кавалерам или неграм, бегающим с простынями в руках, и с криком ласточкой бросались в бассейн. Пенные столбы взбрасывало вверх. Хрустальное дно бассейна горело нижним светом, пробивавшим толщу вина, и в нем видны были серебристые плавающие тела. Выскакивали из бассейна совершенно пьяными. Хохот звенел под колоннами и гремел, как в бане.

Во всей этой кутерьме запомнилось одно совершенно пьяное женское лицо с бессмысленными, но и в бессмысленности умоляющими глазами, и вспомнилось одно слово – "Фрида"!

Голова Маргариты начала кружиться от запаха вина, и она уже хотела уходить, как кот устроил в

Усхищен сам! — повикао је Коровјев последњој двојици.

Степенице су опустеле. Опрезности ради сачекали су још мало. Али из камина више нико није излазио.

Кроз који трен, не схватајући како се то десило, Маргарита се нашла у оној истој одаји са базеном и тамо се, заплакавши одмах од бола у руци и ноzi, сручила право на под. Али, Хела и Наташа су је, тешећи је, поново одвукле под крвави туш, поново су јој раздрмале тело, и Маргарита је поново живнула.

— Још, још, краљице Марго — шаптао је Коровјев, који се нашао крај ње — треба обићи дворане, да се поштовани гости не би осетили напуштени.

И Маргарита је поново излетела из одаје са базеном. На сцени иза лала, где је свирао оркестар краља валцера, сада је махнитоа мајмунски цез. Огроман горилла са чупавим бакенбардима и трубом у руци, дириговао је тешко поскакујући. У једноме реду седели су орангутани и дували у блештаве трубе. На рамена су им узјахале веселе шимпанзе са хармоникама. Два гриваста павијана, чије су гриве личиле на лавље, свирала су на клавирима, и ти клавири се нису чули од грохота, писке и трештања саксофона, виолина и бубњева у шапама гибона, дрилова и макакија.

На глаткоме поду неизбројни, готово сливени парови вртели су се у једном правцу, запањујући вештином и чистотом покрета, и претили да збришу све пред собом. Живи атласни лептирови пролетали су над мноштвом играча, са таванице је падало цвеће. У капителима стубова, када би се угасила електрика, засветлеле би милијарде свитаца, а ваздух је фосфоресцирао као мочвара.

Потом се Маргарита нашла у чудовишно великом базену, окруженом стубовима. Циновски црни Нептун избацивао је из чељусту дебео ружичасти млаз. Омамљиви мирис шампањца дизао се из базена. Овде је владало неусиљено веселје. Даме су, смејући се, скидале ципеле, предавале ташнице својим кавалерима или црнцима који су трчали са чаршавима у рукама, и скакале у виду ласте у базен. Пенушави стубови дизали су се увис. Кристално дно базена било је осветљено одоздо и светлост се пробијала кроз винску масу, а у њој су се видела сребрнаста тела како пливају. Из базена су жене искакале потпуно пијане. Кикот је одјекивао под стубовима и орио се као у парном купатилу.

У читавој тој гунгули, Маргарита је запамтила једно потпуно пијано женско лице са тупим, али и у тој тупости молећивим очима, и сетила се једне речи — »Фрида!«.

Маргарити се завртело у глави од мириса вина, и она је већ хтела да крене, када је мачак приредио у

бассейне номер, задржавши Маргариту. Бегемот наколдовал чего-то у пасти Нептуна, и тотчас с шипением и грохотом волнующаяся масса шампанского ушла из бассейна, а Нептун стал извергать не играющую, не пенящуюся волну темно-желтого цвета. Дамы с визгом и воплем:

— Коньяк! — кинулись от краев бассейна за колонны. Через несколько секунд бассейн был полон, и кот, трижды перевернувшись в воздухе, обрушился в колыхающийся коньяк. Вылез он, отфыркиваясь, с раскисшим галстуком, потеряв позолоту с усов и свой бинокль. Примеру Бегемота решила последовать только одна, та самая затейница-портниха, и ее кавалер, неизвестный молодой мулат. Оба они бросились в коньяк, но тут Коровьев подхватил Маргариту под руку, и они покинули купальщиков.

Маргарите показалось, что она пролетела где-то, где видела в громадных каменных прудах горы устриц. Потом она летала над стеклянным полом с горящими под ним адскими топками и мечущимися между ними дьявольскими белыми поварами. Потом где-то она, уже переставая что-либо соображать, видела темные подвалы, где горели какие-то светильники, где девушки подавали шипящее на раскаленных углях мясо, где пили из больших кружек за ее здоровье. Потом она видела белых медведей, игравших на гармониках и пляшущих камаринского на эстраде. Фокусника-саламандру, не сгоравшего в камине... И во второй раз силы ее стали иссякать.

— Последний выход, — прошептал ей озабоченно Коровьев, — и мы свободны.

Она в сопровождении Коровьева опять оказалась в бальном зале, но теперь в нем не танцевали, и гости несметной толпой теснились между колоннами, оставив свободной середину зала. Маргарита не помнила, кто помог ей подняться на возвышение, появившееся посередине этого свободного пространства зала. Когда она взошла на него, она, к удивлению своему, услышала, как где-то бьет полночь, которая давным-давно, по ее счету, истекла. С последним ударом неизвестно откуда слышавшихся часов молчание упало на толпы гостей.

Тогда Маргарита опять увидела Воланда. Он шел в окружении Абадонны, Азazelло и еще нескольких похожих на Абадонну, черных и молодых. Маргарита теперь увидела, что напротив ее возвышения было приготовлено другое возвышение для Воланда. Но он им не воспользовался. Поразило Маргариту то, что Воланд вышел в этот последний великий выход на балу как раз в том самом виде, в каком был в спальне. Все та же грязная заплатанная сорочка висела на его плечах, ноги были в стоптанных ночных туфлях. Воланд был со шпагой, но этой обнаженной шпагой он пользовался как тростью, опираясь на нее.

Прихрамывая, Воланд остановился возле своего возвышения, и сейчас же Азazelло оказался перед

базену тачку, која је задржала Маргариту. Бегемот је пробајао нешто крај Нептунове челусти и сместа је шумећи и тутњећи узбуркана маса шампањца отекала из базена, а Нептун је почео да избацује тамножути талас који није ни врцао нити се пенио. Даме су цичећи и вичући:

— Коњак! — побегле са ивице базена иза стубова. Кроз неколико секунди базен је већ био пун и мачак се, три пута се преврнувши у ваздуху, сручио у усталасани коњак. Изашао је фркћући, с поквашеном машном, изгубивши при томе позлату са својих бркова и доглед. Пример Бегемота се усудила да понови само једна дама, она иста вешта кројачица и њен кавалер, непознат млади мулат. Обоје су се бацили у коњак, али је тада Коровјев ухватио Маргариту под руку и они су напустили купаче.

Маргарити се учинило да је пролетела још негде, где је у огромним каменим језерцима видела читава брда острига. После је летела над стакленим подом испод кога су гореле паклене ватре, а ђавољи бели кувари мували се између њих. Затим је негде, већ преставши било шта да схвата, видела мрачне подруме, где су горели некакви свећњаци, где су девојке служиле печено на жару месо, где су јој наздрављали из огромних пехара. После је угледала беле медведе који су свирали на хармоникама и играли камаринску на подијуму. Мађионичара-даждевњака, који није горео у камину... И по други пут је снага почела да је издаје.

— Последњи наступ — дошапнуо јој је забринуту Коровјев — и слободни смо!

У пратњи Коровјева, поново се нашла у балској дворани, али сада у њој нико није играо, и гости су се у неизмерној гомили тискали између стубова, ослободивши средину сале. Маргарита се није сећала ко јој је помогао да се успне на узвишење које се појавило на средини слободног простора у дворани. Када се успела на њега, она је на своје највеће запрепашћење зачула како негде избија поноћ, која је по њеном рачуну већ одавно прошла. Са последњим ударом сата, који се ко зна одакле чуо, ћутање се сручило на гомиле гостију.

Тада је Маргарита поново угледала Воланда. Ишао је заједно с Авадоном, Азazelом и још неколицином налик на Авадона — црних и младих. Маргарита је тада угледала да је преко пута њеног узвишења припремљено друго, за Воланда. Али он га није искористио. Маргариту је запрепастило што се Воланд у последњем наступу на балу појавио онакав какав је био у спаваћој соби. Она иста прљава, закрпљена спаваћница висила му је на раменима, на ногама је имао старе кућне папуче. Воланд је имао шпаду, али се том обнаженом шпадом користио као штапом, ослањајући се на њу.

Храмајући, Воланд се зауставио крај свог узвишења, и тог истог часа се пред њим нашао

ним с блюдом в руках, и на этом блюде Маргарита увидела отрезанную голову человека с выбитыми передними зубами. Продолжала стоять полнейшая тишина, и ее прервал только один раз далеко послышавшийся, непонятный в этих условиях звонок, как бывает с парадного хода.

– Михаил Александрович, – негромко обратился Воланд к голове, и тогда веки убитого приподнялись, и на мертвом лице Маргарита, содрогнувшись, увидела живые, полные мысли и страдания глаза.

– Все сбылось, не правда ли? – продолжал Воланд, глядя в глаза головы, – голова отрезана женщиной, заседание не состоялось, и живу я в вашей квартире. Это – факт. А факт – самая упрямая в мире вещь. Но теперь нас интересует дальнейшее, а не этот уже свершившийся факт. Вы всегда были горячим проповедником той теории, что по отрезании головы жизнь в человеке прекращается, он превращается в золу и уходит в небытие. Мне приятно сообщить вам, в присутствии моих гостей, хотя они и служат доказательством совсем другой теории, о том, что ваша теория и солидна и остроумна. Впрочем, все теории стоят одна другой. Есть среди них и такая, согласно которой каждому будет дано по его вере. Да сбудется же это! Вы уходите в небытие, а мне радостно будет из чаши, в которую вы превращаетесь, выпить за бытие.

Воланд поднял шпагу. Тут же покровы головы потемнели и съезились, потом отвалились кусками, глаза исчезли, и вскоре Маргарита увидела на блюде желтоватый, с изумрудными глазами и жемчужными зубами, на золотой ноге, череп. Крышка черепа откинулась на шарнире.

– Сию секунду, мессир, – сказал Коровьев, заметив вопросительный взгляд Воланда, – он предстанет перед вами. Я слышу в этой гробовой тишине, как скрипят его лакированные туфли и как звенит бокал, который он поставил на стол, последний раз в этой жизни выпив шампанское. Да вот и он.

Направляясь к Воланду, вступал в зал новый одинокий гость. Внешне он ничем не отличался от многочисленных остальных гостей-мужчин, кроме одного: гостя буквально шатало от волнения, что было видно даже издали. На его щеках горели пятна, и глаза бегали в полной тревоге. Гость был ошарашен, и это было вполне естественно: его поразило все, и главным образом, конечно, наряд Воланда.

Однако встречен был гость отменно ласково.

– А, милейший барон Майгель, – приветливо улыбаясь, обратился Воланд к гостю, у которого глаза вылезали на лоб, – я счастлив рекомендовать вам, – обратился Воланд к гостям, – почтеннейшего барона Майгеля, служащего зрелищной комиссии в должности ознакомителя иностранцев с достопримечательностями столицы.

Азazel са великим тањиром, а на том тањиру Маргарита је угледала одрубљену људску главу са избијеним предњим зубима. Тишина је владала и даље, а прекинуло је само једном звоно које се зачуло однекуд из даљине, неразумљиво у овим приликама, онако као када неко звони на главном улазу.

— Михаиле Александровичу — тихо се обратио Воланд глави, и тада су се капци убијеног подигли, и на мртвом лицу је Маргарита, стресавши се, угледала живе очи пуне разумевања и патње.

— Све се обистиило, зар не? — наставио је Воланд, гледајући главу право у очи. — Главу је одрубила жена, састанак није одржан, а ја живим у вашем стану. То су - чињенице, А чињенице су - најтврдоглавија ствар на свету. Али нас сада интересује оно даље, а не чињенице које су се већ збиле. Ви сте увек били ватрени поборник теорије да живот у човеку престаје кад се одруби глава. да се човек претвара у пепео и одлази у непостојање. Задовољство ми је што могу да вам саопштим, у присуству мојих гостију, иако они представљају доказ управо супротне теорије, да је ваша теорија и чврста и оштроумна. Уосталом, ниједна теорија није гора од друге. Постоји међу њима и она, по којој ће свакоме бити дато према његовој вери. Нека буде тако! Ви одлазите у непостојање, а ја ћу бити срећан да из пехара, у који се ви претварате, испијем за постојање.

Воланд је дигао шпаду. Сместа је кожни омотач главе потамнео и збрчкао се, затим отпао у комадима, очи су нестале, и Маргарита је убрзо угледала на тањиру жућкасту лобању, са смарагдним очима и бисерним зубима, на златној ножици. Поклопац лобање се отворио на шаркама.

— Овог тренутка ће се, месире — рекао је Коровјев, приметивши упитан поглед Воланда — он појавити пред вама. Чујем у овој гробној тишини како шкрипе његове лаковане ципеле и како одзвања чаша коју је ставио на сто испивши последњи пут у свом животу шампањац. А ево и њега.

Упутивши се ка Воланду, у дворану је улазио нов, усамљени гост. По својој спољашњости ни по чему се није разликовао од осталих гостију-мушкараца, изузев једне ствари: гост се буквално заносио од узбуђења, што се видело чак и издалека. На образима су му гореле мрље и очи му узнемирено играле. Гост је био ошамућен и то је било потпуно природно: њега је запрепастило све, а највише одећа Воландова.

Али гост је био дочекан савршено љубазно:

— А, најдражи бароне Мајгелје — пријатно се смешкајући, обратио се Воланд госту, који је исколачио очи — срећан сам што могу да вам представим — обратио се Воланд гостима — поштовања достојног барона Мајгелја, који у Комисији за приредбе има дужност да упознаје странце са знаменитостима престонице.

Тут Маргарита замерла, потому что узнала вдруг этого Майгеля. Он несколько раз попадался ей в театрах Москвы и в ресторанах. "Позвольте... – подумала Маргарита, – он, стало быть, что ли, тоже умер?"

Но дело тут же разъяснилось.

– Милый барон, – продолжал Воланд, радостно улыбаясь, – был так очарователен, что, узнав о моем приезде в Москву, тотчас позвонил ко мне, предлагая свои услуги по своей специальности, то есть по ознакомлению с достопримечательностями. Само собою разумеется, что я был счастлив пригласить его к себе.

В это время Маргарита видела, как Азazelло передал блюдо с черепом Коровьеву.

– Да, кстати, барон, – вдруг интимно понизив голос, проговорил Воланд, – разнеслись слухи о чрезвычайной вашей любознательности. Говорят, что она, в сочетании с вашей не менее развитой разговорчивостью, стала привлекать всеобщее внимание. Более того, злые языки уже уронили слово – наушник и шпион. И еще более того, есть предположение, что это приведет вас к печальному концу не далее, чем через месяц. Так вот, чтобы избавить вас от этого томительного ожидания, мы решили прийти к вам на помощь, воспользовавшись тем обстоятельством, что вы напросились ко мне в гости именно с целью подсмотреть и подслушать все, что можно.

Барон стал бледнее, чем Абадонна, который был исключительно бледен по своей природе, а затем произошло что-то странное. Абадонна оказался перед бароном и на секунду снял свои очки. В тот же момент что-то сверкнуло огнем в руках Азazelло, что-то негромко хлопнуло как в ладоши, барон стал падать навзничь, алая кровь брызнула у него из груди и залила крахмальную рубашку и жилет. Коровьев подставил чашу под бьющуюся струю и передал наполнившуюся чашу Воланду. Безжизненное тело барона в это время уже было на полу.

– Я пью ваше здоровье, господа, – негромко сказал Воланд и, подняв чашу, прикоснулся к ней губами. Тогда произошла метаморфоза. Исчезла заплатанная рубаха и стоптанные туфли. Воланд оказался в какой-то черной хламиде со стальной шпагой на бедре. Он быстро приблизился к Маргарите, поднес ей чашу и повелительно сказал: – Пей!

У Маргариты закружилась голова, ее шатнуло, но чаша оказалась уже у ее губ, и чьи-то голоса, а чьи – она не разобрала, шепнули в оба уха:

– Не бойтесь, королева... Не бойтесь, королева, кровь давно ушла в землю. И там, где она пролилась, уже растут виноградные гроздья. Маргарита, не раскрывая глаз, сделала глоток, и сладкий ток пробежал по ее жилам, в ушах начался

Ту же Маргарита претрнула, јер је неочекивано познала Мајгелја. Неколико га је пута видела у московским позориштима и ресторанима. »Чекај« — помислила је Маргарита — »па и он је, значи, умро?«

Али, ствари су се одмах разјасниле.

— Драги барон је био — наставио је Воланд весело се смешкајући — тако љубазан да ми је, сазнавши за мој долазак у Москву, одмах телефонирао, понудивши ми услуге из своје струке, то јест да ме упозна са знаменитостима. Само се по себи разуме да сам био срећан да га позовем у госте.

У том тренутку је Маргарита видела како је Азazel предао послужавник са лобањом Коровјеву.

— Да, узгред буди речено, бароне — наједном интимно снизивши глас, проговорио је Воланд — пронела се глас о вашој несвакидашњој радозналости. Кажу да је она, у споју са вашим ништа мањом брбљивошћу, почела да привлачи општу пажњу. Шта више, зли језици су већ изrekli реч — доушник и жбир. И још више, постоје претпоставке да ћете због тога трагично завршити, најкасније кроз месец дана. Дакле, да бисмо вас избавили тог мучног ишчекивања, одлучили смо да вам помогнемо, искористивши околност што сте ми се ви сами наметнули у госте са намером да видите и чујете све што може да се чује и види.

Барон је постао блеђи од Авадона, који је био изузетно блед по својој природи, а онда се десило нешто чудновато. Авадон се нашао пред бароном и за тренутак је скинуо своје наочаре. Тог истог тренутка је нешто блеснуло у Азazelовим рукама, нешто је пукло, као када се удари дланом о длан, барон је почео да пада наузнак, црвена крв му је шикнула из груди и залила уштиркану кошуљу и прслук. Коровјев је подметнуо пехар под млаз и предао напуњен пехар Воланду. Беживотно бароново тело у том тренутку се већ налазило на полу.

— Пијем у ваше здравље, господа — тихо је рекао Воланд и, подигавши чашу, додирнуо је уснама. Тада је наступила метаморфоза. Нестале су закрпљена спаваћица и похабане папуче. Воланд је био у некаквој црној хламиди са челичном шпадом о бедру. Брзо се приближио Маргарити, пружио јој пехар и наредио:

— Пиј!

Маргарити се завртело у глави, устукнула је, али се пехар већ нашао крај њених усана и нечији гласови, а чији — то није могла да разазна, шапнули су јој у оба увета:

— Не бојте се, краљице... Не бојте се, краљице, крв је већ одавно отишла у земљу. А тамо где се она пролила, сада већ расте винова лоза.

Маргарита је, не отварајућн очи, отпила један гутљај, и сласт је прострујала њеним жилама, у

звон. Ей показалось, что кричат оглушительные петухи, что где-то играют марш. Толпы гостей стали терять свой облик. И фрачники и женщины распались в прах. Тление на глазах Маргариты охватило зал, над ним потек запах sklepa.

Колонны распались, угасли огни, все съезжилось, и не стало никаких фонтанов, тюльпанов и камелий. А просто было, что было – скромная гостиная ювелирши, и из приоткрытой в нее двери выпадала полоска света. И в эту приоткрытую дверь и вошла Маргарита.

Глава 24. Извлечение мастера

В спальне Воланда все оказалось, как было до бала. Воланд в сорочке сидел на постели, и только Гелла не растирала ему ногу, а на столе, там, где раньше играли в шахматы, накрывала ужин. Коровьев и Азazelло, сняв фраки, сидели у стола, и рядом с ними, конечно, помещался кот, не пожелавший расстаться со своим галстухом, хоть тот и превратился в совершеннейшую грязную тряпку. Маргарита, шатаясь, подошла к столу и оперлась на него. Тогда Воланд поманил ее, как и тогда, к себе и показал, чтобы она села рядом.

– Ну что, вас очень измучили? – спросил Воланд.

– О нет, мессир, – ответила Маргарита, но чуть слышно.

– Ноблесс облич, – заметил кот и налил Маргарите какой-то прозрачной жидкости в лафитный стакан.

– Это водка? – слабо спросила Маргарита.

Кот подпрыгнул на стуле от обиды.

– Помилуйте, королева, – прохрипел он, – разве я позволил бы себе налить даме водки? Это чистый спирт!

Маргарита улыбнулась и сделала попытку отодвинуть от себя стакан.

– Смело пейте, – сказал Воланд, и Маргарита тотчас взяла стакан в руки.

– Гелла, садись, – приказал Воланд и объяснил Маргарите: – Ночь полнолуния – праздничная ночь, и я ужинаю в тесной компании приближенных и слуг. Итак, как чувствуете вы себя? Как прошел этот утомительный бал?

– Потрясающе! – затрещал Коровьев, – все очарованы, влюблены, раздавлены, сколько такта, сколько умения, обаяния и шарма!

Воланд молча поднял стакан и чокнулся с Маргаритой. Маргарита покорно выпила, думая, что тут же ей и будет конец от спирта. Но ничего плохого не произошло. Живое тепло потекло по ее животу, что-то мягко стукнуло в затылок, вернулись силы, как будто она встала после

ушима је почело да јој звони. Учинило јој се да продорно кукуричу петлови, да негде свирају марш. Гомиле гостију су почеле да губе свој облик. И мушкарци у фраковима и жене распали су се у прах. Распадање је на очиглед Маргарите обухватило целу салу, у њој је почео да се осећа задах костурнице.

Стубови су се распали, угасиле су се светлости, све се скврчило и није више било никаквих фонтана, камелија и лала. Једиоставо је остало оно што је и било: скромни јувелиркин салон, а кроз полуотворена врата у њега је падала трака светлости. И кроз та полуотворена врата Маргарита је и ушла.

Поглавље 24 СПАСАВАЊЕ МАЈСТОРА

У Воландовој спаваћој соби све је било као и пре бала. Воланд је у спаваћници седео на кревету, само што му Хела више није трљала ногу, већ је на столу, где се раније играо шах, постављала за вечеру. Коровјев и Азazel су, скинувши фракове, седели за столом, а поред њих се, наравно, сместио мачак, који се није растао од своје машини, иако се она претворила у најобичнију прљаву крпу. Маргарита је, Посрћући, пришла столу и ослонила се о њега. Тада је Воланд позвао да му приђе, као и раније, и посадио је крај себе.

— Па, јесу ли вас много намучили? — упитао је Воланд.

— О не, месире — одговорила је Маргарита, али једва чујно.

— Ноблес облич — приметио је мачак и налио Маргарити некакву прозрачну течност у уску чашицу са ножицом.

— Је ли то вотка? — слабым гласом упитала је Маргарита.

Мачак је увређено поскочио на столици.

— Молим вас, краљице — рекао је промукло — зар бих ја могао себи да дозволим да једној дами налијем вотку? Ово је - најчистији алкохол!

Маргарита се осмехнула и покушала да одгурне чашицу.

— Слободно пијте — рекао је Воланд и Маргарита је одмах узела чашицу у руке.

— Хела, седи — наредио је Воланд и објаснио Маргарити: — »Ноћ уштапа је — празнична ноћ и ја вечеравам у уском кругу својих најближих људи и послуге. Дакле, како се осећате? Како је прошао овај заморни бал?

— Изврсно! — брбљао је Коровјев — сви су очарани, заљубљени, сатрвени, колико такта, колико вештине, љупкости и шарма!

Воланд је ћутке подигао чашу и куцнуо се са Маргаритом. Маргарита је покорно испила, мислећи да ће одмах прецрћи од алкохола. Али није се десило ништа лоше. Жива топлота јој је прострујала стомаком, нешто је лупило меко у потиљак, вратила јој се снага, као да је устала

долгого освежающего сна, кроме того, почувствовала волчий голод. И при воспоминании о том, что она не ела ничего со вчерашнего утра, он еще более разгорелся. Она стала жадно глотать икру.

Бегемот отрезал кусок ананаса, посолил его, поперчил, съел и после этого так залихватски ткнул вторую стопку спирта, что все заплодировали.

После второй стопки, выпитой Маргаритой, свечи в канделябрах разгорелись поярче, и в камине прибавилось пламени. Никакого опьянения Маргарита не чувствовала, кусая белыми зубами мясо, Маргарита упивалась текущим из него соком и в то же время смотрела, как Бегемот намазывает горчицей устрицу.

— Ты еще винограду сверху положи, — тихо сказала Гелла, пихнув в бок кота.

— Попрошу меня не учить, — ответил Бегемот, — сиживал за столом, не беспокойтесь, сиживал!

— Ах, как приятно ужинать вот этак, при камельке, запросто, — дребезжал Коровьев, — в тесном кругу...

— Нет, Фагот, — возражал кот, — бал имеет свою прелесть и размах.

— Никакой прелести в нем нет и размаха также, а эти дурацкие медведи, а также и тигры в баре своим ревом едва не довели меня до мигрени, — сказал Воланд.

— Слушаю, мессир, — сказал кот, — если вы находите, что нет размаха, и я немедленно начну придерживать того же мнения.

— Ты смотри! — ответил на это Воланд.

— Я пошутил, — со смирением сказал кот, — а что касается тигров, то я велю их жарить.

— Тигров нельзя есть, — сказала Гелла.

— Вы полагаете? Тогда прошу послушать, — отозвался кот и, жмурясь от удовольствия, рассказал о том, как однажды он скитался в течение девятнадцати дней в пустыне и единственно, чем питался, это мясом убитого им тигра. Все с интересом прослушали это занимательное повествование, а когда Бегемот кончил его, все хором воскликнули:

— Вранье!

— И интереснее всего в этом вранье то, — сказал Воланд, — что оно — вранье от первого до последнего слова.

— Ах так? Вранье? — воскликнул кот, и все подумали, что он начнет протестовать, но он только тихо сказал: — История рассудит нас.

— А скажите, — обратилась Марго, оживившаяся после водки, к Аззелло, — вы его застрелили, этого бывшего барона?

— Естественно, — ответил Аззелло, — как же его не застрелить? Его обязательно надо было застрелить.

— Я так взволновалась! — воскликнула Маргарита, — это случилось так неожиданно.

— Ничего в этом нет неожиданного, — возразил Аззелло, а Коровьев завыл и заныл:

после дугог, освежающего сна, а осим тога осетила је да је гладна као вук. И када се сетила да од јуче ујутру није ништа јела, глад је постала још јача. Почела је халапљиво да гута кавијар.

Бехемот је одрезао комад ананаса, посолио га, посуо бибером, појео и после тога тако мангупски искапио другу чашицу алкохола да су сви почели да му аплаудирају.

После друге чашице коју је испила Маргарита, свеће у канделабрима почеле су да горе јаче, а у камину се пламен повећао. Маргарита није осећала никакву опијеност гризући белим зубом месо, Маргарита је уживала у соку који је оно испуштало и истовремено гледала како Бехемот маже остригу сенфом.

— Могао би још преко тога да ставиш и грождје — тихо је рекла Хела, мунувши мачка у бок.

— Замолио бих да ме не поучавате — одговорио је Бехемот — бивао сам већ за столом, не бојте се, бивао сам!

— Ах, како је пријатно вечерати овако, крај камина, једноставно — торокао је Коровјев — у уском кругу...

— Не, Фаготе — побунио се мачак — бал има своју драж и полет.

— Никакве дражи у њему нема, а ни полета, а они блесави медведи, као и тигрови у бару својим урлицима умало ми нису изазвали мигрену — рекао је Воланд.

— Разумем, месире — рекао је мачак — ако ви сматрате да нема полета, и ја ћу такође одмах почети да се придржавам истог мишљења.

— Пази само! — отело се на то Воланду.

— Нашалио сам се — покорно је рекао мачак — а што се тиче тигрова, наредићу да их испеку.

— Тигрови се не једу — рекла је Хела.

— Мислите? Онда вас молим да ме саслушате — одвратио је мачак и жмиркајући од задовољства, испричао како је једном пуних деветнаест дана лутао по пустињи и једино се хранио месом тигра кога је убио. Сви су с интересовањем саслушали ову занимљиву причу, а када је Бехемот завршио, сви су углас повикали:

— Лагарије!

И у тој лажи је најинтересантније то — рекао је Воланд — што је то - лаж од прве до последње речи.

— Ах, тако? Лаж? — узвикнуо је мачак и сви су помислили да ће одмах почети да протестује, али он је само тихо рекао: — Историја ће већ пресудити.

— Реците — обратила се Аззелу Марго, живнувши мало после вотке — ви сте га убили, тог бившег барона?

— Природно — одговорио је Аззел — а како и да га не убијем? Њега је свакако требало убити.

— Тако сам се узбудила! — узвикнула је Маргарита — то се десило тако неочекивано.

— У томе нема ничег неочекиваног — приметио је Аззел, а Коровјев је почео да урла и стење:

– Как же не взволноваться? У меня у самого поджилки затряслись! Бух! Раз! Барон на бок!

– Со мной едва истерика не сделалась, – добавил кот, облизывая ложку с икрой.

– Вот что мне непонятно, – говорила Маргарита, и золотые искры от хрусталия прыгали у нее в глазах, – неужели снаружи не было слышно музыки и вообще грохота этого бала?

– Конечно не было слышно, королева, – объяснил Коровьев, – это надо делать так, чтобы не было слышно. Это поаккуратнее надо делать.

– Ну да, ну да... А то ведь дело в том, что этот человек на лестнице... Вот когда мы проходили с Аззелло... И другой у подъезда... Я думаю, что он наблюдал за вашей квартирой...

– Верно, верно! – кричал Коровьев, – верно, дорогая Маргарита Николаевна! Вы подтверждаете мои подозрения. Да, он наблюдал за квартирой. Я сам было принял его за рассеянного приват-доцента или влюбленного, томящегося на лестнице, но нет, нет! Что-то сосало мое сердце! Ах! Он наблюдал за квартирой! И другой у подъезда тоже! И тот, что был в подворотне, то же самое!

– А вот интересно, если вас придут арестовывать? – спросила Маргарита.

– Непременно придут, очаровательная королева, непременно! – отвечал Коровьев, – чувствует сердце, что придут, не сейчас, конечно, но в свое время обязательно придут. Но полагаю, что ничего интересного не будет.

– Ах, как я взволновалась, когда этот барон упал, – говорила Маргарита, по-видимому, до сих пор переживая убийство, которое она видела впервые в жизни. – Вы, наверное, хорошо стреляете?

– Подходяще, – ответил Аззелло.

– А на сколько шагов? – задала Маргарита Аззелло не совсем ясный вопрос.

– Во что, смотря по тому, – резонно ответил Аззелло, – одно дело попасть молотком в стекло критику Латунскому и совсем другое дело – ему же в сердце.

– В сердце! – воскликнула Маргарита, почему-то берясь за свое сердце, – в сердце! – повторила она глухим голосом.

– Что это за критик Латунский? – спросил Воланд, прищурившись на Маргариту.

Аззелло, Коровьев и Бегемот как-то стыдливо потупились, а Маргарита ответила, краснея:

– Есть такой один критик. Я сегодня вечером разнесла всю его квартиру.

– Вот тебе раз! А зачем же?

– Он, месье, – объяснила Маргарита, – погубил одного мастера.

– А зачем же было самой-то трудиться? – спросил Воланд.

– Разрешите мне, месье, – вскричал радостно кот,

– Па како да се и не узбуди? И мени су заклецала колена. Бум! Трас! Барон се преврнуо!

– Умало нисам добио хистеричан напад — додао је мачак, олизујући кашику са кавијаром.

– А мени је нешто друго нејасно — говорила је Маргарита и златасте искрице од кристала играле су јој у очима — зар се налољу није чула музика и уопште бука овога бала?

– Разуме се да се није чула, краљице — објашњавао је Коровјев — то све треба чинити тако да се ништа не чује. То све треба прло пажљиво чинити.

– Па да, па да... Јер, ствар је у томе што онај човек на степеништу ... Када смо Аззел и ја пролазили ... И други крај улаза... Мислим да они мотре на ваш стан...

– Тачно, тачно! — викао је Коровјев — тачно је, драга Маргарита Николајевна! Ви потврђујете моје сумње. Да, он је мотрио на стан. У први сам мах помислио да је то некакав расејани доцент или заљубљени човек који дрежди на степеништу, али не, није! Неки ми се црв увукао у срце! Ах! Он је мотрио на стан. И онај други, крај улаза у зграду! И онај који се налазио у капији!

– А шта ће бити ако дођу да вас ухапсе? — упитала је Маргарита.

– Свакако ће доћи, чаробна краљице, свакако! — одговорио је Коровјев — срце ми каже да ће доћи, али не сада, разуме се, али ће својевремено свакако доћи. Али претпостављам да се ништа интересантно неће десити.

– Ах, како сам се узбудила кад се тај барон стропоштао! — говорила је Маргарита, очигледно још увек преживљавајући убиство које је видела први пут у животу. — Ви сигурно добро гађате?

– Пристојно — одговорио је Аззел.

– А са колико корака? — поставила је Маргарита Аззелу не баш сасвим јасно питање.

– Зависи од тога у шта гађам — разумно је одговорио Аззел — јер једно је погодити чекићем прозор критичара Латунског, а сасвим друго — њега у срце.

– У срце! — ускликнула је Маргарита, хватајући се због нечега за своје срце — у срце! — поновила је пригушено.

– Ко је тај критичар Латунски? — упитао је Воланд, почевши да чкиљи према Маргарити.

Аззел, Коровјев и Бехемот су некако стидљиво оборили очи, а Маргарита је одговорила, поцрвеневши:

– Постоји такав критичар. Вечерас сам му демолирала стан.

– Ето ти на! А зашто то?

– Он је, месире — објаснила је Маргарита — уништио једног мајстора.

– А зашто сте морали сами да се мучите? — упитао је Воланд.

– Допустите мени, месире — викнуо је радосно

вскакивая.

– Да седи ты, – буркнул Азazelло, вставая, – я сам сейчас съезжу...

– Нет! – воскликнула Маргарита, – нет, умоляю вас, мессир, не надо этого.

– Как угодно, как угодно, – ответил Воланд, а Азazelло сел на свое место.

– Так на чем мы остановились, драгоценная королева Марго? – говорил Коровьев, – ах да, сердце. В сердце он попадает, – Коровьев вытянул свой длинный палец по направлению Азazelло, – по выбору, в любое предсердие сердца или в любой из желудочков.

Маргарита не сразу поняла, а поняв, воскликнула с удивлением:

– Да ведь они же закрыты!

– Дорогая, – дребезжал Коровьев, – в том-то и штука, что закрыты! В этом-то вся и соль! А в открытый предмет может попасть каждый!

Коровьев вынул из ящика стола семерку пик, предложил ее Маргарите, попросив наметить ногтем одно из очков. Маргарита наметила угловое верхнее правое. Гелла спрятала карту под подушку, крикнув:

– Готово!

Азazelло, который сидел отвернувшись от подушки, вынул из кармана фракных брюк черный автоматический пистолет, положил дуло на плечо и, не поворачиваясь к кровати, выстрелил, вызвав веселый испуг в Маргарите. Из-под простреленной подушки вытащили семерку. Намеченное Маргаритой очко было пробито.

– Не желала бы я встретиться с вами, когда у вас в руках револьвер, – кокетливо поглядывая на Азazelло, сказала Маргарита. У нее была страсть ко всем людям, которые делают что-либо первоклассно.

– Драгоценная королева, – пищал Коровьев, – я никому не рекомендую встретиться с ним, даже если у него и не будет никакого револьвера в руках! Даю слово чести бывшего регента и запевалы, что никто не поздравил бы этого встретившегося.

Кот сидел насупившись во время этого опыта со стрельбой и вдруг объявил:

– Берусь перекрыть рекорд с семеркой.

Азazelло в ответ на это что-то прорычал. Но кот был упорен и потребовал не один, а два револьвера. Азazelло вынул второй револьвер из второго заднего кармана брюк и вместе с первым, презрительно кривя рот, протянул их хвосту. Наметили два очка на семерке. Кот долго приготовлялся, отвернувшись от подушки. Маргарита сидела, заткнув пальцами уши, и глядела на сову, дремавшую на каминной полке. Кот выстрелил из обоих револьверов, после чего сейчас же взвизгнула Гелла, убитая сова упала с каминной полки и разбитые часы остановились. Гелла, у которой одна рука была окровавлена, с воем вцепилась в шерсть коту, а он ей в ответ в волосы,

мачак и модскоchio,

— Седи ты — прогунђао је Азazel усталуђи — лично ћу сада тркнути ...

— Не! — узвикнула је Маргарита — не, молим вас, мессире, то је непотребно!

— Како хоћете, како хоћете — одговорио је Воланд, а Азazel је сео на своје место.

— Па, на чему смо се оно зауставили, драга краљице Марго? — рекао је Коровјев — ах, да, срце. Срце ће он погодити — Коровјев је испружио свој дугачак прст према Азazelу — по жељи — у било коју преткомору или било коју комору.

Маргарита није одмах схватила, а када је схватила, узвикнула је са чуђењем:

— Па оне су затворене!

— Драга моја — мекетаво је рекао Коровјев — у томе и јесте ствар што су затворене! У томе и јесте суштина! Отворени предмет може свако да погоди! Коровјев је извукао из фиоке седмицу пик, пружио је Маргарити и замолио да ноктом обележи један пик. Маргарита је обележила десни горњи. Хела је завукла карту под јастук, повикавши:

— Готово!

Азazel, који је седео окренут леђима јастуку, извукао је из џепа свечаних панталона црни аутоматски пиштољ, ставио цев на раме и, не окрећући се према кревету, опалио, изазвавши весело страх Маргаритин. Испод простреленог јастука извукли су седмицу. Пик који је обележила Маргарита био је пробијен.

— Не бих волела да вас сретнем када вам је у рукама револьвер — рекла је Маргарита кокетно гледајући Азazelа. Обожавала је све људе који су било шта радили првокласно.

— Драга краљице — пиштао је Коровјев — ја никоме не препоручујем да се сусретне са њим, чак и кад нема револьвер у руци! Дајем реч бившег хороваје и хорског солисте да нико не би могао да честита ономе кога би он срео.

Мачак је седео натмурен за време експеримента са пуцњавом и наједном је изјавио:

— Прихватам се да премашим рекорд са седмицом.

Азazel је уместо одговора нешто промумлао на то, Али мачак је био упоран и затражио је не један, већ два револвера. Азazel је извукао други револвер из другог задњег џепа својих панталона и заједно са првим, презриво искрививши уста, пружио их хвалисавцу. Обележили су два пика на седмици. Мачак се дуго припремао, окренувши се на супротну страну од јастука. Маргарита је седела, запушивши прстима уши, и посматрала сову која је дремала на плочи камина. Мачак је опалио из оба револвера, одмах затим вриснула је Хела, убијена сова је пала са камина, а разлупани сат се зауставио. Хели је једна рука била окрвављена, она је урлајући дограбила мачка за крзно, а он њу за

и они, свившись в клубок, покатались по полу. Один из бокалов упал со стола и разбился.

– Оттащите от меня взбесившуюся чертовку! – завывал кот, отбиваясь от Геллы, сидевшей на нем верхом. Дерущихся разняли. Коровьев подул на простреленный палец Геллы, и тот зажил.

– Я не могу стрелять, когда под руку говорят! – кричал Бегемот и старался приладить на место выдранный у него на спине громадный клочок шерсти.

– Держу пари, – сказал Воланд, улыбаясь Маргарите, – что проделал он эту штуку нарочно. Он стреляет порядно.

Гелла с котом помирились, и в знак примирения они поцеловались. Достали из-под подушки карту, проверили. Ни одно очко, кроме того, что было прострелено Аззелло, не было затронуто.

– Этого не может быть, – утверждал кот, глядя сквозь карту на свет канделябра.

Веселый ужин продолжался. Свечи оплывали в канделябрах, по комнате волнами распространялось сухое, душистое тепло от камина. Наевшуюся Маргариту охватило чувство блаженства. Она глядела, как сизые кольца от сигары Аззелло уплывали в камин и как кот ловит их на конец шпаги. Ей никуда не хотелось уходить, хотя и было, по ее расчетам, уже поздно. Судя по всему, время подходило к шести утра. Воспользовавшись паузой, Маргарита обратилась к Воланду и робко сказала:

– Пожалуй, мне пора... Поздно.

– Куда же вы спешите? – спросил Воланд вежливо, но сухо. Остальные промолчали, делая вид, что увлечены сигарными дымными кольцами.

– Да, пора, – совсем смутившись от этого, повторила Маргарита и обернулась, как будто ища накидку или плащ. Ее нагота вдруг стала стеснять ее. Она поднялась из-за стола. Воланд молча снял с кровати свой вытертый и засаленный халат, а Коровьев набросил его Маргарите на плечи.

– Благодарю вас, мессир, – чуть слышно сказала Маргарита и вопросительно поглядела на Воланда. Тот в ответ улыбнулся ей вежливо и равнодушно. Черная тоска как-то сразу подкатила к сердцу Маргариты. Она почувствовала себя обманутой. Никакой награды за все ее услуги на балу никто, по-видимому, ей не собирался предлагать, как никто ее и не удерживал. А между тем ей совершенно ясно было, что идти ей отсюда больше некуда. Мимолетная мысль о том, что придется вернуться в особняк, вызвала в ней внутренний взрыв отчаяния. Попросить, что ли, самой, как искушающе советовал Аззелло в Александровском саду? "Нет, ни за что", – сказала она себе.

– Всего хорошего, мессир, – произнесла она вслух, а сама подумала: "Только бы выбраться отсюда, а там уж я дойду до реки и утоплюсь".

косу, и они су, претворивши се у једно клупко, почели да се котрљају по поду. Једна чаша је пала са стола и разлупала се.

— Одвојте од мене ову побеснелу ђаволицу! — завијао је мачак, бранећи се од Хеле, која га је узјახала. Раздвојили су их, Коровјев је дунуо на прострелени Хелин прст и овај је одмах зацелио.

— Не могу да пуцам кад ми под носом причају! — викао је Бехемот и трудио се да врати на место ишчупан комад крзна на леђима.

— Смем да се кладим — рекао је Воланд, осмехујући се Маргарити — да је све ово намерно извео. Он иначе сасвим пристojно гађа.

Хела и мачак су се помирили, и у знак помирења су се пољубили. Извукли су испод јастука карту, проверили. Ниједан пик, осим оног који је прострелио Аззел, није био ни дотакнут.

— То је немогуће — тврдио је мачак, гледајући кроз карту према светлости канделябра.

Весела вечера се настављала. Свеће су се топиле у канделябрима, по соби се у таласима ширила сува, миришљава топлота из камина. Маргариту, која се најела, обузело је осећање блаженства. Посматрала је како сиви колутови дима од Аззелове цигаре лете у камин и како их мачак хвата на врх шпаде. Није јој се одлазило, иако је, по њеном рачуну, већ било касно. По свему судећи, ближило се шест сати ујутро. Искористивши паузу, Маргарита се обратила Воланду и рекла неодлучно:

— Време ми је... Касно је ...

— Куда толико журите? — улитао је Воланд љубазно, али хладно. Остали су ћутали, правећи се како их занимају само колутови дима од цигаре.

— Да, време ми је — сасвим се збунивши због тога, поновила је Маргарита и окренула се као да тражи пелерину или плашт. Наједном је почела да јој смета њена голотиња. Устала је од стола, Воланд је ћутке смакао са кревета свој умашњени, искрзани халат, а Коровјев га је пребацио Маргарити преко рамена.

— Захваљујем вам се, месире — једва чујно је рекла Маргарита и упитно погледала Воланда. Овај јој је одговорио љубазним и равнодушним осмехом. Црна туга је некако одједном заплуснула Маргаритино срце. Осетила се превареном. Нико се, очигледно, није спремао да јој понуди награду за све њене услуге на балу, као што је нико није ни заустављао да остане. А међутим, њој је било потпуно јасно да одавде нема куд да оде. И сама помисао да ће морати да се врапи у вилу изазвала је у њој унутрашњу провалу очајања. Да ли да замоли сама, како јој је изазовно саветовао Аззел у Александровском парку? »Не, ништо« — рекла је сама себи.

— Желим вам све најбоље, месире — рекла је гласно, а у себи је помислила: »Само да се извучем одавде, а онда ћу већ некако стићи до реке и у њој се утопити.«

– Сядьте-ка, – вдруг повелительно сказал Воланд. Маргарита изменилась в лице и села. – Может быть, что-нибудь хотите сказать на прощанье?

– Нет, ничего, мессир, – с гордостью ответила Маргарита, – кроме того, что если я еще нужна вам, то я готова охотно исполнить все, что вам будет угодно. Я ничуть не устала и очень веселилась на балу. Так что, если бы он и продолжался еще, я охотно предоставила бы мое колено для того, чтобы к нему прикладывались тысячи висельников и убийц, – Маргарита глядела на Воланда, как сквозь пелену, глаза ее наполнялись слезами.

– Верно! Вы совершенно правы! – гулко и страшно прокричал Воланд, – так и надо!

– Так и надо! – как эхо, повторила свита Воланда.

– Мы вас испытывали, – продолжал Воланд, – никогда и ничего не просите! Никогда и ничего, и в особенности у тех, кто сильнее вас. Сами предложат и сами все дадут! Садитесь, гордая женщина! – Воланд сорвал тяжелый халат с Маргариты, и опять она оказалась сидящей рядом с ним на постели. – Итак, Марго, – продолжал Воланд, смягчая свой голос, – чего вы хотите за то, что сегодня вы были у меня хозяйкой? Чего желаете за то, что провели этот бал нагой? Во что цените ваше колено? Каковы убытки от моих гостей, которых вы сейчас наименовали висельниками? Говорите! И теперь уж говорите без стеснения: ибо предложил я.

Сердце Маргариты застучало, она тяжело вздохнула, стала соображать что-то.

– Ну, что же, смелее! – поощрял Воланд, – будите свою фантазию, пришпоривайте ее! Уж одно присутствие при сцене убийства этого отпетого негодяя-барона стоит того, чтобы человека наградили, в особенности если этот человек – женщина. Ну-с?

Дух перехватило у Маргариты, и она уж хотела выговорить заветные и приготовленные в душе слова, как вдруг побледнела, раскрыла рот и вытаращила глаза. "Фрида! Фрида! Фрида! – прокричал ей в уши чей-то назойливый, молящий голос. – Меня зовут Фрида!" – и Маргарита, спотыкаясь на словах, заговорила:

– Так я, стало быть, могу попросить об одной вещи?

– Потребовать, потребовать, моя донна, – отвечал Воланд, понимающе улыбаясь, – потребовать одной вещи!

Ах, как ловко и отчетливо Воланд подчеркнул, повторяя слова самой Маргариты – "одной вещи"!

Маргарита вздохнула еще раз и сказала:

– Я хочу, чтобы Фриде перестали подавать тот платок, которым она удушила своего ребенка.

– Седите — наједном је заповедничким гласом рекао Воланд. Маргаритино лице се променило и она је села. — Можда бисте желели да нешто кажете приликом опроштаја?

– Не, ништа, месире — поносито је одговорила Маргарита — сем да сам спремна да урадим све што хоћете ако сам вам још потребна. Уопште нисам уморна и лепо сам се провела на балу. Чак и кад би он још трајао, драге воље бих препустила моје колено да га целивају хиљаде обешених и убица — Маргарита је гледала Воланда као кроз копрену, очи су јој биле пуне суза.

— Тачно! У потпуности сте у праву — викнуо је Воланд гласно и страшно — тако и треба да буде!

— Тако и треба да буде — поновила је као эхо Воландова свита.

— Искушавали смо вас — рекао је Воланд — и никада ништа немојте молити! Никада и ништа, нарочито не од оних који су јачи од вас. Сами ће понудити и сами ће све дати. Седите, поносита жено! — Воланд је смакао тежак халат са Маргарите, и она је поново седела поред њега на постељи. — Дакле, Марго — наставио је Воланд, умекшавши свој глас — шта желите да добијете за то што сте данас били моја домаћица? Шта желите за то што сте све време бала били наги? Колико цените своје колено? Чиме су вас оштетили моји гости, које сте малочас назвали обешенима? Говорите! И сад говорите не снебивајући се, јер сам вам то ја понудио.

Маргаритино срце је почело да лупа јаче, тешко је уздахнула, смишљајући нешто.

— Но хајде, не устежите се! — храбрио је Воланд — пробудите своју машту, мамузајте је! Већ само присуствовање убиству оне окореле хуље-барона вреди да човек буде награђен, а нарочито ако је тај човек - жена.

Маргарита је застао дах, и већ је хтела да изговори заветне и у души припремљене речи, када је наједном побледела, отворила уста и избуљила очи. »Фрида! Фрида! Фрида!« — повикао јој је у ушима неки наметљив, молећив глас. — »Зовем се Фрида!« — и Маргарита је замуцкујући проговорила:

— Значи, могу да замолим за једну ствар?

— Да захтевате, захтевате, моја госпо — одговорио је Воланд, осмехујући се са разумевањем — да захтевате једну ствар.

Ах, како је само вешто и разговетно Воланд истакао, понављајући речи саме Маргарите — »једну ствар«!

Маргарита је уздахнула још једном и рекла:

— Хтела бих да Фриди престану да дају марамицу којом је задавила своје дете.

Кот возвел глаза к небу и шумно вздохнул, но ничего не сказал, очевидно, помня накрученное на балу ухо.

– Ввиду того, – заговорил Воланд, усмехнувшись, – что возможность получения вами взятки от этой дуры Фриды совершенно, конечно, исключена – ведь это было бы несовместимо с вашим королевским достоинством, – я уж не знаю, что и делать. Остается, пожалуй, одно – обзавестись тряпками и заткнуть ими все щели моей спальни!

– Вы о чем говорите, мессир? – изумилась Маргарита, выслушав эти действительно непонятные слова.

– Совершенно с вами согласен, мессир, – вмешался в разговор кот, – именно тряпками, – и в раздражении кот стукнул лапой по столу.

– Я о милосердии говорю, – объяснил свои слова Воланд, не спуская с Маргариты огненного глаза. – Иногда совершенно неожиданно и коварно оно проникает в самые узенькие щелки. Вот я и говорю о тряпках.

– И я о том же говорю! – воскликнул кот и на всякий случай отклонился от Маргариты, прикрыв вымазанными в розовом креме лапами свои острые уши.

– Пошел вон, – сказал ему Воланд.

– Я еще кофе не пил, – ответил кот, – как же это я уйду? Неужели, мессир, в праздничную ночь гостей за столом разделяют на два сорта? Одни – первой, а другие, как выражался этот грустный скупердьяй-буфетчик, второй свежести?

– Молчи, – приказал ему Воланд и, обратившись к Маргарите, спросил: – Вы, судя по всему, человек исключительной доброты? Высокоморальный человек?

– Нет, – с силой ответила Маргарита, – я знаю, что с вами можно разговаривать только откровенно, и откровенно вам скажу: я легкомысленный человек. Я попросила вас за Фриду только потому, что имела неосторожность подать ей твердую надежду. Она ждет, мессир, она верит в мою мощь. И если она останется обманутой, я попаду в ужасное положение. Я не буду иметь покоя всю жизнь. Ничего не поделаешь! Так уж вышло.

– А, – сказал Воланд, – это понятно.

– Так вы сделаете это? – тихо спросила Маргарита.

– Ни в коем случае, – ответил Воланд, – дело в том, дорогая королева, что тут произошла маленькая путаница. Каждое ведомство должно заниматься своими делами. Не спорю, наши возможности довольно велики, они гораздо больше, чем полагают некоторые, не очень зоркие люди...

– Да, уж гораздо больше, – не утерпел и вставил кот, видимо гордящийся этими возможностями.

– Молчи, черт тебя возьми! – сказал ему Воланд и продолжал, обращаясь к Маргарите: – Но просто, какой смысл в том, чтобы сделать то, что

Мачак је дигао поглед ка небу, хучно уздахнуо, али ништа није рекао, сећајући се, очигледно, уштинутог на балу ува.

— Пошто је — проговорио је Воланд смешкајући се — разуме се, потпуно искључена могућност да вас је та глупача Фрида подмитила — јер би то било неспојиво са вашим краљевским достојанством - не знам шта да радим. Остаје, можда, једно: да се снабдем крпицама и запустим све пукотине у својој спаваћој соби!

— О чему ви то говорите, месире? — запрепастила се Маргарита, саслушавши ове одиста неразумљиве речи.

— У потпуности се слажем са вама, месире — умешао се у разговор мачак — управо крпицама — и бесно је лупио шапом по столу.

— Говорим о милосрђу — објаснио је своје речи Воланд не спуштајући са Маргарите своје ватрено око. — Понекад се оно неочекивано и кришом провлачи кроз најуже пукотине. Зато и говорим о крпицама.

— И ја говорим о томе! — узвикнуо је мачак и за сваки случај се одмакнуо од Маргарите, покривши своје шпицасте уши шапама намазаним ружичастим кремом.

— Напоље — рекао му је Воланд.

— Још нисам попио кафу — одговорио је мачак — како да одем? Зар је могуће, месире, да у празничну ноћ госте за столом деле на две врсте? Једни су — прве, а други — оне, како се изразио онај жалосни циција-бифеција, друге свежине?

— Умукни — наредио му је Воланд и, обративши се Маргарити, упитао: — Ви сте, судећи по свему, човек изузетне добротe? Високо моралан човек?

— Не — одговорила је с муком Маргарита — знам да са вама човек може да говори само отворено, и зато ћу вам отворено рећи. Лакомислена сам. Замолила сам вас за Фриду само због тога што сам била толико неопрезна да јој пружим извесну наду. Она чека, месире, она верује у моју моћ. И ако буде преварена, наћи ћу се у ужасном положају. Нећу имати мира целог свог живота. Шта да радим! Тако је испало!

— А — рекао је Воланд — то је разумљиво.

— Хоћете ли то онда урадити? — тихо је упитала Маргарита.

— Ни у ком случају — одговорио је Воланд — ствар је у томе, драга краљице, што је ту дошло до мале збрке. Свака установа мора да се бави својим пословима. Не спорим, наше могућности су прилично велике, оне су знатно веће него што то мисле многи, не баш далековиди људи...

— Да, много веће — не могавши да се уздржи, убацио је мачак, очигледно се поносећи тим могућностима.

— Умукни, ђаво те однео! — рекао му је Воланд и наставио, обраћајући се Маргарити: — Али заиста, каквог има смисла урадити оно што спада у

полагается делать другому, как я выразился, ведомству? Итак, я этого делать не буду, а вы сделайте сами.

– А разве по-моему исполнится?

Азazelло иронически скосил кривой глаз на Маргариту и незаметно покрутил рыжей головой и фыркнул.

– Да делайте же, вот мучение, – пробормотал Воланд и, повернув глобус, стал всматриваться в какую-то деталь на нем, по-видимому, занимаясь и другим делом во время разговора с Маргаритой.

– Ну, Фрида, – подсказал Коровьев.

– Фрида! – пронзительно крикнула Маргарита.

Дверь распахнулась, и растрепанная, нагая, но уже без всяких признаков хмеля женщина с испуганными глазами вбежала в комнату и простерла руки к Маргарите, а та сказала величественно:

– Тебя прощают. Не будут больше подавать платок.

Послышался вопль Фриды, она упала на пол ничком и простерлась крестом перед Маргаритой. Воланд махнул рукой, и Фрида пропала из глаз.

– Благодарю вас, прощайте, – сказала Маргарита и поднялась.

– Ну что ж, Бегемот, – заговорил Воланд, – не будем наживать на поступке непрактичного человека в праздничную ночь, – он повернулся к Маргарите, – итак, это не в счет, я ведь ничего не делал. Что вы хотите для себя?

Наступило молчание, и прервал его Коровьев, который зашептал в ухо Маргарите:

– Алмазная донна, на сей раз советую вам быть поблагодарнее! А то ведь фортуна может и ускользнуть!

– Я хочу, чтобы мне сейчас же, сию секунду, вернули моего любовника, мастера, – сказала Маргарита, и лицо ее исказилось судорогой.

Тут в комнату ворвался ветер, так что пламя свечей в канделябрах легло, тяжелая занавеска на окне отодвинулась, распахнулось окно, и в далекой высоте открылась полная, но не утренняя, а полночная луна. От подоконника на пол лег зеленоватый платок ночного света, и в нем появился ночной Иванушкин гость, называющий себя мастером. Он был в своем больничном одеянии – в халате, туфлях и черной шапочке, с которой не расставался. Небритое лицо его дергалось гримасой, он сумасшедше-пугливо косился на огни свечей, а лунный поток кипел вокруг него.

Маргарита сразу узнала его, простонала, всплеснула руками и подбежала к нему. Она целовала его в лоб, в губы, прижималась к колючей щеке, и долго сдерживаемые слезы теперь бежали ручьями по ее лицу. Она произносила только одно слово, бессмысленно повторяя его:

– Ты... ты, ты...

Мастер отстранил ее от себя и глухо сказал:

надлежность друге, како сам се већ изразио, установе? Дакле, то нећу радити ја, то ћете урадити ви сами.

— А зар ће се то испунити по мојој жељи?

Азazel је иронично погледао Маргариту својим врљавим оком и неприметно одмахнуо својом риђом главом и фркнуо.

— Па радите већ, не гњавите — промрмљао је Воланд и, окренувши глобус, почео да посматра неки детаљ на њему, очигледно заузет и другим пословима за време разговора са Маргаритом.

— Па, Фридо... — дошапнуо је Коровјев.

— Фридо! — продорно је викнула Маргарита.

Врата су се широм отворила и рашчупана, гола, али већ без икаквих знакова пијанства жена избезумљених очију улетела је у собу и пружила руке према Маргарити, а ова јој је рекла достојанствено:

— Опрштено ти је. Марамницу ти више неће давати.

Зачуо се Фридин вапај, она је пала на под и прострла се испред Маргаритиних ногу у облику крста. Воланд је махнуо руком, и Фрида је нестала.

— Захваљујем вам се, збогом — рекла је Маргарита и устала.

— Шта ћемо, Бехемоте — рекао је Воланд — нећемо шићарити на поступку непрактичног човека у празничној ноћи — окренуо се Маргарити — дакле, ово се не рачуна, ја ништа нисам урадио. Шта хоћете за себс?

Наступила је тишина, а прекинуо је Коровјев, који је почео да шапуће у уво Маргарити:

— Дијамантска госпо, овога пута вам саветујем да будете разумнији! Иначе срећа може да исклизне из руку!

— Хоћу да ми овога часа, овога трена вратите мог љубавника, мајстора — рекла је Маргарита и лице јој се искривило у грчу.

Тад је у собу провалио ветар, тако да су пламичци свећа у канделабрима полегли, тешка завеса на прозору се померила, широм се отворио прозор и у далекој висини се појавио пун, али не јутарњи, већ поноћни месец. Од прозора се на поду пружила зеленкаста марама ноћне светлости, и у њој се појавио ноћни Иванов гост, који се представљао као мајстор. На себи је имао болничко одело, огртач, папуче и црну капицу, од које се није растајао. Необријано лице му је стезао грч, он се лудачки плашљиво освртао на светлост свећа, а бујица месечине врела је око њега.

Маргарита га је одмах познала, јекнула, плеснула рукама и притрчала му. Љубила га је у чело, уста, припијала се уз његове бодљикаве образе, и дуго уздржаване сузе сада су јој потекле низ лице. Изговарала је само једну реч, бесмислено је понављајући:

— Ти ... ти ... ти ...

Мајстор ју је одгурнуо од себе и пригушено рекао:

– Не плачь, Марго, не терзай меня. Я тяжело болен.
– Он ухватился за подоконник рукою, как бы собираясь вскочить на него и бежать, оскалил зубы, всматриваясь в сидящих, и закричал: – Мне страшно, Марго! У меня опять начались галлюцинации.

Рыдания душили Маргариту, она шептала, давась словами:

– Нет, нет, нет, не бойся ничего! Я с тобою! Я с тобою!

Коровьев ловко и незаметно подпихнул к мастеру стул, и тот опустился на него, а Маргарита бросилась на колени, прижалась к боку больного и так затихла. В своем волнении она не заметила,

что нагота ее как-то внезапно кончилась, на ней теперь был шелковый черный плащ. Больной опустил голову и стал смотреть в землю угрюмыми больными глазами.

– Да, – заговорил после молчания Воланд, – его хорошо отделали. – Он приказал Коровьеву: – Дай-ка, рыцарь, этому человеку чего-нибудь выпить.

Маргарита упрашивала мастера дрожащим голосом:

– Выпей, выпей. Ты боишься? Нет, нет, верь мне, что тебе помогут.

Больной взял стакан и выпил то, что было в нем, но рука его дрогнула, и опустевший стакан разбился у его ног.

– К счастью! К счастью! – зашептал Коровьев Маргарите, – смотрите, он уже приходит в себя.

Действительно, взор больного стал уже не так дик и беспокоен.

– Но это ты, Марго? – спросил лунный гость.

– Не сомневайся, это я, – ответила Маргарита.

– Еще! – приказал Воланд.

После того, как мастер осушил второй стакан, его глаза стали живыми и осмысленными.

– Ну вот, это другое дело, – сказал Воланд, прищуриваясь, – теперь поговорим. Кто вы такой?

– Я теперь никто, – ответил мастер, и улыбка искривила его рот.

– Откуда вы сейчас?

– Из дома скорби. Я – душевнобольной, – ответил пришелец.

Этих слов Маргарита не вынесла и заплакала вновь. Потом, вытерев глаза, она вскричала:

– Ужасные слова! Ужасные слова! Он мастер, мессир, я вас предупреждаю об этом. Вылечите его, он стоит этого.

– Вы знаете, с кем вы сейчас говорите, – спросил у пришедшего Воланд, – у кого вы находитесь?

– Знаю, – ответил мастер, – моим соседом в сумасшедшем доме был этот мальчик, Иван Бездомный. Он рассказал мне о вас.

– Как же, как же, – отозвался Воланд, – я имел удовольствие встретиться с этим молодым человеком на Патриарших прудах. Он едва самого меня не свел с ума, доказывая мне, что меня нету!

– Не плачи, Марго, не мучи ме. Тешко сам болестан. — Ухватио се за рагастов руком, као да се спремао да искочи кроз прозор и побегне, искесио се загледавши се у присутне и повикао: — Бојим се, Марго! Опет сам почео да халуцинирам.

Јецаји су гушили Маргариту, она је шаптала, давећи се речима:

— Не, не, не, не бој се ничега! Ја сам са тобом? Ја сам са тобом!

Коровјев је вешто и неприметно примакнуо мајстору столицу, и овај се сручио на њу, а Маргарита се бацила на колена, привила се болеснику уз бок и тако се смирила.

У свом узбуђењу није ни запазила да је њена голотиња некако изненада нестала, да је сада на себи имала свилену црну пелерину. Болесник је опустео главу и почео да гледа у земљу суморним, болесним очима.

— Да — проговорио је после краће паузе Воланд — добро су га удесили. — Наредио је Коровјеву: — Витеже, дај овом човеку нешто да попије.

Маргарита је наговарала мајстора дрхтавим гласом:

— Попиј, попиј. Бојиш се? Не, не, веруј ми, помоћи ће ти овде.

Болесник је узео чашу и испио оно што се налазило у њој, али му је рука задрхтала и испражњена чаша се разлупала крај његових ногу.

— На срећу! На срећу! — почео је да шапће Коровјев Маргарити — пазите, он већ долази себи.

И одиста, болесников поглед више није био тако престашен и узнемирен.

— То си ти, Марго? — упитао је месечев гост.

— Не сумњај, ја сам то — одговорила је Маргарита.

— Још! — наредио је Воланд.

Када је мајстор испразнио другу чашу, очи су му постале живе и разумне.

— Тако, ово је већ нешто друго — рекао је Воланд жмиркајући — а сада да поразговарамо. Ко сте ви?

— Сада сам нико — одговорио је мајстор, а осмејак му је искривио уста.

— Одакле сте дошли?

— Из дома јада. Ја сам — душевни болесник — одговорио је дошљак.

Ове речи Маргарита није могла да поднесе и поново је заплакала. Затим је, обрисавши очи, повикала:

— Ужасне речи! Ужасне речи! Он је мајстор, месире, улозоравам вас на то! Излечите га, заслужио је!

— Знате ли са ким сада говорите — упитао је дошљака Воланд — и код кога се налазите?

— Знам — одговорио је мајстор — мој сусед у лудници био је онај дечак, Иван Бездомни. Причао ми је о вама.

— Заиста, заиста — одвратио је Воланд — имао сам то задовољство да сретнем тог младића крај Патријаршијског рибака. Умало и мене није довео до лудила доказујући ми да не постојим!

Но вы-то верите, что это действительно я?

– Приходится верить, – сказал пришелец, – но, конечно, гораздо спокойнее было бы считать вас плодом галлюцинации. Извините меня, – спохватившись, прибавил мастер.

– Ну, что же, если спокойнее, то и считайте, – вежливо ответил Воланд.

– Нет, нет, – испуганно говорила Маргарита и трясла мастера за плечо, – опомнись! Перед тобою действительно он!

Кот ввязался и тут:

– А я действительно похож на галлюцинацию. Обратите внимание на мой профиль в лунном свете, – кот полез в лунный столб и хотел еще что-то говорить, но его попросили замолчать, и он, ответив: – Хорошо, хорошо, готов молчать. Я буду молчаливой галлюцинацией, – замолчал.

– А скажите, почему Маргарита вас называет мастером? – спросил Воланд.

Тот усмехнулся и сказал:

– Это простительная слабость. Она слишком высокого мнения о том романе, который я написал.

– О чем роман?

– Роман о Понтии Пилате.

Тут опять закачались и запрыгали язычки свечей, задрезжала посуда на столе, Воланд рассмеялся громовым образом, но никого не испугал и смехом этим никого не удивил. Бегемот почему-то заплодировал.

– О чем, о чем? О ком? – заговорил Воланд, перестав смеяться. – Вот теперь? Это потрясающе! И вы не могли найти другой темы? Дайте-ка посмотреть, – Воланд протянул руку ладонью кверху.

– Я, к сожалению, не могу этого сделать, – ответил мастер, – потому что я сжег его в печке.

– Простите, не поверю, – ответил Воланд, – этого быть не может. Рукописи не горят. – Он повернулся к Бегемоту и сказал: – Ну-ка, Бегемот, дай сюда роман.

Кот моментально вскочил со стула, и все увидели, что он сидел на толстой пачке рукописей. Верхний экземпляр кот с поклоном подал Воланду. Маргарита задрожала и закричала, волнуясь вновь до слез:

– Вот она, рукопись! Вот она!

Она кинулась к Воланду и восхищенно добавила:

– Всесилен, всесилен!

Воланд взял в руки поданный ему экземпляр, повернул его, отложил в сторону и молча, без улыбки уставился на мастера. Но тот неизвестно отчего впал в тоску и беспокойство, поднялся со стула, заломил руки и, обращаясь к далекой луне, вздрагивая, начал бормотать:

– И ночью при луне мне нет покоя, зачем потревожили меня? О боги, боги...

Маргарита вцепилась в больничный халат, прижалась к нему и сама начала бормотать в тоске и слезах:

Али, ви верујете да сам ово одиста ја?

— Морам да верујем — рекао је дошљак — мада би, разуме се, било много спокојније сматрати вас за плод халуцинације. Опростите ми — додао је мајстор тргнувши се.

— Па шта, ако је спокојније, онда тако и сматрајте — учтиво је одговорио Воланд.

— Не, не — преплашено је говорила Маргарита и тресла мајстора за рамена — освести се! Пред тобом је одиста он!

Мачак се и ту умешао:

— А ја одиста и личим на халуцинацију. Обратите пажњу на мој профил према месечини — мачак је стао у сноп месечине и хтео да дода још нешто, али је био замољен да ућути, и он је одговорио: — Добро, добро, спреман сам да ћутим. Бићу ћутљива халуцинација — и ућутао је.

— Реците, а зашто вас Маргарита назива мајстром? — упитао је Воланд.

Овај се осмехнуо и рекао:

— То је слабост која се може опростити. И сувише је високог мишљења о роману који сам написао.

— А о чему је тај роман?

— О Понтију Пилату.

Тада су поново почели да скакућу и полежу пламичци свећа, почело је да звецка посуђе на столу, Воланд је почео грохотом да се смеје, али никога није преплашио ни зачудио тим смехом. Бехемот је због нечега почео да аплаудира.

— О чему, о чему? О коме? — проговорио је Воланд кад је престао да се смеје. — Сада? То је узбудљиво! И нисте могли да пронађете другу тему? Дајте да погледам — Воланд је испружио руку с отвореном шаком.

— На жалост, то не могу да учиним — одговорио је мајстор — јер сам га спалио у пећи.

— Извините, али у то не верујем — одговорио је Воланд — јер то се не дешава. Рукописи не горе. — Окренуо се према Бехемоту и рекао: — Хајде, Бехемоте, дај роман овамо,

Мачак је сместа скочио са столице, и сви су угледали да је седео на дебелом свежњу рукописа. Горњи примерак је мачак, поклонивши се, предао Воланду, Маргарита је задрхтала и повикала, поново се узбудивши до плача:

— Ево рукописа! Ево га!

Полетела је ка Воланду и усхићено додала:

— Свемогући, свемогући!

Воланд је узео примерак рукописа који му је пружен, окренуо га, оставио на страну и ћутке се, без осмеха, загледао у мајстора. Али овај се, не зна се због чега, наједном растужио и узнемирио, устао са столице, почео да крши руке и, обраћајући се далеком месецу, дрхтећи, почео да мрмља:

— Ни ноћу, када је месечина, нема мира, зашто сте ме узнемирили? О, богови, богови ...

Маргарита се ухватила за болнички мантил, привила се уз мајстора и сама почела да мрмља тужно кроз сузе:

– Боже, почему же тебе не помогает лекарство?

– Ничего, ничего, ничего, – шептал Коровьев, извиваясь возле мастера, – ничего, ничего... Еще стаканчик, и я с вами за компанию.

И стаканчик подмигнул, блеснул в лунном свете, и помог этот стаканчик. Мастера усадили на место, и лицо больного приняло спокойное выражение.

– Ну, теперь все ясно, – сказал Воланд и постучал длинным пальцем по рукописи.

– Совершенно ясно, – подтвердил кот, забыв свое обещание стать молчаливой галлюцинацией, – теперь главная линия этого опуса ясна мне насквозь. Что ты говоришь, Азazelло? – обратился он к молчащему Азazelло.

– Я говорю, – прогнул тот, – что тебя хорошо было бы утопить.

– Будь милосерден, Азazelло, – ответил ему кот, – и не наводи моего повелителя на эту мысль. Поверь мне, что всякую ночь я являлся бы тебе в таком же лунном одеянии, как и бедный мастер, и кивал бы тебе, и манил бы тебя за собою. Каково бы тебе было, о Азazelло?

– Ну, Маргарита, – опять вступил в разговор Воланд, – говорите же все, что вам нужно?

Глаза Маргариты вспыхнули, и она умоляюще обратилась к Воланду:

– Позвольте мне с ним пошептаться?

Воланд кивнул головой, и Маргарита, припав к уху мастера, что-то пошептала ему. Слышно было, как тот ответил ей:

– Нет, поздно. Ничего больше не хочу в жизни. Кроме того, чтобы видеть тебя. Но тебе опять советую – оставь меня. Ты пропадешь со мной.

– Нет, не оставлю, – ответила Маргарита и обратилась к Воланду: – Прошу опять вернуть нас в подвал в переулке на Арбате, и чтобы лампа загорелась, и чтобы все стало, как было.

Тут мастер засмеялся и, обхватив давно развившуюся кудрявую голову Маргариты, сказал:

– Ах, не слушайте бедную женщину, мессир. В этом подвале уже давно живет другой человек, и вообще не бывает так, чтобы все стало, как было. – Он приложил щеку к голове своей подруги, обнял Маргариту и стал бормотать: – Бедная, бедная...

– Не бывает, вы говорите? – сказал Воланд. – Это верно. Но мы попробуем. – И он сказал: – Азazelло!

Тотчас с потолка обрушился на пол растерянный и близкий к умоисступлению гражданин в одном белье, но почему-то с чемоданом в руках и в кепке. От страха этот человек трясся и приседал.

– Могарыч? – спросил Азazelло у свалившегося с неба.

– Алоизий Могарыч, – ответил тот, дрожа.

– Это вы, прочитав статью Латунского о романе

– Боже мой, зашто ти лекови не помажу?

– Ништа, ништа, ништа – шаптао је Коровјев, мувајући се око мајстора — ништа, ништа... Још једну чашицу, па ћу вам се придружити.

И чашица је намигнула, засјала на месечини и помогла је та чашица. Мајстора су посадили на његово место и болесниково лице постало је мирно.

– Па, сада је све јасно — рекао је Воланд и лупио дугачким прстом по рукопису.

– Потпуно јасно — потврдио је мачак, заборавивши на своје обећање да ће постати ћутљива халуцинација — сада ми је главна линија овог опуса скроз јасна. Шта ти кажеш, Азазеле? — обратио се ћутљивом Азазелу.

– А ја кажем — проуњао је овај — да би добро било удавити те.

– Буди милостив, Азазеле — одговорио му је мачак — и не наводи мог господара на ту мисао. Веруј ми да бих ти се сваке ноћи јављао у истој оваквој месечевој одори као и јадни мајстор, и климао бих ти главом и звао те за собом. Како би ти онда било, о Азазеле?

– Па, Маргарита — поново је ступио у разговор Воланд — реците све што вам је потребно.

Маргаритине очи су засјале, и она се молећиво обратила Воланду:

– Смем ли нешто да му шапнем?

Воланд је климиуо главом, а Маргарита је, приближивши се мајсторовом увету почела нешто да шапће. Чуло се како јој је овај одговорио:

– Не, касно је, Ништа више не желим у животу. Једино да те гледам. Али поново ти саветујем — остави ме. Пропаћеш са мном.

– Не, нећу те оставити — одговорила је Маргарита и обратила се Воланду: — Молим вас да нас поново вратите у сутерен у улици на Арбату, и да се лампа упали, и да све буде као што је некад било.

Тад се мајстор насмејао и обгрливши одавно већ рашчупану, ковџаву Маргаритину главу, рекао:

– Ах, не слушајте јадну жену, месире! У том сутерену већ одавно живи други човек, и не дешава се уопште да све буде онако како је било. — Прислонио је образ уз главу своје пријатељице, загрио Маргариту и почео да мрмља: — Јаднице, јаднице...

– Не дешава се, кажете? — рекао је Воланд. — То је тачно. Али покушаћемо. — И рекао је: — Азазеле!

Тог истог часа се са таванице сручио на под збуњени и лудилу близак грађанин, само у дољем рубљу, али због нечега са куфером у руци и качкетом на глави. Тај се човек тресао и од страха стално чучкао.

– Могарич? — упитао је Азazelло оног који је пао са неба.

– Алојзиј Могарич — одговорио је овај тресући се.

– Јесте ли ви, прочитавши чланак Латунског о

этого человека, написали на него жалобу с сообщением о том, что он хранит у себя нелегальную литературу? – спросил Аззелло.

Новоявившийся гражданин посинел и залился слезами раскаяния.

– Вы хотели переехать в его комнаты? – как можно задушевнее прогнусил Аззелло.

Шипение разъяренной кошки послышалось в комнате, и Маргарита, завывая:

– Знай ведьму, знай! – вцепилась в лицо Алоизия Могарыча ногтями.

Произошло смятение.

– Что ты делаешь? – страдальчески прокричал мастер, – Марго, не позорь себя!

– Протестую, это не позор, – орал кот.

Маргариту оттащил Коровьев.

– Я ванну пристроил, – стуча зубами, кричал окровавленный Могарыч и в ужасе понес какую-то околесицу, – одна побелка... купорос...

– Ну вот и хорошо, что ванну пристроил, – одобрительно сказал Аззелло, – ему надо брать ванны, – и крикнул: – Вон!

Тогда Могарыча перевернуло кверху ногами и вынесло из спальни Воланда через открытое окно.

Мастер вытаращил глаза, шепча:

– Однако, это будет, пожалуй, почище того, что рассказывал Иван! – совершенно потрясенный, он оглядывался и наконец сказал коту: – А простите... это ты... это вы... – он сбился, не зная, как обращаться к коту, – вы – тот самый кот, что садились в трамвай?

– Я, – подтвердил польщенный кот и добавил: – Приятно слышать, что вы так вежливо обращаетесь с котом. Котам обычно почему-то говорят "ты", хотя ни один кот никогда ни с кем не пил брудершафта.

– Мне кажется почему-то, что вы не очень-то кот, – нерешительно ответил мастер, – меня все равно в больнице хватятся, – робко добавил он Воланду.

– Ну чего они будут хвататься! – успокоил Коровьев, и какие-то бумаги и книги оказались у него в руках, – история болезни вашей?

– Да.

Коровьев швырнул историю болезни в камин.

– Нет документа, нет и человека, – удовлетворенно говорил Коровьев, – а это – домовая книга вашего застройщика?

– Да-а...

– Кто прописан в ней? Алоизий Могарыч? – Коровьев дунул в страницу домовой книги, – раз, и нету его, и, прошу заметить, не было. А если застройщик удивится, скажите, что ему Алоизий снился. Могарыч? Какой такой Могарыч? Никакого Могарыча не было. – Тут прошнурованная книга испарилась из рук Коровьева. – И вот она уже в столе у застройщика.

роману овог човека, написали пријаву против њега да чува илегалну литературу? — упитао је Аззел.

Придошлица је помодрео и облио се сузама покајања.

— Хтели сте да се уселите у његов стан? — што је могао пријатељскије, проуњао је Аззел.

У соби се зачуло фрктање раздражене мачке, и Маргарита је, заурлавши;

— Запамти шта је вештица, запамти! — зарила нокте у лице Алојзија Могарича.

Сви су се збунили.

— Шта то радиш? — паћенички је повикао мајстор. — Марго, не срамоти се!

— Протестујем, то није срамота — драо се мачак.

Маргариту је одвукао Коровјев.

— Купатило сам дозидао — цвокоћући зубима викао је окрвављени Могарич и ужаснут почео да трабуња — само кречење ... галица ...

— Е баш је лепо што си доградио купатило — одобравајући је рекао Аззел — он и треба да се купа — и дрекнуо је: — Напоље!

Тада се Могарич преврнуо ногама увис и излетео из Воландове спаваће собе кроз отворен прозор.

Мајстор је избуљио очи, шапћући:

— Па, ово је можда и боље од онога што је причао Иван! — потпуно узрујан, освртао се и на крају се обратио мачку: — А извините ... то си ти... то сте ви ... — збунио се не знајући како да се обрати мачку, на »ти« или на »ви« — ви сте онај мачак који је улазио у трамвај?

— Ја сам — потврдио је поласкани мачак и додао: — Пријатно је чути да се тако љубазно понашате са мачком. Мачкама се обично због нечега сви обраћају са »ти«, иако ниједан мачак никада и ни са ким није пио брудершафт.

— Чини ми се однекуд да ви и нисте баш много мачак — неодлучно је одговорио мајстор. — Али, свеједно ће у болници приметити да ме нема — стидљиво се обратио Воланду.

— Де, зашто би приметили! — умирио га је Коровјев и некакви папири и књиге су се нашли у његовим рукама — да ли је ово историја ваше болести?

— Јесте.

Коровјев је бацио историју болести у камин.

— Нема документа, нема ни човека — задовољно је рекао Коровјев — а ово је — књига станара вашег предузимача?

— Да...

— Ко је уписан у њој? Алојзиј Могарич? Коровјев је дунуо на страницу књиге станара — пух, и нема га, и молим да то запазите — никада га није ни било. А ако се предузимач зачуди, реците му да је тог Алојзија сањао. Могарич? Ко је то Могарич? Никакав Могарич никада није ни постојао. — Тада је јемствеником стегнута књига нестала из руку Коровјева. — А сада се она већ налази у

– Вы правильно сказали, – говорил мастер, пораженный чистотой работы Коровьева, – что раз нет документа, нету и человека. Вот именно меня то и нет, у меня нет документа.

– Я извиняюсь, – вскричал Коровьев, – это именно галлюцинация, вот он, ваш документ, – и Коровьев подал мастеру документ. Потом он завел глаза и сладко прошептал Маргарите: – А вот и ваше имущество, Маргарита Николаевна, – и он вручил Маргарите тетрадь с обгоревшими краями, засохшую розу, фотографию и, с особой бережностью, сберегательную книжку, – десять тысяч, как вы изволили внести, Маргарита Николаевна. Нам чужого не надо.

– У меня скорее лапы отсохнут, чем я прикоснусь к чужому, – напыжившись, воскликнул кот, танцующий на чемодане, чтобы умять в него все экземпляры злополучного романа.

– И ваш документик также, – продолжал Коровьев, подавая Маргарите документ, и затем, обратившись к Воланду, почтительно доложил: – Все, мессир!

– Нет, не все, – ответил Воланд, отрываясь от глобуса. – Куда прикажете, моя дорогая донна, девать вашу свиту? Мне она лично не нужна.

Тут в открытую дверь вбежала Наташа, как была нагая, всплеснула руками и закричала Маргарите:

– Будьте счастливы, Маргарита Николаевна! – она закивала головой мастеру и опять обратилась к Маргарите: – Я ведь все знала, куда вы ходите.

– Домработницы все знают, – заметил кот, многозначительно поднимая лапу, – это ошибка думать, что они слепые.

– Что ты хочешь, Наташа? – спросила Маргарита, – возвращайся в особняк.

– Душенька, Маргарита Николаевна, – умоляюще заговорила Наташа и стала на колени, – упрсите их, – она покосилась на Воланда, – чтобы меня ведьмой оставили. Не хочу я больше в особняк! Ни за инженера, ни за техника не пойду! Мне господин Жак вчера на балу сделал предложение. – Наташа разжала кулак и показала какие-то золотые монеты.

Маргарита обратила вопросительный взор к Воланду. Тот кивнул головой. Тогда Наташа кинулась на шею Маргарите, звонко ее расцеловала и, победно вскрикнув, улетела в окно.

На месте Наташи оказался Николай Иванович. Он приобрел свой прежний человеческий облик, но был чрезвычайно мрачен и даже, пожалуй, раздражен.

– Вот кого с особенным удовольствием отпущу, – сказал Воланд, с отвращением глядя на Николая Ивановича, – с исключительным удовольствием, настолько он здесь лишний.

– Я очень прошу выдать мне удостоверение, – заговорил, дико оглядываясь, Николай Иванович,

– Точно сте то рекли — казао је мајстор. задивљен савршенством Коровјевљевог рада — да када нема докумената, нема ни човека. Ето, тако и мене нема, ја немам документа

— Извињавам се — викнуо је Коровјев — то је управо халуцинација, ево вашег документа — и Коровјев је пружио мајстору документ. После је преврнуо очи и слатко прошаптао Маргарити: — А ево и ваше имовине, Маргарита Николајевна — и уручио је Маргарити свеску с нагорелим ивицама, сасушену ружу, фотографију и са посебном пажњом штедну књижицу: — десет хиљада које сте изволели уложити, Маргарита Николајевна. Туђе нам није потребно.

— Пре ће ми се шане осушити него што ћу туђе додирнути — узвикнуо је наострешен мачак, скачући по куферу, како би стали у њега сви примерци злосрећног романа.

— И ваша документа такође — наставио је Коровјев пружајући Маргарити документа, а онда је, обраћајући се Воланду, са поштовањем известио: — Све је готово, месире!

— Не, није све — одговорио је Воланд, одвајајући се од глобуса. — Шта ћете наредити, драга моја госпо, да урадим са вашим свитом? Мени лично она није потребна.

Тада је кроз отворена врата улетела Наташа нага, као што је била, плеснула рукама и повикала Маргарити:

— Будите ми срећни, Маргарита Николајевна! — Клигнула је главом мајстору и поново се обратила Маргарити: — У ствари сам знала куда одлазите.

— Кућне помоћнице све знају — приметио је мачак, значајно дижући шапу. — Погрешно се мисли да су оне слепе.

— Шта хоћеш, Наташа? — упитала је Маргарита — врати се у вилу.

— Душице, Маргарита Николајевна — молећиво је почела Наташа и клекнула: — замолите их — бачила је поглед на Воланда — да ме оставе да будем вештица. Не желим више у вилу! Ни за инжењера, ни за техничара нећу поћи! Јуче ме је на балу господин Жак запресио. — Наташа је отворила песницу и показала некакве златне новчиће.

Маргарита је упитно погледала Воланда. Овај је клигнуо главом. Тада се Наташа обиснула о врат Маргарити, звучно је пољубила и, победоносно узвикнувши, одлетела кроз прозор.

На Наташином месту се обрео Николај Иванович. Он је повратио свој ранији људски лик, али је био необично мрачан, па чак можда и љутит.

— А овога ћу са великим задовољством пустити — рекао је Воланд, са гађењем посматрајући Николаја Мвановича — са изузетним задовољством, јер је овде више него сувишан.

— Најлепше молим да ми издате потврду — унезверено се осврћући, проговорио је Николај

но с большим упорством, – о том, где я провел предыдущую ночь.

– На какой предмет? – сурово спросил кот.

– На предмет представления милиции и супруге, – твердо сказал Николай Иванович.

– Удостоверений мы обычно не даем, – ответил кот, насупившись, – но для вас, так и быть, сделаем исключение.

И не успел Николай Иванович опомниться, как голая Гелла уже сидела за машинкой, а кот диктовал ей:

– Сим удостоверяю, что предьявитель сего Николай Иванович провел упомянутую ночь на балу у сатаны, будучи привлечен туда в качестве перевозочного средства... поставь, Гелла, скобку! В скобке пиши "боров". Подпись – Бегемот.

– А число? – пискнул Николай Иванович.

– Чисел не ставим, с числом бумага станет недействительной, – отозвался кот, подмахнул бумагу, откуда-то добыл печать, по всем правилам подышал на нее, оттиснул на бумаге слово "уплочено" и вручил бумагу Николаю Ивановичу. После этого Николай Иванович бесследно исчез, а на месте его появился новый неожиданный человек.

– Это еще кто? – брезгливо спросил Воланд, рукой заслоняясь от света свечей.

Варенуха повесил голову, вздохнул и тихо сказал:

– Отпустите обратно. Не могу быть вампиром. Ведь я тогда Римского едва насмерть с Геллой не уходил! А я не кровожадный. Отпустите.

– Это что еще за бред? – спросил, морща лицо, Воланд. – Какой такой Римский? Что это еще за чепуха?

– Не извольте беспокоиться, мессир, – отозвался Азazelло и обратился к Варенухе: – Хамить не надо по телефону. Лгать не надо по телефону. Понятно? Не будете больше этим заниматься?

От радости все помутилось в голове у Варенухи, лицо его засияло, и он, не помня, что говорит, забормотал:

– Истинным... то есть я хочу сказать, ваше ве... сейчас же после обеда... – Варенуха прижимал руки к груди, с мольбой глядел на Азazelло.

– Ладно, домой, – ответил тот, и Варенуха растаял.

– Теперь все оставьте меня одного с ними, – приказал Воланд, указывая на мастера и Маргариту.

Приказание Воланда было исполнено мгновенно. После некоторого молчания Воланд обратился к мастеру:

– Так, стало быть, в Арбатский подвал? А кто же будет писать? А мечтания, вдохновение?

– У меня больше нет никаких мечтаний и вдохновения тоже нет, – ответил мастер, – ничто меня вокруг не интересует, кроме нее, – он опять положил руку на голову Маргариты, – меня сломали, мне скучно, и я хочу в подвал.

Иванович, али са великом упорношћу — где сам провео претходну ноћ.

— У коју сврху? — сурово је упитао мачак.

— У сврху представке милицији и супрузи — чврстим гласом је рекао Николај Иванович.

— Потврде обично не дајемо — одговорио је мачак, намрштивши се — али за вас ћемо, нека вам буде, направити изузетак.

Николај Иванович није стигао ни да дође себи, а гола Хела је већ седела за писаћом машином, а мачак јој је диктирао.

— Овим потврђујем да је подносилац овога, Николај Иванович, провео поменућу ноћ на балу код сатане, куда је био допремљен као превозно средство... стави, Хела, заграду! А у загради напиши »брав«. Потпис - Бехемот.

— А датум? — пропиштао је Николај Иванович,

— Датум не стављамо, са датумом је документ неважећи — одговорио је мачак, махнуо папиром, однекуд се створио печат, дуноу у њега по свим правилима, отиснуо на папиру реч »наплаћено« и уручио папир Николају Ивановичу. После тога је Николај Иванович нестало без трага, а на његовом месту се појавио нов, неочекиван човек.

— Ко је сад па овај? — гадљиво је упитао Воланд, руком се заклањајући од светлости свећа.

Варенуха је оборио главу, уздахнуо и тихо рекао:

— Пустите ме назад, не могу да будем вампир. Јер онда са Хелом умало нисам Римског послао на онај свет! А ја нисам крвожедан. Пустите ме.

— Каково је ово сада бунцање? — упитао је, мрштећи се, Воланд. — Какав то Римски? Какве су то сад глупости?

— Изволите се не узнемиравати, месире — одговорио је Азazel и обратио се Варенухи: — Не треба бити дрзак преко телефона. Не треба лагати преко телефона. Јасно? Нећете се више тиме бавити?

Од радости се у Варенухиној глави замутило, лице му је синуло и он је, не схватајући шта говори, почео да мрмља:

— Истиним бо ... то јест, хоћу да кажем ... ваше ве... одмах после ручка... — Варенуха је притискао руке на груди, молећиво гледајући Азazelу.

— Добро, кући — рекао је овај, и Варенуха је нестало.

— Сада ме оставите насамо са њима — наредио је Воланд, показујући мајстора и Маргариту,

Наређење Воландово било је сместа извршено. После краће паузе, Воланд се обратио мајстору:

— Значи тако, у арбатски сутерен? А ко ће онда да пише? А маштања, надахнућа?

— Немам ја више шта да маштам, а ни надахнућа немам — одговорио је мајстор — ништа ме више не интересује осим ње — и поново је ставио руку на Маргаритину главу. — Мене су сломили, тешко ми је, и желим у сутерен.

– А ваш роман, Пилат?

– Он мне ненавистен, этот роман, – ответил мастер, – я слишком много испытал из-за него.

– Я умоляю тебя, – жалобно попросила Маргарита, – не говори так. За что же ты меня терзаешь? Ведь ты знаешь, что я всю жизнь вложила в эту твою работу. – Маргарита добавила еще, обратившись к Воланду: – Не слушайте его, мессир, он слишком замучен.

– Но ведь надо же что-нибудь описывать? – говорил Воланд, – если вы исчерпали этого прокуратора, ну, начните изображать хотя бы этого Алоизия.

Мастер улыбнулся.

– Этого Лапшенникова не напечатает, да, кроме того, это и неинтересно.

– А чем вы будете жить? Ведь придется нищенствовать.

– Охотно, охотно, – ответил мастер, притянул к себе Маргариту, обнял ее за плечи и прибавил: – Она образумится, уйдет от меня...

– Не думаю, – сквозь зубы сказал Воланд и продолжал: – Итак, человек, сочинивший историю Понтия Пилата, уходит в подвал, в намерении расположиться там у лампы и нищенствовать?

Маргарита отделилась от мастера и заговорила очень горячо:

– Я сделала все, что могла, и я нашептала ему самое соблазнительное. А он отказался от этого.

– То, что вы ему нашептали, я знаю, – возразил Воланд, – но это не самое соблазнительное. А вам скажу, – улыбнувшись, обратился он к мастеру, – что ваш роман вам принесет еще сюрпризы.

– Это очень грустно, – ответил мастер.

– Нет, нет, это не грустно, – сказал Воланд, – ничего страшного уже не будет. Ну-с, Маргарита Николаевна, все сделано. Имеете ли вы ко мне какую-нибудь претензию?

– Что вы, о, что вы, мессир!

– Так возьмите же это от меня на память, – сказал Воланд и вынул из-под подушки небольшую золотую подкову, усыпанную алмазами.

– Нет, нет, нет, с какой же стати!

– Вы хотите со мной поспорить? – улыбнувшись, спросил Воланд.

Маргарита, так как в плаще у нее не было кармана, уложила подкову в салфетку и затянула ее узлом.

Тут что-то ее изумило. Она оглянулась на окно, в котором сияла луна, и сказала:

– А вот чего я не понимаю... Что же, это все полночь да полночь, а ведь давно уже должно быть утро?

– Праздничную полночь приятно немного и задержать, – ответил Воланд. – Ну, желаю вам счастья.

Маргарита молитвенно протянула обе руки к Воланду, но не посмела приблизиться к нему и тихо воскликнула:

– Прощайте! Прощайте!

– А ваш роман, Пилат?

– Мрзим га, тај роман — одговорио је мајстор. — Сувише сам препатио због њега.

– Молим те — жалостиво је замолила Маргарита — не говори тако. Зашто ме тако мучиш? Па ти знаш да сам цео свој живот уложила у то твоје дело. Маргарита је још додала, обраћајући се Воланду: — Не слушајте га, месире, сувише је измучен.

— Али, нешто ипак треба описивати? — говорио је Воланд — ако сте исцрпили прокуратора, онда почните да описујете барем оног Алојзија.

Мајстор се осмехнуо.

— То Лапошњикова неће објавити, а сем тога, то и није занимљиво.

— А од чега ћете онда живети? Мораћете да сиротујете.

— Драге воље, драге воље — одговорио је мајстор, привукао себи Маргариту, загрлио је око рамена и додао: — Она ће се већ уразумити, напустиће ме...

— Не бих рекао — процедио је кроз зубе Воланд и наставио: — Дакле, човек који је написао историју Понтија Пилата одлази у сутерен, с намером да тамо крај лампе сиротује?

Маргарита се одвојила од мајстора и почела ватрено:

— Учинила сам све што сам могла, и дошапнула сам му све најсаблажњивије. А он се одрекао тога.

— Шта сте му дошапнули, то знам — одвратио је Воланд — али то ипак није оно најсаблажњивије. А вама ћу рећи — обратио се мајстор осмехнувши се — да ће вам ваш роман донети још нова изненађења.

— То је врло тужно — одговорио је мајстор.

— Не, не, то није тужно — рекао је Воланд — ништа се страшно неће десити, Па, Маргарита Николаевна, све је урађено. Има ли још нешто што бисте затражили од мене?

— Али не, о не, месире!

— Онда узмите ово од мене за успомену — рекао је Воланд и извукао испод јастука омању златну потковицу, посуту дијамантима.

— Не, не, не, чему то?

— Хоћете да се свађате са мном? — упитао је, осмехнувши се, Воланд.

Маргарита је, пошто пелерина није имала џепова, ставила потковицу у салвету и увезала је.

Тада ју је нешто запрепастило. Бацила је поглед кроз прозор, у коме је сијао месец, и рекла:

— Знате шта не разумем. .. Како то, стално је поноћ н поноћ, а већ би одавно требало да буде јутро?

— Пријатно је понекад празничну поноћ мало и продужити — одговорио је Воланд. — Па, желим вам много среће!

Маргарита је испружила обе руке према Воланду као да се моли, али се није усудила да му се приближи, и тихо је ускликнула:

— Праштајте! Праштајте!

– До свидания, – сказал Воланд.

И Маргарита в черном плаще, мастер в больничном халате вышли в коридор ювелиршиной квартиры, в котором горела свеча и где их дожидалась свита Воланда. Когда пошли из коридора, Гелла несла чемодан, в котором был роман и небольшое имущество Маргариты Николаевны, а кот помогал Гелле.

У дверей квартиры Коровьев раскланялся и исчез, а остальные пошли провожать по лестнице. Она была пуста. Когда проходили площадку третьего этажа, что-то мягко стукнуло, но на это никто не обратил внимания. У самых выходных дверей шестого парадного Азazelло дунул вверх, и только что вышли во двор, в который не заходила луна, увидели спящего на крыльце, и, по-видимому, спящего мертвым сном, человека в сапогах и в кепке, а также стоящую у подъезда большую черную машину с потушенными фарами. В переднем стекле смутно виднелся силуэт грача.

Уже собирались садиться, как Маргарита в отчаянии негромко воскликнула:

– Боже, я потеряла подкову!

– Садитесь в машину, – сказал Азazelло, – и подождите меня. Я сейчас вернусь, только разберусь, в чем тут дело. – И он ушел в парадное.

Дело же было вот в чем: за некоторое время до выхода Маргариты и мастера с их провожатыми из квартиры N 48, помещавшейся под ювелиршиной, вышла на лестницу сухонькая женщина с бидоном и сумкой в руках. Это была та самая Аннушка, что в среду разлила, на горе Берлиоза, подсолнечное масло у вертушки.

Никто не знал, да, наверное, и никогда не узнает, чем занималась в Москве эта женщина и на какие средства она существовала. Известно о ней было лишь то, что видеть ее можно было ежедневно то с бидоном, то с сумкой, а то и с сумкой и с бидоном вместе – или в нефтелавке, или на рынке, или под воротами дома, или на лестнице, а чаще всего в кухне квартиры N 48, где и проживала эта Аннушка. Кроме того и более всего было известно, что где бы ни находилась или ни появлялась она – тотчас же в этом месте начинался скандал, и кроме того, что она носила прозвище "Чума".

Чума-Аннушка вставала почему-то чрезвычайно рано, а сегодня что-то подняло ее совсем ни свет ни заря, в начале первого. Повернулся ключ в двери, и Аннушкин нос высунулся в нее, а затем высунулась она и вся целиком, захлопнула за собою дверь и уже собиралась тронуться куда-то, как на верхней площадке грохнула дверь, кто-то покотился вниз по лестнице и, налетев на Аннушку, отбросил ее в сторону так, что она ударилась затылком об стену.

– Куда ж тебя черт несет в одних подштанниках? – провизжала Аннушка, ухватившись за затылок.

Человек в одном белье, с чемоданом в руках и в кепке, с закрытыми глазами ответил Аннушке диким сонным голосом:

— До виђења — рекао је Воланд.

И тако су Маргарита у црној пелерини и мајстор у болничком мантилу изашли у ходник јувелиркиног стана, у коме је горела свећа и где их је чекала Воландова свита. Када су кренули из ходника, Хела је понела куфер, у коме се налазио роман и оскудна имовина Маргарите Николајевне, а мачак јој је при томе помогао.

Испред врата Коровјев се поклонио и нестало, а остали су кренули да их испрате низ стененице. Степениште је било пусто. Када су се налазили на одморишту другог спрата, нешто је меко лупило, али на то нико није обратио пажњу. Крај саме капије шестог улаза Азazel је дунуо увис, и чим су изишли у двориште, у коме месечина није светлела, угледали су крај врата човека у чизмама и са качкетом, који је, очигледно, спавао мртвачким сном, а такође и велику црну лимузину са угашеним фаровима. Кроз предње стакло се нејасно назирала силуета гачца.

Већ су се спремали да седну у кола, када је Маргарита очајнички тихо узвикнула:

— Боже, изгубила сам потковицу!

— Седите у кола рекао је Азazel — и причекајте ме. Одмах ћу се вратити, само да видим у чему је ствар. — И нестало је у улазу у зграду.

А ствар је била у овом: нешто пре но што су изишли Маргарита и мајстор са пратиоцима, из стана број 48, који се налазио тачно испод јувелиркиног стана, изишла је на степениште мршава жена са лименком и торбом у руци. То је била она иста Аннушка која је у среду просула, на Берлиозову несрећу, зејтин крај турникае.

Нико није знао нити ће, сигурно, икада сазнати чиме се бавила у Москви ова жена и од чега је живела. О њој се знало само толико да се свакодневно могла видети час са лименком, час са торбом, час са торбом и лименком заједно — или у продавници нафте, или на пијаци, или испред капије, или на степеништу, а најчешће у кухињи стана број 48, где је та иста Аннушка и становала. Осим тога и више од свега се знало да ма где се она нашла или појавила — сместа би на том месту почињао скандал, а осим тога, да је имала надимак »Чума«.

Чума — Аннушка је из неких разлога устајала веома рано, а тог дана је устала пре сунца и зоре, одмах после поноћи. Окренуо се кључ у вратима, Аннушкин нос се промолио кроз њих, а после тога се појавила и она цела, залупила врата за собом и већ се спремила да некуда крене, када су се на горњем одморишту залупила врата, неко се сјурио низ степениште и, налетевши на Аннушку, одбацио је у страну тако да је лупила потиљком о зид.

— Куд те то ђаво носи само у гаћама? — цикнула је Аннушка ухвативши се за потиљак.

Човек у доњем рубљу, са куфером у руци и качкетом на глави, затворених очију одговорио је Аннушки престашеним гласом:

– Колонка! Купорос! Одна побелка чего стоила, – и, заплакав, рывкнул: – Вон! – тут он бросился, но не дальше, вниз по лестнице, а обратно – вверх, туда, где было выбитое ногой экономиста стекло в окне, и через это окно кверху ногами вылетел во двор. Аннушка даже про затылок забыла, охнула и сама устремилась к окну. Она легла животом на площадку и высунула голову во двор, ожидая увидеть на асфальте, освещенном дворовым фонарем, насмерть разбившегося человека с чемоданом. Но ровно ничего на асфальте во дворе не было.

Оставалось предположить, что сонная и странная личность улетела из дому, как птица, не оставив по себе никакого следа. Аннушка перекрестилась и подумала: "Да, уж действительно квартирка номер пятьдесят! Недаром люди говорят! Ай да квартирка!"

Не успела она этого додумать, как дверь наверху опять хлопнула, и второй кто-то побежал сверху. Аннушка прижалась к стене и видела, как какой-то довольно почтенный гражданин с бородкой, но с чуть-чуть поросычьим, как показалось Аннушке, лицом, шмыгнув мимо нее и, подобно первому, покинул дом через окно, тоже опять-таки и не думая разбиваться на асфальте. Аннушка забыла уже про цель своего похода и осталась на лестнице, крестясь, охая и сама с собою разговаривая.

Третий, без бородки, с круглым бритым лицом, в толстовке, выбежал сверху через короткое время и точно так же упорхнул в окно.

К чести Аннушки надо сказать, что она была любознательна и решила еще подождать, не будет ли каких новых чудес. Дверь наверху вновь открыли, и теперь сверху начала спускаться целая компания, но не бегом, а обыкновенно, как все люди ходят. Аннушка отбежала от окна, спустилась вниз к своей двери, быстрехонько открыла ее, спряталась за нею, и в оставленной ею щелке замерцал ее испуганный от любопытства глаз.

Какой-то не то больной, не то не больной, а странный, бледный, обросший бородой, в черной шапочке и в каком-то халате спускался вниз нетвердыми шагами. Его бережно вела под руку какая-то дамочка в черной рясе, как показалось Аннушке в полутьме. Дамочка не то босая, не то в каких-то прозрачных, видно, заграничных, в клочья изодранных туфлях. Тьфу ты! Что в туфлях! Да ведь дамочка-то голая! Ну да, ряса накинута прямо на голое тело! "Ай да квартирка!" В душе у Аннушки все пело от предвкушения того, что она будет завтра рассказывать соседям.

За странно одетой дамочкой следовала совершенно голая дамочка с чемоданчиком в руке, а возле чемоданчика мыкался черный громадный кот. Аннушка едва вслух что-то не пискнула, протирая глаза.

Замыкал шествие маленького роста

— Котао! Галица! А koliko је само кречење коштало! — и заплакавши, дрекнуо је: — Напоље! — Тада је појурио, али не доле, низ степенице, већ горе, тамо где је био прозор који је разбио экономиста, кроз тај прозор је наглавачке излетео у двориште. Анушка је заборавила чак и на потиљак, јекнула је и сама полетела ка прозору. Летла је потрбушке на одмориште и промолила главу у двориште, очекујући да угледа на асфалту, осветљеном дворишном сијалицом, мртвог човека са куфером. Али на асфалту дворишта није било ничега.

Преостајало је само да се претпостави како је сањива и чудновата личност одлетела из куће као птица, не оставивши за собом никаквог трага. Анушка се прекрстила и помислила: »Да, одиста, тај стан број педесет! Не говоре људи бадава! Какав станчић!«

Није успела ни да помисли то како ваља, а врата су се горе поново залупила, и неко други се стуштио низ степенице. Анушка се прибила уза зид и угледала како је неки прилично пристојан грађанин са брадицом, али са помало прасећим, како се учинило Анушки, лицем, пролетео поред ње и, као први, напустио зграду кроз прозор, исто тако немајући намеру да се разлупа о асфалт. Анушка је већ и заборавила циљ свог изласка и остала је на степеништу, крстећи се, хукћући и разговарајући сама са собом.

Трећи, без браде, овалног избријаног лица, са кошуљом толстовком, истрчао је одозго после краћег времена и исто тако одлепшао кроз прозор. Анушки у прилог треба рећи да је она била радознала и да је одлучила да причека још мало, хоће ли бити још некаквих чудеса. Горе су се врата поново отворила, и сада је одозго силазило читаво друштво, али не трком, већ обично, онако како иду сви људи. Анушка је отрчала од прозора, спустила се ка својим вратима, брзо их отворила, сакрила се иза њих и кроз одшкринута врата почело је да светлуца њено махнито радознано око.

Некакав болесник, а можда и није, већ некако чудан, блед, зарастао у браду, са црном капицом и у некаквом мантилу силазио је низ степенице несигурним кораком. Њега је пажљиво водила под руку некаква дамица у црној мантији, како се то причинило Анушки у полумраку. Дамица је била или боса, или у некаквим прозрачним, очигледно страним, исцепаним ципелама. Фуј! Ма какве ципеле! Па дама је била гола! Па да, мантија јој је била пребачена преко голог тела! »Какав станчић!« Анушка се у души распевала уживајући унапред у ономе што ће сутра моћи да прича суседима.

Иза чудновато одевене дамице ишла је потпуно гола дамица са куферчетом у руци, а покрај куферчета се мувао црн, огроман мачак. Анушка умало што није вриснула и протрљала је очи.

На крају поворке налазио се онижи хром странац,

прихрамывающий иностранец с кривым глазом, без пиджака, в белом фракном жилете и при галстукѣ. Вся эта компания мимо Аннушки проследовала вниз. Тут что-то стукнуло на площадке.

Услышав, что шаги стихают, Аннушка, как змея, выскользнула из-за двери, бидон поставила к стенке, пала животом на площадку и стала шарить. В руках у нее оказалась салфеточка с чем-то тяжелым. Глаза у Аннушки полезли на лоб, когда она развернула сверточек. Аннушка к самым глазам подносила драгоценность, и глаза эти горели совершенно волчьим огнем. В голове у Аннушки образовалась вьюга:

"Знать ничего не знаю! Ведать ничего не ведаю!... К племяннику? Или распилить ее на куски... Камушки-то можно выковырять... И по одному камушку: один на Петровку, другой на Смоленский... И – знать ничего не знаю, и ведать ничего не ведаю!"

Аннушка спрятала находку за пазуху, ухватила бидон и уже собиралась скользнуть обратно в квартиру, отложив свое путешествие в город, как перед нею вырос, дьявол его знает откуда взявшийся, тот самый с белой грудью без пиджака и тихо шепнул:

– Давай подковку и салфеточку.

– Какую такую салфеточку-подковку? – спросила Аннушка, притворяясь весьма искусно, – никакой я салфеточки не знаю. Что вы, гражданин, пьяный, что ли?

Белогрудый твердыми, как поручни автобуса, и столь же холодными пальцами, ничего более не говоря, сжал Аннушкино горло так, что совершенно прекратил всякий доступ воздуха в ее грудь. Бидон вывалился из рук Аннушки на пол. Подержав некоторое время Аннушку без воздуха, беспиджачный иностранец снял пальцы с ее шеи. Хлебнув воздуха, Аннушка улыбнулась.

– Ах, подковочку, – заговорила она, – сию минуту! Так это ваша подковочка? А я смотрю, лежит в салфеточке... Я нарочно прибрала, чтобы кто не поднял, а то потом поминай как звали!

Получив подковочку и салфеточку, иностранец начал расшаркиваться перед Аннушкой, крепко пожимать ей руку и горячо благодарить в таких выражениях, с сильным заграничным акцентом:

– Я вам глубочайше признателен, мадам. Мне эта подковочка дорога как память. И позвольте вам за то, что вы ее сохранили, вручить двести рублей. – И он тотчас вынул из жилетного кармана деньги и вручил их Аннушке.

Та, отчаянно улыбаясь, только вскрикивала:

– Ах, покорнейше вас благодарю! Мерси! Мерси!

Щедрый иностранец в один мах проскользнул через целый марш лестницы вниз, но прежде чем смыться окончательно, крикнул снизу, но без акцента:

– Ты, старая ведьма, если когда еще поднимешь чужую вещь, в милицию ее сдавай, а за пазуху не прячь!

врљав, без сакоа, с белим пластроном од фрака и са машном. Цело то друптво је поред Анушке кренуло надолѣ. Тада је на одморишту нешто лупило.

Када је чула да се кораци стишавају, Анушка је, као змија испузла из врата, лименку је поставила уза зид, и потрбушке почела да пипа рукама по одморишту. У рукама јој се нашла салвета са нечим тешким. Анушки су очи испале када је одвезала смотуљак. Анушка је приносила уза саме очи драгоценост, а ове очи су гореле правом вучјом ватром. У Анушкиној глави је настала мећава:

»Нити што знам нити имам појма... Нећаку? Или да је искомадам... Камен се може поваадити. . . И камен по камен — један на Петровку, други на Смоленски . . . Нити што знам нити имам појма!«

Анушка је стрпала оно што је нашла у недра, дограбила лименку и већ се спремила да улети назад у стан, одложивши излазак у град, када се пред њом створио, ђаво ће га знати откуд, онај исти странац с белим пластроном, без сакоа, који је тихо прошаптао:

— Дај овамо потковицу и салвету!

— Какву то салвету-потковицу? — упитала је Анушка, правећи се недужна — никакву салвету нисам ни видела. Шта вам је, грађанине, да нисте пијани?

Белогруди је тврдим, као шипке у аутобусу, и исто тако леденим прстима, ништа више не говорећи, стегао Анушкино грло тако да ваздух није уопште могао да јој улази у груди. Лименка је попала из Анушкиних руку на под. Подржавши неко време Анушку без ваздуха, странац без сакоа је отпустио своје прсте са њеног врата. Дошавши до ваздуха, Анушка се осмехнула.

— Ах, потковичицу — проговорила је — овога часа! То је, значи, ваша потковица? А ја гледам, лежи у салвети... Намерно сам је узела, да је неко не здипи, јер иначе — тражи ветар по пољу!

Добивши потковицу и салвету, странац је почео да се клања Анушки, чврсто јој стеже руку и захваљује бираним изразима, са јаким страним акцентом:

— Најдубље сам вам захвалан, мадам. Ова потковица ми је драга успомена. И дозволите ми да вам за то што сте је сачували, уручим две стотине рубаља. Тог истог часа је извукао из цепања на прслуку новац и уручио га Анушки.

Ова је, смешкајући се, очајнички само узвикивала:

— Ах, најпкорније вам се захваљујем! Мерси! Мерси!

Странац широке руке склизнуо је у једном скоку низ све степенице, али пре него што ће коначно нестати, одоздо је довикнуо, али овог пута без икаквог акцента:

— Ти, стара вештице, ако још који пут дигнеш са земље туђу ствар, носи је у милицију, а не криј је у недрима!

Чувствуя в голове звон и суматоху от всех этих происшествий на лестнице, Аннушка еще долго по инерции продолжала кричать:

– Мерси! Мерси! Мерси! – а иностранца уже давно не было.

Не было и машины во дворе. Вернув Маргарите подарок Воланда, Азazelло распрощался с нею, спросил, удобно ли ей сидеть, а Гелла сочно расцеловалась с Маргаритой, кот приложился к ее руке, провожатые помахали руками безжизненно и неподвижно завалившемся в угол сидения мастеру, махнули грачу и тотчас растаяли в воздухе, не считая нужным утруждать себя подъемом по лестнице. Грач зажег фары и выкатил в ворота мимо мертво спящего человека в подворотне. И огни большой черной машины пропали среди других огней на бессонной и шумной Садовой.

Через час в подвале маленького домика в одном из Арбатских переулков, в первой комнате, где было все так же, как было до страшной осенней ночи прошлого года, за столом, накрытым бархатной скатертью, под лампой с абажуром, возле которой стояла вазочка с ландышами, сидела Маргарита и тихо плакала от пережитого потрясения и счастья. Тетрадь, исковерканная огнем, лежала перед нею, а рядом возвышалась стопка нетронутых тетрадей. Домик молчал. В соседней маленькой комнате на диване, укрытый больничным халатом, лежал в глубоком сне мастер. Его ровное дыхание было беззвучно.

Наплакавшись, Маргарита взялась за нетронутые тетради и нашла то место, что перечитывала перед свиданием с Азazelло под кремлевской стеной. Маргарите не хотелось спать. Она гладила рукопись ласково, как гладят любимую кошку, и поворачивала ее в руках, оглядывая со всех сторон, то останавливаясь на титульном листе, то открывая конец. На нее накатила вдруг ужасная мысль, что это все колдовство, что сейчас тетради исчезнут из глаз, что она окажется в своей спальне в особняке и что, проснувшись, ей придется идти топиться. Но это была последняя страшная мысль, отзвук долгих переживаемых ею страданий. Ничто не исчезало, всесильный Воланд был действительно всесилен, и сколько угодно, хотя бы до самого рассвета, могла Маргарита шелестеть листами тетрадей, разглядывать их и целовать и перечитывать слова:

– Тьма, пришедшая со Средиземного моря, накрыла ненавидимый прокуратором город... Да, тьма...

Глава 25.

Как прокуратор пытался спасти Иуду из Кириафа

Тьма, пришедшая со Средиземного моря, накрыла ненавидимый прокуратором город. Исчезли

Осећајући да јој звони у глави и да јој је све збркано од свих ових догађаја на степеништу, Аннушка је још дуго по инерцији постављала да виче:

— Мерси! Мерси! Мерси! — а странца већ одавно није било.

Није било ни кола у дворишту. Пошто је вратио Маргарити Воландов поклон, Азazel се опростио од ње, упитао да ли се удобно сместила, а Хела се сочно пољубила са Маргаритом, мачак јој је пољубио руку, пратиоци су махнули руком мајстору који је непомично, као да није жив, седео заваљен у углу, махнули гачцу и одмах нестали у ваздуху, сматрајући да нема потребе да се муче и пењу уз степенице. Гачац је упалио фарове и изишао кроз капију поред човека који је мртвачким сном спавао у улазу. Светлости кола изгубиле су се међу другим светлостима вечито будне и бучне Садове улице.

Кроз један сат у сутерену мале кућице, у једној од улицица на Арбату, у првој соби, где је све било исто онако као што је било и пре оне страшне јесење ноћи прошле године, за сточићем застрвеним сомотским столњаком, под лампом са абажуром, крај које је стајала вазица са ђурђевком, седела је Маргарита и тихо плакала од преживљених потреса и од среће. Свеска, нагорела од ватре, лежала је пред њом, а одмах крај ње налазила се гомила нетакнутих свезака. Кућица је ћутала. У суседној маленој собици на дивану, покривен болничким мантилом, лежао је мајстор и дубоко спавао. Његово равномерно дисање било је нечујно.

Пошто се исплакала, Маргарита се прихватила нетакнуте свеске и нашла оно место које је читала пред састанак са Азazelом испод кремалских зидина. Маргарити се није спавало. Миловала је рукопис нежно, као што се милује мачка која се воли, и окретала га у рукама, разгледајући га са свију страна, час се заустављајући на насловној страни, час опет отварајући крај. Наједном је обузела ужасна помисао да је све то чаролија, да ће свеске тог часа нестати, да ће се она наћи у својој спаваћој соби у вили, и да ће када се пробуди морати да оде и утопи се. Али то је била последња страшна мисао, одјек дуго преживљаваних патњи. Ништа није нестајало, свемогући Воланд је одиста био свемогућ, и колико је хтела, па све и до саме зоре, могла је Маргарита да преврће странице свезака, разгледа их и љуби, и чита речи:

— Помрчина која је наишла са Средоземног мора прекрила је град који је прокуратор мрзео... Да, помрчина...

Поглавље 25

КАКО ЈЕ ПРОКУРАТОР ПОКУШАО ДА СПАСЕ ЈУДУ ИЗ КИРИАТА

Помрчина која је наишла са Средоземног мора прекрила је град који је прокуратор мрзео. Нестали

висячие мосты, соединяющие храм со страшной Антониевой башней, опустилась с неба бездна и залила крылатых богов над гипподромом, Хасмоне́йский дворец с бойницами, базары, караван-сарай, переулки, пруды... Пропал Ершалаим – великий город, как будто не существовал на свете. Все пожрала тьма, напугавшая все живое в Ершалаиме и его окрестностях. Странную тучу принесло с моря к концу дня, четырнадцатого дня весеннего месяца нисана.

Она уже навалилась своим брюхом на Лысый Череп, где палачи поспешно кололи казнимых, она навалилась на храм в Ершалаиме, сползла дымными потоками с холма его и залила Нижний Город. Она вливалась в окошки и гнала с кривых улиц людей в дома. Она не спешила отдавать свою влагу и отдавала только свет. Лишь только дымное черное варево распарывал огонь, из крошечной тьмы взлетала вверх великая глыба храма со сверкающим чешуйчатым покровом. Но он угасал во мгновение, и храм погружался в темную бездну. Несколько раз он вырастал из нее и опять проваливался, и каждый раз этот провал сопровождался грохотом катастрофы.

Другие трепетные мерцания вызывали из бездны противостоящий храму на западном холме дворец Ирода Великого, и страшные безглазые золотые статуи взлетали к черному небу, простирая к нему руки. Но опять прятался небесный огонь, и тяжелые удары грома загоняли золотых идолов во тьму.

Ливень хлынул неожиданно, и тогда гроза перешла в ураган. В том самом месте, где около полудня, близ мраморной скамьи в саду, беседовали прокуратор и первосвященник, с ударом, похожим на пушечный, как трость переломило кипарис. Вместе с водяной пылью и градом на балкон под колонны несло сорванные розы, листья магнолий, маленькие сучья и песок. Ураган терзал сад.

В это время под колоннами находился только один человек, и этот человек был прокуратор.

Теперь он не сидел в кресле, а лежал на ложе у низкого небольшого стола, уставленного яствами и вином в кувшинах. Другое ложе, пустое, находилось с другой стороны стола. У ног прокуратора простиралась неубранная красная, как бы кровавая, лужа и валялись осколки разбитого кувшина. Слуга, перед грозой накрывавший для прокуратора стол, почему-то растерялся под его взглядом, взволновался от того, что чем-то не угодил, и прокуратор, рассердившись на него, разбил кувшин о мозаичный пол, проговорив:

– Почему в лицо не смотришь, когда подаешь? Разве ты что-нибудь украд?

Черное лицо африканца посерело, в глазах его появился смертельный ужас, он задрожал и едва не разбил и второй кувшин, но гнев прокуратора почему-то улетел так же быстро, как и прилетел.

су висећи мостови, који су спајали храм са страшном Антонијевом кулом, са неба се спустио бездан и потопао крилате богове над хипподромом, Хасмонејску палату са пушкарницама, пијаче, каравансераје, сокаке, рибаке... Нестао је Јерушалаим — велики град, као да га никада није ни било на свету. Све је прогутала тмина која је преплашила све живо у Јерушалаиму и околини. Чудновати облак је долетео од мора у смирај дана, четрнаестог дана пролећнег месеца нисана.

Он је већ притиснуо својим трбухом Ђелаво брдо, притиснуо храм у Јерушалаиму, пустио се задимљеним бујицама са његовог брега и преплавио Доњи град. Уливао се у прозорчиће и терао са кривудавих улица људе у куће. Није хитао да испусти своју влагу, и само је испуштао светлост. и чим би задимљену црну чорбу просекао огањ, из паклене помрчине би увис узлетела громада храма са светлуцавом крљушти крова. Али, и огањ би се гасио у магновењу, те је и храм тонуо у мрачном бездану. Неколико пута је искакао из њега и поново пропадао, и сваки пут је то пропадање било праћено грмљавином катастрофе.

Друга треперава светлуцања извлачила су из бездана палату Ирода Великого, која се налазила насупрот храму на западном брегу, и страшне златне статуе без очију узлетале су у црно небо, пружајући руке ка њему. Али поново би се сакрио небески огањ, и тешки удари грома су сатеривали златне идоле у тмину.

Пљусак је почео изненада, а онда се непогода претворила у ураган. На онам истом месту где су око подне, у близини мермерне клупе у врту, разговарали прокуратор и првосвештеник, ударац који је лично на топовски пуцањ преломио је чемпрес као трску. Заједно са воденим прахом и градом, међу стубове на балкону падале су покидане руже, лишће магнолије, ситне гранчице и песак. Ураган је мучио врт.

У том тренутку се под стубовима налазио један једини човек, а тај човек је био прокуратор.

Сада није седео у фотели, већ је лежао на лежаљци крај онијег малог стола са јестивом и вином у крчазима. Друга лежаљка, празна, налазила се са друге стране стола. Испод прокураторових ногу била је неизбрисана црвена, као од крви, бара и разбацани комади разбијеног крчага. Слуга, који је пред непогуду постављао сто за прокуратора, збунио се из неких разлога од његовог погледа, узбудио што му нечим није угодило и прокуратор је, наљутивши се, разбио крчаг о под од мозаика, рекавши:

— Зашто у лице не гледаш кад служиш? Да ниси нешто украо?

Црно лице Африканца је посивело, у очима му се појавио самртни страх, задрхтао је и умало није разбио и други крчаг, али је прокураторов гнев из неких разлога нестао исто онако брзо као што је и

Африканец кинулся было подбирать осколки и затирать лужу, но прокуратор махнул ему рукою, и раб убежал. А лужа осталась.

Теперь африканец во время урагана притаился возле ниши, где помещалась статуя белой нагой женщины со склоненной головой, боясь показаться не вовремя на глаза и в то же время опасаясь и пропустить момент, когда его может позвать прокуратор.

Лежащий на ложе в грозовом полумраке прокуратор сам наливал себе вино в чашу, пил долгими глотками, по временам притрагивался к хлебу, крошил его, глотал маленькими кусочками, время от времени высасывал устрицы, жевал лимон и пил опять.

Если бы не рев воды, если бы не удары грома, которые, казалось, грозили расплющить крышу дворца, если бы не стук града, молотившего по ступеням балкона, можно было бы расслышать, что прокуратор что-то бормочет, разговаривая сам с собой. И если бы нестойкое трепетание небесного огня превратилось бы в постоянный свет, наблюдатель мог бы видеть, что лицо прокуратора с воспаленными последними бессонницами и вином глазами выражает нетерпение, что прокуратор не только глядит на две белые розы, утонувшие в красной луже, но постоянно поворачивает лицо к саду навстречу водяной пыли и песку, что он кого-то ждет, нетерпеливо ждет.

Прошло некоторое время, и пелена воды перед глазами прокуратора стала редеть. Как ни был яростен ураган, он ослабевал. Сучья больше не трещали и не падали. Удары грома и блистания становились реже. Над Ершалаимом плыло уже не фиолетовое с белой опушкой покрывало, а обыкновенная серая арьергардная туча. Грозу сносило к Мертвому морю.

Теперь уж можно было расслышать в отдельности и шум дождя, и шум воды, низвергающейся по желобам и прямо по ступеням той лестницы, по которой прокуратор шел днем для объявления приговора на площади. А наконец зазвучал и заглушенный доселе фонтан. Светлело. В серой пелене, убежавшей на восток, появились синие окна.

Тут издали, прорываясь сквозь стук уже совсем слабенького дождика, донеслись до слуха прокуратора слабые звуки труб и стрекотание нескольких сот копыт. Услышав это, прокуратор шевельнулся, и лицо его оживилось. Ала возвращалась с Лысой Горы, судя по звуку, она проходила через ту самую площадь, где был объявлен приговор.

Наконец услышал прокуратор и долгожданные шаги, и шлепанье но лестнице, ведущей к верхней площадке сада перед самым балконом. Прокуратор вытянул шею, и глаза его заблестали, выражая радость.

Между двух мраморных львов показалась сперва голова в капюшоне, а затем и совершенно мокрый

наишао. Африканец же пожурило да покупи комадиће и обрише бару, али је прокуратор махнуо руком и роб је побегао. А бара је остала.

Сада се Африканац за време урагана крио крај нише у којој се налазила статуа беле наге жене повијене главе, страхујући да у незгодан час не доспе прокуратору на очи, а истовремено се бојећи да не пропусти тренутак када га овај позове.

Лежећи на лежаљци у сумраку од непогоде, прокуратор је сам себи наливао вино у пехар, пио га дугим гутљајима, повремено узимао хлеб, дробило га, гутао у малим залагајима, с времена на време би исисао по коју остригу, жвакао лимун и поново пио.

Да није плуштала вода, да нису пуцали громови који су, чинило се, претили да спљоште кров палате, да није ударао град који је добовао по степеницама балкона, могло би се чути како прокуратор нешто мрмља разговарајући сам са собом. А да се краткотрајно титрање небеске ватре могло претворити у сталну светлост, посматрач би могао да види како прокураторово лице, очију поцрвенелих од скорашњих несаница и вина, изражава нестрпљење, да прокуратор не гледа само две беле руже, потопљене у црвеној бари, већ да стално окреће лице према врту у сусрет воденом праху и песку, да некога чека, нестрпљиво чека.

Прошло је извесно време, и водени застор пред прокураторовим очима почео је да се проређује. Ма колико да је ураган био јак, он је постепено јењавао. Гране више нису пуцале нити падале. Удари грома и муње постајали су ређи. Над Јерушалаимом више није пловио љубичасти покров са белом ивицом, већ обичан сив облак одступнице. Непогода се удаљавала ка Мртвоме мору.

Сада је већ могао добро да се разазна и шум кише и шум воде која се сливала жлебовима и директно низ степенице, оне исте којима је тог дана силазио прокуратор да би на тргу објавио пресуду. А на крају се зачула и дотле заглушена фонтана. Бивало је светлије. У сивом застору, који је одлазио према истоку, појавиле су се плавичасте пукотине.

Тада су из даљине, пробијајући се кроз добовање већ сасвим слабе кише, до прокураторових ушију допрли слаби звуци труба и клопарање неколико стотина копита. Зачувши то, прокуратор се померио и лице му је живнуло. Ала се враћала са Ћелавог брда и, судећи по звуку, пролазила је преко оног истог трга на коме је била објављена пресуда.

Најзад је прокуратор зачуо и дуго очекиване кораке, и шљапкање па степеницама које су водиле у горњи врт, пред самим балконом. Прокуратор је издужио врат и очи су му засјале изражавајући радост.

Између два мермерна лава појавила се прво глава са капуљачом, а затим и потпуно мокар човек у

человек в облепившем тело плаще. Это был тот самый человек, что перед приговором шептался с прокуратором в затемненной комнате дворца и который во время казни сидел на трехногом табурете, играя прутиком.

Не разбирая луж, человек в капюшоне пересек площадку сада, вступил на мозаичный пол балкона и, подняв руку, сказал высоким приятным голосом:

– Прокуратору здравствовать и радоваться. – Пришедший говорил по-латыни.

– Боги! – воскликнул Пилат, – да ведь на вас нет сухой нитки! Каков ураган? А? Прошу вас немедленно пройти ко мне. Переоденьтесь, сделайте мне одолжение.

Пришедший откинул капюшон, обнаружив совершенно мокрую, с прилипшими ко лбу волосами голову, и, выразив на своем бритом лице вежливую улыбку, стал отказываться переодеться, уверяя, что дождик не может ему ничем повредить.

– Не хочу слушать, – ответил Пилат и хлопнул в ладоши. Этим он вызвал прячущихся от него слуг и велел им позаботиться о пришедшем, а затем немедленно подавать горячее блюдо.

Для того чтобы высушить волосы, переодеться, переобуться и вообще привести себя в порядок, пришедшему к прокуратору понадобилось очень мало времени, и вскоре он появился на балконе в сухих сандалиях, в сухом багряном военном плаще и с приглаженными волосами.

В это время солнце вернулось в Ершалаим и, прежде чем уйти и утонуть в Средиземном море, посылало прощальные лучи ненавидимому прокуратором городу и золотило ступени балкона. Фонтан совсем ожил и распелся во всю мочь, голуби выбрались на песок, гулькали, перепрыгивали через сломанные сучья, клевали что-то в мокром песке. Красная лужа была затерта, убранны черепки, на столе дымилось мясо.

– Я слушаю приказания прокуратора, – сказал пришедший, подходя к столу.

– Но ничего не услышите, пока не сядете к столу и не выпьете вина, – любезно ответил Пилат и указал на другое ложе.

Пришедший прилег, слуга налил в его чашу густое красное вино. Другой слуга, осторожно наклонясь над плечом Пилата, наполнил чашу прокуратора. После этого тот жестом удалил обоих слуг.

Пока пришедший пил и ел, Пилат, прихлебывая вино, поглядывал прищуренными глазами на своего гостя. Явившийся к Пилату человек был средних лет, с очень приятным округлым и опрятным лицом, с мясистым носом. Волосы его были какого-то неопределенного цвета. Сейчас, высыхая, они светлели. Национальность пришельца было бы трудно установить. Основное, что определяло его лицо, это было, пожалуй, выражение добродушия, которое нарушали, впрочем, глаза, или, вернее, не глаза, а манера

плашту који му се прилепио уз тело. Био је то онај исти човек који се пред изрицање пресуде нешто дошаптавао са прокуратором у замраченој одаји дворца и који је за време погубљења седео на трonoшцу, поигравајући се штапићем.

Не базирући се на बारे, човек са капуљачом је пресекао врт, ступио на мозаик балкона и, подигнувши руку, рекао високим пријатним гласом:

— Нека је прокуратор здрав и весео. — Човек је говорио латински.

— Богови! — узвикнуо је Пилат. — Па на вама ни кончић није сув! Какав ураган? А? Молим вас да одмах одете у моје одаје. Пресвучите се, учините ми то.

Придошлица је смакао капуљачу и открио потпуно мокру главу и слепљену косу на челу и, учтивим осмехом на обријаном лицу, почео да одбија да се пресвуче тврдећи да кишица не може ништа да му нашкоди.

— Ни да чујем — одговорио је Пилат и лупио дланом о длан. Тиме је позвао слуге које су се криле од њега, и наредио им да се побрину за придошлицу, а одмах затим да изнесу топло јело.

Да осуши косу, пресвуче се и уопште се уреди, прокураторовом госту је било потребно врло мало времена, и он се ускоро појавио на балкону у сувим сандалама, сувом војном пурпурном плашту и зачешљане косе.

У то доба се већ и сунце вратило у Јерушалаим и, пре него што ће да оде и утоне у Средоземном мору, оно је слало опроштајне зраке граду који је прокуратор мрзео, и позлаћивало је степенице балкона. Фонтана је потпуно оживела и распевала се из све снаге, голубови су се спустили на песак, гугутали су, прескакали преко сломљеног грања, нешто кљуцали у мокром песку. Црвена бара је била обрисана, комадићи крчага уклоњени, на столу се пушило месо.

— Слушам прокураторова наређења — рекао је придошлица, прилазећи столу.

— Али ништа нећете чути док не седнете и не попијете вино — љубазно је одговорио Пилат и показао другу лежаљку.

Гост је прилегао, слуга му је у пехар налио густо црвено вино. Други слуга, опрезно се нагнувши преко Пилатовог рамена, напунио је прокураторов пехар. После тога је овај покретом руке удаљио обе слуге.

Док је придошлица пио и јео, Пилат је, пијуцкајући вино, посматрао свог госта кроз полузатворене капке. Човек који је дошао Пилату био је средњих година, с веома пријатним овалним и чистим лицем, и меснатим носом. Коса му је била неке неодређене боје. Сада, док се сушила, постајала је све светлија. Националност придошлице било је тешко одредити. Оно основно, што је карактерисало његово лице, била је доброћудност, коју су, уосталом, реметиле само очи или, тачније, не очи, већ начин на који је придошлица гледао

пришедшего глядеть на собеседника. Обычно маленькие глаза свои пришелец держал под прикрытыми, немного странноватыми, как будто припухшими, веками.

Тогда в щелочках этих глаз светилось незлобное лукавство. Надо полагать, что гость прокуратора был склонен к юмору. Но по временам, совершенно изгоняя поблескивающий этот юмор из щелочек, теперешний гость широко открывал веки и взглядывал на своего собеседника внезапно и в упор, как будто с целью быстро разглядеть какое-то незаметное пятнышко на носу у собеседника. Это продолжалось одно мгновение, после чего веки опять опускались, суживались щелочки, и в них начинало светиться добродушие и лукавый ум.

Пришедший не отказался и от второй чаши вина, с видимым наслаждением проглотил несколько устриц, отведал вареных овощей, съел кусок мяса.

Насытившись, он похвалил вино:

– Превосходная лоза, прокуратор, но это – не "Фалерно"?

– "Цекуба", тридцатилетнее, – любезно отозвался прокуратор.

Гость приложил руку к сердцу, отказался что-либо еще есть, объявил, что сыт. Тогда Пилат наполнил свою чашу, гость поступил так же. Оба обедающие отлили немного вина из своих чаш в блюдо с мясом, и прокуратор произнес громко, поднимая чашу:

– За нас, за тебя, кесарь, отец римлян, самый дорогой и лучший из людей!

После этого допили вино, и африканцы убрали со стола яства, оставив на нем фрукты и кувшины. Опять-таки жестом прокуратор удалил слуг и остался со своим гостем один под колоннадой.

– Итак, – заговорил негромко Пилат, – что можете вы сказать мне о настроении в этом городе?

Он невольно обратил свой взор туда, где за террасами сада, внизу, догорали и колоннады, и плоские кровли, позлащаемые последними лучами.

– Я полагаю, прокуратор, – ответил гость, – что настроение в Ершалаиме теперь удовлетворительное.

– Так что можно ручаться, что беспорядки более не угрожают?

– Ручаться можно, – ласково поглядывая на прокуратора, ответил гость, – лишь за одно в мире – за мощь великого кесаря.

– Да пошлют ему боги долгую жизнь, – тотчас же подхватил Пилат, – и всеобщий мир. – Он помолчал и продолжал: – Так что вы полагаете, что войска теперь можно увести?

– Я полагаю, что когорта молниеносного может уйти, – ответил гость и прибавил: – Хорошо бы было, если бы на прощание она продефилировала по городу.

– Очень хорошая мысль, – одобрил прокуратор, – послезавтра я ее отпущу и сам уеду, и – клянусь вам пиром двенадцати богов, ларами клянусь – я

саговорника. Своје ситне очи он је обично држао под полузатвореним, мало чудноватим, као натеклим капцима.

Тада је у прорезима између капака зрачила блага препреденост. По свему судећи прокураторов гост волео је хумор. Али повремено, потпуно одстранивши овај искричави хумор из прореза, данашњи прокураторов гост би широко отварао очи и погледао свог саговорника изненада и нетремице, као да намерава да што пре види некакву неприметну мрљу на саговорниковом носу. То би потрајало који трен, а после тога би се капци поново спуштале, прорези се сужавали, и у њима би поново светлуцали доброћудност и препреден ум.

Придошлица није одбио ни другу чашу вина, с очигледним задовољством је прогутао неколико острига, пробао барено поврће, појео комад меса.

Пошто се најео, похвалио је вино:

— Изврсна лоза, прокураторе, али то није »Фалерно«?

— »Цекуба«, тридесетогодишње — љубазно је одговорио прокуратор.

Гост је принео руку срцу, одбио да још нешто поједе изјавивши да је сит. Тада је Пилат напунио свој пехар; гост је урадио то исто. Обојица су одлила мало вина из својих пехара у тањир са месом и прокуратор је рекао гласно, дижући пехар:

— За нас, за тебе, цезаре, оче Римљана, најдражи и најбољи од свих људи!

После тога испили су вино, а Африканци су уклонили са стола јела, оставивши на њему воће и крчаге. Прокуратор је поново покретом руке удаљио слуге, и остао сам са својим гостом под стубовима.

— Дакле — почео је тихо Пилат — шта бисте могли да ми кажете о расположењу у овоме граду?

И нехотице је управдио свој поглед тамо где су иза тераса врта, доле, догоревале и колонеде и равни кровови, позлаћени последњим зрацима.

— Сматрам, прокураторе — одговорио је гост — да је расположење у Јерушалаиму сада задовољавајуће.

— Тако да се може јамчити да до нереди више неће доћи?

— Може се јамчити — умилно гледајући прокуратора, одговорио је гост — само једна ствар на свету - а то је моћ великог цезара.

— Нека му богови подаре дуг живот — одмах је прихватио Пилат — и општи мир. Поћутао је мало и наставио: — Значи, ви сматрате да војска сада може да се повуче?

— Сматрам да кохорта Муњевитог може да оде — одговорио је гост и додао: — Не би било лоше када би она, за опростај, продефиловала по граду.

— Врло добра идеја — одобрио је прокуратор — прекосутра ћу је послати и сам ћу отићи и - кунем вам се гозбом дванаест богова, ларима се кунем -

отдал бы многое, чтобы сделать это сегодня.

– Прокуратор не любит Ершалаима? – добродушно спросил гость.

– Помилосердствуйте, – улыбаясь, воскликнул прокуратор, – нет более безнадежного места на земле. Я не говорю уже о природе! Я бываю болен всякий раз, как мне приходится сюда приезжать. Но это бы еще полгоря. Но эти праздники – маги, чародеи, волшебники, эти стаи богомольцев... Фанатики, фанатики! Чего стоил один этот мессия, которого они вдруг стали ожидать в этом году! Каждую минуту только и ждешь, что придется быть свидетелем неприятнейшего кровопролития. Все время тасовать войска, читать доносы и ябеды, из которых к тому же половина написана на тебя самого! Согласитесь, что это скучно. О, если бы не императорская служба!..

– Да, праздники здесь трудные, – согласился гость.

– От всей души желаю, чтобы они скорее кончились, – энергично добавил Пилат. – Я получу возможность наконец вернуться в Кесарию. Верите ли, это бредовое сооружение Ирода, – прокуратор махнул рукою вдоль колоннады, так что стало ясно, что он говорит о дворце, – положительно сводит меня с ума. Я не могу ночевать в нем. Мир не знал более странной архитектуры. Да, но вернемся к делам. Прежде всего, этот проклятый Вар-равван вас не тревожит?

Тут гость и послал свой особенный взгляд в щеку прокуратора. Но тот скучающими глазами глядел вдаль, безразлично сморщившись и созерцая часть города, лежащую у его ног и угасающую в предвечерье. Угас и взгляд гостя, и веки его опустились.

– Надо думать, что Вар-равван стал теперь безопасен, как ягненок, – заговорил гость, и морщинки появились на круглом лице. – Ему неудобно бунтовать теперь.

– Слишком знаменит? – спросил Пилат, усмехнувшись.

– Прокуратор, как всегда, тонко понимает вопрос!

– Но, во всяком случае, – озабоченно заметил прокуратор, и тонкий, длинный палец с черным камнем перстня поднялся вверх, – надо будет...

– О, прокуратор может быть уверен в том, что, пока я в Иудее, Вар не сделает ни шагу без того, чтобы за ним не шли по пятам.

– Теперь я спокоен, как, впрочем, и всегда спокоен, когда вы здесь.

– Прокуратор слишком добр!

– А теперь прошу сообщить мне о казни, – сказал прокуратор.

– Что именно интересуется прокуратора?

– Не было ли со стороны толпы попыток выражения возмущения? Это главное, конечно.

– Никаких, – ответил гость.

– Очень хорошо. Вы сами установили, что смерть пришла?

– Прокуратор может быть уверен в этом.

дао бих не знам шта када бих могао да то учиним још колико данас.

— Прокуратор не воли Јерусалаим? — доброћудно је упитао гост.

— Али молим вас — узвикнуо је прокуратор осмехујући се — нема очајнијег места на земљи. Да не говорим о природи! Разболим се сваки пут када морам овамо да дођем. Али то је пола невоље. Али ови празници, магови, врачеве, чаробњаци, ове гомиле богомољаца!.. Фанатици, фанатици! Шта је значио само тај месија кога су наједном почели да ишчекују ове године! Сваког тренутка очекујеш да будеш сведок најнепријатнијег крвопролића. Стално размештати војску, читати пријаве и доставе, од којих је половина написана против тебе лично! Морате признати да то досади. О, када не би било императорске службе!..

— Да, празници су овде тешки — сложио се гост.

— Од свег срца желим да се што пре заврше — енергично је додао Пилат. — Пружиће ми се на крају могућност да се вратим у Кесарију. Верујете ли да ме ово безумно здање Иродово — прокуратор је махнуо руком дуж колоне, тако да је било јасно да говори о палати — доводи до потпуног лудила. Не могу у њему да ноћивам. Свет није видео чудноватију архитектуру. Али да се вратимо на ствар. Пре свега, зар вас тај проклети Вараван не узнемирава?

Тад је гост и упутио свој нарочити поглед према прокураторовом образу. Али овај је очима пуним досаде гледао у даљину, гадљиво се мрштио и посматрао део града који му је лежао под ногама и гасио се у предвечерју. Угасио се и поглед госта, и капци су му се спустили.

— Надајмо се да је бар сада безопасан као јагње — проговорио је гост, и боре су се појавиле на његовом овалном лицу. — Незгодно му је да сада диже побуну.

— Сувише се прочуо? — упитао је Пилат смешкајући се.

— Прокуратор, као и увек, одлично схвата у чему је ствар.

— Али, у сваком случају — забринато је приметио прокуратор, и танак дугачак прст са црним каменом у прстену подигао се увис — биће потребно...

— О, прокуратор може бити сигуран да, све док сам ја у Јудеји, Вараван неће начинити ниједан корак, а да не буде праћен.

— Сада сам миран, као што сам, уосталом, увек миран када сте ви овде.

— Прокуратор је сувише добар!

— А сада вас молим да ме обавестите о погубљењу — рекао је прокуратор.

— А шта управо занима прокуратора?

— Да ли је гомила покушала да изрази гнев? То је, разуме се, најважније.

— Није — одговорио је гост.

— Врло добро. Да ли сте лично констатовали да су мртви?

— Прокуратор може бити сигуран у то.

– А скажите... напиток им давали перед повешением на столбы?

– Да. Но он, – тут гость закрыл глаза, – отказался его выпить.

– Кто именно? – спросил Пилат.

– Простите, игемон! – воскликнул гость, – я не назвал? Га-Ноцри.

– Безумец! – сказал Пилат, почему-то гримасничая. Под левым глазом у него задергалась жилка, – умирать от ожогов солнца! Зачем же отказываться от того, что предлагается по закону? В каких выражениях он отказался?

– Он сказал, – опять закрывая глаза, ответил гость, – что благодарит и не винит за то, что у него отняли жизнь.

– Кого? – глухо спросил Пилат.

– Этого он, игемон, не сказал.

– Не пытался ли он проповедовать что-либо в присутствии солдат?

– Нет, игемон, он не был многословен на этот раз. Единственное, что он сказал, это, что в числе человеческих пороков одним из самых главных он считает трусость.

– К чему это было сказано? – услышал гость внезапно треснувший голос.

– Этого нельзя было понять. Он вообще вел себя странно, как, впрочем, и всегда.

– В чем странность?

– Он все время пытался заглянуть в глаза то одному, то другому из окружающих и все время улыбался какой-то растерянной улыбкой.

– Больше ничего? – спросил хриплый голос.

– Больше ничего.

Прокуратор стукнул чашей, наливая себе вина. Осушив ее до самого дна, он заговорил:

– Дело заключается в следующем: хотя мы и не можем обнаружить – в данное время, по крайней мере, – каких-либо его поклонников или последователей, тем не менее ручаться, что их совсем нет, нельзя.

Гость внимательно слушал, наклонив голову.

– И вот, во избежание каких-нибудь сюрпризов, – продолжал прокуратор, – я прошу вас немедленно и без всякого шума убрать с лица земли тела всех трех казненных и похоронить их в тайне и в тишине, так, чтобы о них больше не было ни слуху ни духу.

– Слушаю, игемон, – сказал гость и встал, говоря: – Ввиду сложности и ответственности дела разрешите мне ехать немедленно.

– Нет, присядьте еще, – сказал Пилат, жестом останавливая своего гостя, – есть еще два вопроса. Первый – ваши громадные заслуги на труднейшей работе в должности заведующего тайной службой при прокураторе Иудеи дают мне приятную возможность доложить об этом в Риме.

Тут лицо гостя порозовело, он встал и поклонился прокуратору, говоря:

– Я лишь исполняю свой долг на императорской

— Реците... да ли су им давали напиток пре него што су обешени о стубове?

— Јесу. Али он је — ту је гост затворио очи — одбио да га попије.

— Ко то? — упитао је Пилат.

— Извините, хегемоне! — узвикнуо је гост — нисам рекао име? Ханоцри.

— Лудак! — рекао је Пилат, правећи из неких разлога гримасе. Под левим оком му је заиграла жила — умирати печен сунцем! Зашто одбијати оно што припада по закону? Којим је речима то одбио?

— Рекао је — поново затварајући очи, одговорио је гост — да се захваљује и да не окривљује због тога што му је одузет живот.

— Кога? — пригушено је упитао Пилат.

— То он, хегемоне, није рекао.

— Да ли је покушавао нешто да проповеда у присуству војника.

— Не, хегемоне, овог пута није био благоглагољив. Једино је рекао да кукавичлук сматра најгорим од свих људских порока.

— На шта је при томе мислио? — гост је зачуо глас који је изненада напукао.

— Није се могло разумети. Он се уопште понашао чудновато, као и увек, уосталом.

— Шта је било чудновато?

— Стално је покушавао да погледа у очи час једном, час другом човеку око себе и при томе се стално осмехивао некаквим изгубљеним осмејком.

— И ништа више? — упитао је промукао глас.

— Ништа више.

Прокуратор је звекнуо пехаром, наливајући себи вино. Испивши га надушак, проговорио је:

— Ствар је у овом: мада не можемо да откријемо - бар за сада - било какве његове присталице или следбенике, ипак се не може јамчити да их уопште нема.

Гост је пажљиво слушао, сагнувши главу.

— И, да бисмо избегли било каква изненађења — наставио је прокуратор — молим вас да одмах и без икакве буке уклоните са земље тела све тројице погубљених и да их сахраните у највећој тајности и тишини, тако да се о њима више никада и ништа не чује.

— Разумем, хегемоне — рекао је гост и устао, са речима: — Пошто је посао сложен и одговоран, допустите ми да одмах пођем.

— Не, седите још мало — рекао је Пилат, покретом руке заустављајући свог госта — остала су још два питања. Друго је - ваше огромне заслуге у веома тешком послу на положају начелника тајне службе при прокуратору Јудеје пружају ми пријатну могућност да о томе известим Рим.

Ту се лице госта заруменело, он је устао и поклатио се прокуратору са речима:

— Вршим само своју дужност у императоровој

службе!

– Но я хотел бы просить вас, – продолжал игемон, – если вам предложат перевод отсюда с повышением, отказаться от него и остаться здесь. Мне ни за что не хотелось бы расстаться с вами. Пусть вас наградят каким-нибудь иным способом.

– Я счастлив служить под вашим начальством, игемон.

– Мне это очень приятно. Итак, второй вопрос. Касается этого, как его... Иуды из Кириафа.

Тут гость и послал прокуратору свой взгляд и тотчас, как полагается, угасил его.

– Говорят, что он, – понижая голос, продолжал прокуратор, – деньги будто бы получил за то, что так радушно принял у себя этого безумного философа.

– Получит, – тихонько поправил Пилата начальник тайной службы.

– А велика ли сумма?

– Этого никто не может знать, игемон.

– Даже вы? – своим изумлением выражая похвалу, сказал игемон.

– Увы, даже я, – спокойно ответил гость, – но что он получит эти деньги сегодня вечером, это я знаю. Его сегодня вызывают во дворец Каифы.

– Ах, жадный старик из Кириафа, – улыбаясь, заметил прокуратор, – ведь он старик?

– Прокуратор никогда не ошибается, но на сей раз ошибся, – любезно ответил гость, – человек из Кириафа – молодой человек.

– Скажите! Характеристику его вы можете мне дать? Фанатик?

– О нет, прокуратор.

– Так. А еще что-нибудь?

– Очень красив.

– А еще? Имеет, может быть, какую-нибудь страсть?

– Трудно знать так уж точно всех в этом громадном городе, прокуратор...

– О нет, нет, Афраний! Не преуменьшайте своих заслуг!

– У него есть одна страсть, прокуратор. – Гость сделал крохотную паузу. – Страсть к деньгам.

– А он чем занимается?

Афраний поднял глаза кверху, подумал и ответил:

– Он работает в меняльной лавке у одного из своих родственников.

– Ах так, так, так, так. – Тут прокуратор умолк, оглянувшись, нет ли кого на балконе, и потом сказал тихо: – Так вот в чем дело – я получил сегодня сведения о том, что его зарежут сегодня ночью.

Здесь гость не только метнул свой взгляд на прокуратора, но даже немного задержал его, а после этого ответил:

– Вы, прокуратор, слишком лестно отзывались обо мне. По-моему, я не заслуживаю вашего доклада. У меня этих сведений нет.

– Вы достойны наивысшей награды, – ответил

служби.

– Али ја бих хтео да вас замолим — наставио је хегемон — ако вам понуде премештај одавде у унапређење, да га одбијете и останете овде. Нипошто не бих хтео да се растанем од вас. Нека вас награде на неки други начин.

– Срећан сам да служим под вашом командом, хегемоне.

– То ми је драго. Дакле, треће питање. Оно се тиче оног... како се зваше... Јуде из Кириата.

Тада је гост упутио прокуратору свој поглед и одмах га је, како и приличи, угасио.

– Кажу да је он — спустивши глас, наставио је прокуратор — тобоже добио новац због тога што је тако гостољубиво дочекао у свом дому тог безумног философа.

– Добиће — тихо је исправио Пилата начелник тајне службе.

– А да ли је сума велика?

– То нико не може знати, хегемоне.

– Чак ни ви? — својим запрепашћењем изражавајући похвалу, рекао је хегемон.

– Авај, чак ни ја — мирно је одговорио гост — али да ће вечерас добити тај новац, то знам. Позван је вечерас у Каифин дворац.

– Ах, похлепни старац из Кириата приметио је прокуратор осмехујући се — јер он је старац?

– Прокуратор никада не греша, али је овога пута погрешао — љубазно је одговорио гост човек из Кириата је — младић.

– Ко би рекао! Да ли бисте могли да ми дате његову карактеристику? Фанатик?

– О не, прокураторе.

– Тако. И још нешто?

– Веома је леп.

– И још? Можда има некакву страст?

– Тешко је познавати све до танчина у овоме огромном граду, прокураторе.

– О не, не, Афраније! Не умањујте своје заслуге!

– Он има једну страст, прокураторе. — Гост је направио кратку паузу. — Страст према новцу.

– А чиме се бави?

Афраније је подигао поглед, размислио и одговорио:

– Ради у мењачници једног свог рођака.

– Ах тако, тако, тако. Ту је прокуратор ућутао, осврнуо се да види има ли неког на балкону, а онда тихо рекао: — Ево у чему је ствар - добио сам данас обавештење да ће га ноћас преклати.

Овде гост не само да је бацио свој поглед на прокуратора већ га је мало и задржао на њему, а после тога одговорио:

– Ви сте се, прокураторе, сувише похвално изразили о мени. По моме мишљењу, ја нисам заслужио да о мени извештавате. Ја таква обавештења немам.

– Заслужили сте највећу награду — одговорио је

прокуратор, – но сведения такие имеются.

прокуратор — али таква обавештења постоје.

– Осмелюсь спросить, от кого же эти сведения?

— Усуђујем се да упитам од кога су стигла та обавештења?

– Позвольте мне пока этого не говорить, тем более что они случайны, темны и недостоверны. Но я обязан предвидеть все. Такова моя должность, а пуще всего я обязан верить своему предчувствию, ибо никогда оно еще меня не обманывало. Сведения же заключаются в том, что кто-то из тайных друзей Га-Ноцри, возмущенный чудовищным предательством этого менялы, сговаривается со своими сообщниками убить его сегодня ночью, а деньги, полученные за предательство, подбросить первосвященнику с запиской: "Возвращаю проклятые деньги!"

— Допустите ми да вам то за сада не кажем, тим пре што су она случајна, нејасна и непоуздана. Али, морам све да предвидим. Таква ми је дужност, а највише од свега морам да верујем свом предосећању, јер ме оно до сада још никада није преварило. Обавештења кажу да се неко од тајних пријатеља Ханоцрија, огорчен збрг чудовишне издаје овог мењача, договорио са својим једномишљеницима да га ноћас убију, а да новац, добијен за издају, подметну првосвештнику са цедуљом: »Враћам проклети новац!«

Больше своих неожиданных взглядов начальник тайной службы на игемона не бросал и продолжал слушать его, прищурившись, а Пилат продолжал:

Начелник тајне службе више није бацао на хегемона своје неочекиване погледе, већ је наставио да га слуша зајмуривши, а Пилат је наставио:

– Вообразите, приятно ли будет первосвященнику в праздничную ночь получить подобный подарок?

— Замислите, хоће ли првосвештенику бити пријатно да ове празничне ноћи добије такав поклон?

– Не только не приятно, – улыбнувшись, ответил гость, – но я полагаю, прокуратор, что это вызовет очень большой скандал.

— Не само да ће му то бити непријатно — осмехнувши се, одговорио је гост — већ сматрам, прокураторе, да ће то изазвати велики скандал.

– И я сам того же мнения. Вот поэтому я прошу вас заняться этим делом, то есть принять все меры к охране Иуды из Кириафа.

— И ја сам тог мишљења. Због тога вас молим да се побринете за то, то јест да предузмете све мере да Јуда из Кириата буде чуван.

– Приказание игемона будет исполнено, – заговорил Афраний, – но я должен успокоить игемона: замысел злодеев чрезвычайно трудно выполним. Ведь подумать только, – гость, говоря, обернулся и продолжал: – выследить человека, зарезать, да еще узнать, сколько получил, да ухитриться вернуть деньги Каифе, и все это в одну ночь? Сегодня?

— Хегемоново наређење биће извршено — рекао је Афраније — али морам да умирим хегемона: замисао ће злочинци необично тешко извести. Помислите само — гост се, говорећи, окренуо и наставио: — пратити човека, преклати га, па још и сазнати колико је добио, а уза све то још и бити тако вешт и вратити новац Каифи — све у истој ноћи? Данас?

– И тем не менее его зарежут сегодня, – упрямо повторил Пилат, – у меня предчувствие, говорю я вам! Не было случая, чтобы оно меня обмануло, – тут судорога прошла по лицу прокуратора, и он коротко потер руки.

— А ипак, њега ће данас преклати — упорно је понављао Пилат — предосећам, кажем вам! Још се није десило да ме предосећање превари — ту се на прокураторовом лицу појавио грч и он је протрљао руке.

– Слушаю, – покорно отозвался гость, поднялся, выпрямился и вдруг спросил сурово: – Так зарежут, игемон?

— Разумем — покорно је одговорио гост, устао, исправио се и наједном грубо упитао: — Значи, преклаће га, хегемоне?

– Да, – ответил Пилат, – и вся надежда только на вашу изумляющую всех исполнительность.

— Да одговорио је Пилат — и могу се ослонити само на вашу предузимљивост, која је одиста запањујућа.

Гость поправил тяжелый пояс под плащом и сказал:

Гост је поправио тежак опасач под плаштом и рекао:

– Имею честь, желаю здравствовать и радоваться.

— Част ми је да вам пожелим здравља и веселја.

– Ах да, – негромко вскричал Пилат, – я ведь совсем забыл! Ведь я вам должен!..

— Ах, да — тихо је повикао Пилат — скоро сам сасвим и заборадио! Па ја сам вам дужан!...

Гость изумился.

Гост се запањео.

– Право, прокуратор, вы мне ничего не должны.

— Заиста ми, прокураторе, ништа не дугујете.

– Ну как же нет! При въезде моем в Ершалаим, помните, толпа нищих... я еще хотел швырнуть им

— Како да не! При мом уласку у Јерушалаим, сетите се, гомила просјака... Хтео сам да им бацим

деньги, а у меня не было, и я взял у вас.

— О прокуратор, это какая-нибудь безделица!

— И о безделице надлежит помнить.

Тут Пилат обернулся, поднял плащ, лежащий на кресле зади него, вынул из-под него кожаный мешок и протянул его гостю. Тот поклонился, принимая его, и спрятал под плащ.

— Я жду, — заговорил Пилат, — доклада о погребении, а также и по этому делу Иуды из Кириафа сегодня же ночью, слышите, Афраний, сегодня. Конвою будет дан приказ будить меня, лишь только вы появитесь. Я жду вас!

— Имею честь, — сказал начальник тайной службы и, повернувшись, пошел с балкона. Слышно было, как он хрустел, проходя по мокрому песку площадки, потом послышался стук его сапог по мрамору меж львов. Потом срезало его ноги, туловище, и, наконец, пропал и капюшон. Тут только прокуратор увидел, что солнца уже нет и пришли сумерки.

Глава 26. Погребение

Может быть, эти сумерки и были причиною того, что внешность прокуратора резко изменилась. Он как будто на глазах постарел, сгорбился и, кроме того, стал тревожен. Один раз он оглянулся и почему-то вздрогнул, бросив взгляд на пустое кресло, на спинке которого лежал плащ. Приближалась праздничная ночь, вечерние тени играли свою игру, и, вероятно, усталому прокуратору померещилось, что кто-то сидит в пустом кресле. Допустив малодушие — пошевелив плащ, прокуратор оставил его и забегал по балкону, то потирая руки, то подбегая к столу и хватаясь за чашу, то останавливаясь и начиная бессмысленно глядеть на мозаику пола, как будто пытаясь прочесть в ней какие-то письмена.

За сегодняшний день уже второй раз на него пала тоска. Потирая висок, в котором от адской утренней боли осталось только тупое, немного ноющее воспоминание, прокуратор все силился понять, в чем причина его душевных мучений. И быстро он понял это, но постарался обмануть себя. Ему ясно было, что сегодня днем он что-то безвозвратно упустил, и теперь он упущенное хочет исправить какими-то мелкими и ничтожными, а главное, запоздавшими действиями. Обман же самого себя заключался в том, что прокуратор старался внушить себе, что действия эти, теперешние, вечерние, не менее важны, чем утренний приговор. Но это очень плохо удавалось прокуратору.

На одном из поворотов он круто остановился и свистнул. В ответ на этот свист в сумерках загремел низкий лай, и из сада выскочил на балкон гигантский остроухий пес серой шерсти, в ошейнике с золочеными бляшками.

ситниш, али га нисам имао, и узео сам га од вас.

— О прокураторе, то је ситница!

— И ситнице треба памтити.

Пилат се тад окренуо, подигао плашт који је лежао на фотељи иза њега, извукао из њега кожну кесу и пружио је госту. Овај се поклатио, узимајући је, и стрпао под плашт.

— Чекам — проговорио је Пилат — извештај о погребу, а исто тако и о ономе Јуди из Кириата, још ноћас, чујете ли ме, Афраније, ноћас. Стражи ће бити наређено да ме пробуди чим се појавите. Чекам вас!

— Част ми је — рекао је начелник тајне службе и, окренувши се, отишао са балкона. Чуло се како му мокар песак у врту шкрипи под ногама, затим се чуо бат његових чизама по мермеру између лавова. После су му биле одсечене ноге, тело, а на крају је нестала и капуљача. тек тада је прокуратор видео да сунца више нема, и да се сумрак спустио.

Поглавље 26 ПОГРЕБ

Можда је тај сумрак и био разлог што се прокураторов изглед нагло променио. Он као да је наједном остарио, згрбио се, а сем тога, постао је и узнемирен. Једном се осврнуо и из неких разлога стресао кад је бацио поглед на празну фотељу, на чијем је наслону лежао плашт. Ближила се празнична ноћ, вечерње сенке су играле своју игру, и премореном прокуратору се највероватније причинило да неко седи у празној фотељи. Допустивши себи да буде малодушан и додирнувши плашт, прокуратор га је оставио и почео да корача по балкону, час трљајући руке, час прилазећи столу и узимајући пехар, час заустављајући и гледајући тупо мозаик пода, као да је хтео да на њему прочита некаква писмена.

Тог дана га је већ по други пут обузела потиштеност. Трљајући слепоочницу у којој га је само помало тиштала тупа успомена на паклени јутарњн бол, прокуратор се стално трудио да схвати где је узрок његових душевних мука. И брзо је то схватио, али се потрудио да се заваре. Било му је јасно да је тог дана нешто неповратно пропустио, а сада то пропуштено жели да надокнади некаквим ситним и ништавним, а што је најважније, закаснелим чиновима. Заваравање самога себе састојало се у томе што је прокуратор покушавао да сугерише себи како ти његови чиновци, садашњи, вечерашњи, нису ништа мање важни од јутрошње пресуде. Али то прокуратору никако није полазило за руком.

Када се једном окренуо, нагло се зауставио и звизнуо. Као одговор на овај звиждук у сумраку је одјекнуо дубок лавеж, а из врта је излетео на балкон циновски пас сиве боје, шилатих ушију, с огрлицом на којој су биле позлаћене плочице.

– Банга, Банга, – слабо крикнул прокуратор.

Пес поднялся на задние лапы, а передние опустил на плечи своему хозяину, так что едва не повалил на пол, и лизнул его в щеку. Прокуратор сел в кресло, Банга, высунув язык и часто дыша, улегся у ног хозяина, причем радость в глазах пса означала, что кончилась гроза, единственное в мире, чего боялся бесстрашный пес, а также то, что он опять тут, рядом с тем человеком, которого любил, уважал и считал самым могучим в мире, повелителем всех людей, благодаря которому и самого себя пес считал существом привилегированным, высшим и особенным.

Но, улегшись у ног и даже не глядя на своего хозяина, а глядя в вечеряющий сад, пес сразу понял, что хозяина его постигла беда. Поэтому он переменил позу, поднялся, зашел сбоку и передние лапы и голову положил на колени прокуратору, вымазав полы плаща мокрым песком. Вероятно, действия Банги должны были означать, что он утешает своего хозяина и несчастье готов встретить вместе с ним. Это он пытался выразить и в глазах, скашиваемых к хозяину, и в насторожившихся наостренных ушах. Так оба они, и пес и человек, любящие друг друга, встретили праздничную ночь на балконе.

В это время гость прокуратора находился в больших хлопотах. Покинув верхнюю площадку сада перед балконом, он по лестнице спустился на следующую террасу сада, повернул направо и вышел к казармам, расположенным на территории дворца. В этих казармах и были расквартированы те две кентурии, которые пришли вместе с прокуратором на праздники в Ершалаим, а также тайная стража прокуратора, командовал которой этот самый гость.

Гость провел в казармах немного времени, не более десяти минут, но по прошествии этих десяти минут со двора казарм выехали три повозки, нагруженные шанцевым инструментом и бочкой с водою. Повозки сопровождали пятнадцать человек в серых плащах, верховые. В сопровождении их повозки выехали с территории дворца через задние ворота, взяли на запад, вышли из ворот в городской стене и пошли по тропинке сперва на вифлеемскую дорогу, а потом по ней на север, дошли до перекрестка у Хевронских ворот и тогда двинулись по Яффской дороге, по которой днем проходила процессия с осужденными на казнь. В это время было уже темно и на горизонте показалась луна.

Вскорости после того как уехали повозки с сопровождающей их командой, отбыл с территории дворца верхом и гость прокуратора, переодетый в темный поношенный хитон. Гость направился не за город, а в город. Через некоторое время его можно было видеть подъезжающим к крепости Антония, расположенной на севере и в непосредственной близости от великого храма. В крепости также гость пробыл очень недолго, а затем след его

— Банга, Банга — тихо же викнуо прокуратор.

Пас се пропео на задње шапе, а предње је ставио на рамена своме газди, тако да га умало није оборио на под, и лизнуо га по образу. Прокуратор је сео у фотелју. Банга се, исплазивши језик и дахћући, испружио крај газдиних ногу, и при том је радост у очима пса означавала да је прошла непогода, једино чега се на овоме свету бојао неустрашиви пас, а такође и да је он поново ту, крај човека кога воли, поштује и сматра најмоћнијим на свету, господарем свих људи, и захваљујући коме је и самога себе сматрао повлашћеним и вишим, значајнијим бићем.

Али, испруживши се крај ногу, па чак и не гледајући свог газду, већ гледајући вечерњи врт, пас је одмах схватио да се његовом газди десила некаква несрећа. Због тога је променио положај, устао, пришао са стране и предње шапе и главу ставио на прокураторова колена, испрљавши пешеве плашта мокрым песком. Бангини поступци вероватно су имали да означе како он теши свог газду и да је спреман са њим да подели несрећу. То је покушао да изрази и очима, окренутим према газди, и наћуљеним ушима. Тако су обојица, пас и човек, који су волели један другог, дочекали празничну ноћ на балкону.

У то доба гост прокураторов је био врло запослен. Напустивши горњи део врта пред балконом, он се степеницама спустио на следећу терасу врта, скренуо удесно и стигао до касарни, које су се налазиле на територији палате. У овим касарнама су биле смештене две кентурије, које су стигле заједно са прокуратором за празнике у Јерушалаим, а исто тако и тајна пратња прокураторова, којом је командовао овај исти гост.

Гост се у касарнама уздржао веома кратко, не дуже од десетак минута, а када је прошло тих десетак минута, из дворишта касарне су изашла троја кола, натоварена алатом за копање шанчева и буретом воде. Кола је пратило петнаест људи у сивим плаштевима и на коњима. У њиховој пратњи кола су напустила територију палате кроз задњу капију, кренула ка западу, изишла кроз капију градских зидина и скренула стазом прво ка Витлејемском путу, а затим, њиме идући на север, стигла до раскрснице крај Хевронске капије и одатле кренула путем за Јафу, којим се тога дана кретала процесција са осуђеницима на смрт. У то доба се већ било смрачило, и на хоризонту се појавио месец.

Убрзо пошто су отишли кола и пратећи одред, са територије палате је изјахао и прокураторов гост, који се пресвукао у таман, изношени хитон. Гост није кренуо ван града, већ у град. После извесног времена могло је да се види како је дојахао до Антонијево тврђаве, која се налазила на северу и у непосредној близини великог храма. И у тврђави се гост задржао врло кратко, а затим се његов траг појавио у Доњем граду, у његовим кривудама и запетљаним улицама. Овамо је већ гост дојахао на

обнаружился в Нижнем Городе, в кривых его и путаных улицах. Сюда гость приехал уже верхом на муле.

Хорошо знавший город гость легко разыскал ту улицу, которая ему была нужна. Она носила название Греческой, так как на ней помещалось несколько греческих лавок, в том числе одна, в которой торговали коврами. Именно у этой лавки гость остановил своего мула, слез и привязал его к кольцу у ворот. Лавка была уже заперта. Гость вошел в калитку, находившуюся рядом со входом в лавку, и попал в квадратный небольшой дворик, покоем обставленный сараями. Повернув во дворе за угол, гость оказался у каменной террасы жилого дома, увитой плющом, и осмотрелся. И в домике и в сараях было темно, еще не зажигали огня. Гость негромко позвал:

— Низа!

На зов этот заскрипела дверь, и в вечернем полумраке на терраске появилась молодая женщина без покрывала. Она склонилась над перилами терраски, тревожно всматриваясь, желая узнать, кто пришел. Узнав пришельца, она приветливо заулыбалась ему, закивала головой, махнула рукой.

— Ты одна? — негромко по-гречески спросил Афраний.

— Одна, — шепнула женщина на терраске. — Муж утром уехал в Кесарию, — тут женщина оглянулась на дверь и шепотом добавила: — Но служанка дома. — Тут она сделала жест, означающий — "входите". Афраний оглянулся и вступил на каменные ступени. После этого и женщина и он скрылись внутри домика.

У этой женщины Афраний пробыл совсем уже недолго — никак не более минут пяти. После этого он покинул дом и террасу, пониже опустил капюшон на глаза и вышел на улицу. В домах в это время уже зажигали светильники, предпраздничная толчея была все еще очень велика, и Афраний на своем муле потерялся в потоке прохожих и всадников. Дальнейший путь его никому не известен.

Женщина же, которую Афраний назвал Низа, оставшись одна, начала переодеваться, причем очень спешила. Но как ни трудно ей было разыскивать нужные ей вещи в темной комнате, светильника она не зажигала и служанку не вызывала. Лишь после того как она была уже готова и на голове у нее было темное покрывало, в домике послышался ее голос:

— Если меня кто-нибудь спросит, скажи, что я ушла в гости к Энанте.

Послышалось ворчание старой служанки в темноте:

— К Энанте? Ох уж эта Энанта! Ведь запретил же муж ходить к ней! Сводница она, твоя Энанта! Вот скажу мужу...

— Ну, ну, ну, замолчи, — отозвалась Низа и, как тень, выскользнула из домика. Сандалии низы

Пошто је добро познавао град, гост је лако пронашао улицу која му је била потребна. Она се звала Грчка, пошто се у њој налазило неколико грчких дућана, а међу њима и један у коме су продавани ћилими. Управо код тог дућана гост је и зауставио своју мазгу, сјахао и привезао је за алку крај капије. Дућан је већ био затворен. Гост је ушао на капицик и нашао се у омањем квадратном дворишту, које је било на покој опасано магазима. Скренувши за угао у дворишту, гост се нашао крај камене терасе стамбене куће обавијене пузавицом и осврнуо се. И у кући и у магазима била је помрчина, светлости још нису биле упаљене. Гост је тихо позвао:

— Низа!

На његов позив шкрипнула су врата, и у вечерњем сумраку се на тераси појавила млада жена без зара. Нагла се преко ограде на терасици, узнемирено гледајући не би ли докучила ко је то дошао. Када је познала госта, пријатељски му се осмехнула, климнула главом и махнула му руком.

— Јеси ли сама? — тихо је на грчком упитао Афраније.

— Сама сам — прошаптала је жена на тераси. — Муж ми је јутрос отпутовао у Кесарију — ту се жена осврнула према вратима и шапатам додала: — Али је зато служавка код куће. Тада је начинила покрет руком, који је означавао »уђите«. Афраније се осврнуо и закорачио на камене степенице. После тога су жена и он нестали у кући.

Код те жене се Афраније задржао сасвим кратко — не дуже од пет минута. После тога је напустио и кућу и терасу, навукао капуљачу на очи и изишао на улицу. У кућама су у то време већ паљене светиљке, претпразничка гужва је још увек била велика и Афраније се на својој мазги изгубио у бујици пролазника и коњаника. Куда је даље отишао, никоме није познато.

А када је жена коју је Афраније ослновио са »Низа« остала сама, почела је да се пресвлачи и при том је много журила. Али, ма колико јој било тешко да тражи потребне ствари у мрачној соби, светиљку није палила нити служавку позивала. Тек када је била спремна и када је на главу већ ставила таман зар, у кући се зачуо њен глас:

— Ако ме неко буде тражио, реци да сам отишла у госте Енанти.

Зачуло се гуњњање старе служавке у помрчини:

— Енанти? Ех, и та Енанта! Па муж ти је забранио да одлазиш к њој! Подвачица је та твоја Енанта. Рећи ћу ти мужу...

— Де, де, де, умукни — одговорила је Низа и као сенка измигољила из кућице. Низине сандале су

простучали по каменным плитам дворика. Служанка с ворчанием закрыла дверь на террасу. Низа покинула свой дом.

В это самое время из другого переулка в Нижнем Городе, переулка изломанного, уступами сбежавшего к одному из городских прудов, из калитки неприглядного дома, слепой своей стороной выходящего в переулок, а окнами во двор, вышел молодой, с аккуратно подстриженной бородой человек в белом чистом кефи, ниспадавшем на плечи, в новом праздничном голубом таллифе с кисточками внизу и в новеньких скрипящих сандалиях. Горбоносый красавец, принарядившийся для великого праздника, шел бодро, обгоняя прохожих, спешащих домой к праздничной трапезе, смотрел, как загоралось одно окно за другим. Молодой человек направлялся по дороге, ведущей мимо базара ко дворцу первосвященника Каифы, расположенному у подножия храмового холма.

Через некоторое время его можно было видеть входящим в ворота двора Каифы. А через некоторое время еще – покидающим этот двор.

После посещения дворца, в котором уже пылали светильники и факелы, в котором шла праздничная суета, молодой человек пошел еще бодрее, еще радостнее и заспешил обратно в Нижний Город. На том самом углу, где улица вливалась в базарную площадь, в кипении и толчее его обогнала как бы танцующей походкой идущая легкая женщина в черном покрывале, накинутом на самые глаза. Обгоняя молодого красавца, эта женщина на мгновение откинула покрывало повыше, метнула в сторону молодого человека взгляд, но не только не замедлила шага, а ускорила его, как будто бы пытаясь скрыться от того, кого она обогнала.

Молодой человек не только заметил эту женщину, нет, он узнал ее, а узнав, вздрогнул, остановился, в недоумении глядя ей в спину, и тотчас же пустился ее догонять. Едва не сбив с ног какого-то прохожего с кувшином в руках, молодой человек догнал женщину и, тяжело дыша от волнения, окликнул ее:

— Низа!

Женщина повернулась, прищурилась, причем на лице ее выразилась холодная досада, и сухо ответила по-гречески:

— Ах, это ты, Иуда? А я тебя не узнала сразу. Впрочем, это хорошо. У нас есть примета, что тот, кого не узнают, станет богатым...

Волнуясь до того, что сердце стало прыгать, как птица под черным покрывалом, Иуда спросил прерывающимся шепотом, опасаясь, чтобы не услышали прохожие:

— Куда же ты идешь, Низа?

— А зачем тебе это знать? — ответила Низа, замедляя шаг и надменно глядя на Иуду.

Тогда в голосе Иуды послышались какие-то детские интонации, он зашептал растерянно:

— Но как же?.. Ведь мы же условились. Я хотел

заклопарале по каменным плочама дворишта. Служавка је, гунђајућн, затворила врата која су водила на терасу. Низа је напустила кућу.

У то исто доба, из друге улицице у Доњем граду, улицице кривудавае, која се степенасто спуштала према једним од градских рибњака, из капицика неугледне куће, окренуте зидом у улицицу, а прозорима у двориште, изишао је млад човек, уредно подшишане брадице, у белој чистој капи, која му је падала на рамена, у новом плавом празничном талиту са кићанкама и новим сандалама које су шкрипутале. Лепотан с кукастим носем, дотеран за велики празник, корачао је чило, претичући пролазнике, који су хитали кућама за празничну трпезу, и гледао како се прозори осветљавају један за другим. Младић је кренуо путем поред тржнице ка палати првосвештеника Каифе, која се налазила у подножју брда на коме је био храм.

После извесног времена могло се видети како он улази на капију Каифине палате. А још нешто касније - како напушта ту палату.

После посете палати, у којој су већ горели свећњаци и бакље, и у којој је владала празнична ужурбаност, младић је ишао још чилије, још веслије и пожурио је назад у Доњи град. На оном истом углу где је улица излазила на пијачни трг, у вреви и гужви престигла га је готово разиграним кораком лака жена под црним заром, намакнути на саме очи. Престижући младог лепотана, ова жена је за тренутак мало подигла зар, бацила поглед на младића, али не само да није успорила корак већ га је чак и убрзала, као да је покушала да се сакрије од онога кога је престигла.

Младић не само да је приметио ову жену, он је њу и познао, а познавши је, задрхтао, зауставио се гледајући јој у недоумици у леђа и сместа пожурио да је стигне. Умало не оборивши неког пролазника с крчагом у руци, младић је сустигао жену и, задихан од узбуђења, позвао:

— Низа!

Жена се окренула, зачкиљила очима, при том јој се на лицу појавио израз хладне зловоље, и суво му одговорила на грчком:

— Ах, то си ти, Јудо? Нисам те одмах познала. Уосталом, то је добро. Код нас верују да ће онај кога не познаш постати богат...

Узбуђен до те мере да му је срце почело да скаче као птица под црним покривачем, Јуда је упитао испрекиданим шапатам, бојећи се да га не чују пролазници:

— Куда си кренула, Низа?

— А зашто би то морао да знаш? — одговорила је Низа, успоравајући корак и надмено гледајући Јуду.

Тада се у Јудином гласу зачуо некакав детињи тон, он је почео смушено да шапуће.

— Па како?.. Договорили смо се. Хтео сам да

зайти к тебе. Ты сказала, что весь вечер будешь дома...

— Ах нет, нет, — ответила Низа и капризно выставила вперед нижнюю губу, отчего Иуде показалось, что ее лицо, самое красивое лицо, какое он когда-либо видел в жизни, стало еще красивее, — мне стало скучно. У вас праздник, а что же прикажешь делать мне? Сидеть и слушать, как ты вздыхаешь на террасе? И бояться к тому же, что служанка расскажет об этом мужу? Нет, нет, и я решила уйти за город слушать соловьев.

— Как за город? — спросил растерявшийся Иуда, — одна?

— Конечно, одна, — ответила Низа.

— Позволь мне сопровождать тебя, — задыхаясь, попросил Иуда. Мысли его помутились, он забыл про все на свете и смотрел молящими глазами в голубые, а теперь казавшиеся черными глаза Низы. Низа ничего не ответила и прибавила шаг.

— Что же ты молчишь, Низа? — жалобно спросил Иуда, ровняя по ней свой шаг.

— А мне не будет скучно с тобой? — вдруг спросила Низа и остановилась. Тут мысли Иуды совсем смешались.

— Ну, хорошо, — смягчилась наконец Низа, — пойдем.

— А куда, куда?

— Погоди... зайдем в этот дворик и условимся, а то я боюсь, что кто-нибудь из знакомых увидит меня и потом скажут, что я была с любовником на улице.

И тут на базаре не стало Низы и Иуды. Они шептались в подворотне какого-то двора.

— Иди в масличное имение, — шептала Низа, натягивая покрывало на глаза и отворачиваясь от какого-то человека, который с ведром входил в подворотню, — в Гефсиманию, за Кедрон, понял?

— Да, да, да.

— Я пойду вперед, — продолжала Низа, — но ты не иди по моим пятам, а отделись от меня. Я уйду вперед... Когда перейдешь поток... ты знаешь, где грот?

— Знаю, знаю...

— Пройдешь мимо масличного жома вверх и поворачивай к гроту. Я буду там. Но только не смей идти сейчас же за мной, имей терпение, подожди здесь. — И с этими словами Низа вышла из подворотни, как будто и не говорила с Иудой.

Иуда простоял некоторое время один, стараясь собрать разбегающиеся мысли. В числе их была мысль о том, как он объяснит свое отсутствие на праздничной трапезе у родных. Иуда стоял и придумывал какую-то ложь, но в волнении ничего как следует не обдумал и не приготовил, и его ноги сами без его воли вынесли его из подворотни вон.

Теперь он изменил свой путь, он не стремился уже в Нижний Город, а повернулся обратно к дворцу Каифы. (Теперь Иуда плохо видел окружающее.) Праздник уже вошел в город. Теперь вокруг Иуды в окнах не только сверкали огни, но уже слышались славословия. Последние опоздавшие гнали осликов, подхлестывали их, кричали на них.

навертим тебе. Рекла си да ћеш цело вече бити код куће...

— Ах, не, не — одговорила је Низа и ћудљиво истурила дољу усну, и стога се Јуди учинило да јој је лице, најлепше лице које је икад видео у животу, постало још лепше — било ми је досадно. Вама је празник и шта би хтео ја да радим? Да седим и слушама како ти уздишеш на тераси? И уз то да страхујем да ће служавка испричати све мужу? Не, не, одлучила сам да одем ван града и слушама славује.

— Како ван града? — упитао је збуњени Јуда — сама?

— Разуме се, сама — одговорила је Низа.

— Допусти ми да те пратим — задихано је замолио Јуда. Мисли су му се збркале, заборавио је све на свету и гледао молећивим погледом у плаве Низине очи, које су сада изгледале црне.

Низа ништа није одговорила и убрзала је корак.

— Зашто ћутиш, Низа? — жалостиво је упитао Јуда, држећи корак са њом.

— А да ми не буде досадно са тобом? — наједном је упитала Низа и зауставила се. Тада су се Јудине мисли потпуно помрсиле.

— Па, добро — на крају се откравила Низа — хајдемо.

— А куда, куда?

— Причекај... свратићемо у ово двориште и договорићемо се, јер се бојим да ме неко од познаника не види, па да се после не прича како сам са љубавником била на улици.

И тада су Низа и Јуда нестали са трга. Дошаптавали су се у капији неког дворишта.

— Иди у маслињак — шаптала је Низа навлачећи зар на очи и окрећући се од неког човека који је с кофом улазио у двориште — у Гетсиманију, преко Кедрона, јеси ли разумео?

— Да, да, да.

— Ја ћу поћи напред — наставила је Низа — али ти не иди за мном, одвој се од мене. Ја ћу отићи нанред... Када пређеш поток... знаш ли где је пећина?

— Знам, знам...

— Проћи ћеш поред жрвња за маслине навише и онда скрени ка пећини. Ја ћу бити тамо. Али не смеш да поћеш одмах за мном, имај стрпљења, причекај овде. — И са тим речима Низа је изишла из капије, као да није ни говорила са Јудом.

Јуда је постојао извесно време сам, трудећи се да сабере раштркане мисли. Између осталих врзмала му се и мисао о томе како да објасни рођацима зашто није присуствовао праздничној трпези. Јуда је стајао и смишљао некакву лаж, али од узбуђења ништа паметно није смислио ни припремио, и ноге су га саме, против његове воље, извеле из капије.

Сада је променио свој пут, није више хитао у Доњи град, већ је кренуо натраг на Каифиној палати. Празник је већ стигао у град. Сада су око Јуде не само светлели пламичци у прозорима већ су се чуле и псалмодије. По улици су последњи закаснили пролазници терали магариће, шибали их, викали на њих. Ноге су саме носиле Јуду, и он није

Ноги сами несли Иуду, и он не заметил, как мимо него пролетели мшистые страшные башни Антония, он не слышал трубного рева в крепости, никакого внимания не обратил на конный римский патруль с факелом, залившим тревожным светом его путь.

Пройдя башню, Иуда, повернувшись, увидел, что в страшной высоте над храмом зажглись два гигантских пятисвечия. Но и их Иуда разглядел смутно, ему показалось, что над Ершалаимом засветились десять невиданных по размерам лампад, спорящих со светом единственной лампы, которая все выше подымалась над Ершалаимом, – лампы луны.

Теперь Иуде ни до чего не было дела, он стремился к Гефсиманским воротам, он хотел поскорее покинуть город. По временам ему казалось, что впереди него, среди спин и лиц прохожих, мелькает танцующая фигурка, ведет его за собой. Но это был обман – Иуда понимал, что Низа значительно обогнала его. Иуда пробежал мимо меняльных лавок, попал наконец к Гефсиманским воротам. В них, горя от нетерпения, он все-таки вынужден был задержаться. В город входили верблюды, вслед за ними въехал военный сирийский патруль, который Иуда мысленно проклял...

Но все кончается. Нетерпеливый Иуда был уже за городской стеной. По левою руку от себя Иуда увидел маленькое кладбище, возле него несколько полосатых шатров богомольцев. Пересекши пыльную дорогу, заливаемую луной, Иуда устремился к Кедронскому потоку, с тем чтобы его пересечь. Вода тихо журчала у Иуды под ногами. Перепрыгивая с камня на камень, он наконец выбрался на противоположный гефсиманский берег и с великой радостью увидел, что дорога над садами здесь пуста. Невдалеке уже виднелись полуразрушенные ворота масличного имения.

После душного города Иуду поразил одуряющий запах весенней ночи. Из сада через ограду выливалась волна запахов миртов и акаций с гефсиманских полей.

Ворота никто не охранял, никого в них не было, и через несколько минут Иуда уже бежал под таинственной тенью развесистых громадных маслин. Дорога вела в гору, Иуда подымался, тяжело дыша, по временам попадая из тьмы в узорчатые лунные ковры, напоминавшие ему те ковры, что он видел в лавке у ревнивого мужа Низы.

Через некоторое время мелькнул на левой руке у Иуды, на поляне, масличный жом с тяжелым каменным колесом и груды каких-то бочек. В саду никого не было. Работы закончились на закате и теперь над Иудой гремели и заливались хоры соловьев.

Цель Иуды была близка. Он знал, что направо в темноте сейчас начнет слышать тихий шепот падающей в гроте воды. Так и случилось, он

ни запазио како су поред њега пролетеле маховином обрасле страшне Антонијеве куле, није чуо ни рику труба у тврђави, није уопште обратио пажњу на коњичку римску патролу са бакљом, која му је немирном светлошћу осветлила пут.

Прошавши кулу, Јуда се осврнуо и угледао како су се у страшној висини над храмом упалила два циновска петокрака свећњака. Али и њих је Јуда видео као у магли, учинило му се да се над Јерушалаимом упалило десет невиђено великих кандила, која су се надметала са светлошћу јединог кандила које се све више дизало изнад Јерушалаима - месечевог кандила.

Сада се Јуде више ништа није тицало, он је журио ка Гетсиманској (капији, хтео је да што пре напусти град. С времена на време чинило му се да се испред њега, између леђа и лица пролазника појављује разиграна прилика, да га води за собом. Али, то је била варка — Јуда је схватао да је Низа далеко испред њега. Јуда је протрчао поред мењачница и на крају стигао до Гетсиманске капије. На њој је, пламтећи од нестрпљења, ипак био принуђен да се заустави. У град су улазиле камиле, за њима је ушла сиријска војна патрола, коју је Јуда у себи проклео...

Али, све има крај. Нестрпљиви Јуда је већ био изван градских зидина. Са леве стране од себе Јуда је угледао мало гробље, а крај њега неколико пругастих богомолчких шатора. Пресекавши прањави пут, осветљен месечином, Јуда је кренуо ка Кедронском потоку да би прешао преко њега. Вода је тихо жуборила под Јудиним ногама. Прескачући са камена на камен, он је најзад стигао на супротну, гетсиманску обалу и са радошћу угледао да је пут изнад воћњака пуст. У близини се већ видела полуразрушена капија маслињака.

После загушљивог града, Јуду је ошамутио замаман мирис пролећне ноћи. Из врта је преко ограде допирао са гетсиманских поља талас мириса мирте и багрема.

Капију нико није чувао, никога у њој није било, и кроз неколико минута Јуда је већ трчао под тајанственом сенком гранатих огромних маслина. Пут је водио у брдо, Јуда се успињао, тешко дишући, каткад доспевајући из помрчине на шарене месечеве ћилиме, што су му личили на ћилиме које је видео у дућану љубоморног Низиног мужа.

После извесног времена, лево од Јуде помолила се преса за маслине са тешким каменом жрвњем и гомила некакве буради. У врту није било никога. Радови су завршени у смирај дана. У врту није било ни живе душе, и сада је над Јудом брујала и разлегала се песма славуја.

Јуда је већ био близу циља. Знао је да ће са десне стране у помрчини ускоро зачути тихи жубор воде која пада у пећини. Тако се и десило, чуо га је.

услыхал его. Становилось прохладнее.

Тогда он замедлил шаг и негромко крикнул:

– Низа!

Но вместо Низы, отлепившись от толстого ствола маслины, на дорогу выпрыгнула мужская коренастая фигура, и что-то блеснуло у нее в руке и тотчас потухло.

Иуда слабо вскрикнул, бросился назад но второй человек преградил ему путь.

Первый, что был впереди, спросил Иуду:

– Сколько получил сейчас? Говори, если хочешь сохранить жизнь!

Надежда вспыхнула в сердце Иуды. Он отчаянно вскричал:

– Тридцать тетрадрахм! Тридцать тетрадрахм! Все, что получил, с собою. Вот деньги! Берите, но отдайте жизнь!

Человек спереди мгновенно выхватил из рук Иуды кошель. И в тот же миг за спиной у Иуды взлетел нож, как молния, и ударил влюбленного под лопатку. Иуду швырнуло вперед, и руки со скрюченными пальцами он выбросил в воздух. Передний человек поймал Иуду на свой нож и по рукоятке всадил его в сердце Иуды.

– Ни... за... – не своим, высоким и чистым молодым голосом, а голосом низким и укоризненным проговорил Иуда и больше не издал ни одного звука. Тело его так сильно ударилось об землю, что она загудела.

Тогда третья фигура появилась на дороге. Этот третий был в плаще с капюшоном.

– Не медлите, – приказал третий.

Убийцы быстро упаковали кошель вместе с запиской, поданной третьим, в кожу и перекрестили ее веревкой. Второй засунул сверток за пазуху, и затем оба убийцы бросились с дороги в стороны, и тьма их съела между маслинами. Третий же присел на корточки возле убитого и заглянул ему в лицо. В тени оно представилось смотрящему белым, как мел, и каким-то одухотворенно красивым.

Через несколько секунд никого из живых на дороге не было. Бездыханное тело лежало с раскинутыми руками. Левая ступня попала в лунное пятно, так что отчетливо был виден каждый ремешок сандалии.

Весь Гефсиманский сад в это время гремел соловьиным пением. Куда направились двое зарезавших Иуду, не знает никто, но путь третьего человека в капюшоне известен. Покинув дорожку, он устремился в чашу масличных деревьев, пробираясь к югу. Он перелез через ограду сада вдалеке от главных ворот, в южном углу его, там, где вывалились верхние камни кладки. Вскоре он был на берегу Кедрона. Тогда он вошел в воду и пробирался некоторое время по воде, пока не увидел вдали силуэты двух лошадей и человека возле них.

Лошади также стояли в потоке. Вода струилась, омывая их копыта. Коновод сел на одну из

Бивало је прохладно.

Тада је успорио корак и тихо позвао:

— Низа!

Али, уместо Низе, од дебелог маслиновог стабла одвојила се и на пут искочила снажна мушка прилика, нешто је блеснуло у њеној руци и одмах се угасило.

Јуда је одскочио унатраг и тихо узвикнуо. Други човек му је препречио пут.

Први, онај испред, упитао је Јуду:

— Колико си сада добио? Говори, ако ти је живот мио!

Нада је синула у Јудином срцу. Очајнички је викнуо:

— Тридесет тетрадрахми! Тридесет тетрадрахми! Све што сам добио код мене је! Ево новца! Узмите га, али ми живот поклоните!

Човек који је стајао испред Јуде брзо је истргао из његових руку кесу. И истог тренутка се иза Јудиних леђа виноу нож и забио заљубљеноме под плећку. Јуду је нешто одбацило напред, и он је избацио у ваздух руке са згрченим прстима. Предњи човек дочекао је Јуду на свој нож и до ручице га забио у Јудино срце.

— Ни...за... — изговорио је Јуда не више звонко и и младалачки чисто, већ дубоко и прекорно, и више није испустио ни гласа. Тело му је тако снажно лупило о Земљу да је она забрујала.

Тада се на путу појавила трећа прилика. Овај трећи је био у плашту са капуљачом.

— Не оклевајте — наредио је трећи.

Убице су брзо упаковале кесу заједно са цедуљом коју им је пружио трећи, и унакрст увезали канапом. Други је ставио смотуљак у недра и затим су обе убице стрчале са пута у страну, и помрчина их је прогутала међу маслинама. Трећи је чучнуо поред убијенога и загледао му се у лице. У сенци му се учинило да је оно бледо као креч и некако продуховљено лепо.

За који трен на путу није било никог живог. Беживотно тело лежало је раширених руку. Лево стопало се нашло у мрљи месечине, тако да се јасно видео сваки каишић сандале.

Целим гетсиманским вртом разлегала се у то доба песма славуја. Куда су отишла она двојица што су прекрала Јуду, то нико не зна, али је пут трећег човека са капуљачом познат. Напустивши стазу, он се упутио кроз густ маслињак према југу. Прескочио је ограду врта далеко ол главне капије, на јужном углу, тамо где је испало горње камење ограде. Убрзо се нашао на обали Кедрона. Тада је ушао у воду и неко време се кретао кроз њу, све док у даљини није угледао силуете два коња и човека крај њих.

И коњи су стајали у потоку. Вода је текла и заплускивала им копита. Коноводац је сео на

лошадей, человек в капюшоне вскочил на другую, и медленно они оба пошли в потоке, и слышно было, как хрустели камни под копытами лошадей. Потом всадники выехали из воды, выбрались на Ершалаимский берег и пошли шагом под стеною города. Тут коновод отделился, ускакал вперед и скрылся из глаз, а человек в капюшоне остановил лошадь, слез с нее на пустынной дороге, снял свой плащ, вывернул его наизнанку, вынул из-под плаща плоский шлем без оперения, надел его. Теперь на лошадь вскочил человек в военной хламиде и с коротким мечом на бедре. Он тронул поводья, и горячая кавалерийская лошадь пошла рысью, потряхивая всадника. Путь был недалек. Всадник подъезжал к южным воротам Ершалаима.

Под аркою ворот танцевало и прыгало беспокойное пламя факелов. Караульные солдаты из второй кентурии молниеносного легиона сидели на каменных скамьях, играя в кости. Увидев въезжающего военного, солдаты вскочили с мест, военный махнул им рукой и въехал в город.

Город был залит праздничными огнями. Во всех окнах играло пламя светильников, и отовсюду, сливаясь в нестройный хор, звучали славословия. Изредка заглядывая в окна, выходящие на улицу, всадник мог видеть людей за праздничным столом, на котором лежало мясо козленка, стояли чаши с вином меж блюд с горькими травами.

Насвистывая какую-то тихую песенку, всадник неспешной рысью пробирался по пустынным улицам Нижнего Города, направляясь к Антониевой башне, изредка поглядывая на нигде не виданные в мире пятисвечия, пылающие над храмом, или на луну, которая висела еще выше пятисвечий.

Дворец Ирода Великого не принимал никакого участия в торжестве пасхальной ночи. В подсобных покоях дворца, обращенных на юг, где разместились офицеры римской когорты и легат легиона, светились огни, там чувствовалось какое-то движение и жизнь, передняя же часть, парадная, где был единственный и невольный жилец дворца – прокуратор, – вся она, со своими колоннадами и золотыми статуями, как будто ослепла под ярчайшей луной. Тут, внутри дворца, господствовали мрак и тишина.

И внутрь прокуратор, как и говорил Афранию, уйти не пожелал. Он велел постель приготовить на балконе, там же, где обедал, а утром вел допрос. Прокуратор лег на приготовленную ложе, но сон не пожелал прийти к нему. Оголенная луна висела высоко в чистом небе, и прокуратор не сводил с нее глаз в течение нескольких часов.

Примерно в полночь сон наконец сжалился над игемоном. Судорожно зевнув, прокуратор расстегнул и сбросил плащ, снял опоясывающий рубаху ремень с широким стальным ножом в

одного коща, человек с капюшачом је ускочио на другог, па су лагано кренули кроз поток и чуло се како крчка камење под коњским копитама. Затим су коњаници изјахали из воде, попели се на јерушалаимску обалу и кренули кораком под зидинама града. Тада се коњоводац одвојио, одјао напред и изгубио из вида, а човек с капуљачом је заставио коња, сјао са њега на пустом путу, скинуо свој плашт, изврнуо га на наличје, извукао испод плашта плитку кацигу без челенке, ставио је на главу. Сада је коња узјао човек у војној хламиди и са кратким мачем о бедру. Повукао је узде и плахи коњички коњ је кренуо касом, трукцајући јахача. Сада пут више није био дуг, Коњаник је пришао јужној капији Јерушалаима.

Под сводом капије је играо и подрхтавао немиран пламен буктиња. Стражари из друге кентурије Муњевитог легиона седели су на каменим клупама и коцкали се. Када су угледали официра који је улазио, војници су скочили са места, официр им је махнуо руком и ушао у град.

Град се купао у празничној светлости. У свим прозорима поигравали су пламичци свећњака и одасвуд су се, сливајући се у нескладан хор, чуле празничне псалмодије. Покаткад бацајући поглед у прозоре који су гледали на улицу, коњаник је могао да види људе за празничном трпезом са јарећим месом, где су пехари са вином стајали између тањира са горким травама.

Звиждујући некакву тиху песмицу, коњаник је лаганим касом пролазио кроз пуне улице Доњег града, ка Антонијевој кули, покаткад бацајући поглед на невидане у свету петокраке свећњаке који су пламтели над храмом или на месец који је био још виши од тих свећњака.

Палата Ирода Великого није ни на који начин учествовала у свечаности пасхалне ноћи. У споредним одајама палате, окренутим према југу, где су се сместили официри римске кохорте и легат легиона, гореле су светлости и тамо се наслућивало некакво кретање и живот, а предњи део, свечан, у коме је био једини и принудни становник палате — прокуратор — као да је цео, са својим колонијама и златним статуама, ослепео под сјајном месечином. Овде, у палати, владале су помрчина и тишина.

И, као што је и рекао Афранију, прокуратор није желео да уђе унутра. Наредио је да му се постела намести на балкону, тамо где је и ручао, а јутрос вршио саслушање. Прокуратор је легао у припремљену постелу, али му сан није долазио. Огољени месец је лебдео високо у чистом небу, и прокуратор није скидао са њега поглед током неколико сати.

Негде око поноћи сан се најзад сажалио на хегемона. Грозничаво зевнувши, прокуратор је откопчао и смакао плашт, скинуо појас са широким челичним ножом у канијама, којим је била опасана

ножнах, положил его в кресло у ложа, снял сандалии и вытянулся. Банга тотчас поднялся к нему на постель и лег рядом, голова к голове, и прокуратор, положив собаке руку на шею, закрыл наконец глаза. Только тогда заснул и пес.

Ложе было в полутьме, закрываемое от луны колонной, но от ступеней крыльца к постели тянулась лунная лента. И лишь только прокуратор потерял связь с тем, что было вокруг него в действительности, он немедленно тронулся по светящейся дороге и пошел по ней вверх прямо к луне. Он даже рассмеялся во сне от счастья, до того все сложилось прекрасно и неповторимо на прозрачной голубой дороге. Он шел в сопровождении Банги, а рядом с ним шел бродячий философ.

Они спорили о чем-то очень сложном и важном, причем ни один из них не мог победить другого. Они ни в чем не сходились друг с другом, и от этого их спор был особенно интересен и нескончаем. Само собой разумеется, что сегодняшняя казнь оказалась чистейшим недоразумением – ведь вот же философ, выдумавший столь невероятно нелепую вещь вроде того, что все люди добрые, шел рядом, следовательно, он был жив. И, конечно, совершенно ужасно было бы даже помыслить о том, что такого человека можно казнить. Казни не было! Не было! Вот в чем прелесть этого путешествия вверх по лестнице луны.

Свободного времени было столько, сколько надобно, а гроза будет только к вечеру, и трусость, несомненно, один из самых страшных пороков. Так говорил Иешуа Га-Ноцри. Нет, философ, я тебе возражаю: это самый страшный порок.

Вот, например, не струсил же теперешний прокуратор Иудеи, а бывший трибун в легионе, тогда, в долине дев, когда яростные германцы чуть не загрызли Крысобоя-великана. Но, помилуйте меня, философ! Неужели вы, при вашем уме, допускаете мысль, что из-за человека, совершившего преступление против кесаря, погубит свою карьеру прокуратор Иудеи?

– Да, да, – стонал и всхлипывал во сне Пилат. Разумеется, погубит. Утром бы еще не погубил, а теперь, ночью, взвесив все, согласен погубить. Он пойдет на все, чтобы спасти от казни решительно ни в чем не виноватого безумного мечтателя и врача!

– Мы теперь будем всегда вместе, – говорил ему во сне оборванный философ-бродяга, неизвестно каким образом вставший на дороге всадника с золотым копьем. – Раз один – то, значит, тут же и другой! Помянут меня, – сейчас же помянут и тебя! Меня – подкидыша, сына неизвестных родителей, и тебя – сына короля-звездочета и дочери мельника, красавицы Пилы.

– Да, уж ты не забудь, помяни меня, сына звездочета, – просил во сне Пилат. И, заручившись

кошуля, ставил га на фотелью край постеле, скинул сандале и испружился се. Банга је одмах устао, легао крај њега у кревет, главу уз главу, а прокуратор је, ставивши псу руку око врата, најзад затворио очи. Тек тада је заспао и пас.

Постеља је била у полумраку, заклоњена од месеца стубом, али се од улазних степеница пружала ка постељи трака месечине. И само што је прокуратор изгубио везу са оним што га је окруживало у стварности, одмах је кренуо осветљеним путем навише, право ка месецу. Чак се и насмејао у сну од среће, толико је све било дивно и непоновљиво на прозрачном плавом путу. Ишао је у пратњи Банге, а крај њега је ишао лутајући филозоф.

Расправљали су о нечем веома сложеном и важном, и при том никоме није полазило за руком да победи онога другог. Ни у чему се нису слагали један са другим, и због тога је њихов спор био занимљив и бесконачан. Само се по себи разуме да је данашње погубљење било најобичнији неспоразум јер је тај филозоф, који је измислио тако невероватно бесмислену ствар као што је то да су сви људи добри, ишао поред њега, што је значило да је био жив. И, разуме се, било би више него ужасно чак и помислити да би такав човек могао да се погуби. Погубљења није било! Није га било! Ето у чему је била дивота овог путовања уз степенице месеца.

Слободног времена су имали онолико колико им је било потребно, а непогода ће доћи тек увече, а кукавичлук је, несумњиво, један од најгорих порока. Тако је говорио Јешуа Ханоцри. Не, филозофе, противим се: то је најстрашнији порок.

Ето, на пример, садашњи прокуратор Јудеје, а бивши трибун у легиону, није био кукавица онда, у Долини девица, када разјарени Германи умало нису растргли Пацоловца-Горостаса. Али, опростите ми, филозофе! Зар ви, са вашим умом, можете и помислити да ће своју каријеру прокуратор Јудеје упропастити због човека који је учинио злодело против цезара?

— Да, да — стењао је и јецао у сну Пилат. Разуме се да ће је упропастити. Јутрос је још и не би упропастио, а сада, ноћу, одмеривши све, пристаје да је упропасти. Ставиће све на коцку да би спасао од погибије безумног сањара и врача, који апсолутно ни за шта није крив!

— Од сада ћемо заувек бити заједно — говорио му је у сну филозоф-луталица, који се необјашњиво нашао на путу коњаника златног копља. — Кад је ту један, значи да је ту и други! Чим помену мене, одмах ће поменути и тебе! Мене, нахоче, сина непознатих родитеља, и тебе, сина краља-астролога и млинарове ћерке, лепотице Пиле.

— Да, заиста ме не заборави, сети се мене, сина астрологовог — молио је Пилат у сну. И добивши у

во сне кивком идущего рядом с ним нищего из Эн-Сарида, жестокий прокуратор Иудеи от радости плакал и смеялся во сне.

Все это было хорошо, но тем ужаснее было пробуждение игемона. Банга зарычал на луну, и скользкая, как бы укатанная маслом, голубая дорога перед прокуратором провалилась. Он открыл глаза, и первое, что вспомнил, это что казнь была. Первое, что сделал прокуратор, это привычным жестом вцепился в ошейник Банги, потом большими глазами стал искать луну и увидел, что она немного отошла в сторону и посеребрилась. Ее свет перебивал неприятный, беспокойный свет, играющий на балконе перед самыми глазами. В руках у кентуриона Крысобоя пылал и коптил факел. Держащий его со страхом и злобой косился на опасного зверя, приготовившегося к прыжку.

– Не трогать, Банга, – сказал прокуратор больным голосом и кашлянул. Заслонясь от пламени рукою, он продолжал: – И ночью, и при луне мне нет покоя. О, боги! У вас тоже плохая должность, Марк. Солдат вы калечите...

В величайшем изумлении Марк глядел на прокуратора, и тот опомнился. Чтобы загладить напрасные слова, произнесенные со сна, прокуратор сказал:

– Не обижайтесь, кентурион, мое положение, повторяю, еще хуже. Что вам надо?

– К вам начальник тайной стражи, – спокойно сообщил Марк.

– Зовите, зовите, – прочищая горло кашлем, приказал прокуратор и стал босыми ногами нашаривать сандалии. Пламя заиграло на колоннах, застучали калиги кентуриона по мозаике. Кентурион вышел в сад.

– И при луне мне нет покоя, – скрипнув зубами, сам себе сказал прокуратор.

На балконе вместо кентуриона появился человек в капюшоне.

– Банга, не трогать, – тихо сказал прокуратор и сдал затылок пса.

Прежде чем начать говорить, Афраний, по своему обыкновению, огляделся и ушел в тень и, убедившись, что, кроме Банги, лишних на балконе нет, тихо сказал:

– Прошу отдать меня под суд, прокуратор. Вы оказались правы. Я не сумел уберечь Иуду из Кириафа, его зарезали. Прошу суд и отставку.

Афранию показалось, что на него глядят четыре глаза – собачьи и волчьи.

Афраний вынул из-под хламиды заскорюзлый от крови кошель, запечатанный двумя печатями.

– Вот этот мешок с деньгами подбросили убийцы в дом первосвященника. Кровь на этом мешке – кровь Иуды из Кириафа.

сну потврдан знак главом од просјака из Эн-Сарида, који је корачао крај њега, сурови прокуратор Јудеје је плакао од радости и смејао се у сну.

Све је то било лепо, али је утолико страшније било хегемонско буђење. Банга је зарежао на месец, и плави пут, клизав као да је утрвен уљем, нестао је пред прокуратором. Отворио је очи, и прво чега се сетио било је то да је погубљење обављено. Прво што је урадио прокуратор, било је да навикнутим покретом ухвати Бангину огрлицу, затим је болесним очима потражио месец и видео да се он померио мало у страну и да је постао сребрнаст. У његову светлост умешала се непријатна, немирна светлост, која је поигравала на балкону пред самим очима. У рукама кентуриона Пацоловца пламтела је и димила се бакља. Онај који ју је држао гледао је испод ока уплашено и бесно опасну животињу, која се припремала да скочи.

— Мир, Банга — рекао је прокуратор болесничким гласом и накашљао се. Заклањајући се од пламена руком, наставио је: — И ноћу, на месечини немам мира! О, богови! А и ваша дужност је лоша, Марк. Војнике сакатите...

Крајње запрепашћен, Марк је гледао прокуратора а овај је дошао себи. Да би загладио сувишне речи, које је онако иза сна изговорио, прокуратор је рекао:

— Не љутите се, кентурионе. Мој положај је, понављам, још гори. Шта вам је потребно?

— Стигао је начелник тајне страже — мирно је известио Марк.

— Пустите га, пустите — прочишћавајући кашљањем грло, наредио је прокуратор и почео босим ногама да тражи сандале. Пламен је заиграо на стубовима, зачуле су се кентурионове калиге како лупају по мозаику. Кентурион је изишао у врт.

— И на месечини немам мира — зашкрипавши зубима, рекао је прокуратор сам себи.

На балкону се, уместо кентуриона, појавио човек са капуљачом.

— Банга, мир — тихо је рекао прокуратор и стегао главу псу.

Пре но што ће почети да говори, Афраније се, по свом обичају, осврнуо и стао у сенку и, пошто се убедио да осим Банге на балкону нема никога, тихо рекао:

— Молим да ме предате суду, прокураторе. Били сте у праву. Нисам умео да сачувам Јуду из Кириата, преклали су га. Молим да ми се суди и подносим оставку.

Афранију се учинило да га гледају четворе очи: псеће и вучје.

Афраније је извукао испод хламиде кесу, скорушену од усирене крви и запечаћену са два печата.

— Ево, ову кесу с новцем подметнуле су убице у првосвештеникову кућу. Крв на овој кеси крв је - Јуде из Кириата.

– Сколько там, интересно? – спросил Пилат, наклоняясь к мешку.

– Тридцать тетрадрахм.

Прокуратор усмехнулся и сказал:

– Мало.

Афраний молчал.

– Где убитый?

– Этого я не знаю, – со спокойным достоинством ответил человек, никогда не расстававшийся со своим капюшоном, – сегодня утром начнем розыск. Прокуратор вздрогнул, оставил ремень сандалии, который никак не застегивался.

– Но вы наверное знаете, что он убит?

На это прокуратор получил сухой ответ:

– Я, прокуратор, пятнадцать лет на работе в Иудее. Я начал службу при Валерии Грате. Мне не обязательно видеть труп для того, чтобы сказать, что человек убит, и вот я вам докладываю, что тот, кого именовали Иуда из города Кириафа, несколько часов тому назад зарезан.

– Простите меня, Афраний, – ответил Пилат, – я еще не проснулся как следует, отчего и сказал это. Я сплю плохо, – прокуратор усмехнулся, – и все время вижу во сне лунный луч. Так смешно, вообразите. Будто бы я гуляю по этому лучу. Итак, я хотел бы знать ваши предположения по этому делу. Где вы собираетесь его искать? Садитесь, начальник тайной службы.

Афраний поклонился, пододвинул кресло поближе к кровати и сел, брякнув мечом.

– Я собираюсь его искать недалеко от масличного жома в Гефсиманском саду.

– Так, так. А почему именно там?

– Игемон, по моим соображениям, Иуда убит не в самом Ершалаиме и не где-нибудь далеко от него. Он убит под Ершалаимом.

– Считаю вас одним из выдающихся знатоков своего дела. Я не знаю, впрочем, как обстоит дело в Риме, но в колониях равного вам нет. Объясните, почему?

– Ни в коем случае не допускаю мысли, – говорил негромко Афраний, – о том, чтобы Иуда дался в руки каким-нибудь подозрительным людям в черте города. На улице не зарежешь тайно. Значит, его должны были заманить куда-нибудь в подвал. Но служба уже искала его в Нижнем Городе и, несомненно, нашла бы. Но его нет в городе, за это вам ручаюсь, если бы его убили вдалеке от города, этот пакет с деньгами не мог бы быть подброшен так скоро. Он убит вблизи города. Его сумели выманить за город.

– Не постигаю, каким образом это можно было сделать.

– Да, прокуратор, это самый трудный вопрос во всем деле, и я даже не знаю, удастся ли мне его разрешить.

– Действительно, загадочно! В праздничный вечер верующий уходит неизвестно зачем за город, покинув пасхальную трапезу, и там погибает. Кто и

– Занима ме колико ли је у њој — упитао је Пилат нагињући се над кесу.

— Тридесет тетрадрахми.

Прокуратор се подругљиво осмехнуо и рекао:

— Мало.

Афраније је ћутао.

— Где је убијени?

— То не знам — с мирним достојанством одговорио је човек који се никада није растајао од своје капуљаче — јутрос ћемо почети истрагу.

Прокуратор се стресао, оставио каиш сандале који никако није могао да закопча.

— Али ви сигурно знате да је убијен?

На то је прокуратор добио сув одговор:

— Ја, прокураторе, служим петнаест година у Јудеји. Почео сам да радим за време Валерија Грација. Ја не морам да видим леш да бих рекао да је човек убијен, па вас сада извештавам да је онај који се звао Јуда из града Кириата преклан пре неколико сати.

— Оппростите ми, Афраније — одговорио је Пилат — још се нисам пробудио како треба, због тога сам то рекао. Лоше спавам — прокуратор се осмехнуо и стално у сну видим месечев зрак. Тако смешно, замислите. Као да се шетам по том зраку. Дакле, хтео бих да чујем ваше мишљење о свему томе. Где се спремате да га тражите? Седите, начелниче тајне службе.

Афраније се поклонио, примакнуо фотелју ближе кревету и сео, звекнувши мечом.

— Намеравам да га тражим у близини пресе за маслине у Гетсиманском врту.

— Тако, тако. А зашто баш тамо?

— Хегемоне, по моме мишљењу, Јуда није био убијен у самом Јерушалаиму нити негде далеко од њега. Он је убијен у близини Јерушалаима.

— Сматрам да сте један од истакнутих зналаца свог посла. Уосталом, не знам како стоје ствари у Риму, али у колонијама премца немате. Объясните зашто?

— И не помишљај — говорио је тихо Афраније — да би Јуда пао у руке некаквим сумњивим људима у кругу града. На улици је немогуће некога тајно преклати. Значи, морали су га намамити у неки подрум. Али служба га је већ тражила у Доњем граду и свакако би га тамо и пронашла. Али у овом граду га нема, то вам јамчим. Да су га убили далеко од града, ова кеса с новцем не би била подметнута тако брзо. Убијен је у близини града. Успели су да га одмаме ван града,

— Не схватам на који је то начин било могуће учинити.

— Да, прокураторе, то је најтеже питање у целој овој ствари, и ја чак и не знам хоће ли ми поћи за руком да га одгонетнем.

— Одиста, загонетно! У празнично вече верник одлази, не зна се зашто, ван града, напустивши пасхалну трпезу, и тамо гине. Ко га је то и чиме

чем мог его выманить? Не сделала ли это женщина? – вдруг вдохновенно спросил прокуратор.

Афраний отвечал спокойно и веско:

– Ни в коем случае, прокуратор. Эта возможность совершенно исключена. Надлежит рассуждать логически. Кто был заинтересован в гибели Иуды? Какие-то бродячие фантазеры, какой-то кружок, в котором прежде всего не было никаких женщин. Чтобы жениться, прокуратор, требуются деньги, чтобы произвести на свет человека, нужны они же, но чтобы зарезать человека при помощи женщины, нужны очень большие деньги, и ни у каких бродяг их нету. Женщины не было в этом деле, прокуратор. Более того скажу, такое толкование убийства может только сбивать со следу, мешать следствию и путать меня.

– Я вижу, что вы совершенно правы, Афраний, – говорил Пилат, – и я лишь позволил себе высказать свое предположение.

– Оно, увы, ошибочно, прокуратор.

– Но что же, что же тогда? – воскликнул прокуратор, с жадным любопытством всматриваясь в лицо Афрания.

– Я полагаю, что это все те же деньги.

– Замечательная мысль! Но кто и за что мог предложить ему деньги ночью за городом?

– О нет, прокуратор, не так. У меня есть единственное предположение, и если оно неверно, то других объяснений я, пожалуй, не найду, – Афраний наклонился поближе к прокуратору и шепотом договорил: – Иуда хотел спрятать свои деньги в укромном, одному ему известном месте.

– Очень тонкое объяснение. Так, по-видимому, дело и обстояло. Теперь я вас понимаю: его выманили не люди, а его собственная мысль. Да, да, это так.

– Так. Иуда был недоверчив. Он прятал деньги от людей.

– Да, вы сказали, в Гефсимании. А вот почему именно там вы намерены искать его – этого я, признаюсь, не пойму.

– О, прокуратор, это проще всего. Никто не будет прятать деньги на дорогах, в открытых и пустых местах. Иуда не был ни на дороге в Хеврон, ни на дороге в Вифанию. Он должен был быть в защищенном, укромном месте с деревьями. Это так просто. А таких других мест, кроме Гефсимании, под Ершалаимом нету. Далеко он уйти не мог.

– Вы совершенно убедили меня. Итак, что же делать теперь?

– Я не медля начну искать убийц, которые выследили Иуду за городом, а сам тем временем, как я уж докладывал вам, пойду под суд.

– За что?

– Моя охрана упустила его вечером на базаре после того, как он покинул дворец Каифы. Как это произошло, не постигаю. Этого еще не было в моей

могао да измами? Да није то учинила нека жена? — наједном је надахнуто упитао прокуратор.

Афраније је одговорио мирно и одмерено:

— Нипошто, прокураторе. Та могућност је потпуно искључена. Треба расуђивати логично. Ко је био заинтересован да Јуда погине? Некакви лутајући фантасти, некакав кружок у коме, пре света, није било ниједне жене. Да би се неко оженио, прокураторе, мора да има новац, да би довео на свет човека, опет му је он потребан, али да се човек прекоље уз помоћ жене, потребан је врло велики новац, а скитнице новца немају. Жене овде није било, прокураторе. Штавише, рећи ћу вам да такво тумачење убиства може само да заметне трагове, омета истрагу и мени да смета.

— Видим да сте потпуно у праву, Афраније — рекао је Пилат — и ја сам само дозволио себи да изразим своју претпоставку.

— Она је, авај, погрешна, прокураторе.

— Па шта је онда посреди? — узвикнуо је прокуратор неуздружано, радознало се загледавши у Афранијево лице.

— Претпостављам да је посреди тај исти новац.

— Изврсна идеја! Али ко је и за шта могао да му понуди новац ноћу изван града?

— О не, прокураторе, то није тако. Имам само једну претпоставку и, ако она није тачна, друго објашњење можда нећу ни наћи. — Афраније се нагао ближе прокуратору и шапатам завршио: — Јуда је хтео да сакрије свој новац на тајном, само њему познатом месту.

— Врло проницљиво објашњење. Тако је очигледно и било. Сада вас схватам: нису га измамили из града људи, већ сопствена мисао. Да, да, тако је било.

— Тако је. Јуда је био неверљив. Криво је новац од људи.

— Да, рекли сте, у Гетсиманији. А зашто баш тамо намерава да га тражите то, морам да признам, не схватам.

— О, прокураторе, то је најједноставније од свега. Нико неће крити новац на путу, на отвореном и пустом месту. Јуда није био ни на хевронском путу ни на путу у Витанију. Он је морао бити на заштићеном и скровитом месту са дрвећем. То је тако једноставно. А других таквих места, осим Гетсиманије, у близини Јерушалаима нема. Далеко није могао да оде.

— Убедили сте ме потпуно. Дакле, шта сада да се ради?

— Одмах ћу почети да тражим убице које су ушле у траг Јуди изван града, а сам ћу се у међувремену, како сам вас већ известио, продати суду.

— Зашто?

— Моја стража га је испустила из вида синоћ на тржници, пошто је напустио Каифин дворац. Како се то десило, не иде ми у главу. Тако нешто ми се

жизни. Он был взят под наблюдение тотчас же после нашего разговора.

Но в районе базара он переложился куда-то, сделал такую странную петлю, что бесследно ушел.

– Так. Объявляю вам, что я не считаю нужным отдавать вас под суд. Вы сделали все, что могли, и никто в мире, – тут прокуратор улыбнулся, – не сумел бы сделать больше вашего. Взыщите с сыщиков, потерявших Иуду. Но и тут, предупреждаю вас, я не хотел бы, чтобы взыскание было хоть сколько-нибудь строгим. В конце концов, мы сделали все для того, чтобы позаботиться об этом негодяе! Да, забыл вас спросить, – прокуратор потер лоб, – как же они ухитрились подбросить деньги Каифе?

– Видите ли, прокуратор... Это не особенно сложно. Мстители прошли в тылу дворца Каифы, там, где переулочек господствует над задним двором. Они перебросили пакет через забор.

– С запиской?

– Да, точно так, как вы и предполагали, прокуратор. Да, впрочем, – тут Афраний сорвал печать с пакета и показал его внутренность Пилату.

– То, помилуйте, что вы делаете, Афраний, ведь печати-то, наверное, храмовые!

– Прокуратору не стоит беспокоить себя этим вопросом, – ответил Афраний, закрывая пакет.

– Неужели все печати есть у вас? – рассмеявшись, спросил Пилат.

– Иначе быть не может, прокуратор, – без всякого смеха, очень сурово ответил Афраний.

– Воображаю, что было у Каифы!

– Да, прокуратор, это вызвало очень большое волнение. Меня они приглашали немедленно.

Даже в полутьме было видно, как сверкают глаза Пилата.

– Это интересно, интересно...

– Осмеливаюсь возразить, прокуратор, это не было интересно. Скучнейшее и утомительнейшее дело. На мой вопрос, не выплачивались ли кому деньги во дворце Каифы, мне сказали категорически, что этого не было.

– Ах так? Ну, что же, не выплачивались, стало быть, не выплачивались. Тем труднее будет найти убийц.

– Совершенно верно, прокуратор.

– Да, Афраний, вот что мне внезапно пришло в голову: не покончил ли он сам с собой?

– О нет, прокуратор, – даже откинувшись от удивления в кресле, ответил Афраний, – простите меня, но это совершенно невероятно!

– Ах, в этом городе все вероятно! Я готов спорить, что через самое короткое время слухи об этом поползут по всему городу.

Тут Афраний метнул в прокуратора свой взгляд, подумал и ответил:

још није догодило у животу. Узет је под присмотру одмах после нашег разговора.

Али у рејону тржнице он је наједном некамо скренуо, начинио некакву чудновату петљу, тако да је без трага нестало.

— Добро. Изјављујем вам да не сматрам да вас треба предавати суду. Учинили сте све што сте могли, и нико на свету — ту се прокуратор осмехнуо — не би умео да уради више од вас! Казните уходе што су изгубиле Јуду. Али и ту, упозоравам вас, не бих желео да казна буде баш строга. На крају крајева, учинили смо све да се побринемо за тог ниткова! Да, заборавио сам да вас упитам — прокуратор је протрљао чело — како су се довили да Каифи подметну новац?

— Видите, прокураторе... То и није било баш нарочито тешко. Осветници су пришли Каифиној палати са задње стране, тамо где уличица пролази изнад самог задњег дворишта. Пакет су пребацили преко ограде.

— Са цедуљом?

— Да, управо онако како сте и претпостављали, прокураторе. Да, уосталом — Афраније је покидао печате са пакета и показао њену садржину Пилату.

— Забога, шта то радите, Афраније, па печати су ситурно из храма!

— Прокуратор не мора да се узнемирава због тога — одговорио је Афраније, затварајући пакет.

— Зар имате све печате? — упитао је, насмејавши се, Пилат.

— Другачије не би могло ни да буде, прокураторе — без икаквог смеха, врло грубо одговорио је Афраније.

— Могу да замислим шта је било код Каифе!

— Да, прокураторе, то је изазвало велико узбуђење. Одмах су ме позвали.

Чак се и у помрчини видело како светлуцају Пилатове очи.

— То је занимљиво, занимљиво...

— Усудићу се да вам противречим, прокураторе, то није било занимљиво. Досадан и заморан посао. На моје питање да ли је некоме у Каифиној палати исплаћиван новац, категорично ми је одговорено да није.

— Ах, тако? Па, шта да се ради, ако новац није исплаћиван, значи да није исплаћиван. Тим ће теже бити пронаћи убице.

— Потпуно тачно, прокураторе.

— Да, Афраније, изненада ми је пало на памет: да није извршио самоубиство?

— О не, прокураторе — од изненађења се чак забацивши у фотели, одговорио је Афраније — извините, али то је сасвим невероватно!

— Ах, у овом граду све је вероватно! Спреман сам да се опкладим да ће у најскорије време такве гласине почети да колају по целоме граду.

Ту је Афраније бацио свој поглед на прокуратора, поразмислио мало и одговорио:

– Это может быть, прокуратор.

Прокуратор, видимо, все не мог расстаться с этим вопросом об убийстве человека из Кириафа, хотя и так уж все было ясно, и сказал даже с некоторой мечтательностью:

– А я желал бы видеть, как они убивали его.

– Убит он с чрезвычайным искусством, прокуратор, – ответил Афраний, с некоторой иронией поглядывая на прокуратора.

– Откуда же вы это-то знаете?

– Благоволите обратить внимание на мешок, прокуратор, – ответил Афраний, – я вам ручаюсь за то, что кровь Иуды хлынула волной. Мне приходилось видеть убитых, прокуратор, на своем веку!

– Так что он, конечно, не встанет?

– Нет, прокуратор, он встанет, – ответил, улыбаясь философски, Афраний, – когда труба мессии, которого здесь ожидают, прозвучит над ним. Но ранее он не встанет!

– Довольно, Афраний. Этот вопрос ясен. Перейдем к погребению.

– Казненные погребены, прокуратор.

– О Афраний, отдать вас под суд было бы преступлением. Вы достойны высшей награды. Как было?

Афраний начал рассказывать и рассказал, что в то время, как он занимался делом Иуды, команда тайной стражи, руководимая его помощником, достигла холма, когда наступил вечер.

Одного тела на вершине она не обнаружила. Пилат вздрогнул, сказал хрипло:

– Ах, как же я этого не предвидел!

– Не стоит беспокоиться, прокуратор, – сказал Афраний и продолжал повествовать: – Тела Дисмаса и Гестаса с выклеванными хищными птицами глазами подняли и тотчас же бросились на поиски третьего тела. Его обнаружили в очень скором времени. Некий человек...

– Левий Матвей, – не вопросительно, а скорее утвердительно сказал Пилат.

– Да, прокуратор...

Левий Матвей прятался в пещере на северном склоне Лысого Черепа, дожидаясь тьмы. Голое тело Иешуа Га-Ноцири было с ним. Когда стража вошла в пещеру с факелом, Левий впал в отчаяние и злобу. Он кричал о том, что не совершил никакого преступления и что всякий человек, согласно закону, имеет право похоронить казненного преступника, если пожелает. Левий Матвей говорил, что не хочет расстаться с этим телом. Он был возбужден, выкрикивал что-то бессвязное, то просил, то угрожал и проклинал...

– Его пришлось схватить? – мрачно спросил Пилат.

– Нет, прокуратор, нет, – очень успокоительно ответил Афраний, – дерзкого безумца удалось успокоить, объяснив, что тело будет погребено. Левий, осмыслив сказанное, утих, но заявил, что он никуда не уйдет и желает участвовать в

— То се може десити, прокураторе.

Прокуратор очигледно није могао да се опрости с тим питањем о убиству човека из Кириата, мада је већ све било јасно, па је чак упитао помало занесењачки:

— Волео бих да видим како су га убијали.

— Убијен је изузетно умешно, прокураторе одговорио је Афраније, помало иронично погледајући прокуратора.

— Одакле то знате?

— Изволите обратити нажњу на кесу, прокураторе — одговорио је Афраније — гарантујем вам да је Јудина крв шикнула у млазу. Јер имао сам прилике, прокураторе, да видим доста убијених у свом животу!

— Тако да он, разуме се, неће више устати?

— Не, прокураторе, устаће — одговорио је, смешкајући се философски, Афраније — када труба Месије, кога овде очекују, одјекне над њим. Али, пре тога неће!

— Доста, Афраније, питање је јасно. Да пређемо на погреб.

— Погубљени су сахрањени, прокураторе.

— О, Афраније, био би злочин предати вас суду. Достојни сте највише награде. Како је било?

Афраније је почео да прича и испричао је како је, док је он био заузет Јудом, јединица тајне страже, коју је водио његов помоћник, стигла на брдо када се већ спустило вече.

Једно тело на врху није пронађено. Пилат се тргао и упитао промукло:

— Ах, како то нисам предвидео!

— Не вреди се узнемиравати, прокураторе — рекао је Афраније и наставио да прича: — Тела Дисмаса и Хестаса, којима су грабљивице искљувале очи, дигнута су и одмах је почело трагање за трећим телом. Пронашли су га убрзо. Неки човек...

— Левий Матеј — више потврдно него упитно — рекао је Пилат.

— Да, прокураторе...

Левий Матеј се крио у пећини на северној падини Ђелавог брда, чекајући помрчину. Голо тело Јешуе Ханоцирија било је уз њега. Када је стража ушла са бакљом у пећину, Левий је почео да бесни и очајава. Викао је да није починио никакав злочин и да сваки човек, према закону има право, ако то жели, да сахрани погубљеног злочинца. Левий Матеј је говорио да не жели да се растане од тог тела. Био је узбуђен, узвикивао је нешто неповезано, час је молио, а час опет претио и проклињао...

— Морали су да га ухапсе? — мрачно је упитао Пилат.

— Не, прокураторе, не — умирујући га, рекао је Афраније — дрског безумника су умирили објаснивши му да ће тело бити сахрањено. Када је Левий схватио шта је речено, смирио се, али је изјавио да никуд неће отићи и да жели да учествује

погребени. Он сказал, что не он уйдет, даже если его начнут убивать, и даже предлагал для этой цели хлебный нож, который был с ним.

– Его прогнали? – сдавленным голосом спросил Пилат.

– Нет, прокуратор, нет. Мой помощник разрешил ему участвовать в погребении.

– Кто из ваших помощников руководил этим? – спросил Пилат.

– Толмай, – ответил Афраний и прибавил в тревоге: – Может быть, он допустил ошибку?

– Продолжайте, – ответил Пилат, – ошибки не было. Я вообще начинаю немного теряться, Афраний, я, по-видимому, имею дело с человеком, который никогда не делает ошибок. Этот человек – вы.

– Левия Матвея взяли в повозку вместе с телами казненных и часа через два достигли пустынного ущелья к северу от Ершалаима. Там команда, работая посменно, в течение часа выкопала глубокую яму и в ней похоронила всех трех казненных.

– Обнаженными?

– Нет, прокуратор, – команда взяла с собой для этой цели хитоны. На пальцы погребаемым были надеты кольца. Иешуа с одной нарезкой, Дисмасу с двумя и Гестасу с тремя. Яма закрыта, завалена камнями. Оповозительный знак Толмаю известен.

– Ах, если б я мог предвидеть! – морщась, заговорил Пилат. – Ведь мне нужно было бы повидать этого Левия Матвея...

– Он здесь, прокуратор!

Пилат, широко расширив глаза, глядел некоторое время на Афрания, а потом сказал так:

– Благодарю вас за все, что сделано по этому делу. Прошу вас завтра прислать мне Толмая, объявив ему заранее, что я доволен им, а вас, Афраний, – тут прокуратор вынул из кармана пояса, лежавшего на столе, перстень и подал его начальнику тайной службы, – прошу принять это на память.

Афраний поклонился, молвив:

– Большая честь, прокуратор.

– Команде, производившей погребение, прошу выдать награды. Сыщикам, упустившим Иуду, выговор. А Левия Матвея сейчас ко мне. Мне нужны подробности по делу Иешуа.

– Слушаю, прокуратор, – отозвался Афраний и стал отступать и кланяться, а прокуратор хлопнул в ладоши и закричал:

– Ко мне, сюда! Светильник в колоннаду!

Афраний уже уходил в сад, а за спиной Пилата в руках слуг уже мелькали огни. Три светильника на столе оказались перед прокуратором, и лунная ночь тотчас отступила в сад, как будто Афраний увел ее с собою. Вместо Афрания на балкон вступил неизвестный маленький и тощий человек рядом с гигантом кентурионом. Этот второй, поймав взгляд прокуратора, тотчас отступил в сад и скрылся.

Прокуратор изучал пришедшего человека жадными и немного испуганными глазами. Так смотрят на

у погребу. Рекао је да неће отићи, чак и ако почну да га убијају, па је чак нудио у ту сврху нож за сечење хлеба, који је имао крај себе.

— Отерали су га? — пригушено је упитао Пилат.

— Не, прокураторе, нису. Мој помоћник му је дозволио да учествује у погребу.

— Ко се од ваших помоћника тиме бавио? — упитао је Пилат.

— Толмај — одговорио је Афраније и додао узнемирено: — Да није можда нешто погрешио?

— Наставите — одговорио је Пилат — грешке није било. Помало сам збуњен, Афраније, ја очигледно имам посла са човеком који никада не греша. Тај човек сте — ви.

Левија Матеја стрпали су у таљиге заједно са телима погубљених и после два сата стигли су у усамљени кланац северно од Јерушалаима. Тамо је одред, радећи на смену, у току једног сата ископао дубоку јаму и у њој сахранио сва три погубљена.

— Доле?

— Не, прокураторе, одред је понео са собом у ту сврху хитоне. На прсте погубљеника стављени су прстенови. Јешуи са једним зарезом, Дисмасу са два и Хестасу са три. Јама је затрпана камењем. Знак распознавања зна само Толмај.

— Ах, да сам могао то да предвидим! — мрштећи се, проговорио је Пилат. — Јер, требало би да видим тог Левија Матеја...

— Он је овде, прокураторе!

Пилат је разрогачио очи и неко време посматрао Афранија, а онда рекао:

— Захваљујем вам за све што је учињено. Молим вас да ми сутра пошаљете Толмаја, да му унапред кажете да сам задовољан њиме, а вас, Афраније — ту је прокуратор извукао прстен из џепа на појасу који је лежао на столу и пружио га начелнику тајне службе — молим да примите ово као успомену.

Афраније се поклонил, изуствивши:

— То је велика почаст, прокураторе.

— Молим вас да одред који је обавио сахрану наградите. Уходе које су испустили Јуду из вида, укорите. А Левија Матеја одмах пошаљите к мени. Потребне су ми појединости о Јешуином предмету.

— Разумем, прокураторе — одговорио је Афраније и почео да се повлачи и клања, а прокуратор је лупио дланом о длан и повикао:

— Овамо! Свећњак у колонаду!

Афраније је већ одлазио вртом, а иза Пилатових леђа већ су светлели пламичци у рукама слугу. На столу пред прокуратором нашла су се три свећњака, и ноћ пуна месечине одмах се повукла у врт, као да ју је Афраније повео са собом. Уместо Афранија на балкон је ступио непознат мали и мршав човек, заједно с горостасом кентурионом. Овај други је, ухвативши поглед прокураторов, одмах отишао у врт и тамо нестао.

Прокуратор је проучавао придошлицу незаситим и помало уплашеним очима. Тако се посматра онај о

того, о ком слышали много, о ком и сами думали и кто наконец появился.

Пришедший человек, лет под сорок, был черен, оборван, покрыт засохшей грязью, смотрел поволчьи, исподлобья. Словом, он был очень непригляден и скорее всего походил на городского нищего, каких много толчется на террасах храма или на базарах шумного и грязного Нижнего Города.

Молчание продолжалось долго, и нарушено оно было странным поведением приведенного к Пилату. Он изменился в лице, шатнулся и, если бы не ухватился грязной рукой за край стола, упал бы.

— Что с тобой? — спросил его Пилат.

— Ничего, — ответил Левий Матвей и сделал такое движение, как будто что-то проглотил. Тошная, голая, грязная шея его взбухла и опять опала.

— Что с тобою, отвечай, — повторил Пилат.

— Я устал, — ответил Левий и мрачно поглядел в пол.

— Сядь, — молвил Пилат и указал на кресло.

Левий недоверчиво поглядел на прокуратора, двинулся к креслу, испуганно покосился на золотые ручки и сел не в кресло, а рядом с ним, на пол.

— Объясни, почему не сел в кресло? — спросил Пилат.

— Я грязный, я его запачкаю, — сказал Левий, глядя в землю.

— Сейчас тебе дадут поесть.

— Я не хочу есть, — ответил Левий.

— Зачем же лгать? — спросил тихо Пилат, — ты ведь не ел целый день, а может быть, и больше. Ну, хорошо, не ешь. Я призвал тебя, чтобы ты показал мне нож, который был у тебя.

— Солдаты отняли его у меня, когда вводили сюда, — ответил Левий и добавил мрачно: — Вы мне его верните, мне его надо отдать хозяину, я его украл.

— Зачем?

— Чтобы веревки перерезать, — ответил Левий.

— Марк! — крикнул прокуратор, и кентурион вступил под колонны. — Нож его мне дайте.

Кентурион вынул из одного из двух чехлов на поясе грязный хлебный нож и подал его прокуратору, а сам удалился.

— А у кого взял нож?

— В хлебной лавке у Хевронских ворот, как войдешь в город, сейчас же налево.

Пилат поглядел на широкое лезвие, попробовал пальцем остер ли нож зачем-то и сказал:

— Насчет ножа не беспокойся, нож вернут в лавку. А теперь мне нужно второе: покажи хартию, которую ты носишь с собой и где записаны слова Иешуа.

Левий с ненавистью поглядел на Пилата и улынулся столь недоброй улыбкой, что лицо его обезобразилось совершенно.

— Все хотите отнять? И последнее, что имею? — спросил он.

коме смо много слушали, о коме смо и сами размышляли и ко се конечно појавио.

Придошлица, човек од око четрдесет година, био је црн, одрпан, прекривен скорушешим блатом и гледао је као вук испод ока. Једном речју, био је веома неугледан и најпре је личио на градског просјака, каквих много тумара терасама храма или тржницама бучног и прљавог Доњег града.

Ћутање је потрајало дуго, а прекинуло га је чудновато понашање доведеног човека. Он се променио у лицу, тетурао се и, да се није ухватио прљавом руком за ивицу стола, сигурно би пао.

— Шта ти је? — упитао га је Пилат.

— Ништа — одговорио је Леви Матеј и направио покрет као да је нешто прогутао. Његов мршав, го и прљав врат надуо се и поново спласнуо.

— Шта ти је, одговори — поновио је Пилат.

— Уморан сам — одговорио је Леви и мрачно погледао у под.

— Седи — казао је Пилат и показао фотелју.

Леви је неповерљиво погледао прокуратора, кренуо према фотелји, уплашено погледао испод ока позлаћене наслоне за руке и сео на под поред фотелје, а не у њу.

— Объясни, зашто ниси сео у фотелју? — упитао је Пилат.

— Прљав сам, испрљаћу је — рекао је Леви гледајући у земљу.

— Сада ће ти донети да једеш.

— Нећу да једем — одговорио је Леви.

— Зашто лажеш? — тихо је упитао Пилат — ништа ниси јео целог дана, а можда и дуже. Па, добро, не мораш јести. Позвао сам те да ми покажеш нож који си имао код себе.

— Војници су ми га одузели, када су ме вводили овамо — одговорио је Леви и мрачно додао: — Вратите ми га, треба да га дам власнику, украо сам га.

— Зашто?

— Да бих пресекао конопце — одговорио је Леви.

— Марк! — викнуо је прокуратор, и кентурион се појавио у колони. — Дајте ми његов нож.

Кентурион је извукао из једне од двеју футрола на појасу прљав нож за сечење хлеба и пружио га прокуратору, а сам се удаљио.

— А од кога си узео нож?

— У пекари крај Хевронске капије, чим се уђе у град, одмах с леве стране.

Пилат је погледао широко сечиво, пробао из неких разлога прстом да ли је нож оштар, и рекао:

— Што се ножа тиче, не узнемиравај се, нож ће бити враћен у пекару. А сада ми је потребно друго: покажи ми папирус који носиш са собом и на коме су записане Јешуине речи.

Леви је с мржњом погледао Пилата и осмехнуо се тако опако, да му се лице потпуно унаказило.

— Хоћете све да мн отмете? И последње што имам? — упитао је.

– Я не сказал тебе – отдай, – ответил Пилат, – я сказал – покажи.

Левий порывлся за пазухой и вынул свиток пергамента. Пилат взял его, развернул, расстелил между огнями и, щурясь, стал изучать малоразборчивые чернильные знаки. Трудно было понять эти корявые строчки, и Пилат морщился и склонялся к самому пергаменту, водил пальцем по строчкам. Ему удалось все-таки разобрать, что записанное представляет собой несвязную цепь каких-то изречений, каких-то дат, хозяйственных заметок и поэтических отрывков. Кое-что Пилат прочел: "Смерти нет... Вчера мы ели сладкие весенние баккуроты..."

Гримасничая от напряжения, Пилат шурился, читал: "Мы увидим чистую реку воды жизни... Человечество будет смотреть на солнце сквозь прозрачный кристалл..."

Тут Пилат вздрогнул. В последних строчках пергамента он разобрал слова: "...большого порока... трусость".

Пилат свернул пергамент и резким движением подал его Левию.

– Возьми, – сказал он и, помолчав, прибавил: – Ты, как я вижу, книжный человек, и незачем тебе, одинокому, ходить в нищей одежде без пристанища. У меня в Кесарии есть большая библиотека, я очень богат и хочу взять тебя на службу. Ты будешь разбирать и хранить папирусы, будешь сыт и одет.

Левий встал и ответил:

– Нет, я не хочу.

– Почему? – темнея лицом, спросил прокуратор, – я тебе неприятен, ты меня боишься?

Та же плохая улыбка исказила лицо Левия, и он сказал:

– Нет, потому что ты будешь меня бояться. Тебе не очень-то легко будет смотреть в лицо мне после того, как ты его убил.

– Молчи, – ответил Пилат, – возьми денег.

Левий отрицательно покачал головой, а прокуратор продолжал:

– Ты, я знаю, считаешь себя учеником Иешуа, но я тебе скажу, что ты не усвоил ничего из того, чему он тебя учил. Ибо, если бы это было так, ты обязательно взял бы у меня что-нибудь. Имей в виду, что он перед смертью сказал, что он никого не винит, – Пилат значительно поднял палец, лицо Пилата дергалось. – И сам он непременно взял бы что-нибудь. Ты жесток, а тот жестоким не был. Куда ты пойдешь?

Левий вдруг приблизился к столу, уперся в него обеими руками и, глядя горящими глазами на прокуратора, зашептал ему:

– Ты, игемон, знай, что я в Ершалаиме зарежу одного человека. Мне хочется тебе это сказать, чтобы ты знал, что кровь еще будет.

– Я тоже знаю, что она еще будет, – ответил Пилат, – своими словами ты меня не удивил. Ты, конечно, хочешь зарезать меня?

– Тебя зарезать мне не удастся, – ответил Левий,

– Нисам ти рекао - дај — одговорио је Пилат — рекао сам - покажи.

Леви је завукао руку у недра и извукао свитак пергамента. Пилат га је узео, одмотао, раширио између светилки и жмиркајући почео да проучава нечитке знаке исписане мастилом. Тешко је било разумети ове неједнаке редове, и Пилат се мрштио и нагињао над пергамент, повлачећи прстом дуж редова. Ипак му је пошло за руком да разазна да записано представља неповезан низ некаквих изрека, некаквих датума, домаћинских забележака и песничких одломака. Понешто је Пилат и прочитао: »Смрти нема... Јуче смо јели слатке пролећне бакуроте«.

Правећи гримасе од напрезања, Пилат је чкиљио, читао; »Угледаћемо чисту реку воде живота... Човечанство ће гледати сунце кроз прозрачан кристалл...«

Ту је Пилат уздрхтао. У последњим редовима пергамента разабрао је речи: »...већег порока... кукавичлук«.

Пилат је умотао пергамент и одсечно га пружио Левију.

– Узми — рекао је и после краће паузе додао: — Ти си, као што видим, књижеван човек и нема смисла да усамљен идеш у просјачким прњама без станишта. Ја у Цезареји имам велику библиотеку, врло сам богат и хоћу да те узем да радиш код мене. Сређиваћеш и чувати папирусе, бићеш сит и одевен.

Леви је устао и одговорио:

– Не, нећу.

– Зашто? — упитао је прокуратор смркнута лица — непријатан сам ти, бојиш ме се?

Исти зао осмејак унаказио је Левијево лице, и он је рекао:

– Не, већ због тога што ћеш се ти бојати мене. Теби неће бити баш лако да ми гледаш у очи, пошто си га убио.

– Ћути — одговорио је Пилат — узми новац.

Леви је одречно одмахнуо главом, а прокуратор је наставио:

– Знаш да сматраш себе Јешуиним учеником, али ћу ти рећи да ниси научио ништа од онога чему те је он учио. Јер, да јеси, свакако би узео нешто од мене. Имај на уму да је он пред смрт рекао да никога не криви — Пилат је значајно дигао прст, Пилатово лице се грчило. — Он би свакако нешто узео. Ти си суров, а он није био суров. Куда ћеш поћи?

Леви се наједном приближио столу, ослонио о њега обема рукама и, гледајући прокуратора очима које су пламтеле, почео да му шапће:

– Хегемоне, знај да ћу ја у Јерушалаиму преклати једног човека. Хтео сам да ти то кажем, како би знао да ће бити још крви.

– И ја знам да ће је још бити — одговорио је Пилат — својим ме речима ниси зачудио. Ти, наравно, хоћеш да прекољеш мене?

– Неће ми поћи за руком тебе да прекољем —

оскалившись и улыбаясь, – я не такой глупый человек, чтобы на это рассчитывать, но я зарежу Иуду из Кириафа, я этому посвящу остаток жизни.

Тут наслаждение выразилось в глазах прокуратора, и он, поманив к себе пальцем поближе Левия Матвея, сказал:

– Это тебе сделать не удастся, ты себя не беспокой. Иуду этой ночью уже зарезали.

Левий отпрыгнул от стола, дико озираясь, и выкрикнул:

– Кто это сделал?

– Не будь ревнив, – оскалюсь, ответил Пилат и потер руки, – я боюсь, что были поклонники у него и кроме тебя.

– Кто это сделал? – шепотом повторил Левий.

Пилат ответил ему:

– Это сделал я.

Левий открыл рот, уставился на прокуратора, а тот сказал тихо:

– Этого, конечно, немного сделанного, но все-таки это сделал я. – И прибавил: – Ну, а теперь возьми что-нибудь?

Левий подумал, смягчился и, наконец, сказал:

– Вели мне дать кусок чистого пергамента.

Прошел час. Левия не было во дворце. Теперь тишину рассвета нарушал только тихий шум шагов часовых в саду. Луна быстро выцветала, на другом краю неба было видно беловатое пятнышко утренней звезды. Светильники давным-давно погасли. На ложе лежал прокуратор. Подложив руку под щеку, он спал и дышал беззвучно. Рядом с ним спал Банга.

Так встретил рассвет пятнадцатого нисана пятый прокуратор Иудеи Понтий Пилат.

Глава 27. Конец кварты N 50

Когда Маргарита дошла до последних слов главы "...Так встретил рассвет пятнадцатого нисана пятый прокуратор Иудеи Понтий Пилат", – наступило утро.

Слышно было, как во дворике в ветвях ветлы и липы вели веселый, возбужденный утренний разговор воробы.

Маргарита поднялась с кресла, потянулась и только теперь ощутила, как изломано ее тело и как хочет она спать. Интересно отметить, что душа Маргариты находилась в полном порядке. Мысли ее не были в разброде, ее совершенно не потрясло то, что она провела ночь сверхъестественно. Ее не волновали воспоминания о том, что она была на балу у сатаны, что каким-то чудом мастер был возвращен к ней, что из пепла возник роман, что опять все оказалось на своем месте в подвале в переулке, откуда был изгнан ябедник Алоизий Могарыч. Словом, знакомство с Воландом не принесло ей никакого психического ущерба. Все

отговорил же Леви, искесивши се — нисам ја тако глуп да бих на тако нешто рачунао, али заклаћу Јуду из Кириата, и томе ћу посветити остаток свог живота.

Тада се израз задовољства појавио у очима прокураторовим, и он је, позвавши прстом себи ближе Левија Матеја, рекао:

— То нећеш моћи да учиниш, не мучи се. Ове ноћи Јуду су већ заклали.

Леви је одскочио од стола, унезверено се осврћући, и повикао:

— Ко је то учинио?

— Не буди љубоморан — одговорио је искесивши се Пилат и протрљао руке — бојим се да је он имао поштоваоце осим тебе.

— Ко је то учинио? — шапатам је поновио Леви.

Пилат му је одговорио:

— То сам ја учинио.

Леви је отворио уста, унезверено погледао прокуратора, а овај је рекао:

— Није, разуме се, много учињено, али сам то ипак учинио ја. — И додао је: — Па, хоћеш ли сада узети нешто?

Леви је промислио, омекшао и на крају рекао:

— Нареди да ми даду комад чистог пергамента.

Прошао је један сат. Левија више није било у палати. Сада је тишину зоре нарушавао само тихи шум корака стражара у врту. Месец је брзо блдео, на другом крају неба се видела бела мрља Зорњаче. Свећњаци су се одавно угасили. На постељи је лежао прокуратор. Ставивши руку под образ, спавао је и тихо дисао. Поред њега је спавао Банга.

Тако је дочекао зору петнаестог нисана пети прокуратор Јудеје Понтије Пилат.

Поглавље 27 КРАЈ СТАНА БРОЈ 50

Када је Маргарита стигла до последњих речи поглавља »...тако је дочекао зору петнаестог нисана пети прокуратор Јудеје Понтије Пилат« — освануло је јутро.

Чуло се како у дворишту весело и узбуђено воде јутарњи разговор врапци у грању беле врбе и липе.

Маргарита је устала из фотеле, протегла се и тек онда осетила како јој је ломно тело и колико јој се спава. Занимљиво је приметити да је Маргаритина душа била потпуно мирна. Мисли јој нису биле несређене, уопште се није узбуђавала што је ноћ провела неприродно. Није је узбуђивала помисао да је била на балу код сатане, да јој је неким чудом враћен мајстор, да је из пепела искрснуо роман, да је поново све било на своме месту у сутерену у малој улици, одакле је био истеран потказивач Алојзиј Могарич. Једном речју, познанство са Воландом није јој уопште психички нашкодило. Све је било као да тако и треба да буде.

было так, как будто так и должно быть.

Она пошла в соседнюю комнату, убедилась в том, что мастер спит крепким и спокойным сном, погасила ненужную настольную лампу и сама протянулась под противоположной стеной на диванчике, покрытом старой разорванной простыней. Через минуту она спала, и никаких снов в то утро она не видела. Молчали комнаты в подвале, молчал весь маленький домишко застройщика, и тихо было в глухом переулке.

Но в это время, то есть на рассвете субботы, не спал целый этаж в одном из московских учреждений, и окна в нем, выходящие на залитую асфальтом большую площадь, которую специальные машины, медленно разъезжая с гудением, чистили щетками, светились полным светом, прорезавшим свет восходящего солнца.

Весь этаж был занят следствием по делу Воланда, и лампы всю ночь горели в десяти кабинетах.

Собственно говоря, дело стало ясно уже со вчерашнего дня, пятницы, когда пришлось закрыть Варьете вследствие исчезновения его администрации и всяких безобразий, происшедших накануне во время знаменитого сеанса черной магии. Но дело в том, что все время и непрерывно поступал в бессонный этаж все новый и новый материал.

Теперь следствию по этому странному делу, отдающему совершенно явственной чертовщиной, да еще с примесью каких-то гипнотических фокусов и совершенно отчетливой уголовщины, надлежало все разносторонние и путанные события, происшедшие в разных местах Москвы, слепить в единый ком.

Первый, кому пришлось побывать в светящемся электричеством бессонном этаже, был Аркадий Аполлонович Семплеяров, председатель акустической комиссии.

После обеда в пятницу в квартире его, помещающейся в доме у каменного моста, раздался звонок, и мужской голос попросил к телефону Аркадия Аполлоновича. Подошедшая к телефону супруга Аркадия Аполлоновича ответила мрачно, что Аркадий Аполлонович нездоров, лег почитать, и подойти к аппарату не может.

Однако Аркадию Аполлоновичу подойти к аппарату все-таки пришлось. На вопрос о том, откуда спрашивают Аркадия Аполлоновича, голос в телефоне очень коротко ответил откуда.

— Сию секунду... сейчас... сию минуту... — пролепетала обычно очень надменная супруга председателя акустической комиссии и как стрела полетела в спальню подымать Аркадия Аполлоновича с ложа, на котором тот лежал, испытывая адские терзания при воспоминании о вчерашнем сеансе и ночном скандале, сопровождавшем изгнание из квартиры саратовской его племянницы.

Маргарита же отишла у соседнюю собу, уверила се да мајстор спава чврсто и мирно, угасила непотребну стону лампу и сама се испружила крај супротног зида на дивану покривеном старим, исцепаним чаршавом. Кроз један минут већ је спавала, и никакве снове тог јутра није снила. Ћутале су собе у сутерену, ћутала је цела мала предузимачева кућица и било је тихо у забаченој улици.

Али у то доба, то јест у суботу у зору, није спавао читав спрат у једној московској установи и њени прозори који су гледали на велики асфалтирани трг, што су га специјална кола чистила четкама лагано се крећући и брекћући, блештали су светлошћу која је просекала светлост сунца које се рађало.

Читав спрат се бавио истрагом Воландовог случаја, и лампе су целе ноћи гореле у десет канцеларија.

У ствари, цео случај је био јасан још од јучерашњег дана, петка, када је морао да се затвори Варијете због тога што је ишчезла његова администрација, а и због свакојаким изгредом који су се десили дан пре тога, за време чувене представе црне магије. Али ствар је била и у томе што је на будни спрат стално и непрекидно пристизао нов материјал.

Сада је истрага у овом чудноватом случају, који је мирисао на потпуно очигледна ђавоља посла, са додатком некаквих хипнотичких трикова и потпуно јасног криминала, морала да скупи уједно све разноврсне и запетљане случајеве који су се десили у разним крајевима Москве.

Први који је морао да посети електриком осветљен будни спрат био је Аркадиј Аполлонович Семплеяров, председник Акустичке комисије.

У петак после ручка зазвонио је телефон у његовом стану, у кући крај Каменог моста, и мушки глас је затражио да говори с Аркадијем Аполлоновичем. Супруга Аркадија Аполлоновича, која је дигла слушалицу, суморно је одговорила да је Аркадиј Аполлонович болестан, да је легао да се одмори и да не може да дође до телефона.

Међутим, Аркадиј Аполлонович је ипак морао да дође до телефона. На питање ко тражи Аркадија Аполлоновича, глас из телефона је одговорио веома кратко.

— Одмах... само један трен. . . овога часа... почела је да муца иначе врло надмена супруга председника Акустичке комисије и као стрела полетела у спаваћу собу да дигне Аркадија Аполлоновича из постеље, у којој је овај лежао, паклено се мучећи и при самој помисли на синоћну представу и ноћашњи скандал, који је био праћен истеривањем из стана његове саратовске рођаке.

Правда, не через секунду, но даже и не через минуту, а через четверть минуты Аркадий Аполлонович в одной туфле на левой ноге, в одном белье, уже был у аппарата, лепеча в него:

– Да, это я... Слушаю, слушаю...

Супруга его, на эти мгновения забывшая все омерзительные преступления против верности, в которых несчастный Аркадий Аполлонович был уличен, с испуганным лицом высовывалась в дверь коридора, тыкала туфлей в воздух и шептала:

– Туфлю надень, туфлю... Ноги простудишь, – на что Аркадий Аполлонович, отмахиваясь от жены босой ногой и делая ей зверские глаза, бормотал в телефон:

– Да, да, да, как же, я понимаю... Сейчас выезжаю. Весь вечер Аркадий Аполлонович провел в том самом этаже, где велось следствие. Разговор был тягостный, неприятнейший был разговор, ибо пришлось с совершеннейшей откровенностью рассказывать не только об этом паскудном сеансе и драке в ложе, но попутно, что было действительно необходимо, и про Милицу Андреевну Покобатько с Елоховской улицы, и про саратовскую племянницу, и про многое еще, о чем рассказы приносили Аркадию Аполлоновичу невыразимые муки.

Само собой разумеется, что показания Аркадия Аполлоновича, интеллигентного и культурного человека, бывшего свидетелем безобразного сеанса, свидетеля толкового и квалифицированного, который прекрасно описал и самого таинственного мага в маске, и двух его негодяев-помощников, который прекрасно запомнил, что фамилия мага именно Воланд, – значительно подвинули следствие вперед. Сопоставление же показаний Аркадия Аполлоновича с показаниями других, в числе которых были некоторые дамы, пострадавшие после сеанса (та, в фиолетовом белье, поразившая Римского, и, увы, многие другие), и курьер Карпов, который был посылаем в квартиру N 50 на Садовую улицу, – собственно, сразу установило то место, где надлежит искать виновника всех этих приключений.

В квартире N 50 побывали, и не раз, и не только осматривали ее чрезвычайно тщательно, но и выстукивали стены в ней, осматривали каминные дымоходы, искали тайников. Однако все эти мероприятия никакого результата не дали, и ни в один из приездов в квартиру в ней никого обнаружить не удалось, хотя и совершенно понятно было, что в квартире кто-то есть, несмотря на то, что все лица, которым так или иначе надлежало ведать вопросами о прибывающих в Москву иностранных артистах, решительно и категорически утверждали, что никакого черного мага Воланда в Москве нет и быть не может.

Решительно нигде он не зарегистрировался при

Додуше, не за секунд, али ни за минут, већ за четврт минута, Аркадиј Аполонович је у једној папучи на левој ноzi и само у доњем рубљу већ био крај телефона и муцао у њега:

— Да, то сам ја... Разумем, разумем...

Његова супруга, која је у овим тренуцима заборавила све његове гнусне преступе против верности, у којима је несрећни Аркадиј Аполонович био ухваћен, преплашеног лица је вирила кроз врата у ходник, туткала папучу кроз ваздух и шаптала:

— Папучу навуци, папучу... Ноге ће ти озеппти — на шта је Аркадиј Аполонович, који се бранио од жене ритајући се босом ногом и бесно севајући очима, мрмљао у телефон:

— Да, да, да, како да не, схватам... Одмах полазим. Цело вече је Аркадиј Аполонович провео на оном истом спрату на коме је вођена истрага. Разговор је био мучан, врло је непријатан био разговор, јер се морало потпуно отворено испричати све не само о оној поганој представи и тучи у ложи већ успут, што је одиста било и нужно, и о Ммилици Андрејевној Покобатько из Јелоховске улице, о саратовској рођаци и још о много чему, што је Аркадију Аполоновичу било неизрециво мучно да прича.

Само се по себи разуме да су искази Аркадија Аполоновича — интеллигентног и културног човека, који је био сведок одвратне представе, квалификован и разуман сведок који је одлично описао и самог тајанственог мага са два његова ниткова-помоћника, који је одлично запамтио да је презиме мага управо Воланд — помогли истражи да крене с места. Кад је исказ Аркадија Аполоновича упоређен с исказима других, међу којима су биле и неке даме које су настрадале после представе (она, у љубичастом доњем рубљу, која је запрепастила Римског и, авај, још многе друге) и курир Карпов који је одлазио у стан број 50 у Садовој улици одмах је, у ствари, откривено место где треба тражити кривца за све ове догађаје.

Стан број 50 су обишли, и то не једном, и не само да су га необично пажљиво прегледали, већ су и куцкали по зидовима, прегледали оцаке, тражили скровишта. Међутим, све те мере нису уродиле никаквим плодом, и ниједном приликом у стану нико није могао бити откривен, мада је било сасвим јасно да у стану неког има, без обзира на то што су сва лица која су се на овај или онај начин бавила питањима боравка страних уметника у Москви одлучно и категорично тврдила да никаквог црног мага Воланда у Москви нема нити може бити.

Апсолутно нигде није био пријављен приликом

приезде, никому не предъявлял своего паспорта или иных каких-либо бумаг, контрактов и договоров, и никто о нем ничего не слышал! Заведующий программным отделением зрелищной комиссии Китайцев клялся и божился, что никакой программы представления никакого Воланда пропавший Степа Лиходеев ему на утверждение не присылал и ничего о приезде такого Воланда Китайцеву не телефонировал. Так что ему, Китайцеву, совершенно непонятно и неизвестно, каким образом в Варьете Степа мог допустить подобный сеанс. Когда же говорили, что Аркадий Аполлонович своими глазами видел этого мага на сеансе, Китайцев только разводил руками и поднимал глаза к небу. И уж по глазам Китайцева можно было видеть и смело сказать, что он чист, как хрусталь.

Тот самый Прохор Петрович, председатель главной зрелищной комиссии...

Кстати: он вернулся в свой костюм немедленно после того, как милиция вошла в его кабинет, к иступленной радости Анны Ричардовны и к великому недоумению зря потревоженной милиции.

Еще кстати: вернувшись на свое место, в свой серый полосатый костюм, Прохор Петрович совершенно одобрил все резолюции, которые костюм наложил во время его кратковременного отсутствия.

...так вот, тот самый Прохор Петрович решительнейшим образом ничего не знал ни о каком Воланде.

Выходило что-то, воля ваша, несусветное: тысячи зрителей, весь состав Варьете, наконец, Семплеяров Аркадий Аполлонович, наиболее образованный человек, видели этого мага, равно как и треклятых его ассистентов, а между тем нигде его найти никакой возможности нету. Что же, позвольте вас спросить: он провалился, что ли, сквозь землю тотчас после своего отвратительного сеанса или же, как утверждают некоторые, вовсе не приезжал в Москву? Но если допустить первое, то несомненно, что, проваливаясь, он прихватил с собой всю головку администрации Варьете, а если второе, то не выходит ли, что сама администрация злосчастливого театра, учинив предварительно какую-то пакость (вспомните только разбитое окно в кабинете и поведение Тузабубен!), бесследно скрылась из Москвы.

Надо отдать справедливость тому, кто возглавлял следствие. Пропавшего Римского разыскали с изумляющей быстротой. Стоило только сопоставить поведение Тузабубен у таксомоторной стоянки возле кинематографа с некоторыми датами времени, вроде того, когда кончился сеанс и когда именно мог исчезнуть Римский, чтобы немедленно дать телеграмму в Ленинград. Через час пришел ответ (к вечеру пятницы), что Римский обнаружен в номере четыреста двенадцатом гостиницы "Астория", в четвертом этаже, рядом с номером,

доласка, никоме није поднео свој пасош или неке друге папире, уговоре и споразуме, и нико о њему ништа ни чуо није! Шеф програмског одељења комисије за приредбе Китајцев клео се и богмио да нестали Стјопа Лиходејев њему није слао на одобрење никакав програм представе никаквог Воланда и да ништа није телефонирао Китајцеву о доласку неког Воланда. Тако да он, Китајцев, не зна и не може да схвати на који је начин Стјопа могао да допусти такву представу у Варијетеу. Када му је речено да је Аркадиј Аполлонович својим очима видео тог мага на представи, Китајцев је само ширио руке и дизао очи ка небу. И већ се по очима Китајцева могло видети и одлучно рећи да је чист као суза.

Онај Прохор Петрович, председник главне комисије за приредбе...

Узгред буди речено: он се одмах вратио у своје одело чим је милиција ушла у његов кабинет, на махниту радост Ане Ричардовне и велико чуђење непотребно узнемирене милиције.

Узгред буди још речено: кад се вратио на своје место, у своје пругасто одело, Прохор Петрович је потпуно одобрио све што је одело одлучило за време његовог краткотрајног одсуствовања.

...елем, овај исти Прохор Петрович апсолутно ништа није знао о некаквом Воланду.

Испадало је нешто, како год га окренули, будибокснама: хиљаде гледалаца, све особље Варијетеа, коначно и Семплејаров Аркадиј Аполлонович, најобразованији човек, сви су они видели тог мага, као и његове три пута проклете асистенте, а, међутим, нема начина да се он било где пронађе. Па шта је то, дозволите да вас упитам: да ли је он пропао у земљу, шта ли, одмах после своје гнусне представе, или, како неки тврде, уопште никада у Москву није ни долазио? Али, ако допустимо прво, онда је несумњиво да је, нестајући, повукао са собом управу администрације Варијетеа, а ако је друго, не испада ли онда да је сама администрација злосрећног театра, починивши претходно неку свињарију (сетите се само разлупаног прозора у кабинету и понашања Ас-тамбурина), без трага нестала из Москве.

Треба одати дужно признање ономе који је водио целу истрагу. Нестали Римски је пронађен запањујуће брзо. Требало је само повезати понашање Ас-тамбурина на такси станици крај биоскопа са неким временским подацима, као што јо време када је завршена представа и када је управо могао да нестане Римски, па да се одмах пошаље телеграм у Лењинград. Кроз један сат је стигао одговор (у петак увече) да је Римски пронађен у соби четири стотине и дванаест хотела »Асторија«, на четвртом спрату, у соби до оне у

где остановился заведующий репертуаром одного из московских театров, гастролировавших в то время в Ленинграде, в том самом номере, где, как известно, серо-голубая мебель с золотом и прекрасное ванное отделение.

Обнаруженный прячущимся в платяном шкафу четыреста двенадцатого номера "Астории" Римский был немедленно арестован и допрошен в Ленинграде же. После чего в Москву пришла телеграмма, извещающая о том, что финдиректор Варьете оказался в состоянии невменяемости, что на вопросы он путных ответов не дает или не желает давать и просит только об одном, чтобы его спрятали в бронированную камеру и приставили к нему вооруженную охрану. Из Москвы телеграммой было приказано Римского под охраной доставить в Москву, вследствие чего Римский в пятницу вечером и выехал под такой охраной с вечерним поездом.

К вечеру же пятницы нашли и след Лиходеева. Во все города были разосланы телеграммы с запросами о Лиходееве, и из Ялты был получен ответ, что Лиходеев был в Ялте, но вылетел на аэроплане в Москву.

Единственно, чей след не удалось поймать, это след Варенухи. Известный всей решительно Москве знаменитый театральным администратор канул как в воду.

Тем временем пришлось возиться с происшествиями и в других местах Москвы, вне театра Варьете. Пришлось разяснять необыкновенный случай с поющими "Славное море" служащими (кстати: профессору Стравинскому удалось их привести в порядок в течение двух часов времени путем каких-то впрыскиваний под кожу), с лицами, предъявлявшими другим лицам или учреждениям под видом денег черт знает что, а также с лицами, пострадавшими от таких предъявлений.

Как само собой понятно, самым неприятным, самым скандальным и неразрешимым из всех этих случаев был случай похищения головы покойного литератора Берлиоза прямо из гроба в Грибоедовском зале, произведенного среди бела дня.

Двенадцать человек осуществляли следствие, собирая, как на спицу, окаянные петли этого сложного дела, разбросавшиеся по всей Москве.

Один из следователей прибыл в клинику профессора Стравинского и первым делом попросил предъявить ему список тех лиц, которые поступили в клинику в течение последних трех дней. Таким образом, были обнаружены Никанор Иванович Босой и несчастный конферансье, которому отрывали голову. Ими, впрочем, занимались мало. Теперь уж легко было установить, что эти двое стали жертвами одной и

којој је одсео шеф репертоара једног московског позоришта, које је гостовало у то доба у Лењинграду, у оној истој соби у којој је, као што се зна, сиво-плави намештај са позлатом и дивним купатилом.

Када је пронађен како се крије у орману собе број четири стотине и дванаест хотела »Асторија«, Римски је одмах био ухапшен и саслушан још у Лењинграду. После тога је у Москву стигао телеграм који је извештавао да је финдиректор у стању неурачунљивости, да на питање одговара или неће да одговара разборито и да моли само једно, да га сакрију у блиндирану ћелију и поставе оружану стражу. Москва је телеграфски наредила да се Римски стражарно спроведе у Москву, и услед тога је Римски у петак увече кренуо са таквом пратњом вечерњим возом.

А у петак пред вече био је пронађен и траг Лиходејева. У све градове су били упућени телеграми са питањима о Лиходејеву, и из Јалте је добијен одговор да се Лиходејев налазио у Јалти, али да је аеропланом одлетео у Москву.

Једини човек коме нису могли да уђу у траг био је Варенуха. Познат апсолутно целој Москви, чувени администратор позоришта као да је у земљу пропао.

Требало је бактати се истовремено и са догађајима у другим крајевима Москве, не само у Варијетеу. Требало је разјаснити необичан случај са службеницима који су певали »Славно море« (узгред буди речено: професору Стравинском је пошло за руком да их доведе у ред за само два сата помоћу неких убризгавања под кожу), са лицима која су другим лицима или установама доносила као новац ђаво га знао шта, а такође и са лицима која су настрадала од оваквих доносилаца.

Како се већ само по себи разуме, најнепријатнији, најскандалознији и нерешив случај била је крађа главе покојног књижевника Берлиоза директно из ковчега у Грибоједовљевој сали, усред бела дана.

Дванаест људи је водило истрагу прикупљајући, као на иглу за плетење, проклете петље овог сложеног случаја, раштрканог по целој Москви.

Један од иследника је стигао на клинику професора Стравинског и пре свега замолио да му поднесе списак оних лица која су на клинику доспела током последња три дана. На тај начин су пронађени Никанор Иванович Босой и несрећни конферансье, коме су откидали главу. Њима се, уосталом, нису много бавили. Сада је већ било лако утврдити да су ова двојица жртве једне те исте банде, на чијем се челу налазио онај тајанствени маг. Али Иван

той же шайки, возглавляемой этим таинственным магом. Но вот Иван Николаевич Бездомный следователя заинтересовал чрезвычайно.

Дверь Иванушкиной комнаты N 117 отворилась под вечер пятницы, и в комнату вошел молодой, круглолицый, спокойный и мягкий в обращении человек, совсем непохожий на следователя, и тем не менее один из лучших следователей Москвы. Он увидел лежащего на кровати, побледневшего и осунувшегося молодого человека, с глазами, в которых читалось отсутствие интереса к происходящему вокруг, с глазами, то обращающимися куда-то вдаль, поверх окружающего, то внутрь самого молодого человека.

Следователь ласково представился и сказал, что зашел к Ивану Николаевичу потолковать о позавчерашних происшествиях на Патриарших прудах.

О, как торжествовал бы Иван, если бы следователь явился к нему пораньше, хотя бы, скажем, в ночь на четверг, когда Иван буйно и страстно добивался того, чтобы выслушали его рассказ о Патриарших прудах. Теперь сбылось его мечтание помочь поймать консультанта, ему не нужно было ни за кем уже бегать, к нему самому пришли именно затем, чтобы выслушать его повесть о том, что произошло в среду вечером.

Но, увы, Иванушка совершенно изменился за то время, что прошло с момента гибели Берлиоза. Он был готов охотно и вежливо отвечать на все вопросы следователя, но равнодушие чувствовалось и во взгляде Ивана, и в его интонациях. Поэта больше не трогала судьба Берлиоза.

Перед приходом следователя Иванушка дремал лежа, и перед ним проходили некоторые видения. Так, он видел город странный, непонятный, несуществующий, с глыбами мрамора, источенными колоннадами, со сверкающими на солнце крышами, с черной мрачной и безжалостной башней Антония, со дворцом на западном холме, погруженным до крыш почти в тропическую зелень сада, с бронзовыми, горящими в закате статуями над этой зеленью, он видел идущие под стенами древнего города римские, закованные в броню, кентурии.

В дремоте перед Иваном являлся неподвижный в кресле человек, бритый, с издерганным желтым лицом, человек в белой мантии с красной подбивкой, ненавистно глядящий в пышный и чужой сад. Видел Иван и безлесый желтый холм с опустевшими столбами с перекладинами.

А происшедшее на Патриарших прудах поэта Ивана Бездомного более не интересовало.

– Скажите, Иван Николаевич, а вы-то сами как далеко были от турникета, когда Берлиоз свалился под трамвай?

Чуть заметная равнодушная усмешка почему-то тронула губы Ивана, и он ответил:

Николаевич Бездомный же следника необычно заинтересовал.

Врата Иванушкиной собе број 117 отворила су се у пстак пред вече, и у собу је ушао млад човек овалног лица миран и пријатан, нимало налик на следника, па ипак један од најбољих московских следника. Угледао је убледелог и измршавелог младића како лежи у кревету, са очилш у којима се видело одсуство било каквог интересовања за оно што се дешава око њега, са очима које су биле уперене час некуд у даљину изнад свега око њега, час опет некуд унутра у самог себе.

Иследник се љубазно представио и рекао да је дошао Ивану Николаевичу да поразговара са њим о догађајима који су се прекјуче одиграли крај Патријаршијског рибњака.

О, како би ликовало Иван да се иследник појавио раније, барем оне ноћи уочи четвртка, када се Иван силовито и ватрено борио да се саслуша његова прича о Патријаршијском рибњаку! Сада се остварио његов сан да помогне у хватању саветника, он више ни за ким није морао да трчи, они су сами дошли управо због тога да би саслушали његову причу о томе шта се десило у среду увече.

Али, авај, Иванушка се потпуно изменио од Берлиозове смрти. Он је био спреман да радо и учтиво одговара на сва иследникова питања, али се равнодушност осећала и у погледу Ивановом и у начину на који је говорио. Песника више није узбуђивала Берлиозова судбина.

Пред иследников долазак Иванушка је дремао лежећи, и пред њим су промицале визије. Тако је видео чудноват град, несхватљив, непостојећи, са громадама мермера, избурушеним колонадама, са крововима који су светлцуали на сунцу, са црном, мрачном и бездушном Антонијевом кулом, са палатом на западном брегу, утонулом скоро до кровова у тропско растиње врта, са бронзаним статуама које су гореле у заласку сунца над тим растињем, видео је како се римске, у оклоп оковане кентурије крећу под зидинама древнога града.

У полусну се пред Иваном појавио непомичан човек у фотели, обријан, измучена жута лица, човек у белом плашту са црвеном поставом, којм је погледом пуним мржље гледао бујан и туђ врт. Видео је Иван и голетно жуто брдо, са празним стубовима са пречкама.

А оно што се десило код Патријаршијског рибњака, песника Ивана Бездомног више није занимало.

— Реците, Иване Николаевичу, колико сте били далеко од турникеа када је Берлиоз пао под трамвај?

Једва приметан, равнодушан смешак из неких разлога прешао је преко Иванових усана, и он је

– Я был далеко.
– А этот клетчатый был возле самого турникета?
– Нет, он сидел на скамеечке недалеко.
– Вы хорошо помните, что он не подходил к турникету в тот момент, когда Берлиоз упал?
– Помню. Не подходил. Он развалившись сидел.

Эти вопросы были последними вопросами следователя. После них он встал, протянул руку Иванушке, пожелал скорее поправиться и выразил надежду, что вскорости вновь будет читать его стихи.

– Нет, – тихо ответил Иван, – я больше стихов писать не буду.

Следователь вежливо усмехнулся, позволил себе выразить уверенность в том, что поэт сейчас в состоянии некоторой депрессии, но что скоро это пройдет.

– Нет, – отозвался Иван, глядя не на следователя, а вдаль, на гаснущий небосклон, – это у меня никогда не пройдет. Стихи, которые я писал, – плохие стихи, и я теперь это понял.

Следователь ушел от Иванушки, получив весьма важный материал. Идя по нитке событий с конца к началу, наконец удалось добраться до того истока, от которого пошли все события. Следователь не сомневался в том, что эти события начались с убийства на Патриарших. Конечно, ни Иванушка, ни этот клетчатый не толкали под трамвай несчастного председателя МАССОЛИТа, физически, так сказать, его падению под колеса не способствовал никто. Но следователь был уверен в том, что Берлиоз бросился под трамвай (или свалился под него), будучи загипнотизированным.

Да, материалу было уже много, и было известно уже, кого и где ловить. Да дело-то в том, что поймать-то никаким образом нельзя было. В трижды проклятой квартире N 50, несомненно, надо повторить, кто-то был. По временам эта квартира отвечала то трескучим, то гнусавым голосом на телефонные звонки, иногда в квартире открывали окно, более того, из нее слышались звуки патефона.

А между тем всякий раз, как в нее направлялись, решительно никого в ней не оказывалось. А были там уже не раз, и в разное время суток. И мало этого, по квартире проходили с сетью, проверяя все углы. Квартира была давно уже под подозрением. Охраняли не только тот путь, что вел во двор через подворотню, но и черный ход; мало этого, на крыше у дымовых труб была поставлена охрана. Да, квартира N 50 пошаливала, а поделаться с этим ничего нельзя было.

Так дело тянулось до полуночи с пятницы на субботу, когда барон Майгель, одетый в вечернее платье и лакированные туфли, торжественно проследовал в квартиру N 50 в качестве гостя.

— Био сам далеко.
— А тај карирани је био крај самог турникеа?

— Не, он је седео у близини на клупи.
— Да ли се добро сећате да није прилазио турникеу у тренутку када је Берлиоз пао?

— Сећам се. Није прилазио. Седео је заваљен на клупи.

Ово су била истражничка последња питања. После њих је истражник одустао, пружио руку Иванушки, пого му да се што пре опорави и изразио наду да ће ускоро поново моћи да чита његове песме.

— Не — тихо је одговорио Иван — песме више нећу писати.

Истражник се љубазно осмехнуо, дозволио себи да изрази увереност да је песник сада у стању извесне депресије, али да ће то ускоро проћи.

— Не — одговорио је Иван не гледајући истражника, већ у даљину, небо које се гасило — то ми никада неће проћи. Песме које сам писао лоше су песме, и то сам сада схватио.

Истражник је напустио Иванушку, са веома важним материјалом. Пратећи нит догађаја од краја ка почетку, коначно се дошло до извора од кога су и започели сви догађаји. Истражник није сумњао да су ови догађаји почели убиством код Патријаршијског рибњака. Разуме се, ни Иванушка ни онај карирани нису гурнули под трамвај несрећног председника МАССОЛИТ-а, нико није физички, да тако кажемо, изазвао његов пад под точкове трамваја. Али истражник је био убеђен да се Берлиоз бацио под трамвај (или да је пао под њега) пошто је био хипнотисан.

Да, материјала је већ било много, и већ се знало кога и где треба ловити. Али, ствар је била у томе што се никако није могао ухватити. У три пута проклетом стану број 50, треба то поновити, неко се, у то нема сумње, налазио. С времена на време тај стан је одговарао час крештавим час уњкавим гласом на телефонске позиве, понекад је у стану отворан прозор, штавише, из стана су се чули звуци грамофона.

Међутим, сваки пут када би се тамо упутили, апсолутно никога у њему нису налазили. А били су тамо много пута, и то у најразличитије доба дана. Па и више од тога, кроз стан су пролазили са мрежом, проверавали сваки ћошак. Стан се већ одавио налазио под присмотром. Стражарили су не само крај пута који је водио у двориште кроз главни улаз, већ и крај споредног улаза; па је чак и на крову крај димњака била постављена стража. Да, стан број 50 се завитлавао, а са тим ништа није могло да се уради.

Тако је то трајало све до поноћи између петка и суботе, када је барон Мајгел, у вечерњем оделу и са лакованим ципелама, свечано ушао у стан број 50 као гост.

Слышно было, как барона впустили в квартиру, ровно через десять минут после этого, без всяких звонков, квартиру посетили, но не только хозяев в ней не нашли, а, что было уж совсем диковинно, не обнаружили в ней и признаков барона Майгеля.

Так вот, как и было сказано, дело тянулось таким образом до субботнего рассвета. Тут прибавились новые и очень интересные данные. На московском аэродроме совершил посадку шестиместный пассажирский самолет, прилетевший из Крима. Среди других пассажиров из него высадили один очень странный пассажир. Это был молодой гражданин, дико заросший щетиною, дня три не мывшийся, с воспаленными и испуганными глазами, без багажа и одетый несколько причудливо. Гражданин был в папаче, в бурке поверх ночной сорочки и синих ночных кожаных новеньких, только что купленных туфлях. Лишь только он отделился от лесенки, по которой спускались из кабины самолета, к нему подошли. Этого гражданина уже ждали, и через некоторое время незабвенный директор Варьете, Степан Богданович Лиходеев, предстал перед следствием. Он подсыпал новых данных.

Теперь стало ясно, что Воланд проник в Варьете под видом артиста, загипнотизировав Степу Лиходеева, а затем ухитрился выбросить этого же Степу вон из Москвы за бог знает какое количество километров. Материалу, таким образом, прибавилось, но легче от этого не стало, а, пожалуй, стало даже чуть-чуть потяжелее, ибо очевидным становилось, что овладеть такой личностью, которая проделывает штуки вроде той, жертвой которой стал Степан Богданович, будет не так-то легко. Между прочим, Лиходеев, по собственной его просьбе, был заключен в надежную камеру, и перед следствием предстал Варенуха, только что арестованный на своей квартире, в которую он вернулся после неизвестного отсутствия в течение почти двух суток.

Несмотря на данное Азazelло обещание больше не лгать, администратор начал именно со лжи. Хотя, впрочем, за это очень строго его судить нельзя. Ведь Азazelло запретил ему лгать и хамить по телефону, а в данном случае администратор разговаривал без содействия этого аппарата. Блуждая глазами, Иван Савельевич заявлял, что днем в четверг он у себя в кабинете в Варьете в одиночку напился пьяным, после чего куда-то пошел, а куда – не помнит, где-то еще пил старку, а где – не помнит, где-то валялся под забором, а где – не помнит опять-таки. Лишь после того, как администратору сказали, что он своим поведением, глупым и безрассудным, мешает следствию по важному делу и за это, конечно, будет отвечать, Варенуха разрыдался и зашептал дрожащим голосом и озираясь, что он врет исключительно из страха, опасаясь мести Воландовской шайки, в руках которой он уже побывал, и что он просит,

Чуло се како су барона пустили да уђе. Тачно после десет минута, без икаквог звоњења, стан су посетили, али у њему не само да нису пронашли домаћина већ, што је било крајње чудно, нису открили било какав знак присуства барона Мајгеля.

Елем, као што је и било речено, ствар се отезала тако све до суботе у зору. Тада су се појавили нови и веома занимљиви подаци. На московски аеродром спустио се путнички авион са шест места, који је долетео са Крима. Између осталих, из њега се искрцао и један чудан путник. То је био млађи грађанин, зарастао страшно у браду, који се једно три дана није умивао, упалених и преплашених очију, без пртљага и мало настрано обучен. Грађанин је на глави имао шубару, пустен огртач преко ноћне кошуље и плаве, тек куплене кожне папуче. Чим се овај грађанин одмакнуо од степеница којима су путници силазили из кабине авиона, њему су пришли. Овог грађанина су већ очекивали, и убрзо се незаборавни директор Варијетеа, Степан Богданович Лиходејев, нашао пред иследницима. Он је додао нове податке.

Сада је било јасно да се Воланд увукао у Варијете као уметник, пошто је хипнотисао Стјопу Лиходејева, а затим се довио да најури тог истог Стјопу из Москве на богзна колико километара. Материјал се на тај начин повећао, али од тога никоме није било лакше, већ можда чак и малчице теже, јер је постало очигледно да неће бити баш лако домоћи се такве личности која изводи ствари као што је ова, чија је жртва постао Степан Богданович. Између осталог, Лиходејев је, на сопствену молбу, био затворен у добро осигурану ћелију, а пред иследницима се појавио Варенуха, који је био управо ухапшен у своје стану, у који се вратио после неразјашњеног одсуствовања током готово два пуна дана.

Упркос томе што је обећао Азazelлу да више неће лагати администратор је почео управо од лажи. Мада га, уосталом, за то не треба баш много осуђивати. Јер Азazel му је забранио да лаже и буде дрзак преко телефона, а у овом случају администратор није водио разговор помоћу тог апарата. Шарајући очима, Иван Савельевич је тврдио да се у четвртак у свом кабинету у Варијетеу потпуно сам напио као земља и после тога некуда отишао, а куд — не сећа се, још је негде пио вотку старку, а где — не сећа се, негде је лежао под плотом, а где — тога се такође не сећа. Тек када су администратору рекли да он својим глупавим и непромишљеним понашањем омета истрагу која се води о важном предмету и да ће за то, наравно, одговарати — Варенуха се расплакао и почео да шапће дрхтавим гласом, и осврћући се, како лаже искључиво из страха, бојећи се освете Воландове банде, у чијим се рукама већ налазио, и

молит, жаждет быть запертым в бронированную камеру.

– Тыфу ты черт! Вот далась им эта бронированная камера, – проворчал один из ведущих следствие.

– Их сильно напугали эти негодяи, – сказал тот следователь, что побывал у Иванушки.

Варенуху успокоили, как умели, сказали, что охранят его и без всякой камеры, и тут же выяснилось, что никакой старки он под забором не пил, а что били его двое, один клыкастый и рыжий, а другой толстяк...

– Ах, похожий на кота?

– Да, да, да, – шептал, замирая от страху и ежесекундно оглядываясь, администратор и выкладывал дальнейшие подробности того, как он просуществовал около двух дней в квартире N 50 в качестве вампира-наводчика, едва не ставшего причиною гибели финдиректора Римского...

В это время вводили Римского, привезенного в Ленинградском поезде. Однако этот трясующийся от страху, психически расстроенный седой старик, в котором очень трудно было узнать прежнего финдиректора, ни за что не хотел говорить правду и оказался в этом смысле очень упорен. Римский утверждал, что никакой Геллы в окне у себя в кабинете ночью он не видел, равно как и Варенухи, а просто ему сделалось дурно и в беспомощности он уехал в Ленинград. Нечего и говорить, что свои показания больной финдиректор закончил просьбой о заключении его в бронированную камеру.

Анушка была арестована в то время, когда производила попытку вручить кассирше в универмаге на Арбате десятидолларовую бумажку. Рассказ Анушки о вылетающих из окна дома на Садовой людях и о подковке, которую Анушка, по ее словам, подняла для того, чтобы предьявить в милицию, был выслушан внимательно.

– Подковка действительно была золотая с бриллиантами? – спрашивали Анушку.

– Мне ли бриллиантов не знать, – отвечала Анушка.

– Но дал-то он вам червонцы, как вы говорите?

– Мне ли червонцев не знать, – отвечала Анушка.

– Ну, а когда же они в доллары-то превратились?

– Ничего не знаю, какие такие доллары, и не видела я никаких долларов, – визгливо отвечала Анушка, – мы в своем праве! Нам дали награду, мы на нее ситец покупаем... – и тут понесла околесину о том, что она не отвечает за домоуправление, которое завело на пятом этаже нечистую силу, от которой житья нету.

Тут следователь замахал на Анушку пером, потому что она порядком всем надоела, и написал ей пропуск вон на зеленой бумажке, после чего, к общему удовольствию, Анушка исчезла из здания.

како моли, преклиње, жуди да буде затворен у блиндирану ћелију.

— Фуј, до ђавола! Шта им је наспело са том блиндираном ћелијом! — прогунђао је један од оних који су водили истрагу.

— Одиста су их преплашиле те хуље — рекао је иследник који је био код Иванушке.

Варенуху су смирили како су умели, рекли су му да ће га чувати и без ћелије, и тада се испоставило да није уопште пио вотку старку под плотом, већ да су га тукла двојица, један са очњаком и риђ, а други дебелко...

— Ах, налик на мачка?

— Да, да, да — шаптао је администратор, умирући од страха и сваки час се осврћући, и излагао даље појединости о томе како је живео скоро пуна два дана у стану број 50 као вампир-потказивач који умало није изазвао смрт финдиректора Римског...

У том часу су управо вводили Римског, који је допремљен лењинградским возом. Међутим, овај седи старац, који се тресао од страха, и био психички растројен, у коме је било веома тешко познати некадашњег финдиректора, нипошто није хтео да говори истину и, што се тога тиче, био је веома упоран. Римски је тврдио да није видео никакву Хелу у прозору свог кабинета ноћу, ни Варенуху, већ да му је просто позлило и да је, не знајући за себе, отпутовао у Лењинград. Нема потребе да кажемо како је свој исказ финдиректор завршио молбом да га затворе у блиндирану ћелију.

Анушка је била ухапшена у тренутку када је покушала да благајници универмага на Арбату тутне у руку новчаницу од десет долара. Анушкина прича о људима који су излетали кроз прозор куће у Садовој и о потковици коју је Анушка, по њеним речима, подигла да би је однела у милицију, била је саслушана пажљиво.

— Да ли је потковица одиста била златна и са брилијантима? — питали су Анушку.

— Знам ја, ваљда, шта су брилијанти? — одговорила је на то Анушка.

— Али, он вам је дао червонце, како кажете?

— Знам ја, ваљда, шта су червонци? — одговорила је Анушка.

— Па кад су се они претворили у доларе?

— Ништа не знам, какви долари сада, нисам уопште видела доларе! — крештаво је одговорила Анушка — то је моје право! Нама су дали награду, ми за њу циц купујемо и ту је напричала којешта о томе како она не одговара за управу куће, која је на пети спрат довукла нечастиву силу, од које не може да се живи.

Тада је иследник махнуо пером на Анушку, јер је већ свима жестоко дојадилa, и написао јој је на зеленом папиру пропусницу за излазак, после чега је, на опште задовољство, Анушка нестала из зграде.

Потом вереницей пошел целый ряд людей, и в числе их — Николай Иванович, только что арестованный исключительно по глупости своей ревнивой супруги, давшей знать в милицию под утро о том, что ее муж пропал. Николай Иванович не очень удивил следствие, выложив на стол шутовское удостоверение о том, что он провел время на балу у сатаны.

В своих рассказах, как он возил по воздуху на себе голую домработницу Маргариты Николаевны куда-то ко всем чертям на реку купаться и о предшествующем этому появлении в окне обнаженной Маргариты Николаевны, Николай Иванович несколько отступил от истины. Так, например, он не счел нужным упомянуть о том, что он явился в спальню с выброшенной сорочкой в руках и что называл Наташу Венерой. По его словам выходило, что Наташа вылетела из окна, оседлала его и повлекла вон из Москвы...

— Повинуясь насилью, вынужден был подчиниться, — рассказывал Николай Иванович и закончил свои рассказы просьбой ни словом не сообщать об этом его супруге. Что и было ему обещано.

Показание Николая Ивановича дало возможность установить, что Маргарита Николаевна, а равно также и ее домработница Наташа исчезли без всякого следа. Были приняты меры к тому, чтобы их разыскать.

Так не прекращающимся ни на секунду следствием и ознаменовалось утро субботнего дня. В городе в это время возникали и расплывались совершенно невозможные слухи, в которых крошечная доля правды была изукрашена пышнейшим враньем. Говорили о том, что был сеанс в Варьете, после которого все две тысячи зрителей выскочили на улицу в чем мать родила, что накрыли типографию фальшивых бумажек волшебного типа на Садовой улице, что какая-то шайка украли пятерых заведующих в секторе развлечений, но что милиция их сейчас же всех нашла, и многое еще, чего даже повторять не хочется.

Между тем время приближалось к обеду, и тогда там, где велось следствие, раздался телефонный звонок. С Садовой сообщали, что проклятая квартира опять подала признаки жизни в ней. Было сказано, что в ней открывали окна изнутри, что доносились из нее звуки пианино и пения и что в окне видели сидящего на подоконнике и греющегося на солнце черного кота.

Около четырех часов жаркого дня большая компания мужчин, одетых в штатское, высадились из трех машин, несколько не доезжая до дома N 302-бис по Садовой улице. Тут приехавшая большая группа разделилась на две маленьких, причем одна прошла через подворотню дома и двор прямо в шестое парадное, а другая открыла обычно заколоченную маленькую дверку, ведущую на черный ход, и обе стали подниматься по разным лестницам к квартире N 50.

В это время Коровьев и Азazelло, причем Коровьев

Затим је продефиловао читав низ људи, а међу њима и — Николај Иванович, који тек што је био ухапшен захваљујући само глупости своје супруге, која је пред зору обавестила милицију да јој је муж нестало. Николај Иванович није много зачудио истрагу када је на сто ставио лакрдијашку потврду о томе да је време провео на балу код сатане.

Причајући како је носио по ваздуху потпуно голу кућну помоћницу Маргарите Николајевне некуда до сто ђавола на некакву реку да се купа, и о голој Маргарити Николајевној која се претходно појавила на прозору, Николај Иванович се мало удаљио од истине. Тако, на пример, он није сматрао за потребно да спомене како је ушао у спаваћу собу с баченом кошуљом у руци, и да је Наташу називао Венером. Из његових речи је испадало да је Наташа излетела кроз прозор, оседлала га и повукла изван Москве...

— Повинујући се насилу, био сам принуђен да се потчиним — причао је Николај Иванович и завршио своје измишљотине молбом да се о свему томе ништа не зучне његовој супрузи, што му је и било обећано.

Исказ Николаја Ивановича је омогућио да се утврди како су Маргарита Николајевна, а исто тако и њена кућна помоћница Наташа нестале без икаквог трага. Биле су предузете мере да се оне пронађу.

Тако је јутро субогњег дана било обележено истрагом која се није прекидала ни за тренутак. У граду су се у то доба рађале и шириле потпуно немогуће гласине, у којима је сићушан део истине кићен раскошним лакрдијама. Причало се да је одржана представа у Варијетеу, после које је две хиљаде посетилаца излетело на улицу као од мајке рођено, да је откривена штампарија фалсификованог новца чудесног типа на Садовој улици, да је некаква банда киднаповала пет руководиоца сектора забаве, али да их је милиција одмах све пронашла и још много штошта, што човек чак нема воље ни да препричава.

Међутим, ближило се време ручку, и тада је тамо где је вођена истрага зазвонио телефон. Из Садове су јављали да је проклетети стан почео да даје знаке живота. Било је речено да су се у стану изнутра отварају прозори, да су из њега допирали звуци пијанина и певања и да је на прозору виђен црни мачак како седи на рагастову и греје се на сунцу.

Око четири сата по подне тога врелог дана, овећа група мушкараца у цивилним оделима искрцала се из три аутомобила, нешто пре зграде број 302-бис у Садовој улици. Тад се ова група поделила на две мање, и при том је једна прошла кроз капију и двориште право у шести улаз, а друга је отворила, обично замандаљена, враташца која су водила на споредно степениште, и обе су почеле да се пењу разним степеништима у стан број 50.

У то време су Коровјев и Азazel — при том је

в обычном своем наряде, а вовсе не во фрачном праздничном, сидели в столовой квартиры, доканчивая завтрак. Воланд, по своему обыкновению, находился в спальне, а где был кот – неизвестно. Но судя по грохоту кастрюль, доносившемуся из кухни, можно было допустить, что Бегемот находится именно там, валяя дурака, по своему обыкновению.

– А что это за шаги такие на лестнице? – спросил Коровьев, поигрывая ложечкой в чашке с черным кофе.

– А это нас арестовывать идут, – ответил Азazelло и выпил стопочку коньяку.

– А, ну-ну, – ответил на это Коровьев.

Подымающиеся по парадной лестнице тем временем уже были на площадке третьего этажа. Там двое каких-то водопроводчиков возились с гармоникой парового отопления. Шедшие обменялись с водопроводчиками выразительным взглядом.

– Все дома, – шепнул один из водопроводчиков, постукивая молотком по трубе.

Тогда шедший впереди откровенно вынул из-под пальто черный маузер, а другой, рядом с ним, – отмычки. Вообще, шедшие в квартиру N 50 были снаряжены как следует.

У двух из них в карманах были тонкие, легко разворачивающиеся шелковые сети. Еще у одного – аркан, еще у одного – марлевые маски и ампулы с хлороформом.

В одну секунду была открыта парадная дверь в квартиру N 50, и все шедшие оказались в передней, а хлопнувшая в это время в кухне дверь показала, что вторая группа с черного хода подошла также своевременно.

На этот раз, если и не полная, то все же какая-то удача была налицо. По всем комнатам мгновенно рассыпались люди и нигде никого не нашли, но зато в столовой обнаружили остатки только что, по-видимому, покинутого завтрака, а в гостиной на каминной полке, рядом с хрустальным кувшином, сидел громадный черный кот. Он держал в своих лапах примус.

В полном молчании вошедшие в гостиную созерцали этого кота в течение довольно долгого времени.

– М-да... действительно здорово, – шепнул один из пришедших.

– Не шалю, никого не трогаю, починяю примус, – недружелюбно насупившись, проговорил кот, – и еще считаю долгом предупредить, что кот древнее и неприкосновенное животное.

– Исключительно чистая работа, – шепнул один из вошедших, а другой сказал громко и отчетливо:

– Ну-с, неприкосновенный чревоущательский кот, пожалуйте сюда.

Развернулась и взвилась шелковая сеть, но бросавший ее, к полному удивлению всех, промахнулся и захватил ею только кувшин, который со звоном тут же и разбился.

Коровьев био у свом свакодневном, а не свечаном оделу-фраку седели у трпезарији стана завршавајући доручак. Воланд се по свом обичају налазио у спаваћој соби, а где се налазио мачак — то се не зна. Али, судећи по лупњави посуђа која је допирала из кухиње, могло се претпоставити да се Бегемот налазио управо тамо, изводећи по свом обичају разне будалаштине.

— Какви ли се то кораци чују на степенишгу? — упитао је Коровьев, мешајући кашичицом по шољици црне кафе.

— А то долазе да нас похапсе — одговорио је Азazel и испио чашицу коњака.

— Ах, нека, нека — одговорио је на то Коровьев.

Људи који су се пели главним степеништем стигли су у међувремену већ до другог спрата. Тамо су два водоинсталатера нешто петљала око радијатора. Група је са њима измењала значајне погледе.

— Сви су код куће — шапнуо је један од водоинсталатера, лупајући чекићем по цеви.

Тада је онај који је био на челу извукао испод капута црни маузер, а други, поред њега — калауз. Све у свему, они који су кренули у стан број 50 били су опремљени како ваља.

Двојица су у цеповима имала танке свилене мреже, које су се лако бацале. Један је имао — ласо, а други маске од газе и ампуле са хлороформом.

За тили час су била отворена улазна врата стана број 50, и сви су се нашли у предсобљу, а врата која су се у кухињи залупила потврдила су да је и друга група са споредног степеништа стигла на време.

Овога пута је, ако не потпун, бар известан успех био очигледан. По свим собама су се моментално разлетели људи и нигде никога нису нашли, али су зато у трпезарији на столу пронашли остатке управо остављеног доручка, а у салону на плочи изнад камина, поред кристалног бокала, седео је огроман црни мачак. У шапама је држао примус.

Људи који су ушли у салон посматрали су прилично дуго овог мачка у потпуној тишини.

— Да... одиста је огроман — прошаптао је један од њих.

— Не правим изгреде, никога не дирам, поправљам примус — непријатељски натмурен, проговорио је мачак — и још сматрам својом дужношћу да упозорим да је мачак древна и неприкосновена животиња.

— Одиста, чист посао — шануо је један од придошлица, а други је рекао гласно и јасно:

— Па, неприкосновени венстрилоквиство мачку, изволи доћи овамо.

Раширила се и полетела свилена мрежа, али је на опште запрепашћење онај који је бацао мрежу — промашио, ухадтио само бокал, који је одмах пао и са звекетом се разбио.

– Ремиз, – заорал кот, – ура! – и тут он, отставив в сторону примус, выхватил из-за спины браунинг. Он мигом навел его на ближайшего к нему стоящего, но у того раньше, чем кот успел выстрелить, в руке полыхнуло огнем, и вместе с выстрелом из маузера кот шлепнулся вниз головой с каминной полки на пол, уронив браунинг и бросив примус.

– Все кончено, – слабым голосом сказал кот и томно раскинулся в кровавой луже, – отойдите от меня на секунду, дайте мне попрощаться с землей. О мой друг Азазелло! – простонал кот, истекая кровью, – где ты? – кот завел угасающие глаза по направлению к двери в столовую, – ты не пришел ко мне на помощь в момент неравного боя. Ты покинул бедного Бегемота, променяв его на стакан – правда, очень хорошего – коньяку! Ну что же, пусть моя смерть ляжет на твою совесть, а я завещаю тебе мой браунинг...

– Сеть, сеть, сеть, – беспокойно зашептали вокруг кота. Но сеть, черт знает почему, зацепилась у кого-то в кармане и не полезла наружу.

– Единственно, что может спасти смертельно раненного кота, – проговорил кот, – это глоток бензина... – И, воспользовавшись замешательством, он приложился к круглому отверстию в примусе и напился бензину. Тотчас кровь из-под верхней левой лапы перестала струиться. Кот вскочил живой и бодрый, ухватив примус под мышку, сиганул с ним обратно на камин, а оттуда, раздирая обои, полез по стене и через секунды две оказался высоко над вошедшими, сидящим на металлическом карнизе. Вмиг руки вцепились в гардину и сорвали ее вместе с карнизом, отчего солнце хлынуло в затененную комнату. Но ни жульнически выздоровевший кот, ни примус не упали вниз. Кот, не расставаясь с примусом, ухитрился махнуть по воздуху и вскочить на люстру, висящую в центре комнаты.

– Стремянку! – крикнули снизу.

– Вызываю на дуэль! – проорал кот, пролетая над головами на качающейся люстре, и тут опять в лапах у него оказался браунинг, а примус он пристроил между ветвями люстры. Кот прицелился и, летая, как маятник, над головами пришедших, открыл по ним стрельбу. Грохот потряс квартиру. На пол посыпались хрустальные осколки из люстры, треснуло звездами зеркало на камине, полетела штукатурная пыль, запрыгали по полу отработанные гильзы, полопались стекла в окнах, из простреленного примуса начало брызгать бензином. Теперь уж не могло идти речи о том, чтобы взять кота живым, и пришедшие метко и бешено стреляли ему в ответ из маузеров в голову, в живот, в грудь и в спину. Стрельба вызвала панику на асфальте во дворе.

Но длилась эта стрельба очень недолго и сама собою стала затихать. Дело в том, что ни коту, ни пришедшим она не причинила никакого вреда.

— Ремиза — раздрао се мачак — ура! — а тада је, одмакнувши примус, извукао иза леђа браунинг. У трену га је уперо у оног који му је био најближи, али је у рукама овога, пре но што је мачак успео да опали, синула ватра, а истовремено са пуцњем из маузера мачак се стропоштао наглавачке са плоче камина на под, испутивши браунинг и бацивши примус.

— Све је готово — слабым гласом је рекао мачак и млитаво се испружио у крвавој бари — удаљите се од мене за трен, дајте ми да се опростим од земље. О пријатељу мој Азазеле! — простењао је мачак крварећи — где си? Мачак је бацио поглед који се гасио према вратима од трпезарије — ниси ми притекао у помоћ у тренутку неравноправне борбе. Напустио си јадног Бехемота претпоставивши му чашицу - истина одличног - коњака! Па, шта ћемо, нека ти моја смрт остане на савести, а ја ћу ти завештати свој браунинг...

— Мрежу, мрежу, мрежу — услахилено су почели да шапућу око мачка. Али мрежа се, ђаво ће је знати због чега, закачила у нечијем цепу и није могла да се извуче.

— Једино што може да спасе смртно рањеног мачка — проговорио је мачак — то је гутљај петролеја... — И, искористивши забуну, принео је устима округао отвор примуса и напио се петролеја. Сместа је крв испод предње леве шапе престала да цури. Мачак је скочио жив и чио, ухвативши примус под мышку, ђипио са њим опет на камин, а одатле, цепајући тапете, почео да се вере уза зид и кроз неколико секунди се нашао високо изнад осталих — седео је на металној карниши.

У трен ока руке су дограбиле завесу и смакле је заједно са карнишом, услед чега је сунце покуљало у замрачену собу. Али ни мачак, који је преварантски оздравио, ни примус нису пали доле. Мачак је, не растајући се од примуса, успео да полети кроз ваздух и скочи на лустер, који је висио у средини собе.

— Мердевине! — повикали су одоздо.

— Изазивам на двобој! — раздрао се мачак, љуљајући се изнад њихових глава на лустеру, и тада му се у шапама поново створио браунинг, а примус је сместио између кракова лустера. Мачак је нанишанио и клатећи се као клатно над главама придошлица, отворио паљбу на њих. Прасак је затресао стан. На под су почели да пљуште комадићи кристала са лустера, огледало изнад камина зракасто је напрсло, распршио се малтер, по поду су почеле да одскачу чауре, попуцала су стакла на прозорима, из пробијеног примуса шикнуо је петролеј. Више није могло бити ни речи о томе да се мачак ухвати жив, и придошлице су му прецизно и разјарено пуцале из маузера у главу, стомак, груди и леђа. Пуцњава је изазвала панику у асфалтираном дворишту,

Али ова пуцњава није трајала дуго и сама је од себе почела да јењава. Ствар је била у томе што ни мачак ни придошлице нису били повређени. Не

Никто не оказался не только убит, но даже ранен; все, в том числе и кот, остались совершенно невредимыми. Кто-то из пришедших, чтобы это окончательно проверить, выпустил штук пять в голову окаянному животному, и кот бойко ответил целой обоймой. И то же самое – никакого впечатления ни на кого это не произвело. Кот покачивался в люстре, размахи которой все уменьшались, дую зачем-то в дуло браунинга и плюя себе на лапу.

У стоящих внизу в молчании на лицах появилось выражение полного недоумения. Это был единственный, или один из единственных, случай, когда стрельба оказалась совершенно недействительной. Можно было, конечно, допустить, что браунинг кота – какой-нибудь игрушечный, но о маузерах пришедших этого уж никак нельзя было сказать. Первая же рана кота, в чем уж, ясно, не было ни малейшего сомнения, была не чем иным, как фокусом и свинским притворством, равно как и питье бензина.

Сделали еще одну попытку добыть кота. Был брошен аркан, он зацепился за одну из свечей, люстра сорвалась. Удар ее потряс, казалось, весь корпус дома, но толку от этого не получилось. Присутствующих окатило осколками, а кот перелетел по воздуху и уселся высоко под потолком на верхней части золоченой рамы каминного зеркала. Он никуда не собирался удирать и даже, наоборот, сидя в сравнительной безопасности, завел еще одну речь.

– Я совершенно не понимаю, – говорил он сверху, – причин такого резкого обращения со мной...

И тут эту речь в самом начале перебил неизвестно откуда послышавшийся тяжелый низкий голос:

– Что происходит в квартире? Мне мешают заниматься.

Другой, неприятный и, гнусавый голос отозвался:

– Ну, конечно, Бегемот, черт его возьми!

Третий, дребезжащий, голос сказал:

– Мессир! Суббота. Солнце склоняется. Нам пора.

– Извините, не могу больше беседовать, – сказал кот с зеркала, – нам пора. – Он швырнул свой браунинг и выбил оба стекла в окне. Затем он плеснул вниз бензином, и этот бензин сам собою вспыхнул, выбросив волну пламени до самого потолка.

Загорелось как-то необыкновенно, быстро и сильно, как не бывает даже при бензине. Сейчас же задымились обои, загорелась сорванная гардина на полу и начали тлеть рамы в разбитых окнах. Кот спружинился, мяукнул, перемахнул с зеркала на подоконник и скрылся за ним вместе со своим примусом. Снаружи раздалась выстрелы.

Человек, сидящий на железной противопожарной лестнице на уровне ювелиршиных окон, обстрелял кота, когда тот перелетал с подоконника на подоконник, направляясь к угловой водосточной трубе дома, построенного, как было сказано, покоем. По этой трубе кот взобрался на крышу.

само што нико није био убијен већ није био ни рањен: сви, па међу њима и мачак, били су нетакнути. Неко од придошлица, да би то коначно проверио, испалио је пет метака у главу проклету животиње, а мачак је на то хитро одговарио читавим шаржером. И опет исто — никоме се ништа није десило. На лустеру који се све мање клатио њихао се мачак, дувао из неких разлога у цев браунинга и плуцкао себи на шапу.

На лицима људи који су ћутке стајали доле појавио се израз потпуне недоумице. То је био јединствен, или можда један од јединствених случајева, када је пуцњава била неефикасна. Могло се, разуме се, претпоставити да је браунинг у мачковим шапама — некаква играчка, али о маузерима људи испод њега то ни у ком случају није могло да се каже. А прва мачкова рана, у шта свакако није било никакве сумње, није била ништа друго до трик и подло претварање, као и испијање петролеја.

Покушало се још једном да се мачак улови. Бачен је ласо, он се закачио за једну сијалицу, лустер је пао. Ударац лустера је, изгледа, потресао целу кућу, али од тога није било никакве користи. Присутне је засула срча, а мачак је пролетео кроз ваздух и сместио се високо под таваницом на горњем делу позлаћеног рама огледала над камином. Он се није спремао никуда да бежи, већ је, напротив, седећи у релативној безбедности, почео да држи још један говор.

— Уопште не разумем — говорио је одозго — зашто се тако грубо поступа према мени. . .

И тада је овај говор одмах у почетку прекинуо тежак, дубок глас, који се ко зна одакле зачуо:

— Шта се то дешава у стану? Не могу да радим.

Други, непријатан и уњкав глас му је одговорио:

— Па, разуме се, то је Бехемот, ђаво га однео!

Трећи, мекетав глас је рекао:

— Месире! Субота је. Сунце залази. Време је.

— Извините, не могу више да разговарам — рекао је мачак са огледала — време нам је. — Бацио је свој браунинг и избио оба стакла на прозору. После је испљуснуо петролеј и овај се петролеј сам од себе запалио, избацивши пламен чак до таванице.

Све је букнуло некако необично брзо и снажно, што се не дешава чак ни с петролејем. Одмах су почели да се диме тапети, запалила се оборена карниша на поду и почели да тињају рамови разбијених прозора. Мачак се скупио, мјаукнуо, скочио са огледала на прозорски рагастов и нестало иза њега заједно са својим примусом. Споља су се зачули пуцњи.

Човек који је седео на гвозденим пожарним степеницама у висини прозора јувелиркиног стана отворио је палбу на мачка када је овај скакао са симса на симс, упутивши се према угаоном олуку куће саграђене, како је већ речено, на покој. Уз овај олуку мачак се узварао на кров.

Там его, к сожалению, также безрезультатно обстреляла охрана, стерегущая дымовые трубы, и кот смылся в заходящем солнце, заливавшем город.

В квартире в это время вспыхнул паркет под ногами пришедших, и в огне, на том месте, где валялся с притворной раной кот, показался, все более густея, труп бывшего барона Майгеля с задранной кверху подбородком, со стеклянными глазами. Вытащить его уже не было возможности. Прыгая по горящим шашкам паркета, хлопая ладонями по дымящимся плечам и груди, бывшие в гостинной отступали в кабинет и переднюю. Те, что были в столовой и спальне, выбежали через коридор.

Прибежали и те, что были в кухне, бросились в переднюю. Гостиная уже была полна огнем и дымом. Кто-то на ходу успел набрать телефонный номер пожарной части, коротко крикнуть в трубку:

– Садовая, триста два-бис!

Больше задерживаться было нельзя. Пламя выхлестнуло в переднюю. Дышать стало трудно.

Лишь только из разбитых окон заколдованной квартиры выбило первые струйки дыма, во дворе послышались отчаянные человеческие крики:

– Пожар, пожар, горим!

В разных квартирах дома люди стали кричать в телефоны:

– Садовая! Садовая, триста два-бис!

В то время, как на Садовой послышались пугающие сердце колокольные удары на быстро несущихся со всех частей города красных длинных машинах, мечущиеся во дворе люди видели, как вместе с дымом из окна пятого этажа вылетели три темных, как показалось, мужских силуэта и один силуэт обнаженной женщины.

Глава 28.

Последние похождения Коровьева и Бегемота

Были ли эти силуэты или они только померещились пораженным страхом жильцам злосчастного дома на Садовой, конечно, с точностью сказать нельзя. Если они были, куда они непосредственно отправились, также не знает никто. Где они разделились, мы также не можем сказать, но мы знаем, что примерно через четверть часа после начала пожара на Садовой, у зеркальных дверей торгсина на Смоленском рынке появился длинный гражданин в клетчатом костюме и с ним черный крупный кот.

Ловко извиваясь среди прохожих, гражданин открыл наружную дверь магазина. Но тут маленький, костлявый и крайне недоброжелательный швейцар преградил ему путь и раздраженно сказал:

Тамо је на њега, на жалост опет без резултата, отворила палбу стража која је чувала димњаке, и мачак је нестао у смирају сунца које је обасјавало град.

Дотле је у стану букнуо паркет под ногама придошлица, и кроз ватру, на ономе месту где је лежао тобоже рањени мачак, помолио се, кврчећи се, леш бившег барона Мајгела с брадом окренутом нагоре и стакластим очима. Више се није могао извући из стана.

Скакућући по паркету који је пламтео, лупајући се длановима по задимљеним раменима и грудима, они који су били у салону повлачили су се у кабинет и предсобље. Они који су се налазили у трпезарњи и спаваћој соби истрчали су кроз ходник.

Дотрчали су и они који су били у кухињи, појурили су у предсобље. А салон је већ био пун ватре и дима. Неко је на брзу руку стигао да окрене телефон пожарне команде и кратко довикне у слушалицу:

— Садова, триста два бис!...

Више ту нису могли да се задржавају. Пламен је сукнуо у предсобље. Све теже се дисало.

Чим су кроз разбијене прозоре зачараног стана избили први праменови дима, у дворишту су се зачули очајнички повици људи:

— Ватра, ватра, горимо!

По разним становима зграде људи су почели да вичу у телефоне:

— Садова! Садова, триста два-бис!

У тренутку када су се у Садовој зачула застрашујућа звона са црвених дугачких кола која су јурила из разних делова града, људи који су се мували по дворишту видели су како су заједно са димом из прозора четвртог спрата излетеле три тамне, како се чинило, мушке силуете и једна силуета наге жене.

Поглавље 28

ПОСЛЕДЊЕ ПУСТОЛОВИНЕ КОРОВЈЕВА И БЕХЕМОТА

Да ли је тих силуета стварно било или су се оне само причиниле престрашеним станарима злосрећне куће у Садовој, не може се, наравно, тачно рећи. Ако их је било, камо су се непосредно упутиле, такође нико не зна. Где су се раздвојиле, такође не можемо да кажемо, али зато знамо да се, отприлике једно четврт часа пошто је избио пожар у Садовој, појавио испред билурних врата Торгсина, на Смоленској пијаци, дугачак грађанин у карираном оделу и са њим црн крупан мачак.

Вешто се провлачећи између пролазника, грађанин је отворио спољна врата радње. Али тада му је мали, кошчат и крајње зловољан портир препречио пут и љутито рекао:

– С котами нельзя.

– Я извиняюсь, – задрезжал длинный и приложил узловатую руку к уху, как тугоухий, – с котами, вы говорите? А где же вы видите кота?

Швейцар выпучил глаза, и было отчего: никакого кота у ног гражданина уже не оказалось, а из-за плеча его вместо этого уже высовывался и порывался в магазин толстяк в рваной кепке, действительно, немного смахивающий рожей на кота. В руках у толстяка имелся примус.

Эта парочка посетителей почему-то не понравилась швейцару-мизантропу.

– У нас только на валюту, – прохрипел он, раздраженно глядя из-под лохматых, как бы молю изъеденных, сивых бровей.

– Дорогой мой, – задрезжал длинный, сверкая глазом из разбитого пенсне, – а откуда вам известно, что у меня ее нет? Вы судите по костюму? Никогда не делайте этого, драгоценнейший страж! Вы можете ошибиться, и притом весьма крупно. Перечтите еще раз хотя бы историю знаменитого калифа Гарун-аль-Рашида. Но в данном случае, откидывая эту историю временно в сторону, я хочу сказать вам, что я нажалуюсь на вас заведующему и порасскажу ему о вас таких вещей, что не пришлось бы вам покинуть ваш пост между сверкающими зеркальными дверями.

– У меня, может быть, полный примус валюты, – запальчиво встрял в разговор и котообразный толстяк, так и прущий в магазин.

Сзади уже напирала и сердилась публика. С ненавистью и сомнением глядя на диковинную парочку, швейцар посторонился, и наши знакомые, Коровьев и Бегемот, очутились в магазине.

Здесь они первым делом осмотрелись, и затем звонким голосом, слышным решительно во всех углах, Коровьев объявил:

– Прекрасный магазин! Очень, очень хороший магазин!

Публика от прилавков обернулась и почему-то с изумлением поглядела на говорившего, хотя хвалить магазин у того были все основания.

Сотни штук ситцу богатейших расцветок виднелись в полочных клетках. За ними громоздились миткали и шифоны и сукна фракные. В перспективу уходили целые штабеля коробок с обувью, и несколько гражданок сидели на низеньких стульчиках, имея правую ногу в старой, потрепанной туфле, а левую – в новой сверкающей лодочке, которой они и топали озабоченно в коврик. Где-то в глубине за углом пели и играли патефоны.

Но, минуя все эти прелести, Коровьев и Бегемот направились прямо к стыку гастрономического и кондитерского отделений. Здесь было очень просторно, гражданки в платочках и беретиках не напирала на прилавки, как в ситцевом отделении.

Низенький, совершенно квадратный человек,

— Са мачкама се не може.

— Извињавам се — промекетао је дугајлија и принео квргаву руку увету као да је нагљув — са мачкама, кажете? А где ви видите мачку?

Портир је избуљио очи, а имао је и зашто: крај грађанинових ногу уопште више није било мачка, већ је иза грађаниновог рамена уместо овога провиривао и гурао се у радњу дебелко са поцепаним качкетом, чија је њушка одиста помало подсећала на мачију. У рукама је дебелко држао примус.

Овај пар посетилаца није се из неких разлога допао портиру-мизантропу.

— Код нас је само за валуту — рекао је промукло, љутито гледајући испод чупавих, као да су их мољци изгризли, сивих обрва.

— Драги мој — почео је мекетаво дугајлија, севајући оком из напрслог цвикера — а одакле ви знате да је ја немам? Судите по оделу? Никада то не чините, драги чувару! Можете да погрешите, и то веома тешко! Прочитајте још једном барем причу о познатом калифу Харун-ал-Рашиду. Али, у датом случају, остављајући ту причу привремено по страни, желим да вам кажем како ћу се тако пожалити на вас вашем шефу и напричати му о вама таквих ствари да вам се може десити да морате напустити вашу службу између блиставих биљурних врата.

— А можда је мој примус пун валуте — жустро се уплео у разговор мачколики дебелко, који је и даље наваливао да уђе у радњу.

Отпозади су надирали и љутили се купци. Са мржњом и сумњичаво посматрајућн чудновати пар, портир се померио у страну и наши познаници, Коровјев и Бехемот, нашли су се у радњи.

Овде су се најпре осврнули око себе, а затим је Коровјев изјавио звонко да се чуло апсолутно у сваком ћошку:

— Дивна радња! Врло, врло лепа радња!

Купци су се окренули од тезга и из неких разлога запањено погледали човека који је то говорио, мада је он имао разлога да хвали радњу.

На стотине ролни цица у разнобојним дезенима виделе су се поређане у рафовима. Иза њих су били наређани каликои и шифони и штоф за фракове. У перспективи су се отегле читаве гомиле наређаних кутија са ципелама, а неколико грађанки је седело на нижим столицама, са десном ногом у старој, похабаној ципели, а левом — у новој сјајној салонки, којом су брижно лупкале о тепих. Негде у дубини, иза угла певали су и свирали грамофони.

Али, прошавши поред свих тих дивота, Коровјев и Бехемот су се упутили право тамо где су се спајала одељења деликатеса и кондитораја. Ту је било врло пространо, грађанке са марамама и береима нису наваливале на тезге као у одељењу цицева.

Онижи, потпуно четвртаст човек, избријан до

бритый до синевы, в роговых очках, в новенькой шляпе, не измятой и без подтеков на ленте, в сиреновом пальто и лайковых рыжих перчатках, стоял у прилавка и что-то повелительно мычал. Продавец в чистом белом халате и синей шапочке обслуживал сиреневого клиента. Острейшим ножом, очень похожим на нож, украденный Левием Матвеем, он снимал с жирной плачущей розовой лососины ее похожую на змеиную с серебристым отливом шкуру.

– И это отделение великолепно, – торжественно признал Коровьев, – и иностранец симпатичный, – он благожелательно указал пальцем на сиреневую спину.

– Нет, Фагот, нет, – задумчиво ответил Бегемот, – ты, дружок, ошибаешься. В лице сиреневого джентльмена чего-то не хватает, по-моему.

Сиреневая спина вздрогнула, но, вероятно, случайно, ибо не мог же иностранец понять то, что говорили по-русски Коровьев и его спутник.

– Кароши? – строго спрашивал сиреневый покупатель.

– Мировая, – отвечал продавец, кокетливо ковыряя острием ножа под шкурой.

– Кароши люблю, плохой – нет, – сурово говорил иностранец.

– Как же! – восторженно отвечал продавец.

Тут наши знакомые отошли от иностранца с его лососиной к краю кондитерского прилавка.

– Жарко сегодня, – обратился Коровьев к молоденькой, краснощекой продавщице и не получил от нее никакого ответа на это. – Почем мандарины? – осведомился тогда у нее Коровьев. – Тридцать копеек кило, – ответила продавщица.

– Все кусается, – вздохнув, заметил Коровьев, – эх, эх... – Он немного еще подумал и пригласил своего спутника: – Кушай, Бегемот.

Толстяк взял свой примус под мышку, овладел верхним мандарином в пирамиде и, тут же со шкурой сожравши его, принялся за второй.

Продавщицу обуял смертельный ужас.

– Вы с ума сошли! – вскричала она, теряя свой румянец, – чек подавайте! Чек! – и она уронила конфетные щипцы.

– Душенька, милочка, красавица, – засипел Коровьев, переваливаясь через прилавок и подмигивая продавщице, – не при валюте мы сегодня... ну что ты поделаешь! Но, клянусь вам, в следующий же раз, и уж никак не позже понедельника, отдадим все чистоганом. Мы здесь недалеко, на Садовой, где пожар.

Бегемот, проглотив третий мандарин, сунул лапу в хитрое сооружение из шоколадных плиток, выдернул одну нижнюю, отчего, конечно, все рухнуло, и проглотил ее вместе с золотой

модре коже, са рожнатым наочарима, у потпуно новом шеширу, још неизгужваном и без масних мрља око траке, у мантилу слезове боје и црвенкасто-мрким кожним глазе-рукавицама, стајао је крај тезге и нешто заповеднички мумлао. Продавац у чистом белом мантилу и плавој капици услуживао је слезастог клијента. Врло оштрим ножем, који је необично личио на нож што га је украо Леви Матеј, он је скидао са масне, сочне ружичасте семге сребрнасту кожу, налик на змијску.

— И ово одељење је раскошно свечано је признао Коровјев — и странац је симпатичан — благонаклоно је показао прстом слезова леђа.

— Не, Фаготе, не — замишљено је одговорио Бехемот — ти се, пријатељу, вараш. Нешто недостаје, по моме мишљењу, лицу слезастог центлмена.

Слезова леђа су уздрхтала, али вероватно случајно, јер странац није могао да разуме оно што су руски говорили Коровјев и његов пратилац.

— Топри? — строго је питао слезасти купац.

— Изврсна! — одговарао је продавац, кокетно чачкајући оштрицом ножа испод коже.

— Топри фолим, рћав - не — грубо је рекао странац.

— Него како! — одушевљено је одговарао продавац.

Тада су се наши познаници одвојили од странца са његовом семгом и отишли до кондиторајске тезге.

— Врућина је данас — обратио се Коровјев младој продавачици црвених образа и од ње није добио никакав одговор на то. — Пошто су мандарине? — упитао ју је тада Коровјев.

— Тридесет копејака — одговорила је продавачица.

— Папрено — приметио је уздахнувши Коровјев — ех... ех... још мало је размишљао и понудио свог пратиоца: — Послужи се, Бехемоте.

Дебељко је стрпао свој примус под мышку, дограбио горњу мандарину са пирамиде и, прогутавши је истога часа заједно са кором, дограбио другу.

Продавачицу је обузео самртни ужас.

— Ви нисте нормални — викнула је, губећи своје руменило — рачун ми дајте! Рачун! — и испустила је из руке штисипалку за колаче.

— Душо, мила моја, лепотице — почео је да шишти Коровјев, нагнувши се преко тезге и намигујући продавачици — немамо данас валуту... шта да радимо? Но, кунем вам се, следећи пут, и то најкасније у понедељак, све ћемо вам платити до последње паре! Ми смо ту близу, у Садовој, где је пожар...

Бехемот је, протугавши и трећу мандарину, завукао руку у вешто направљену грађевину од чоколадних табли, извукао једну од доњих, због чега се, наравно, све срушило, и прогутао је заједно са

оберткой.

Продавцы за рыбным прилавком как окаменели со своими ножами в руках, сиреневый иностранец повернулся к грабителям, и тут же обнаружилось, что Бегемот не прав: у сиреневого не хватало чего-то в лице, а, наоборот, скорее было лишнее – висящие щеки и бегающие глаза.

Совершенно пожелтев, продавщица тоскливо прокричала на весь магазин:

– Палосич! Палосич!

Публика из ситцевого отделения повалила на этот крик, а Бегемот отошел от кондитерских соблазнов и запустил лапу в бочку с надписью: "Сельдь керченская отборная", вытащил парочку селедок и проглотил их, выплюнув хвосты.

– Палосич! – повторился отчаянный крик за прилавком кондитерского, а за рыбным прилавком гаркнул продавец в эспаньолке:

– Ты что же это делаешь, гад?!

Павел Иосифович уже спешил к месту действия. Это был представительный мужчина в белом чистом халате, как хирург, и с карандашом, торчащим из кармана. Павел Иосифович, видимо, был опытным человеком. Увидев во рту у Бегемота хвост третьей селедки, он миг оценил положение, все решительно понял и, не вступая ни в какие пререкания с нахалами, махнул вдаль рукой, скомандовав:

– Свисти!

На угол Смоленского из зеркальных дверей вылетел швейцар и залился зловещим свистом. Публика стала окружать негодяев, и тогда в дело вступил Коровьев.

– Граждане! – вибрирующим тонким голосом прокричал он, – что же это делается? Ась? Позвольте вас об этом спросить! Бедный человек, – Коровьев подпустил дрожи в свой голос и указал на Бегемота, немедленно скроившего плаксивую физиономию, – бедный человек целый день починает примуса; он проголодался... а откуда же ему взять валюту?

Павел Иосифович, обычно сдержанный и спокойный, крикнул на это сурово:

– Ты это брось! – и махнул вдаль уже нетерпеливо. Тогда трели у дверей загрели повеселее.

Но Коровьев, не смущаясь выступлением Павла Иосифовича, продолжал:

– Откуда? – задаю я всем вопрос! Он истомлен голодом и жаждой! Ему жарко. Ну, взял на пробу горемыка мандарин. И вся-то цена этому мандарину три копейки. И вот они уж свистят, как соловьи весной в лесу, тревожат милицию, отрывают ее от дела. А ему можно? А? – и тут Коровьев указал на сиреневого толстяка, отчего у того на лице выразилась сильнейшая тревога, – кто он такой? А? Откуда он приехал? Зачем? Скучали мы, что ли, без него? Приглашали мы его, что ли? Конечно, – саркастически кривя рот, во весь голос орал бывший регент, – он, видите ли, в парадном

станиолом.

Продавцы за тезгама са рибом као да су се скаменили са својим ножевима у рукама, слезасти странац се окренуо према пљачкашима, и тада се испоставило да Бехемот није у праву: слезастоме не да није нешто недостајало на лицу, већ напротав, пре би се рекло да је нешто било сувишно — опуштени образи и очи које су врдале.

Потпуно жута у лицу, продавчица је жалосно повикала преко целе радље:

— Палосичу! Палосичу!

Купци који су се налазили у одељењу са цицом појурили су на ту вику, а Бехемот се удаљио од кондиторајских искушења и спустио шапу у кацу на којој је писало; »Харинга из Керча, првокласна«, извукао неколико харинги и прогутао их, испљунувши репове.

— Палосичу! — поново се зачуо очајнички повик иза тезге са слаткишима, а за тезгом са рибама дрекнуо је продавац са шпанском брадицом:

— Шта то радиш, хуљо?!

Павел Иосифович је већ хитао ка месту догађаја. То је био достојанствен мушкарац у белом чистом мантилу, као у хирурга, са оловком која му је вирила из џепа. Павел Иосифович је, по свој прилици, био искусан човек. Угледавши у Бехемотовим устима реп треће харинге, он је намах проценио ситуацију, све савршено схватио и, не заповедајући препирку са битангама, махнуо руком и наредио:

— Звижди!

Из биљурних врата је истрчао портир и из све снаге злокобно зазвиждао. Свет је почео да се окупља око битанги, и тада је на сцену ступио Коровјев.

— Грађани! — викнуо је високим дрхтавим гласом — шта је ово сада? А? Дозволите ми да вас то упитам? Јадан човек — Коровјев је придао дрхтавију боју свом гласу и показао Бехемота, који је одмах направио плачно лице — јадан човек по цео дан поправља примуса; огладнео је... а одакле њему валута?

Павел Иосифович, обично уздржан и миран, на то је грубо викнуо:

— Окани се ти тога! — и махнуо руком, овога пута већ нестрпљиво. Тада су трилери испред врата почели да одзвањају још веселије.

Али Коровјев је, нимало збуњен иступањем Павла Иосифовича, настављао;

— Одакле? - то питање постављам свима вама! Изнурен је од глади и жеђи. Врућина му је! Па, узео је кукавац да проба мандарину. И све у свему та мандарина вреди три копејке! А они већ, ето, звижде, као славуји у пролеће у шуми, узнемиравају милицију, одвајају је од посла. А њему се може? А? — и ту је Коровјев показао слезастог дебелка, а оване се због тога појавио на лицу израз немира — ко је он? А? Одакле је стигао? Зашто? Да нисмо можда чезнули за њим? Да га нисмо можда позвали овамо? Разуме се — саркастично кривећи уста, драо се на сав глас

сиреневом костюме, от лососины весь распух, он весь набит валютой, а нашему-то, нашему-то?! Горько мне! Горько! Горько! – завыл Коровьев, как шафер на старинной свадьбе.

Вся эта глупейшая, бестактная и, вероятно, политически вредная речь заставила гневно содрогаться Павла Иосифовича, но, как это ни странно, по глазам столпившейся публики видно было, что в очень многих людях она вызвала сочувствие! А когда Бегемот, приложив грязный продранный рукав к глазу, воскликнул трагически:

– Спасибо, верный друг, заступился за пострадавшего! – произошло чудо. Приличнейший тихий старичок, одетый бедно, но чистенько, старичок, покупавший три миндальных пирожных в кондитерском отделении, вдруг преобразился. Глаза его сверкнули боевым огнем, он побагровел, швырнул кулечек с пирожными на пол и крикнул:

– Правда! – детским тонким голосом.

Затем он выхватил поднос, сбросив с него остатки погубленной Бегемотом шоколадной эйфелевой башни, взмахнул им, левой рукой сорвал с иностранца шляпу, а правой с размаху ударил подносом плашмя иностранца по плешивой голове. Прокатился такой звук, какой бывает, когда с грузовика сбрасывают на землю листовое железо. Толстяк, белея, повалился навзничь и сел в кадку с керченской сельдью, выбив из нее фонтан селедочного рассола. Тут же стряслось и второе чудо. Сиреневый, провалившись в кадку, на чистом русском языке, без признаков какого-либо акцента, вскричал:

– Убивают! Милицию! Меня бандиты убивают! – очевидно, вследствие потрясения, внезапно овладев до тех пор неизвестным ему языком.

Тогда прекратился свист швейцара, и в толпах взволнованных покупателей замелькали, приближаясь, два милицейских шлема. Но коварный Бегемот, как из шайки в бане окатывают лавку, окатил из примуса кондитерский прилавок бензином, и он вспыхнул сам собой. Пламя ударило кверху и побежало вдоль прилавка, пожирая красивые бумажные ленты на корзинках с фруктами. Продавщицы с визгом кинулись бежать из-за прилавка, и лишь только они выскочили из-за него, вспыхнули полотняные шторы на окнах и на полу загорелся бензин.

Публика, сразу подняв отчаянный крик, шарахнулась из кондитерского назад, смяв более ненужного Павла Иосифовича, а из-за рыбного гуськом со своими отточенными ножами рысью побежали к дверям черного хода продавцы.

Сиреневый гражданин, выдравшись из кадки, весь в селедочной жиже, перевалился через семгу на прилавке и последовал за ними. Зазвенели и посыпались стекла в выходных зеркальных дверях, выдавленные спасающимися людьми, а оба негодяя – и Коровьев, и обжора Бегемот – куда-то

бывши хоровожа — видите ли, он же у свечаном слезовом оделу, надуо се од семге, набижен же валутом, а нашем човеку, нашем?... Горко же! Горко, горко! — завијао же Коровјев, као стари сват на негдашњим свадбама.

Цела та глупава, нетактична и, вероватно, политички штетна ствар натерала је Павела Јосифовича да се љутито трза, али, ма како то било чудно, по очима окупљеног света видело се да је она код многих изазвала саучешће. А када је Бехемот, приневши прљави исцепани рукав очима трагично узвикнуо:

— Хвала ти, верни пријатељу, заузео си се за жртву! — десило се чудо. Врло припојан миран старац, обучен сиромашно али чисто, старац који је куповао три колача са бадемом у кондиторајском одељењу, наједном се преобразио. Очи су му севнуле борбеним жаром, поцрвенео је, бацио кесу са колачима на под и викнуо:

— Истина је! — дечијим танушним гласом.

Затим је дограбио послужавник, збацио са њега остатке Ајфелове куле од чоколаде, коју је био срушио Бехемот, замахнуо њиме, левом руком смакао са странца шешир, а десном из све снаге плештимице лупио послужавником странца по ћелавој глави. Одјекнуло је као кад се из камиона истоварује на земљу лим. Дебелко је побледео, пао наузнак и сручио се у кацу са харингом из Керча, истиснувши из ње фонтану саламуре. Тада се догодило и друго чудо. Слезаста је, упавши у кацу, повикао на најчистијем руском језику, без икаквог акцента:

— Убице! Милиција! Бандити ме напали! — очигледно овладавши у шоку језиком који дотле није знао.

Тада је умукнуо звиждук портира и у гомили узнемиренних купаца промакла су, приближавајући се, два милиционарска шлема. Али покварени Бехемот је, као што из чабра у парном купатилу поливају камене клупе, полио из примуса кондиторајску тезгу са петролејем, и она је планула сама од себе. Пламен је сукнуо увис и лизнуо дуж тезге, гутајући лепе папирне траке на корпама са воћем. Продавачице су врштитећи изјуриле испред тезги и само што су изишле иза њих, плануле су и платнене завесе на прозорима, и на поду се запалио петролеј.

Свет је дигао ужасну галаму, и појурио из кондиторајског одељења, погазивши већ сувишног Павла Јосифовича, а иза тезге са рибом један за другим су са својим оштрим ножевима потрчали касом ка вратима споредног излаза продавци.

Слезов грађанин се искобелјао из каце и, натопљен саламуром, пребацио преко тезге са семгом и појурио за њима. Зазвечала су и полупала се стакла на излазним биљурним вратима, која су разбили људи што су се спасавали, а оба ниткова, и Коровјев и ждероња-Бехемот ностали су негде, а

девались, а куда – нельзя было понять. Потом уж очевидцы, присутствующие при начале пожара в торгсине на Смоленском, рассказывали, что будто бы оба хулигана взлетели вверх под потолок и там будто бы лопнули оба, как воздушные детские шары. Это, конечно, сомнительно, чтобы дело было именно так, но чего не знаем, того не знаем.

Но знаем, что ровно через минуту после происшествия на Смоленском и Бегемот и Коровьев уже оказались на тротуаре бульвара, как раз напротив дома Грибоедовской тетки. Коровьев остановился у решетки и заговорил:

– Ба! Да ведь это писательский дом. Знаешь, Бегемот, я очень много хорошего и лестного слышал про этот дом. Обрати внимание, мой друг, на этот дом! Приятно думать о том, что под этой крышей скрывается и вызревает целая бездна талантов.

– Как ананасы в оранжереях, – сказал Бегемот и, чтобы получше полюбоваться на кремовый дом с колоннами, влез на бетонное основание чугунной решетки.

– Совершенно верно, – согласился со своим неразлучным спутником Коровьев, – и сладкая жуть подкатывает к сердцу, когда думаешь о том, что в этом доме сейчас поспевает будущий автор "Дон Кихота", или "Фауста", или, черт меня побери, "Мертвых душ"! А?

– Страшно подумать, – подтвердил Бегемот.

– Да, – продолжал Коровьев, – удивительных вещей можно ожидать в парниках этого дома, объединившего под своею кровлей несколько тысяч подвижников, решивших отдать беззаветно свою жизнь на служение Мельпомене, Полигимнии и Талии. Ты представляешь себе, какой поднимется шум, когда кто-нибудь из них для начала преподнесет читающей публике "Ревизора" или, на самый худой конец, "Евгения Онегина"!

– И очень просто, – опять-таки подтвердил Бегемот.

– Да, – продолжал Коровьев и озабоченно поднял палец, – но! Но, говорю я и повторяю это – но! Если на эти нежные тепличные растения не нападет какой-нибудь микроорганизм, не подточит их в корне, если они не загниют! А это бывает с ананасами! Ой-ой-ой, как бывает!

– Кстати, – осведомился Бегемот, просовывая свою круглую голову через дыру в решетке, – что это они делают на веранде?

– Обедают, – объяснил Коровьев, – добавлю к этому, дорогой мой, что здесь очень недурной и недорогой ресторан. А я, между тем, как и всякий турист перед дальнейшим путешествием, испытываю желание закусить и выпить большую ледяную кружку пива.

– И я тоже, – ответил Бегемот, и оба негодяя зашагали по асфальтовой дорожке под липами прямо к веранде не чуявшего беды ресторана.

Бледная и скучающая гражданка в белых носочках и белом же беретике с хвостиком сидела на

где, то није могло да се појми. Касније су очевици, који су присуствовали почетку пожара у Торгсину на Смоленском булевару, причали како су наводно оба мангупа узлетела увис под таваницу и како су се тамо, наводно, обојица распукла као дечији луфтбалони. Разуме се да је сумњиво да је било баш тако, али оно што не знамо — то не знамо.

Али знамо да су се тачно један минут после догађаја на Смоленском булевару и Бехемот и Коровјев нашли на тротоару булевара, управо крај зграде Грибоједовљеве тетке. Коровјев се зауставио крај коване ограде и почео:

— Гле! Па то је дом писаца! Знаш, Бехемоте, много сам доброг и похвалног чуо о овом дому. Обрати пажњу, пријатељу, на ову зграду! Пријатно је помислити како се под овим кровом крије и сазрева сијасет талената.

— Као ананаси у стакленицима — рекао је Бехемот, и да би боље уживао у кући крем боје са стубовима, попео се на бетонску основу гвоздене решетки.

— Потпуно тачно — сложио се Коровјев са својим нераз двојим пратиоцем — и подиђе те слатка јеца, кад помислиш како у овој кући сада сазрева будући аутор »Дон Кихота«, или »Фауста«, или, ђаво ме однео, »Мртвих душа«! А?

— Страшно је чак и помислити — потврдио је Бехемот.

— Да — наставио је Коровјев — чудновате се ствари могу очекивати у топлим лејама овакве куће, која под својим кровом окупља неколико хиљада испосника који су одлучили да несебично посвете свој живот служби Мелпомени, Полихимнији и Талији. Можеш ли да замислиш каква ће се бука подићи кад неко од њих за почетак понуди читаоци.ма »Ревизора« или у најмању руку »Евгенија Оњегина«?

— И те како — поново је потврдио Бехемот.

— Да — наставио је Коровјев и забринуто подигао прст — али! Али, кажем и понављам то - али! Ако те нежне биљке не нападне некакав микроорганизам, ако их не подгризе у корену, ако не иструну! А то се ананасима дешава! Јој, јој, јој, и те како се дешава!

— Узгред буди речено — упитао је Бехемот, провлачећи своју округлу главу кроз рупу у решетки — шта то они тамо раде на веранди?

— Ручају — објаснио је Коровјев — додаћу уз то, драги мој, да се овде налази врло добар и јефтин ресторан. А ја, међутим, као и сваки туриста пред далек пут, желим нешто да презалогим и да попијем велику ледену криглу пива.

— И ја такође — одговорио је Бехемот и оба ниткова кренула су асфалтном стазом под липама право ка веранди ресторана који није ни слутио шта ће га снаћи.

Бледа грађанка у белим сокнама и са белим береом с репићем досађивала се седећи на бечкој столици

венском стуле у входа на веранду с угла, там, где в зелени трельяжа было устроено входное отверстие. Перед нею на простом кухонном столе лежала толстая конторского типа книга, в которую гражданка, неизвестно для каких причин, записывала входящих в ресторан. Этой именно гражданкой и были остановлены Коровьев и Бегемот.

– Ваши удостоверения? – она с удивлением глядела на пенсне Коровьева, а также и на примус Бегемота, и на разорванный Бегемотов локоть.

– Приношу вам тысячу извинений, какие удостоверения? – спросил Коровьев, удивляясь.

– Вы – писатели? – в свою очередь, спросила гражданка.

– Безусловно, – с достоинством ответил Коровьев.

– Ваши удостоверения? – повторила гражданка.

– Прелесть моя... – начал нежно Коровьев.

– Я не прелесть, – перебила его гражданка.

– О, как это жалко, – разочарованно сказал Коровьев и продолжал: – Ну, что ж, если вам не угодно быть прелестью, что было бы весьма приятно, можете не быть ею. Так вот, чтобы убедиться в том, что Достоевский – писатель, неужели же нужно спрашивать у него удостоверение? Да возьмите вы любых пять страниц из любого его романа, и без всякого удостоверения вы убедитесь, что имеете дело с писателем. Да я полагаю, что у него и удостоверения-то никакого не было! Как ты думаешь? – обратился Коровьев к Бегемоту.

– Пари держу, что не было, – ответил тот, ставя примус на стол рядом с книгой и вытирая пот рукою на закопченном лбу.

– Вы – не Достоевский, – сказала гражданка, сбиваемая с толку Коровьевым.

– Ну, почем знать, почем знать, – ответил тот.

– Достоевский умер, – сказала гражданка, но как-то не очень уверенно.

– Протестую, – горячо воскликнул Бегемот. – Достоевский бессмертен!

– Ваши удостоверения, граждане, – сказала гражданка.

– Помилуйте, это, в конце концов, смешно, – не сдавался Коровьев, – вовсе не удостоверением определяется писатель, а тем, что он пишет! Почем вы знаете, какие замыслы роятся у меня в голове? Или в этой голове? – и он указал на голову Бегемота, с которой тот тотчас снял кепку, как бы для того, чтобы гражданка могла получше осмотреть ее.

– Пропустите, граждане, – уже нервничая, сказала она.

Коровьев и Бегемот посторонились и пропустили какого-то писателя в сером костюме, в летней без галстука белой рубашке, воротник которой широко лежал на воротнике пиджака, и с газетой под мышкой. Писатель приветливо кивнул гражданке,

край улаза на самом углу веранде, там где се у живици налазио пролаз. Пред њом је на обичном кухињском столу лежала дебела књига типа деловодног протокола и у њу је грађанка, из непознатих разлога, уписивала оне који су улазили у ресторан. Управо та грађанка је и зауставила Коровјева и Бехемота.

– Ваше легитимације? – зачуђено је гледала Коровјевљев цвикер као и Бехемотов примус и подеран лакат.

– Извините хиљаду пута, али какве легитимације? – упитао је Коровјев, чудећи се.

– Ви сте писци? – упитала је грађанка са своје стране.

– Свакако – достојанствено је одговорио Коровјев.

– Ваше легитимације? – поновила је грађанка.

– Лепотице моја... – почео је Коровјев нежно.

– Ја нисам лепотица – прекинула га је грађанка.

– Ох, каква штета – разочарано је рекао Коровјев и наставио: – Па, шта ћемо, ако нећете да будете лепотица, што би било веома пријатно, не морате бити. Елем, да бисте се уверили да је Достојевски - писац, зар бисте морали да му тражите легитимацију? Узмите било којих пет страница из било ког његовог романа, и уверићете се и без легитимације да је пред вама писац. А ја претпостављам да он уопште није ни имао легитимацију. Шта ти мислиш? – обратио се Коровјев Бехемоту.

– Кладим се да је није имао – одговорио је овај, стављајући примус на сто поред књиге и бришући зној руком са загарављеног чела.

– Ви нисте - Достојевски – рекла је грађанка, коју је Коровјев потпуно збунио.

– А откуд знате, откуд знате – одговорио је овај.

– Достојевски је умро – рекла је грађанка, али некако не баш сувише сигурно.

– Протестујем! – узвикнуо је Бехемот. – Достојевски је бесмртан!

– Ваше легитимације, грађани – рекла је грађанка.

– Молим вас, ово је на крају крајева смешно! – није се предавао Коровјев – писца не чини легитимација. већ оно што пише. Откуд ви знате какве се замисли роје у мојој глави? Или у овој глави? – и он је показао главу Бехемота, са које је овај одмах смакао качкет, да би грађанка могла као боље да је види.

– Склоните се, грађани – рекла је она већ нервозно.

Коровјев и Бехемот су се измакли и пропустили неког писца у сивом оделу, у летњој кошуљи без кравате са раскопчаном крагном извученом преко крагне сакоа, и са новинама под мишком. Писац је срдачно климнуо главом грађанки, успут је нешто

на ходу поставил в подставленной ему книге какую-то закорючку и проследовал на веранду.

– Увы, не нам, не нам, – грустно заговорил Коровьев, – а ему достанется эта ледяная кружка пива, о которой мы, бедные скитальцы, так мечтали с тобой, положение наше печально и затруднительно, и я не знаю, как быть.

Бегемот только горько развел руками и надел кепку на круглую голову, поросшую густым волосом, очень похожим на кошачью шерсть. И в этот момент негромкий, но властный голос прозвучал над головой гражданки:

– Пропустите, Софья Павловна.

Гражданка с книгой изумилась; в зелени трельяжа возникла белая фрачная грудь и клинообразная борода флибустьера. Он приветливо глядел на двух сомнительных оборванцев и, даже более того, делал им пригласительные жесты. Авторитет Арчибальда Арчибалдовича был вещью, серьезно ощутимой в ресторане, которым он заведовал, и Софья Павловна покорно спросила у Коровьева:

– Как ваша фамилия?

– Панаев, – вежливо ответил тот. Гражданка записала эту фамилию и подняла вопросительный взор на Бегемота.

– Скабичевский, – пропищал тот, почему-то указывая на свой примус. Софья Павловна записала и это и пододвинула книгу посетителям, чтобы они расписались в ней. Коровьев против Панаева написал "Скабичевский", а Бегемот против Скабичевского написал "Панаев".

Арчибальд Арчибалдович, совершенно поражая Софью Павловну, обольстительно улыбаясь, повел гостей к лучшему столику в противоположном конце веранды, туда, где лежала самая густая тень, к столику, возле которого весело играло солнце в одном из прорезов трельяжной зелени.

Софья же Павловна, моргая от изумления, долго изучала странные записи, сделанные неожиданными посетителями в книге.

Официантов Арчибальд Арчибалдович удивил не менее, чем Софью Павловну. Он лично отодвинул стул от столика, приглашая Коровьева сесть, мигнул одному, что-то шепнул другому, и два официанта засуетились возле новых гостей, из которых один свой примус поставил рядом со своим порыжевшим ботинком на пол.

Немедленно исчезла со стола старая скатерть в желтых пятнах, в воздухе, хрустя крахмалом, взметнулась белейшая, как бедуинский бурнус, другая, а Арчибальд Арчибалдович уже шептал тихо, но очень выразительно, склоняясь к самому уху Коровьева:

– Чем буду потчевать? Балычок имею особенный... у архитекторского съезда оторвал...

– Вы... э... дайте нам вообще закусочку... э... – благожелательно промышчал Коровьев, раскидываясь на стуле.

нашврляо у кьизи и отишао на веранду.

— Авај, нисмо ми, нисмо ми — тужно је почео Коровјев — већ је он добио ону ледену криглу пива о којој смо ми, јадне луталице, толико снивале, и наш положај је тужан и тежак, и не знам шта да радим.

Бехемот је само чемерно раширио руке и ставио качкет на округлу главу, зараслу у густу косу која је врло личила на мачју длаку. И у том тренутку се тих, али заповеднички глас разлегао над грађанкином главом:

— Пустите их, Софија Павловна.

Грађанка с књигом се згранула, у зеленилу живице појавили су се бели пластрон фрака и шпицаста брада пиратова. Пират је предусретљиво гледао два сумњива одрпанца и, штавише, позивао их руком. Ауторитет Арчибалда Арчибалдовича био је нешто што се озбиљно осећало у ресторану који је он водио, и Софија Павловна је покорно упитала Коровјева:

— Ваше презиме?

— Панајев — учтиво је одговорио овај. Грађанка је забележила ово презиме и упитно погледала Бехемота.

— Скабичевски — пропиштао је овај, показујући из неких разлога свој примус. Софија Павловна је записала то, и примакла књигу посетиоцима да се потпишу. Коровјев је поред презимена »Панајев« написао »Скабичевски«, а Бехемот поред Скабичевског »Панајев«.

Арчибалд Арчибалдович је попутно запањено Софију Павловну кад је, заводљиво се осмехујући, повео госте ка најбољем столу на супротном крају веранде, тамо где је била најдебља хладовина, ка сточићу крај кога је весело играло сунце у једном прорезу густог зеленила.

Софија Павловна је, трепћући од запрепашћења, дуго проучавала чудновате потписе које су неочекивани посетиоци оставили у књизи.

Келнере је Арчибалд Арчибалдович запрепастио колико и Софију Павловну. Он је лично одмакнуо столицу од сточића да Коровјев седне, дао је знак једном, нешто дошануо другоме и два келнера су почела да се мувају око нових гостију, од којих је један ставио примус на под крај своје осмуђене ципеле.

Истог часа је са стола нестало стари чаршав са жутиим мрљама, и у ваздуху се, шкрипућући од штирка, залепршао други, бео белцат, као бедуински бурнус, а Арчибалд Арчибалдович је већ тихо али веома значајно шаптао нагнут над само Коровјевљево уво.

— Чиме да вас услужим? Сушену јесетру имам изванредну... закинуо сам конгресе архитеката..

— Ви... е... дајте нам уопште закуску... — добро ћудно је промрљао Коровјев, заваливши се у столицу.

– Понимаю, – закрывая глаза, многозначительно ответил Арчибалд Арчибалдович.

Увидев, как обращается с весьма сомнительными посетителями шеф ресторана, официанты отбросили всякие сомнения и принялись за дело серьезно. Один уже подносил спичку Бегемоту, вынувшему из кармана окурочку и всунувшему его в рот, другой подлетел, звеня зеленым стеклом и выставляя у приборной рюмки, лафитники и тонкостенные бокалы, из которых так хорошо пьется нарзан под тентом... нет, забегая вперед, скажем... пился нарзан под тентом незабвенной Грибоедовской веранды.

– Филейчиком из рябчика могу угостить, – музыкально мурлыкал Арчибалд Арчибалдович. Гость в треснувшем пенсне полностью одобрял предложения командира брига и благосклонно глядел на него сквозь бесполезное стеклышко.

Обедающий за соседним столиком беллетрист Петраков-Суховей с супругой, доедавшей свиной эскалоп, со свойственной всем писателям наблюдательностью заметил ухаживания Арчибалда Арчибалдовича и очень удивился.

А супруга его, очень почтенная дама, просто даже приревновала пирата к Коровьеву и даже ложечкой постучала... – И что ж это, дескать, нас задерживают... пора и мороженое подавать! В чем дело?

Однако, послав Петраковой обольстительную улыбку, Арчибалд Арчибалдович направил к ней официанта, а сам не покинул своих дорогих гостей. Ах, умен был Арчибалд Арчибалдович! А уж наблюдателен, пожалуй, не менее, чем и сами писатели. Арчибалд Арчибалдович знал и о сеансе в Варьете, и о многих других происшествиях этих дней, слышал, но, в противоположность другим, мимо ушей не пропустил ни слова "клетчатый", ни слова "кот". Арчибалд Арчибалдович сразу догадался, кто его посетители. А догадавшись, натурально, ссориться с ними не стал. А вот Софья Павловна хороша! Ведь это надо же выдумать – преграждать этим двум путь на веранду! А впрочем, что с нее спрашивать.

Надменно тыча ложечкой в раскисающее сливочное мороженое, Петракова недовольными глазами глядела, как столик перед двумя одетыми какими-то шутами гороховыми как бы по волшебству обрастает яствами. До блеска вымытые салатные листья уже торчали из вазы со свежей икрой... миг, и появилось на специально пододвинутом отдельном столике запотевшее серебряное ведерко...

Лишь убедившись в том, что все сделано по чести, лишь тогда, когда в руках официантов прилетела закрытая сковорода, в которой что-то ворчало, Арчибалд Арчибалдович позволил себе покинуть двух загадочных посетителей, да и то

— Разумем — значајно је одговорио Арчибалд Арчибалдович затварајући очи.

Када су видели како се шеф ресторана опходи са сумњивим посетиоцима, келнери су се манули свакојаким сумњичења и озбиљно се латили посла. Један је већ приносио шибицу Бегемоту, који је из џепа извукао опушак и ставио га у уста, други је прилетео, звецкајући зеленим стаклом и стављајући крај прибора за јело чашице, винске чаше и велике бокасте чаше од танког стакла, из којих се тако добро пије нарзан под настрешницом... не, да кажемо унапред: из којих се пио нарзан под пердетом незаборавне Грибоедовљеве веранде.

— Филе од лештарке могу да вам понудим — мелодично је прео Арчибалд Арчибалдович. Гост са напуклим цвикером је одобравао у потпуности предлоге капетана брига и благонаклоно га гледао кроз непотребно стаклашце.

Писац Петраков-Суховей, који је ручао за суседним столом заједно са супругом и управо завршавао свој ескалоп од свињетине, одмах је, са својственом свима писцима способношћу запажања, приметио старање Арчибалда Арчибалдовича и врло се зачудио.

А његова супруга, дама достојна поштовања, просто је постала љубоморна на Коровјева због пирата, па је чак и лупнула кашичицом... Па шта то треба да значи, нас заобилазе... време је да донесу сладолед! У чему је ствар?

Међутим, Арчибалд Арчибалдович је упутио Петраковој заносан осмејак и послао јој келнера, а сам није напустио своје драге госте. Ах, паметан је био тај Арчибалд Арчибалдович! А имао је и моћ запажања, ништа мању од писаца! Арчибалд Арчибалдович је знао и за представу у Варијетеу, и чуо је за многе друге догађаје тих дана, али, за разлику од других, није пречуо ни реч »жарирани«, ни реч »мачак«. Арчибалд Арчибалдович се одмах досетио ко су његови посетиоци. А када се досетио, природно, није ни помислио да замеће кавгу са њима. А Софија Павловна је баш паметна! Јер требало је смислити — да се не пусте ова двојица на веранду! Уосталом, шта би се од ње и могло очекивати.

Надмено забадајући кашичицу у млечни сладолед који се топио, Петракова је незадовољно гледала како се пред двојицом прерушених лакрдијаша сточић као неком чаролијом пуни јестивом. Блиставо опрано лишће салате већ је вирило из чинијице са свежим кавијаром... у трен ока се на специјално примакнутом засебном сточићу појавило замагљено сребрно ведро...

Тек када се уверио да је све урађено како ваља, тек када је у рукама келнера стигао поклопљен тигањ у коме се нешто крчкало, Арчибалд Арчибалдович је дозволио себи да напусти два загонетна посетиоца, претходно им дошапнувши:

предварительно шепнув им:

– Извините! На минутку! Лично пригляжу за филейчиками.

Он отлетел от столика и скрылся во внутреннем ходе ресторана. Если бы какой-нибудь наблюдатель мог проследить дальнейшие действия Арчибалда Арчибалдовича, они, несомненно, показали бы ему несколько загадочными.

Шеф отправился вовсе не на кухню наблюдать за филейчиками, а в кладовую ресторана. Он открыл ее своим ключом, закрылся в ней, вынул из ларя со льдом осторожно, чтобы не запачкать манжет, два увесистых балыка, запаковал их в газетную бумагу, аккуратно перевязал веревочкой и отложил в сторону.

Затем в соседней комнате проверил, на месте ли его летнее пальто на шелковой подкладке и шляпа, и лишь после этого проследовал в кухню, где повар старательно разделявал обещанные гостям пиратом филейчики.

Нужно сказать, что странного и загадочного во всех действиях Арчибалда Арчибалдовича вовсе не было и странными такие действия мог бы счесть лишь наблюдатель поверхностный. Поступки Арчибалда Арчибалдовича совершенно логически вытекали из всего предыдущего. Знание последних событий, и главным образом – феноменальное чутье Арчибалда Арчибалдовича подсказывали шефу Грибоедовского ресторана, что обед его двух посетителей будет хотя и обилен и роскошен, но крайне непродолжителен. И чутье, никогда не обманывающее бывшего флибустьера, не подвело его и на сей раз.

В то время как Коровьев и Бегемот чокались второй рюмкой прекрасной холодной московской двойной очистки водки, появился на веранде потный и взволнованный хроникер Боба Кандалупский, известный в Москве своим поразительным всеведением, и сейчас же подсел к Петраковым. Положив свой разбухший портфель на столик, Боба немедленно всунул свои губы в ухо Петракову и зашептал в него какие-то очень соблазнительные вещи. Мадам Петракова, изнывая от любопытства, и свое ухо подставила к пухлым масляным губам Бобы, а тот, изредка воровски оглядываясь, все шептал и шептал, и можно было расслышать отдельные слова, вроде таких:

– Клянусь вам честью! На Садовой, на Садовой, – Боба еще больше снизил голос, – не берут пули. Пули... пули... бензин, пожар... пули...

– Вот этих бы врунов, которые распространяют гадкие слухи, – в негодовании несколько громче, чем хотел бы Боба, загудела контральтовым голосом мадам Петракова, – вот их бы следовало разъяснить! Ну, ничего, так и будет, их приведут в порядок! Какие вредные враки!

– Какие же враки, Антонида Порфирьевна! – воскликнул огорченный неверием супруги писателя Боба и опять засвистел: – Говорю вам,

– Извините! За тренутак! Лично ћу погледати како стоје ствари са филеом!

Одлетео је од сточића и нестало у ресторану. Да је неки посматрач могао да прати даље поступке Арчибалда Арчибалдовича, они би му се, без сумње, учинили помало загонетним.

Шеф уопште није отишао у кухињи да види шта ће бити са филеом, већ у магацин ресторана. Откључао га је својим кључем, затворио се и извукао из ледњака пажљиво, да не упрља манжетне, две позамашне сушене јесетре, запаковао их у новине, пажљиво увезао канапом и оставио на страну.

Затим је у суседној просторији проверио да ли су му на месту летњи капут са свиленом поставом и шешир, и тек после тога је отишао у кухињу, где је кувар пажљиво припремао филе, који је пират обећао гостима.

Треба рећи да није било ничег чудноватог или загонетног у поступцима Арчибалда Арчибалдовича и да је само површан посматрач могао сматрати такве поступке чудним. Поступци Арчибалда Арчибалдовича логично су проистицали из свега претходног. Познавање последњих догађаја, а што је најважније — феноменалан њух Арчибалда Арчибалдовича говорили су шефу грибоједовског ресторана да ручак његова два посетиоца, мада ће бити и обилан и раскошан, неће дуго потрајати. И њух који никада није изневерио некадашњег гусара није га преварио ни овога пута.

Док су се Коровјев и Бехемот куцали другом чашицом дивне, ледене, два пута препечене московске вотке, на веранди се појавио ознојен и узнемирен хроничар Боба Кандалупски, познат у Москви по томе што је све знао, и одмах је сео поред Петракових. Ставивши своју набреклу ташну на сточић, Боба је одмах гурнуо своје усне у уво Петракова и почео да му шапће некакве веома саблажњиве ствари. Мадам Петракова је, умирући од радозналости, подметнула и своје уво под дебеле похотне усне Бобине. А овај је, покаткад се крадом осврћући, стално шаптао и шаптао, и могле су се чути поједине речи, као на пример:

— Тако ми части! У Садовој, у Садовој! . . . — Боба је још више спустио глас — меци не могу да науде!... Меци... меци... петролеј, пожар... меци...

— Е, такве лажљивице што шире одвратне гласине — негодујући нешто гласније него што је Боба то хтео, почела је да гуди својим контраалтом мадам Петракова — е, требало би их истерати на чистац! Па, ништа, тако ће и бити, довешће их већ у ред! Какве опасне лагарије!

— Какве лагарије, Антонида Порфирьевна! — узвикнуо је Боба, ојађен неверицом пишчеве супруге и поново почео да шушка: — Кажем вам,

пули не берут... А теперь пожар... Они по воздуху... по воздуху, – Боба шипел, не подозревая того, что те, о ком он рассказывает, сидят рядом с ним, наслаждаясь его свистом.

Впрочем, это наслаждение скоро прекратилось. Из внутреннего хода ресторана на веранду стремительно вышли трое мужчин с туго перетянутыми ремнями талиями, в крагах и с револьверами в руках. Передний крикнул звонко и страшно:

– Ни с места! – и тотчас все трое открыли стрельбу на веранде, целясь в голову Коровьеву и Бегемоту. Оба обстреливаемые сейчас же растаяли в воздухе, а из примуса ударил столб огня прямо в тент. Как бы зияющая пасть с черными краями появилась в тенте и стала расползаться во все стороны.

Огонь, проскочив сквозь нее, поднялся до самой крыши Грибоедовского дома. Лежащие на окне второго этажа папки с бумагами в комнате редакции вдруг вспыхнули, а за ними схватило шторы, и тут огонь, гудя, как будто кто-то его раздувал, столбами пошел внутрь теткинго дома.

Через несколько секунд по асфальтовым дорожкам, ведущим к чугунной решетке бульвара, откуда в среду вечером пришел не понятый никем первый вестник несчастья Иванушка, теперь бежали недообедавшие писатели, официанты, Софья Павловна, Боба, Петракова, Петраков.

Заблаговременно вышедший через боковой ход, никуда не убегая и никуда не спеша, как капитан, который обязан покинуть горящий бриг последним, стоял спокойный Арчибальд Арчибальдович в летнем пальто на шелковой подкладке, с двумя балыковыми бревнами под мышкой.

Глава 29.

Судьба мастера и Маргариты определена

На закате солнца высоко над городом на каменной террасе одного из самых красивых зданий в Москве, здания, построенного около полтора столетия назад, находились двое: Воланд и Азazelло. Они не были видны снизу, с улицы, так как их закрывала от ненужных взоров балюстрада с гипсовыми вазами и гипсовыми цветами. Но им город был виден почти до самых краев.

Воланд сидел на складном табурете, одетый в черную свою сутану. Его длинная широкая шпага была воткнута между двумя рассекшимися плитами террасы вертикально, так что получились солнечные часы. Тень шпаги медленно и неуклонно удлинялась, подползая к черным туфлям на ногах сатаны. Положив острый подбородок на кулак, скорчившись на табурете и поджав одну ногу под себя, Воланд не отрываясь смотрел на необъятное сборище дворцов,

меци им ништа не могу! А сада још и пожар... они по ваздуху... по ваздуху! — Боба је шушкао, не слутећи да се они о којима је причао налазе поред њега и уживају у његовом шушкању.

Уосталом, то уживање ускоро је било прекинуто. Из ресторана су на веранду излетела три мушкарца с опасачима притегнутим око струка, са кожним гамашнама и с револверима у рукама. Први је викнуо гласно и страшно:

— Не мрдај! — и истог тренутка су сва тројица отворила палбу на веранди, нишанећи у главу Коровјеву и Бехемоту. Они на које је припуцано сместа су, обојица, ишчезли у ваздуху, а из примуса је сукнуо стуб ватре право у перде. На пердету се разјапила чељуст с црним ивицама и почела да се шири на све стране.

Сукнувши кроз њу, ватра се подигла до самог крова Грибоједовљове куће. Фасцикле с папирима, које су биле на прозору редакцијске собе на првом спрату наједном су букнуле, а за њима је планула и завеса, и тада је ватра, тутњећи као да је неко раздувава, куљнула ковитлајући се у теткину кућу.

Неколико секунди касније, асфалтираним стазама које су водиле ка гвозденој огради на булевару, одакле је у среду увече стигао први весник несреће, Иванушка, кога нико није схватао, сада су трчали писци који нису довршили свој ручак, келнери, Софија Павловна, Боба, Петракова, Петраков.

На време изашавши из зграде кроз споредан улаз, никуда не бежећи и никуд не журећи, као капетан који је дужан да последњи налустити запаљени бриг, стајао је смирен Арчибалд Арчибалдович у летњем капуту са свиленом поставом, са две скочањене јесетре под мишком.

Поглавље 29

СУДБИНА МАЈСТОРА И МАРГАРИТЕ ЈЕ ОДЛУЧЕНА

У смирај сунца, високо над градом, на каменој тераси једне од најлепших зграда у Москви, зграде саидане пре једно сто педесет година, налазила су се двојица: Воланд и Азazel. Нису се могли видети одоздо са улице, од радозналих погледа скривала их је балюстрада са гипсаним вазама и гипсаним цветовима. Али они су видели град скоро као на длану.

Воланд је седео на сточици на склапање, а био је у својој црној сутани. Његова дугачка и широка шпада била је забијена вертикално између две размакнуте плоче на тераси, тако да је представљала сунчани сат. Сенка шпаде је лагано и неумитно постајала све дужа, приближујући се црним ципелама на сатаниним ногама. Подупрвши песницом шпицасти подбрадак, згуривши се на сточици и подавивши једну ногу пода се, Воланд није скидао поглед с необухватне гомиле палата,

гигантских домов и маленьких, обреченных на слом лачуг.

Азazelло, расставшись со своим современным нарядом, то есть пиджаком, котелком, лакированными туфлями, одетый, как и Воланд, в черное, неподвижно стоял невдалеке от своего повелителя, так же как и он не спуская глаз с города.

Воланд заговорил:

– Какой интересный город, не правда ли?

Азazelло шевельнулся и ответил почтительно:

– Мессир, мне больше нравится Рим!

– Да, это дело вкуса, – ответил Воланд.

Через некоторое время опять раздался его голос:

– А отчего этот дым там, на бульваре?

– Это горит Грибоедов, – ответил Азazelло.

– Надо полагать, что это неразлучная парочка, Коровьев и Бегемот, побывала там?

– В этом нет никакого сомнения, мессир.

Опять наступило молчание, и оба находящиеся на террасе глядели, как в окнах, повернутых на запад, в верхних этажах громад зажигалось изломанное ослепительное солнце. Глаз Воланда горел точно так же, как одно из таких окон, хотя Воланд был спиной к закату.

Но тут что-то заставило Воланда отвернуться от города и обратить свое внимание на круглую башню, которая была у него за спиной на крыше. Из стены ее вышел оборванный, выпачканный в глине мрачный человек в хитоне, в самодельных сандалиях, чернобородый.

– Ба! – воскликнул Воланд, с насмешкой глядя на вошедшего, – менее всего можно было ожидать тебя здесь! Ты с чем пожаловал, незванный, но предвиденный гость?

– Я к тебе, дух зла и повелитель теней, – ответил вошедший, исподлобья недружелюбно глядя на Воланда.

– Если ты ко мне, то почему же ты не поздоровался со мной, бывший сборщик податей? – заговорил Воланд сурово.

– Потому что я не хочу, чтобы ты здоровствовал, – ответил дерзко вошедший.

– Но тебе придется примириться с этим, – возразил Воланд, и усмешка искривила его рот, – не успел ты появиться на крыше, как уже сразу отвесил нелепость, и я тебе скажу, в чем она, – в твоих интонациях. Ты произнес свои слова так, как будто ты не признаешь теней, а также и зла. Не будешь ли ты так добр подумать над вопросом: что бы делало твое добро, если бы не существовало зла, и как бы выглядела земля, если бы с нее исчезли тени? Ведь тени получаются от предметов и людей. Вот тень от моей шпаги. Но бывают тени от деревьев и от живых существ. Не хочешь ли ты ободрать весь земной шар, снеся с него прочь все деревья и все живое из-за твоей фантазии наслаждаться голым светом? Ты глуп.

– Я не буду с тобой спорить, старый софист, –

циновекких кућа и кућерака осуђених на рушење.

Азazel је, расставши се од своје савремене одеће, то јест сакоа, крутог шешира и лакованих ципела, одевен као и Воланд у црно, непомично стајао у близини свога господара, као ни он не скидајући поглед с града.

Воланд је проговорио:

— Какав занимљив град, зар не?

Азazel се померио и одговорио с поштовањем:

— Месире, мени се више допада Рим.

— Да, то је ствар укуса — одговорио је Воланд.

После извесног времена поново се зачуо његов глас:

— А какав је оно тамо дим, тамо на булевару?

— То гори Грибоедов — одговорио је Азazel.

— По свему судећи, тамо је био нераздовојан пар, Коровјев и Бехемот?

— У тако нешто не треба ни сумњати, месире.

Поново је завладала тишина, и обојица са терасе посматрала су како се у прозорима окренутим западу, на горњим спратовима грдосија, пали изломљено заслепљујуће сунце. Воландово око је горело као неки од тих прозора, мада је Воланд био леђима окренут залазећем сунцу.

Али тада је нешто натерало Воланда да скрене поглед са града и обрати пажњу на округлу кулу која му се налазила иза леђа на крову. Из њеног зида изишао је одрпан, умазан глином, мрачан човек у хитону и сандалама својеручне израде, са црном брадом.

— Гле! — узвикнуо је Воланд, гледајући подсмешљиво придошлицу — најмање од свега сам могао тебе да очекујем овде! Зашто си дошао, незвани али предвиђени госте?

— Дошао сам теби, душе зла и господару сенки — одговорио је овај, погледавши испод ока непријатељски Воланда.

— Ако си дошао к мени, зашто се онда ниси поздравио са мнош, бивши цариниче? — рекао је Воланд грубо.

— Зато што ти не желим здравља — одговорио је дреко придошлица.

— Али мораћеш са тим да се помириш — одвратио је Воланд, и подругљив осмејак му је искриво уста ниси стигао ни да се појавиш на крову, а већ си одвалио бесмислицу, и рећи ћу та у чему је она — у твојој интонацији. Изговорио си своје речи као да не признајеш сенке ни зло. Буди тако добар па размисли о питању: шта би чинило твоје добро да није зла и како би изгледала земља да са ње нестану сенке? Јер сенке бацају предмети и људи, Ево сенке моје шпаде. Али постоје и сенке дрвећа и живих бића. Да нећеш можда да згулиш целу земаљску куглу, смакнувши са ње све дрвеће и све живо због твога прохтева да уживаш у голој светлости? Глуп си!

— Нећу да расправљам са тобом, стари софисто —

ответил Левий Матвей.

– Ты и не можешь со мной спорить, по той причине, о которой я уже упомянул, – ты глуп, – ответил Воланд и спросил: – Ну, говори кратко, не утомляя меня, зачем появился?

– Он прислал меня.

– Что же он велел передать тебе, раб?

– Я не раб, – все более озлобляясь, ответил Левий Матвей, – я его ученик.

– Мы говорим с тобой на разных языках, как всегда, – отозвался Воланд, – но вещи, о которых мы говорим, от этого не меняются. Итак...

– Он прочитал сочинение мастера, – заговорил Левий Матвей, – и просит тебя, чтобы ты взял с собою мастера и наградил его покоем. Неужели это трудно тебе сделать, дух зла?

– Мне ничего не трудно сделать, – ответил Воланд, – и тебе это хорошо известно. – Он помолчал и добавил: – А что же вы не берете его к себе, в свет?

– Он не заслужил света, он заслужил покой, – печальным голосом проговорил Левий.

– Передай, что будет сделано, – ответил Воланд и прибавил, причем глаз его вспыхнул: – И покинь меня немедленно.

– Он просит, чтобы ту, которая любила и страдала из-за него, вы взяли бы тоже, – в первый раз моляще обратился Левий к Воланду.

– Без тебя бы мы никак не догадались об этом. Уходи.

Левий Матвей после этого исчез, а Воланд подозвал к себе Аззелло и приказал ему:

– Лети к ним и все устрой.

Аззелло покинул террасу, и Воланд остался один. Но одиночество его не было продолжительным. Послышался на плитах террасы стук шагов и оживленные голоса, и перед Воландом предстали Коровьев и Бегемот. Но теперь примуса при толстяке не было, а нагружен он был другими предметами. Так, под мышкой у него находился небольшой ландшафтик в золотой раме, через руку был перекинут поварской, наполовину обгоревший халат, а в другой руке он держал цельную семгу в шкуре и с хвостом. От Коровьева и Бегемота несло гарью, рожа Бегемота была в саже, а кепка наполовину обгорела.

– Салют, мессир, – прокричала неугомонная парочка, и Бегемот замахал семгой.

– Очень хороши, – сказал Воланд.

– Мессир, вообразите, – закричал возбужденно и радостно Бегемот, – меня за мародера приняли!

– Судя по принесенным тобою предметам, – ответил Воланд, поглядывая на ландшафтик, – ты и есть мародер.

– Верите ли, мессир... – задумчивым голосом начал Бегемот.

– Нет, не верю, – коротко ответил Воланд.

– Мессир, клянусь, я делал героические попытки спасти все, что было можно, и вот все, что удалось отстоять.

– Ты лучше скажи, отчего Грибоедов загорелся? – спросил Воланд.

одговорил же Леви Матеј.

— Ти не можеш да расправљаш са мном из простог разлога који сам ти већ споменуо — глуп си — одговорил је Воланд и упитао: — Па, буди кратак, не замарај ме, зашто си се појавио?

— Он ме је послао.

— Шта ти је наредио да ми поручиш, робе?

— Ја нисам роб — жестећи се све више, одговорил је Леви Матеј — ја сам његов ученик.

— Ми говоримо, као и увек, различитим језицима — одвратио је Воланд — али се ствари о којима говоримо не мењају због тога. Дакле?...

— Он је прочитао дело мајсторово — почео је Леви Матеј — и моли те да поведеш са собом мајстора и наградиш га миром. Зар ти је тешко да то учиниш, душе зла?

— Ништа ми није тешко да учиним — одговорил је Воланд — и ти то добро знаш. — Заћутао је и додао: — А зашто га не узмете себи, у светлост?

— Он није заслужио светлост, заслужно је мир — тужно је рекао Леви.

— Поручи да ће бити учињено — одговорил је Воланд и додао, а при том му је око плануло: — И напусти ме одмах.

— Он моли да и ону која га је волела и патила због њега такође поведете — први пут се молећиво обратио Леви Воланду.

— Да није тебе, не бисмо се тога сетили. Одлази.

Леви Матеј је после тога нестало, а Воланд је позвао Аззелла и наредио му:

— Одлети њима и среди све.

Аззел је напустио терасу и Воланд је остао сам. Али његова усамљеност није била дугог века. По плочама терасе зачуо се бат корака и живахни гласови, и пред Воландом су се појавили Коровјев и Бехемот. Али дебелко сада није носмо примус, већ је био натоварен другам предметима. Тако му је под мишком био један омањи пејзаж у позлаћеном раму, преко руке пребачена куварека нагорела кецеља, а у другој руци натакнута семга, с крљуштима и репом. Коровјев и Бехемот су мирисали на паљевину, њушка Бехемотова била је чађава, а качкет нагорео.

— Здраво, месире! — повикао је неуморан пар, а Бехемот је почео да маше семгом.

— Баш сте мн добри — рекао је Воланд.

— Месире, замислите само! — викнуо је Бехемот узбуђено и весело — помислили су да сам мародер!

— Судећи по предметима које си донео — одговорил је Воланд погледајући пејзаж — и јеси мародер.

— Да ли верујете, месире... — почео је Бехемот простодушно.

— Не, не верујем — кратко је одговорил Воланд,

— Месире, кунем вам се да сам херојски покушавао да спасем све што је могло да се спасе, и ово је све што сам одбранио.

— Боље ми реци зашто се запалио Грибоједов — упитао је Воланд.

Оба, и Коровьев и Бегемот, развели руками, подняли глаза к небу, а Бегемот вскричал:

– Не постигаю! Сидели мирно, совершенно тихо, закусывали...

– И вдруг – трах, трах! – подхватил Коровьев, – выстрелы! Обезумев от страха, мы с Бегемотом кинулись бежать на бульвар, преследователи за нами, мы кинулись к Тимирязеву!

– Но чувство долга, – вступил Бегемот, – побороло наш постыдный страх, и мы вернулись!

– Ах, вы вернулись? – сказал Воланд, – ну, конечно, тогда здание сгорело дотла.

– Дотла! – горестно подтвердил Коровьев, – то есть буквально, мессир, дотла, как вы изволили метко выразиться. Одни головешки!

– Я устремился, – рассказывал Бегемот, – в зал заседаний, – это который с колоннами, мессир, – рассчитывая вытащить что-нибудь ценное. Ах, мессир, моя жена, если б только она у меня была, двадцать раз рисковала остаться вдовой! Но, к счастью, мессир, я не женат, и скажу вам прямо – счастлив, что не женат. Ах, мессир, можно ли променять холостую свободу на тягостное ярмо!

– Опять началась какая-то чушь, – заметил Воланд.

– Слушаю и продолжаю, – ответил кот, – да-с, вот ландшафтик. Более ничего невозможно было унести из зала, пламя ударило мне в лицо. Я побежал в кладовку, спас семгу. Я побежал в кухню, спас халат. Я считаю, мессир, что я сделал все, что мог, и не понимаю, чем объясняется скептическое выражение на вашем лице.

– А что делал Коровьев в то время, когда ты мародерствовал? – спросил Воланд.

– Я помогал пожарным, мессир, – ответил Коровьев, указывая на разорванные брюки.

– Ах, если так, то, конечно, придется строить новое здание.

– Оно будет построено, мессир, – отозвался Коровьев, – смею уверить вас в этом.

– Ну, что ж, остается пожелать, чтобы оно было лучше прежнего, – заметил Воланд.

– Так и будет, мессир, – сказал Коровьев.

– Уж вы мне верьте, – добавил кот, – я форменный пророк.

– Во всяком случае, мы явились, мессир, – докладывал Коровьев, – и ждем ваших распоряжений.

Воланд поднялся с своего табурета, подошел к балюстраде и долго, молча, один, повернувшись спиной к своей свите, глядел вдаль. Потом он отошел от края, опять опустился на свой табурет и сказал:

– Распоряжений никаких не будет – вы исполнили все, что могли, и более в ваших услугах я пока не нуждаюсь. Можете отдыхать. Сейчас придет гроза, последняя гроза, она довершит все, что нужно довершить, и мы тронемся в путь.

– Очень хорошо, мессир, – ответили оба гаера и скрылись где-то за круглой центральной башней,

Обојица су, и Коровјев и Бехемот, раширили руке, подигли очи ка небу, а Бехемот је узвикнуо:

— Не схватам! Седели смо мирно, потпуно мирно, мезетили. . .

— И наједном бум, бум! — прихватио је Коровјев — пуцњи! Избезумљени од страха, Бехемот н ја изјурили смо на булевар, потеря за нама, јурили смо према Тимирјазеву!

— Али, осећање дуга је — упao је Бехемот — надвладао срамни страх, и вратили смо се.

— Ах, вратили сте се? — рекао је Воланд — па, разуме се, онда је зграда изгорела до тла.

— До тла! — тужно је потврдио Коровјев — то јест буквално до тла, месире, како сте се изволели умесно изразити! Само су угарци остали!

— Појурио сам — причао је Бехемот — у салу за седнице - то је она са стубовима, месире - рачунајући да извучем нешто од вредности. Ах, месире, моја жена, да је само имам, двадесет пута је могла да остане удовица! Али, срећом, месире, нисам ожењен, и рећи ћу вам отворено да сам срећан што нисам ожењен. Ах, месире, може ли да се замени момачка слобода за тежак јарам!

— Опет неке којештарије — приметио је Воланд.

— Разумем, и настављам — одговорио је мачак — да, овај пејзаж. Ништа више није могло да се изнесе из сале, пламен ми је ударио у лице. Потрчао сам у магацин, спасао сам семгу. Потрчао сам у кухињу, спасао кецељу. Сматрам, месире, да сам учинио све што сам могао и не знам чиме се може објаснити скептичан израз на вашем лицу.

— А шта је радио Коровјев док си се ти бавио мародерством? — упитао је Воланд.

— Помагао сам ватрогасцима, месире — одговорио је Коровјев, показујући своје исцепане панталоне.

— Ах, ако је то тако, онда ће, разуме се, морати да се сагради нова зграда.

— Она ће бити изграђена, месире — одвратио је Коровјев — уверавам вас у то.

— Па, шта ћемо, можемо једино пожелети да она буде лепша од претходне — приметио је Воланд.

— Тако ће и бити, месире — рекао је Коровјев.

— Верујте ми — додао је мачак — ја сам прави правцати пророк.

— У сваком случају, дошли смо, месире — реферисао је Коровјев и чекамо ваша наређења.

Воланд је устао са своје столице, пришао балустрада и дуго, ћутке, сам, окренувши леђа својој свити, гледао у даљину. После се удаљио од ивице, поново спустио на своју столицу и рекао:

— Никаких наређења неће бити, извршили сте све што сте могли и засад ми ваше услуге нису више потребне. Можете да се одмарате. Ускоро ће непогода, последња непогода, она ће довршити све што треба довршити, и кренућемо на пут.

— Врло добро, месире — одговорила су оба обешенења и нестала негде иза централне округле

расположенной в середине террасы.

Гроза, о которой говорил Воланд, уже скопьялась на горизонте. Черная туча поднялась на западе и до половины отрезала солнце. Потом она накрыла его целиком. На террасе посвежело. Еще через некоторое время стало темно.

Эта тьма, пришедшая с запада, накрыла громадный город. Исчезли мосты, дворцы. Все пропало, как будто этого никогда не было на свете. Через все небо пробежала одна огненная нитка. Потом город потряс удар. Он повторился, и началась гроза. Воланд перестал быть видим в ее мгле.

Глава 30. Пора! Пора!

– Ты знаешь, – говорила Маргарита, – как раз когда ты заснул вчера ночью, я читала про тьму, которая пришла со средиземного моря... И эти идолы, ах, золотые идолы. Они почему-то мне все время не дают покоя. Мне кажется, что и сейчас будет дождь. Ты чувствуешь, как свежеет?

– Все это хорошо и мило, – отвечал мастер, куря и разбивая рукой дым, – и эти идолы, бог с ними, но что дальше получится, уж решительно непонятно!

Разговор этот шел на закате солнца, как раз тогда, когда к Воланду явился на террасе Левий Матвей. Окошко подвала было открыто, и если бы кто-нибудь заглянул в него, он удивился бы тому, насколько странно выглядят разговаривающие. На Маргарите прямо на голое тело был накинут черный плащ, а мастер был в своем больничном белье. Происходило это оттого, что Маргарите решительно нечего было надеть, так как все ее вещи остались в особняке, и хоть этот особняк был очень недалеко, конечно, нечего было и толковать о том, чтобы пойти туда и взять там свои вещи. А мастер, у которого все костюмы нашли в шкафу, как будто мастер никуда и не уезжал, просто не желал одеваться, развивая перед Маргаритой ту мысль, что вот-вот начнется какая-то совершеннейшая чепуха. Правда, он был выбрит впервые, считая с той осенней ночи (в клинике бородку ему подстригали машинкой).

Комната также имела странный вид, и что-нибудь понять в хаосе ее было очень трудно. На ковре лежали рукописи, они же были и на диване. Валялась какая-то книжка горбом в кресле. А на круглом столе был накрыт обед, и среди закусок стояло несколько бутылок. Откуда взялись эти яства и напитки, было неизвестно и Маргарите и мастеру. Проснувшись, они все это застали уже на столе.

Проспав до субботнего заката, и мастер, и его подруга чувствовали себя совершенно окрепшими, и только одно давало знать о вчерашних приключениях. У обоих немного ныл левый висок. Со стороны же психики изменения в обоих

куле, која се налазила на средини терасе.

Непогода о којој је говорио Воланд већ се припремала на хоризонту. Црни облак се подигао на западу и одсекао половину сунца. Затим га је потпуно прекрио. На тераси је постало свежије. А после извесног времена се сасвим смрачило.

Та помрчина, која је наишла са запада, прекрила је огроман град. Нестали су мостови, дворци. Све је нестало, као да никада није ни било на свету. Преко целог неба пројурила је једна огњена нит. Затим се град затресао од ударца. Удар се поновио и почела је непогода У њеној магли Воланд је постао невидљив.

Поглавље 30 ВРЕМЕ ЈЕ! ВРЕМЕ!

Знаш ли — рекла је Маргарита — баш када си синоћ заспао, читала сам о помрчини која је наишла са Средоземног мора... и они идоли, ах, златни идоли! Они ми из неких разлога никако не дају мира. Чини ми се да ће и сада почети киша. Осећаш ли да је постало свежије?

— Све је то лепо и красно — одговорио је мајстор пушећи и растерујући дим руком — и ти идоли, нека их с милим богом... Али шта ће даље бити, то ми уопште није јасно!

Овај разговор вођен је у смирај сунца, уираво онда кад се Воланду на тераси јавио Леви Матеј. Сутеренско прозорче било је отворено и, да је неко провирио кроз њега, задивио би се што тако чудно изгледају они који разговарају. Маргарита је на голо тело навукла црну пелерину, а мајстор је био у свом болничком рубљу. Било је тако стога што Маргарита уопште није имала шта да обуче, пошто су све њене ствари остале у вили и, мада је вила била врло близу, није могло бити ни говора о томе да оде тамо и узме своје ствари. А мајстор, који је сва своја одела нашао у орману, као да никуд није ни одлазио, једноставно није хтео да се обуче, и разрађивао је пред Маргаритом мисао да тек што није почела некаква апсолутна збрка. Истина, он је сад први пут био обријан, још од оне јесење ноћи (на клиници су му браду шишали машином).

Соба је такође чудно изгледала, и било је врло тешко снаћи се у њеном хаосу. На тепиху су лежали рукописи, они су се налазили и на дивану. Избочио се ту и хрбат некакве књижице на фотелји. На округлом столу био је постављен ручак, а уз закуску се налазило и неколико флаша. Одакле су се створила та јела и пића, Маргарита и мајстор нису знали. Када су се пробудили, све су то већ затекли на столу.

Пошто су одспавали све до сунчевог смираја у суботу и мајстор и његова пријатељица су се окрепили и само им је једно напомињало јучерашње догађаје. Тиштала их је мало лева слепоочница. Што се тиче психе, и једно и друго су

произошли очень большие, как убедился бы всякий, кто мог бы подслушать разговор в подвальной квартире. Но подслушать было решительно некому. Дворик-то этот был тем и хорош, что всегда был пуст. С каждым днем все сильнее зеленеющие липы и ветла за окном источали весенний запах, и начинающийся ветерок заносил его в подвал.

— Фу ты черт, — неожиданно воскликнул мастер, — ведь это, подумать только, — он затушил окуроч в пепельнице и сжал голову руками, — нет, послушай, ты же умный человек и сумасшедшей не была. Ты серьезно уверена в том, что мы вчера были у сатаны?

— Совершенно серьезно, — ответила Маргарита.

— Конечно, конечно, — иронически сказал мастер, — теперь, стало быть, налицо вместо одного сумасшедшего двое! И муж и жена. — Он воздел руки к небу и закричал: — Нет, это черт знает что такое, черт, черт, черт!

Вместо ответа Маргарита обрушилась на диван, захохотала, заболтала босыми ногами и потом уж вскричала:

— Ой, не могу! Ой, не могу! Ты посмотри только, на что ты похож!

Отхохотавшись, пока мастер стыдливо поддеригал больничные кальсоны, Маргарита стала серьезной.

— Ты сейчас невольно сказал правду, — заговорила она, — черт знает, что такое, и черт, поверь мне, все устроит! — глаза ее вдруг загорелись, она вскочила, затанцевала на месте и стала вскрикивать: — Как я счастлива, как я счастлива, как я счастлива, что вступила с ним в сделку! О, дьявол, дьявол! Придется вам, мой милый, жить с ведьмой. — После этого она кинулась к мастеру, обхватила его шею и стала его целовать в губы, в нос, в щеки. Вихры неприглаженных черных волос прыгали на мастере, и щеки и лоб его разгорались под поцелуями.

— А ты действительно стала похожей на ведьму.

— А я этого и не отрицаю, — ответила Маргарита, — я ведьма и очень этим довольна!

— Ну, хорошо, — ответил мастер, — ведьма так ведьма. Очень славно и роскошно! Меня, стало быть, похитили из лечебницы! Тоже очень мило. Вернули сюда, допустим и это... Предположим даже, что нас не хватятся, но скажи ты мне ради всего святого, чем и как мы будем жить? Говоря это, я забочусь о тебе, поверь мне.

В этот момент в оконце показались тупоносые ботинки и нижняя часть брюк в жилочку. Затем эти брюки согнулись в колене, и дневной свет заслонил чей-то увесистый зад.

— Алоизий, ты дома? — спросил голос где-то вверху над брюками, за окном.

— Вот, начинается, — сказал мастер.

се много променили, у шта би се уверио свако ко би прислушкнвао њихов разговор у сутеренском стану. Али, није било баш никога да прислушкује. Ово је двориште зато и било добро што је увек било пусто. Сваким даном зеленије липе и бела врба шириле су под прозором мирис пролећа, а поветарац који је почео да пири уносио га је у подрум.

— Ух, до ђавола! — изненада је узвикнуо мајстор — па то је, да памет стане — угасио је опушак у пепелари и стегао главу рукама — не, слушај, ти си паметна и ниси била луда. Да ли ти озбиљно верујеш да смо јуче били код сатане?

— Сасвим озбиљно — одговорила је Маргарита.

— Наравно, наравно — иронично је рекао мајстор — значи, уместо једног лудака, сада смо двоје! И муж и жена. — Дигао је руке ка небу и повикао: — не, ђаво ће га знати шта је то! Ђаво, ђаво, ђаво!

У одговор на то Маргарита се сручила на диван, закикотала и почела да млатара босим ногама, па је онда узвикнула:

— Јој, не могу! Јој, не могу! Погледај само на шта личиш!

Преставши да се смеје, док је мајстор стидљиво повлачио палталоне болничке пижаме, Маргарита се уозбиљила.

— Сада си и нехотице рекао истину — почела је она — ђаво ће га знати шта је то и ђаво ће, веруј ми, све то да среди! — Наједном је ужагрила очима, скочила, почела да цупка у месту и узвикује: — Како сам срећна, како сам само срећна, како сам срећна што сам склопила савез са њим! О, ђаволе, ђаволе! Мораћете, мили мој, да живите са вештицом! После тога је полетела мајстору, обиснула му се око врата и почела да га љуби у уста, нос, образе. Праменови њене неочешљане црне косе поигравали су по мајстору, и образи и чело су му се жарили од њених пољубаца.

— А ти си стварно почела да личиш на вештицу.

— А ја то и не поричем — одговорила је Маргарита — вештица сам и врло сам задовољна због тога.

— Па, добро — рекао је мајстор — кад си вештица, буди вештица. Лепо и красно! Мене су, значи, украли из болнице! И то је баш дивно! Вратили су ме овамо, да допустимо и то... Претпоставимо чак да то нико неће приметити али, реци ми, тако ти свих светаца, како ћемо и од чега да живимо? Говорећи то, бринем се за тебе, веруј ми!

У том тренутку су се у прозорчету појавиле затупасте ципсле и доњи део пругастих панталона. После су се те панталоне савиле у коленима и дневну светлост је заклонила нечија позамашна стражњица.

— Алојзије, јеси ли код куће? — упитао је глас, негде над панталонама, иза прозора.

— Ево, почиње — рекао је мајстор.

– Алоизий? – спросила Маргарита, подходя ближе к окну, – его арестовали вчера. А кто его спрашивает? Как ваша фамилия?

В то же мгновение колени и зад пропали, и слышно было, как стукнула калитка, после чего все пришло в норму. Маргарита повалилась на диван и захохотала так, что слезы покатались у нее из глаз. Но когда она утихла, лицо ее сильнейшим образом изменилось, она заговорила серьезно и, говоря, сползла с дивана, подползла к коленям мастера и, глядя ему в глаза, стала гладить голову.

– Как ты страдал, как ты страдал, мой бедный! Об этом знаю только я одна. Смотри, у тебя седые нити в голове и вечная складка у губ. Мой единственный, мой милый, не думай ни о чем. Тебе слишком много пришлось думать, и теперь буду думать я за тебя! И я ручаюсь тебе, ручаюсь, что все будет ослепительно хорошо.

– Я ничего и не боюсь, Марго, – вдруг ответил ей мастер и поднял голову и показался ей таким, каким был, когда сочинял то, чего никогда не видел, но о чем наверно знал, что оно было. – И не боюсь потому, что я все уже испытал. Меня слишком пугали и ничем более напугать не могут. Но мне жалко тебя, Марго, вот в чем фокус, вот почему я твержу об одном и том же. Опомнись! Зачем тебе ломать свою жизнь с больным и нищим? Вернись к себе! Жалею тебя, потому это и говорю.

– Ах, ты, ты, – качая растрепанной головой, шептала Маргарита, – ах, ты, маловерный, несчастный человек. Я из-за тебя всю ночь вчера тряслась нагая, я потеряла свою природу и заменила ее новой, несколько месяцев я сидела в темной камере и думала только про одно – про грозу над Ершалаимом, я выплакала все глаза, а теперь, когда обрушилось счастье, ты меня гонишь? Ну что ж, я уйду, я уйду, но знай, что ты жестокий человек! Они опустошили тебе душу!

Горькая нежность поднялась к сердцу мастера, и, неизвестно почему, он заплакал, уткнувшись в волосы Маргариты. Та, плача, шептала ему, и пальцы ее прыгали на висках мастера.

– Да, нити, нити, на моих глазах покрывается снегом голова, ах, моя, моя много страдавшая голова. Смотри, какие у тебя глаза! В них пустыня... А плечи, плечи с бременем... Искалечили, искалечили, – речь Маргариты становилась бессвязной, Маргарита содрогалась от плача.

Тогда мастер вытер глаза, поднял с колен Маргариту, встал и сам и сказал твердо:

– Довольно! Ты меня пристыдила. Я никогда больше не допущу малодушия и не вернусь к этому вопросу, будь покойна. Я знаю, что мы оба жертвы своей душевной болезни, которую, быть может, я передал тебе... Ну что же, вместе и понесем ее.

Маргарита приблизила губы к уху мастера и прошептала:

— Алоизије? — упитала је Маргарита, прилазећи прозору — јуче су га ухапсили. А ко га тражи? Како се зовете?

Тог истог трена нестали су и колена и стражњица, чуло се како се залупила капија, и после тога се све смирило. Маргарита се срушила на диван и почела тако да се кикоће да су јој потекле сузе. Али, када се смирила, лице јој се нагло променило, почела је да говори озбиљно и, говорећи, склизнула је са отомана, допузла до мајсторових колена и, гледајући му у очи, почела да га милује по глави.

— Како си патио, како си патио, јадни мој! То знам само ја. Погледај, имаш седе у коси и вечну бору крај усана! Једини мој, драги мој, не мисли ни на шта! Превише си морао да мислиш, а сада ћу ја да мислим за тебе, И ја ти јамчим, јамчим да ће све бити величанствено лепо!

— Ја се ничега и не бојим, Марго — наједном јој је одговорио мајстор и дигао главу и причинио јој се онаквим какав је био када је стварао оно што никада није видео, али за шта је сигурно знао да је постојало — и не бојим се, јер сам већ све искусио. Превише су ме плашили и више ничим не могу да ме уплаше. Али, мени је жао тебе, Марго, у томе је ствар, зато и понављам једно те исто. Освести се! Зашто да квариш свој живот са болесником и просјаком? Врати се кући! Жалим те, зато ти то и говорим.

— Ах, ти, ти — њишући чураву главу, шаптала је Маргарита — ах ти, скептични, несрећни човече!... Због тебе сам дрхтала нага целе ноћи, изгубила своју природу и заменила је новом, неколико месеци сам седела у мрачној собици и мислила само о једној јединој ствари, о непогоди над Јерушалаимом, исплакала сам своје очи, а сада, када је гранула срећа, тераш ме од себе! Па, добро, отићи ћу, отићи, али знај, да си суров! Уништили су ти душу!

Чемерна нежност преплавилa је срце мајстору и он је, не знајући зашто, заплакао загњуривши се у Маргаритину косу. Маргарита му је плачући нешто шаптала, и њени прсти су прелазили преко мајсторових слепоочница.

— Да, седе, седе... на моје очи покрива снег главу, ах, моју, моју, толико напаћену главу! Погледај само какве су ти очи! У њима је пустош... а рамена, рамена под теретом... Обогаљили су те, обogaљили... — Маргаритине речи почеле су да губе смисао, Маргарита се тресла од плача.

Тада је мајстор обрисао очи, подигао Маргариту са колена, устао и сам и одлучно рекао:

— Доста! Постидела си ме. Никада више нећу допустити себи да будем малодушан и нећу се вратити овом питању, буди сигурна у то. Знам да смо обоје - жртве наше душевне болести, коју сам можда пренео на тебе... Па лепо, заједно ћемо је и подносити...

Маргарита је приближила усне мајсторовом уху и прошаптала:

– Клянусь тебе твоею жизнью, клянусь угаданным тобою сыном звездочета, все будет хорошо.

– Ну, и ладно, ладно, – отозвался мастер и, засмеявшись, добавил: – Конечно, когда люди совершенно ограблены, как мы с тобой, они ищут спасения у потусторонней силы! Ну, что ж, согласен искать там.

– Ну вот, ну вот, теперь ты прежний, ты смеешься, – отвечала Маргарита, – и ну тебя к черту с твоими учеными словами. Потустороннее или не потустороннее – не все ли это равно? Я хочу есть. И она потащила за руку мастера к столу.

– Я не уверен, что эта еда не провалится сейчас сквозь землю или не улетит в окно, – говорил тот, совершенно успокоившись.

– Она не улетит!

И в этот самый момент в оконце послышался носовой голос:

– Мир вам.

Мастер вздрогнул, а привыкшая уже к необыкновенному Маргарита вскричала:

– Да это Азazelло! Ах, как это мило, как это хорошо! – и, шепнув мастеру: – Вот видишь, видишь, нас не оставляют! – бросилась открывать.

– Ты хоть запахнись, – крикнул ей вслед мастер.

– Плевала я на это, – ответила Маргарита уже из коридорчика.

И вот уж Азazelло раскланивался, здоровался с мастером, сверкал ему своим кривым глазом, а Маргарита восклицала:

– Ах, как я рада! Я никогда не была так рада в жизни! Но простите, Азazelло, что я голая!

Азazelло просил не беспокоиться, уверял, что он видел не только голых женщин, но даже женщин с начисто содранной кожей, охотно подсел к столу, предварительно поставив в угол у печки какой-то сверток в темной парче.

Маргарита налила Азazelло коньяку, и он охотно выпил его. Мастер, не спуская с него глаз, изредка под столом тихонько щипал себе кисть левой руки. Но щипки эти не помогали. Азazelло не растворялся в воздухе, да, сказать по правде, в этом не было никакой необходимости.

Ничего страшного в рыжеватом маленького роста человеке не было, разве что вот глаз с бельмом, но ведь это бывает и без всякого колдовства, разве что одежда не совсем обыкновенная – какая-то ряса или плащ, – опять-таки, если строго вдуматься, и это попадает. Коньяк он тоже ловко пил, как и все добрые люди, целыми стопками и не закусывая. От этого самого коньяку у мастера зашумело в голове, и он стал думать:

"Нет, Маргарита права! Конечно, передо мной сидит посланник дьявола. Ведь я же сам не далее как ночью позавчера доказывал Ивану, что тот встретил на Патриарших именно сатану, а теперь

– Кунем ти се твојим животом, кунем ти се астрологовим сином кога си открио, све ће бити у најбољем реду!

– Па, добро, добро – одговорио је мајстор и, насмејавши се, додао: – Наравно, када људи остану без игде ичега, као нас двоје, они траже спас од онострани силе. Па лепо, пристајем да је тамо тражим.

– Ето, ето, опет си онај стари, смејеш се – одговорила је Маргарита – и иди до ђавола са твојим ученим речима. Онострано или неонострано, није ли свеједно? Хоћу да једем! – повукла је за руку мајстора ка столу.

– Нисам сигуран да ова храна не пропадне овога часа у земљу или не одлети кроз прозор – рекао је овај, потпуно умирен.

– Неће нестати.

А тог тренутка се у прозорчету зачуо уњкави глас:

– Мир нека је са вама.

Мајстор се тргао, а Маргарита, навикнута већ на необично, узвикнула је:

– Па то је Азazel! Ах, како је то дивно, како је то лепо! – и шапнувши мајстору: – Ето видиш, видиш, нису нас напустили! – потрчала је да отвори врата.

– Загни се макар – викнуо је за њом мајстор.

– Шта мари – одговорила је Маргарита већ из ходника.

И Азazel се већ клањао, поздрављао са мајстором, севајући својим ћоравим оком, а Маргарита је кликтала:

– Ах, што се радујем! Никада се у животу нисам толико радовала! Извините, Азазеле, што сам гола! Азazel је замолио да се не узнемирава, уверавао је да је видео не само голе жене већ и жене са потпуно одраном кожом, одмах сео за сто, претходно оставивши у угао крај пећи некакав замотуљак у тамном брокату.

Маргарита је налила Азазелу коњак, и он га је попио. Мајстор је, не скидајући погледа са њега, с времена на време криомице под столом штипкао себе за леву руку, Али, штипкање није помогло. Азazel се није расплинуо у ваздуху, а да будемо отворени, за то није било ни потребе.

Није било ничег страшног у том омањем риђем човеку, мањ то око са мреном, али то се дешава и без икаквих мађија, мањ што му одело није било обично – некаква риза или плашт – па опет, ако мало боље промисли, и то се дешава. Па и коњак је вешто пио, као и сви добри људи, надушак и не мезетећи. Од тога истог коњака мајстору је забучала глава, и он је почео да размишља:

»Не, Маргарита је у праву! Наравно, преда мном је ђаволов изасланик. Јер и сам сам, још колико прексиноћ, доказивао Ивану да је он код Патријаршијског рибњака сусрео управо сатану, а

почему-то испугался этой мысли и начал что-то болтать о гипнотизерах и галлюцинациях. Какие тут к черту гипнотизеры!"

Он стал присматриваться к Аззелло и убедился в том, что в глазах у того виднеется что-то принужденное, какая-то мысль, которую тот до поры до времени не выкладывает. "Он не просто с визитом, а появился он с каким-то поручением", – думал мастер.

Наблюдательность его ему не изменила.

Выпив третью стопку коньяку, который на Аззелло не производил никакого действия, визитер заговорил так:

– А уютный подвальчик, черт меня возьми! Один только вопрос возникает, чего в нем делать, в этом подвальчике?

– Про то же самое я и говорю, – засмеявшись, ответил мастер.

– Зачем вы меня тревожите, Аззелло? – спросила Маргарита, – как-нибудь!

– Что вы, что вы, – вскричал Аззелло, – я и в мыслях не имел вас тревожить. Я и сам говорю – как-нибудь. Да! Чуть было не забыл, мессир передавал вам привет, а также велел сказать, что приглашает вас сделать с ним небольшую прогулку, если, конечно, вы пожелаете. Так что же вы на это скажете?

Маргарита под столом толкнула ногою мастера.

– С большим удовольствием, – ответил мастер, изучая Аззелло, а тот продолжал:

– Мы надеемся, что и Маргарита Николаевна не откажется от этого?

– Я-то уж наверное не откажусь, – сказала Маргарита, и опять ее нога проехала по ноге мастера.

– Чудеснейшая вещь! – воскликнул Аззелло, – вот это я люблю. Раз-два и готово! Не то, что тогда в Александровском саду.

– Ах, не напоминайте мне, Аззелло! Я была глупа тогда. Да, впрочем, меня и нельзя строго винить за это – ведь не каждый же день встречаешься с нечистой силой!

– Еще бы, – подтверждал Аззелло, – если бы каждый день, это было бы приятно!

– Мне и самой нравится быстрота, – говорила Маргарита возбужденно, – нравится быстрота и нагота. Как из маузера – раз! Ах, как он стреляет, – вскричала Маргарита, обращаясь к мастеру, – семерка под подушкой, и любое очко... – Маргарита начинала пьянеть, отчего глаза у нее разгорелись.

– И опять-таки забыл, – прокричал Аззелло, хлопнув себя по лбу, – совсем замотался. Ведь мессир прислал вам подарок, – тут он отнесся именно к мастеру, – бутылку вина. Прошу заметить, что это то самое вино, которое пил прокуратор Иудеи. Фалерское вино.

Вполне естественно, что такая редкость вызвала большое внимание и Маргариты и мастера.

сада сам се из неких разлога уплашио од те помисли и почео да брбљам нешто о хипнотизерима и халуцинацијама. Какви, до ђавола, хипнотизери!»

Почео је да загледа Аззелло и уверио се да му је поглед понешто усиљен, да некакву мисао засад не изриче. »Он није тек онако дошао у посету, већ је дошао са некаквом поруком« мислио је мајстор.

Дар запажања није га изневерио.

Пошто је испио трећу чашицу коњака, који на Аззелло уопште није деловао, посетилац је почео да говори овако:

— А пријатно је у сутерену, ђаво нека ме носи! Искрсава само једно питање, шта да се у њему ради. у овом сутерену?

— Па то и ја кажем — одговорио је мајстор насмејавши се.

— Зашто ме кињите, Аззелло? — упитала је Маргарита — овако или онако?

— Шта вам је, шта вам је! — повикао је Аззелло нисам ни помислио да вас кињим! И ја кажем — овако или онако. Да, умало да заборавим, мессир вас је поздравио, а такође ми је наредио да вам кажем како вас позива у малу шетњу, разуме се, ако то желите. Шта кажете на то?

Маргарита је под столом нагазила мајстора.

— Са великим задовољством — одговорио је мајстор, проучавајући Аззелло, а овај је наставио:

— Надам се да и Маргарита Николаевна такође пристаје?

— Ја сигурно нећу одбити — рекла је Маргарита и поново је њена нога прешла преко мајсторове ноге.

— Изврсно! — узвикнуо је Аззелло — тако волим! Један-два и - готово! Не као онда, у Александровском парку!

— Ах, не подсећајте ме на то, Аззелло! Тада сам била глупа. А, уосталом, и не треба ме кривити због тога - не среће се баш сваки дан нечастива сила!

— Како да не — потврдио је Аззелло — да је сваки дан,, ала би то било пријатно!

— Мени се баш и допада брзина — говорила је Маргарита узбуђено — допадају ми се брзина и голотиња... Као из маузера - бах! Ах, како он пуца! — узвикнула је Маргарита обраћајући се мајстору — седмица под јастуком — било у који пик!... — Маргариту је хватало пиће, и од тога су јој се очи зацаклиле.

— И опет сам заборавио — узвикнуо је Аззелло лупивши се по челу — потпуно сам се спетљао! Па мессир вам је послао поклон — тада се обратио мајстору — флашу вина. И скрећем вам пажњу да је то оно исто вино које је пио прокуратор Јудеје. Вино из Фалерна.

Потпуно је природно што је таква реткост привукла сву пажњу и Маргарите и мајстора.

Азazelло извлек из куска темной гробовой парчи совершенно заплесневевший кувшин. Вино нюхали, налили в стаканы, глядели сквозь него на исчезающий перед грозой свет в окне. Видели, как все окрашивается в цвет крови.

– Здоровье Воланда! – воскликнула Маргарита, поднимая свой стакан.

Все трое приложились к стаканам и сделали по большому глотку. Тотчас предгрозовой свет начал гаснуть в глазах у мастера, дыхание у него перехватило, он почувствовал, что настает конец. Он еще видел, как смертельно побледневшая Маргарита, беспомощно простирая к нему руки, роняет голову на стол, а потом сползает на пол.

– Отравитель, – успел еще крикнуть мастер. Он хотел схватить нож со стола, чтобы ударить Азazelло им, но рука его беспомощно соскользнула со скатерти, все окружавшее мастера в подвале окрасилось в черный цвет, а потом и вовсе пропало. Он упал навзничь и, падая, рассек себе кожу на виске об угол доски бюро.

Когда отравленные затихли, Азazelло начал действовать. Первым делом он бросился в окно и через несколько мгновений был в особняке, в котором жила Маргарита Николаевна. Всегда точный и аккуратный Азazelло хотел проверить, все ли исполнено, как нужно. И все оказалось в полном порядке. Азazelло видел, как мрачная, ожидающая возвращения мужа женщина вышла из своей спальни, внезапно побледнела, схватила за сердце и, крикнув беспомощно:

– Наташа! Кто-нибудь... ко мне! – упала на пол в гостиной, не дойдя до кабинета.

– Все в порядке, – сказал Азazelло. Через мгновение он был возле поверженных любовников. Маргарита лежала, уткнувшись лицом в коврик. Своими железными руками Азazelло повернул ее как куклу, лицом к себе и взгляделся в нее. На его глазах лицо отравленной менялось. Даже в наступавших грозových сумерках видно было, как исчезало ее временное ведьмино косоглазие и жестокость и буйность черт. Лицо покойной посветлело и, наконец, смягчилось, и оскал ее стал не хищным, а просто женственным страдальческим оскалом. Тогда Азazelло разжал ее белые зубы и влил в рот несколько капель того самого вина, которым ее и отравил. Маргарита вздохнула, стала подниматься без помощи Азazelло, села и слабо спросила:

– За что, Азazelло, за что? Что вы сделали со мною?

Она увидела лежащего мастера, содрогнулась и прошептала:

– Этого я не ожидала... Убийца!

– Да нет же, нет, – ответил Азazelло, – сейчас он встанет. Ах, зачем вы так нервны!

Маргарита поверила ему сразу, настолько убедителен был голос рыжего демона. Она вскочила, сильная и живая, и помогла напоить лежащего вином. Открыв глаза, тот глянул мрачно

Азazel је извукао из комада тамног погребног броката потпуно забуђао крчаг. Вино су омитрисали, налили у чаше, гледали кроз њега према прозору, у коме се светлост почела да губи пред непогоду. Видели су како се све боји бојом крви.

— У здравље Воланда! — ускликнула је Маргарита, дижући своју чашу.

Све троје су принели чаше устима и отпили по велики гутљај. Истог часа је светлост почела да се гаси у очима мајсторовим, дах му се пресекао и он је осетио да је то крај. Видео је још како је самртно бледа Маргарита немоћно пружала руке ка њему, спустила главу на сто, а затим се скљокала на под.

— Тровачу — стигао је још да викне мајстор. Хтео је да дохвати нож са стола и да њим удари Азazelа, али му је рука немоћно склизнула са чаршава, све у сутерену око мајстора обојило се у црно, а затим и сасвим нестало. Пао је ничице и, падајући, расекао кожу на слепоочници о угао писаћег стола.

Када су се отровани умирили, Азazel је почео да дела. Прво се устремио кроз прозор, и за који тренутак био већ у вили у којој је становала Маргарита Николајевна. Увек тачан и педантан, Азazel је хтео да провери да ли је све урађено како треба, И све је било у најбољем реду. Азazel је видео како је натмурена жена, која је чекала да јој се врати муж, изашла из своје спаваће собе, наједном побледела, ухватила се за срце и викнувши немоћно:

— Наташа! Неко... овамо! — и сручила се на под салона, не стигавши до кабинета.

— Све је у реду — рекао је Азazel. У тренутку је био крај оборених љубавника, Маргарита је лежала, лица загнуреног у тепих, Својим гвозденим рукама Азazel ју је окренуо као лутку, лицем према себи, и загледао се у њу. На његове очи лице отроване почело је да се мења. Чак и у сумраку пред непогоду видело се како се губе привремена вештичја разроност и окрутне и бујне црте. Покојничино лице је просветлело и, најзад, смекшало, и није се више кесило зверски, већ једноставно женски паћенички. Тада је Азazel отворио њене беле зубе и улио јој у уста неколико капи оиог истог вина којим ју је и отровао. Маргарита је уздахнула, почела да устаје без Азazelове помоћи, села и слабим гласом упитала:

— Зашто, Азазеле, зашто? Шта сте то урадили са мном?

Угледала је мајстора како лежи, стресла се и прошаптала:

— То нисам очекивала ... убице!

— Ма не, не — одговорио је Азazel — сада ће устати. Ах, зашто сте тако нервозни!

Маргарита му је одмах поверовала, до те мере је био убедљив глас риђег демона. Маргарита је скочила, чила и жива, и помогла му да напоји вином онога који је лежао. Овај је отворио очи,

и с ненавистью повторил свое последнее слово:

– Отравитель...

– Ах! Оскорбление является обычной наградой за хорошую работу, – ответил Азazelло, – неужели вы слепы? Но прозрите же скорей.

Тут мастер поднялся, огляделся взором живым и светлым и спросил:

– Что же означает это новое?

– Оно означает, – ответил Азazelло, – что нам пора. Уже гремит гроза, вы слышите? Темнеет. Кони роют землю, содрогается маленький сад. Прощайтесь с подвалом, прощайтесь скорее.

– А, понимаю, – сказал мастер, озираясь, – вы нас убили, мы мертвы. Ах, как это умно! Как это вовремя! Теперь я понял все.

– Ах, помилуйте, – ответил Азazelло, – вас ли я слышу? Ведь ваша подруга называет вас мастером, ведь вы мыслите, как же вы можете быть мертвы? Разве для того, чтобы считать себя живым, нужно непременно сидеть в подвале, имея на себе рубашку и больничные кальсоны? Это смешно!

– Я понял все, что вы говорили, – вскричал мастер, – не продолжайте! Вы тысячу раз правы.

– Великий Воланд, – стала вторить ему Маргарита, – великий Воланд! Он выдумал гораздо лучше, чем я. Но только роман, роман, – кричала она мастеру, – роман возьми с собою, куда бы ты ни летел.

– Не надо, – ответил мастер, – я помню его наизусть.

– Но ты ни слова... ни слова из него не забудешь? – спрашивала Маргарита, прижимаясь к любовнику и вытирая кровь на его рассеченном виске.

– Не беспокойся! Я теперь ничего и никогда не забуду, – ответил тот.

– Тогда огонь! – вскричал Азazelло, – огонь, с которого все началось и которым мы все заканчиваем.

– Огонь! – страшно прокричала Маргарита. Оконце в подвале хлопнуло, ветром сбило штору на сторону. В небе прогремело весело и кратко. Азazelло сунул руку с когтями в печку, вытащил дымящуюся головню и поджег скатерть на столе. Потом поджег пачку старых газет на диване, а за нею рукопись и занавеску на окне. Мастер, уже опьяненный будущей скачкой, выбросил с полки какую-то книгу на стол, вспушил ее листы в горящей скатерти, и книга вспыхнула веселым огнем.

– Гори, гори, прежняя жизнь!

– Гори, страдание! – кричала Маргарита.

Комната уже колыхалась в багровых столбах, и вместе с дымом выбежали из двери трое, поднялись по каменной лестнице вверх и оказались во дворике. Первое, что они увидели там, это сидящую на земле кухарку застройщика, возле нее валялся рассыпавшийся картофель и несколько

погледао мрачно, па с мржњом поновио своју последњу реч:

— Трoвачу ...

— Ах! Увреда је обично награда за добро обављен посао — одговорио је Азazel — зар сте слепи? Прогледајте што пре!

Тада је мајстор устао, обазрео се око себе живим и светлим погледом и упитао:

— Шта значи ово ново?

— То значи — одговорио је Азazel — да је време. Већ тутњи непогода, чујете ли? Смркава се. Коњи копају ногом, тресе се мали врт. Опраштајте се од сутерена, опраштајте што пре!

— Ах, схватам — рекао је мајстор, осврћући се ви сте нас убили, ми смо мртви. — Ах, како је то паметно. И на време! Сада сам све схватио.

— Ах, немојте тако — одговорио је Азazel — да ли то вас чујем? Па ваша пријатељица вас назива мајстором, па ви мислите, како онда можете бити мртви? Зар, да бисте се осећали живим, морате неизбежно седети у подруму у кошуљи и болничком рубљу? То је смешно!

— Схватио сам све што сте рекли — узвикнуо је мајстор — не настављајте! По хиљаду пута сте у праву!

— Велики Воланд! — почела је да му повлађује Маргарита — велики Воланд! Он је то смислио много боље од мене! Али роман, роман — викала је она мајстору — роман узми са собом, ма куд да летиш!

— Не треба — одговорио је мајстор — знам га напамет.

— И нећеш... нећети заборавити ниједну реч из њега? — питала је Маргарита, привијајући се уз љубавника и бришући крв са његове расечене слепоочнице.

— Не брини се. Ја више ништа и никад нећу заборавити — одговорио је овај.

— Онда — ватру! — узвикнуо је Азazel. — Ватру од које је све почело и којом све завршавамо.

— Ватру! — силно је повикала Маргарита. Прозорче у сутерену се залупило, ветар је одбацио завесу у страну. У небу је весело и кратко загрмело. Азazel је гурнуо руку са канцама у пећ, извукао задимљену главњу и потпалио чаршав на столу. Затим је потпалио свежањ старих новина на дивану, па рукопис и завесу, на прозору. Већ опијен будућом трком, мајстор је збацио са полице неку књигу на сто, раширио јој странице на чаршаву који је пламтео и књига је букнула веселом ватром.

— Гори, гори, пређашњи животе!

— Гори, патњo! — викала је Маргарита.

Соба се већ лелујала у црвеним стубовима, и кроз врата је заједно са димом излетело троје, попело се уз камене степенице и нашло се у врту. Прво што су тамо угледали, била је предузимачева куварица која је седела на земљи: крај ње се расуо кромпир и неколико свежњева лука. Стање у коме је била

пучков луку. Состояние кухарки было понятно. Трое черных коней храпели у сарая, вздрагивали, взрывали фонтанами землю. Маргарита вскочила первая, за нею Аззелло, последним мастер. Кухарка, простонав, хотела поднять руку для крестного знамения, но Аззелло грозно закричал с седла:

– Отрежу руку! – он свистнул, и кони, ломая ветви лип, взвились и вонзились в низкую черную тучу. Тотчас из окошечка подвала повалил дым. Снизу донесся слабый, жалкий крик кухарки:

– Горим!..

Кони уже неслись над крышами Москвы.

– Я хочу попрощаться с городом, – прокричал мастер Аззелло, который скакал впереди. Гром съел окончание фразы мастера. Аззелло кивнул головою и пустил своего коня галопом. Навстречу летящим стремительно летела туча, но еще не брызгала дождем.

Они летели над бульваром, видели, как фигурки людей разбегаются, прячась от дождя. Падали первые капли. Они пролетели над дымом – всем, что осталось от Грибоедова. Они летели над городом, который уже заливала темнота. Над ними вспыхивали молнии. Потом крыши сменились зеленью. Тогда только хлынул дождь и превратил летящих в три огромных пузыря в воде.

Маргарите уже было знакомо ощущение полета, а мастеру – нет, и он подивился тому, как быстро они оказались у цели, у того, с кем он хотел попрощаться, потому что больше ему не с кем было прощаться. Он узнал сразу в пелене дождя здание клиники Стравинского, реку и очень хорошо изученный им бор на другом берегу. Они снизились в роще на поляне, недалеко от клиники.

– Я подожду вас здесь, – прокричал Аззелло, сложив руки щитком, то освещаясь молниями, то пропадая в серой пелене, – прощайтесь, но скорее.

Мастер и Маргарита соскочили с седла и полетели, мелькая, как водяные тени, через клинический сад. Еще через мгновение мастер привычной рукой отодвигал балконную решетку в комнате N 117-й, Маргарита следовала за ним. Они вошли к Иванушке, невидимые и незамеченные, во время грохота и воя грозы. Мастер остановился возле кровати.

Иванушка лежал неподвижно, как и тогда, когда в первый раз наблюдал грозу в доме своего отдохновения. Но он не плакал, как в тот раз. Когда он всмотрелся как следует в темный силуэт, ворвавшийся к нему с балкона, он приподнялся, протянул руки и сказал радостно:

– А, это вы! А я все жду, жду вас. Вот и вы, мой сосед.

На это мастер ответил:

– Я здесь! Но вашим соседом, к сожалению, больше быть не могу. Я улетаю навсегда и пришел к вам лишь с тем, чтобы попрощаться.

– Я это знал, я догадался, – тихо ответил Иван и

куварица могло се разумети. Три врана коња њиштала су крај шупе, подрхтавала, копала земљу да је све прштало. Маргарита је ускочила прва, за њом Аззел, последњи мајстор. Куварица је, јекнувши, хтела да дигне руку и прекрсти се, али је Аззел грозно викнуо из седла:

— Руку ћу ти одрезати! — Звизнуо је, и коњи су, лемећи гране липа, полетели и нестали у ниском црном облаку. У тај мах је кроз сутеренско прозорче покуљао дим. Одоздо је допро слаб, жалостив куваричин повик:

— Ватра!..

Коњи су већ јурили над московским крововима.

— Хтео бих да се опростим од града — довикнуо је мајстор Аззелу, који је јахао први. Гром је заглушио крај мајсторове реченице. Аззел је климнуо главом и пустио свог коња у галоп. У сусрет им је јурио облак, али још није престала киша.

Летели су изнад булевара, видели људске прилике како трче кријући се од кише. Падале су прве капи. Пролетели су изнад дима — то је било све што је остало од Грибоједова. Пролетели су изнад града који је већ плавила помрчина. Изнад њих су севале муње. Затим је кровове заменило зеленило. Тек тада је плуснула киша и оне који су летели претворила у три огромна мехура у води.

Маргарита је већ познавала осећај лета, а мајстор није, и он се зачудио како су брзо стигли до циља, до онога са којим је хтео да се опрости, јер више ни са ким другим није ни имао да се опрашта. Одмах је кроз застор кише познао зграду клинике Стравинског, реку и борик на другој обали, који је био добро проучио. Спустили су се на пропланак у шумарку клинике.

— Причекају вас овде — довикнуо је Аззел, држећи руке као трубу, час осветљаван муњама, час изгубљен у сивој копрени — опростите се, али похитајте!

Мајстор и Маргарита су скочили из седла и полетели кроз клинички врт, промичући као водене сенке. Који тренутак још и мајстор је навикнутом руком одмицао балконску решетку у соби број 117, а Маргарита је ишла за њим. Ушли су код Иванушке, невидљиви и непримећени у праску и тугњу непогоде. Мајстор се зауставио крај кревета.

Иванушка је лежао непомично, као и онда када је први пут посматрао непогоду у кући свога одмора. Али он није плакао, као онда. Када се загледао мало боље у црну силуету која је улетела са балкона, придигао се, испружио руке и радосно рекао:

— Ах, то сте ви! А ја вас стално чекам, чекам вас. Ту сте, суседе мој.

На то је мајстор одговорио:

— Овде сам, али на жалост више не могу да будем ваш сусед. Одлећем заувек и дошао сам само да се опростимо.

— Знао сам то, досетио сам се — тихо је одговорио

спросил: – Вы встретили его?

Иван и упитао: — срели сте га?

– Да, – сказал мастер, – я пришел попрощаться с вами, потому что вы были единственным человеком, с которым я говорил в последнее время. Иванушка просветлел и сказал:

– Это хорошо, что вы сюда залетели. Я ведь слово свое сдержу, стишков больше писать не буду. Меня другое теперь интересует, – Иванушка улыбнулся и безумными глазами поглядел куда-то мимо мастера, – я другое хочу написать. Я тут пока лежал, знаете ли, очень многое понял.

Мастер взволновался от этих слов и заговорил, присаживаясь на край Иванушкиной постели:

– А вот это хорошо, это хорошо. Вы о нем продолжение напишите!

Иванушкины глаза вспыхнули.

– А вы сами не будете разве? – тут он поник головой и задумчиво добавил: – Ах да... Что же это я спрашиваю, – Иванушка покосился в пол, посмотрел испуганно.

– Да, – сказал мастер, и голос его показался Иванушке незнакомым и глухим, – я уже больше не буду писать о нем. Я буду занят другим.

Шум грозы прорезал дальний свист.

– Вы слышите? – спросил мастер.

– Шумит гроза...

– Нет, это меня зовут, мне пора, – пояснил мастер и поднялся с постели.

– Пойдите! Еще одно слово, – попросил Иван, – а вы ее нашли? Она вам осталась верна?

– Вот она, – ответил мастер и указал на стену. От белой стены отделилась темная Маргарита и подошла к постели. Она смотрела на лежащего юношу, и в глазах ее читалась скорбь.

– Бедный, бедный, – беззвучно шептала Маргарита и наклонилась к постели.

– Какая красивая, – без зависти, но с грустью и с каким-то тихим умилением проговорил Иван, – вишь ты, как у вас все хорошо вышло. А вот у меня не так, – тут он подумал и задумчиво прибавил: – А впрочем, может быть, и так...

– Так, так, – прошептала Маргарита и совсем склонилась к лежащему, – вот я вас поцелую в лоб, и все у вас будет так, как надо... В этом вы уж мне поверьте, я все уже видела, все знаю.

Лежащий юноша охватил ее шею руками, и она поцеловала его.

– Прощай, ученик, – чуть слышно сказал мастер и стал таять в воздухе. Он исчез, с ним вместе исчезла и Маргарита. Балконная решетка закрылась.

Иванушка впал в беспокойство. Он сел на постели, оглянулся тревожно, даже простонал, заговорил сам с собой, поднялся. Гроза бушевала все сильнее и, видимо, растревожила его душу. Волновало его также то, что за дверью он своим, уже привыкшим к постоянной тишине, слухом уловил беспокойные шаги, глухие голоса за дверью. Он позвал, нервничая уже и вздрагивая:

– Прасковья Федоровна!

– Да — одговорил је мајстор — дошао сам да се опростим од вас, јер сте ви били једини човек а којим сам у последње време разговарао.

Иванушка се озарио и рекао:

— Добро је што сте навратили овамо. Одржаћу реч, нећу више писати песме. Мене сада нешто друго занима — Иванушка се осмехнуо и сумануто погледао некамо поред мајстора — ја сада хоћу нешто друго да напишем. Док сам овде лежао, ја сам, знате ли, много шта схватио.

Мајстора су потресле ове речи и почео је да говори седајући на ивицу Иванушкиног кревета:

— А то је добро, добро је то. Напишите наставак о њему!

Иванушкине очи су се зацаклиле:

— А зар ви нећете? — пустио је тад главу и замишљено додао: — Ах, да... шта то уопште питам — Иванушка је мрко погледао у под.

— Да — рекао је мајстор, и његов глас се учинио Иванушки туђ и потмуо — ја више нећу писати о њему. Бићу заузет другим стварима.

Хуку непогоде пресекао је звиждук из даљине.

— Чујете ли? — упитао је мајстор.

— То је непогода...

— Не, то мене зову, време је — објаснио је мајстор и устао са кревета.

— Станите! Још само једну реч — замолио је Иван — јесте ли је нашли? Да ли вам је остала верна?

— Ево је; одговорил је мајстор и показао зид. Од белог зида одвојила се тамна Маргарита и пришла кревету. Гледала је младића који је лежао и у очима јој је била туга.

— Јаднице, јаднице — нечујно је прошаптала Маргарита и нагла се над кревет.

— Како је лепа — без зависти, али са тугом и некаквом кротком ганутошћу рекао је Иван — гле, како вам је све лепо пошло за руком. А мени, ето, не полази — ту се замислио и замишљено додао — а уосталом, можда и полази ...

— Тако је, тако — прошаптала је Маргарита и нагла се над оним који је лежао — ево, пољубићу вас, и све ће бити онако како треба... поверујте ми то, већ сам видела, све знам ...

Младић који је лежао обгрлио јој је врат, и она га је пољубила.

— Збогом, учениче — једва чујно је рекао мајстор и почео да нестаје у ваздуху. Нестао је, а заједно са њим нестала је и Маргарита. Решетка балкона се затворила.

Иванушка се уплахирио. Сео је у кревету, узрујано се осврнуо, чак је почео и да стење, да говори сам са собом, устао је. непогода је беснела све јаче и очигледно му је узрујала дугу. Узбуњивало га је и то што је слухом већ навикнутим на сталну тишину разазнао немирне кораке, пригушене гласове. Позвао је, нервозно и дрхтећи:

— Прасковја Фјодоровна!

Прасковья Федоровна уже входила в комнату, вопросительно и тревожно глядя на Иванушку.

– Что? Что такое? – спрашивала она, – гроза волнует? Ну, ничего, ничего... Сейчас вам поможем. Сейчас я доктора позову.

– Нет, Прасковья Федоровна, не надо доктора звать, – сказал Иванушка, беспокоясь глядя не на Прасковью Федоровну, а в стену, – со мною ничего особенного такого нет. Я уже разбираюсь теперь, вы не бойтесь. А вы мне лучше скажите, – задумчиво попросил Иван, – а что там рядом, в сто восемнадцатой комнате сейчас случилось?

– В восемнадцатой? – переспросила Прасковья Федоровна, и глаза ее забегали, – а ничего там не случилось. – Но голос ее был фальшив, Иванушка тотчас это заметил и сказал:

– Э, Прасковья Федоровна! Вы такой человек правдивый... Вы думаете, я бушевать стану? Нет, Прасковья Федоровна, этого не будет. А вы лучше прямо говорите. Я ведь через стену все чувствую.

– Скончался сосед ваш сейчас, – прошептала Прасковья Федоровна, не будучи в силах преодолеть свою правдивость и доброту, и испуганно поглядела на Иванушку, вся одевшись светом молнии. Но с Иванушкой ничего не произошло страшного. Он только многозначительно поднял палец и сказал:

– Я так и знал! Я уверяю вас, Прасковья Федоровна, что сейчас в городе еще скончался один человек. Я даже знаю, кто, – тут Иванушка таинственно улыбнулся, – это женщина.

Прасковья Федоровна же вежливо ушла в комнату, улитно и умирно глядя на Иванушку.

— Шта? Шта је то? — питала је она. — Непогода вас је узнемирила! Ништа, ништа... Сада ћемо вам помоћи. Сада ћу доктора позвати.

— Не, Прасковья Федоровна, не треба звати лекара — рекао је Иванушка, немирно глядајући у зид а не у Прасковју Федоровну — није ми ништа нарочито. Сад се већ сналазим, не брините се. Реците ми, боље — замолио је Иван од свег срца — шта се то тамо у суседној, сто осамнаестој соби сада десило?

— У осамнаестој? — поновила је питање Прасковья Федоровна и почела да врда очима — ништа се тамо није десило. — Али, глас јој је био неприродан. Иванушка је то одмах приметио и рекао:

— Ех, Прасковья Федоровна! Ви сте човек који воли истину!.. Мислите да ћу се помамити? Не, Прасковья Федоровна, то се неће десити. Боље ми реците отворено, јер ја кроз зид све осећам.

— Преминуо је малочас ваш сусед — прошаптала је Прасковья Федоровна, јер није била у стању да савлада своју искреност и доброту и, обасјана муњом, преплашено погледала Иванушку. Али са Иванушком се није десило ништа страшно. Само је значајно подигао прст и рекао:

— Знао сам! Уверавам вас, Прасковья Федоровна, да је сада у граду преминуо још неко. Знам чак и ко — ту се Иванушка тајанствено осмехнуо — једна жена.

Глава 31. На Воробьевых горах

Грозу унесло без следа, и, аркой перекинувшись через всю Москву, стояла в небе разноцветная радуга, пила воду из Москвы-реки. На высоте, на холме, между двумя рощами виднелись три темных силуэта. Воланд, Коровьев и Бегемот сидели на черных конях в седлах, глядя на раскинувшийся за рекою город с ломаным солнцем, сверкающим в тысячах окон, обращенных на запад, на пряничные башни девичьего монастыря.

В воздухе зашумело, и Азazelло, у которого в черном хвосте его плаща летели мастер и Маргарита, опустился вместе с ними возле группы ожидающихся.

– Пришлось мне вас побеспокоить, Маргарита Николаевна и мастер, – заговорил Воланд после некоторого молчания, – но вы не будьте на меня в претензии. Не думаю, чтоб вы об этом пожалели. Ну, что же, – обратился он к одному мастеру, – попрощайтесь с городом. Нам пора, – Воланд указал рукою в черной перчатке с раструбом туда, где бесчисленные солнца плавили стекло за рекою, где над этими солнцами стоял туман, дым, пар раскаленного за день города.

Мастер выбросился из седла, покинул сидящих и побежал к обрыву холма. Черный плащ тащился за

Поглавље 31 НА ВРАПЧИЈИМ БРДИМА

Непогода је протутњала и на небу се као лук изнад читаве Москве, уздизала разнобојна дуга и пила воду из Москве-реке. У висини, на брду назирале су се између два шумарка три тамне силуете. Воланд, Коровјев и Бехемот седели су на оседланим црним коњима, посматрајући град који се ширио преко реке, са изломљеним сунцем што је светлукало у хиљадама прозора окренутих западу, и лицитарске звонике Девичјег манастира.

У ваздуху је нешто фијукало, и Азazel се, с мајстором и Маргаритом који су летели у црном скуту његовог плашта, спустио крај групе која је чекала.

— Морао сам да вас узнемирим, Маргарита Николајевна и мајсторе — проговорно је Воланд после краћег ћутања — али немојте ми замерити. Не бих рекао да ћете зажалити због тога. Е, па — обратио се мајстору — опростите се од града. Време је — Воланд је руком у црној рукавици показао онамо где су иза реке многобројна сунца топила стакло и где су над тим сунцима лебдели измаглица, дим и испарења града ужареног током дана.

Мајстор је скочио из седла, напустио јахаче и притрчао оброну. Црн плашт се вукао за њим по

ним по земле. Мастер стал смотреть на город. В первые мгновения к сердцу подкралась шемая грусть, но очень быстро она сменилась сладковатой тревогой, бродячим цыганским волнением.

– Навсегда! Это надо осмыслить, – прошептал мастер и лизнул сухие, растрескавшиеся губы. Он стал прислушиваться и точно отмечать все, что происходит в его душе. Его волнение перешло, как ему показалось, в чувство глубокой, кровной обиды. Но та была нестойкой, пропала и почему-то сменилась горделивым равнодушием, а оно – предчувствием постоянного покоя.

Группа всадников дождалась мастера молча. Группа всадников смотрела, как черная длинная фигура на краю обрыва жестикулирует, то поднимает голову, как бы стараясь перебросить взгляд через весь город, заглянуть за его края, то вешает голову, как будто изучая истоптанную чахлую траву под ногами.

Прервал молчание соскучившийся Бегемот.

– Разрешите мне, мэтр, – заговорил он, – свистнуть перед скачкой на прощание.

– Ты можешь испугать даму, – ответил Воланд, – и, кроме того, не забудь, что все твои сегодняшние безобразия уже закончились.

– Ах нет, нет, мессир, – отозвалась Маргарита, сидящая в седле, как амазонка, подбоченившись и свесив до земли острый шлейф, – разрешите ему, пусть он свистнет. Меня охватила грусть перед дальней дорогой. Не правда ли, мессир, она вполне естественна, даже тогда, когда человек знает, что в конце этой дороги его ждет счастье? Пусть посмешит он нас, а то я боюсь, что это кончится слезами, и все будет испорчено перед дорогой!

Воланд кивнул Бегемоту, тот очень оживился, соскочил с седла наземь, вложил пальцы в рот, надул щеки и свистнул. У Маргариты зазвенело в ушах. Конь ее взбросился на дыбы, в роще посыпались сухие сучья с деревьев, взлетела целая стая ворон и воробьев, столб пыли понесло к реке, и видно было, как в речном трамвае, проходившем мимо пристани, снесло у пассажиров несколько кепок в воду.

Мастер вздрогнул от свиста, но не обернулся, а стал жестикулировать еще беспокойнее, поднимая руку к небу, как бы грозя городу. Бегемот горделиво огляделся.

– Свистнуто, не спорю, – снисходительно заметил Коровьев, – действительно свистнуто, но, если говорить беспристрастно, свистнуто очень средне!

– Я ведь не регент, – с достоинством и надувшись, ответил Бегемот и неожиданно подмигнул Маргарите.

– А дай-кошь я попробую по старой памяти, – сказал Коровьев, потер руки, подул на пальцы.

– Но ты смотри, смотри, – послышался суровый

земљи. Мајстор је гледао град. У првом тренутку срце му се стегло од туге, али је њу убрзо заменио сладак немир, чергарско узбуђење.

— Заувек! Томе треба наћи смисао — прошаптао је мајстор и олизао своје суве, испуцале усне. Почео је да ослушкује и тачно запажа све што се дешава у његовој души. Његово узбуђење је прешло, како му се чинило, у осећање дубоке и смртне увреде. Али она је била пролазна. Нестала је и њу је, из неких разлога, заменила охола равнодушност, а ову — предосећање сталнога мира.

Група коњаника ћутке је чекала мајстора. Група коњаника посматрала је како црна дугачка прилика гестикулира на ивици обронка, час подиже главу, као да се труди да пребаци поглед преко целог града, да завири иза његових ивица, час опет обара главу, као да проучава изгажену кржљаву траву под ногама.

Тишину је прекинуо Бехемот, коме је било досадно.

— Дозволите ми, месире — проговорио је он — да зазвиждим пред трку, у знак опроштаја.

— Можеш да уплашиш даму — одговорио је Воланд — и, сем тога, не заборави да је готово са твојим данашњим изгредима.

— Ах, не, не, месире — одговорила је Маргарита, која је седла у седлу као амазонка, налаktivши се и спутивши до земље свој дуги скут — допустите му нека зазвижди. Ухватила ме је некаква туга пред далек пут. Зар не, месире, она је потпуно природна чак и онда кад човек зна да га на крају тог пута чека срећа? Нека нас засмеје, јер се иначе бојим да ће се све завршити сузама, и да ће се све покварити уочи пута!

Воланд је Бехемоту климнуо главом, овај је живнуо, скочио из седла на земљу, ставио прсте у уста, надуо образе и зазвиждао. Маргарити је зазвонило у ушима. Конь јој се пропео, у шумарку су опале суве гранчице са дрвећа, узлетело је читаво јато гавранова и врабаца, стуб прашише се заковитлао ка реци и видело се како су у речном трамвају, који је пролазио поред пристаништа, неколицини путника качкети одлетели у воду.

Мајстор је уздрхтао од звиждука, али се није окренуо, већ је почео да гестикулира још немирније, дижући руку ка небу, као да прети граду. Бехемот се поносно окренуо.

— Нема говора, то је био звиждук — покровитељски је праметио Коровјев — одиста звиждук, али ако хоћемо да будемо непристрасни, онда је то ипак био само осредњи звиждук.

— Па ја нисам хоровађа — одговорио је достојанствено и надувено Бехемот и неочекивано намигнуо Маргарити.

— Де да покушам и ја као што сам то некад умео — рекао је Коровјев, протрљао руке и дунуо у прсте.

— Само пази, пази — зачуо се са коња строг

голос Воланда с коня, – без членовредительских штук!

– Мессир, поверьте, – отозвался Коровьев и приложил руку к сердцу, – пошутить, исключительно пошутить... – Тут он вдруг вытянулся вверх, как будто был резиновый, из пальцев правой руки устроил какую-то хитрую фигуру, завился, как винт, и затем, внезапно раскрутившись, свистнул.

Этого свиста Маргарита не услышала, но она его увидела в то время, как ее вместе с горячим конем бросило саженой на десять в сторону. Рядом с нею с корнем вырвало дубовое дерево, и земля покрылась трещинами до самой реки. Огромный пласт берега, вместе с пристанью и рестораном, высадил в реку. Вода в ней вскипела, взметнулась, и на противоположный берег, зеленый и низменный, выплеснуло целый речной трамвай с совершенно невредимыми пассажирами. К ногам храпящего коня Маргариты швырнуло убитую свистом Фагота галку.

Мастера вспугнул этот свист. Он ухватился за голову и побежал обратно к группе ожидавших его спутников.

– Ну что же, – обратился к нему Воланд с высоты своего коня, – все счета оплачены? Прощание совершилось?

– Да, совершилось, – ответил мастер и, успокоившись, поглядел в лицо Воланду прямо и смело.

И тогда над горами прокатился, как трубный голос, страшный голос Воланда:

– Пора!! – и резкий свист и хохот Бегемота.

Кони рванулись, и всадники поднялись вверх и поскакали. Маргарита чувствовала, как ее бешеный конь грызет и тянет мундштук. Плащ Воланда вздуло над головами всей кавалькады, этим плащом начало закрывать вечеряющий небосвод. Когда на мгновение черный покров отнесло в сторону, Маргарита на скаку обернулась и увидела, что сзади нет не только разноцветных башен с разворачивающимся над ними аэропланом, но нет уже давно и самого города, который ушел в землю и оставил по себе только туман.

Глава 32.

Прощение и вечный приют

Боги, боги мои! Как грустна вечерняя земля! Как таинственны туманы над болотами. Кто блуждал в этих туманах, кто много страдал перед смертью, кто летел над этой землей, неся на себе непосильный груз, тот это знает. Это знает уставший. И он без сожаления покидает туманы земли, ее болотца и реки, он отдается с легким сердцем в руки смерти, зная, что только она одна успокоит его.

Воландов глас — да не буде повређених руку.

— Месире, верујте — одговорио је Коровјев и принео руку срцу — шале ради, само шале ради... — Тада се пропео, као да је био од гуме, од прстију десне руке начинио некакву заплетену фигуру, увртео се у завртањ, а онда, изненада се развртевши, зазвиждао.

Овај звиждук Маргарита није чула, већ га је видела када је заједио са плахим коњем одлетела десетакхвати у страну. Поред ње је било ишчупано из земље заједно са кореном једно храстово стабло, а земља се покрила пукотинама све до саме реке. Огроман комад обале, заједно са пристаништем и рестораном, одлетео је у реку. Вода се усклобучала, подигла и на супротну обалу, зелену и ниску, одлетео је цео речни трамвај са потпуно неозлеђеним путницима. Пред ноге Маргаритиног коња пала је чавка коју је убио Фаготов звиждук.

Мајстора је овај звиждук уплашио. Ухватио се за главу и потрчао назад, ка групи својих сапутника који су га чекали.

— Па — обратио му се Воланд са висине свога коња — јесу ли сви рачуни намирени? Да ли сте се опростили?

— Да, јесам — одговорио је мајстор и, смиривши се, погледао смело и отворено Воланду у лице.

А тада је над брдима одјекнуо, као глас трубе, страشان глас Воландов:

— Време је!! — и продоран звиждук и смех Бехемотов.

Коњи су јурнули и коњаници се уздигли, одјахали. Маргарита је осећала како њен бесан коњ гризе и вуче ђем. Воландов плашт се надносио над главом читаве кавалкаде, тај плашт је почео да заклања небески свод предвечерја. Када се у једном тренутку црни покров занео у страну, Маргарита се, у трку, осврнула и видела да иза ње не само да нема разнобојних торњева, с аеропланом који се наткрилио над њима, већ да одавно нема ни самога града, који је пропао у земљу и оставио за собом само измаглицу.

Поглавље 32

ОПРОШТАЈ И ВЕЧИТО УТОЧИШТЕ

Богови, богови моји! Како је тужна земља у вече! Како је тајанствена измаглица над мочварама! Ко је лутао у тим измаглицама, ко је много патио пред смрт, ко је летео над овом земљом носећи прекомеран терет, тај то зна. То зна онај ко се уморио. И он без жаљења напушта земљине измаглице, њене мочваре и реке, он се предаје лака срца у наручје смрти, знајући да ће му само она донети мир.

Волшебные черные кони и те утомились и несли своих всадников медленно, и неизбежная ночь стала их догонять. Чужая ее за своей спиной, притих даже неугомонный Бегемот и, вцепившись в седло когтями, летел молчаливый и серьезный, распушив свой хвост.

Ночь начала закрывать черным платком леса и луга, ночь зажигала печальные огонечки где-то далеко внизу, теперь уже неинтересные и ненужные ни Маргарите, ни мастеру, чужие огоньки. Ночь обгоняла кавалькаду, сеялась на нее сверху и выбрасывала то там, то тут в загрузившем небе белые пятнышки звезд.

Ночь густела, летела рядом, хватала скачущих за плащи и, содрав их с плеч, разоблачала обманы.

И когда Маргарита, обдуваемая прохладным ветром, открывала глаза, она видела, как меняется облик всех летящих к своей цели. Когда же навстречу им из-за края леса начала выходить багровая и полная луна, все обманы исчезли, свалилась в болото, утонула в туманах колдовская нестойкая одежда.

Вряд ли теперь узнали бы Коровьева-Фагота, самозванного переводчика при таинственном и не нуждающемся ни в каких переводах консультанте, в том, кто теперь летел непосредственно рядом с Воландом по правую руку подруги мастера. На месте того, кто в драной цирковой одежде покинул Воробьевы горы под именем Коровьева-Фагота, теперь скакал, тихо звеня золотою цепью повода, темно-фиолетовый рыцарь с мрачнейшим и никогда не улыбающимся лицом. Он уперся подбородком в грудь, он не глядел на луну, он не интересовался землею, он думал о чем-то своем, летя рядом с Воландом.

— Почему он так изменился? — спросила тихо Маргарита под свист ветра у Воланда.

— Рыцарь этот когда-то неудачно пошутил, — ответил Воланд, поворачивая к Маргарите свое лицо с тихо горящим глазом, — его каламбур, который он сочинил, разговаривая о свете и тьме, был не совсем хорош. И рыцарю пришлось после этого прошутить немного больше и дольше, нежели он предполагал. Но сегодня такая ночь, когда сводятся счеты. Рыцарь свой счет оплатил и закрыл!

Ночь оторвала и пушистый хвост у Бегемота, содрала с него шерсть и расшвыряла ее клочья по болотам. Тот, кто был котом, потешавшим князя тьмы, теперь оказался худеньким юношей, демоном-пажом, лучшим шутком, какой существовал когда-либо в мире. Теперь притих и он и летел беззвучно, подставив свое молодое лицо под свет, льющийся от луны.

Сбоку всех летел, блистая сталью доспехов, Азazelло. Луна изменила и его лицо. Исчез бесследно нелепый безобразный клык, и кривоглазие оказалось фальшивым. Оба глаза Азazelло были одинаковые, пустые и черные, а

Уморили су се и чаробни црни коњи и носили своје коњанике лагано, и неизбежна ноћ је почела да их сустиже. Осећајући је за леђима, умирио се чак и неуморни Бехемот и, ухвативши се канцама за седло, летео је ћутљив и озбиљан, наkostenшеног репа.

Ноћ је почела да прекрива црном марамом шуме и ливаде, ноћ је палила негде далеко доле тужне, сада већ непотребне и неинтересантне и Маргарити и мајстору, туђе светлости. Ноћ је претицала кавалкаду, падала на њу одозго и избацивала овде-онде по растуженом небу беле мрље звезда.

Ноћ се згушњавала, летела поред њих, хватала коњанике за плаштове и, смичући им их са рамена, разоткривала варке.

И кад би Маргарита, коју је са свију страна пробијао прохладан ветар, отворила очи, видела би како се мења лик свију који су летели ка циљу. Када им је у сусрет почео да се помаља иза ивице шуме пурпуран и пун месец, нестале су све варке, сручиле се у мочвару, утонула је у измаглици непостојана чаробна одора.

Тешко да би ико сада познао Коровјева-Фагота, самозваног преводиоца додељеног тајанственом саветнику коме никакви преводи нису били потребни, у ономе који је летео тик уз Воланда са десне стране мајсторове пријатељице. На месту онога који је у одрпаном циркуском оделу напустио Врапчија брда под именом Коровјева-Фагота, сада је јахао, тихо звецкајући златним данцем узда, тамнољубичасти витез мрачна лица које се никада не осмехује. Упро је брадом о груди, није гледао месец, није се интересовао за земљу испод себе, мислио је на нешто своје летећи поред Воланда.

— Зашто се толико променио — упитала је тихо Маргарита Воланда, док је ветар око њих фијукао.

— Овај се витез једном несрећно нашалио — одговорио је Воланд, окрећући ка Маргарити своје лице са оком које је благо светлцуло — његов каламбур о светлости и тамније био на своме месту. И витез је због тога морао да се пошали мало више и дуже него што је претпостављао. Али данас је ноћ када се своде рачуни. Витез је свој рачун исплатио и свео га.

Ноћ је откинула и раскошан Бехемотов реп, смакла са њега крзно и разбацала га у праменовима по баруштинама. Сада је онај који је био мачак што забавља кнеза таме постао мршав младић, демон-паж, најбоља дворска луда која је икада постојала на свету. Сада се и он умирио и летео нечујно, окренувши своје лице светлости која је долазила од месеца.

По страни од свих летео је, блистајући челиком оклопа, Азazel. Месец је променио и његово лице. Нестао је без трага наказан очњак, а и његово ћораво око било је лажно. Оба Азazelова ока била су једнака, празна и црна, а лице бело и хладно.

лицо белое и холодное. Теперь Азazel летел в своем настоящем виде, как демон безводной пустыни, демон-убийца.

Себя Маргарита видеть не могла, но она хорошо видела, как изменился мастер. Волосы его белели теперь при луне и сзади собирались в косу, и она летела по ветру. Когда ветер отдувал плащ от ног мастера, Маргарита видела на ботфортах его то потухающие, то загорающиеся звездочки шпор. Подобно юноше-демону, мастер летел, не сводя глаз с луны, но улыбался ей, как будто знакомой хорошо и любимой, и что-то, по приобретенной в комнате N 118-й привычке, сам себе бормотал.

И, наконец, Воланд летел тоже в своем настоящем обличье. Маргарита не могла бы сказать, из чего сделан повод его коня, и думала, что возможно, что это лунные цепочки и самый конь – только глыба мрака, и грива этого коня – туча, а шпоры всадника – белые пятна звезд.

Так летели в молчании долго, пока и сама местность внизу не стала меняться. Печальные леса утонули в земном мраке и увлекли за собою и тусклые лезвия рек. Внизу появились и стали отблескивать валуны, а между ними зачернели провалы, в которые не проникал свет луны.

Воланд осадил своего коня на каменистой безрадостной плоской вершине, и тогда всадники двинулись шагом, слушая, как кони их подковами давят кремни и камни. Луна заливала площадку зелено и ярко, и Маргарита скоро разглядела в пустынной местности кресло и в нем белую фигуру сидящего человека. Возможно, что этот сидящий был глух или слишком погружен в размышление. Он не слышал, как содрогалась каменистая земля под тяжестью коней, и всадники, не тревожа его, приблизились к нему.

Луна хорошо помогала Маргарите, светила лучше, чем самый лучший электрический фонарь, и Маргарита видела, что сидящий, глаза которого казались слепыми, коротко потирает свои руки и эти самые незрячие глаза вперяет в диск луны. Теперь уж Маргарита видела, что рядом с тяжелым каменным креслом, на котором блестят от луны какие-то искры, лежит темная, громадная остроухая собака и так же, как ее хозяин, беспокойно глядит на луну.

У ног сидящего валяются черепки разбитого кувшина и простирается невысыхающая черно-красная лужа.

Всадники остановили своих коней.

– Ваш роман прочитали, – заговорил Воланд, поворачиваясь к мастеру, – и сказали только одно, что он, к сожалению, не окончен. Так вот, мне хотелось показать вам вашего героя. Около двух тысяч лет сидит он на этой площадке и спит, но когда приходит полная луна, как видите, его терзает бессонница. Она мучает не только его, но и его верного сторожа, собаку. Если верно, что трусость – самый тяжкий порок, то, пожалуй, собака в нем не виновата. Единственно, чего

Сада је Азazel летео у свом правом обличју, као демон безводне пустиње, демон убица.

Себе Маргарита није могла да види, али је одлично видела како се променио мајстор. Коса му се сада белела на месечини, и позади се скупила у перчин који се вијорио на ветру. Када би ветар одувао плашт са мајсторових ногу Маргарита би видела на чизмама звездице мамуза како се пале и гасе. Као и младић-демон, мајстор је летео не скидајући погледа са месеца, али му се смешио као добром и вољеном познанику, и по навици стеченој у соби број 118 нешто је мрмљао себи у браду.

И, најзад, Воланд је летео такође у свом правом облику. Маргарита не би могла да каже од чега су биле узде његовог коња и мислила је да је лако могуће да су то месечеви ланчићи, да је сам коњ — само комад помрчине, а грива овога коња — облак, а мамузе коњаника — беле мрље звезда.

Тако су ћутке дуго летели, све док и сам предео под њима није почео да се мења. Туробне шуме нестале су у земаљској помрчини и повукле за собом и магловита сечива река. Доле су се појавили и почели да одблескују велики облаци, а међу њима да се црне провалије у које није допирала месечева светлост.

Воланд је зауставио свог коња на невеселој каменој заравни и тада су коњаници кренули кораком, слушајући како коњи дробе потковицама камен и кремен. Месец је осветљавао зараван зеленом јарком светлошћу, и Маргарита је убрзо угледала у пустом пределу фотељу и у њој белу прилику човека који је седео. Можда је овај који је седео био глув или сувише погружен у своје мисли. Он није чуо како дрхти каменито тле под тежином коња, и коњаници су му се, не узнемиравајући га, приближили.

Месец је добро помогао Маргарити, светлео је боље од најбоље електричне светиљке, и Маргарита је видела како овај који је седео, и чије су се очи чиниле слепим, трља руке и те очи које не виде упире у месечев колут. Сада је већ Маргарита видела да поред тешке камене фотеље, на којој се под светлошћу месеца беласају некакви кресови, лежи таман велики пас шилјатих ушију, и да, као и његов газда, узнемирано посматра месец.

Крај ногу онога који је седео били су разбацани комадићи разбијеног крчага и ширила се црно-црвена бара која се не суши.

Коњаници су зауставили коње.

— Ваш роман је прочитан — рекао је Воланд окренувши се мајстору — и речено је само једно, да он, на жалост, није довршен. Хтео сам да вам покажем вашег хероја. Око две хиљаде година он седи на овом месту и спава, али када наступи уштап, као што видите, он пати од несанице, Она не мучи само њега већ и његовог верног чувара, пса. Ако је тачно да је кукавичлук — најстрашнији порок, онда је пас, по свој прилици, недужан. Једино чега се храбри пас бојао, била је непогода.

боялся храбрый пес, это грозы. Ну что ж, тот, кто любит, должен разделять участь того, кого он любит.

– Что он говорит? – спросила Маргарита, и совершенно спокойное ее лицо подернулось дымкой сострадания.

– Он говорит, – раздался голос Воланда, – одно и то же, он говорит, что и при луне ему нет покоя и что у него плохая должность. Так говорит он всегда, когда не спит, а когда спит, то видит одно и то же – лунную дорогу, и хочет пойти по ней и разговаривать с арестантом Га-Ноцри, потому, что, как он утверждает, он чего-то не договорил тогда, давно, четырнадцатого числа весеннего месяца нисана. Но, увы, на эту дорогу ему выйти почему-то не удастся, и к нему никто не приходит. Тогда, что же поделаешь, приходится разговаривать ему с самим собою. Впрочем, нужно же какое-нибудь разнообразие, и к своей речи о луне он нередко прибавляет, что более всего в мире ненавидит свое бессмертие и неслыханную славу. Он утверждает, что он охотно бы поменялся своею участью с оборванным бродягой Левием Матвеем.

– Двенадцать тысяч лун за одну луну когда-то, не слишком ли это много? – спросила Маргарита.

– Повторяется история с Фридой? – сказал Воланд, – но, Маргарита, здесь не тревожьте себя. Все будет правильно, на этом построен мир.

– Отпустите его, – вдруг пронзительно крикнула Маргарита так, как когда-то кричала, когда была ведьмой, и от этого крика сорвался камень в горах и полетел по уступам в бездну, оглашая горы грохотом. Но Маргарита не могла сказать, был ли это грохот падения или грохот сатанинского смеха. Как бы то ни было, Воланд смеялся, поглядывая на Маргариту, и говорил:

– Не надо кричать в горах, он все равно привык к обвалам, и это его не встревожит. Вам не надо просить за него, Маргарита, потому что за него уже попросил тот, с кем он так стремится разговаривать, – тут Воланд опять повернулся к мастеру и сказал: – Ну что же, теперь ваш роман вы можете кончить одною фразой!

Мастер как будто бы этого ждал уже, пока стоял неподвижно и смотрел на сидящего прокуратора. Он сложил руки рупором и крикнул так, что эхо запрыгало по безлюдным и безлесым горам:

– Свободен! Свободен! Он ждет тебя!

Горы превратили голос мастера в гром, и этот же гром их разрушил. Проклятые скалистые стены упали. Осталась только площадка с каменным креслом. Над черной бездной, в которую ушли стены, загорелся необъятный город с царствующими над ним сверкающими идолами поверх пышно разросшимся за много тысяч этих лун садом. Прямо к этому саду протянулась долгожданная прокуратором лунная дорога, и первым по ней кинулся бежать остроухий пес.

Али, шта ћете, онај ко воли, треба да подели судбину онога кога воли.

— Шта он то говори? — упитала је Маргарита и преко њеног потпуно мирног лица прешла је сенка саучешћа.

— Он говори — зачуо се Воландов глас — увек једно те исто, да нема мира ни кад је месечина, и да је његова дужност незахвална. Тако он говори увек када не спава, а када спава, види једно те исто: месечеву стазу којом хоће да пође и поразговара са ухапшеником Ханоцријем, јер, како он тврди, нешто није дорекао онда, одавно, четрнаестог дана пролећног месеца нисана. Али, авај, из неких разлога он не може да крочи на тај пут и нико му не долази. И тада он, а шта му друго и преостаје, разговара сам са собом. Уосталом, потребна је извесна разноврност, и он често свом говору о месецу додаје да највише од свега на свету мрзи своју бесмртност и нечувену славу. Он тврди да би драге воље променио своју судбину за судбину одрпане скитнице Левија Матеја.

— Дванаест хиљада месечина за једну некадашњу месечину, да то није и превише? — упитала је Маргарита.

— Да се то не понавља случај са Фридом? — рекао је Воланд — али, Маргарита, овде се не брините. Све ће бити по пропису, на томе почива свет.

— Опростите му — наједном је продорно викнула Маргарита, као што је викала некад кад је била вештица, и од тог њеног крика одронио се камен у брдима и полетео низ гребене у бездан, испунивши планине праском. Али Маргарита не би могла да каже је ли то био прасак сурвавања или прасак сатаниног смеха. Било како било, Воланд се смејао посматрајући Маргариту и говорио:

— Не треба викали у брдима, он се већ навикао на одроне и то га неће узнемирати. Не треба да молите за њега, Маргарита, јер је за њега већ молио онај са ким би он толико желео да разговара — тад се Воланд поново окренуо мајстору и рекао: — Ето, сада можете свој роман да завршите једном реченицом!

Мајстор као да је то и чекао док је стајао и посматрао прокуратора како седи. Саставио је дланове и алакнуо тако да су одјекнула пушта и гола брда:

— Слободан си! Слободан! Он те чека!

Брда су преобратила мајсторов глас у грмљавину и ова их је грмљавина разорила. Пале су проклето зидине од стена. Остала је само зараван са каменом фотелјом. Над црним безданом, у коме је стење нестало, заблестало је неизмеран град са идолима који су доминирали њиме и пресијавали се над вртом који је набујао током много хиљада оваквих месечина. Право ка том врту пружила се месечева стаза коју је тако дуго очекивао прокуратор, и први је ка њој полетео пас са шилјатим ушима. Човек у

Человек в белом плаще с кровавым подбоем поднялся с кресла и что-то прокричал хриплым, сорванным голосом. Нельзя было разобрать, плачет ли он или смеется, и что он кричит. Видно было только, что вслед за своим верным стражем по лунной дороге стремительно побежал и он.

– Мне туда, за ним? – спросил беспокожно мастер, тронув поводья.

– Нет, – ответил Воланд, – зачем же гнаться по следам того, что уже окончено?

– Так, значит, туда? – спросил мастер, повернулся и указал назад, туда, где сооткался в тылу недавно покинутый город с монастырскими пряничными башнями, с разбитым вдребезги солнцем в стекле.

– Тоже нет, – ответил Воланд, и голос его сгустился и потек над скалами, – романтический мастер! Тот, кого так жаждет видеть выдуманый вами герой, которого вы сами только что отпустили, прочел ваш роман. – Тут Воланд повернулся к Маргарите: – Маргарита Николаевна! Нельзя не поверить в то, что вы старались выдумать для мастера наилучшее будущее, но, право, то, что я предлагаю вам, и то, о чем просил Иешуа за вас же, за вас, – еще лучше. Оставьте их вдвоем, – говорил Воланд, склоняясь со своего седла к седлу мастера и указывая вслед ушедшему прокуратору, – не будем им мешать. И, может быть, до чего-нибудь они договорятся, – тут Воланд махнул рукой в сторону Ершалаима, и он погас.

– И там тоже, – Воланд указал в тыл, – что делать вам в подвальчике? – тут потухло сломанное солнце в стекле. – Зачем? – продолжал Воланд убедительно и мягко, – о, трижды романтический мастер, неужто вы не хотите днем гулять со своею подругой под вишнями, которые начинают зацветать, а вечером слушать музыку Шуберта? Неужели же вам не будет приятно писать при свечах гусиным пером? Неужели вы не хотите, подобно Фаусту, сидеть над ретортой в надежде, что вам удастся вылепить нового гомункула? Туда, туда. Там ждет уже вас дом и старый слуга, свечи уже горят, а скоро они потухнут, потому что вы немедленно встретите рассвет. По этой дороге, мастер, по этой. Прощайте! Мне пора.

– Прощайте! – одним криком ответили Воланду Маргарита и мастер. Тогда черный Воланд, не разбирая никакой дороги, кинулся в провал, и вслед за ним, шумя, обрушилась его свита. Ни скал, ни площадки, ни лунной дороги, ни Ершалаима не стало вокруг. Пропали и черные кони. Мастер и Маргарита увидели обещанный рассвет. Он начинался тут же, непосредственно после полуночной луны. Мастер шел со своею подругой в блеске первых утренних лучей через каменистый мшистый мостик. Они пересекли его. Ручей остался позади верных любовников, и они шли по песчаной дороге.

– Слушай беззвучие, – говорила Маргарита

белом плашту с кровавом поставом устао је из фотеле и нешто викнуо промукло, напуклим гласом. Није могло да се разабере да ли плаче или се смеје, и шта виче. Видело се само како је за својим верним стражаром и он појурио месечевом стазом.

— Да пођем и ја тамо, за њим? — упитао је узнемирено мајстор и повукао узде.

— Не — одговорио је Воланд — зашто јурити трагом онога што је већ завршено?

— Онда, значи, овамо? — упитао је мајстор, окренуо се и показао унатраг, тамо где се у позадини био појавио недавно напуштен град са манастирским звонницама, са разбијеним комадима сунца у стаклу.

— Ни тамо — одговорио је Воланд, и глас му је, још звучнији, потекао над стенама — романтични мајсторе! Онај кога толико жуди да види ваш херој што сте га управо отпустили - прочитао је ваш роман. Ту се Воланд окренуо Маргарити: — Маргарита Николаевна! Тешко је не поверовати да сте се потрудили да смислите најбољу будућност за мајстора, али, одиста, оно што вам ја нудим, и оно што је за вас молио Јешуа - још је боље! Осавите их удвоје — рекао је Воланд, нагињући се из свог седла ка мајсторовом седлу и показујући у правцу којим је прокуратор отишао — да им не сметамо. Можда ће се нешто и договорити. — Ту је Воланд махнуо руком према Јерушалаиму, и он се угасио.

— А тамо — Воланд је показао залеђе — шта бисте радили у сутерену? — Тада се угасило изломљено сунце у стаклу. — Зашто? — наставио је Воланд убедљиво и меко — о, трипут романтични мајсторе, зар не желите да са својом пријатељицом шетате преко дана под вишњама у цвету, а увече да слушате Шубертову музику? Зар вам не би било пријатно да пишете гушчијим пером при светлости свећа? Зар не бисте желели да, као Фауст, седите над ретортом у нади да ће вам поћи за руком да створите новог хомункулуса? Тамо, тамо. Тамо вас већ чека кућа и стари слуга, свеће већ горе, а ускоро ће се угасити, јер само што није свануло. Овим путем, мајсторе, овим! Праштајте! Мени је време!

— Праштајте! — одговорили су Воланду у један глас Маргарита и мајстор. Тада је црни Воланд, и не тражећи пута, јурнуо у амбис — а за њим се бучно сручила и његова свита. Ни стена, ни заравни, ни месечеве стазе, ни Јерушалаима више није било. Нестали су и црни коњи. Мајстор и Маргарита су угледали обећано свануће. Оно је почело одмах, непосредно после поноћног месеца. Мајстор је ишао са својом пријатељицом, у сјају првих јутарњих зрака, преко каменог, маховином обраслог мостића. Прешао га је. Поток је остао иза верних љубавника, и они су ишли пешчаним путем.

— Слушај тишину — рекла је Маргарита мајстору,

мастеру, и песок шуршал под ее босыми ногами, – слушай и наслаждайся тем, чего тебе не давали в жизни, – тишиной. Смотри, вон впереди твой вечный дом, который тебе дали в награду. Я уже вижу венецианское окно и вьющийся виноград, он подымается к самой крыше. Вот твой дом, вот твой вечный дом. Я знаю, что вечером к тебе придут те, кого ты любишь, кем ты интересуешься и кто тебя не встревожит. Они будут тебе играть, они будут петь тебе, ты увидишь, какой свет в комнате, когда горят свечи. Ты будешь засыпать, надевши свой засаленный и вечный колпак, ты будешь засыпать с улыбкой на губах. Сон укрепит тебя, ты станешь рассуждать мудро. А прогнать меня ты уже не сумеешь. Беречь твой сон буду я.

Так говорила Маргарита, идя с мастером по направлению к вечному их дому, и мастеру казалось, что слова Маргариты струятся так же, как струился и шептал оставленный позади ручей, и память мастера, беспокойная, исколотая иглами память стала потухать. Кто-то отпускал на свободу мастера, как сам он только что отпустил им созданного героя. Этот герой ушел в бездну, ушел безвозвратно, прощенный в ночь на воскресенье сын короля-звездочета, жестокий пятый прокуратор Иудеи, всадник Понтий Пилат.

и песак је шуштао под њеним босим ногама — слушај и уживај у ономе што ти за живота није било дато — у тишини. Гледај, ено пред нама је твоја вечна кућа, којом си награђен. Већ видиш венецијански прозор и лозу како се вије до самога крова. Ево твоје куће, твоје вечне куће. Знам да ће ти увече доћи они које волиш, који те занимају и који те неће узнемирети. Они ће ти свирати, они ће ти певати, видећеш каква је светлост у одаји при упаленим свећама. Заспаћеш са својом измашћеном и вечитом капицом, заспаћеш са осмејком на уснама. Сан ће те ојекити, почећеш мудро да мислиш. А да ме отераш, то више нећеш моћи. Ја ћу чувати твој сан.

Тако је говорила Маргарита идући са мајстором према њиховом вечном дому, и мајстору се чинило да Маргаритине речи жуборе исто онако како је жуборио и шапутао поток који је остао иза њих, и мајсторово памћење, неспокојно памћење, избудено иглама, почело је да се гаси. Неко је отпуштао на слободу мајстора, као што је и он управо био отпустио јунака кога је створио. Тај јунак је отишао у бездан, отишао неповратно, помилован у ноћи уочи недеље, син краља-астролога, сурови пети прокуратор Јудеје, коњаник Понтије Пилат.

Эпилог

Но все-таки, что же было дальше-то в Москве после того, как в субботний вечер на закате Воланд покинул столицу, исчезнув вместе со своей свитой с Воробьевых гор?

О том, что в течение долгого времени по всей столице шел тяжелый гул самых невероятных слухов, очень быстро перекинувшихся и в отдаленные и глухие места провинции, и говорить не приходится, слухи эти даже тошно повторять.

Пишущий эти правдивые строки сам лично, направляясь в Феодосию, слышал в поезде рассказ о том, как в Москве две тысячи человек вышли из театра нагишом в буквальном смысле слова и в таком виде разъехались по домам в таксомоторах.

Шепот "нечистая сила..." слышался в очередях, стоявших у молочных, в трамваях, в магазинах, в квартирах, в кухнях, в поездах, и дачных и дальнего следования, на станциях и полустанках, на дачах и на пляжах.

Наиболее развитые и культурные люди в этих рассказах о нечистой силе, навестившей столицу, разумеется, никакого участия не принимали и даже смеялись над ними и пытались рассказчиков образумить. Но факт все-таки, как говорится, остается фактом, и отмахнуться от него без объяснений никак нельзя: кто-то побывал в столице. Уж одни угольки, оставшиеся от Грибоедова, да и многое другое слишком красноречиво это подтверждали.

Культурные люди стали на точку зрения следствия:

ЕПИЛОГ

Па ипак, шта се даље дешавало у Москви пошто је у суботу увече, у смирај дана, Воланд напустио престоницу неставши заједно са својом свитом са Врпчијих брда?

О томе да је цела престоница дуго брујала од најневероватнијих гласина, које су се врло брзо разнеле и по удаљеним и забаченим провинцијским местима, не треба ни говорити, чак је и мучно понављати те гласине.

Писац ових истинитих редака, упутивши се у Теодосију, лично је чуо у возу причу о томе како је у Москви две хиљаде људи изашло из позоришта голо голцато, у буквалном смислу речи, и да су у таквом стању и отишли кућама таксијима.

Шапат »Нечастива сила...« чуо се у редовима који су стајали испред млекара, у трамвајима, радњама, становима, кухињама, локалним возовима и онима са дугих линија, на станицама и постајама, у вилама и на плажама.

Најпросвећенији и најкултурнији људи, разуме се, нису уопште учествовали у тим причама о нечастивој сили која је посетила престоницу, па су им се чак и подсмевали и трудили да уразуме оне који су их причали. Али, чињеница ипак, како се то каже, остаје чињеница и нипошто се не може мимоћи без објашњења: неко је био посетио престоницу. Већ су и сами угарци који су остали од Грибоједова, па и много штошта друго, речито то потврђивали.

Културни људи прихватили су становиште истраге.

работала шайка гипнотизеров и чревовещателей, великолепно владеющая своим искусством. Меры к ее поимке, как в Москве, так и за пределами ее далеко, были, конечно, приняты немедленные и энергичные, но, к великому сожалению, результатов не дали. Именуемый себя Воландом со всеми своими присными исчез и ни в Москву более не возвращался и нигде вообще не появился и ничем себя не проявил.

Совершенно естественно, что возникло предположение о том, что он бежал за границу, но и там нигде он не обозначился.

Следствие по его делу продолжалось долго. Ведь как-никак, а дело это было чудовищно! Не говоря уже о четырех сожженных домах и о сотнях сведенных с ума людей, были и убитые. О двух это можно сказать точно: о Берлиозе и об этом злосчастном служащем в бюро по ознакомлению иностранцев с достопримечательностями Москвы, бывшем бароне Майгеле. Ведь они-то были убиты. Обгоревшие кости второго были обнаружены в квартире N 50 по Садовой улице, после того как потушили пожар. Да, были жертвы, и эти жертвы требовали следствия.

Но были и еще жертвы, уже после того, как Воланд покинул столицу, и этими жертвами стали, как это ни грустно, черные коты.

Штук сто примерно этих мирных, преданных человеку и полезных ему животных были застрелены или истреблены иными способами в разных местах страны. Десятка полтора котов, иногда в сильно изуродованном виде, были доставлены в отделения милиции в разных городах. Например, в Армавире один из них в чем не повинных котов был приведен каким-то гражданином в милицию со связанными передними лапами.

Подкараулил этого кота гражданин в тот момент, когда животное с вороватым видом (что же поделаешь, что у котов такой вид? Это не оттого, что они порочны, а оттого, что они боятся, чтобы кто-либо из существ более сильных, чем они, – собаки и люди, – не причинили им какой-нибудь вред или обиду. И то и другое очень нетрудно, но чести в этом, уверяю, нет никакой. Да, нет никакой!), да, так с вороватым видом кот собирался устремиться зачем-то в лопухи.

Навалившись на кота и срывая с шеи галстук, чтобы вязать его, гражданин ядовито и угрожающе бормотал:

– Ага! Стало быть, теперь к нам, в Армавир, пожаловали, господин гипнотизер? Ну, здесь вас не испугались. Да вы не притворяйтесь немым. Нам уже понятно, что вы за гусь!

Вел кота в милицию гражданин, таща бедного зверя за передние лапы, скрученные зеленым галстуком, и добиваясь легкими пинками, чтобы кот непременно шел на задних лапах.

– Вы, – кричал гражданин, сопровождаемый свистящими мальчишками, – бросьте, бросьте

была же то банда хипнотизера и венстрилоквиста, која је одиста одлично владала својом вештитом.

Мере да се она похвата, како у Москви тако и далеко ван ње, биле су, наравно, предузете одмах и енергично, али, на велику жалост, нису дале никаквог резултата. Онај који је себе назвао Воландом, заједно са својим саучесницима, нестало је и у Москву се више није враћао нити се игде уопште појавио ни било чиме огласио.

Потпуно је природно што се јавила претпоставка да је побегао у иностранство, али ни тамо нигде није био примећен.

Истрага његовог случаја трајала је дуго. Јер, на крају крајева, овај случај је био чудовишан! Да се и не говори о четири спаљене куће и о стотинама људи доведених до лудила, било је и убијених. О двојици се то може рећи са сигурношћу: о Берлиозу и оном злосрећном службенику Бироа за упознавање странаца са знаменитостима Москве, бившем барону Мајгелу. Јер они су били убијени. Нагореле кости овога другог биле су пронађене у стану број 50 у Садовој улици, пошто је пожар био угашен. Да, жртва је било, и те жртве су захтевале истрагу.

Али, било је и других жртва, и то већ после Воландовог одласка из престонице, а ове жртве су постале, ма како то било тужно, црне мачке.

Око стотинак мирних, човеку оданих и корисних животиња било је устрељено или потамањено на други начин у разним местима земље. Пстнаестак мачака, понекад и врло унакажених, било је достављено у одељења милнције у разним градовима. На пример, у Армавиру, једну од недужних звери са увезаним предњим шапама довео је неки грађанин у милицијску испоставу.

Тог мачка је грађанин увребао у тренутку када се животиња на изглед лупешки (шта да се ради, кад мачке тако изгледају? То није због тога што су оне покварене, већ због тога што се боје да им неко биће јаче од њих — пси и људи — не нанесе неку штету или увреду. Ни једно ни друго није уопште тешко, али нимало није часно, уверавам вас у то. Да, није часно!), да, на изглед лупешки припремала да из неких разлога скочи у лопуштину.

Притиснувши мачка и скидајући са врата кравату да га увече, грађанин је жучно и претећи мрмљао:

— Аха! Дакле, сад сте к нама у Армавир изволели доћи, господине хипнотизеру? Е, овде се од вас нико није уплашио. Не претварајте се да сте неми! Знамо ми већ каква сте ви зверка!

Водио је грађанин мачка у милицију вукући јадну звер за предње шапе, увезане зеленом краватом, и натерујући га ћушкама ногом да свакако корача на задњим шапама.

— Ви — викао је грађанин, праћен дечацима који су звиждали — оканите се, оканите се да се

дурака валять! Не выйдет это! Извольте ходить, как все ходят!

Черный кот только заводил мученические глаза. Лишенный природой дара слова, он ни в чем не мог оправдаться. Спасением своим бедный зверь обязан в первую очередь милиции, а кроме того, своей хозяйке, почтенной старушке-вдове. Лишь только кот был доставлен в отделение, там убедились, что от гражданина сильнейшим образом пахнет спиртом, вследствие чего в показаниях его тотчас же усомнились. А тем временем старушка, узнавшая от соседней, что ее кота замели, кинулась бежать в отделение и поспела вовремя. Она дала самые лестные рекомендации коту, объяснила, что знает его пять лет с тех пор, как он был котенком, ручается за него, как за самое себя, доказала, что он ни в чем плохом не замечен и никогда не ездил в Москву. Как он родился в Армавири, так в нем и вырос и учился ловить мышей.

Кот был развязан и возвращен владелице, хлебнув, правда, горя, узнав на практике, что такое ошибка и клевета.

Кроме котов, некоторые незначительные неприятности постигли кое-кого из людей. Произошло несколько арестов. В числе других задержанными на короткое время оказались: в Ленинграде – граждане Вольман и Вольпер, в Саратове, Киеве и Харькове – трое Володиных, в Казани – Волох, а в Пензе, и уж совершенно неизвестно почему, – кандидат химических наук Ветчинкевич... Правда, тот был огромного роста, очень смуглый брюнет.

Попались в разных местах, кроме того, девять Коровиных, четыре Коровкина и двое Караваевых.

Некоего гражданина сняли с севастопольского поезда связанным на станции Белгород.

Гражданин этот вздумал развлечь едущих с ним пассажиров карточными фокусами.

В Ярославле, как раз в обеденную пору, в ресторан явился гражданин с примусом в руках, который он только что взял из починки. Двое швейцаров, лишь только увидели его в раздевалке, бросили свои посты в раздевалке и бежали, а за ними бежали из ресторана все посетители и служащие. При этом у кассирши непонятным образом пропала вся выручка.

Было еще многое, всего не вспомнишь. Было большое брожение умов.

Еще и еще раз нужно отдать справедливость следствию. Все было сделано не только для того, чтобы поймать преступников, но и для того, чтобы объяснить все то, что они натворили. И все это было объяснено, и объяснения эти нельзя не признать и толковыми и неопровержимыми.

Представители следствия и опытные психиатры установили, что члены преступной шайки или, может быть, один из них (преимущественно

правите люди! Не вреди! Извольте ићи као што сви иду!

Црни мачак је само провртао паћеничке очи. Пошто му је природа ускратила дар говора, он ничим није могао да се оправда. Несрећна звер треба да захвали у првом реду милицији што је спасена, а, сем тога, и својој власници, часној старици — удовици. Чим је мачак био допремљен у испоставу, тамо су се уверили да грађанин веома заудара на алкохол и због тога су сместа посумњали у његове исказе. А у међувремену је старица, сазнавши од суседа да су јој мачка одвукли, потрчала у испоставу и стигла на време. Она је дала најпохвалније препоруке мачку, објаснила је да га познаје већ пет година, откако је био маче, да јамчи за њега као за саму себе, доказала да му се не може ништа замерити и да никада није путовао у Москву. Како се родио у Армавиру, тако је у њему и одрастао и научио да лови мишеве.

Мачак је био одвезан и враћен власници, додуше, пошто је био окусио невољу и сазнао практично шта је то погрешка и клевета.

Осим мачака, извесне безначајне непријатности доживели су и понеки људи. Било је неколико хапшења. Између осталих, били су притворени: у Лењинграду грађани Вољман и Вољпер, у Саратову, Кијеву и Харкову — три Володина, у Казану — Волох, а у Пензи, а да се при томе уопште није знало зашто — кандидат хемијских наука Ветчинкевич. Истина, он је био огромног раста, изразито црнпураст човек.

У разним местима било је, осим тога, ухваћено девет Коровина, четири Коровкина и два Каравајева.

Некаквог грађанина скинули су увезаног са севастопольског воза на станици Белгород.

Овај грађанин је био наумио да забави своје сапутнике триковима са картама.

У Ярослављу, тачно у доба ручка, у ресторан је ушао грађанин са примусом у рукама, јер га је управо био подигао са поправке. Два портира, чим су га угледала, напустила су своја радна места у гардероби и побегла, а за њима су из ресторана побегли сви посетиоци и службеници. При томе је благајници на необјашњив начин нестало цело дневни пазар.

Било је још много којечега, не можеш свега ни да се сетиш. Дошло је до великог превирања духова.

И опет треба одати признање истрази. Све је било предузето не само да се злочинци похватају већ и да се разјасни шта су они све починили. И све је то било објашњено, и мора се призната да су објашњења била разборита и непобитна.

Представници истраге и искусни психијатри утврдили су да су чланови злочиначке банде, или можда један међу њима (при томе је сумња

подозрение в этом падало на Коровьева) являлись невиданной силы гипнотизерами, могущими показывать себя не в том месте, где они на самом деле находились, а на позициях мнимых, смещенных. Помимо этого, они свободно внушали столкнувшимся с ними, что некие вещи или люди находятся там, где на самом деле их не было, и наоборот, удаляли из поля зрения те вещи или людей, которые действительно в этом поле зрения имелись.

В свете таких объяснений решительно все понятно, и даже наиболее волновавшая граждан, ничем, казалось бы, не объяснимая неуязвимость кота, обстрелянного в квартире N 50, при попытках взять его под стражу.

Никакого кота на люстре, натурально, не было, никто и не думал отстреливаться, стреляли по пустому месту, в то время как Коровьев, внушивший, что кот безобразничает на люстре, мог свободно находиться за спиной стрелявших, кривляясь и наслаждаясь своею громадной, но преступно использованной способностью внушать. Он же, конечно, и поджег квартиру, разлив бензин.

Ни в какую Ялту, конечно, Степа Лиходеев не улетал (такая штука не под силу даже Коровьеву) и телеграмм оттуда не посылал. После того, как он упал в обморок в ювелиршиной квартире, испуганный фокусом Коровьева, показавшего ему кота с маринованным грибом на вилке, он пролежал в ней до тех пор, пока Коровьев, издеваясь над ним, не напялил на него войлочную шляпу и не отправил его на московский аэродром, внушив предварительно встречавшим Степу представителям угрозыска, что Степа вылезет из аэроплана, прилетевшего из Севастополя.

Правда, угрозыск Ялты утверждал, что он принимал босого Степу и телеграммы насчет Степы в Москву посылал, но ни одной копии этих телеграмм в делах никак не обнаружилось, из чего был сделан печальный, но совершенно несокрушимый вывод, что гипнотизерская банда обладает способностью гипнотизировать на громадном расстоянии, и притом не только отдельных лиц, но и целые группы их.

При этих условиях преступники могли свести с ума людей с самой стойкой психической организацией. Что там говорить о таких пустяках, как колода карт в чужом кармане в партере, или исчезнувшие дамские платья, или мяукающий берет и прочее в этом же роде! Такие штуки может отколоть любой профессионал-гипнотизер средней силы на любой сцене, в том числе и нехитрый фокус с оторванием головы у конферансье. Говорящий кот – тоже сущий вздор. Для того, чтобы предьявить людям такого кота, достаточно владеть первыми основами чревоушания, а вряд ли кто-нибудь усомнится в том, что искусство Коровьева шло значительно дальше этих основ.

претежно падала на Коровьева), били редко мо́дни хипнотизери, који су могли да се прикажу на фиктивним положајима, помереним а не тамо где су се стварно налазили. Поред тога, они су слободно сугерисали онима на које су наилазили да се неке ствари или људи налазе тамо где их у ствари није ни било, и обрнуто, удаљавали су из видног поља оне предмете или људе који су се стварно тамо налазили.

У светлости оваквих објашњења све је савршено разумљиво, па чак и она, рекло би се, ничим објашњива нерањивост мачка, на кога је, при покушају лишавања слободе, отворена палба у стану број 50, што је највише узнемиравало грађане.

Никаког мачка на лустеру, дабоме, није било, нико није ни помишљао да пуцањем одговара на пуцање, пуцано је узпразно, док се Коровјев, сугеришући да се мачак кревели на лустеру, могао слободно налазити иза леђа оних који су пуцали, церити се и уживати у својој огромној, али злочиначко употребљеној сугестивној способности. Он је, разуме се, и подметнуо пожар, проливши петролеј по стану.

Ни у какву Јалту, наравно, Стјопа Лиходејев није летео (такав трик премашује моћ чак и Коровјева) нити је телеграме отуда слао. Пошто се онесвестио у јувелиркином стану, уплашен триком Коровјева, који му је показао мачка са маринованом печурком на виљушци, он је остао да лежи у њему све док му Коровјев, исмевајући га, није наукао пустену капу и послао на московски аеродром, сугерисавши претходно представницима одељења за криминал, који су Стјопу дочекали, да Стјопа излази из аероплана који је долетео из Севастопоља.

Истина, одељење за криминал у Јалти тврдило је да је прихватило босог Стјопу и да је слао телеграме о њему у Москву, али међу предметима није уоште пронађена ниједна копија ових телеграма, из чега је извучен тужан али апсолутно необорив закључак да хипнотизерска банда има способност да хипнотише на огромној удаљености, и при томе не само поједина лица већ и читаве групе људи.

У таквим условима злочинци су могли да слуде људе са најстабилнијом психичком конституцијом. А шта има и да се прича о таквим тричаријама као што је шпил карата у туђем цепу у партеру, или нестале женске хаљине, или бере који мјауче и томе слично! Такве ствари може да изведе било који професионалац-хипнотизер осредњих способности на било којој сцени, па између осталог и безазлен трик са откидањем главе конферансьеу. Мачак који говори — такође је којешта. Да би се људима представио такав мачак, довољно је владати основама говора из стомака, а тешко да би ико посумњао у то да је вештина Коровјева ишла знатно даље од тих основа.

Да, дело тут вовсе не в колодах, фальшивых письмах в портфеле Никанора Ивановича. Это все пустяки. Это он, Коровьев, погнал под трамвай Берлиоза на верную смерть. Это он свел с ума бедного поэта Ивана Бездомного, он заставлял его грезить и видеть в мучительных снах древний Ершалаим и сожженную солнцем безводную Лысую Гору с тремя повешенными на столбах.

Это он и его шайка заставили исчезнуть из Москвы Маргариту Николаевну и ее домработницу, красавицу Наташу. Кстати: этим делом следствие занималось особенно внимательно. Требовалось выяснить, были ли похищены эти женщины шайкой убийц и поджигателей или же бежали вместе с преступной компанией добровольно?

Основываясь на нелепых и путаных показаниях Николая Ивановича и приняв во внимание странную и безумную записку Маргариты Николаевны, оставленную мужу, записку, в которой она пишет, что уходит в ведьмы, учтя то обстоятельство, что Наташа исчезла, оставив все свои носильные вещи на месте, – следствие пришло к заключению, что и хозяйка и ее домработница были загипнотизированы, подобно многим другим, и в таком виде похищены бандой. Возникла и, вероятно, совершенно правильная мысль, что преступников привлекла красота обеих женщин.

Но вот что осталось совершенно неясным для следствия – это побуждение, заставившее шайку похитить душевнобольного, именующего себя мастером, из психиатрической клиники. Этого установить не удалось, как не удалось добыть и фамилию похищенного больного. Так и сгинул он навсегда под мертвой кличкой: "Номер сто восемнадцатый из первого корпуса".

Итак, почти все объяснилось, и кончилось следствие, как вообще все кончается.

Прошло несколько лет, и граждане стали забывать и Воланда, и Коровьева, и прочих. Произошли многие изменения в жизни тех, кто пострадал от Воланда и его присных, и как бы ни были мелки и незначительны эти изменения, все же следует их отметить.

Жорж, например, Бенгальский, проведя в лечебнице три месяца, поправился и вышел, но службу в Варьете вынужден был покинуть, и в самое горячее время, когда публика валом шла за билетами, – память о черной магии и ее разоблачениях оказалась очень живуча.

Бросил Бенгальский Варьете, ибо понимал, что представлять ежевечерне перед двумя тысячами человек, быть неизбежно узнаваемым и бесконечно подвергаться глумливым вопросам о том, как ему лучше: с головой или без головы? – слишком мучительно.

Да, кроме того, утратил конферансье значительную дозу своей веселости, которая столь необходима при его профессии. Осталась у него неприятная,

Да, ствар уопште није у шпиловима карата, у лажним писмима у ташни Никанора Ивановича. Све су то тричарије. Он је, Коровјев, отерао под трамвај Берлиоза у сигурну смрт. Он је несрећног песника Ивана Бездомног довео до лудила, он га је присилио да бунца и види у мучним сновима древни Јерушалаим и спаљено сунцем безводно Ђелаво брдо са три човека разапета о стубове.

Он и његова банда натерали су Маргариту Николајевну и њену кућну помоћницу Наташу да нестану из Москве. Узгред буди речено: овом случају истрага је посветила посебну пажњу. Требало је разјаснити да ли је ове жене отела банда убојица и паликућа или су оне побегле добровољно са злочиначком дружином?

На основу бесмислених и смушених изјава Николаја Ивановича, пошто је узела у обзир чудновато и сумануто писамце Маргарите Николајевне мужу, писамце у коме она пише да одлази у вештице, и пошто је имала у виду околност да је Наташа нестала оставивши све своје личне ствари — истрага је дошла до закључка да су и газдарица и кућна помоћница биле хипнотисане, као и многи други, и да их је тако банда отела. Појавила се и, вероватно, потпуно правилна мисао да је преступнике привукла лепота обеју жена.

Али истражи је остала потпуно нејасна једна ствар — побуда која је натерала банду да отме из психијатријске клинике душевног болесника који је самог себе називао мајстором. То није могло да се утврди, као што није могло ни да се сазна име отетог болесника. Тако је он и нестало заувек под безбојним надимком — »Број сто осамдесет из првог одељења«.

Дакле, готово све је било објашњено, и истрага је била завршена, као што се уопште све завршава.

Прошло је неколико година, и грађани су почели да заборављају и Воланда, и Коровјева, и остале. Многобројне промене су се одиграле у животима оних који су настрадали од Воланда и његових помоћника и, ма како да су биле ситне и безначајне ове промене, ипак их треба поменути.

Жорж, на пример, Бенгалски, пошто је провео у болници три месеца, опоравио се и изишао из болнице, али је службу у Варијетеу био принуђен да напусти, и то управо у доба кад је публика навалјивала на карте: сећање на црну магију и њено раскринкавање било је више него живо.

Отишао је Бенгалски из Варијетеа, јер је схватио да је сувише мучно појављивати се сваке вечери пред две хиљаде људи, бити препознан и стално подвргаван подругљивим питањима о томе како му је боље: са главом или без главе?

И, осим тога, конферансје је био изгубио знатну дозу своје ведрине, која је толико неопходна његовој професији. Остала му је непријатна, мучна

тягостная привычка каждую весну в полнолуние впадать в тревожное состояние, внезапно хвататься за шею, испуганно оглядываться и плакать. Припадки эти проходили, но все же при наличии их прежним делом нельзя было заниматься, и конференсье ушел на покой и начал жить на свои сбережения, которых, по его скромному подсчету, должно было хватить ему на пятнадцать лет.

Он ушел и никогда больше не встречался с Варенухой, приобретшим всеобщую популярность и любовь за свою невероятную, даже среди театральных администраторов, отзывчивость и вежливость. Контрамарочники, например, его иначе не называли, как отец-благодетель. В какое бы время кто бы ни позвонил в Варьете, всегда слышался в трубке мягкий, но грустный голос: "Я вас слушаю", – а на просьбу позвать к телефону Варенуху, тот же голос поспешно отвечал: "Я к вашим услугам". Но зато и страдал же Иван Савельевич от своей вежливости!

Степе Лиходееву больше не приходится разговаривать по телефону в Варьете. Немедленно после выхода из клиники, в которой Степа провел восемь дней, его перебросили в Ростов, где он получил назначение на должность заведующего большим гастрономическим магазином. Ходят слухи, что он совершенно перестал пить портвейн и пьет только водку, настоящую на смородиновых почках, отчего очень поздоровел. Говорят, что стал молчалив и сторонится женщин.

Удаление Степана Богдановича из Варьете не доставило Римскому той радости, о которой он так жадно мечтал в продолжение нескольких лет. После клиники и Кисловодска старенький-престаренький, с трясущейся головой, финдиректор подал заявление об уходе из Варьете. Интересно, что это заявление привезла в Варьете супруга Римского. Сам Григорий Данилович не нашел в себе силы даже днем побывать в том здании, где видел он залитое луной треснувшее стекло в окне и длинную руку, пробирающуюся к нижней задвижке.

Уволившись из Варьете, финдиректор поступил в театр детских кукол в Замоскворечье. В этом театре ему уже не пришлось сталкиваться по делам акустики с почтеннейшим Аркадием Аполлоновичем Семплеяровым. Того в два счета перебросили в Брянск и назначили заведующим грибнозаготовочным пунктом. Едят теперь Москвичи соленые рыжики и маринованные белые и не нахвалятся ими и до чрезвычайности радуются этой переброске. Дело прошлое, и можно сказать, что не клеились у Аркадия Аполлоновича дела с акустикой, и сколько ни старался он улучшить ее, она какая была, такая и осталась.

К числу лиц, порвавших с театром, помимо Аркадия Аполлоновича, надлежит отнести и Никанора Ивановича Босого, хотя тот и не был ничем связан с театрами, кроме любви к даровым

навика да сваког пролећа, у време уштапа, запада у стање немира, да се изненада хвата за врат, преплашено осврће и плаче. Ови напади су пролазили, али ипак са њима он више није могао да се бави својом ранијом професијом и конференсье је отишао у пензију, и почео да живи од своје уштеђевине, која му је, по његовом скромном прорачуну, била довољна за петнаест година живота.

Отишао је и више се никада није сусрео са Варенухом, који је стекао општу популарност и наклоност због свог невероватно, чак и за позоришног администратора, доброга срца и љубазности. Људи који су тражили пропуснице нису га звали другачије до — отац добротвор. Било кад и било ко да телефонира у Варијете, увек би зачуо мек, али тужан глас у слушалици: »Изволите« а на молбу да се на телефон позове Варенуха, исти глас би журно одговарао: »Ја сам, шта желите«. Али је зато Иван Савельевич и трпео због своје љубазности.

Стјона Лиходејев нема више прилике да разговара телефоном у Варијетеу. Чим је изишао из клинике, у којој је провео осам дана, Стјона је био пребачен у Ростов, где је постављен на дужност директора деликатесног дућана. Прича се да је потпуно престао да пије порто и да пије само вотку рибизловачу, што му врло прија. Кажу да је постао ћутљив и да је почео да избегава жене.

Уклањање Степана Богдановича из Варијетеа није донело Римском ову радост о којој је тако помно маштао током неколико година. После клинике и Кисловодска, стар-престар, са главом која се тресе, финдиректор је поднео отказ Варијетеу. Занимљиво је да је овај отказ донела у Варијете супруга Римског. Сам Григорј Данилович није смогао снаге чак ни по дану да дође у зграду у којој је гледао разбијено прозорско стакло обасјано месечином и дугачку руку како се приближава доњој прозорској запињачи.

Напустивши Варијете, финдиректор је ступио у дечје позориште лутака у Замоскворечју. У овом позоришту није морао више да се сукобљава са велеуваженим Аркадијем Аполлоновичем Семплеяровом око акустике. Овај је, пак, за тили час био премештен у Брјанск, и постављен за шефа центра за препарирање печурака. Сада Московљани једу усолјене папрењаче и мариноване шампињоне и не могу да их се нахвале, и безмерно се радују овом премештају. Било па прошло, али можемо рећи да Аркадију Аполлоновичу акустика није ишла од руке и, ма колико се он трудио да је побољша, она је остала онаква каква је и била.

У она лица која су прекинула све везе са позориштем, поред Аркадија Аполлоновича, треба уврстити и Никанора Ивановича Босог, мада овај и није био ничим везан за позориште, осим љубављу

билетам. Никанор Иванович не только не ходит ни в какой театр ни за деньги, ни даром, но даже меняется в лице при всяком театральном разговоре. В не меньшей, а в большей степени возненавидел он, помимо театра, поэта Пушкина и талантливую артиста Савву Потаповича Куролесова.

Того – до такой степени, что в прошлом году, увидев в газете окаянное черным объявление о том, что Савву Потаповича в самый расцвет его карьеры хватил удар, – Никанор Иванович побагровел до того, что сам чуть не отправился вслед за Саввой Потаповичем, и взревел: "Так ему и надо!" Более того, в тот же вечер Никанор Иванович, на которого смерть популярного артиста навеяла массу тягостных воспоминаний, один, в компании только с полной луной, освещающей Садовую, напился до ужаса. И с каждой рюмкой удлинялась перед ним проклятая цепь ненавистных фигур, и были в этой цепи и Дунчиль Сергей Герардович, и красotka Ида Геркуларовна, и тот рыжий владелица бойцовых гусей, и откровенный Канавкин Николай.

Ну, а с теми-то что же случилось? Помилуйте! Ровно ничего с ними не случилось, да и случиться не может, ибо никогда в действительности не было их, как не было и симпатичного артиста-конферансье, и самого театра, и старой сквальги пороховниковой тетке, гноющей валюту в погребе, и уж, конечно, золотых труб не было и наглых поваров. Все это только снилось Никанору Ивановичу под влиянием поганца Коровьева. Единственный живой, влетевший в этот сон, именно и был Савва Потапович – артист, и ввязался он в это только потому, что врезался в память Никанору Ивановичу благодаря своим частым выступлениям по радио. Он был, а остальных не было.

Так, может быть, не было и Алоизия Могарыча? О, нет! Этот не только был, но и сейчас существует, и именно в той должности, от которой отказался Римский, то есть в должности финдиректора Варьете.

Опомнившись, примерно через сутки после визита к Воланду, в поезде, где-то под Вяткой, Алоизий убедился в том, что, уехав в помрачении ума зачем-то из Москвы, он забыл надеть брюки, но зато непонятно для чего украл совсем ненужную ему домовую книгу застройщика. Уплатив колоссальные деньги проводнику, Алоизий приобрел у него старую и засаленную пару штанов и из Вятки повернул обратно. Но домика застройщика он, увы, уже не нашел. Ветхое барахло начисто слизнуло огнем.

Но Алоизий был человеком чрезвычайно предприимчивым, через две недели он уже жил в прекрасной комнате в Брюсовском переулке, а через несколько месяцев уже сидел в кабинете Римского. И как раньше Римский страдал из-за Степы, так теперь Варенуха мучился из-за Алоизия. Мечтает Иван Савельевич только об

према бесплатным улазницама. Никанор Иванович не само да не одлази више ни у једно позориште, ни за новац ни бадава, већ се чак и мења у лицу чим се поведе разговор о позоришту. Ништа мање, ако не и још више, омрзнуо је он, поред позоришта, и песника Пушкина и талантованог глумца Саву Потаповича Куролесова.

А овога — до те мере да је прошле године, угледавши у новинама црним оуквирену вест да је Саву Потаповича на врхунцу каријере ударила кап — Никанор Иванович толико помодрео да умало и сам није кренуо за Савом Потаповичем, а онда дрекнуо: »Тако му и треба!« Штавише, исте вечери се Никанор Иванович, у коме је смрт популарног глумца пробудила низ тешких успомена, напио као мајка, сам самцат, у друштву само са пуним месецом који је осветљавао Садову улицу. И са сваком чашицом продужавао се пред њим проклети ланац омрзнутих фигура, и у том ланцу су се налазини и Дунчиљ Сергеј Герардович, и лепотица Ида Херкулановна, и онај риђи власник гусака, и искрени Канавкин Николај.

Е, а шта се са њима десило? Забога! Уопште им се ништа није ни десило, није ни могло да им се деси, јер они у стварности никада нису ни постојали, као што није постојао ни симпатични глумац-конферансье, па ни само позориште, ни стара тврдица Пороховниковљева тетка, којој је валута трулила у подруму, па наравно, ни златне трубе ни дрски кувари. Све је то Никанор Иванович сањао под утицајем подлаца Коровјева. Једини жив човек који је упао у овај сан управо је и био Савва Потапович — глумац, а уплео се у сан само стога што се урезао у памћење Никанору Ивановичу јер се често јављао преко радија. Он јесте постојао, а остали нису.

Онда можда није постојао ни Алојзиј Могарич? О, не! Он не само што је постојао већ постоји и дан-данас и то управо на положају који је напустио Римски, то јест на положају финдиректора Варијетеа.

Дошавши к себи, отприлике сутрадан после посете Воланду, у возу, негде у близини Вјатке, Алојзиј се уверио да је, кренувши из неких разлога из Москве, помрачене свести, заборавио да навуче панталоне, али да је зато, не знајући ни сам зашто, украо предузимачеву књигу станара, која му уопште није потребна. Плативши колосалну своту новца кондуктеру, Алојзиј је купио од њега старе и умашћене панталоне, и из Вјатке кренуо натраг. Али, предузимачеву кућицу, авај, није пронашао. Трошну старудију потпуно је збрисала ватра.

Али Алојзиј је био човек изузетно предузимљив, после две недеље он је већ становао у дивној соби у Брјусовљевој улици, а после неколико месеци већ је седео у кабинету Римског. И као што је раније Римски патио због Стјопе, тако се сада Варенуха мучио због Алојзија. Сада Иван Савельевич машта само о једном, да Алојзија макну из позоришта

одном, чтобы этого Алоизия убрали из Варьете куда-нибудь с глаз долой, потому что, как шепчет иногда Варенуха в интимной компании, "Такой сволочи, как этот Алоизий, он будто бы никогда не встречал в жизни и что будто бы от этого Алоизия он ждет всего, чего угодно".

Впрочем, может быть, администратор и пристрастен. Никаких темных дел за Алоизием не замечено, как и вообще никаких дел, если не считать, конечно, назначения на место буфетчика Сокова какого-то другого. Андрей же Фокич умер от рака печени в клинике Первого МГУ месяцев через девять после появления Воланда в Москве...

Да, прошло несколько лет, и затянулись правдиво описанные в этой книге происшествия и угасли в памяти. Но не у всех, но не у всех.

Каждый год, лишь только наступает весеннее праздничное полнолуние, под вечер появляется под липами на Патриарших прудах человек лет тридцати или тридцати с лишним. Рыжеватый, зеленоглазый, скромно одетый человек. Это – сотрудник института истории и философии, профессор Иван Николаевич Понирев.

Придя под липы, он всегда садится на ту самую скамейку, на которой сидел в тот вечер, когда давно позабытый всеми Берлиоз в последний раз в своей жизни видел разваливающуюся на куски луну.

Теперь она, цельная, в начале вечера белая, а затем золотая, с темным коньком-драконом, плывет над бывшим поэтом, Иваном Николаевичем, и в то же время стоит на одном месте в своей высоте.

Ивану Николаевичу все известно, он все знает и понимает. Он знает, что в молодости он стал жертвой преступных гипнотизеров, лечился после этого и вылечился. Но знает он также, что кое с чем он совладать не может. Не может он совладать с этим весенним полнолунием. Лишь только оно начинает приближаться, лишь только начинает разрастаться и наливать золотом светило, которое когда-то висело выше двух пятисвечий, становится Иван Николаевич беспокоен, нервничает, теряет аппетит и сон, дожидается, пока созреет луна. И когда наступает полнолуние, ничто не удержит Ивана Николаевича дома. Под вечер он выходит и идет на Патриаршие пруды.

(Сидя на скамейке, Иван Николаевич уже откровенно разговаривает сам с собой, курит, щурится то на луну, то на хорошо памятный ему турникет.)

Час или два проводит так Иван Николаевич. Затем снимается с места и всегда по одному и тому же маршруту, через Спиридоновку, с пустыми и незрячими глазами идет в Арбатские переулки.

Он проходит мимо нефтелавки, поворачивает там, где висит покосившийся старый газовый фонарь, и подкрадывается к решетке, за которой он видит пышный, но еще не одетый сад, а в нем – окрашенный луною с того боку, где выступает

негде што даље, јер, како понекад шапуће Варенуха у приснијем друштву, »такву хуљу, као што је тај Алојзиј, чини се никада у животу није видео, и што, чини се, од тог Алојзија свашта може да очекује«.

Уосталом, можда је администратор био и пристрасан. Није примећено да се Алојзиј бавио неким сумњивим послом, као ни послом уопште, ако се не рачуна, наравно, то што је наместо шефа бифеа Сокова постављен неко други. Андреј Фокич је умро од рака јетре на клиници Првог МГУ девет месеци пошто се Воланд био појавио у Москви...

Да, протекло је неколико година, и навукла се скрама на догађаје, истинито описане у овој књизи, они су пали у заборав. Али их нису сви заборавили, нису сви.

Сваке године, чим наступи празник пролећног уштапа, пред вече се код Патријаршијског рибњака под липама појави човек од тридесетак или нешто више година. Риђокос, скромно одевен човек зелених очију. То је — сарадник Института за историју и филозофију, професор Иван Николајевич Понирјов.

Кад дође под липе, увек седа на ону исту клупу на којој је седео оне вечери када је одавно већ заборављени Берлиоз последњи пут у животу видео месец како се распада на комаде.

Сада он, читав, почетком вечери бео, а после златаст, са тамним коњићем-змајем, плови над бившим песником Иваном Николајевичем и у исти мах стоји на месту у својим висинама.

Ивану Николајевичу све је познато, он све зна и све разуме. Он зна да је у младости постао жртва злочинаца хипнотизера, да се лечио после тога и излечио. Али он зна и да штошта не може да надвлада. Он не може да надвлада овај пролећни уштап. Чим он почне да се ближи, чим почне да расте и налива се златом светило које је некада висило изнад два петокрака свећњака, Иван Николајевич се узнемири, постане нервозан, изгуби апетит и сан, чека да месец сазри. А када наступи уштап, ништа не може да задржи Ивана Николајевича код куће. Пред вече он излази и одлази до Патријаршијског рибњака.

Седећи на клупи, Иван Николајевич већ неприкривено говори сам са собом, пуши, жмирка час на месец час на турнике, који добро памти.

Иван Николајевич проводи тако сат или два. После тога устаје и увек истом маршрутом, преко Спиридоновке, празног и одсутног погледа, одлази у арбатске улицице.

Он пролази поред продавнице петролеја, скреће тамо где виси стари нахерен плински фењер, прикрада се огради иза које се види бујан, али још увек обнажен врт, а у њему — месечином осветљен са стране где се избочио еркер са трокрилним

фонарь с трехстворчатым окном, и темный с другого – готический особняк.

Профессор не знает, что влечет его к решетке и кто живет в этом особняке, но знает, что бороться ему с собою в полнолуние не приходится. Кроме того, он знает, что в саду за решеткой он неизбежно увидит одно и то же.

Он увидит сидящего на скамеечке пожилого и солидного человека с бородкой, в пенсне и с чуть-чуть поросычыми чертами лица. Иван Николаевич всегда застаёт этого обитателя особняка в одной и той же мечтательной позе, со взором, обращенным к луне. Ивану Николаевичу известно, что, полюбовавшись луной, сидящий непременно переведет глаза на окна фонаря и упрется в них, как бы ожидая, что сейчас они распахнутся и появится на подоконнике что-то необыкновенное.

Все дальнейшее Иван Николаевич знает наизусть. Тут надо непременно поглубже схорониться за решеткой, ибо вот сейчас сидящий начнет беспокойно вертеть головой, блуждающими глазами ловить что-то в воздухе, непременно восторженно улыбаться, а затем он вдруг всплеснет руками в какой-то сладостной тоске, а затем уж и просто и довольно громко будет бормотать:

– Венера! Венера!.. Эх я, дурак!..

– Боги, боги! – начнет шептать Иван Николаевич, прячась за решеткой и не сводя разгорающихся глаз с таинственного неизвестного, – вот еще одна жертва луны... Да, это еще одна жертва, вроде меня.

А сидящий будет продолжать свои речи:

– Эх я, дурак! Зачем, зачем я не улетел с нею? Чего я испугался, старый осел! Бумажку выправил! Эх, терпи теперь, старый кретин!

Так будет продолжаться до тех пор, пока не стукнет в темной части особняка окно, не появится в нем что-то беловатое и не раздастся неприятный женский голос:

– Николай Иванович, где вы? Что это за фантазии? Малярию хотите подцепить? Идите чай пить!

Тут, конечно, сидящий очнется и ответит голосом лживым:

– Воздухом, воздухом хотел подышать, душенька моя! Воздух уж очень хорош!

И тут он поднимется со скамейки, украдкой погрозит кулаком закрывающемуся внизу окну и поплетется в дом.

– Лжет он, лжет! О, боги, как он лжет! – бормочет, уходя от решетки, Иван Николаевич, – вовсе не воздух влечет его в сад, он что-то видит в это весеннее полнолуние на луне и в саду, в высоте. Ах, дорого бы я дал, чтобы проникнуть в его тайну, чтобы знать, какую такую Венеру он утратил и теперь бесплодно шарит руками в воздухе, ловит ее?

прозрачным, а мрачна са друге стране — готска вила.

Професор не зна шта га привлачи овој огради и ко живи у овој вили, али зна да не може да се бори против самога себе у ноћи уштапа. Осим тога, он зна да ће у врту иза ограде неминовно угледати једно те исто.

Угледаће како на клупи седи старији и темљан човек са брадицом, цвикером и помало прасећим цртама лица. Иван Николајевич увек затиче овог станара виле у истој замишљеној пози, погледа окренутог према месецу. Иван Николајевич зна да ће овај човек, кад се нагледа месеца, пренети потлед на прозоре еркера и упрти га у њих као да очекује да се они сваког тренутка отворе, и у њима појави нешто необично.

Све што ће се даље десити, Иван Николајевич зна напамет. Тада треба боље да се заклони иза ограде, јер ће човек који седи на клупи почети немирно да окреће главу, лутајући очима да тражи нешто у ваздуху, неизоставно да се усхићено осмехује, а затим да изненада плесне рукама у некаквој слаткој тузи, а затим просто и довољно гласно да мрмља:

— Венеро! Венеро!... Ех, ала сам будала!...

— Богови, богови! — прошаптаће Иван Николајевич кријући се иза ограде и не скидајући очију са тајанственог незнанца. — Још једна месечева жртва. .. Да, то је још једна жртва, каква сам и ја.

А онај који седи наставиће да говори:

— Ех, ала сам будала! Зашто, зашто нисам одлетео са њом? Чега сам се уплашио, матори магарац? Потврду сам испословао! Ех, трпи, трпи сада, матори кретену!

Тако ће то потрајати све док не шкљоцне прозор у мрачном делу виле и док се у њему не појави нешто беличасто и не зачује непријатан женски глас:

— Николаје Ивановичу, где сте? Какве су вам то сад мушице? Хоћете да навучете маларију? Хајдете да пијете чај!

Тада ће се, наравно, онај што седи пренути и одговорити извештаченим гласом:

— Ваздуха, ваздуха сам хтео да удахнем, душо! Ваздух је тако диван!

И тада ће устати са клупе, кришом припретити песницом прозору који се затвара и кренути према згради.

— Лаже он, лаже! О, богови, како лаже! — мрмља, удаљујући се од ограде, Иван Николајевич — уопште га не привлачи ваздух у врт, он у време овог пролећног уштапа види нешто на месецу и у врту, у висини! Ах, шта бих само дао да докучим његову тајну, да сазнам какву је то Венеру он изгубио и сада узалуд пипа рукама по ваздуху, хвата је?

И возвращается домой профессор уже совсем больной. Его жена притворяется, что не замечает его состояния, и торопит его ложиться спать. Но сама она не ложится и сидит у лампы с книгой, смотрит горькими глазами на спящего. Она знает, что на рассвете Иван Николаевич проснется с мучительным криком, начнет плакать и метаться. Поэтому и лежит перед нею на скатерти под лампой заранее приготовленный шприц в спирту и ампула с жидкостью густого чайного цвета.

Бедная женщина, связанная с тяжело больным, теперь свободна и без опасений может заснуть. Иван Николаевич после укола будет спать до утра со счастливым лицом и видеть неизвестные ей, но какие-то возвышенные и счастливые сны.

Будит ученого и доводит его до жалкого крика в ночь полнолуния одно и то же. Он видит неестественного безносого палача, который, подпрыгнув и как-то ухнув голосом, колет копьем в сердце привязанного к столбу и потерявшего разум Гестаса. Но не столько страшен палач, сколько неестественное освещение во сне, происходящее от какой-то тучи, которая кипит и наваливается на землю, как это бывает только во время мировых катастроф.

После укола все меняется перед спящим. От постели к окну протягивается широкая лунная дорога, и на эту дорогу поднимается человек в белом плаще с кровавым подбоем и начинает идти к луне. Рядом с ним идет какой-то молодой человек в разорванном хитоне и с обезображенным лицом. Идущие о чем-то разговаривают с жаром, спорят, хотят о чем-то договориться.

— Боги, боги, — говорит, обращая надменное лицо к своему спутнику, тот человек в плаще, — какая пошлая казнь! Но ты мне, пожалуйста, скажи, — тут лицо из надменного превращается в умоляющее, — ведь ее не было! Молю тебя, скажи, не было?

— Ну, конечно не было, — отвечает хриплым голосом спутник, — тебе это померещилось.

— И ты можешь поклясться в этом? — заискивающе просит человек в плаще.

— Клянусь, — отвечает спутник, и глаза его почему-то улыбаются.

— Больше мне ничего не нужно! — сорванным голосом вскрикивает человек в плаще и поднимается все выше к луне, увлекая своего спутника. За ними идет спокойный и величественный гигантский остроухий пес.

Тогда лунный путь вскипает, из него начинает хлестать лунная река и разливается во все стороны. Луна властвует и играет, луна танцует и шалит. Тогда в потоке складывается непомерной красоты женщина и выводит к Ивану за руку пугливо озирающегося обросшего бородой человека. Иван Николаевич сразу узнает его. Это — тот номер сто восемнадцатый, его ночной гость. Иван Николаевич во сне протягивает к нему руки и жадно спрашивает:

— Так, стало быть, этим и кончилось?

И профессор се врага кући већ потпуно болестан. Његова жена се прави као да не запажа у каквом је стању и пожурује га да легне. Али она не леже, већ седи крај лампе са књигом и чемерно посматра онога који спава. Она зна да ће се у зору Иван Николајевич пробудити са болним криком, да ће заплакати и усплахирити се. Због тога се пред њом на чаршаву под лампом налази унапред припремљен шприц у алкохолу и ампула са течностју боје тамног чаја.

Јадна жена овог тешког болесника сада је слободна и може без бојазни да заспи. Иван Николајевич ће сад спавати са срећним изразом лица све до јутра и видеће неке узвишене и срећне снове за које она не зна.

Једно те исто буди научника у ноћи уштапа и изазива његов жалостив крик. Он види неприродног целата без носа, како, подскочивши и некако јекнувши, пробија копљем срце обезнањеног Хестаса, који је привезан за стуб. Али није толико страшен целат, колико неприродна светлост у сну коју ствара некакав облак што кључа и належе на земљу, као што то бива само у време светских катастрофа.

После инјекције све се мења пред заспалим човеком. Од постеле се ка прозору пружа широка месечева стаза, и на ту стазу ступа човек у белом плашту крвавог наличја и почиње да хода према месецу. Поред њега нде неки младић у исцепаном хитону и унакажена лица. Они о нечему разговарају жустро, расправљају, хоће о нечему да се споразумеју.

— Богови, богови! — каже овај човек у плашту, окренувши се надменим лицем према сапутнику — какво простачко погубљење! Али, ти ми молим те, реци — ту надмено лице постаје молећиво — није га ни било? Молим те, реци, није га било?

— Па, наравно да га није било — промукло одговара сапутник — то ти се само причинило.

— А можеш ли да ми се у то закунеш? — понизно моли човек у плашту.

— Кунем се! — одговара сапутник и очи му се због нечега смеше.

— Више ми ништа није ни потребно! — узвикује човек у плашту напуклим гласом и успиње се све ближе месецу, одводећи за собом свог сапутника. За њима иде миран и величанствен циновски пас шилъатих ушију.

Тада месечев пут узаври, из њега покуља месечева река и стане да се разлива на све стране. Месец господари и поиграва се, месец игра и весели се. Тада се у бујици створи безмерно лепа жена и доводи Ивану за руку зараслог у браду човека, који се плашљиво осврће. Иван Николајевич га одмах познаје. То је — онај број сто осамнаест, његов ноћни гост. Иван Николајевич му у сну пружа руке и жудно га пита:

— Значи, тиме се завршило?

– Этим и кончилось, мой ученик, – отвечает номер сто восемнадцатый, а женщина подходит к Ивану и говорит:

– Конечно, этим. Все кончилось и все кончается... И я вас поцелую в лоб, и все у вас будет так, как надо.

Она наклоняется к Ивану и целует его в лоб, и Иван тянется к ней и всматривается в ее глаза, но она отступает, отступает и уходит вместе со своим спутником к луне.

Тогда луна начинает неистовствовать, она обрушивает потоки света прямо на Ивана, она разбрызгивает свет во все стороны, в комнате начинается лунное наводнение, свет качается, поднимается выше, затопляет постель. Вот тогда и спит Иван Николаевич со счастливым лицом.

Наутро он просыпается молчаливым, но совершенно спокойным и здоровым. Его исколотая память затихает, и до следующего полнолуния профессора не потревожит никто. Ни безносый убийца Гестаса, ни жестокий пятый прокуратор Иудеи всадник Понтий Пилат.

1929-1940

— Тиме се завршило, мој учениче — одговара број сто осамнаест, а жена прилази Ивану и каже:

— Разуме се, тиме. Све се завршило и све се завршава... пољубићу вас у чело, и све ће бити у реду.

Она се нагиње ка Ивану и љуби га у чело, а Иван се пружа ка њој и загледа јој у очи, али она узмиче, узмиче и одлази заједно са својим сапутником ка месецу.

Тада месец помахнута, он сручује бујице светлости право на Ивана, он распрскава светлост на све стране, у соби настаје месечева поплава, светлост се таласа, уздиже, преплављује кревет. Онда Иван Николајевич и спава са срећним изразом лица.

Ујутру се буди ћутљив, али потпуно миран и здрав. Његово израњављено памћење смирује се, и до следећег уштапа професора више нико неће узнемирити. Ни Хестасов убица без носа, нити пак сурови пети прокуратор Јудеје коњаник Пилат Понтијски.

1929-1940